This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het "watermerk" van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

1837
ARTES VERITAS SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

DJ
204
.S75
V9

MR. LAURENS PIETER VAN DE SPIEGEL

EN

ZIJNE TIJDGENOOTEN.

(1737—1800.)

TWEEDE DEEL (Met Portret).

DE STAATSGESCHILLEN IN DE NEDERLANDSCHE REPUBLIEK, TOT DE DOOR PRUISSEN EN FRANKRIJK BEPROEFDE BEMIDDELING.

(1780—November 1786.)

UIT DE NAGELATEN PAPIEREN VAN DEN RAADPENSIONARIS

TOEGELICHT DOOR

MR. G. W. VREEDE.

Uitgegeven door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen.

MIDDELBURG,

J. C. & W. ALTORFFER.

Uitgevers van het Genootschap.

1875.

„De tyd zal eens komen, schoon te laat, dat men die en andere monumenten zal byeenzamelen, en met schreiende oogen aanzien."

VAN DE SPIEGEL (30 Mei 1784.)

GEDRUKT BIJ G. A. VAN HOFTEN, TE UTRECHT.

INLEIDING.

„Il est difficile d'écrire l'histoire d'une Nation dans laquelle un grand nombre de familles vivantes sont intéressées à cacher la leur."

De Bonald, Pensées diverses, p. 247.

Leerrijker en welsprekender dan elke beschouwing of toelichting, treden ook in dezen Bundel, de handelende personen en feiten op. De overvloed van echte gedenkstukken en de verscheidenheid van den inhoud vergunnen slechts hier en daar, eene beknopte aanwijzing; zij laten geene breede Inleiding toe, te minder daar het eerst gesteld bestek reeds werd overschreden. Toch is bij de mededeeling der oorspronkelijke bescheiden, van tijd tot tijd, eenige meer uitvoerige opheldering beloofd; en de woelige jaren, tot welke die stukken behooren, hebben te duur en te jammerlijk betaalde lessen nagelaten, dan dat men niet ijverig trachten zou in den geest dier dagen dieper en vollediger door te dringen, en ons zelve de ernstige vermaningen welke zij behelzen, grondiger in te prenten.

Zoo iemand, had onder de toenmalige Regenten en Ministers, VAN DE SPIEGEL in het vervullen zijner zware

pligten, het besef der historische waarheid, en was het uitzigt op het oordeel der nakomelingschap, voor hem een krachtige zedelijke steun. Of leest men niet in deze bladen, in die onopgesmukte en openhartige Brieven over den toestand des Vaderlands, aan zijn vriend Mr. ISAAC VAN TEYLINGEN te Rotterdam, met weemoed en aandoening de klagt van den Staatsman der ten ondergang neigende Republiek, waarin hij als een andere *Cicero* zijn gemoed bij dezen zijnen *Atticus* lucht gaf [1]). »Ik ondervinde van dag tot dag, dat myne denkbeelden niet geschikt zyn voor den tegenwoordigen tyd, omdat ik het ongeluk heb in oppositie te zyn met hetgeen er gebeurt, zoowel aan de eene als andere kant; maar de tyd zal eens komen, schoon te laat, dat men die en andere monumenten zal byeen zamelen, en met schreiende oogen aanzien."

Nog kort geleden, was het tweede eeuwfeest der Nederlandsche Vrijheid met geestdrift en dankbaarheid gevierd; in de *Historie der Satisfactie van Goes* werd daarvan het bekoorlijk tafereel, het geluk door stedelingen en landlieden om het zeerst genoten, met levendige kleuren geschilderd; en toch alsof dat breed uitgemeten geluk enkel in de verbeelding had bestaan, zouden geene vijf jaren verloopen, of na al het ijdel vreugde-gejuich, werd de Republiek door partijschap verteerd. Als met profetischen blik had VAN DE SPIEGEL, toen nog Burgemeester van Goes, in 1777 zijne vrees in de regelen uitgestort: »God geve, dat nooit den Staten de lust bekruipe, om zich meesters te maken van de Regten, van ouds aan de Heeren Stadhouders toevertrouwd! dat ook nooit de Vorsten uit het Erfstadhouderlyk huis, door kwaden raad, tegen hun wezentlijk belang vervoerd, toeleg maken op de voorregten der Staatsregeeringe! Hoezeer ik een oprechte

1) VAN DE SPIEGEL aan VAN TEYLINGEN, 30 Mei 1784 (bl. 372—374).

liefde drage tot den Prins, die thans aan 't Hoofd van het Bondgenootschap is, hoezeer ik een diepen eerbied gevoel voor den doorluchtigen stam van zooveel Helden, zoude my dit toch geen woord uit den halze wringen, 'tgeen de taal van myn hart niet is." 1)

En nu gelieve men in deze Verzameling, de Memorie *over de tegenwoordige verdeeldheden in de Republiek* op te slaan, reeds in Junij 1782 door VAN DE SPIEGEL, destijds *Secretaris van 't Land* of der Staten van Zeeland, uit bezorgdheid over den gang der zaken ontworpen, en aan een uitgelezen getal Vrienden der Staats-Stadhouderlijke Constitutie vertrouwelijk medegedeeld, om langs dien weg, tot voorlichting van den Prins zelf, te kunnen strekken. 2) — Overal ziet men *wantrouwen* en verdenking heerschen, niet alleen bij de gemeente, maar ook bij de Regenten; en men wordt tevens eenige eerzuchtige lieden gewaar, die »*uit een beginsel van haat* tegen de actuele form van Regering, deze gaarne zouden omverre werpen om hun eigen gezag op hare puinhoopen te vestigen, en om onder schyn van het Volk tot vryheid te roepen, hetzelve een harder juk op te leggen." — Men zou welhaast de dagen beleven, dat een Burgemeester van Amsterdam, de nazaat van den achtbaren C. P. HOOFT, zijne waardigheid aan het bejag der wufte Volksgunst prijs gevende — op het Kapitool de rol van *Gracchus* speelde,

> En, waggelende op een bank, het graauw met klanken streelde,
> En bundelbijl en eer ten prooi gaf aan 't gemeen. 3)

Hoe was Nederland in zóó korten tijd tot dien deerlijken toestand vervallen? hoe had dit wantrouwen zoo algemeen wortel kunnen schieten?

---

1) *Hist. van de Satisfactie*, *enz.* bl. 44.

2) Bl. 68—71.

3) HELMERS, De Hollandsche Natie.

Met de noodlottige oorlogsverklaring van 20 December 1780, die Groot-Brittannië van erfelijken Bondgenoot der Republiek eensklaps en onverhoeds tot haren openbaren vijand maakte, was de vlam van buiten naar binnen geslagen, en trots de glorierijke handhaving van 's Lands vlag bij Doggersbank (5 Aug. 1781), hadden de rampzalige gevolgen van den krijg in het verlies van rijk geladen schepen en van onze Overzeesche Bezittingen, een luid gemor en de bitterste klagten bij kooplieden en reeders gewekt. Tegelijk met het verwijt over den slechten staat van 's Lands verdediging en vooral over het bestier der Marine tegen den Stadhouder-Kapitein- en Admiraal-Generaal geslingerd, was de strijd over de verantwoordelijkheid dier onheilen, in dag- en weekbladen, met eindelooze politische bespiegelingen over de lang verborgen oorzaken en gebreken der Constitutie, te voorschijn geroepen. De Engelsch-Amerikaansche oorlog had den fakkel der tweespalt in het uiterlijk nog zoo bloeijend Gemeenebest ontstoken; die gebeurtenissen waren de naaste aanleiding tot de uitbarsting der in het geheim schuilende, diep gewortelde ontevredenheid. Maar welke waren dan de *gronden* van dat onzalig misverstand, van die uitersten, tusschen welke VAN DE SPIEGEL en zijne tijdgenooten, geestverwanten of tegenstanders zich van nu af tot den val van het Stadhouderschap gedurende vijftien jaren, niet slechts tot 1787 maar tot 1795, met wisselende kans, onderliggend of bovendrijvend zouden bewegen?

Gewis heeft reeds de studie der bronnen veel personen en zaken in een geheel ander licht geplaatst als voor het beneveld oog van den Patriot of Prinsman, van den laatdunkenden of miskenden Aristocraat, van den aan WILLEM V verkleefden hoveling, of van den heftig opbruisenden Democraat en Vrijcorporist. Toch durf ik den waarheid-

lievenden onderzoeker de verzekering geven, dat deze Bundel hem langs een nieuw spoor, op den regten weg zal brengen, en menig raadsel zal helpen oplossen.

Schaarsch zijn uit het dusverre te weifig beoefend tijdperk onzer Geschiedenis, de aaneengeschakelde verhalen of dagelijksche aanteekeningen van schrandere en bevoegde getuigen. En wel mogt het een blijk van blinde en onverbeterlijke partijzucht heeten, die in de gelegenheid gesteld hoogst belangrijke opmerkingen van een braaf en kundig tijdgenoot, tot eigen nut en gebruik voor de vergetelheid bewaard, geheel en onverdeeld aan het Publiek te schenken, desniettemin de andere helft voorbedachtelijk en zorgvuldig achterhield, en als voor deze en gene gevierde mannen minder vleijend — ware het doenlijk geweest — poogde te verduisteren. Dit verwijt slaat meer bepaald op de verminkte uitgave der *Aanteekeningen* [1]) van den jeugdigen Griffier der Staten-Generaal, na 1813 Ambassadeur van WILLEM I bij het Hof van Groot-Britannië, HENDRIK FAGEL, die in zijn dagverhaal op den 29 October 1785 het volgende aanstipt. »De historie van deze tyden is zoo remarquabel en interessant, dat ik my voorgenomen heb, zooveel mogelyk geen dag te laten voorbygaan, zonder iets aan te teekenen van hetgeen ik dagelyks hoor en zie. Als ik dit reeds eenige jaren vroeger had kunnen doen, was het des te beter geweest, maar toen was ik te jong, en kon de zaken zoo niet beoordeelen, als ik misschien tegenwoordig kan doen. Daarenboven schynt my het oogenblik juist nu geboren te zyn om de pen op te vatten, omdat de om-

1) Bij R. L. BOUWENS, *Aan zijne Committenten*, Amsterdam 1797 (2e Druk). De aldaar medegedeelde uittreksels vangen eerst met het Ministerie van VAN DE SPIEGEL als Raadpensionaris van Holland, aan; bl. 148—172 (8 December 1787).

standigheden welligt binnen kort veranderen, en de zaken een geheel anderen keer kunnen nemen. Zoo deze revolutie plaats heeft, zal het interessant zijn den voortgang der evenementen of zoo als de Franschen zeggen, *la marche des évènements* geannoteerd te hebben." Wèl pleit het voor de scherpzinnigheid van dezen veelbelovenden Staatsman-Diplomaat, dat hij de Herinneringen (Anecdotes) uit den mond van zijn grootvader, den hoogbejaarden Griffier, wiens naam hij droeg en wiens opvolger hij worden zou — gretig opgevangen of afgeluisterd, reeds tot het Stadhouderschap van WILLEM IV, tot 1748 en soms nog hooger doet opklimmen. — Indien wij niet zelden in onze dagen, het verleden vóór 1848, ja van 1815—1830 bij het thans opkomend geslacht in zeer verschillenden zin, nu eens met lof, een andermaal met strenge afkeuring plegen te herdenken, wat wonder, zoo de oudere Regenten of hunne nabestaanden het onbepaald gezag der door FRISO'S verheffing besnoeide en hier en daar van het kussen geweerde Aristocratie, vaak nog met spijt en wrevel ophaalden? Immers, nog geen volle veertig jaren lagen tusschen deze klagten en het vroeger tijdperk der drukkende Familieregering, die de verontwaardiging van WILLEM VAN HAREN had gewekt; gedurende de minderjarigheid van WILLEM V, onder de voogdij eerst van zijne moeder de Prinses-Gouvernante, daarna van den Hertog LOUIS VAN BRUNSWIJK-WOLFENBÜTTEL, die als verborgen Raadsman (*Consulent*) den steeds onmondigen Erfstadhouder tot na het uitbreken van den Engelsch-Amerikaanschen Oorlog zonder iemands tegenzeggen, bleef beheerschen, smeulde het opgekropt misnoegen der eerzuchtigen, als het vuur onder de asch.

Wie waren die openbare tegenstanders, of geheime en bedekte belagers der in 1747 gevestigde orde van zaken?

FAGEL teekent hen naar het leven, schoon men in 't oog dient te houden, dat zijn standpunt en zijne indrukken niet onzijdig konden zijn. Het is met die beperking, dat ik ter kenschetsing van den algemeenen toestand en van de meest invloedrijke personen, de gansche Aanteekening betrekkelijk den toenmaligen Eersten Minister van Holland Mr. PIETER VAN BLEISWIJK, en de Leiders der anti-Stadhouderlijke partij omstreeks het einde van October 1785, letterlijk alhier zal invlechten 1). »Is het niet onbegrypelyk, roept FAGEL uit, dat de Republiek tegenwoordig geregeerd wordt door eenige Advocaten die haar fortuin gemaakt hebben. Want iedereen weet toch wat de Heeren ZEEBERGH, DE GYZELAAR, P. PAULUS, etc. waren. De Raadpensionaris die in deze qualiteit aan 't hoofd der zaken zyn moest, wordt zelfs door dit bewuste Triumviraat, waarby zich tegenwoordig de Fiscaal P. PAULUS van de Maes gevoegd heeft, geregeerd. Hy komt er opentlyk voor uit, en schroomt niet te bekennen, dat hy *niets mag noch kan* doen zonder last zyner *Principalen*, zyner Matadors, zyner Hooge machten, zoo als hy gewoon is die heeren te noemen. 2) — Het character van gemelden Raadpensionaris is het volmaaktste raadsel dat er ooit op Aardbodem geweest is. Zal het de nakomelingschap ooit kunnen gelooven, dat een man die een aanzienlyk vermogen bezit, en dus independent is, heeft kunnen consenteeren om gedurende den tyd van drie jaren, het eerste Ampt van de Republyk op een zoodanige wyze te bekleeden, dat hy door beide Partyen, zoowel door de *Patriotten* als door de

---

1) H. S. van den geleerden TH. VAN KOOTEN, Secretaris van JOHAN VALCKENAER, uit de Verzameling van wijlen Mr. L. C. LUZAC door Dr. W. N. DU RIEU welwillend ten gebruike verstrekt.

2) „Uw *Berckels* wijken niet, noch uwe *Gyselaars*," zong de Dichter van *de Eigenbaat* BERN. BOSCH, Predikant te Diemen.

Prinsgezinden bespot, beschimpt en mistrouwd wordt. Men weet immers dat hy in de pasquillen, die aan beide kanten het licht gezien hebben, evenmin gemenageerd is, en my is verhaald van iemand die het zelf gehoord had van twee ooggetuigen, dat de Pensionaris DE GIJZELAAR onlangs gezeid heeft, by occasie dat men VAN BLEISWIJK zyn demissie sprak: »die vent kunnen wy houden, het is een *schoelje*, [1]) maar hy *kan* ons geen kwaad doen, en hy *wil* den Prins geen goed doen." — Het onbegrypelykste van alles is, dat deze man, die door zyne daden reeds zoo lang getoond heeft en nog dagelyks toont, dat hy een verbitterd vyand is van het Huis van Oranje, myn grootvader tot zyn confident uitkiest, nu eens op de allervriendelykste en vertrouwelykste manier met hem spreekt, dan weer eens op een terrible wyze met hem disputeert, hem byna dagelyks te kennen geeft dat hy zyn ampt moeî is, dat hy het eerstdaags denkt neder te leggen, dat hy het op die manier niet langer kan uithouden, dat men hem insulteert op de verregaandste wys, dat het niet uit te staan is etc. Dan zal hy weer klagen over zyne menigvuldige kwalen, dan heeft hy pyn in de lenden, dan pyn in 't hoofd, dan in 't been, dan heeft hy de heele nacht niet geslapen, dan klaagt hy over de koude, dan over de hitte. Hy heeft myn grootvader honderdmaal de historie van zyne zoogenaamde *Matadors* verteld, met deze of dergelyke woorden:

»GIJZELAAR is een man van geen geboorte [2]), zyn vader

---

1) Jegens den Pruissischen Bemiddelaar Graaf GÖRTZ, zou zijn Fransche tegenstander DE RAYNEVAL zich over den Raadpensionaris VAN BLEISWYK hebben uitgelaten: „c'est un homme d'un mauvais caractère." Mededeeling der Prinses van ORANJE aan WILHEM VAN CITTERS. (Brief van den oud-Raadpensionaris van Zeeland aan VAN DE SPIEGEL, 2 December 1786.) Z. verder deze Verzameling, hierna bl. 330 volg.

2) CORNELIS DE GYSELAAR (1751—1815) was de oudste zoon van Mr. NIC.

of grootvader was een apotheker. ZEEBERGH is de zoon van een Predikant, en zyn grootvader was een lakenkooper; daarom heeft hy ook tot zyn collega verkozen CASTEELE, [1]) de zoon van den lakenkooper in den Haag. Zulk soortje past wel zamen. VAN BERCKEL is een fatsoenlyk man, maar brutaal": dat is zyn dagelyksche taal, en dat zyn evenwel de lieden, daar een Raadpensionaris van Holland, de Eerste Minister van de Republicq, een man die in vorige tyden door de natuur zelfs van zyne bediening alles plagt te dirigeeren, blindelings door geregeerd wordt. — Credite posteri!" — Tot zooverre ditmaal de verhalen en beschouwingen van de beide HENDRIK FAGEL, grootvader en kleinzoon.

Men zal in dezen Bundel, het onveranderlijk hoewel dan vruchteloos streven van den echten en eenigen Staatsman, die het zinkend Gemeenebest nog eenige jaren boven water hield, met eerbiedige bewondering gadeslaan. Rustig en bescheiden, maar opregt en waarheidlievend, altijd verzoenend maar tevens onwankelbaar en vastberaden waar regt en pligt dit geboden, ontveinsde VAN DE SPIEGEL de gesteldheid van zaken noch aan den Hertog van BRUNSWIJK [2]), noch aan den Stadhouder of diens hooghartige Gemalin de Prinses van Pruissen, even weinig als aan de Aanvoerders of tolken der Patriottische partij, wanneer nu en dan het uitzigt op eene minnelijke vereffening der diep gewortelde geschillen, met meerdere of mindere waarschijnlijkheid werd geopend. Al vroeg was hij van de overtuiging doordrongen, dat de Hollandsche Pensionarissen den toeleg hadden gesmeed om het

---

DE GYSELAAR, Raad, Burgemeester en Pensionaris der stad Gorinchem, en van Vrouwe JOHANNA MARIA VAN BORCHAREN. Het verwijt is derhalve of onjuist, of niet vrij van overdrijving.

1) PIETER LEONARD VAN DE KASTEELE.

2) Verg. deze Verzameling bl. 38 volgg. (1781), 98 volg. 345, 464, 596 enz.

Stadhouderschap te »ontkleeden van datgene," wat de geestdrift van 1747 en 1748 daaraan in hare blinde vervoering, had toegevoegd. »Gelyk het in alle volksbewegingen, merkt hij in de Memorie van 20 Januarij 1783 aan, onbesuisd toegaat, zoo was het in 1747, en zoo zal het tegenwoordig zyn: in dien tyd was de moderatie van Prins WILLEM DEN IV alleen oorzaak, dat men hem niet oneindig meerder heeft afgestaan, en thans loopt het Stadhouderschap gevaar van alles te verliezen, indien er geen middel gevonden wordt, om de drift der Natie tot staan te krygen" [1]. Men moest, oordeelde VAN DE SPIEGEL, zoowel ter bevrediging der gemoederen, als om het overig niet betwist gezag van den Stadhouder-Kapitein- en Admiraal-Generaal te duurzamer te behouden, zich »een weinig voegen naar de tegenwoordige begrippen," en enkele niet wezenlyke punten, van het Stadhouderschap niet onafscheidelyk, uit wèlberekende toegeeflijkheid laten varen.

Doch zoo al aan de eene zijde zulk verstandig en redelyk inzigt had bestaan en te bespeuren geweest ware, kon men veel hoop voeden op gelyke toenadering van de wederparty? Hooren wy wat FAGEL van de onverzoenlykheid van den Raadpensionaris VAN BLEISWYK meldt: »myn grootvader heeft meer dan eens gezegd: »wel mijnheer; zoude het dan niet mogelyk zyn dat jelui met den Prins in onderhandeling tradt; men zou van weerskanten iets moeten toegeven: dit accoord zou immers zoo moeyelyk niet te treffen zyn, en dan zoude men ten minste eens den vrede zien herleven." — Hierop is zyn ordinair antwoord, »Wat! wij met den Prins in onderhandeling treden, wy een accoord met hem maken! Neen, wy moeten hem de wet stellen; zoo als wy het willen heb-

---

1) Bl. 90, 91—93.

ben, zoo moet het zyn, en anders zal het nooit geschikt worden." — »Van daag had hy weer een hevig dispuut met myn grootvader; ja, zeide hy, ik zie wel waar 't op uitdraait: de overige Provintien zullen ons verlaten, en Holland zal blyven zitten, maar wat ligt daaraan gelegen? Dan zullen wy op onze eigen voeten bestaan. De Unie is tegenwoordig niet meer noodig, die is gemaakt in vroeger tyden; dit komt tegenwoordig niet meer te pas, en Holland kan wel bestaan zonder de zes andere Provinties." — Welke taal en welk vooruitzigt!" — Een andermaal [1]) klaagde VAN BLEISWYK weder over den Prins, zeggende dat deze »zich zeer slecht gedroeg, dat hy de Souverein niet was (wie — vraagt FAGEL — heeft er ooit om gedacht?) maar wel de Staten van Holland etc. De oorzaak van deze klagten is, dat de Prins een *patent* heeft willen geven [2]) aan het tweede Bataillon Hollandsche Gardes, dat van *Breda* hier naar toe moet terug marcheren. Nu beweeren de Staten, dat zy geen patent van den Prins van nooden hebben om de Gardes te doen marcheren: deze hangen van hen alleen af, en zy kunnen daarmede naar goedvinden handelen, zonder medewerking van iemand."

De overmoed en heerschzucht van het magtig Gewest, dat de Unie voor niets telde, is uit deze sterk sprekende trekken onmiskenbaar. — En al hetgeen de in dezen Bundel bijeengebragte stukken, hetzij Staatsbesluiten,

1) 29 November 1785.

2) Het stuk der tot het verleggen van garnizoen noodige *Patenten*, was een der neteligste punten, naar het oordeel der Prinses, het minst vatbaar voor schikking: „de l'article des *patentes* — il seroit à souhaiter, qu'il fût le moins question que possible." (Aan VAN DE SPIEGEL, 5 Aug. 1786). Z. bl. 509. — Er waren bijzondere gedrukte formulieren van een *Provinciaal Patent*, en van *Attache*, door Gecommitteerde Raden, ingevolge 's Prinsen patent, te verleenen.

Memorien of gemeenzame Brieven aangaande de verhouding van Holland tot de overige Provincien of tot den Prins-Erfstadhouder behelzen, bevestigt ten volle die ongunstige stemming en laatdunkenheid. Zelfs de meest vredelievende Leden der Vergadering van Holland, de onkreukbare en heusche Burgemeester van Alkmaar RUTGERUS PALUDANUS niet uitgezonderd, wien de vurigste vereerer van ORANJE nog lang naderhand, als »de braafste Regent, de geliefdste bij zijn Burgerij, een braaf waar eerlijk Patriot" lof toezwaaide [1]), zelfs deze en andere opregte vaderlanders konden zich van het al te stug besef van het gewigt dier Provinciale Souvereiniteit niet losmaken. Al wat VAN DE SPIEGEL en de Pensionaris van Vlissingen LAMBRECHTSEN VAN RITTHEM, ja niet het minst PALUDANUS zelf in het werk hadden gesteld om de noodlottige scheuring en verdeeldheid in de Republiek zoo mogelijk nog tijdig vóór de tusschenkomst der vreemde Kabinetten te doen eindigen, zou schipbreuk lijden op het meesterschap van Holland. [2])

»Kan men ontkennen — zoo werd vele jaren daarna gevraagd — kan men ontkennen, dat zoo bescheidenheid en rede, zonder verbitterde wrok, openhartig tot verbetering der Staatsgebreken had willen toetreden, de Stadhouder en eerlyke Staatspersonen daartoe van gantscher harte bereid waren geweest?" [3]) Doch hoe kon de tempel der Eendragt gebouwd of hersteld worden, waar alle vertrouwen wankelde? waar hetzij *weifelaars* en *draaijers*, die in de eene hand het water droegen om het vuur der tweedragt te blusschen, maar in de andere hand het vuur

1) J. LE FRANCQ VAN BERKHEY, *De Bataafsche Menschlijkheid.* Nieuwe uitgave. *Met verdeedigende en Geschiedkundige Aanteekeningen opgehelderd.* Leyden 1804, Ophelderingen bl. 169.

2) Z. deze Verzameling bl. 457—495 (1786).

3) LE FRANCQ VAN BERKHEY bl. 311 volg. (Ophelderingen).

om het weder aan te stoken, en die nu eens zwegen om uit te hooren en dan weder als valsche Vrienden der beide Partijen *meëpraatten*, de kloof en verwijdering slechts aanhoudend vergrootten en aankweekten?

Evenwel, al had in den Raadpensionaris VAN BLEISWIJK of in zijne *Matadors*, [1]) een betere geest gehuisvest, wie die getracht heeft het gemoed van Prins WILLEM V en van de begaafde, maar even ongemeen fiere Stadhouderes te doorgronden, zal zoo ligt de verzekering durven geven, dat van hunne zijde op inschikkelijkheid rekening kon worden gemaakt? Wat een eerbiedwaardig tijdgenoot W. E. DE PERPONCHER nog in 1810 van de inborst en beginselen van den ongelukkigen Vorst, wien hij zeer vroeg en van nabij gekend had, getuigde, en hetgeen op meer dan ééne bladzijde van dit boekdeel wordt bevestigd, schijnt ten deze afdoende. »Op één gronddenkbeeld was hy, zoo verhaalt de Utrechtsche Regent, *onverzettelyk* [2]). WILLEM V. zag zichzelven aan als de schakel in de keten der geslachten van zyn Huis geplaatst, om de Stadhouderlyke waardigheid en magt, *juist zoo als* hy ze van zyne Voorouders ontvangen had, aan zyne nakomelingschap over te brengen. Dit scheen hem als 't ware zyne groote bestemming te zyn, waarvan hy, tot in de minste byzonderheid toe, *byna nimmer afwyken moest;* en even dit maakte, dat hy nimmer byna, in schikkingen komen, *nimmer in de minste overgave* toestemmen wilde; en veeleer zocht zyne magt hoe langer hoe vaster te vestigen, dan verder uit te breiden." — Opmerkelijk is in dit opzigt 's Prinsen brief, waarin zijn afkeer van »het juk van het genootschap der Pensionarissen van Holland",

---

1) RENDORP, *Memorien* II. 281 (1790). „Het gezach der *Matadors*, — gelyk ze door den Raadpensionaris plachten genoemd te worden."

2) *Kort tafereel der Nederlandsche Staatsgeschiedenis. Spreuken, Opgaven* enz.) 8e Deel bl. 66 volg.

ondubbelzinnig doorstraalt [1]); waarin de vraag in korte woorden wordt gesteld, of de Provincien geregeerd moeten worden door eenige Pensionarissen in Holland met den Rhijngraaf VAN SALM en de Vrijcorpsen of Exercitie-genootschappen; en waarin hij verklaart, dat hij geenszins bedoelde Holland »klein te maken" of in billijke zaken tegen te gaan, maar alleen om aan de Pensionarissen, die — zegt hij, — aldaar alles *dirigeeren*, te doen zien, dat zy en de Rhyngraaf geene despotique meesters van de geheele Republiek zyn, en dat zy niet met alles kunnen heenloopen." — Tenzij in dien driedubbelen uitval tegen de Hollandsche Pensionarissen, de pen van WILLEM V — zoo als aannemelijk is en in onze Constitutionele Staten van het Vasteland zóó dikwerf geschiedt — door den getrouwen Zeeuwschen Raadsman van den Stadhouder Mr. WILHEM VAN CITTERS, van wien in het Eerste Deel van deze Gedenkschriften meermalen de rede was, en die hem nu op het Loo voorlichtte en bijstond [2]), ook ditmaal bestuurd werd.

De aanmerking, hierboven ter loops gemaakt, dat bij de Staatsberoerten van 1780—1787, de gebeurtenissen van 1747 en eerstvolgende jaren onwillekeurig en onvermijdelijk voor den geest zweven of dat zij althans behooren te worden opgeslagen om den grond van vele zaken wèl te begrijpen, vindt hier terstond ongezochte toepassing. Op zestigjarigen leeftijd was de gewezen Representant van Zijne Hoogheid als Eerste Edele, en oud-Raadpensionaris van Zeeland, VAN CITTERS nog steeds zóó krachtig, opgewekt en voortvarend, dat hij er niet tegen zou hebben opgezien, zich hetzij met de

---

1) 9 September 1786, bl. 567 volg.

2) *Inleiding* (1874) bl. 88 volg. En verg. dezen Bundel, bl. 585, 587, 545—547, 575, 593, 597, enz.

Ambassade naar Engeland [1]), of met het hernemen der teugels van het Bewind in het Gewest van zijne geboorte, te belasten. Hem waren uit zijne jeugd, meer dan vele anderen, de herinneringen der omwenteling dierbaar, die WILLEM IV tot het toppunt van erfelijk gezag in de Republiek had verheven. In 1767 — ten gevolge — meent men — van een hooggaand geschil met den Hertog VAN BRUNSWIJK [2]) thans nog Consulent van den onervaren Prins, genoodzaakt zijn ontslag als Eerste Edele te verzoeken, was hij uit vrijen wil geheel ambteloos geworden, maar had hij in een uitvoerigen en deftig gestelden brief aan de Staten van Zeeland, zijn afscheid nemende, niet verzuimd daarin deze opmerkelijke zinsneden te vlechten: »Tien jaren, zoo sprak VAN CITTERS, heb ik de eer gehad het Pensionariaat dezer stad Middelburg te bekleeden en dat wel in de alderzorglykste en gevaarlykste tyden, wanneer de Republyk en vooral deze Provincie tot aan den oever van haren ondergang was gebracht; in een tyd, waarin de aldermerkwaardigste gebeurtenissen en veranderingen zyn voorgevallen, en waarin de primitive Regeringsform weder gelukkig is hersteld geworden." Hier is kennelijk de opdragt der erfelijke waardigheden aan het Huis van Oranje bedoeld, op het initiatief van *Veere*, door den voorspoed der Fransche wapenen en het gevaar waarin Zeeland ver-

1) State-Notulen van Zeeland 15 September 1783 fol. 501 (voorgedragen door Middelburg.) Maar de keuze viel op DIRK WOLTER V. LYNDEN, „le beau LYNDEN." *Harris*, *Diaries* II. 74 (1784).

2) Gedurende de waarneming der plaats van Eersten Edele, na den dood van Jonker JAN VAN BORSSELE (14 Maart 1764), en als zoodanig in „een plichtelyke *en continueele correspondentie*" met 's Prinsen Voogd den Hertog VAN BRUNSWIJK, had deze zijne „conduite met zeer flatteuse betuigingen van genoegen geliefd te beloonen"; naderhand echter was VAN CITTERS *niet* „met die goedkeuring vereerd, die te voren daaraan boven merites en verwachting gegeven werd."

keerde, in 1747 van de op hunne zetels sidderende Regenten afgeperst. Gewigtige redenen, die hij het nogtans onnoodig achtte open te leggen, hadden hem gedrongen, zijn ontslag te vragen. »Genoeg zy het wanneer UEd. Mog. zig gelieven verzekert te houden, dat gelyk ik my in de waarneming van alle myne charges altoos ten doelwit heb voorgestelt om nuttig te mogen wezen voor myn Vaderland en voor Z. D. Hoogheid, ik nimmer tot deze demarche zou zyn overgegaan, indien ik my zelfs had kunnen geruststellen, dat myn dienst in deze tegenwoordige omstandigheden langer van vrucht en voordeel had kunnen zyn." — Hij was in de vervulling van zijne posten altoos werkzaam geweest naar hij betuigde, »uit beginsels van eer en deugd, opgevoed in die principes en onderwezen in de lessen en het voorbeeld van een Vader, waar beminnaar zyns Vaderlands; hy had »waarheid en oprechtheid allezins lief gehad en de *verdoemelyke leugen en valsheid gehaat.*" [1])

Een man van eene zoo rijke ondervinding en van dien stempel, doortrokken van de overtuiging, dat de belangen van het Huis van Oranje, naauw met die van den Staat vereenigd waren en behoorden te blijven, [2]) en die 40 jaren lang met woord en daad eene leer vlak strijdig met die der toongevende Pensionarissen van Dordrecht, Haarlem en Amsterdam had aangekleefd, moest na de verwijdering van den Hertog VAN BRUNSWIJK, [3]) in dit voor WILLEM V even vernederend als rampspoedig tijdgewricht, een welkome gast op het Loo zijn, en iets meer

1) Middelburg, 13 December 1767. (Afschrift berustende onder Mr. M. F. LANTSHEER).

2) Brief van 13 December 1767.

3) Sedert 1767 waren volle 20 jaren verloopen, dat VAN CITTERS nu onverwacht een brief van den Hertog ontvangende, met dien Vorst niet had gecorrespondeerd. (VAN CITTERS aan VAN DE SPIEGEL 10 Aug. 1787).

dan hoveling geteld worden. Wij vinden hem dan ook in den kring der meest vertrouwde raadslieden van den Stadhouder en van de Prinses, W. VAN LIJNDEN VAN HEMMEN, J. C VAN DER HOOP, T. J. DE LARREIJ [1]), en wel in den tijd van het bezoek van den Britschen Gezant HARRIS, kort vóór de militaire maatregelen tegen Hattem en Elburg, aan welke VAN DE SPIEGEL, destijds Raadpensionaris van Zeeland en door zijne afwezigheid van die raadplegingen uitgesloten, vreemd was gebleven. — Zeker is het, dat VAN CITTERS de streng der »Regten en Praerogativen" van het Erf-Stadhouder-, Kapitein- en Admiraalschap in den geest van 1747, met meerder warmte en meerderen nadruk vasthield, dan de bedachtzame VAN DE SPIEGEL, ietwat gebonden als Eerste Minister en die van alle geweld afkeerig, het terrein der wet niet wenschte te verlaten en alles wat tot een burgerkrijg leiden kon, verafschuwde. Van 1783 af had hij niet opgehouden, het »hardebollen" te ontraden, en inschikkelijkheid aan te bevelen op zoodanige punten, als niet van het Stadhouderschap onafscheidelijk en onmisbaar konden worden beschouwd [2]). Het verblijf van den Prins en de Prinses te Middelburg in Junij en Julij 1786, maakte VAN DE SPIEGEL met edele rondborstigheid, aan die pogingen tot verzoening der partijen dienstbaar. Wel verre van de stijfzinnigheid van WILLEM V te vleijen en aan te kweeken, hield hij aan de schrandere Vorstin, die tevens eene liefhebbende Moeder was, ernstig deze waarheid voor. »Z. H. zoude vooral dienen gepersuadeerd te zyn, dat het onmo-

1) Cijfers door DE LARREY aan VAN DE SPIEGEL verstrekt (8 Aug. — zonder jaartal) voor de correspondentie met H. K. H., den Heer VAN HEMMEN, VAN DER HOOP, en hem zelf.

2) Memorie van 20 Januarij 1788, bl. 90—94. En aan VAN TEYLINGEN (13 Januarij). Reeds toen was de Prinses regelregt in die pogingen tot het treffen van een vergelijk, gemengd. Zie bl. 169 volg. (25 Julij).

gelyk is alles te behouden, wat het *enthousiasme* van het jaar 1747 aan zijnen Heer Vader heeft toegevoegd, maar zeer wel mogelyk alles te verliezen; [1]) dat er noodzakelyk eenige toegeeflykheid zal moeten gebruikt worden, en dat de objecten waarop kan en mag toegegeven worden, best door de Regenten van die Provincien daar de praetensien gemaakt worden, met Z. H. zouden worden overlegd; dat Z. H. daarop vervolgens eens besluit gelieve te nemen, en te permitteren, dat hetzelve met voorzigtigheid onder de hand worde aangeboden, voor zoo verre het een middel kan zyn om *alle* de geschillen in zoodanige Provincie *eens vooral* te termineren." En hij drong op het gevaar van alle uitstel ten deze aan: »het verblyf van Uwe Hoogheden in Zeeland, wordt als een tydstip van *crisis* aangemerkt; indien er gedurende dien tyd niets gebeurt 't welk eenige uitwerking ten goede heeft, zal naderhand de aandrang met verdubbelde krachten vernieuwd worden."

Of de Prinses, die voor 't overige den prikkelbaren argwaan van haren, op zijne regten zóó naijverigen Gemaal naauwlettend had te ontzien, en die maar zelden een uur van ongedwongenheid kon waarnemen om hem tot het een of ander te overreden, zooveel gereeder dan hij zou bevonden zijn om aan de gematigde voorstellen of ontwerpen tot bevrediging het oor te leenen, welke zij van VAN DE SPIEGELS onvermoeiden ijver verzocht en ontving, laat zich nog al betwijfelen. Op den inhoud van het te verwachten derde deel der Gedenkschriften en Brieven, mag ik niet ingrijpen. Maar uit een menschkundig oogpunt allerbelangrijkst en zeer geschikt om van de voortreffelijkheid der buitengewone Vrouw eenigen dunk te geven, is hare te Middelburg in haast en te

1) 23 Junij 1786, bl. 448—451.

midden van allerlei verstrooijingen, in de Hollandsche taal ten behoeve van VAN DE SPIEGEL opgestelde beschouwing van 's Lands veegen toestand. »Wat moet, en wat kan, vroeg zij, door den Stadhouder gedaan worden in deze dagen? [1]) UwE. heeft deze vragen gedeeltelyk al beantwoord, het zal my evenwel aangenaam zyn, als UwE. zoo goed was, wat meer te *detailleeren* de middelen van *schikking* die er konden gebruikt worden, zonder merkelyk te benadeelen de regten en praerogativen van het Stadhouderschap, en van hetzelve een *onnut Ligchaam* te maken voor de algemeene belangen van het Vaderland." — Want hoe verbolgen over de onlijdelijke aanmatiging van Holland en van de stad Amsterdam, had zij zeer juist begrepen, dat het kwaad door geene ongeoorloofde en »*blinde jalousie*" tegen die Stad of Provincie kon worden verholpen: het belang en de pligten van den Stadhouder golden het geheele Vaderland, of gelijk zij het meer of min gebrekkig uitdrukte, »zyne relatien zyn niet minder tegen de eene Provintie dan tegen de andere." [2])

Hoe laakbaar en heilloos de eigenwaan van Holland en meer bepaald van Amsterdam mogt zijn, hun gedrag wordt uit de Aanteekeningen van HENDRIK FAGEL toch eenigermate verklaarbaar. — Wat deden doorgaans de overige Gewesten voor het aanzien der Republiek, voor het onderhoud der Land- en Zeemagt? Holland als voornaamste, zoo niet soms de eenige Betaalsheer liet zich daarop natuurlijk, maar al te veel voorstaan. »Welk eene terrible situatie is de tegenwoordige! De Republiek, zoo schrijft de jonge Griffier van H. Ho. Mog., schynt met snelle treden haren ondergang te gemoet te gaan. De Provinties betalen niet, het crediet van den Staat gaat verloren: de

1) Z. bl. 455 volg (24 Junij 1786).

2) Bl. 449 volg.

troupes worden niet betaald, alles raakt in de war. De Prins van HESSEN-PHILIPSTHAL had permissie gekregen om een Corps ligte troupes op te rigten; 450000 guldens waren hem daartoe beloofd. Gisteren presenteert de Graaf VAN CALLENBERG, Colonel van dat Corps een request om te remonstreeren, dat zoo hem niet tusschen van daag [1]) en toekomende Maandag 80000 guldens betaald worden, de soldaten geen betaling bekomende, zich zullen debandeeren. Men schryft de nadrukkelykste brieven aan de Provintien om haar deze omstandigheden voor oogen te stellen, om dezelve te smeeken dat zy met de betaling dog willen voortgaan. Op deze brieven komt geen antwoord. Ondertusschen moet in een Secreet Besogne met den Raad van Staten overlegd worden, welke middelen men zou kunnen beramen, om in dien tusschentyd, de gerequireerde penningen voor te schieten. De Capitein KINSBERGEN moet zyn schip te Livorno laten repareeren: dit schip staat op de repartitie van Friesland. De wissels worden geprotesteerd; ondertusschen declareert de Raadpensionaris dat Holland nu reeds 7 millioenen voorgeschoten hebbende, geen penning meer voor de andere Provintien wil betalen, al zoude alles ten onderste boven raken."

Dergelijke niet zeldzame angstige verlegenheid en berispelijke zorgeloosheid, die een halve eeuw geleden, de scherpe verwijten van SIMON VAN SLINGELANDT hadden uitgelokt, spoorden in 1783 VAN DE SPIEGEL, toen nog »Secretaris van 't Land" of der Staten van Zeeland aan, om zijne wel doordachte *Reflexien over de gebreeken in de gesteldheid der Regering van de Vereenigde Nederlanden*, op het papier te brengen [2]). Aan het einde van

---

1) Het was Zaturdag 29 October 1785.

2) Verg. dezen Bundel, bl. 257—303.

welke Verhandeling, hij met deze vaderlandlievende bekommering besluit. »Zoo hebben wy dus verscheiden gebreken in de Regering van de Republyk, in hare Finantien, in hare Verdediging [1]) met een opslag van het oog doorgeloopen: zy zyn de eenige niet, welke men zou kunnen ontdekken, maar zy zyn groot en menigvuldig genoeg om een spoedig redres te vorderen." De onderhandelingen te Parijs over den Vrede met Engeland, waren haar beslag nabij: na al de luide jammerkreten over de diep vervallen en verwaarloosde Zeemagt, over hetgeen men zoolang als de verdervende hand had aangeduid [2]), hetzij dan van den Voogd en Consulent Hertog VAN BRUNSWIJK, dien men nu ras het Land zou doen ruimen, of van den Stadhouder zelf van Engelschgezindheid verdacht, was — naar men hoopte — een tijdperk van rust en verademing in een blijd verschiet. Die gunstige gelegenheid mogt niet weder verzuimd worden. »Hoe wenschelyk zoude het nu zyn," riep VAN DE SPIEGEL uit in eene van aandoening trillende taal, die hem even als SLINGELANDT welsprekend maakte, »hoe wenschelyk zoude het nu zyn dat Regenten, die hunne stem met zooveel kracht over het verkeerd bestuur en over de inactiviteit in den laatsten oorlog hebben verheven [3]), de handen aan het werk sloegen, om de Republyk te genezen van de kwalen, die haar altoos inactif zullen maken, en die anders zoo lang zullen inkankeren, tot dat buitenlandsche Mogendheden een einde maken

1) Ook van de Kolonien (bl. 289). — Z. hierbij bl. 84 de aanmerking, dat „zoo vele van die Heeren Bewindhebbers der O. en W. Indische Compagnie, hare Colonien wel beter hadden kunnen voorzien."

2) BILDERDYK, *Gesch. des Vaderl.* XII. 50 „Het Stadhouderschap heette nu *de verdervende hand*, die het land weerloos gehouden en uitgeput had, om het aan de Engelschen ten prooi te leveren."

3) Verg. bl. 72—81 (Circulaire der Staten van Zeeland, 29 Julij 1782).

van onze verdeeldheden, van onze fouten, maar tegelyk ook van onze existentie, en wanneer het te laat zal blyken, dat misbruik van Vryheid ons de Vryheid heeft doen verliezen; even gelyk het lot is geweest van de voortreffelyke Grieksche Republyk van Achaien, die van alle bekende Staten, de meeste overeenkomst van Constitutie had met de onze."

Er is, dunkt my, reden versteld te staan van eene werkzaamheid, die VAN DE SPIEGEL, toen als tweede Minister van Zeeland met bezigheden overladen 1) en bovendien, meer dan eens, uit noodzaak of bereidwilligheid de taak van den Raadpensionaris CHALMERS vervullende 2), het middel schonk, om in datzelfde jaar 1783 het Vaderland, de Letteren, Geschiedenis en Regtswetenschap met zeer verschillende proeven van zijne veelzijdige kunde, maar tevens van een zeer buigzaam talent, te treffender bij zoo groote vastheid van karakter en beginselen en onder de ziedende partijzucht dier dagen, als met den overvloed van zijn vernuft te verrijken. — Schier gelyktijdig met het fraai en doorwrocht *Vertoog over de betrekking van* JOHAN *Graaf* VAN NASSAU, *tot de Unie van Utrecht*, vóór het Tweede Deel van den *Bundel van onuitgegeven stukken, dienende ter opheldering der Vaderlandsche Historie en Regeeringsform en voornamelyk der Historie van de Unie van Utrecht*, uitgegeven door den Secretaris der stad

1) VAN DE SPIEGELS Rapporten van 1 en 11 December 1783 over den verachterden staat der O. I. Compagnie; van 4 Dec. 1783 over de geschillen tusschen *Middelburg*, *Vlissingen* en *Veere* over de leverantiën aan de O. I. Compagnie; State-Notulen fol. 672 volg. 688—698, 724—729 volgg. 742, 761 volg.

2) Aan VAN TEYLINGEN (22 Januarij 1783, bl. 97): „die weet in welke lastige zaken ik ex officio tot den hals toe zit, en nog eerder — indien bekend was, wat er al *extra officium* moet gedaan worden."

Vere JACOBUS ERMERINS [1]), en met de reeds gemelde Reflexien over de Staatsgebreken der Republiek, ontvloeiden aan zijn blakenden ijver voor 's Lands welzijn, de in deze Verzameling opgenomen Schets van den *oorsprong, uitbarsting en voortgang der Staatsberoerten in de Republiek* [2]), de geheime Memorie *over de tegenwoordige misnoegens tegen den Prins Erfstadhouder;* [3]) de beroemde, maar thans niet ligt verkrijgbare *Pro-Memorie, dienende tot onderzoek, hoedanig het Staatsregt zy der Provintie van Zeeland, omtrent de Militaire Jurisdictie, zoo in het crimineel als civil* [4]); een uitstekend geschrift, maar dat hem allerlei onaangenaamheden, miskenning en verdriet moest berokkenen, zoowel in als buiten Zeeland, in en buiten de Staatsvergadering, tot wier voorlichting het op verzoek der Leden-Commissarissen, was bewerkt. Hij had al die gevolgen van den ondankbaren arbeid wèl voorzien; »ik weet, zoo schreef hij aan VAN TEYLINGEN [5]), dat ik, ab utraque parte, ongenoegen zal geven, maar wanneer ik in myn post geroepen word om te zeggen *wat regt is*, valt er geen plooien." — Voorts, behalve zijne bestrijding van het Rapport dier Commissarissen wier tolk de geleerde Pensionaris van Vlissingen Mr. N. C. LAMBRECHTSEN was geweest, en welke Memorie deels om hare wetenschappelijke waarde, deels uit hoofde van VAN DE SPIEGELS dusverre onuitgegeven Aanmerkingen [6]), volledigheidshalve in dezen Bundel insgelijks eene plaats heeft gevon-

1) 1 Mei 1788 (Gedrukt te Goes, bij VAN DE SPIEGELS veeljarigen Uitgever, JACOB HUYSMAN.)
2) Bl. 82—88.
3) Bl. 90—94.
4) April 1783 (bl. 105—158).
5) Bl. 104.
6) Bl. 177 volgg. (Rapport van 11 Aug. 1788).

den, *het Betoog van de echtheid van den Bestalt- of Artikelbrief voor de Troupes van den Staat*, in 1579 uitgevaardigd, maar nadat VAN DE SPIEGEL zich het eerst op het gezag van die wet uit de eerste jaren van de worsteling tegen Spanje had beroepen, door sommigen hatelijk verdacht gemaakt. [1]) Verder — zonder van een tal van buitengewone beslommeringen, waarin hij ten behoeve van 's Lands Defensie, tot verbetering der Finantien of van het stelsel van Belastingen, tot het aanknoopen der internationale betrekkingen met de Republiek der Vereenigde Staten van Noord-Amerika, wier *voorbarige* erkenning gedurende den oorlog, hij vruchteloos had ontraden [2]), elk oogenblik gewikkeld was, anders dan in het voorbijgaan te gewagen, al weder vertrouwelijke bemoeijingen, briefwisseling en Memorien om de maatregelen der vinnigste tegenstanders van den Stadhouder, ware het doenlyk, nog af te wenden of te fnuiken [3]). Tijdelijke commissien naar 's Hage, de omslagtige cause *célèbre Parker* b.v. in welke VAN DE SPIEGEL tot twee malen als Adjunct-Reviseur zijn Advies had uit te brengen [4]), gaven als van zelf in de Residentie der Staats-Collegien van de Generaliteit en van het Stadhouderlijk Hof aanleiding tot gemeenzamer gedachtenwisseling, dan uit Middelburg, of tot het doorgronden der inzigten en ware neigingen van uit de verte slechts oppervlakkig bekende Acteurs op het Staatstooneel dier dagen. Aan die omstandigheden, zoowel als aan den wrevel over het eerroovend en losbandig geschrijf der

1) Bl. 238—237. — BILDERDYK, *Gesch. d. Vaderl.* XII. 36.

2) April 1782, bl. 59—62; 159—164 (Mei 1788).

3) Z. de geheime Memorien van 18 en 25 Julij 1788, bl. 164—170.

4) Verg. in de *Nieuwe Bijdragen tot Regtsgeleerdheid en Wetgeving* van de Hoogl. DE GEER en FRUIN v. 1875 de door mij medegedeelde *Twee Adviezen*, in 1779 en 1783 door VAN DE SPIEGEL uitgebragt.

Publicisten van de partij der Hollandsche Pensionarissen, heeft men de luimige karakterschetsen — (wij hoorden niet lang geleden, veel van *Parlementaire portretten*) dank te weten of te betreuren, die in datzelfde jaar 1783 »in Holland," onder den titel *Beredeneerde Cataloog van een Verzameling Schilderyen*, *door voorname Lieden van ons Land vervaardigd*, [1]) en in druk verspreid, in het fransch en in de moedertaal, veel genot aan de Prinsgezinden en eene zeer begrijpelijke weerwraak verschaften. — Ik zou niet durven verzekeren, dat de Secretaris der Staten van Zeeland *uitsluitend* voor den bewerker dier *caricaturen* te houden zij, maar de eigenhandige invulling der enkel bij initiaal aangeduide personen, toont met andere aanwijzingen, dat VAN DE SPIEGEL daarin de voornaamste hand gehad heeft. Wie kon als hij, den Thesaurier-generaal GILLES, met wien hij wegens de Finantien van Zeeland zoo menige lans had gebroken, en die hem zoo menige nachtrust aan de *Hoofdplaat* en de betwiste IJzendijksche Schorren gewijd, gekost had [2]), naar het leven teekenen? Wie meer dan hij door F. A. VAN DER KEMP getergd [3]), kon zich genoopt vinden, dien Leeraar der Doopsgezinden Vrycorporist en hoofdwoordvoerder in de zaak der *Militaire Jurisdictie*, zijne aanvallen betaald te zetten? Of wie meer dan hij, juist in dien tijd met den Fiscaal der Admiraliteit te Amsterdam VAN DER HOOP en met den Gelderschen Edelman VAN LIJNDEN VAN HEMMEN, de handhaving van het smadelijk gehoond en verguisd Huis van ORANJE beöogende, kon er behagen in scheppen, de

---

1) Z. bl. 305—333.

2) Verg. het Eerste Deel *Inleiding*, bl. 63.

3) Z. dezen Bundel, bl. 229 volgg. Zie verder Mr. M. F. LANTSHEER, *De rebus a L. P. van de Spiegel, in Zelandia gestis et scriptis*, p. 155 sq.

bekwaamheid en deugden dier Mannen te schilderen 1), en de Gemalin van Prins WILLEM V, als eene andere CORNELIA, Moeder der GRACCHEN, met eerbiedige bewondering te huldigen? Wie anders als VAN DE SPIEGEL zelf, die zich verledigde van een tal onbeduidende lieden melding te maken, zou van den Zeeuwschen Staatsdienaar hebben kunnen zwijgen, die toen reeds veler doelwit, hetzij dan van partijhaat of van vereering op wetenschappelijk en politisch gebied beide, boven alle middelmatigheid uitblonk? En wie anders kon zoo fel en bitter de ondeugden van den Raadpensionaris van Holland PIETER VAN BLEISWIJK, »verrader van zijn Vorst en Vaderland" afmalen? 2) van dien doorslepen Staatkundige, den steller der *Acte van Consulentschap*, door den invloed van den in 1772 zóó magtigen Hertog van BRUNSWIJK, Eerste Minister der Republiek geworden; volleerd in »lage kunstgrepen en bedrog, zonder eenige grondbeginsels van eer of vroomheid," die hij echter wist te bedekken »door een ongemeene behendigheid van tong en welsprekendheid;" zoodanig meester van zijne hartstogten, dat hij door »diepe veinzerij en overleg," door die zelfbeheersching, »in de gevaarlijkste en neteligste oogenblikken" nimmer zijne bedaardheid van geest verloor.

Dat tusschen Mannen, van zóó strijdige beginselen en handelingen als VAN DE SPIEGEL en VAN BLEISWYK, de aanraking al vroeg niet door wederzijdsche welwillendheid gekenmerkt kon zijn, dit laat zich zonder betoog

---

1) Bl. 318 volg., 321 volg., 328 volg.

2) Bl. 330 volg. Reeds op bl. 48 (30 Sept, 1781) in de vertrouwelijke briefwisseling met VAN TEYLINGEN stort VAN DE SPIEGEL zijne minachting van VAN BLEISWYK uit: „41 speelt naar myn gedachten een zeer kleine rol voor een groot man, ik houde niet van een Politique die in slimmigheden en draaieryen bestaat: een man die aan 't hoofd van de groote affaires is, moet zig durven laten zien."

bevroeden, en hier en daar is het in dit Deel ook wel merkbaar; en hoe van lieverlede de in het laatst van 1787 te 's Hage onmisbare, eenige Zeeuw uit het eene Gewest, tot het Raadpensionarisschap van het andere zou geroepen worden, het zal uit den onvermijdelijken loop der gebeurtenissen het zigtbaarst blijken [1]).

Doch niet te onpas komt in de Aanteekeningen van FAGEL zoo aangaande het karakter van VAN BLEISWYK, als over het treurig en jongst tijdperk van zijn tot 1780 met lof begroet Ministerie, nog het volgend fragment voor, hetwelk voor de vergetelheid — dacht mij — bewaard verdiende te worden. — »Voor 't overige — zoo leest men 29 November 1785 — herhaalde de Raadpensionaris zijne verzekeringen, dat hij binnen een paar maanden, misschien kort na Nieuwjaar, zyn ambt zoude nederleggen. Hij zoude het denkelyk al lang geleden gedaan hebben, zoo de Patriotten hem niet *geintimideerd* hadden met verscheiden dreigementen; voornamentlyk met opzigt tot de bewuste *Acte van Consulentschap*, daar zy hem zekerlyk over zouden hebben geattaqueerd, zoo hy vóór zyn tyd zyn charge had nedergelegd. Maar nu dat de Vrede en Alliantie beiden [2]) gesloten zyn, zullen zy hem denkelyk laten begaan, en wanneer hy zyn demissie zal verzocht en verkregen hebben, zullen zy hem stilletjes laten loopen, als eene belooning voor zyne, aan hun bewezene diensten. — Ondertusschen zal hy weinig roem van zyne conduite behalen. Voor de rest zyner

---

1) Opmerkelijke wensch en voorspelling van den oud-Griffier bij den in 1783 opgeheven Hoogen Krijgsraad, Mr. L. L. VAN REENEN: ('s Hage 4 Junij 1787) „Was *Nymegen* een brug voor den Zeeuwschen Heere Raadpensionaris, om in diezelfde qualiteit in Holland *Moderator* te worden van de Vergadering, wat zoude ik arm oud man my verheugen over dat desiderium, tot noch toe, alleen pium, toch niet onmogelyk."

2) De Vrede met Keizer JOSEPH II en het Verbond met LODEWYK XVI.

dagen onvermydelyk blootgesteld aan de wroegingen zyns gewetens, moet hy zich zelf eeuwig bewust blyven, tot de ruïne van zyn Vaderland krachtdadig medegewerkt te hebben, zonder evenwel voor zich zelf het minste voordeel daaruit te trekken. — Hy heeft zich aan den haat beider Partyen blootgesteld gezien, en is doch inderdaad niets anders dan een Instrument in de handen van de regerende party.. Gedurende zyne Administratie is de Republick tot op den laatsten trap van zwakheid en schande gekomen, en na een allernadeeligsten oorlog met Engeland, heeft men onder hem een Vrede zien sluiten met den Keizer die niet minder schandelyk is dan de Vrede met Engeland, en die kort daarna is opgevolgd door eene Alliantie met Vrankryk, dewelke de nakomelingschap best in staat zal wezen, op haren waren prys te estimeeren." — Dusverre de regtschapen H. FAGEL. — Niet minder krenkend voor de waardigheid van den Staat, kunnen de in dezen Bundel medegedeelde bijdragen heeten betrekkelijk de koloniale Politiek, met name in Oost-Indië, als het onmiddellyk gevolg der Alliantie 1), door den sluwen Ambassadeur te 's Hage, Hertog DE LA VAUGUYON voorbereid, en sedert tot rijpheid gebragt; welke de diensten mogten zijn in den krijg met Engeland, aan de Republiek door den Franschen Vlootvoogd DE SUFFREN bewezen, onze nieuwe vrienden en bondgenooten zouden in Azië al te veel voet op onzen grond hebben gekregen.

En wat ten deze al zeer vreemd, ook te Versailles had moeten voorkomen, het is dat de eer- en geldzuchtige Avonturier Rhyngraaf V. SALM 2) in zulke be-

---

1) Zie reeds bl. 84 en verg. bl. 553—568 (1786). — PAUL FRANÇOIS DE QUÉLEN DE LA VAUGUYON, geboren in 1746, overleed 14 Maart 1828. (*Mém. de Malouet* I. 86).

2) In de *Mémoires de Malouet* (Paris 1874 2e édit.) I. 478 (Appendice) heet hij „Prince FRÉDÉRIC DE SALM-KYRBOURG.''

langen, voorheen zoo uiterst zorgvuldig hetzij door Nederlandsche Gezanten of door Gedeputeerden der O. I. Compagnie behartigd, persoonlijk had kunnen betrokken worden [1]). Ook bij dezen woeligen en onrustigen Duitscher, zou het einde den last dragen: hij werd, gelijk men weet, een der slagtoffers van de Fransche omwenteling [2]). Als eene proeve dat het den Stadhouder WILLEM V, nu en dan, aan geen doorzigt moet hebben ontbroken, haalt FAGEL's Prinsen vernuftig gezegde aan, toen de Rhijngraaf voor 't eerst op het oude Hof op een bal, in zyne montering van huzaar verscheen: »Monsieur le Rhingrave, vous avez-là un habit bien commode; c'est un manteau *qui tourne à tout vent.*"

Welke rol de Rhijngraaf in de Republiek speelde, kan behalve het hiervoren medegedeelde, genoegzaam worden afgeleid uit het oordeel van dan Pruissischen onderhandelaar, die na den dood van FREDERIK den Groote tot bijlegging der geschillen tusschen den Prins en de Patriotten naar Nijmegen en 's Hage gezonden, niet aarzelde naar Berlijn te berigten: »qu'enfin il n'y auroit rien de fait si la Cabale *et le Rhingrave ne sont écrasés.*" [3])

In waarheid scheen al vóór dat tijdstip, de toestand hopeloos. Met het oog op een in dit boekdeel herhaaldelijk besproken feit, voor den Prins allergrievendst en vernederend [4]), wordt aan FAGELS dagboek ook nog dit

---

1) Verg. bl. 553.

2) Geboren in 1745. onthalsd 5 Thermidor Jaar II. — Verg. verder Prof. TYDEMAN op BILDERDYK, *Gesch. d. Vaderl.* XII. bl. 198 volgg. (*Ophelder. en Bijvoegs.*)

3) Graaf GÖRTZ aan de Prinses VAN ORANJE, 25 September 1786, bl. 597. — En in een niet-gedagteekend schrijven van den grijzen Baron DE LARREY, krijgt de Rhijngraaf een *dubbel* diplomatisch cyfer: „VAN CITTERS Gedeputeerde ter Generaliteit 1630—1640; Rhyngraaf 1590—1592; Graaf SALM 1593—1596."

4) DE PERPONCHER, *Kort Tafereel uit de Nederlandsche Staatsgeschiede-*

belangrijk uittreksel ter opheldering of bevestiging van daarmede in verband staande bijzonderheden, ontleend: »De zaken loopen thans hier zoodanig in de war, dat myn grootvader eergisteren een zeer remarquable brief van den Prins ontfangen heeft, waarby Z. H. hem betuigt, dat gelezen hebbende het Rapport in Holland uitgebragt over de zaak van 't Commando van het Garnisoen in den Haag, niet twyfelende, of hetzelve zoude welhaast in een Conclusie veranderd worden, hy meende, zoo dit doorging, *nooit* met fatsoen in den Haag te kunnen retourneeren, en dat hy dus, zoo hy genoodzaakt was hier terug te komen, van intentie was om zyn Stadhouderschap in handen van Hun Ed. Gr. Mog. 1) neêr te leggen daar hy wel zag, dat zyne diensten van geen het minste nut voor 't Vaderland waren, en dat de Vrede nu gesloten zynde, zyne adsistentie nog minder noodig was. Myn grootvader heeft hem in zyn antwoord op het allersterkste van eene zoodanige resolutie zoeken te detourneeren en heeft hem alle de redenen opgegeven: — de uitslag zal hem leeren wat hiervan komen zal; men kan zig byna geen ongelukkigere situatie verbeelden, als die waarin zig de Prins tegenwoordig bevindt; zyne conduite heeft er zekerlyk toe bygedragen, doch luiden die er van kunnen oordeelen, verzekeren dat het hem aan verstand in 't geheel niet ontbreekt, en nooit heeft men iets beters gezegd, als" enz. (volgt de anecdote-Rhyngraaf v. SALM).

---

nis, bl. 91 „De twist over 't Militair-Commando in 's Hage, had meer invloed; wyl dezelve des Stadhouders vertrek naar Gelderland, ten gevolge had. Een stap, die wel zijne wederpartyders in Holland — de handen ruim liet, maar die ook hem — meererlei hulp en uitkomsten aanbood"

1) De Staten van Holland en West-Friesland. Zie verder deze Verzam. bl. 496 volgg.

Hoe het Huis van ORANJE en het daarvan onafscheidelijk Vaderland, voor een wissen ondergang te behoeden?

Een niet gering gedeelte der stukken van deze Verzameling, is gewijd aan het onderzoek en de overweging der meest doeltreffende middelen door de vrienden en aanhangers van den Stadhouder, of door den verzoenenden geest der meest welwillende en bezadigdste Regenten of Ministers beraamd. Schoon VAN DE SPIEGEL al vroeg de waarheid had ondervonden, dat »er geen *slechter baantje in de wereld is dan adviseur van Prinsen te zyn*, zoo gewoon geflatteerd te worden" [1]), hij werd niet moede telkens van goeden raad te dienen. — Doch hoe weinig men in het najaar van 1786 gevorderd was, is onder anderen, uit de klagt van VAN DER HOOP te bespeuren, die waar hij zich keerde, waar hij zich wendde, nergens noch bij den een, noch bij den ander, noch in zich zelf met de beste bedoelingen, dien helderen blik, die eenheid van wil en besluit of die veerkracht en dat Staatsbeleid ontdekte, welke de omstandigheden vereischten [2]). Er was nog geen *vereenigingspunt:* »ieder, zegt hy, loopt regt uit, en geen mensch (ten minste ik niet) weet wie aan zyn regter, wie aan zyn linkerhand staat." Toch erkende de vaderlandsliefde van dezen niet zeer handelbaren Hollander ronduit, dat »indien zoodanig een liaison kon worden geformeerd", de Raadpensionaris van Zeeland VAN DE SPIEGEL alleen, daarvan de ziel kon zyn.

Eenige jaren vroeger, viel aan zulke toenadering en opregte zamenwerking tot het zelfde einde, nog veel minder te denken [3]). — Een ruw ontwerp van VAN DER

1) Bl. 95 (13 Jannarij 1788).

2) Aan VAN DE SPIEGEL, 30 October 1786, bl. 628 volg.

3) „Meld my doch eens, in vertrouwen, „vraagt VAN DE SPIEGEL aan VAN TEYLINGEN (30 Mei 1784, bl. 378) wat onze Vrind VAN DER HOOP doet: zou die man ook oogmerken hebben, die hy voor zyne Vrinden cacheert?"

HOOP zelf, in 1783 aan VAN DE SPIEGEL, destijds slechts Secretaris van 't Land medegedeeld, bleef geweldig in het onbestemde, en bevatte niet meer dan loffelijke wenschen, maar onpraktische algemeenheden [1]. — »Zoude er dan geen kans zyn, vroeg VAN DE SPIEGEL aan VAN TEYLINGEN [2], om die menschen te engageeren eens *simul et semel* op te geven, wat zy hebben willen? niet om daarover met 9 (den Prins) te laten negotieren, want dien moet men doen voorkomen als *te verblind* om naar schikkingen te luisteren." En ruim een half jaar daarna: »Wie tegenwoordig Z. H. raadt, weet ik niet; maar 't is zeker, dat men hem kwalyk raadt met al die Circulaire Missives" [3] ten behoeve van zijn gewezen Voogd en Consulent: de toon daarin aangeslagen, was de ware niet; wilde de Prins tot de Natie spreken en weerklank vinden, »zoo moet het — merkte VAN DE SPIEGEL aan, andere taal zyn."

De grond van het kwaad, voorlang door DE PERPONCHER aangewezen, lag in onuitwischbare indrukken, den beklagenswaardigen WILLEM V van kinds af ingeprent. Gewend alleen door de oogen van zijn Mentor den Hertog VAN BRUNSWIJK te zien, en nu op eigen wieken drijvende ginds en herwaarts geslingerd, was er in zijne naaste omgeving niemand, wien hij bestendig en onbepaald zijn vertrouwen schenken kon of dorst [4]. Want terwijl hij zijne krachten mistrouwde en begreep raad en leiding

1) Verg. bl. 287 volg.

2) 7 November 1783, bl. 240 volg.

3) 30 Mei 1784, bl. 372.

4) Hij geleek daarin den nog meer deerniswaardigen LODEWYK XVI. „Ce n'est pas seulement la faiblesse du Roi et son indécision qui l'ont perdu: c'est surtout une disposition malheureuse de son caractère qui le portait à une *demi*-confiance — mais jamais à une confiance entière." *Mém. de Malouet* II. 226.

noodig te hebben, werd hij door ingeboezemde achterdocht weerhouden, die voorlichting in te roepen, omdat men hem vooral 's Lands Regenten, als zyne geboren vyanden had afgeschilderd, alleen bedacht, om zijn gezag te besnoeijen, en in hunne handen te doen overgaan. Een indruk, »die hem, voor altoos beletten moest zijne vertrouwelingen onder dezelve te zoeken. 1)"

En wat de hebbelijkheid van den Stadhouder- Kapitein- en Admiraal-Generaal betreft, door DE PERPONCHER insgelijks betreurd, om »zelf de *kleinste* byzonderheden na te gaan en uit te voeren," waarvan het gevolg ten laatste geen ander kon zijn, dan de groote zaken te laten ophoopen en door anderen afdoen, hoe menigmalen wordt niet in deze Verzameling van 1782 af, te vergeefs zoo door VAN DE SPIEGEL als door de Prinses VAN ORANJE, die onuitroeibare hebbelijkheid gelaakt, en hoe ernstig wordt niet telkens de hervorming van het Kabinet van Zijne Hoogheïd, en de instelling van ministeriele Departementen van Algemeen Bestuur overwogen, om het Stadhouderschap met gelijken waarborg der onschendbaarheid, als de Constitutionele Monarchie in Engeland, te versterken!

»Door zulk een Ministerie — zoo verklaarde VAN DE SPIEGEL reeds in Junij 1782 — zou de Natie gerust gesteld worden, 2) dat de zaken met die oplettenheid getracteerd worden welke ze vereischen; dat ze onder het oog van Z. H. worden gebragt door personen die bekend zyn; Z. H. zou zich kunnen *dechargeren* van duizend kwellingen, van lastige audientien, 3) van het lezen van verdrie-

1) *Kort Tafereel uit de Nederlandsche Staatsgeschiedenis*, bl. 64 volg.

2) Bl. 69 volg.

3) Waarin den goedhartigen WILLEM V wel eens beloften werden afgeperst, welke hij zich later niet kon herinneren. — Verg. zijn brief aan VAN DE SPIEGEL, 24 October 1786, bl. 625: „Men zegt dat Ik toegezegt hebbe de Electie aen den Heere GODIN."

tige schrifturen, en het beantwoorden van eene menigte van brieven, en (mag men er dit byvoegen) zoo er al eenig ongenoegen by de Natie ontstaat, het zou eerder vallen op de Ministers dan op de persoon van Zyn Hoogheid, gelyk in Engeland al het kwaad dat er gebeurt op rekening van het Ministerie wordt gesteld, en de Koning de eer en dank ontvangt van het goede." 1)

Even moedig en rondborstig had VAN DE SPIEGEL zich over de kiesche aangelegenheid van 's Prinsen voormaligen Voogd, in hetzelfde tijdstip uitgelaten; er moest volstrekt »een verandering van directie plaats hebben: men behoort hier niet — zeide hij met Zeeuwsche openheid — »te vleijen maar de waarheid te spreken al is zy onaangenaam om te hooren." Bij de heerschende vooringenomenheid tegen den Hertog VAN BRUNSWIJK, kon deze in 's Lands bestier geen nut meer doen; hij moest zich zelfs van iedere bemoeijing onthouden, en zich ter geruststelling der Natie, uit den zetel der Regering verwijderen: — »hoe ongelukkig het zy zonder eenigen schyn van bewys, voor eene opgevatte volksmeening te moeten struikelen, die Prins van wiens wysheid en ondervinding het Vaderland (onder andere omstandigheden namelijk) zooveel diensten zou kunnen trekken, zal moeten toegeven en zich onthouden van raad en influentie in de publieke zaken, en zyne *retraite* moet op zulk een wyze geschikt worden, als meest overeenkomstig is met zyne hooge geboorte en voortreffelyke hoedanigheden." 2)

Het opvolgen van dien wijzen en tweeledigen raad, de *retraite* van den Hertog, die een gebiedende noodzakelijkheid geworden was, tegen welke het hardebollen van den Stadhouder, zelfs dezen meer en meer impopulair

---

1) Z. hierbij. ook de *Grondwettige Herstelling van Nederl. Staatswezen* I. 23 (1785) 67.

2) Z. dezen Bundel bl. 68.

maakte, [1]) en de vorming van een Kabinet uit »kundige en eerlyke inboorlingen, die ieder hun Departement zouden moeten hebben en onderling met elkander moesten corresponderen; in welk Kabinet 's Prinsen onderscheiden verhouding tot de byzondere Provinciën en tot de Unie, als Stadhouder-Kapitein en Admiraal-Generaal als 't ware *gepersonifieerd* zou worden, voor zooveel de *détails* betrof en voor welke men Z. H. dan niet meer *»responsabel"* zou maken, [2]) terwijl niettemin »de auctoriteit van het geheel" onverminderd aan WILLEM V verbleef, ziedaar twee hoofdpunten die in 1782, de gemoederen nog zouden hebben kunnen bevredigen. Op de verkiezing van *»inboorlingen"* tot Hoofden der Departementen, drong VAN DE SPIEGEL aan, want het voortrekken en inschuiven van allerlei vreemdelingen, was een voorname grief der Natie tegen den 30jarigen administrativen invloed van den Hertog VAN BRUNSWIJK geweest, waarover zelfs telgen der NASSAUS niet hadden geschroomd al vroeger in gedrukte geschriften te klagen. — In zijne *Brieven over de Noord-Americaansche onlusten*, in 1778 te Utrecht in het licht verschenen, [3]) drukte L. TH. Graaf VAN NASSAU LA LECK zich met eene bitterheid uit, die later in den mond der nieuwere Patriotten minder bevreemdde. »Was ik geen geboren Nederlander, — zoo riep hij uit — stond my een gunstiger lot te beurt te vallen." — Als het Stadhouderschap niet »binnen redelyke en enge palen" gehouden werd, het zou voor de vryheid »allerverderfelykst en schadelykst" kunnen worden; en wilde de Stadhouder »een kwaad gebruik van zyne macht maken, de begeving van vele ambten en het

1) Z. bl. 376 volgg. den verdichten rouwbrief van 18 Aug. 1781 over het vertrek van den Hertog.

2) Bl. 69.

3) Uit Culenborg gedagteekend. (3e Drietal Brieven, 2e verbeterde Druk) bl. 28; Elfde Brief bl. 74 volg. (bl. 66.) Twaalfde Brief bl. 118.

aanstellen der Regering in vele steden hebbende", van zijn welgevallen hing het af daarmede altijd zoodanige personen te voorzien, »van welker stemmen hy verzekerd is." — Gingen de aanzienlijksten des Lands op die wijze voor in Gewesten, waar de Regerings-Reglementen van 1674 en 1675 na 1747 hersteld, den Prins Erfstadhouder het uitgebreidst gezag hadden opgedragen, te Utrecht, in Gelderland en Overyssel, waar met name de CAPELLENS luider dan iemand de democratisch-Americaansche grondstellingen verkondigden, hoe zoude in het van de schatten van Indië overvloeijend Holland de nijvere en beschaafde burgerij, tot daartoe uit stedelyke, provinciale en nationale Vertegenwoordiging geweerd en toch met eenig zelfbehagen, van hare bevoegdheid en allezins voldoende staatkundige verlichting bewust, ongevoelig hebben kunnen blijven voor het haar eindelijk geopend uitzigt op deelneming aan het Bestuur of aan eene wèlingerigte Volksregering?

Hadden de geschriften in proza en poezy ter herdenking van het tweede Eeuwfeest der bevochten Nederlandsche Vryheid, zooals VAN DE SPIEGEL opmerkt, »een soort van *enthousiasme* by de Natie" gewekt, reeds vóór de openbare vredebreuk met Groot-Britannië, waren onder deksel van Vryheid, de zaden van democratie en losbandigheid gestrooid, en nu de Vrystaat der Nieuwe Wereld gevestigd was, deed dit voorbeeld »het hoofd van velen draaien als ware er geen Vryheid buiten die Constitutie. Dus was de zucht tot nieuwigheden al van langen tyd in de harten ingeprent; het Volk van verre bereid tot ongenoegen." 1)

Van den kant der Staats-Stadhoudelijke of ORANJE-partij heeft men het steeds willen doen voorkomen, dat de Pa-

1) VAN DE SPIEGEL, *Schets van den loop der gebeurtenissen* (1783) bl. 82—88.

triotten een bepaald plan en den sluwen toeleg hadden gesmeed 1), om door of ten gevolge van het ontslag van den Hertog VAN BRUNSWIJK, den Prins en zijn Huis van de erfelijke waardigheden en regten te berooven, en het Stadhouderschap allengs te ondermijnen en te vernietigen, of althans zijne magt dermate te besnoeijen en hem persoonlijk te krenken en te vernederen, dat zijn toestand in de Republiek onhoudbaar wierd en hij gedrongen, met zijn gezin de wijk naar Duitschland te nemen. 2) Dat die noodlottige opvatting bij den Prins zelf, bij zijne Gemalin en hunne hovelingen wortel had geschoten, en tot eene overtuiging was aangegroeid, men zal er in dezen Bundel de blijken hier en daar van ontwaren. 3) — Alsof niet ook in de dagen die wij beleefd hebben, de angstvallige bezorgdheid van sommige voorstanders van het dusgenaamd *Behoud*, nu 30 jaren geleden, in de op wat al te breede schaal voorgestelde herziening der Grondwet, »*bijna eene gedeguiseerde Republiek*" 4) had gezien, en als of niet bij voortduring, nog heden de verschillende partijen of rigtingen elkander in het aantijgen van allerlei onbewezen bedoelingen, beurtelings pogen te bezwalken! — De vijandige toeleg tegen den Stadhouder en het Huis van Oranje, werd nog in 1786 door PALUDANUS ten stelligste geloochend. 5)

---

1) Z. bl. 88—90. (Conferentiën der Hollandsche Pensionarissen.)

2) W. VAN CITTERS aan VAN DE SPIEGEL (5 Mei 1787): „De maatregels die Gelderland en Utregt neemen, zyn, naar het my voorkomt zwak en niet gecalculeerd na de entreprise die men voorheeft, en zo dezelve manqueert, dan zal WILLEM DE V^{de} best doen na *zyne Duitsche Staten te retireeren.*"

3) Bl. 571: „que la Hollande *nous a renvoyez.*"

4) *Handelingen omtrent het voorstel van negen Leden der Tweede Kamer* (zitting van 26 Mei 1845) bl. 308.

5) Zie bl. 478 (9 Julij 1786. Aan VAN DE SPIEGEL). En verg. de *Grondw. Herstell. van Nederl. Staatswezen* I. 135—144 (*Wijze om het Stadhouderschap nuttig te maken*).

Toch was de staat van zaken onder den indruk der rampen van den Engelsch-Amerikaanschen oorlog, lang vóór de veel erger uitspattingen en buitensporigheden die men sedert moest aanschouwen, in de vrees van een kundigen, maar wat al te naargeestigen Regent van eene stad in Holland, [1]) al op den 8 October 1782 zóó bedenkelijk, dat hij waagde te voorspellen: »Eene van deze drie dingen moet gebeuren, — het kan — dunkt mij — niet missen; — óf daar staat voor de deur een....., hetgeen de Republiek moet doen ondergaan; de gevolgen van hetzelve zijn niet te bepalen of te voorzien; óf de naburige Mogendheden zullen ons de wetten stellen, ieder zal zich een brok van ons toeëigenen, en aan den Prins het overige geven; [2]) of eindelijk een wonderwerk moet ons redden. Kunnen wij dit verwachten? en verdienen wij hetzelve? Twee partijen hebben wij in onze Republiek, en hebben wij grond om te denken, dat eene van beide Vaderlandsche sentimenten heeft? — De Prins is jong..... zijne Raadslieden kennen wij, zij bedoelen eigenbelang en heerschzucht. De andere partij zoekt niet anders, dan nieuwigheden en verandering; en ook niets anders, dan eigenbelang en glorie te voldoen. De aanstaande schok van beide moet nadeelige gevolgen hebben."

Zij, die op het kussen zaten, telden uitsluitend Regeringsleden of Ministers als hunne tegenstanders; maar gelijk in onzen tijd, van een opkomenden vierden stand noode melding wordt gemaakt, die toch nu en dan merkbaar

---

1) Mr. A. H. METELERKAMP, (oud-Burgemeester van Gouda) *Het voormalig aloud Staats-Stadhouderlijk en Stedelijk Bestuur van Holland* (Rotterdam 1804) bl. XXXVII.

2) Verg. het *Projet de partage van* 1787 Art. 3—5 „Avant toute chose il est nécessaire *de partager la Hollande*," etc. *Hoe Keizer* JOSEPH II *en* KATHARINA II *over de Nederlandsche Republiek en hare kolonien beschikten.* Bijlage tot het geschrift, *Hoe de gevaren in en buiten Europa, van Nederland af te wenden?* Utrecht, 1875, bl. 58—64.

is, zoo werd die daar straks min of meer in het licht geplaatste vrijheidlievende maar ook eergierige burgerij als derde partij, met hare democratische beginselen of begrippen, met ieder uur meer zigt- en hoorbaar. VAN DE SPIEGEL in het najaar van 1783 eenige Zeeuwsche steden bezoekende, was door het verschijnsel getroffen, »welke veranderingen in weinig tyds in de denkwyze der menschen" waren voorgevallen, »zoo sterk (door onkunde en ligtgeloovigheid) dat ze door geene redenen zyn te overwinnen." [1]) — In die partij of liever in den boezem der Natie, was de stemming der meest ontwikkelden en braafsten, van zulke woordvoerders, Redenaren of Publicisten, die geheel vrij en onafhankelijk, zonder bijoogmerken 's Lands welzijn trachtten te bevorderen, voorzeker tot het laatst, vatbaar voor een heusch en verzoenend vergelijk. Nog in 1784 zocht de edeldenkende LUBLINK [2]) met zijne vrienden en geestverwanten in het Amsterdamsch Genootschap *Concordiâ et Libertate*, zich en anderen rekenschap te geven van hetgeen men dan werkelijk onder den naam van *Patriotismus*, verstond en beleed. »*Vrijheid; handhaven van Regten en privilegiën; strijden voor haardsteden en altaren*, *Patriot*, *Patriotismus* en vele diergelijke, [3]) zijn woorden, die als de schering en inslag van de meeste gesprekken en geschriften uitmaken, terwijl het blijkt, dat men zeer dikwijls moeite heeft om ons te beduiden, wat men er eigenlijk door verstaat. — Hoe zal ik de pligten van den waren Patriot regt leeren kennen, waardig leeren oefenen, zoolang ik mij geene gezonde, geene zuivere denkbeelden van het eigenlijke *Patriotismus*

---

1) Bladz. 288.

2) C. W. WESTERBAEN, *Lofrede op Joannes Lublink (den jongen)*. Amsterdam 1817.

3) Men stelle *Liberalismus*, *Radicalen* en *Conservativen* hier voor onzen tijd, in de plaats.

heb gevormd?" Gewis behoorde LUBLINK, in latere jaren Lid der Nationale Vergadering, en in die hoedanigheid, de steller van het beroemd Rapport van 1796 over de scheiding van Kerk en Staat, [1]) tot de mannen van den onmiskenbaren vooruitgang, maar wars van alle verfoeilijk, onverdraagzaam *exclusivisme*. »Verre, eeuwig verre zy het van mij, dus sprak hij, een onbezonnen Patriotismus te prediken; den eerlijken Nederlander moet het hart krimpen, als hij het dagelijksche misbruik daarvan hoort en ziet; dat is immers geen Patriotismus van den echten stempel, de geweldigste middelen altoos de beste te rekenen: elk, die anders over het staatkundige denkt dan wij, te verachten; alle zijne redeneringen juist aan verkeerde beginsels toe te schrijven, hem als den omgekochten loontrekker van een andere partij te beschouwen; menig braaf man alleen omdat hij zwijgt, of eenig ongehoord bedrijf niet op onze vertelling wil gelooven, ten eersten verdacht te houden, of hem bij anderen verdacht te maken; of hem wel openlijk met den schandnaam van vleijer, weifelaar, verrader, en wat dies meer is, te brandmerken. Neen — van zulk een ijver met onverstand moet elk weldenkend mensch een afkeer hebben. [2]) Maar ook, aan den anderen kant, zulk eene koude onverschilligheid als er bij sommigen, te dezen opzigte plaats heeft, mogen zij voor hun eigen geweten verantwoorden. Geheel onzijdig te blijven in gevaarlijke Staatsbewegingen, was, volgens den Atheenschen wetgever, een misdrijf tegen den Staat zelven." [3]) — Evenwel al waanden vele welmeenende Patriotten dezelfde goede zaak voor te staan en naar het-

1) WESTERBAEN, bl. 35, 84 volg.

2) Tot veredeling van den publieken geest, wees LUBLINK op BOLINGBROKE's *Letters on the spirit of Patriotism.*

3) *Verhandeling over het Patriotismus*, in den Bundel *Verhandelingen van Joannes Lublink den jongen* IIe Deel (Rotterdam 1823) bl. 324, 348 volg.

zelfde doel te streven, zou het staatkundig programma van hen die gelijk weleer WAGENAAR, nu later ENGELBERTS en VAN DER KEESSEL, VAN DER MARCK [1]) en ADRIAAN KLUIT den waren aard dier gehechtheid en toewijding aan het Vaderland, in alles behalve gelijken zin poogden te doorgronden en op te helderen, nog al aanmerkelijk verschild hebben. — De slotsom van al die woelingen met eerlijke en oneerlijke inzigten, met geoorloofde en ongeoorloofde middelen, te goeder en te kwader trouw, is mijns inziens door een tijdgenoot en getuige, die ook meer dan lijdelijk toeschouwer geweest was, door den waarheidlievenden DE PERPONCHER zeer juist zamengetrokken en uitgedrukt. »Volk en Regenten raakten, in verscheiden partijen, verdeeld. De gronden zelfs van Lands- en Staatsgesteltenis werden geschokt en ondermijnd. Bij de steeds vernieuwde twisten dreef men elkanderen (naar gewoonte), verder, dan *oorspronklijk misschien iemand gaan wilde.*" [2])

Niet enkel onervaren en driftige heethoofden, ook bezadigde Grijsaards in de Geschiedenis en theorie van het Nederlandsch Staatsregt en Staatsbestuur grondig te huis, en die over de verdeeling der Staatsmagten veel hadden nagedacht, stemden in de ongunstige beschouwing en afkeuring van het bestaande maar al te zeer in. Aan een H. S. van 1785, [3]) ontegenzeggelijk van den Utrechtschen Hoogleeraar Mr. PIETER BONDAM, ontleen ik de volgende zinsneden, die over de diep schuilende oorzaken der twee-

---

1) *Redevoering* te Deventer uitgesproken, 25 September 1783. „*Over de liefde tot het Vaderland, te besturen overeenkomstig met de redelijke en gezellige natuur der menschen.* Verg. hierbij de belangrijke bijdrage van Mr. J. I. VAN DOORNINCK, *uit de Briefwisseling van* VAN DER CAPELLEN TOT DEN POL (Zwolle 1874)

2) *Spreuken, opgaven, overwegingen, bepalingen, gronden.* Utrecht. 1809, bl. 184 (1780—1795).

3) Een geschenk van wijlen Mr. H. W. TIJDEMAN; evenwel zonder vermelding van BONDAMS naam.

spalt, toen vooral blakend in het Sticht, almede licht werpen. »Men behoeft niet te twyfelen schreef die bejaarde Geleerde, of onze Regeringsform door ons geheele Land is een gemengelde soort van Regering tusschen een zuivere Democratie en tusschen een Aristocratie. Zo ras de balance van evenwigt aan een of ander kant oversloeg, heeft men altoos tweedragt en oneenigheden gehad. Het contra-poinct tegen een ongelimiteerde Democratie, en de contrabalance tegen het inkruipen van een Aristocratie, is altoos geweest de Stadhouderlyke waardigheid. En in dien zin kan men met regt zeggen, dat een Stadhouder *een noodzakelyk kwaad* in onze Republyk is. In tyden dat men geen Stadhouder had, heeft altoos de Aristocratie op den throon gezeten. Reden van dien is, omdat de Regeringen en Magistraten, welke de uitvoerende magt in handen hadden, dezelve dan misbruikten tot uitbreiding van hun eigen gezag, 't geen men meende dat aan geen wetten verbonden is. — Nooit kan beter de Aristocratie ten throon geholpen worden, dan indien de Magistraten voor al haar leven vast zitten, en niet op zekere tyden kunnen veranderd worden; en ten tweeden, indien de Magistraten zig zelf kunnen kiezen. Dit laatste voornamentlyk is ontegenzeggelyk betoogd dezer dagen door den kundigen ULTRAJECTINUS in zyn geleerden Brief, geplaatst in de *Kruyer* n°. 102, waartoe wy ons gerust refereren." — Hij beriep zich ook op den toestand van Gelderland sedert 1717, meer bepaald op Zutphen, hem BONDAM uit eigen herinneringen van nabij bekend, en op aristocratische of liever oligarchische misbruiken, door het Regerings-Reglement van 1750 niet gestuit. — »Wie yst en schrikt niet, vroeg hij verder, wanneer men herdenkt het voorgevallene van de jaren 1702 en 1703 binnen Amersfoort? — Wie der brave Burgerye, welke met my die tyden vóór het omwentelingsjaar van 1748 beleefd heeft, is onbewust,

hoe ver door de lage intrigues en cabale van den Burgemeester QUINT de Aristocratie ten top gevoerd was? Is het dan voorzigtig of nuttig, thands, nu *de Majesteit van het Volk* zig zo luisterryk weder begind te vertoonen; nu die zon, welke zolang getaand heeft onder de verduistering, welke haar door de *Lieutenant-Stadhouders*, 't vertrouwen van den Erfstadhouder tot haar eigen grootheid schandelyk misbruikende is aangebragt geweest, zig weder zo luisterryk aan Neêrlands vrygevogten hemel begind te vertoonen; is het, vragen wy voorzigtig of nuttig, ja, is het voldoende aan de oogmerken van de weldenkende Burgerye, terwyl dezelve vermeend hare regten te moeten reclameren, om de uitoefening van dezelve over te geven in handen van diegene, welke van die magt hun eens gegeven, in vervolg van tyden, ter vergrooting der Aristocratie een misbruik zouden kunnen maken, en door Cabalen en kuiperyen eindelyk in de Vroedschap zouden kunnen brengen de zodanigen, welke niets minder dan aangenaam aan de Burgerye waren."

Voegt men bij den naam van BONDAM, VAN DE SPIEGELS correspondent over de Unie van Utrecht, dien van zijne Ambtgenooten J. H. VOORDA en IJSBRAND VAN HAMELSVELD, de algemeen en zoo levendig te Utrecht aan den dag gelegde zucht naar hervorming der gebrekkige Staatsinstellingen, treft ons in dat midden- of brandpunt der Republiek, 1) maar ook elders onloochenbaar; eene hervorming of herziening, welke VAN DE SPIEGEL liefst door het tijdig bijeenroepen van eene groote Vergadering van verlichte Regenten en Ministers, en derhalve door deskundigen en bevoegden bij uitnemendheid, in navolging van het voorgeslacht, maar met meer vrucht-

1) Verg. den *Nieuwe* Utrechtse *Democratische*, *Aristocratische*, *Aristodemocratische en Prinsgezinde Wonder-Almanach voor* — 1787.

baren uitslag, tot stand wilde helpen brengen. — Vandaar eerst die *Reflexien* over de Staatsgebreken in September 1783 met de middelen van redres door hem ontworpen en aan mannen van gezag en invloed medegedeeld; daarna de Zeeuwsche Staatsbesluiten, door VAN DE SPIEGEL uitgelokt. 1) Hier vindt al weder eene juiste aanmerking van den menschkundigen DE PERPONCHER hare toepassing. Veel kwaads hebben te allen tijde dezulken gesticht, wier afwachtende houding liet begaan wat zij hadden behooren te beletten of te verhoeden. »Terwyl zy, zegt de Utrechtsche Regent, die, door zich van pas te toonen en zich te verklaren, nog veel hadden kunnen tegenhouden, zoo lang riepen, *'t is nog geen tyd! 't is nog geen tyd!* tot dat het eindelyk in de daad geen tyd meer was, noch worden kon." 2)

Had VAN DE SPIEGEL al vroeg verklaard, dat het vertrouwen der Staatsleden en der Natie op de Regering niet kon herleven zonder eene afdoende verandering in het bestuur der zaken, te weten door een homogeen Ministerie van specialiteiten, met de verwijdering van den Hertog VAN BRUNSWIJK gepaard, die — hoe onredelijk de volkswaan mogt zijn, even als de Prins dit offer aan het herstel der eendragt met zelfverloochening behoorde te brengen, het laat zich begrijpen, dat dit Advies ten Hove niet zal gesmaakt hebben. De twee nog ongedrukte brieven, de eerste van WILLEM V, de tweede van VAN DE SPIEGEL, toen Secretaris van 't Land, toonen nader welk gedrag de Zeeuwsche Minister in de zaak van den Hertog, begrepen had in 's Lands belang, en bij de heerschende gisting der gemoederen, te moeten houden. »Hoezeer de methode actueel in Zeelant schynt te

---

1) Verg. bl. 347—358 (3, 4 Mei 1784.) Propositie van Goes, waar VAN DE SPIEGEL nog altijd *Raad* was.

2) *Kort tafereel uit de Nederl. Staats-geschiedenis*, bl. 90.

zyn," merkt de Prins in zijne letteren uit 's Hage van 21 September 1784 vrij gemelijk aan, 1) »om dagen per plura vast te stellen om af te doen zaeken die volgens de Constitutie niet dan met gemeene bewilliging behoorden te worden afgedaen, en welke methode in deze voorleede maent van September omtrend de Militaire Jurisdictie voor het eerst plaetse heeft gehad, hebbe ik gemeent niets te moeten negligeeren om zooveel in my is voor te komen de Conclusie van het Rapport raekende de zaek van den Heere Hertogh; 2) ik zende derhalven zoo aen UwEG. als aen den Heere Raet-Pensionaris CHALMERS een exemplaer van het Protest dat de Ridderschap van Hollant tegens de Resolutie van den 18 Augustus, voorlede Vrydag in de Notulen heeft doen insereeren. Ik wensche dat hetzelve stuk de oogen mag oopenen van veele die uit een verkeert dagpunct deeze zaeke hebben beschouwd, en verzoeke UwEG: om van dat stuk onder de hant zoodanig gebruik te willen maeken als tot voorkominge eener Conclusie nuttig zal oordeelen. Zoo men onverhoopt doorgaet met eene Resolutie conform het Rapport te neemen, zal ik moeten daer tegen protesteeren, de Conclusie contradiceeren en myne aanteekening reserveeren, hetwelke ik gaerne zag gepraevenieert. Voor het overige blyve met achting," enz. (was get.) W. PR. V. ORANGE." Zie hier wat VAN DE SPIEGEL zich verpligt zag te antwoorden 3).

»Dezelve morgen dat ik de eer had te ontfangen Uwe

---

1) Origineel.

2) In de *Bijdragen voor Vaderl. Geschiedenis en Oudheidkunde* (NYHOFF — Dr. R. FRUIN ('s Gravenh. 1873) 8ste Deel te verg. de *Brieven van en aan den* Raadpensionaris VAN DE SPIEGEL *over de Acte van Consulentschap* (van den Hertog van Brunswijk uit 's Bosch 7 Junij en 26 Aug. 1784, van den Prins uit 's Hage (20 Aug.) en van VAN DE SPIEGEL aan den Prins en den Hertog (22 Aug. en 1 September 1784).

3) Middelburg 25 September 1784 (Minuut van eene andere hand.)

Doorl. Hoogheids Missive van den 21 deezer, was reeds te vooren, met de meerderheid der Staats-Leden bepaald om de zaak van Zyn Hoogheid den Heer Hartog af te doen, en het was niet mogelyk daarin eenige verandering te brengen, hoezeer de argumenten in het protest der Heeren van de Ridderschap van Holland anderzins zeer goede redenen daartoe uitleverden. Uwe Doorl. Hoogheid zal uit de vergelyking der genomen Resolutie met de advysen van sommige Leden kunnen zien, dat het nog veel moeite heeft in gehadt, om de conclusie op die wyze, zonder grooter aanstotelykheid te formeeren, en ik hope, dat Uwe D. H. zal gepersuadeerd zyn, dat het in deeze omstandigheid van tyden en manier van denken, volstrekt ondoenlyk is geweest, de zaak op te houden, of mêer naar de intentie Uwe D. H. te doen uitvallen. Ik zal my gelukkig agten in andere gevallen beter te mogen reusseeren, en blyken te geeven van het opregt attachement aan Uwe D. H. Persoon en huis, met hetwelk ik de eer heb te zyn," enz.

Het is vrij duidelijk, dat de ongunstige afloop van deze zaak, en de teleurgestelde hoop van VAN DE SPIEGELS verkleefdheid, wat al te ruim door het Stadhouderlijk Hof opgevat, onzen Staatsman in den eersten tijd, als Adviseur minder aangenaam en welkom zullen hebben doen beschouwen.

Hetgeen VAN DE SPIEGEL in den aanvang der onlusten meermalen had aanbevolen, toen even gemakkelijk uit te voeren als te beramen, was al te lang verzuimd, en bij het toenemend onzalig misverstand en heerschend wantrouwen, ten laatste eene hersenschim geworden; vooral, nadat nevens de twee partijen der ORANJE-gezinde en der Patriottische Regenten, de Democraten eerst door CAPELLEN TOT DEN POL bezield en aangevuurd, later ietwat betoomd en gebreideld, na den ontijdigen dood van den

Overijsselschen Edelman, stouter het hoofd hadden opgestoken, en met al de bewustheid van hunne krachten en met den gloed van eene overtuiging die weerklank vindt, hun Manifest van Staatshervorming in de gansche Republiek in druk hadden verspreid.

Ik bedoel het Leidsch *Ontwerp* van 4 October 1785, *om de Republiek door eene heilzame vereeniging der belangen van Regent en Burger, van binnen gelukkig en van buiten geducht te maken;* welk programma der Vergadering van de gewapende Burgercorpsen in Holland, het uitvloeisel der zamenwerking van PIETER VREEDE — naar het schijnt — met FRANÇOIS ADRIAAN VAN DER KEMP, [1]) zoowel als de uitvoeriger en meer wetenschappelijk geformuleerde *Grondwettige herstelling van Nederlands Staatswezen*, [2]) voortaan het politiek Handboek der vurigste Patriotten uitmaakten en hunne geloofsbelijdenis behelsden. [3])

Met het overdrijven en botvieren der democratische beginselen won het wanbegrip van dag tot dag meer veld, dat, gelijk DE PERPONCHER het fraai uitdrukt — ook nog wel voor de Constitutionele Monarchie, waarin wij leven en voor eene met middelmatigheden gestoffeerde Volksvertegenwoordiging, — »dat de Staatswetenschap onder een ieders bereik staat; ja dat ook hy, die nooit iets heeft geleerd, die geene menschen- of waereldkennis heeft, die nimmer eenige zaken van Staat heeft

---

1) Bij DE CHALMOT, *Verzameling van Placaten*, *Resolutien enz.* 50ste Deel bl. 185—244.

2) Amsterdam 1785 en 1786 2 Deelen, 2e Druk. – (*zoo voor het Algemeen Bondgenootschap, als voor het Bestuur van elke bijzondere Provincie; geschikt om het voornaam doelwit aan te toonen, waartoe de pogingen van goede Regenten en de Requesten van vaderlandlievende Burgers moeten strekken.*

3) Men had ook een *Catechismus der Vryheid*, *de Vryheid aan de Nederlandsche Jeugd*, enz. *Grondw. Herstelling* I. 77.

behandeld, juist de best geschikte is, om over deze, evenwel nog al uitgebreide en ingewikkelde kunst en wetenschap, en dat zelfs in hare moeilykste vraagstukken, te beslissen." 1)

Eene ontknooping kon nu niet lang uitblijven. De Regenten en Ministers van beide rigtingen, hetzij dan zuiver Staats- of *Oranje* gezind, zouden welhaast genoopt worden tegen het gevaar van door dien nieuwen en gemeenen vijand overvleugeld en verdrongen te worden, de handen inéén te slaan. 2) Want het Leidsch programma ademde nog meer afkeer van de Familie-regering, dan wel van den Stadhouder, in wien het volk zoolang en zoo dikwerf zijn Beschermer en toeverlaat tegen eene drukkende Aristocratie gezocht en bemind had. Was niet bij de verheffing van WILLEM IV, de Stadhouder als een wonderdadige Arts voorgesteld, die alle de ziekten van den Staat zou genezen, en toch wat anders had hij verrigt dan aan de Aristocratie nieuwe kracht bij te zetten en de kwalen te vermenigvuldigen! Dit waren de gevolgen der Stadhouderlijke Electiën en Recommandatiën. 3) »Meer dan ooit voorheen, wisten de ongeschiktste, de laaghartigste, de vleyers en gunstelingen van het Hof, en verdrukkers van het Volk, zich in de openvallende Ambten in te dringen." Al zeer ligt kon bij dezen en genen de gedachte rijzen en allengs veld winnen, »dat het beter is *éénen grooten Heer*, dan duizend kleine dwingelanden te hebben. Wat is er, vroeg men, meer noodig om het vuur van oproer ter gunst van den Stadhouder, in de

1) *Kort tafereel* bl. 78 volg.

2) Hiermede te verg. de meesterlijke schets der Staats-partijen in 1787, gelijk G. K. VAN HOGENDORP die den 5 Junij 1830 voor zijne herinnering deed herleven. *Brieven en Gedenkschriften* II. 250—254.

3) Verg. ook MIRABEAU, *Aux Bataves sur le Stathondérat* (Londres 1788) Note XXXVIII (p. 67.) *Grondw. Herstell.* I. 98 volgg. — 109; 179—189.

ligt verleidelyke harten verborgen, in vollen gloed te doen uitbarsten, zelfs in zulke plaatsen, waar de Aristocratie wel het sterkst gevestigd schynt? Zou het in zulke gelegenheden wel moeilyk zyn, het Volk in den waan te brengen, gelyk men ook nu begonnen heeft heimelyk te doen, dat men in de jaren 1747, 1748, 1749 en 1750 *niet genoeg* gedaan heeft voor den Stadhouder? Zouden de Regenten het dan gewonnen hebben, met de redelyke stem des Volks te dwarsdryven?" 1) — Om dit uiterste te verhoeden, eischte thans het Volk, niet meer zoo ligt als in de dagen van WILLEM IV te begoochelen en te sussen, »als uit éénen mond" zijn regtmatig aandeel in de publieke zaken. De denkbeelden van een Republikeinschen Volksinvloed »hebben een zóó sterken indruk gemaakt en zulke diepe wortelen geschoten, dat het zedelijk onmogelyk geworden is, dezelve uit te roeyen. Alles — verklaarde men onbewimpeld en zonder omwegen — alles kondigt een zekere, eene algemeene navolging aan van het glorierijk voorbeeld, door de Provincie *Utrecht*, en nu onlangs ook door die van *Overyssel* gegeven!"

In die hitte en felheid der hartstogten, eens door partijschap gaande gemaakt, waar tegen de taal der rede en van het gezond verstand zelden iets vermag, behield één Staatsman in Nederland zijne onverstoorbare koelbloedigheid en bedachtzame geestkracht.

Had VAN DE SPIEGEL niet als tweede Minister in Zeeland, tot in het najaar van 1785, zijn politisch bedrijf al te dikwerf belemmerd gezien, om niet te zeggen nu en dan, vinnig gedwarsboomd; had hij van 1780 af in plaats van den ziekelijken CHALMERS als Raadpensionaris aan het roer der zaken geplaatst, meer vrij en zelfstandig te werk kunnen gaan, met dat uiterlijk hooger aanzien

1) Bij DE CHALMOT 50ste Deel bl. 190, 204, 206,

bekleed zou hij krachtiger ten Hove of in de Staatsvergadering ter Generaliteit, al veel vroeger hebben kunnen optreden. — Wat hij als Secretaris van 't Land gedurende de geschillen over de Militaire Jurisdictie, en meer bepaald met opzigt tot de *Promemorie* en den *Bestaltbrief van* 1579, in die wel zeer gewigtige, maar toch aan de souvereine Provinciale Staten altijd ondergeschikte ministeriele betrekking had ondervonden [1]), moest hem omzigtig maken en zijne bewegingen niet zelden verlammen. Hij zelf heeft niet geschroomd dit, in die dagen, in deze nog onuitgegeven regelen te erkennen. [2]) In een brief aan den Regtsgeleerde Mr. J. G. VAN OLDENBARNEVELT-TULLINGH, met wien hij door 's Prinsen Representant VAN LYNDEN VAN BLITTERSWIJK in aanraking was gekomen, en die als Schrijver der Verhandeling over den Bestaltbrief de »goede trouw" van VAN DE SPIEGEL daardoor had gehandhaafd, leest men onder anderen ter regtvaardiging van het weigeren eener mededeeling van officiele stukken over dat onderwerp, het volgende: »De bewyzen welke ik voor de egtheid van deze stukken heb, schenen my toe zoo klaar en ontegenzeggelyk te zyn als ooit een zaak van dien aart kan bewezen worden; maar de Heeren Commissarissen van 't besogne hebben my nooit de eer aangedaan naar dezelve te vragen, en ik ben de handen gebonden, om die bewyzen voor 't Publyk open te leggen, vermits de Heeren Staaten zig niet alleenlyk hebben geconformeerd met het dispositvf van het rapport van HH. Commissarissen, maar ook *geadopteerd en geapprobeerd de argumenten van het rapport;* nu is onder die argumenten ook, dat de Bestaltbrief geene blyken van egtheid heeft; derhalven is het voor my

---

1) „Op dien voet als tegenwoordig kan ik niet langer dienen." Aan VAN TEYLINGEN, 28 April 1784, bl. 847.

2) 26 October 1783. Verg. bl. 221 volg.

noch geoorlofd, noch raadzaam, dat ik, de post van Minister bekleedende, in 't Publyk zoude gaan tegenspreken, hetgene door de Staaten is geadopteerd," [1]) enz. — Waarlijk eene zeer ver gedreven bescheidenheid of een besef van betamelijkheid, dat den oud-Burgemeester van Goes ruim 20 jaren als Staatslid deelgenoot der Oppermagt, en die meer dan eenig harer Vertegenwoordigers, over de gronden van Staatsregt en Regeerkunde had nagedacht [1]), meer dan eens zuur en zwaar heeft moeten vallen. Zijn karakter en zijne bestemming bragten mede, fier voor te gaan, niet gedwee te volgen.

Het was in de eerste maanden nadat VAN DE SPIEGEL het Raadpensionariaat van Zeeland had aanvaard (22 September 1785), dat hij het gulden boekje, *Schets der Regeerkunde, in betrekking tot hare oogmerken en middelen*, aan het Vaderland en de wetenschap schonk, overtuigd van den pligt van Regenten, om het *welzijn des Volks als de hoogste wet* [3]) te betrachten. En bij die edele en verlichte theorie, de praktijk, de mannelijke daad voegende, rigtte hij deze letteren aan de Vorstin, meer dan iemand in staat de zamenwerking van zulk een Minister thans te waardeeren.

»Het vertrek van den Heer VAN CITTERS, dus schreef VAN DE SPIEGEL [4]) aan de Prinses van ORANJE uit Middelburg den 10 February 1786, geeft my een favorabele gelegenheid, om Uwe Kon. Hoogheid met deze weinige regelen op te wagten: dezelve Heer zal beter in staat zyn, om mondeling verslag te geven van de omstandig-

1) Minuut (eigenhandig).

2) Verg. o. a. ook in dezen Bundel bl. 415—431 (1785) diverse *Collectanea over Burgerlyke Vryheid en Regering*.

3) 1 Februarij 1786.

4) Minuut (niet eigenhandig).

heden in deze Provintie, dan ik in 't breede zou kunnen schryven: en wy zouden veel redenen hebben om zyn vertrek te regretteeren, indien wy niet gepersuadeerd waren dat zyne talenten ook elders van groot nut kunnen zyn. Ik hoop dat Uwe Kon. Hoogheid content zal zyn van onze werkzaamheid, en wel zal gelieven te considereeren, dat de tegenwoordige gesteldheid van zaken ons nog niet permitteert verder te gaan; doch wy beschouwen het als een noodzakelyk begin van iets, 't welk door de medewerking der Regenten in andere Provintien, maar voornamelyk uit het Cabinet van Z. D. H. tot volmaaktheid zal moeten gebragt worden; en hiervan zal alles afhangen, terwyl by gebrek van dien (zoo ik de waarheid regt uit spreeken mag) alle onze poogingen met de goede zaak te gelyk, begraven zullen worden.

Ik neem de vryheid dit aan de wysheid van Uwe Kon. en van Zyn Doorl. Hoogheid aan te bevelen, niet alleen als myn sentiment, maar ook als dat van alle de Heeren, die zig met ons vereenigd hebben; en ik bid, dat de pressance waarmede ik dit voordrage, by Uwe H. H. mag geëxcuseerd worden door onzen yver voor het welzyn van het Vaderland, en den luister van het Doorlugtig Huis. Ik heb de eer met verschuldigde veneratie te zyn," enz.

Actie wekt reactie, en het *tot hiertoe* en *niet verder*, is eene spreuk, op de ervaring der Geschiedenis van alle tyden en Volken gegrond. Er komt na te hevige overprikkeling, een rust- of keerpunt. — Evenwel als de dagteekening van dien brief al geen twyfel baart, omdat de *Vereeniging* der Zeeuwsche Staatsleden van welke daarin de rede is, zou kunnen geacht worden op de *Acte van Verbintenis* te slaan, die ter beantwoording

der Amsterdamsche verklaring van 8 Augustus 1786 [1]), eerst eenige maanden later, in Zeeland ter handhaving van het Erfstadhouderschap, door VAN DE SPIEGELS toedoen werd onderteekend, was men op dat oogenblik, kennelijk nog lang zoo vèr niet. Er zou van den kant der Patriottische drijvers, nog vrij wat meer gebeuren, vóór dat een beslissende wending ten goede zigtbaar wierd. [2]) Toch was 't reeds een flaauwe lichtstraal, die in den stikdonkeren nacht doorschemerde. — Wat VAN CITTERS in het onderhoud met den Prins en de Prinses van de gezindheid zijner Vrienden en geestverwanten, en in 't algemeen van de bevolking van Zeeland zal hebben voorgespiegeld, kan het eerste denkbeeld van een bezoek door het Stadhouderlijk Hof aan Walcheren, in den zomer van 1786 te brengen, zeer geleidelijk hebben doen ontstaan; — welk bezoek de gansche Republiek in zekere spanning en hooggestemde verwachting hield, zoodat VAN DE SPIEGEL zelf het als eene *crisis* aanmerkte [3]). Nu of nooit scheen met den steun der *Oranjezucht* van de Zeeuwsche landlieden, voor 's Prinsen zaak eene verzoening met kans van wèl te slagen, beproefd te kunnen worden. Maar aan de andere zijde, prikkelde en tergde

---

1) Z. in dezen Bundel, bl. 512—515. En over de geheimhouding der namen van de opstellers dier „fyn gesponnen en bedriegelyke" Hollandsche Acte, z. KLUIT, *Rechten van den Mensch in Vrankryk* enz. (1793) bl. 226.

2) „Indien men — schreef VAN DE SPIEGEL den 29 December 1786 aan K. (VAN KINCKELL) in Holland komt tot de *extremiteit* van de afschaffing (van het Stadhouderschap), dan speelen zy slegt spel — dit zou een *violente* staat zyn die niet lang duren kan, of de verwarring wordt zóó groot, — dat men genoodzaakt zal zyn terug te komen." En in dat geval, „zoo onze vermogens te kort schieten," behield hij nog hoop, „dat edelmoedige Natien die de vryheid en onafhankelykheid even als wy beminnen en de overheersching haten" (hij dacht bovenal aan Engeland), onze goede zaak niet zouden laten verloren gaan.

3) Memorie ten behoeve der Prinses, 24 Junij 1786; bl. 456.

het gul en geestdriftig onthaal, den Stadhouder te Middelburg en elders te beurt gevallen, den ijver der tegenpartij [1]), en onder die omstandigheden, had eene voor de belangen van het Huis van ORANJE zeer gewigtige gebeurtenis plaats, het overlijden van den Koning van Pruissen den grooten FREDERIK, die jegens zijne geliefde Nicht de Stadhouderes, wel altijd welwillend, niettemin zich steeds zorgvuldig van zulke stappen en maatregelen had onthouden, die hem de genegenheid van het Fransche Kabinet konden doen verbeuren. [2]) — Te zelfder tijd trad een hoogstbekwaam wetenschappelijk Pruissisch officier, V. STAMFORD, naderhand Lt. Generaal, in dienst van WILLEM V, met de militaire opleiding der jonge Prinsen belast, door wien de gemeenschap tusschen het Loo en Berlijn of Sans-Souci en Potzdam, werd verlevendigd met de meer en meer aangewakkerde of versterkte hoop en waarschijnlijkheid, dat de nieuwe Koning van Pruissen FREDERIK WILLEM II, wat er gebeuren mogt, voor de regten van den Stadhouder zijn schoonbroeder, ter liefde van de Prinses zijne zuster, des noods met geweld in de bres zoude springen, en haar althans nimmer in den steek zoude laten. [3]) — Het was ongetwijfeld met dat uitzigt, dat na de mislukte onderhandelingen van VAN DE SPIEGEL, LAMBRECHTSEN en PALUDANUS [4]), of terwijl deze nog niet

1) PALUDANUS aan VAN DE SPIEGEL, 28 Juny 1786, bl. 466, 472 (30 Juny), 481, 491 (tegen het dragen van *Oranje*-teekenen).

2) RANKE, *die Deutschen Mächte u. der Fürstenbund*, I. 256 folg.

3) Bl. 592 „*qu'il ne nous abandonneroit jamais.*" (De Prinses aan VAN DE SPIEGEL 14 Sept. 1786).

4) HARRIS, *Diaries* II. 288, meldde in het volgend jaar (13 April 1787). „PALUDANUS was despatched to Amsterdam, GYSLAER to Gorcum and Dordt, and WASSENAER STAREMBERG to Schiedam, with full power to give the strongest assurances that *France would support her party to the utmost.*"

geheel en voor goed waren afgesprongen, door de Oranje-partij in Gelderland, die in de Staatsvergadering van dat Gewest de meerderheid had, forscher middelen ter hand werden genomen en de bezetting van *Hattem* en *Elburg* — in het oog der Patriotten eene soort van Staatsgreep (*coup d'Etat*) — buiten alle overleg met VAN DE SPIEGEL, werd doorgedreven. Het scheelde weinig, of die hoogst impopulaire handeling had alle vruchten van het verblijf van den Stadhouder en zijn gezin in Zeeland, en de met zooveel zorg en moeite door den Raadpensionaris beraamde pogingen tot het bewerken van een hoe lang zoo meer bezwaarlijk — om niet te zeggen — onoplosbaar vergelijk, eensklaps vernietigd en den bodem ingeslagen [1]). Want nu kende de woede en razernij der Hollandsche Patriotten en van hunne medestanders in andere Gewesten, geene palen; in de onzinnige overdrijving der partijzucht, werd een Prins zoo argeloos en bedeesd of beschroomd als doorgaans WILLEM V was, met gedrochten als NERO en ALVA vergeleken, alles ter zake van eene door de Staten van Gelderland geboden bezetting der twee onbeduidende steden, bij welke gelukkig geen sterveling het leven had verloren [2]).

Thans was het zoo vèr gekomen, dat eene formele bemiddeling (*Mediatie*) van vreemde Mogendheden niet langer kon worden verschoven, indien men niet wilde dat het kwaad onherstelbaar wierd. Zoo ten minste zag de Minister van Buitenlandsche Zaken V. HERTZBERG te Ber-

1) De laatste in dezen Bundel vermelde onderhandeling van VAN DE SPIEGEL bl. 648 volg., had plaats met Mr. L. C. VAN SONSBEECK. Zie bl. 623 (27 Oct. 8 Nov. 1786).

2) Te verg. Mr. H. TOLLIUS, *Echte stukken, betreff. het bezetten van Hattem en Elburg, in den jare* 1786 (*Staatk. Geschr.* Iste Deel), en Mr. C. L. VITRINGA, *Gedenkschrift*, Eerste Stuk (1857).

lijn de zaken in, toen hij den Koning van Pruissen overreedde, den Graaf v. GÖRTZ naar Nymegen en 's Gravenhage te zenden. Toch gaf VAN DE SPIEGEL den moed niet verloren. De tusschenspraak van den Diplomaat was in zijne beschouwing wel niet geheel nutteloos; maar toch de verzoening der verbitterde gemoederen behoorde, volgens den Raadpensionaris, niet *van buiten* maar in eigen boezem gezocht te worden. Ook na de gebeurtenissen van *Hattem* en *Elburg*, verwierp VAN DE SPIEGEL de mogelykheid niet van het beleggen eener groote of buitengewone Vergadering der Staten-Generaal. »Al was het, zoo oordeelde hij nog den 19 September 1786 1), al was het, dat de commissie van den Graaf v. GÖRTZ voor dit moment niet anders uitwerkte, dan de *violentien* te doen ophouden, en de Provintien te disponeeren tot een extraordinaire Besogne *tot herstel van de Unie*, zoude hy veel gewonnen hebben." Die Unie kon immers op een constitutionele wyze, bij het Verbond zelf van 1579 door de Voorouders aangeduid, met de opregte zucht tot eendragt en inschikkelykheid, en door het eindelijk wegnemen van de zoo dikwijls in het licht gestelde gebreken, duurzamer dan tot hiertoe gevestigd en onderschraagd worden; terwijl integendeel bij verder dralen, het Bondgenootschap welhaast enkel »*het Regt van den sterksten*" zou huldigen 2). — Maar dan ook was het tijdstip nabij dat buitenlandsch geweld den Staat zou overrompelen, en aan ons onafhankelijk Volksbestaan een einde zou maken hetzij door algeheele vernietiging en inlijving, of door verbrokkeling van het grondgebied! Het Ontwerp van JOSEPH II en KATHARINA II, hoewel dan slechts op het papier gebragt

1) Bl. 596.

2) Bl. 640 (2 November 1786). Z. ook bl. 613. (Aan v. BURMANIA-RENGERS.

en niet eens in een begin van uitvoering geopenbaard, ligt thans in elk geval daar ten bewijze van de geringschatting der Hoven, de onheilspellende straf der brooddronkenheid van onze tweespalt, reeds tot de vlam van den burgerkrijg ontstoken. En nog andere aanwijzingen [1]) toonen, dat men weerloos zich niet veilig achtte tegen eene aanranding zonder oorlogsverklaring van den kant van een Keizer, die even weinig de beginselen van Staats- en Volkenregt als de heiligste Tractaten ontzag. — »Noodlottig gevolg van Binnenlandschen twist, roept DE PERPONCHER uit [2]), dat men zoo dikwils, van weerszijde eindigt, met Buitenlandsche ondersteuning te zoeken, op gevaar van, bij den geessel van Binnenlandsche beroerte, ook nog dien van Buitenlandschen oorlog te voegen." — Slaat men de lijst op van het veertigtal mannen van alle rangen en standen uit de Republiek, die geacht werden bij de Natie in zulk aanzien en vertrouwen op hunne bekwaamheid en vaderlandsliefde te staan, dat zij in het hagchelijkst oogenblik met eene *would be* diplomatische zending konden worden bekleed, om tot behoud der Patriottische party de hulp van het Fransche Hof in te roepen, bij het vernemen van enkele namen zal men verbaasd zijn, die almede in de rij der aldus afgedwaalden en verbijsterden aan te treffen. [3]) Doch

1) Aan VAN DE SPIEGEL schrijft WILLEM V uit Nijmegen 9 December 1786: „Ik hoope dat het Dessein van Zyne Keiserlyke Majesteit niet is om in troebel water te visschen en zich in het aenstaende Voorjaer van *Sluys* meester te maeken en misschien van geheel Staets-Vlaenderen. Want zoo de Provintien alle hunne Garnisoenen willen behouden, is het onmogelyk de plaetsen in de Generaliteits-landen tegen een *coup de main* te assecureeren." (Eigenhandig.)

2) *Kort tafereel uit de Nederl. Geschiedenis*, bl. 85.

3) Lijst van te kiezen *Nationale Geconstitueerden* te Parijs, na CAPELLEN TOT DE MARSCH, Mr. ANT. HOYNCK V. PAPENDRECHT, Mr. H. H. VITRINGA, o. a. niet alleen de Professoren VAN DER MARCK en JOH. VALCKENAER, maar ook Mr. J. J. CAU, Mr. H. VAN CASTROP, DAENDELS, R. J. SCHIMMELPEN-

tegelijk zal men zich bij eenig nadenken, bewogen vinden om te erkennen dat veel verkeerds door beide Partijen, door de Stadhouderlijke zoowel als door de Aristo-Democratische jaren lang moet gepleegd zijn, om het feit van eene zóó vurige en algemeene deelneming aan hetgeen de zaak des Volks en der Vrijheid heette, eenigermate te verklaren. — Wat VAN DE SPIEGEL persoonlijk aangaat, uit al zijne geschriften en bedrijf in dezen Bundel vermeld kan men naar waarheid, dunkt mij, op hem toepassen wat een braaf en verlicht Staatsman in Frankrijk, van zijne eigene daden en bedoelingen, van de gedragslijn onwankelbaar door hem zelf aangekleefd, mogt getuigen: »J'ai toujours pensé, dès le commencement de la révolution verklaart MALOUET, que mon devoir était *de résistér avec fermeté à tout ce qui était évidemment mauvais*, quel que fût le danger ou l'impuissance de mes efforts; mais aussi je suis bien convaincu qu'il fallait céder à l'empire de l'opinion publique en tout ce qui présentait l'espoir, même incertain, de quelque bien." *Mém*. II. 35.

Voor die ongelukkige tijden was het zonderling verschijnsel bewaard, dat al vroeg in de gemeenzame briefwisseling, »om ten minste eenige personen en zaken te deguiseren", wegens de onveiligheid der post of de vrees voor ontdekking van het geheim langs een anderen weg, tusschen goede Vrienden een Cijfer werd gebezigd in voege als in depêches van of aan Gezanten in het buitenland, gewoonlijk werd gebruikt. Dit is voor den lezer hier en daar lastig in de brieven tusschen VAN DE SPIEGEL

NINCK, JAN DE KRUYFF, Ds. BACOT, TONCO MODDERMAN, G. J. PYMAN, Dr. P. VAN SCHELLE, GERRIT PAAPE, Mr. J. C. DE KOCK enz. Verg. DE CHALMOT, *Verz. van Placat.* XXIII. 122 volg.

en VAN TEYLINGEN, reeds in 1781 over de hangende geschillen met den Hertog VAN BRUNSWIJK en den Prins gewisseld; eene moeijelykheid, nogtans, bij eenige nadere studie niet onoverkomelyk. [1]) Toen de minnelijke ontknooping der verwarring al minder waarschijnlijk was geworden, en de gewelddadige beslechting onvermijdelijk scheen, werd het cijfer nog meer raadzaam, en niet enkel, maar dubbel, [2]) ja drie en viervoudig, in welks oefening de doorluchtige Actrice in het nationaal Treurspel, de Pruissische Prinses Gemalin van WILLEM V, met buitengewone vlugheid en inspanning beide voorging, ter bedekking der plannen en middelen van uitvoering, of ter aanduiding en kenschetsing van de handelende mede- of tegenstanders in Nederland, Engeland, Pruissen of Frankrijk. Het cijfer moest nu en dan geheel veranderd of gewijzigd worden, en werd gewis ook als het niet meer dienen kon, doorgaans voorzigtigheidshalve vernietigd. Voor 't overige was het in zwang niet slechts bij Staatslieden of Ministers, die aan de spits of in de voorste gelederen stonden, maar ook bij deze en gene van de warmste aanhangers van het Huis VAN ORANJE; in de brieven van VAN DE SPIEGEL, van de beide VAN CITTERS, vader en zoon, van den Directeur van 's Prinsen Kabinet, Baron DE LARREY [3]); maar ook

---

1) 8 September 1781. (Bl. 41.) Hoe zelfs in deze eeuw, Diplomaten van beroep en van een cijfer voorzien, nu en dan depêches niet hebben kunnen ontraadselen, blijkt uit de verlegenheid van den Britschen Gezant te 's Hage Sir CHARLES BAGOT, met eene geestige depêche van den Minister CANNING. *Bulwer (H. L.) Historical Characters*, London 1870 p. 480, 506 (1826).

2) VAN CITTERS aan VAN DE SPIEGEL, 12 Julij 1787: „Ik heb het cyffer geaugmenteerd met n°. 324 voor 631, 600. En met 500—505 voor 624, 604, 613, 611, 607, 624, 625, 618, 606, 619." — In dien brief beteekent 250 ongetwijfeld de Prinses VAN ORANJE, dag en nacht bedrijvig; elders komt zij voor als 1152 „vol moeds." De Prins 1153 „ten uiterste voldaan."

3) In een brief zonder datum van den heer DE LARREY komen, onder

van den in 1783 als Griffier van den afgeschaften Hoogen Krijgsraad, ontslagen Mr. L. L. VAN REENEN, van de dagen van WILLEM IV af met zijne gansche ziel aan de belangen van het Stadhouderschap verbonden, nu nog door wrok tegen de Patriotten aangevuurd, en die zoo als uit de gebeurtenissen van 1787 zal blijken, te 's Hage voor den Raadpensionaris van Zeeland een onwaardeerbaar — rusteloos correspondent was geworden. Ook de veelbelovende GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP en de heftige BENTINCK VAN RHOON waren in het cijfer ingewijd. Van de bedrevenheid van den laatstgenoemde, sedert VAN DE SPIEGELS lotgenoot als medegevangen op het Kasteel te Woerden, bewaren de afstammelingen van den Zeeuwschen Staatsman eene kalligraphische proeve van cijfer- of geheimschrift, als het aandoenlijk geschenk en aandenken van den naauwen band, dien de gemeenschap van den kerker en de gevoelens van eerbiedige genegenheid, tusschen den jeugdig opbruisenden half-souvereinen Edelman en den wijzen Eersten Minister hadden gevlochten [1]).

— — — —

Tot opheldering van hetgeen in deze Verzameling min of meer aanvulling behoeft of duister mogt voorkomen, kunnen vooral de Gedenkschriften en Brieven van den Britschen Gezant Lord MALMESBURY, toen nog Sir JA-

---

anderen voor: „'s Hage 1700—1710, conversation 1711—1718, chiffre 1719—1727." — VAN DE SPIEGEL is meer dan eens „416." Aan de Prinses schrijft deze den 25 November 1786, dat hij (V. DE SPIEGEL) zich van de hem gezonden „*Letters*" zal bedienen. En aan den Raadpensionaris schrijvende, verwijst de Prinses (4 Jan. 1787) tot n°. 44 („ancien chiffre.")

1) „LAURENTIO PETRO VAN DE SPIEGEL, Ordinum Holl. et Westfrisiae Syndico Primario magnique Sigilli Custodi Amico suo et Captiv. Consorti hanc κρυπτογραφίαν dicat W. G. F. Comes A BENTINCK-RHOON in Arce Woerdense XX captiv. mense" (Septembr. 1796).

MES HARRIS goede diensten bewijzen. Als een zeer bruikbaar en behendig Agent van dezen Diplomaat ter bevordering der belangen van den Stadhouder, treedt daarin de man op, tot wien een der brieven van VAN DE SPIEGEL in deze reeks opgenomen gerigt is, en die later in een nog gewigtiger tijdperk, dat der Fransche Omwenteling, door den Raadpensionaris nu van Holland, met zeer vertrouwelijke deels militaire — deels diplomatische zendingen zou bekleed worden. Ik bedoel HENDRIK AUGUST Baron V. KINCKELL, [1]) die door den jongeren VAN CITTERS ietwat als een valsche broeder geteekend en als een »*Heer mof*" getiteld, in Nederlandsche zeedienst vermoedelijk door den invloed van den Hertog van Brunswijk nog al carrière gemaakt had, en juist daarom VAN CITTERS den Vader, toen ten Hove slecht gezien, in het oog loopend had verwaarloosd. [2]) Wat hiervan zij, VAN KINCKELL was voorzeker een man van veerkracht en geschikt om een handje te helpen, »un homme d'action," wiens ijver VAN DE SPIEGEL nu en dan moest beteugelen en half bestraffend berispen. — Het lag niet in den aard van dezen Staatsman, ooit onbezonnen te handelen. Hij wilde geen *poltron* heeten, [3]) maar evenmin een waaghals: — en zoo hij al niet voor persoonlijk gevaar terugdeinsde, zijn gemoed zou bezwaard zijn geweest met het zelfverwijt van roekeloos en vermetel slagtoffers te hebben gemaakt. Ik heb een en andermaal doen uitkomen, dat VAN DE SPIEGEL naar

1) DE JONGE, *Nederl. Rijks-Archief.*

2) VAN CITTERS de zoon aan VAN DE SPIEGEL, ('s Hage 28 Januarij 1787). „Wat veranderen de wereldsche zaken! over een jaar kon de Heer V. K. zich myn Vader niet rappelleeren, toen hy myn waarde Vader op het Huys in het Bosch *bec à bec* op de antichambre rencontreerde," enz. Een der Zeeuwsche oorlogschepen droeg vroeger den naam *Brunswijk!*

3) Verg. bl. 240. (Aan VAN TEYLINGEN, 7 November 1783).

het oordeel of liever naar den wensch van deze en gene ijveraars, ***niet voortvarend*** genoeg was: in zijne schatting daarentegen, was hun ongeduld ***voorbarig*** en zou dit voor goed de uitzigten hebben verijdeld of vernietigd, voor welker verwezenlijking het uur nog niet had geslagen, en de middelen niet voorhanden waren. Diezelfde soms wat al te driftige plannenmakers, lieten wel eens het eerst den moed zakken, 1) na op een afstand, de zaken te ligt te hebben geteld, en zich in gedachte, te weinig in eens anders moeijelijker toestand te hebben verplaatst. Kalm en bedaard gelijk altijd, zag de Raadpensionaris de zaken niet zoo duister in: hij begeerde niet overijld te werk te gaan, en niet alles te gelijk overhoop te halen. Zonder op den inhoud van het volgende Deel met verbreking der chronologische orde, buiten noodzaak te willen vooruitloopen, geloof ik wèl te doen, dit gedrag met VAN DE SPIEGELS eigen woorden uit een paar brieven zóó juist geteekend, kortelijk toe te lichten. »Uw Ed. meent, voert hy den 26 December 1786 den doortastenden V. KINCKELL te gemoet, dat ik wat te veel van den tyd verwagte: 2) 't is waar, ik houde veel van de conduite van FABIUS; maar ik ben niet van diegenen, die den tyd ***werkeloos*** afwagten: ik wil goede instrumenten praepareeren om by voorkomende gelegenheden te gebruiken, en ik wil my in staat stellen, om van de fouten der vyanden te profiteeren. Veel verder kan men het in een ***defensiven*** oorlog niet brengen; wordt

---

1) Aan VAN CITTERS (den vader) 16 July 1787: „Vóór eenige weken schreef UwHEd. my een melancholiquen brief, dat er niets op was dan Z. H. in staat te stellen ***om te ageeren***, of dat het Hof de Republiek zou moeten verlaten en de goede Vrinden abandonneeren."

2) „De heer K." (Minuut eigenhandig). — VAN DE SPIEGELS ingenomenheid met het beleid van FABIUS, „met tyd cavelende" z. in den ***Bereden. Cataloog v. Schilderyen***, bl. 310.

men ondertusschen sterk genoeg, om een *offensiven coup* te doen, zulks wordt niet verzuimd [1])." — Maar men mogt niet vergeten, hoe magtig de partij der Hollandsche Pensionarissen toen nog was gerugsteund door de Vrycorpsen, door Utrecht en Overyssel, door het Fransche Hof en de laauwheid van het Pruissische [2]). Wat konden de *Oranje*gezinden daar tegen overstellen? Men behoorde de hinderpalen niet weg te cijferen, maar zich den toestand naar waarheid voor den geest te plaatsen, ernstig over hetgeen te doen stond, hoe men het zou aanleggen, na te denken, en zich geene illusie te maken. Langzaam en zeker, stap voor stap. »Ik begryp uwe exhortatien zeer wel, schreef hy niet aan een heet- of warhoofd, maar aan den oud-Minister van Zeeland [3]), nu meer hoveling en te zeer met het lot van den Prins en de Prinses, wier zyde hij nooit verliet, bewogen om niet nu en dan door zijne aandoeningen en hartstogten te worden vervoerd, — maar ik verzoek eens te bedenken, of niet te veel van ons gevergd en gewagt wordt. Al was onze party zoo ferm en geresolveerd als ik wenschte, kan ze doch niet alles alléén doen; wy zyn zonder hoofd, zonder appui, zonder geld: by de andere, (de Patriotten, Aristo-Democraten) is een blind devouement aan de Directie: dáár is buitenlandsch appui, en in de Provintien overal medewerking, en overvloedig geld om Troupes te betalen, correspondentie te houden, corruptible persoonen te winnen enz. En inderdaad, als ik de zaken zoo beschouw, dan moet ik niet vragen, heeft de goede party in Zeeland niet meer gedaan? maar,

---

1) VAN DE SPIEGEL bezigde wel meer die beeldspraak. Z. bl. 452.

2) Klagt van den Koning van Pruissen, FREDERIK WILLEM II by HOGENDORP, *Brieven en Gedenkschr* II. 141 (1787). „la B... (de Prinses) veut m'entraîner dans une guerre, enz.

3) Mr. W. VAN CITTERS, 4 Maart 1787. (Minuut).

hoe heeft zy nog zooveel kunnen doen? want zekerlyk, zonder de oppositie van Zeeland, zou het werk al ten einde geweest zyn."

Doch na al het onregt en geweld tegen den Prins en het Stadhouderschap gepleegd, — waarom niet ook eindelijk de toevlugt tot geweld, tot een Staatsgreep genomen? »Een groote en decisive coup te doen, meende VAN DE SPIEGEL, is zeer bedenkelyk; want dezelve moet *gedirigeerd* worden zal ze gelukken, en wie zal dat doen? De vraeg is niet, wie het hart heeft om dat te doen, maar wie zig in de omstandigheden vindt dat hy zig daar aan wagen kan, daar hy genoegzaam zeker is van met zyn hoofd te spelen, en als het er op aan komt, geen *soutien* te zullen vinden. Uw HWG. begrypt, dat ik zoo redeneere in abstractie van *zedelyke* consideratien, die nogthans *eerst* zouden moeten overwogen worden." — Toch zou reeds een half jaar daarna, geheel onverwacht de ontknooping volgen: het Stadhouderschap werd gaaf hersteld, omdat de Patriotten in een onbewaakt oogenblik, het hoofd overmoedig hadden verloren. — En VAN DE SPIEGEL eensklaps, niet door de gebeurtenissen overweldigd maar tegen deze bestand, en door den nood van Holland tot het door PIETER VAN BLEISWYK verlaten Ministerie geroepen, zou na de Republiek van den afgrond te hebben gered, niet zonder glans en waardigheid de zeldzame hoedanigheden ten toon spreiden, die in het bestier der groote zaken van een Land onontbeerlijk zijn. Van dat uur werd het zijne levenstaak, de schoone spreuk van MONTESQUIEU in daden uit te drukken, die hem in de *Schets der Regeerkunde* had bezield, »il sera toujours beau de gouverner les hommes, en les rendant plus heureux."

Wij hebben in het Eerste Deel van dezen Bundel, den Secretaris en Burgemeester van het kleine Goes, het

Staatslid van Zeeland als schrander en zorgvuldig stedelijk Regent of Provinciaal Financier, en tevens als scherpzinnig Regtsgeleerde, de hem in dien engeren kring vertrouwde belangen zien behartigen. In dit Tweede Deel zagen wij hem als Zeeuwsch Minister, in de moeijelijkste tijden van den oorlog met Engeland en van hooggaande geschillen met Keizer JOSEPH II, met raad en daad werkzaam [1]; niet het minst, om door zijn verzoenenden geest, hetzij in het openbaar of bedektlijk, de partijschap, door inblazingen uit Frankrijk gevoed en tot burgerkrijg overslaande, in de Staats-Collegien, ten Hove of door diplomatischen invloed tijdig te dempen. Van welke jammerlijke partijschap in een staatsstuk uit VAN DE SPIEGELS Ministerie in Holland, treffend werd gezegd: »Verschillen, dewelke zich niet bepaalden binnen de Staatsvergaderingen en tot de Leden, die dezelve uitmaken, maar dewelke tot de Ingezetenen van dit gelukkig Land zyn overgebracht, en van dat rampspoedig gevolg zyn geweest, dat de grootste oneenigheden tusschen Ouders en kinderen, tusschen Broeders en verdere huisgenoten onderling zyn ontstaan, waarvan zelfs de heiligste banden van samenleving niet zyn verschoond gebleven, zoodat alle de genoegens van het leven *zyn verpest geworden* [2]." Voor de ontwikkeling zijner uitnemende talenten, hadden de klimmende gevaren van het Vaderland een wijder veld geopend. — In het Derde en in volgende Deelen, zoo de belangstelling hier te lande en in den vreemde, de loffelijke onderneming van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen aanmoedigt, zal VAN DE SPIEGEL als Staatsman van Europesche vermaardheid handelend optreden en zoo ik vertrouw, de nagedachtenis van een groot en edel Minister

1) Zie dezen Bundel bl. 378—395. (1785).

2) Petitie van den Raad van State 21 Dec. 1792, KLUIT, t. a. p. bl. 170.

uit zijne nagelaten papieren, die het licht niet behoeven te schuwen, met nieuwen luister worden bestraald.

Vóór ik de pen nederleg, heb ik er behoefte aan, mijn hartelijken dank te betuigen, in de eerste plaats, aan mijn Vriend Mr. M. F. LANTSHEER, thans Lid van den Hoogen Raad der Nederlanden, voor zijne altijd bereidwillige en getrouwe bevordering van deze Uitgave, zoo door het verstrekken van meer dan één H. S. en van menige nuttige opmerking in het verhoeden van misslagen, als anderszins; voorts aan Mr. J. C. E. Baron VAN LIJNDEN, Lid der Arrondissements-Regtbank te Rotterdam, voor een tal inlichtingen, die mij ook hierna te stade zullen komen; en eindelijk aan allen, die nevens VAN DE SPIEGELS erfgenamen, met logenstraffing van de zinspreuk van DE BONALD vóór deze Inleiding geplaatst, zich hebben gehaast, tot dezen arbeid of voor een onbepaalden tijd, stukken ter inzage of ten gebruike te verleenen; met name Dr. W. N. DU RIEU te Leiden; Jhr. Mr. H. B. MARTINI VAN GEFFEN te Vught, Jhr. Mr. P. I. F. RETHAAN MACARÉ, Lid der Arrondissements-Regtbank te Zierikzee; Mr. KNEPPELHOUT VAN STERKENBURG te Utrecht, en nu laatstelijk nog dezer dagen, Dr. L. J. SURINGAR te Maastricht.

Utrecht, 26 Julij 1875.

INHOUD.

Bladz.

VAN DE SPIEGEL, „*Secretaris van 't Land*," 17 April 1780. . 1—4

Oorlog met Engeland. Zeeuwsche Rapporten en Staatsbesluiten ter beveiliging en verdediging der Provincie . . 5—37

Zaak van den Hertog van Brunswijk (1781) Briefwisseling met Mr. IS. VAN TEYLINGEN . . . . . 37—52

Nadere maatregelen ter beveiliging van Zeeland (1782). . . . 52—59

Zal de onafhankelijkheid van N.-Amerika erkend worden? (April 1782) . . . . 59—62

Eerste geheime Memorie ten behoeve van den Stadhouder (Junij 1782) . . . . 63—71

Circulaire der Staten van Zeeland, klagten over de werkeloosheid der Marine (29 Julij 1782) . . . . 72—81

VAN DE SPIEGELS Schets van den oorsprong der Staatsberoerten (1783) . . . . 82—88

Anti-Stadhouderlijk *Plan* der Hollandsche Pensionarissen (?) . „ 88—90

Tweede Memorie ten behoeve van den Prins. (1783). . . . . 90—94

Brieven aan VAN TEYLINGEN (1783). . . . . . „ . . 94—99

Defensie van Staats-Vlaanderen. . . . . 99—103

VAN DE SPIEGELS Promemorie over de Militaire Jurisdictie (Aan VAN TEYLINGEN. April 1783). . . . . 103—158

Instructie voor den Resident in Noord-America . . . . 159—164

Derde Memorie ten behoeve van den Prins en de Prinses, met andere vertrouwelijke stukken (Julij 1783) . . . . 164—170

Zeeuwsch Staats-besogne over de Militaire Jurisdictie (Augustus 1783) . . . . 170—176

Rapport van Mr. N. C. LAMBRECHTSEN c. s. over dat onderwerp

Blads.

(tegen VAN DE SPIEGELS Promemorie) met wederleggende Aanmerkingen (Augustus 1783) . . . . 177—220
Brieven over de Militaire Jurisdictie (DE MAUREGNAULT, VAN DEN DOORSLAG, VAN DER KEMP; aan VAN TEYLINGEN (1783) 221—233 (303- 305)
Betoog van de Echtheid van den Bestaltbrief. (1783). . . . . 233—237
Memorie en brief van den Fiscaal VAN DER HOOP ten behoeve van den Stadhouder (1783) . . . . 237—240
Brieven aan VAN TEYLINGEN. . . . . 240—242
Zeeuwsch Staatsbesluit. Zaak CHOMEL en JORDAN (1783) . . . 242—249
Provinciale Finantien (1783). . . . . 249—257
VAN DE SPIEGELS Reflexien over de Staatsgebreken der Republiek (September 1783); middelen van herstel . . . . 257—303
Beredeneerde Catalog van een Verz. Schilderyen (1783). . . 305—333
Deputatie naar 's Hage, Verkiezing van Mr. W. PAUW tot President van den H. Raad van Holland, enz. (Maart 1784) . . . 333—342
Brieven aan VAN TEYLINGEN (1784). . . . . . . 343—347
Voorstel van Zeeland (3 Mei 1784) tot het beleggen van eene buitengewone Vergadering der Staten-Generaal. . . . . 347—353
Brief van den uitgewekenen JOH. VAN DER HEY. — Eischen van Keizer JOSEPH II (1784) . . . . 353—360
Regeling der Quotes (1784) . . . . 360—365
Misbruiken in het stuk der krijgsambten (1784) . . . . 365—369
Brieven aan VAN TEYLINGEN (1784). . . . . . . 369—376
Vertrek van den Hertog van Brunswijk. (Rouwbrief). . . . . 376—378
Ultimatum van Keizer JOSEPH, door VAN DE SPIEGEL ontzenuwd. (Maart 1785) . . . . 378—387
VAN DE SPIEGELS Vertoog over de sluiting van de Schelde . . 388—395
Regeling der Quotes (1785). Concept-Instructie. (9 Mei) . . . 396—401
VAN DE SPIEGEL *Raadpensionaris van Zeeland*, 22 *September* 1785. Geheime Memorie van den Fiscaal VAN DER HOOP ten behoeve van den Stadhouder, met VAN DE SPIEGELS bedenkingen. (November 1785) . . . . 401—414
Collectanea over Burgerlyke Vryheid en Regering. (1785) Losbandigheid der drukpers. Voorstel (1785) . . . . 415—431
Rapport over de Fortificatien en verdediging van Zeeland (1784) . . . . 432—436
Regeling der Quotes (1786) . . . . 436—443
Geheime Memorien aan de Prinses VAN ORANJE te Middelburg gerigt en het antwoord dier Vorstin (Junij 1786) . . . . 443—456
Onderhandelingen van VAN DE SPIEGEL met de Patriotten (Brieven aan en van Mr. R. PALUDANUS en Mr. N. C. LAMBRECHTSEN Junij—Julij 1786) . . . . 457—495

Bladz.

Concept-antwoord voor den Prins aan de Staten van Holland (Commando te 's Hage) . . . . 496—500

Concept van een brief voor WILLEM V aan den Britschen Gezant (1786) . . . . 500 volg.

Brieven van VAN DE SPIEGEL aan de Prinses, aan den Syndicus der Ommelanden ENGELHARD en antwoord der Vorstin (Aug. 1786) . . . . 501—511

Acte van verbintenis te Amsterdam (Aug. 1786) tot handhaving der Republikeinsche Constitutie, vastgesteld. — Aanmerkingen op die Acte . . . . 512—523

„*Laatste plegtanker.*" — Protectoraat van Groot-Britannië (1786). 524 volg.

Regeling der Quotes (1786) . . . . 526—528

Familiegeld (1786) en Zeeuwsche Finantien. . . . 528—534

Brieven van den Prins en de Prinses VAN ORANJE, van den Minister V. HERTZBERG (uit Berlijn) Aug. 1786 . . . . 534—543

Dood van FREDERIK DEN GROOTE, Koning van Pruissen (17 Aug. 1786) Briefwisseling met Mr. W. VAN CITTERS den zoon (Aug. en Sept. 1786). . . . . 544—548

De Prinses aan VAN DE SPIEGEL (Hattem en Elburg) . . . . 548—553

Geheime onderhandelingen der Patriotten met Frankrijk over O.-Indië (Julij 1786) . . . . 553—563

Brieven van den Prins en de Prinses, van VAN DE SPIEGEL (September 1786) over het gebeurde te Hattem en Elburg. . . . . 563—575

Zending van den Pruissischen bemiddelaar Graaf V. GOERTZ. *Aperçu* van de hand van Mr. W. VAN CITTERS den Vader . . . . 575—58

Zeeuwsche Staatsbesluiten en brieven over het gebeurde te Hattem en Elburg (11 Sept. 1786). . . . . 580—589

Brieven van de Prinses VAN ORANJE. Zending van Graaf GOERTZ (Sept. 1786). . . . . 589—593

Zeeuwsche Staatsbesluiten en brieven van den Prins, van VAN DE SPIEGEL aan de Prinses over de stemming der gemoederen na het gebeurde in Gelderland (Sept. 1786). . . . . 593—596

Onteijferde brief van Graaf GOERTZ aan de Prinses, door deze aan VAN DE SPIEGEL medegedeeld (Sept. 1786) . . . . 596—600

Baron VAN LYNDEN V. HEMMEN aan VAN DE SPIEGEL (Oct. 1786) 600

Briefwisseling der Prinses en van VAN DE SPIEGEL (Oct. 1786) 601—606

Zeeuwsche Staatsbesluiten van 16 October 1786. . . . . . . 607—612

VAN DE SPIEGEL aan den heer V. BURMANIA-RENGERS (Oct. 1786) 612—614

De Prinses aan V. DE SPIEGEL (Oct. 1786). . . . . 614—616

VAN DE SPIEGELS Memorie over de bestaande geschilpunten (ten behoeve der Prinses) . . . . 616—620

Uittreksels uit Dagbladen . . . . 620 volgg.

Bladz.

Over de Regerings-Reglementen. Onderhandeling met Mr. L. C. VAN SONSBEECK . . . . 622 volgg.

WILLEM V aan den Raadpensionaris (Oct. 1786) 624

VAN DE SPIEGEL aan de Prinses (Oct. 1786) . . . . 625—627

De Fiscaal VAN DER HOOP aan VAN DE SPIEGEL (Oct. 1786). . . 628—630

WILLEM V aan VAN DE SPIEGEL (November 1786 . . . . . . 630 volg.

Concept van een Zeeuwsch Staatsbesluit, ter verhoeding van eene tusschenkomst van vreemde Mogendheden (November) . . . 631—642

Briefwisseling met de Prinses (Nov. 1786) . . . . 642—646

Graaf GÖRTZ aan Mr. W. VAN CITTERS . . . . 646 volg.

VERBETERINGEN.

Bladz. 415 „pro natione" lees „pro ratione."
„ 420 „De tractatis" „ „de Tractatu."
„ 557 „Hertog DE LA VAUGUYON." — Hier schijnt veeleer de Minister DE VERGENNES bedoeld te worden.

VAN DE SPIEGEL, *Secretaris van 't Land.*

(17 *April* 1780.)

Met eenparigheid van stemmen door de Staten van Zeeland, tot opvolger van den onlangs overleden Secretaris der Provincie Mr. G. J. BLANKERT, den 13 April 1780 benoemd, aanvaardde VAN DE SPIEGEL, dusverre Burgemeester en Raad der stad Goes, vier dagen daarna beëedigd, zyn gewigtig ministerieel ambt. De tyden waren donker, de Engelsch-Amerikaansche oorlog stond voor de deur, en brak, door het Kabinet van St. James aan de Republiek der Vereenigde Nederlanden verklaard, nog vóór het einde des jaars uit. Fraai en treffend waren in een Staatsstuk gewis uit VAN DE SPIEGELS hoofd en pen gevloeid, weinige maanden vóór die onzalige gebeurtenis, de weldaden des vredes geschetst, door Gods goedheid over het Vaderland zoolang en mild uitgestort. „Ongetwyfeld — zoo spraken de Staten van Zeeland, — is er geen Volk, hetwelk niet moet erkennen, dat het lot der Natien, in den allernaauwsten zin, aan het Oppergebied der Goddelyke Voorzienigheid onderworpen is; maar geen Volk is er, aan hetwelk deszelfs Jaarboeken zooveel bewyzen van die waarheid opleveren, als dat van deze Vereenigde Nederlanden. — Als men tot de grondlegging van deze Republiek opklimt; als men opmerkt langs welke trappen, en uit hoe zwakke beginselen, dezelve verheven is geworden tot dien trap van roem en grootheid, waarin onze Voorouders dezelve hebben gezien; en als men daarby denkt op de middelen, door welke

dezelve meer dan eens de gevaren, die deszelfs onvermydelyken ondergang schenen te dreigen, ontweken is, mag men zich vragen, hoe het toekomt, dat dezelve in het midden der stormen en onweersbuien die haar zoo dikwyls geschud hebben, nogthans tot hiertoe behouden is gebleven. Men zal zonder veel moeite kunnen vinden, dat nog de kracht, nog de menschelyke wysheid, nog de edelmoedige pogingen en zelfs de dapperheid van de roemrugtigste Beschermers van het Vaderland, die wonderen, waarover een ieder moet verbaasd staan, alleen zouden hebben kunnen uitwerken; maar, men zal moeten gevoelen, dat het zyn de goedertierenheden des Allerhoogsten, en de barmhertige bedeelingen van zyne wyze Voorzienigheid, aan welke deze Staat, al hetgeen dezelve geweest is, en nog is, verschuldigd is. De vrede, de overvloed, de burgerlyke en godsdienstige vryheden, de voorregten en de voordeelen die wy nog genieten, alles kondigt ons aan, *dat het God is die regeert*, en die in zyne oneindige goedheid voor onze behoudenis nog waakt: want welk zoude ons lot zyn, zoo Hy, in de tegenwoordige omstandigheden, die magtige bescherming, die ons alleen bewaard heeft, en die nog alleen ons bestaan als een vry en onafhankelyk Volk kan bewaren en verzekeren, aan ons kwam te onttrekken?" 1)

Geen jaar was verstreken, of het vuur van den oorlog had ook de Republiek getroffen, en de vyandelyke aanval op de goederen en bezittingen van hare inwoners, viel te smartelyker, dewyl hy kwam van de hand van een Bondgenoot, met wien wy sedert meer dan een eeuw in de naauwste vriendschap en Alliantie hadden geleefd 2).

---

1) Notulen van de Ed. Mog. Heeren Staten van Zeeland, 10 Febr. 1780. (nog *geteekend* G. J. BLANKERT, die evenwel reeds in de *Punten van Beschrijving* van 28 February daaraanvolgende, als *overleden* voorkomt.)

2) Publicatie der Staten van Zeeland 29 January 1781, (get. VAN DE SPIEGEL.)

Desniettegenstaande, mogten de gevaren die Nederland dreigden, geen neerslagtigheid en wanhoop verwekken. „Een Volk, dat God vreest, behoeft geen andere vrees te hebben," mits tegelyk met het besef van 's Lands innerlyke krachten, de geest van vaderlandsliefde wakker en werkzaam zy. — Voor 't overige konden de Staten van Zeeland in lateren tyd, meer dan eens met treurige zelfvoldoening herinneren [1]), dat zy „lang vóór het uitbarsten van den oorlog tusschen het Ryk van Groot-Brittannien en dezen Staat, en wel by gelegenheid van de deliberatien over het verleenen van onbepaalde Convoyen na de Havenen der toen ter tyde oorlogende Mogendheden, van begrip zyn geweest, dat men zig, aangezien den zwakken staat van defensie waarin de Republyk zig bevond, soigneuslyk moest wagten van mesures die eenig misverstand ten gevolge zouden kunnen hebben, of waardoor men den Staat zelve aan een oorlog zoude exponeeren; terwyl Hun Ed. Mog. ook nog op den 1 November 1780 by herhaling hebben aan de hand gegeven, *om op een amiable wyze, het ongenoegen tusschen het Hof van Engeland en dezen Staat gerezen, te tragten uit den weg te ruimen, liever als in plaats van zulks te tenteeren, wegen in te slaan, waardoor men zig al haast zoude kunnen genoodzaakt vinden, tot het verlaten der zoo wyselyk gekorene Neutraliteit, zonder in behoorlyken staat te zyn om zig zelve, nevens de uitgestrekte Colonien en Commercie te protegeeren;* maar dat zy Heeren Staten zelve, in 't begin van den oorlog iterative representatien by Hun Hoog Mog. hebben gedaan, om als nog den weg van onderhandelinge met Groot-Brittannien over de gerezene differenten in te slaan [2]), vermits de Republyk buiten staat was om op het onverwagtste zig in den oorlog te

1) Notulen van 11 September 1788, fol. 472 volg.

2) Verg. de State-notulen, 5 January 1781, fol. 19 volg.

begeven, en om dus nog voor te komen de schadelyke gevolgen welke daaruit moesten resulteeren; dan dat alle die vertogen, instantien en exhortatien vrugteloos zyn geweest, en den uitslag van zaken maar al te zeer heeft bewaarheid de zwarigheden, die Hun Ed. Mog. altyd gehad en by herhaling gemanifesteerd hebben, wegens het niet in Negotiatie treden met het meergemelde Ryk van Groot-Brittannien." — Een schrander en bezadigd Hollandsch Regent, de Burgemeester van Amsterdam, Mr. J. RENDORP erkent onbewimpeld, dat Zeeland „de eenigste Provintie was, in welke de onheilen des oorlogs voorzien wierden." 1) En Keizer JOSEPH II had geen ongelyk, toen hy RENDORP te gemoet voerde, „qu'il était plus facile, de faire une sottise que de la réparer." 2)

Maar nu de oorlog niet had kunnen afgewend worden, was men te Middelburg en elders niet werkeloos gebleven. Men trad, hoe gaarne men vroeger dit uiterste had vermeden, tot de vereischte maatregelen toe om den vyand het meest afbreuk te doen, en nam verder doeltreffende voorzorgen om de veiligheid der Zeeuwsche eilanden te verzekeren. — Welk verschil van meening vóór de oorlogsverklaring mogt geheerscht hebben, voortaan kon in dit hagchelyk tydperk, slechts één hart, één oog, één mond voor het algemeen welzyn by 's Lands Regering bestaan.

---

1) *Memorien* I. 123, 68, 232.

2) „RENDORP, qu'un Empereur prévenu est forcé d'admirer," schreef de jeugdige GYSBERT KAREL uit Berlijn, 24 Aug. 1781. HOGENDORP, *Brieven en Gedenkschr.* I, 136.

I. *State-notulen* 22 *January* 1781 [1]).

De Raadpensionaris (CHALMERS) heeft gerapporteerd uit naam van Heeren Commissarissen, hebbende ter voldoening aan Hun Ed. Mog. Resolutie Commissoriaal van den 19 deezer Maand, geëxamineerd het, by hun Hoog Mog. den 12 te vooren gearresteerd, en by Hoogstderzelver Missive van dien dag, ten fine van publicatie en affictie aan hun Ed. Mog. gezonden Placaat raakende de Praemie voor de Commissievaarders deezer Landen, welke eenige Oorlogschepen van de Engelschen zullen komen te veroveren: Als mede nader geëxamineerd hebbende Hun Hoog Mog. den 4 deezer gearresteerd Placaat tegen het inloopen van Engelsche Kapers of Commissievaarders, by voorige Notulen breeder gemeld: dat Heeren Commissarissen van advis waren geweest, dat de Heeren Ordinaris Gedeputeerden deezer Provintie ter Generaliteit zouden behooren te worden aangeschreven en geauctoriseerd, om uit naam der Heeren Staaten ter Vergadering van Hun Hoog Mog. te declareeren: Dat Hun Ed. Mog. alvorens te adviseeren op de publicatie van de voornoemde Placaaten contineerende offensive en defensive ordres tegen de Engelschen, niet mogen nalaten te praemitteeren eenige zaaken die de conduite door de Heeren Staaten van Zeeland in deeze conjuncture van tyd gehouden, voor het oog van de onbevooroordeelde waereld en voor de posteriteit zullen justificeeren: Dat ten dien einde Hun Ed. Mog. moeten rememoreeren, hoe zy van den eersten aanvang der onlusten tusschen de Kroonen van Frankryk en Groot-Brittanniën, alles hebben getragt aan te wenden, wat

1) Fol. 60—65.

deezen Staat, in 't midden der troubles zyner Nabuuren, by een gewenschte tranquiliteit en welvaart, zoo verre het deszelfs verbintenissen toelieten, zou kunnen bewaaren. Dat Hun Ed. Mog. begreepen, dat wanneer een Staat tusschen de oorlogende Nabuuren een ongekrenkte Neutraliteit wil behouden, dezelve *of* zoodaanig gewapend moet weezen om de regten der Neutraliteit te doen respecteeren, *of* ter gepaste tyd en plaats eenige inschikkelykheid moet weeten te gebruiken voor de praetensien der oorlogende Mogendheden: dat dewyl het de Republyk, in de tegenwoordige omstandigheden, aan het eerste middel ontbrak, Hun Ed. Mog. noodzaakelyk oordeelden het tweede te moeten aanvatten, en daarom vryheid vonden, om uit inschikkelykheid voor een ouden Bondgenoot en voormaals trouwe hulp van deezen Staat, te helpen concurreeren om te laaten vaaren de bescherming van *één* tak van Commercie 1), hoe zeer dezelve anders volgens de letter der Tractaaten aan de Ingezetenen van de Republyk moest gepermitteerd zyn. Dat hoewel de Staaten van Zeeland geconvinceerd zyn, dat de Commercie de zenuw van den Staat zynde ook met de magt van den Staat moet beschermd worden, aan de andere kant ook geconvinceerd zyn, dat deeze bescherming niet verder mag gaan dan het belang van het Gemeenebest met betrekking tot alle omstandigheden van tyden en zaaken toelaat, dewyl een ontydige bescherming van *één* tak van Commercie oorzaak zou kunnen geeven, om de geheele Commercie en welvaart der Ingezetenen een geweldigen slag in *alle* haare uitgebreide takken te kunnen toebrengen. Dat men in deeze Republyk de juistheid deezer maximes altoos begreepen en gevolgd heeft, dat 'er menigvuldige exempels zyn van zoodaanige en nog veel grooter complaisances voor

1) Hier werd het vervoer van *Scheepstimmerhout* naar de Fransche havens, bedoeld.

andere Mogenheden, dat 'er zelfs tegenwoordig nog één exsteert ten opzigt van de Oostenryksche Nederlanden, waar door de Provintie van Zeeland het meest te lyden heeft, en waar omtrent het Hun Hoog Mog. bekend is tot hoe verre de deliberatien zyn gebragt geweest, en waar door dezelve zyn opgehouden. Dat de Heeren Staaten van Zeeland steeds in de bovengemelde principes volhardende, met leedweezen zagen, dat de Bondgenooten, de één vroeger de ander laater, een tegenstrydige, en dikwyls gansch niet uniforme, denk- en handelwyze aannamen, dat Hun Ed. Mog. daar tegens t'elken reize hunne betuigingen, adhortatien en voorbehoudingen, wegens de te vreezen gevolgen hadden gedaan, waar van de telkens wederkomende noodzaak de menigvuldigheid heeft gewettigd. Dat zulks alles, hoe langer zoo meerder, vrugteloos zynde geworden, en inmiddels de Kroon van Groot-Brittanniën het Secours, by de Tractaaten gestipuleerd van deezen Staat hebbende gevorderd, Hun Ed. Mog. wederom, tot afwending van onlusten, hebben getragt het daar heen' te dirigeeren, dat daar op een tydig antwoord, geschikt naar de omstandigheden der Republyk mogt worden gegeeven; maar dat dit antwoord, ter Generaliteit en buiten toedoen van deeze Provintie, langduurig verschoven zynde, de evengemelde Kroon daar uit aanleiding genomen heeft tot het doen van de bekende declaratie van suspensie der Tractaaten [1]), die hoe zeer de principes daar van niet te advoueeren zyn, egter medegewerkt heeft om de verwydering des te grooter te maaken. Dat de Heeren Staaten van Zeeland, bedugt voor de gevolgen die uit het cesseeren der oude en naauwe Alliantien met het Ryk van Groot-Brittanniën zouden kunnen ontstaan,

1) 17 April 1780. Te verg. CH. DE MARTENS, *Nouv. causes célèbres du Droit des Gens* (1843) T. I. Cause deuxième. *Différends survenus de* 1775 *à* 1780, *entre la Grande-Bretagne et la République des Provinces-Unies des Pays-Bas*, etc. p. 113—209.

by deeze gelegenheid aan de Bondgenooten wederom hebben herinnerd den weg van Negotiatie en Conferentien tot schikking van de ontstaane differenten, welke reeds in het begin der onlusten, door den Heer Ambassadeur Ridder YORKE waren voorgeslagen, terwyl het niet onwaarschynlyk was, dat men door wederzydsche toegeevenheid den verderen voortgang deezer oneenigheden zoude hebben kunnen praevenieeren; maar dat Hun Ed. Mog. met leedweezen en regtmaatige gevoeligheid hebben moeten zien, dat deeze en alle de naderhand door Hun Ed. Mog. herhaalde instantien tot schikking zoo weinig aangezien zyn, dat men zelfs ter Generaliteit geene deliberatien daar over heeft willen aanleggen. Dat al verder het één incident op het ander volgende, daar eindelyk is by gekomen de ontdekking van een zeer bedenkelyke correspondentie met de Groot-Brittannische Colonien in Noord-America, gehouden door de Regeering van een der Steden van deeze Republyk [1]), en door sommige particuliere persoonen, die hoewel by Hun Hoog Mog. afgekeurd, egter aan den Koning van Groot-Brittanniën materie heeft gegeeven om eisschen van reparatie en satisfactie tegen deezen Staat in te brengen, en geen spoedig of volledig antwoord daar op ontfangende, het zelve op de Schepen en Goederen der Ingezeetenen te verhaalen. Dat de Heeren Staaten van Zeeland, zoo min als iemand der andere Bondgenooten, convenieeren van de wettigheid der bezwaaren tegen de Republyk in het Manifest van Hooggedagten Koning geënumereerd, in zoo verre daar op gefundeerd wordt een regt van pretense schadeverhaaling; maar dat Hun Ed. Mog. egter geconsidereerd hebben, dat het niet buiten exempel is, dat een Mogenheid Brieven van Represaille, van Marque of Arrest tegen een andere Mogen-

1) Vandaar het *Politiek Vertoog* van R. M. VAN GOENS, *over het waar sistema van de stad van Amsterdam* (1781).

heid, ja zelfs tegen deeze Republyk heeft uitgegeeven, zonder dat daarom de zaaken tot een openbaare rupture zyn gekomen; dat ook in verscheiden Tractaaten zoodanige Brieven duidelyk van een Oorlog worden onderscheiden, en eindelyk dat het Manifest zelfs genoegzaam te kennen gaf, dat de weg tot reconciliatie niet geheel was afgesneden; dat daarom Hun Ed. Mog. zonder uitstel op de eerste byeenkomst hunner Vergadering in dit Jaar beslooten hebben nog een poging by de Bondgenooten aan te wenden, of hunne gematigde voorslagen tot voorkooming van bloedvergieting en verderf van Landen en Ingezeetenen, eenigen ingang mogten vinden 1); maar dat het 'er zoo verre van af geweest is, dat integendeel deeze voorslagen zonder eenige deliberatie zyn ter zyde geschoven, terwyl men op naam van de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, buiten eenige bewilliging, ja zelfs buiten deliberatie van de Provintie van Zeeland, heeft zien concludeeren en daadelyk in 't werk stellen zoodanige mesures waar door de zaaken uit haar geheel zyn gebragt en het heilzaam oogmerk der Staaten van Zeeland tot reconciliatie is verydeld. Dat op deeze wyze de Provintie van Zeeland, tegen haare menigvuldig herhaalde waarschouwingen, pogingen en instantien, tegen de gronden van het Verbond van Unie, tegen de Regten van Souverainiteit der Landschappen deeze Vereenigde Republyk composeerende, zig in de generaale calamiteit ziet ingewikkeld, en haar aandeel in de gemeenschappelyke bezittingen en belangen van het Bondgenootschap, aan de ruïneuse gevolgen van den Oorlog bloot gesteld, zoo dat aan Hun Ed. Mog. behoudens den band van de Unie, naauwlyks een andere keuze openstaat, dan uit hoofde van

1) Over het vroeger voorstel der Engelschen (19 Oct. 1778) tot vriendelijke schikking, „waarop de Provincie Zeeland altijd, doch te vergeefs aandrong," Z. A. KLUIT, *Iets over den laatsten Engelschen oorlog* (Amsterd. 1794) bl. 60 vlg. *Index Chronol. Feder.* p. 290 n°. 1173.

noodweer en *zelfsverdeediging*, den aanval op de Republyk, die de Ingezeetenen van Zeeland ook treffen zal, en reeds diep getroffen heeft, te helpen afkeeren, en in de genomen mesures tot resistentie en afbreuk der aanvallende Mogenheid zoo veel deel te neemen als haare vermogens het zullen toelaaten. Dat derhalven zy Staaten van Zeeland in deeze dringende omstandigheid wel willen declareeren, dat zy zig de gemeene bescherming van het Bondgenootschap niet zullen onttrekken, maar met vereenigde kragten zullen helpen neemen en vervolgen zoodaanige mesures, als meest kunnen dienen tot afweering en reciprocatie der begonnen Vyandelykheeden, en ter bevordering van een spoedigen Vrede, die God geeve dat honorabel, vast en voordeelig voor den Staat moge zyn: in die regtmaatige verwagting nogthans, dat de Provintie, wier sentimenten in de aanleidende oorzaaken van deezen Oorlog boven dat van Zeeland gepraevaleerd hebben, daar toe ook de voornaamste onkosten zullen draagen, en wel ten goede houden, dat de Staaten van Zeeland hunne Ingezeetenen niet boven maate belasten, om te contribueeren aan een oorlog die tegen hunnen wil en protestatie is begonnen. Dat eindelyk de Heeren Staaten van Zeeland, ten sterksten gepersuadeerd dat het Gemeene Vaderland door cordaatheid en eendragt moet behouden worden, in deeze hagchelyke tyds omstandigheid alles zullen nalaaten 't geene stof tot onaangenaame discussien zoude kunnen geeven, en derhalven voor als nog uitstellen het proponeeren van hunne regtmaatige bezwaaren over het verkragten van de Grondvesten der Unie, zoo in deeze gewigtige gelegenheid als in andere korts voorgaande gevallen, schoon zy niet kunnen nalaaten, tot maintien van de independentie en regten hunner Provintie en derzelver Ingezeetenen, deeze onloochenbaare infractie op het Verbond van Vereeniging, *ad animum* te revoceeren, en aan zig voor te behouden het regt, om in een tyd van meer-

der tranquiliteit, van de Bondgenooten te vorderen vergoeding van alle de kosten, schaden en nadeelen, welke de Provintie van Zeeland uit hoofde van deeze onlusten bereids geleeden heeft, of tot hare zelfsverdediging heeft moeten maaken, mitsgaders verzekering dat de plegtig bedongen voorwaarden der Confoederatie door de Bondgenooten even zoo heilig ten aanzien van Zeeland zullen worden nagekomen, als de Staaten van Zeeland wenschen dezelve van hunne zyde na te komen. Dat Hun Ed. Mog. om de gronden en motiven bovengemeld, als nu geene verdere zwaarigheid zullen maaken om binnen deeze Provintie te doen publiceeren en affigeeren, de beide Placaaten Hunner Hoog Mog. in datis 4 en 12 deezer loopende Maand January, waar van het eerste contineert de voorzieninge tegen het inloopen van Engelsche Commissievaarders in de Zeegaten van deezen Staat; en by welker tweede gearresteerd is de Praemie voor de Commissievaarders deezer Landen, dewelke eenige Oorlogschepen van de Engelsche zullen komen te neemen. Dat Hun Ed. Mog. zig al verder conformeeren met Hun Hoog Mog. Resolutie van den zelfden 12 January, waar by Zyne Doorlugtige Hoogheid is verzogt geworden tot het verleenen van Commissien van Retorsie en Brieven van Marque en Repraesaille tegens de Schepen, Vaartuigen, Goederen en Onderdanen van Groot-Brittanniën, (uitgezonderd die geene, die volgens het 32 Articul van de Bredasche Vrede naar dat Ryk zullen retourneeren, en provisioneel de Pacquet-Booten,) alles breeder by dezelve Resolutie vermeld: Waar op gedelibereerd zynde, hebben alle de Leden zig met het voorschr. gerapporteerde geconformeerd, en is dienvolgens goedgevonden en verstaan, het zelve in een Resolutie te converteeren, zoo als zulks geschiedt by deezen, onverminderd de reeds door Hun Ed. Mog. ter Generaliteit gedaane instantien tot accomodement met het Ryk van Groot-Brittanniën. En zal Extract van dezelve aan de

welgemelde Heeren Ordinaris Gedeputeerden deezer Provintie ter Generaliteit, om ter Vergadering Hunner Hoog Mog. uit te brengen, worden gezonden.

II. *Nader Rapport der Heeren Gecommitteerde Raaden van Zeeland, wegens het verrigte tot beveiliging der Provincie tegen vyandelykheden. Relatif tot de Staaten Notulen van den* 26 *Maart* 1781.

Edele Mogende Heeren!

Wanneer wy de eere hadden, op den 24 November des voorigen Jaars, aan Uw Ed. Mog. verslag te doen van 't geen tot dien tyd was verrigt, met betrekking tot de beveiliging deezer Provincie, hadt Onze zorg zig alleen bepaald, ingevolge Uw Ed. Mog. Resolutie van den 25 Mey deszelven Jaars, om de Reeden en Zeegaten der Provincie secuur te stellen tegen het inloopen van vreemde Schepen, en om voor te koomen de insultes aan Schepen op die Reeden liggende.

De omstandigheden der publyke zaaken gaven toen reeds gegronde vrees, dat 'er eerlang voorzorgen van meerder belang zouden moeten gebruikt worden; maar Wy namen toen ook de vryheid aan Uw Ed. Mog. te remonstreeren, welke beletzelen Ons verhinderden in dat werk verder voort te gaan, voornaamelyk daar in bestaande, dat, naar Ons begrip, het aanleggen van Batteryen en andere Fortificatie-werken onnut en zelfs gevaarlyk zoude zyn, indien dezelve niet door een genoegzaam aantal Militie gedefendeerd, en door gewapende Schepen wierden gesecondeerd.

Uw Ed. Mog. hebben gunstiglyk goedgevonden by Resolutie van den 11 December, Onze gedaane Remonstrantie en den yver van de Heeren Gecommitteerden uit ons Col-

legie te approbeeren en ons te auctoriseeren, om wanneer een meerder en genoegzaam aantal Militie binnen deeze Provincie zoude zyn aangekomen, de verdere noodige Werken en Batteryen naar vereisch en gelegenheid van zaaken te laten aanleggen.

De omstandigheden destyds maakten dit werk al ras noodzaakelyk, dewyl de hostiliteiten door de Kroon van Groot-Brittannien tegen deezen Staat, weinige dagen daar na begonnen, deeze Provintie, als geëxponeerd aan den eersten aanstoot, ook voor al ten spoedigsten op haar hoede heeft doen zyn.

Middelerwyl heeft de waakzaame voorzorg van Zyne Doorlugtige Hoogheid, als Capitein Generaal, deeze Provincie niet lang ontbloot gelaaten van de Troupes en Artilleristen, welke tot haare defensie, by provisie noodig waren, en zoodra dezelve, by open water, gearriveerd zyn, hebben Wy ook niet verzuimd Onze activiteit te verdubbelen, om met Advis van deskundige Officieren, de Provincie aan alle Plaatsen daar een Vyand bekwaamelyk kon afgekeerd of opgehouden worden, in staat van tegenweer te stellen.

Wy hebben dan de eere Uw Ed. Mog. ouverture te geeven van het geen sedert gemelden tyd door Onze Gecommitteerden, de Heeren J. G. SCHORER, W. SCHORER, en den Secretaris van 't Land, met Ons overleg en op Onze auctorisatie, in dit Werk is verrigt, ten einde Uw Ed. Mog. in staat te stellen, om volledig daar over te kunnen oordeelen, en te ordonneeren wat behoort gecorrigeerd, of nog boven dien gedaan te worden, als mede om aan de posteriteit die in soortgelyke omstandigheden mogt komen, die aanleiding te geven, welke Wy gaarn gewenscht hadden, tot Onze voorlichting, van den tyd der Voorzaaten te hebben mogen genieten.

In het generaal Plan van defensie, geconcerteerd met overleg van den Generaal Major Baron VAN DOPFF, die door

Zyne Doorlugtige Hoogheid met het Commando der Troupes binnen deeze Provincie gechargeerd is, kwam het Ons voor, dat een formeele invasie van één der Eilanden met een superieure Magt voor eerst niet te verwagten was, en dat by aldien dezelve met ernst ondernomen wierdt, de defensie te Lande van weinig vrugt zoude weezen, ten ware dat het inkomen in de Zeegaten door een genoegzaam getal van Oorlogschepen kon betwist worden, welke als dan misschien door de Batteryen te Lande zouden kunnen worden ondersteund; maar dat men zig voor al had te praecautioneeren tegen een coup van Kapers of ligte Oorlogschepen, die een stroop langs de kusten zouden willen onderneemen, en dat, om hier van by tyds gewaarschouwd te weezen, noodig was eenige gewapende Poonen in dienst te houden, die gestadig in de Zeegaten moesten kruissen, en door verstaanbaare Seinen aan de Wal kundschap geeven van 't geen door hun ontdekt werdt: dat ondertusschen by dage en by nagte geduurige patrouilles moesten gedaan worden, zoo van de Militie als van de Landzaaten, om by het verneemen van onraad op de Kusten, de Troupes, welke zoo naa aan de Zeekant als mogelyk is moesten geïnquartierd weezen, te kunnen adverteeren: en dat tot afweering van de Vyandelyke Schepen, op zoodanige plaatsen daar zy het naast by de Wal moeten passeeren, Batteryen behoorden te worden aangelegd, suffisant gemonteerd en met bekwaame Artilleristen voorzien, terwyl op andere plaatsen die van de Wal onbereikbaar zyn, de Stroomen met Oorlogschepen en andere ligter gewapende Vaartuigen dienden gedekt te worden.

Ingevolge van dit generaal Plan hebben Wy Onze operatien ingerigt: terwyl het Collegie ter Admiraliteit binnen deeze Provincie een bekwaam getal van gewapende Poonen heeft geëquipeerd, en 'er een Oorlogschip is geplaatst voor de Stad Vlissingen, een Fregat aan den Haak, een Fregat bewesten het Hoofd van Ziericzee, een kleinder Fregat in

het Gat van Brouwershaven, en nog een diergelyk Fregat en een gewapende Bom zyn uitgerust, aan welke, benevens het Oorlogs-Fregat Walcheren, eerlang haare statie zal aangeweezen worden: van Onze zyde hebben Onze Gecommitteerden de noodige Seinen beraamd tusschen de Kruispoonen, de Oorlogschepen, en de Wagten op de Wal en *vice versa*, welke door den Generaal Major VAN DOPFF en Schout by Nagt HARINGMAN geëxamineerd en voor goedgekeurd zynde, aan Uw Ed. Mog. zyn gepresenteerd, en door Hoogstdezelve gearresteerd: en nadien het Ons toescheen, dat de Militaire Wagten deeze Seinen niet spoedig of niet duidelyk genoeg zouden verkennen, hebben Wy op yder dier Wagten in Walcheren een Persoon gesteld, die aan de Zee gewoon zynde, beter in staat is om de objecten van verre te distingueeren en de Militie te informeeren.

De Kusten van de Eilanden daar met eenige vrugt Batteryen konden aangelegd worden, hebben wy naauwkeurig doen inspecteeren door den Capitein-Ingenieur DE FREYTAG, verzeld van bekwaame Persoonen, die als Lootsen of Schippers gewoon zynde te dienen, de strekking van de Zeegaten en Vaarwaters langs de Wal volkomen kundig zyn, en deeze inspectie is naderhand gerepeteerd door den Generaal Major VAN DOPFF en Colonel-Ingenieur VAN SUCHTELEN.

De Steden Vlissingen en Veere zyn, zoo door de Batteryen ten platten Lande en door de Wagtschepen die als voorposten kunnen aangemerkt worden, als door haar eigen Batteryen genoegzaam in staat gesteld, om zig aan de Zeekant te kunnen defendeeren, voor zoo verre die defensie tot het oogmerk van het bovengemelde Plan moest dienen, dewyl het onmogelyk was die Steden in zulken compleeten staat van defensie te stellen, om een formeele Attacque te kunnen uitstaan, zonder de andere Plaatsen van de Provintie van het noodige geschut ontbloot ta laaten.

De Stad Vlissingen is actueel voorzien van 21 stukken à XXIV ℔. 12 à XVIII ℔. 10 à XII ℔. 10 à VIII ℔.

De Stad Veere heeft 4 stukken à XXIV ℔. 2 à XVI ℔. 13 à XII. en 2 à III ℔.

Belangende het platte Land van Walcheren, is het Ons voorgekomen dat de Schepen welke door den Deurloo naar Vlissingen komen opzeilen, op den hoek van de zoogenaamde Vygeter naar de Wal moeten loopen, en dus is op die plaats een Battery aangelegd, welke gemonteerd is met 5 stukken Kanon à XXIV, en 4 dito à XII ℔.

Van daar Noord Westwaards op, voorby Dykshoek en Zoutelande tot aan den Dyk van Westcappelle, zyn de Duinen vry hoog, steil en ongelyk, zoo dat het moeilyk was aldaar eenige Batteryen met vrugt te plaatsen, en het Kanon daar by aantevoeren, men heeft dus dit terrain aan de vigilantie der Militaire en Landwagten moeten overlaaten, ten welken einde te Dykshoek is geïnquartierd een Officier, een Sergeant en Tambour met 25 Man, en te Zoutelande een gelyk getal van Officieren en Gemeenen.

Om de Vyandelyke Schepen te incommodeeren, welke het Oostgat of de Botkil zouden willen inzeilen, zyn twee Batteryen aangelegd, één aan de Noordzyde der Stede Westcappelle van 3 stukken à XXIV. en 3 à XVIII ℔, en één aan de Zuidzyde van 5 stukken à XVIII ℔, terwyl in gemelde Stede zyn geïnquartierd een Hoofd-Officier, een Capitein, 2 Officieren, met de noodige Onder-Officieren en 75 Gemeenen, welke de Wagten aan de gemelde twee Batteryen bezetten.

Van den Dyk van Westcappelle Noord-Oost op voor by Domburg zyn de Duinen mede van dien aart, dat het bezwaarlyk en van weinig dienst zou weezen Batteryen op dezelve aan te leggen: ook is deeze oever door de voorliggende Rassen van Domburg, en het Rif van Oostcappelle gedekt, zoo dat geen Schepen van consideratie de Wal

kunnen aandoen, en men dit terrain mede aan de defensie der Troupes en de waakzaamheid der Opgezetenen heeft moeten toevertrouwen; maar dewyl de Schepen die naar den Roompot of het Veergat willen, by of voor de Duinen van het Oosters-Hoofd na by de Wal kunnen naderen, hebben Wy dienstig geoordeeld in de Voorduinen van dat Hoofd een Battery te formeeren van 6 stukken Kanon à XII ℔, welke bewaakt wordt door een Militaire Wagt van een Officier, een Sergeant, een Corporaal, een Tambour en 12 Man, uit het Detachement van 50 Man met de noodige Officieren, geïnquartierd te Oostcappelle.

Het Breezand, tusschen deeze Plaats en den Haak gelegen, is van zoodanige uitgestrektheid, dat de Batteryen in de Duinen aldaar aan te leggen, weinig schade aan de voorby zeilende Schepen zouden kunnen toebrengen, en Wy oordeelen het Land genoeg aan die kant beveiligd te zyn door de Wagt der Landzaaten [1]), en door de Battery van den Haak, welke gemonteerd is met 5 stukken van XXIV, 2 à XII ℔ en 1 à VIII ℔, en waar by een Militaire Wagt geplaatst is van een Officier, een Sergeant en Tambour met 25 Gemeenen.

Behalven deeze Detachementen Infanterie, is 'er ook eenige Cavallerie verdeeld op Dykshoek, Zoutelande, Westcappelle, Oostcappelle en den Vrouwen-Polder.

Op plaatsen daar geen geschikte Wagthuizen voor de Militairen waren, hebben Wy dezelve wegens het Gemeene Land moeten oprigten, naamelyk aan de Vygeter, en by het Oosters-Hoofd, ook zyn van 's Lands wege, daar zulks noodig was, Sein-Staaken by de Militaire Wagten gesteld, en dezelve voorzien van de noodige Vlaggen en Vuuren om de Seinen te doen en te repeteeren.

---

1) Zoo riep nog in October 1794, de Erfprins, later Koning WILLEM I, de „trouwe en brave Geldersche en Hollandsche Burgers en Landlieden" op, ter bescherming van „Huis en Hof, van Lyf en Goed." VAN DE SPIEGEL *Brieven en Negot.* III. 93.

Men heeft nog in consideratie genomen een Battery te maaken tusschen den Haak en de Stad Veere aan het Leverhuis, en een aan de Zuidzyde van het Eiland op den Dyk der Zuidwateringe; maar Wy oordeelden, onder het welneemen van Uw Ed. Mog., dat dezelve van die evidente noodzaakelykheid niet waren, dewyl de Schepen die naar Veere zouden willen, eerst twee Batteryen en een Schip van Oorlog zouden moeten gepasseerd zyn, en de Zuidwatering mede niet gemakkelyk is aan te doen, zonder het Vuur der voorliggende Batteryen uit te staan: Wy hebben daarom gepraefereerd een der Bolwerken van het oude Kasteel op Rammekens te laaten opmaaken en met Kanon te monteeren, ter beveiliging van de Reede, en het Vaarwater van de Zuidwatering naar Rammekens.

In het Eiland van Schouwen en Duveland zyn elf Batteryen geprojecteerd en aangelegd, doch wanneer Wy sedert geinformeerd werden, dat de Troupes in dat Eiland niet sterk genoeg waren om alle die posten te bezetten, en 'er ook gebrek aan Artilleristen zoude zyn, hebben Wy gepraefereerd by provisie vier van de minst geëxponeerde plaatsen ongemonteerd te laaten, naamelyk by den Tooren van Koudekerk, de Zuidhoek, Sr. Jansland en aan den Kykuit Polder by Brouwershaven.

De gemonteerde Batteryen zyn: voor eerst, aan de Zuidzyde van Schouwen op het einde van den Zeedyk van Westerschouwen by de Zuid-duinen, van waar de uit Zee komende Schepen, het best in het opzeilen kunnen geïncommodeerd worden; deeze is bezet met 6 stukken Kanon à XXIV ℔, en een Detachement van een Officier met twee Onder-Officieren, een Tambour en twaalf Man.

Vervolgens op de kruin van de Oostnolle ten Oosten van Burgsluis, een van 2 stukken à VI ℔, bewaakt door een Corporaal en drie Man.

Ten derden by het Westers-Hoofd der Stad Ziericzee,

op den Zeedyk by den Kulkdyk, een Battery van 6 stukken à XVIII ℔, en aan het Oosters-Hoofd der gemelde Stad een Battery van 4 stukken à VI ℔, welke beide moeten dienen om de nadering te beletten van Schepen, die of de voorliggende Batteryen en het Wagtschip ontsnapt zyn, of onder de Noordbevelandsche Wal opgekomen naar de Haven van Ziericzee wilden oversteeken.

Wyders tot beveiliging van het Vaarwater naar de Keeten, een Battery op den hoek van Ouwerkerk van 6 stukken à VI ℔.

Ter beveiliging van het Eiland aan de Noordzyde is aangelegd een Battery op de Westnolle van de Reepaart, ter grootte van 6 stukken Kanon à XXIV ℔ caliber, dewyl aldaar volgens informatie, de Schepen die uit Zee komen, omtrent op het Duinhuis moeten aanloopen, en vervolgens kort langs de Schouwsche Wal moeten opzeilen; deeze Battery is bezet met een Wagt van een Officier, twee Onder-Officieren, een Tambour en 12 Gemeenen.

Vervolgens meerder Oostwaards op den hoek van den Zeedyk by het Ossenhoofd, een Battery van 6 stukken à XII ℔, om daar mede de Schepen welke het vuur van de voorgaande Battery echappeeren te bestryken, en het inloopen van het Gat van Brouwershaven te verhinderen, by welke Battery gedetacheerd is een Sergeant, een Corporaal en 8 Man uit de bezetting van Brouwershaven, bestaande in 50 Gemeenen onder de noodige Officieren.

Behalve de Detachementen by de Batteryen hier vooren genoemd, is de Infantery door het Eiland van Schouwen verdeeld en geïnquartierd op Haamstede, Renesse, Elkerzee, Ellemeet en Noordwelle, en de Cavallery op Haamstede en Renesse, van waar de Patrouilles regts en links worden gedaan, gelyk ook door de Landwagten geschiedt.

Aan het Eiland van Noordbeveland hebben Wy doen aanleggen een Battery op de zoogenaamde Glasjes nol, van 7 stukken à XXIV ℔, waar mede het opzeilen van de Sche-

pen langs de Noordbevelandsche wal kan worden verhinderd: men heeft egter het geschut op deeze Battery nog niet kunnen brengen, om dat het getal van Troupes binnen de Provincie nog niet gepermitteerd heeft, Millitie na dat Eiland te detacheeren, en dit is ook de rede geweest waarom provisioneel is aangehouden het formeeren van een tweede Battery in het zelve Eiland omtrent Ouwelecq, welke niet minder behoorde te zyn dan de eerstgemelde, en tot dekking van de Roompot zeer noodzakelyk is geoordeeld.

Voor het Eiland van Zuidbeveland is niet te vreezen, als alleen aan de kant van Borssele en Ellewoutsdyk, gelyk het Uw Ed. Mog. ook goedgedagt heeft de Landwagt niet verder dan over die twee Parochien in train te brengen 1); Wy hebben te Borssele geprojecteerd een Battery, welke van dienst zoude kunnen zyn, om het opzeilen van Schepen op de Rivier den Hont te verhinderen, doch dezelve is tot nog toe niet aangelegd.

De gedagten zyn ook wel geweest om aan het Eiland van Tholen, omtrent Stavenisse, een Battery te formeeren; maar de consideratie dat het Vaarwater naar de Keeten vry wel gesecureerd is, en het gebrek aan Artilleristen heeft Ons ook van dat voornemen provisioneel doen afzien, ten zy Uw Ed. Mog. oordeelden, dat het zelve noodzakelyk moest in 't werk gesteld worden.

Wy verzoeken dan, ten aanzien der beide laatstgemelde Batteryen, met het goedvinden van Uw Ed. Mog. vereerd te worden.

Uit dit genarreerde zien Uw Ed. Mog., dat de Kusten en Stranden der Provincie aan de meest opene plaatsen gelegen, reeds voorzien zyn, met 142 stukken Kanon van different caliber, waar van 114 stukken genomen zyn uit 's Lands Stapel-Magazyn, en 28 geleend van de Admiraliteit.

1) Verg. hierna de Publicatie van 18 Junij 1781, en State-notulen fol. 898 (ter verhoeding van ongenoegen).

Van het Metaal Kanon de Provincie toekomende, heeft in deezen tyd een groot getal stukken in de Geschutgietery te Middelburg moeten verbust worden: het Stapel-Magazyn was onvoorzien van al het geen noodig was tot het transporteeren van zwaar geschut: de meeste Laadgereedschappen en Ammunitie waren defect, zoo wel in deugdzaamheid als in getal: de Wegen waren in dit Wintersaisoen moeilyk te gebruiken: de aarde door de vorst onbekwaam om te verwerken: en dit alles, gevoegd by verscheiden andere traverses die aan Onze Gecommitteerden zyn ontmoet, heeft gemaakt dat het werk zoo spoedig niet ten einde heeft kunnen gebragt worden, als Onze yver voor de veiligheid der Provincie het gaarn gezien hadt.

Ondertusschen is die tyd niet werkeloos voorby geloopen: zoo dra de Compagnie Artilleristen onder den Capitein PICKHART hier gearriveerd was, heeft men dezelve geëmployeerd tot het maaken van Cardoesen voor different caliber van Kanon, die ten getale van omtrent 1600 in gereedheid zyn gebragt, en omtrent 36000 Patroonen voor klein Geweer, behalven een aantal Vuurpylen voor de Seinen by nagt: ook heeft men, onder opzigt van den gemelden Capitein van de Artillerie, het Stapel-Magezyn gesuppleerd met de noodige Laadgereedschappen, Ammunitie en 't geen verder tot het monteeren der Batteryen en vervoeren van 't geschut in deezen tyd gerequireerd wordt.

Alle de Batteryen zyn behoorlyk belegd met houten beddingen, om het Kanon daar op te kunnen rigten en zwaaijen, naar mate de Vaartuigen, daar op gevuurd wordt, van plaats verwisselen: ook heeft men by ydere Battery zoo veel Artilleristen gegeeven als dezelver klein getal heeft toegelaaten te distribueeren.

Wy hebben, Ed. Mog. Heeren, zoo veel als Ons mogelyk was, de menage van 't Land betragt, en voor al zorg gedraagen, dat de directie van zaaken op een eenparigen

voet, en door dezelve handen bestendig passeerde, om daar mede voor te koomen de confusie die noodwendig volgen moet, als 'er veel onderscheiden Persoonen of departementen tot verzorgen en betaalen der goederen geëmployeerd worden.

Nog moeten Wy ter kennis van Uw Ed. Mog. brengen, dat na het transporteeren van zoo veel Ammunitie naar Vlissingen, Wy het ten hoogsten van 's Lands dienst geoordeeld hebben, dat het zelve onder eenig opzigt gesteld, en op een bekwaame plaats wierd bewaard; ten dien einde hebben Wy by provisie gequalificeerd als Opzigter van 's Lands Ammunitie te Vlissingen, onder directie en ter verantwoordinge van den Commis Stapelier van Zeeland, den Persoon van J. STAKMAN, en denzelven toegelegd een Tractement van £ 20 Vls. Jaarlyks: Wy hebben ook een bekwaame plaats tot berging van 's Lands Goederen gehuurd voor den tyd van 6 Maanden aldaar, en voor de somma van 12 Ryksdaalders: en een Vertrektje op Oud Vlissingen, voor £ 1 's Maands voor een Laboratorium der Artilleristen tot het maaken van de Cardoesen en Patroonen, waar toe geen secuure plaats binnen de Stad Vlissingen te vinden was.

Deeze, en alle Onze hier vooren gerapporteerde verrigtingen, submitteeren Wy eerbiedig aan de approbatie van UEd. Mogende, God biddende, deze Provincie genadig te willen bewaaren voor Vyandelyke attacques en andere rampen van den Oorlog, en Uw Ed. Mog. te verleenen eene voorspoedige en vredige Regeeringe.

In 't Hof van Zeeland, te Middelburg
den 24 *Maart* 1781.

(Onder stond) Ter Ordonnantie van de Gecommitteerde Raaden van Zeeland.

(Geteekend) L. P. VAN DE SPIEGEL.

III. *Rapport van de Commissie op de Heeren Gecommitteerden tot de Fortificatien gestrekt, om de reeds aangelegde batteryen in Schouwen en Duveland te inspecteeren, en andere poincten te examineeren. Relatif tot de Staaten-Notulen van den* 12 *Juny* 1781.

Edele Mogende Heeren!

De Commissie by Uw Ed. Mog. Resolutie van den 19 der laatstleeden Maand op den Heer J. G. SCHORER en ons ondergeteekende gestrekt, hadt, ingevolge de Staats-Resolutie van den 17 te vooren, tot onderwerpen: 1. om de reeds aangelegde batteryen en haare kanonbeddingen in het Eiland van Schouwen en Duveland te inspecteeren, en te examineeren of dezelve zoo weinig voldoende zyn aan het oogmerk, als de Heeren van Ziericzee ter Staatsvergadering hebben voorgedragen geïnformeerd te zyn [1]): 2. of het volstrekt vereischt wordt tot securiteit des Eilands, de drie aangelegde batteryen op den dyk van Heertjes, aan den Zuidhoek, en aan den Kykuitpolder by Brouwershaven, met kanon te bezetten, en of hetzelve oogmerk niet zou kunnen bereikt worden door een verschikking in de legplaats der Oorlogschepen die thans in de zeegaten deezer Provintie zyn, en ten 3. om met de Heeren van Ziericzee nader te spreeken, over Hun Ed. Achtb. consideratien tot het equipeeren van

1) Volgens RENDORP, *Memorien* II. 2 was het meer aan het verzuim of de onachtzaamheid der Engelschen, dan aan de mogclijkheid, „of aan de *voorzorgen* die daartegen genomen waren," toe te schrijven, dat Holland en voornamelijk Zeeland, van aanranding en landingen vrij bleven.

gewapende vishoekers, by derzelver advys van den 7 Mey ter Staatsvergadering gesuppediteerd.

Ter waarneming van deeze Commissie hebben wy ons, den 28 Mey, met één van 's Lands Transportjagten begeeven naar de stad Ziericzee, zynde de Heer J. G. SCHORER, tot ons leedweezen door ziekte verhinderd geworden in de Commissie te adsisteeren: des daags daar na te Ziericzee gearriveerd, hebben wy dien namiddag en de twee volgende dagen geëmploieerd ter examinatie van alle de werken, tot securiteit en defensie des Eilands van Schouwen en Duveland aangelegd, waar in wy verzeld zyn geweest door de Heeren DE BRAUW en MOGGE POUS Regeerende Burgemeesteren, BRUGMANS Bailliu, M. J. DE JONGE Raad der Stad en Raad ter Admiraliteit in 't Noorderquartier, en LEONARDUS VAN YSSELSTEYN Raad, Oud Burgemeester en Thesaurier der Stad Ziericzee; welke Heeren, door de Regeeringe der gemelde Stad te dien einde gecommitteerd zynde, ons derzelver consideratien en remarques, zoo op de plaatzen zelve, als in de particuliere besognes, hebben voorgehouden.

Wy zullen, Ed. Mog. Heeren, in dit ons rapport, de order houden van de drie hoofdobjecten onzer Commissie, en ten opzigte van het eerste, naamelyk den toestand der reeds aangelegde werken, eenige generaale reflexien maaken, waardoor aan verscheiden consideratien der Heeren van Ziericzee vervat in het bovengemelde advys van den 7 Mey zal worden voldaan.

Dat sommige van de Batteryen wat ligt zyn opgeworpen, is niet te ontkennen; maar men diende daar by in agt te neemen, dat dezelve op de meeste plaatsen hebben moeten aangelegd worden op de kruin van den zeedyk, zoo dat de voet van de borstweering der battery eenigsins aan de buitenkant van den dyk heeft moeten gezet worden, wilde men van agter een behoorlyke walsgang behouden, 't geen gemaakt heeft, dat sommige borstweeringen maar van drie

voeten hoogte hebben kunnen vallen, met een kruin van vier voeten, en een buiten beloop van voet op voet, ongetwyfeld te zwak om een beuking van vyandelyk kanon te kunnen uitstaan; doch als men considereert, dat 'er weinig apparentie is, dat een vyand die eenig dessein op het Land heeft, zyn wind en ty zal laaten verloopen om op een battery te blyven kanoneeren, die hem van de wal met wisser schooten kan incommodeeren, dan hy uit de schepen kan doen, en dat hy veel eer zig haasten zal om dezelve voorby te zeilen, dan behoort men toe te geeven, dat de opgeworpen borstweeringen genoegzaam zyn om te voldoen aan het voorgestelde oogmerk, te meer daar dezelve op de meest geëxponeerde plaatsen ook zwaarder vallen: Wy zouden dan van oordeel zyn, dat hier in geene verandering behoeft gemaakt te worden; maar dat men alleenlyk heeft te zorgen dat het steile buitentalus door hooge vloeden of andersins niet worde ondermynd, terwyl de Heer Rentmeester Generaal Beöostenschelde zoude kunnen verzogt en geauctoriseerd worden, zig van tyd tot tyd dienaangaande te doen informeeren, en de defecten die 'er reeds zyn of nog zouden kunnen vallen, ten meesten menage van den Lande en dienst van het werk te doen herstellen.

De kanonbeddingen hebben wy bevonden, dat op drie of vier in plaats van op vyf ribben zyn gespykerd, en dat de grond op sommige plaatsen tusschen de ribben wel beter hadt behooren aangestampt te zyn, hier door hebben de beddingen veel meer te lyden dan noodig was; evenwel hebben wy nog geene doorbuiging der planken bespeurd, en wy zyn van oordeel, dat dezelve kunnen gebruikt worden gelyk ze zyn, doch by vernieuwing suffisanter behoorden gemaakt te worden.

De reflexie is ook gevallen op de lengte deezer beddingen, die meest overal van negen voeten is, 't geen zekerlyk te kort is voor een stuk zwaar geschut, dat afgeschoten

wordende verder agteruitloopt dan de lengte van de bedding toereikt, en dus meer moeite en tyd vereischt om weder aangevoerd te worden; doch de middelen om dit gebrek te verhelpen zyn by de hand, naamelyk losse planken die by de batteryen gebragt zyn, en agter de beddingen kunnen gelegd worden: bovendien zal het noodig zyn dat op sommige batteryen de walsgang agter de beddingen beter geëffend, en tegen de planken aangehoogd zynde, met schelpen of sintels tot een vasten grond worde gemaakt, een werk 't geen door de Militairen op de posten, op aanwyzing van een Officier van de Artillery, kan worden gedaan, en de Heer Rentmeester Generaal Beoostenschelde geauctoriseerd om het noodige daar toe te doen furneeren; maar vooral is het ons voorgekomen, dat het kanon, 't geen door gebrek aan affeuiten op rolpaarden heeft moeten gemonteerd worden, zeer onhandelbaar is, te meer dewyl er zoo weinig Artilleristen by de batteryen zyn, en die 'er nog gevonden worden meer geoeffend zyn om met affeuiten om te gaan dan met rolpaarden; 1) dat derhalven deeze rolpaarden, immers die van de zwaarste caliber, dienden voorzien te worden van broeken en taaljes gelyk op de Schepen, waar door de vaart in het agteruitloopen kan worden gestuit, en de stukken met minder moeite worden aangevoerd.

Wy verwagten ook van de attentie der commandeerende Officieren, dat de Artilleristen en de manschappen uit de Infantery tot hunne assistentie gecommandeerd, van tyd tot tyd zullen geëxerceerd worden met het kanon, op dat de defensie van het Land door geen confusie en onhandigheid verwaarloosd worde.

---

1) „De Equipagiemeester MAY met my sprekende over het gebruik der yzeren affuiten, verhaalde als iets dat hy menigvuldige reizen gezien had, dat te *Gibraltar* 400 of 500 st. kanon staan, alle op scheepsrolpaarden met yzeren wielen, en op beddingen van hardsteen." (VAN DE SPIEGEL, *Dagelyksche Aanteekeningen en invallende gedachten.*)

Ten aanzien van de remarque door de Heeren van Ziericzee by het meergemelde advys gemaakt, dat de batteryen van schanskorven en fascines moesten voorzien zyn, hadden Uw Ed. Mog. reeds te vooren aanstalte gemaakt, met het laaten ontbieden van rys, en op deezen grond hebben wy de Heeren Gecommitteerden van die Stad kunnen verzekeren, dat ook voor de meest geëxponeerde batteryen in Schouwen zoude gezorgd worden, nadien wy het, onder verbetering, onnoodig oordeelen dezelve overal te gebruiken, en het veel beter is de borstweeringen *en barbette* te laaten, om de vyandelyke schepen met het zwaaien van het kanon te langer te kunnen beschieten. Het zoude egter, naar ons begrip, onkostelyker vallen, indien deeze machines konnen gemaakt worden op de plaatsen zelve, door de Militie daar post houdende, en indien de directie van Schouwen de materiaalen daar toe benoodigd aan het Land geliefde over te laaten: Wy hebben daar van een proef genomen aan de battery op Repart, en den Heer Rentmeester Generaal geauctoriseerd de materiaalen voor 30 à 40 Schanskorven te koopen, welke aldaar zouden gemaakt worden, onder het opzigt van den Capitein CASEMBROOT, thans op die post commandeerende. Wy kunnen niet nalaaten, in 't voorbygaan, te rapporteeren, dat wy deeze battery en 't geen tot deszelfs defensie behoort, in de uiterste ordre gevonden hebben, en dat wy den gemelden Capitein hebben verzekerd van het genoegen, dat Uw Ed. Mog. ongetwyfeld in zyne betoonde attentie en vigilantie zouden neemen.

Aan de remarque door de Heeren van Ziericzee by het bovengemelde advys gemaakt, aangaande de noodzaakelykheid van persoonen tot verkenning der seinen, was mede reeds te vooren voldaan, dewyl 'er aan de batteryen van Westenschouwen, de Repart, en aan het Wagthuis by de Vuurboet van Schouwen (welke de voornaamste voorposten zyn) zoodaanige persoonen zyn aangesteld,

Wy hebben ook, Ed. Mog. Heeren, geëxamineerd de wagthuizen voor de Militie by de batteryen geplaatst, waar aan wy geen weezentlyke defecten gevonden hebben, dan alleen dat dezelve door de langduurige droogte op sommige plaatsen waren opengetrokken, 't geen de Heeren Gecommitteerden van Zierickzee oordeelden, dat best zoude geremedieerd worden door dezelve van buiten, vooral aan de zonzyde, met riet te bespykeren en met leem digt te maaken. Wy verwagten daar van een beraaming van kosten, die ons verzekerd is niet groot te zullen zyn.

Ten aanzien van het tweede hoofdpoinct onzer Commissie, of het noodzaakelyk zy de nog ongemonteerde batteryen aan den dyk van Heertjes, den Zuidhoek en Kykuit in staat te stellen, gelieven Uw Ed. Mog. geïnformeerd te zyn, dat deeze batteryen zyn aangelegd in een tyd dat men toezegging hadt van het Collegie ter Admiraliteit binnen deeze Provintie, van het noodige kanon om dezelve te monteeren, waar aan tegenwoordig door de meerdere Equipagie van welgemelde Collegie niet kan voldaan worden: dat men toen ter tyd ook staat maakte op een genoegzaam aantal van Artilleristen en Infantery, om met en by dezelve batteryen te kunnen ageeren [1]), en dat deeze verwagting mede vervallende, men heeft moeten bedagt zyn om de posten, die te bezetten stonden, in getal te verminderen en de voorposten liever in sterkte te verzwaaren, om dat deeze behoorlyk gedefendeerd wordende, de agter geleegen posten daar door genoeg worden beveiligd. De eerste voorpost aan de Zuidzyde van Schouwen is de battery aan den Zuid-

1) Klagten over het groot getal *verlofgangers*, zoo officieren en onderofficieren als manschappen. Missive der Staten van Zeeland aan den Stadhouder 18 July 1781: „Vermits het veel opspraak verwekt en geen gering ongenoegen onder de Landzaten, die met het waken belast zyn en steeds blyven." — Te verg. State-notulen fol. 449 volgg. 26 Febr. 1782 fol. 33 (Voorstel van Zierikzee).

duine of Westenschouwen, welke van de aannadering der schepen uit zee kan gewaarschouwd worden door de seinkenners aan de Vuurboet geplaatst, die eenige Ruiters by zig hebben om de advertentien te kunnen overbrengen eenige uuren voor dat de schepen het Land kunnen naderen: deeze battery aan den Zuidduine is voorzien met 6 stukken kanon à XXIV ℔, en een detachement van een Officier en 12 man, uit de 110 man met de noodige Officieren, welke onder Haamstede en Burgh cantonneeren. Hier op volgt de post op de Oostnolle van Burghsluis, daar slechts 2 stukken liggen à VI ℔, gestrekt naar 't Zuiden, omtrent welke wy moeten convenieeren met de aanwyzing ons daar ter plaatse door de zeelieden gedaan, dat ook eenige stukken naar het Westen behoorden gerigt te zyn, om de aankoomende schepen, die de battery van Westenschouwen geëchapeerd zynde, alhier na by de wal moeten passeeren, te eerder te kunnen bestryken, en om deeze rede zouden wy in consideratie geeven, of deeze battery niet zoude behooren verzwaard te worden met nog vier stukken à VI ℔ caliber, schietende naar het Westen, en deeze Post, nu slegts bezet met een Corporaal en drie man, ook naar rato behooren te worden versterkt. Wanneer deeze twee voorposten in dien staat zyn gebragt, zoude, naar ons begrip, onnoodig zyn de battery aan Heertjes te monteeren, en men zoude de vier kanonbeddingen aldaar liggende kunnen opneemen en gebruiken op de nieuw geprojecteerde Westelyke battery aan Burghsluis.

Het is waar, dat de distantie tusschen Burghsluis en het Westhoofd van Ziericzee, die de eerste battery is daar op volgende, zeer uitgestrekt is, en dat dezelve zonder kanon zal blyven liggen; maar men moet supponeeren, dat in cas van alarm aan de voorposten, de Troupes in de Stad en ten platten Lande benevens de Landwagt ook in de wapenen zullen komen, en hun devoir doen om een vyande-

lyke landing af te wenden, die waarlyk hier ter plaatse zeer moeielyk zoude zyn en zelfs temerair om te onderneemen.

De derde battery aan de Zuidzyde van het Eiland is by het Westhoofd van Ziericzee, gemonteerd met 6 stukken à XVIII ℔, en de vierde is die van het Oosthoofd hebbende 4 stukken à VI ℔: hier op volgt nu de battery aan de Zuidhoek, welke de Heeren van Ziericzee oordeelen dat gemonteerd behoort te worden, en wat verder is de post op den hoek van Ouwerkerk daar 6 kanons liggen à VI ℔: de rede waarom welgemelde Heeren geïnsteerd hebben op het bezetten der battery aan de Zuidhoek, is waarschynlyk om dat het vaarwater langs de Noordbevelandsche wal nog ongedefendeerd is, en dat de schepen die langs Colynsplaat komen opzeilen en de wil hebben naar de Keeten, omtrent op deeze battery moeten oversteeken; maar wanneer nu het Eiland van Noordbeveland zal voorzien zyn van Geschut en Troupes, en het Canaal met een Oorlogschip bezet, zouden wy van oordeel zyn, dat deeze battery ongemonteerd kan blyven, te meer, om dat, volgens informatie daar ter plaatse ingenomen, de schepen niet digt aan de wal behoeven te komen, en 'er voor die battery een afgaand slyk is dat zig vry verre uitstrekt.

Aan de Noordzyde van het Eiland zyn de twee voorposten de battery aan Repart, bezet met 6 stukken à XXIV ℔, en aan het Ossenhoofd, met 6 stukken à XII ℔, terwyl hier omtrent geposteerd is het Fregat onder den Uitlegger Capitein CAREL MAGNUS, en deeze kant van het Eiland ook is voorzien van 110 man onder de noodige Officieren; agter alle deeze posten volgt de Kykuitbattery, die zekerlyk zeer wel gesitueerd is, om een vyand af te keeren, indien dezelve mogt onderneemen, ondanks het vuur van de voorposten, om door een vaarwater vol plaaten en ondiepten in te dringen; doch dit is ten eenenmaale onwaarschynlyk, en voor groote schepen is het niet mogelyk, ter-

wyl men voor kleindere vaartuigen geen vrees behoeft te hebben, wanneer 'er goede wagt gehouden wordt en een yder zyn pligt doet: Wy zouden dan ten deezen opzigte ook van begrip zyn, dat zoo lang men geen meerder overschot van Kanon en Artilleristen heeft, deeze battery ongemonteerd kan gelaaten worden.

Hun Edel Mogende Heeren Staaten hebben, by hoogstderzelver Resolutie van den 17 Mey, de Heeren door deezen Raad te committeeren ook gelast, om naar te gaan of het oogmerk van de drie ongemonteerde batteryen niet zoude kunnen bereikt worden door een verschikking in de legplaats der Oorlogschepen, die thans in de zeegaten deezer Provintie zyn: hier omtrent is het ons voorgekomen, dat, zoo veel aangaat de Noordzyde des Eilands, het Fregat aldaar geplaatst geen beter statie zoude kunnen hebben; dat 'er tot dekking van de avenuë naar de Zuidzyde langs de Noordbevelandsche wal, een Oorlogschip in dat vaarwater zal moeten gelegd worden op die plaats daar kundige zeelieden het convenabelst oordeelen, en dat ten aanzien van het Oorlogsfregat onder den Capitein STAVORINUS, liggende bewesten het Hoofd van Ziericzee, het ons toegescheenen is uit de informatien van de strekking der droogten en loop der stroomen, dat deszelfs legplaats secuur is voor het Schip, en dienstig voor de prompte defensie van het Land, nadien hy omtrent agter de punt van de groote plaat liggende, altoos gelegenheid heeft om de inkomende schepen te gemoet te zeilen, het zy dezelve langs de Noordbevelandsche wal, het zy tusschen de plaat en de wal van Schouwen opkomen: men heeft ons te Burghsluis onderrigt, dat een Oorlogschip bekwaamelyk liggen kan even bewesten de battery van den Zuidduin, tusschen de wal en de tegenoverliggende plaat; doch deeze informatie wordt van anderen tegengesproken, en wy hebben onnoodig geoordeeld de zekerheid daar van te examineeren, niet twyfelende of het

Collegie ter Admiraliteit binnen deeze Provintie zoude aan Hun Ed. Mog. genoegzaam berigt daar op kunnen geeven.

Belangendé het derde Object onzer Commissie, hebben wy met de Heeren Gecommitteerden der Stad Ziericzee nader gesproken over de consideratien, door de Regeering dier Stad gesuppediteerd tot het in dienst stellen van gewapende vishoekers, en wy hebben niet nagelaaten Hun Ed. te informeeren, dat het Collegie ter Admiraliteit gekogt hebbende de twee Engelsche pryzen, die te Ziericzee en te Vlissingen gelegen hebben, dezelve waarschynlyk zouden equipeeren om in zee te kruissen af en aan de Kusten van Walcheren en Schouwen, waar door dezelve ook zouden kunnen dienen tot beveiliging der visschers; niet te min insteerden de Heeren van Ziericzee op dit Poinct, en verzogten ons Uw Ed. Mog. voor te draagen, dat het Collegie ter Admiraliteit binnen deeze Provintie mogt worden verzogt en geauctoriseerd, om ten spoedigsten aan de Heeren Staaten te adviseeren, of en op welke wyze een getal van vier à zes gewapende vishoekers tot dienst en defensie van de Provintie zouden kunnen geëquipeerd worden, benevens een opgave der kosten tot die equipage gerequireerd: van welke instantie der Heeren van Ziericzee wy de eere hebben ons by dit rapport te acquitteeren, en dezelve aan de deliberatie van Hun Ed. Mog. te submitteeren.

Wy hebben ook, Ed. Mog. Heeren, geduurende onze Commissie gelegenheid gehad ons te informeeren op de inquartiering der Militie ten platten Lande, en het is ons gebleeken, dat dezelve, niet tegenstaande den onvermoeiden yver der Heeren Gecommitteerden der stad Ziericzee, aan zeer veel inconveniënten subject is.

Een yder die het Platte Land van Schouwen kent, kan zig ligtelyk voorstellen, hoe verspreid de wooningen van malkander zyn, hoe veel arme arbeidershuizen daar onder zyn, en hoe zeer dat Land voor al in den winter met wa-

ter is doorsneden, zoo dat de Troupes, daar gecantonneerd wordende, zig met geen mogelykheid in tyd van nood zouden kunnen rassembleren: deeze zwaarigheden hebben de Heeren van Ziericzee doen insteeren op het stichten van loges tot inquartiering van de Militie, voor al, indien 'er gelyk gehoopt en verwagt wordt, meerder Troupes tot defensie van het Eiland zullen worden afgezonden: [1]) en deeze loges zouden, naar het oordeel van die Heeren, moeten opgerigt worden voor de Noordzyde, aan de Repart, en ten Westen van daar omtrent den Haart, om daar in te logeeren omtrent 190 man benevens de noodige Onderofficieren en Tambours; blyvende dan nog 50 man, benevens de Officieren en Onderofficieren te Brouwershaven gebilletteerd, en voor de Zuidzyde zouden omtrent 150 man kunnen logeeren in de Haringdroogery te Burghsluis, en men zoude gelegenheid hebben om nog 50 man te Haamstede en te Burgh te inquartieren.

Wy hebben aan de Heeren Gecommitteerden van Zierizee onder het oog gebragt, hoe dit Poinct van loges te stichten, al over lang een object van deliberatie was geweest ten aanzien van het Eiland van Walcheren, en welke redenen door den Heer commandeerenden Generaal-Major VAN DOPFF daar tegen waren aangevoerd, zoo dat men dit plan als infaisabel heeft moeten aanmerken; maar welgemelde Heeren Gecommitteerden hebben ons doen observeeren, dat het onderscheid van de gelegenheid des Eilands van Schouwen en van Walcheren, de noodzaakelykheid medebrengt, om over deeze objectien heenen te stappen; dat sommige derzelve ook in Schouwen zoo zeer niet stringeeren als in Walcheren, door dien men niet noodig zoude

1) Klagten van Zierikzee, dat de *werkelyk* dienstdoende manschappen niet meer op het uitgestrekt eiland Schouwen bedroegen, dan „even ruim 500 man." State-notulen 26 Febr. 1782; 5 Maart 1782 enz.

hebben over al nieuwe gebouwen te zetten, terwyl de Haringdroogery, voor 't grootste gedeelte van steen zynde, wel 150 man kan bevatten: Wy hebben dit gebouw ook geïnspecteerd, en het zelve zeer geschikt gevonden om Troupes te bergen, zoo om de nabyheid by de hoofdposten aan de Zuidzyde des Eilands, als voor het gemak en de gezondheid van de Troupes zelve: aan Repart is ons voorgekomen, dat een Schuur, de Dykagie van Schouwen toebehoorende, tot het zelve einde zoude kunnen geapproprieerd worden, die tot berging van omtrent 60 man zou kunnen dienen; nogthans zouden alvoorens aan de beide gebouwen eenige reparatien moeten gedaan worden, en men zoude met de Eigenaars moeten convenieeren, of zy dezelve aan den Lande zouden willen verhuuren en tot welken prys.

Wy submitteeren dit poinct wederom aan de deliberatien van Uw Ed. Mog., alleenlyk hier byvoegende, dat de Heeren van Ziericzee provisioneel ordre hebben gesteld op de inquartiering van nog één Bataillon, boven de twee Bataillons die thans in het Eiland zyn, doch dat de Landzaaten alle in verwagting zyn, dat zy eerstdaags door het stichten van loges van den last der inquartiering zullen ontheeven worden, en schoon de opgezeetenen doorgaans gewillig geweest zyn om de Militie in te neemen, vindt men 'er egter, gelyk elders, die zich onwillig getoond hebben, en daar door de wel geïntentioneerde hebben opgezet: om de zoodanigen tot hun pligt te houden en ten exempel van anderen te kunnen corrigeeren, waren de meergemelde Heeren Gecommitteerden van oordeel, dat door de auctoriteit van den Souverain de Heeren van de Regeeringe der Stad Ziericzee behoorden gequalificeerd te worden, om de inquartiering der Militie over het geheel Eiland van Schouwen en Duveland te reguleeren, en met genoegzaame faculteit te worden voorzien om de onwilligen te kunnen constringeeren.

Na dat wy Ed. Mog. Heeren, onze Commissie in Schou-

wen ten einde gebragt hadden, zyn wy van Zierikzee vertrokken des avonds van den 1 Juny, en des anderen daags morgens voor Cortgene gearriveerd zynde, hebben wy met den aanneemer, die te Colynsplaat woonagtig is, geïnspecteerd de batteryen en wagthuizen in dat Eiland op Glasjesnol, en aan Ouwelek, de laatste zynde gedestineerd voor 7 stukken à XXIV ℔, en de eerste voor 4 à XXIV en 3 à XVIII ℔; wy hebben dezelve batteryen in een compleete ordre bevonden, en in staat om het Geschut te ontvangen zoodra de Militie in het Eiland zal zyn aangekomen: ten aanzien van het logeeren der Troupes aldaar, is het ons voorgekomen dat zulks vry gemakkelyk schikken zal, nadien de Parochie van Wissekerke naastgelegen aan Ouwelecq, en Colynsplaat by de Glasjesnol, huisgezinnen genoeg bevatten om een goed getal Troupes te bergen.

Na het volbrengen van deeze inspectie in Noordbeveland, zyn wy nog denzelven avond te Middelburg geretourneerd.

Wy besluiten dit ons rapport met de hartelyke bede, dat het Gode behage de aanslagen onzer Vyanden te verydelen, en ons lieve Vaderland in zyne magtige Bescherminge te neemen, zonder welke alle de zorg en moeite der Hooge Regeeringe des Lands te vergeefs zal bevonden worden.

Gedaan te Middelburg den 7 Juny 1781.

(Geteekend) WILLEM SCHORER, J A. Fs.
L. P. VAN DE SPIEGEL.

IV. *Publicatie waar by een yder die zulks aangaan mag, wordt kennis gegeeven dat de Landwagt in het Eiland van Zuidbeveland, zoo verre de Jurisdictie van Ellewoutsdyk, (Driewegen daar onder gereekend,) en Borssele aangaat, op hoog bevel der Heeren Staaten van de Provincie is ingevoerd geworden; gearresteerd den* 18 *Juny* 1781.

De Staaten van Zeeland, allen den geenen die deeze zullen zien of hooren leezen, *Salut!* doen te weeten: Nademaal Wy by Onze Resolutie van den 26 February deezes Jaars hebben goedgevonden, dat de Landwagt in het Eiland van Zuidbeveland, immers zoo verre de Jurisdictie van Ellewoutsdyk en Borssele zig extendeert, ten spoedigsten zoude worden in train gebragt, even gelyk zulks in diergelyke critique omstandigheden des tyds, als jegenswoordig, voor deezen is gedaan [1]), en daarvan aan de Heeren Burgemeesters en Raaden der Stad Goes, met de vier Gecommitteerden van het voorschr. Eiland, als de directie over 's Lands Wagten hebbende, kennis gegeeven, met verzoek om de gewoone orders ten dien effecte te stellen. *Zoo is 't*, dat Wy ook daarvan by deeze aan een yder wel hebben willen kennis geeven, ten blyke dat dezelve Landwagt over Borssele en Ellewoutsdyk voornoemd, (Driewegen daar onder gereekend,) op Onze Aanschryvinge is in train gebragt, met recommandatie aan elk en yder die het aangaat, om op order van welgemelde Heeren van Goes en de vier Gecommitteerden

---

1) Zie VAN DE SPIEGEL, *Hist. van de Satisfactie der stad Goes*, blz. 203 volg. en aldaar over het „Collegie nog heden bekend onder den naam van *Gecommitteerden tot 's Lands wachten*."

van 't Eiland van Zuidbeveland, aldaar ter Wagt te komen, en zig deswegens te gedragen, als men billyk van 's Lands Opgezeetenen te wagten hebbe.

En op dat niemand die zulks aangaan mag, hier van eenige ignorantie zoude kunnen praetendeeren, zal een behoorlyk aantal gedrukte Exemplaaren van deeze Publicatie aan de Heeren van Goes, by Missive, worden gezonden, met verzoek, om dezelve in den Eilande van Zuidbeveland, ter plaatse daar zy Heeren het nuttig en noodig mogten oordeelen, te doen publiceeren en affigeeren.

Aldus gedaan ter Vergadering van de Hooggemelde Heeren Staaten, in 't Hof van Zeeland, tot Middelburg, den 18 Juny 1781.

(Onder stond)

Ter Ordonnantie van de Hooggemelde Heeren Staaten.

(Was geteekend) L. P. VAN DE SPIEGEL.

V. *Zaak van den Hertog van Brunswyk gewezen Voogd van den Stadhouder.*

„P. M. Den 26 Aug. 1781 is te Middelburg by my gekomen de Heer ISAAC VAN TEYLINGEN, en heeft my vertoond een eigenhandigen brief van den Hertog aan hem geschreven in antwoord op zyn brief aan den zelven Heer Hertog. De eerstgemelde brief was vol klagten over de situatie waarin zich bevond, en gebrek aan Vrienden die hem wilden bystaan en onder anderen verscheiden flatteuse uitdrukkingen te mynen opzigte, met een verzoek, dat de Heer V. T. te Middelburg gekomen my zou trachten te onderhouden over zyne zaak. Ik zeide dat hier reeds een rapport lag 't geen ik dacht dat geconcludeerd zou worden, waardoor onze Provintie van de

zaak zou af zyn [1]); dat ik dit-rapport had gesteld, en dat ik (zonder in de schuld of onschuld van den Hertog te treden) begreep, dat de veiligheid der ingezetenen vordert dat men geen brug legt waardoor een ander in 't zelve predicament kan komen, want dat niemand schootvry is voor pasquillen of algemeen misnoegen van een opgezette menigte, en zoo de een rede uitlevert om iemand te écarteeren zonder blyk van schuld, dat wy dan alle even veeg staan; voorts spraken wy af, ik zoude hem schryven als er hier iets in gedaan wierd, en hy zoude my melden wat er in Holland gebeurde. Hieruit is deze correspondentie geboren die al ras ernstiger werd dan ik gemeend had — ik werd direct afgevraagd wat raad voor den Hertog was? Dit maakte my zeer verlegen — op dit poinct niet te antwoorden, was onbeleefd: geen raad te willen geven, partydig; ik besloot dan de zaak daarhenen te draaien, dat zoo de Hertog dien weg insloeg, de Bondgenooten van de deliberatie zouden afzyn, en de animositeit die nu door de menigvuldige advysen aangestookt werd, misschien zou bedaren: en om geen directen raad aan den Hertog te geven, schreef ik slechts aan V. TEYLINGEN wat ik doen zou indien 't myn eigen zaak was. Zie missive 8 Sept. Den 18 ontving ik antwoord met een eigenhandig briefje van den Hertog aan V. T. (waarvan ik copie gehouden heb) om my te verzoeken een extensie voor hem te maken [2]). Ik rescribeerde den 19 Sept. dat ik niet durfde noch vermogt uithoofde van myne relatie tot de Provintie, welke nog over de zaak delibereerde, maar dat ik voor den heer V. T. wel wilde developpeeren myn vorige idée wat ik zou doen indien 't myn zaak was: en dit heb ik hem toegezonden zeer in 't ruwe, daarby schryvende, dat ik myn correspondentie

---

1) Verg. de State-Notulen van Zeeland, 25 Junij 1781, fol. 410 en de Missive van den Hertog van 21 Junij bevorens, in de Bijlagen.

2) Verg. hierna bl. 42—44.

over die zaak niet gaarne verder met een ander zou extendeeren."

(V. DE SPIEGEL.)

Aan den Hr. VAN TEYLINGEN.

den 8 *Sept.* 1781.

UwEdg. heeft my zeer byzonder verpligt met de medegedeelde nouvelles: ik kan Uw Edg. in retour niets zenden dat zoo interessant is — onze Vergadering komt niet voor aanstaande Maandag by één, en dan zal het rapport waar van ik UwEd. de minute heb laaten zien, in deliberatie komen — ik denk dat het fortuin zal maaken onder verandering van eenige expressien die men meent te sterk te zyn in faveur van den Heer in quaestie; maar van de Publicatie zal men niet gediend willen zyn.

UwEdg. weet myne sentimenten op dit stuk: ik kenne niets dat meer anticonstitutioneel is, dan iemand te veroordeelen op soupçons of op een volksgeroep, 't geen men ligtelyk exciteeren kan — die zulk een manier van doen approbeert, spreidt misschien voor zig zelven een net, want dan is niemand meer veilig — ondertusschen is het thans onmogelyk tegen den stroom op te zeilen, en 't is beter wat aan den tyd over te laaten en maar te zorgen dat er niets gedaan worde 't geen in 't vervolg irreparabel zoude weezen. Zeker groot man pleeg te zeggen: le temps et moi nous en valons deux.

Ik heb deezer dagen hier gesproken den Hr. v. c. vader van den Staaten Generaal 1); hy scheen my, buiten alle verwagting, vry moderaat op de bewuste zaak te denken; want UwEdg. weet, dat die vrindschap voor deezen 2) niet breed

---

1) Mr. WILHEM VAN CITTERS, oud-Raadpensionaris van Zeeland.

2) Van VAN CITTERS met den Hertog van Brunswijk.

was — of hy hier iets gedaan of gesproken heeft met zyn familie kan ik niet zeggen; maar het komt my niet voor, dat er tegenwoordig eenig gefixeerd plan onder die heeren is, of dat zy zig veel moeite geeven in de Publyke zaaken. De demarche van den Envoyé [1]) is my nog een raadsel — zyn broeder approbeert ze zeker niet, maar gedraagt zig in dit voor hem moeilyk geval met veel omzigtigheid — de Prins kon geen beter man voor zyn zaaken hebben. Aangaande een adres aan de Staten v. Zeeland te doen over die fraaie missive, dit kan ik, als kennende het terrain, niet aanraaden — voor een actie in Regten zie ik geen materie — UwEdg. vraagt my, wat dan te doen staat aan den Heer in quaestie? dit laat zig zoo schielyk niet beantwoorden, myn Vriud, — die Heer heeft van het begin af een weg ingeslaagen, daar misschien goede redenen voor zyn welke ik niet begryp; maar naar myn gering inzien, hadt hy nooit satisfactie moeten vraagen [2]) by een Regter die dezelve waarschynlyk niet zouw willen of kunnen geeven.

Als ik my de airs wilde geeven van in deeze zaak wyzer te zyn dan de Heer dien het aangaat, zou het weezen gelyk men in 't Latyn zegt *Sus Minervam docet;* maar ik mag wel zeggen wat ik zelfs doen zou indien ik een groot Heer was, en onverdiend beschuldigd wierd in naamlooze geschriften, of op een indirecte wyze belasterd: in zoo een geval zoude ik ad populum provoceeren, en ik zoude openlyk een yder uitdaagen die iets tegen my hadt in te brengen, mits bewyzende, en by gebrek van zulk bewys, zoude

---

1) De uit Stockholm teruggekeerde Minister D. W. VAN LIJNDEN VAN BLITTERSWIJK had zich sterk ten nadeele van den Hertog uitgelaten. Zie RENDORP, *Memoriën*, I, 209 volgg.

2) Wegens de Memorie van Burgemeesteren van Amsterdam door den Pensionaris VISSCHER aan den Stadhouder voorgelezen. — Zie den Brief van RENDORP, 12 Junij 1781, aan den Raadpensionaris VAN BLEISWIJK, *Memoriën*, I, 194 volgg. 205.

ik alle die indirecte beschuldigingen, verwytingen en soupçons denuntieeren voor calumnies, en declareeren, dat ik zou voortgaan als een man van eere myn post waar te neemen, en dat niets my zou verhinderen (des goedvindende) myn raad en consideratien mede te deelen zoo dikwyls ik daarom gevraagd werd door Luiden tot welke ik betrekking van bloedverwantschap of vriendschap had. — Zoodaanig een Apologie, voorafgegaan door een exposé van de zaak, en door een habile pen op een overtuigende wyze geschreeven, zou my by alle weldenkende menschen meer justificeeren, als veele adressen en half voldoende Resolutien daar op genomen: — my dunkt ook, dat het meer grootheid van ziel is, met één enkel peremtoir geschrift alle beschuldigers uit te tarten, te mépriseeren, en hen daar door te doen zwygen, dan adressen te maaken aan dorpen daar geen huizen staan.

Het heeft my in deezen ook eenigsins verwondert, dat een ander Heer [1]), die meer dan iemand over de ontvangen advisen kan oordeelen, niet eenig declaratoir daar omtrent gedaan heeft ter plaatse competent, en dat hy niet duidelyker zyn ongenoegen te kennen geeft, dat men Hem wil beletten iemand te consulteeren dien hy verkiest en bekwaam en eerlyk genoeg oordeelt. Dit zyn, myn Vrind, myne kleine consideratien, die ik gaarn aan beter oordeel submitteere, en het zal my in 't byzonder aangenaam zyn de Uwe daar op te hooren. Ik ben etc.

P.S. Om onze correspondentie secuurder te maaken, zende ik hier nevens een soort van Cyfer, om ten minste eenige persoonen en zaaken te deguiseeren: ik heb er een copie van gehouden. [2])

---

1) De Prins-Erfstadhouder.

2) Niet te vinden.

Een tweede missive te schryven aan H. HMog. en daarby te kennen te geeven:

„dat by de eerste missive waren gedaan de volgende verzoeken — wyders in substantie te zegen: „ „ik flateerde my toen, dat deeze verzoeken van zoodaanige natuur waren, dat er weinig bedenking zoude gevallen zyn om dezelve te accordeeren, dewyl ik geen *gratie* kwam te verzoeken maar *regt* in den strengsten zin.

De kennis, welke ik door een dertigjaarig verblyf in dit Land en in den dienst van deezen Staat verkreegen hadt, van desselfs Constitutie, hadt my verzekerd, dat één van de uitmuntendste voordeelen der vryheid was, de personeele veiligheid van yder Ingezeeten in eer, leeven en goederen. Ik had het sensibel ongenoegen myne eer aangetast te vinden op eene wyze die zoo veel te gevaarlyker was, omdat zy indirect was, en niet steunde op allegatien van faiten, maar op een voorgewend algemeen begrip, waar tegen niemand zig langs den gewonen weg van regten kan defendeeren: ik begreep egter, dat noch het belang van de Republyk, noch myne geboorte en betrekkingen permitteerden, dat zoodaanige insimulatien door my met stilzwygen wierden beantwoord, en daarom meende ik my niet te kunnen dispenseeren, van Uw HM. op het ernstigste te bidden, dat een streng en naauwkeurig onderzoek mogt worden aangelegd over zaaken van zulk een aangelegenheid.

Uw HMog. hebben hier op goedgevonden by Resol. van den 2 July 1781 etc. ik nam de vryheid wanneer deeze Resolutie tot myn kennis gekomen was, aan den Heer presideerende ter Vergaderinge van Uw HM. 1) te kennen te geeven etc.

---

1) Zeeuwsche State-Notulen, 9 Julij 1781, fol. 486 volg. Voorzitter ter Generaliteit op den 2 Julij was de Representant van den Eerste Edele, W. C. H. VAN LIJNDEN VAN BLITTERSWIJK.

Ondertusschen hebben Uw HM. nog niet kunnen goedvinden op myne geïtereerde instantien tot onderzoek van de bovengem. zaaken te resolveeren, en wanneer ik reflecteere op de advysen van sommige Leden der Hooge Regeering van de Provintie van Holland en andere Provintien, in de Publyke nieuwspapieren te vinden, schynt er niet veel apparentie te zyn, dat Uw H. M. binnen kort tot dit onderzoek resolveeren zullen. Dit uitstel H. Mog. Heeren! hoe zeer buiten myn toedoen, vreeze ik nogthans dat door kwaalykgezinden tot myn laste zal geïmputeerd worden; Uw HM. gelieven my dus de vryheid te vergunnen, dat het groot belang 't welk ik by deeze zaak heb, my wederom mag aanspooren, om met vernieuwde instantien tot een streng en naauwkeurig onderzoek der bovengenoemde poincten by Uw HMog. aan te houden, op dat er ééns een afeinde van deeze zaak gemaakt worde, en het aan de onzydige waereld, maar vooral aan de Ingezeetenen van deeze Republyk, moge consteeren, hoedaanig myn gedrag ten opzigte van den Staat geweest zy; maar ingeval Uw H. M. niet goedvonden, of verhinderd wierden myne conduiten te onderzoeken, en my die Justitie te doen, welke ik vertrouwe dat myn onschuld van de aequiteit van Uw HMog. zou mogen vorderen, in dien gevalle hope ik, dat Uw HMog. niet kwalyk neemen zullen, dat ik op het exempel van andere Prinsen en Heeren, myne eer voor het Publyk zal verdeedigen, en een yder uittarten die iets weet in te brengen, als of ik tot 's Lands nadeel in deeze conjuncture van tyd had gewerkt of geadviseerd, dat zy zulke beschuldiging openlyk aan den dag leggen, en dezelve met zulke bewyzen munieeren als zy meenen daar toe te dienen, en als men de ligtgeloovige gemeente wysmaakt dat van myn schuld voor handen zyn, met verdere denuntiatie, ingeval er geene directe beschuldigingen tegen my opkomen en beweezen worden, dat ik alle ingewikkelde insimulatien, soupçons en haatelyke uitstrooi-

sels ten mynen laste, declareer te houden voor Calumnies, en de aucteurs en uitstrooïers derzelve voor Calumniateurs, en dat ik met deeze denuntiatie de zaak zal houden voor afgedaan, terwyl ik niet zal nalaaten myn post in de Republyk als een man van eer te blyven waarneemen, zoo lang het Uw HMog. zal behaagen, of myne omstandigheden het zullen permitteeren."

De Hertog aan den Hr. VAN TEYLINGEN [1]).

Rec. 18 *Sept.* 1781.

Ten uitersten dankbaar voor alle de goedheden en teekenen van vriendschap welke men nooit zal vergeeten, dient tot antwoord op de vraag nopens zekere brouillerie tusschen twee heeren [2]), dat zulks volstrekt onwaar is, en niet gebeuren zal noch kan gebeuren.

De twee Missives waar van zeker Heer zig vanteert in handen te hebben en dreigt dezelve te publiceren is leugentaal, men is nooit met dien Heer in een particuliere correspondentie geweest, en men heeft zig in 't geheel met zyn Ministerie niet bemoeit, zulks zeer indifferent aan den Schryver deezes te zyn.

Het geen ook gezegd wordt nopens het delay van 6 weeken om toe te treeden tot de gewapende Neutraliteit, is een volstrekte leugen: nooit heeft men hem daar over gesprooken, en hy heeft zelfs lange tyd geignoreerd deeze mesure, welke hy nooit (daarom gevraagd zynde) zou geapprobeert hebben.

Den Vriend [3]) Q. N. is men zeer verpligt voor zyne cordate manier zig te uiten op de bewuste zaak: het idée gepropo-

---

1) Eigenhandig afschrift door VAN DE SPIEGEL gemaakt.

2) Tusschen hem (den Hertog) en zijn gewezen pupil den Prins,

3) Te weten VAN DE SPIEGEL.

neerd komt zeer smakelyk voor, voornamelyk in de tegenswoordige omstandigheden. Het zal voornaamelyk op de extensie aankomen: zoude het niet mogelyk zyn dien Vrind te persuadeeren een project-extensie daar van te maaken? hy heeft niets te vreezen gecompromitteerd te worden, en zoude Schryver deezer oneindig verpligten.

VAN DE SPIEGEL *aan* VAN TEYLINGEN.

Den 19 *Sept.* 1781.

Aangaande de zaak van 8 is hier nog [1]) niets gedaan, dewyl 23 er niet aan wil, voor dat men zal gehoord hebben wat 5 doen zal, ondertussen scheidt 4 deeze week van malkander, en dus zal het blyven liggen [2]). De zaak van 12 hope ik dat hier gesteuit is, althans voor als nog — 203 [3]) is over eenige jaaren in het cas geweest van een diergelyk verzoek aan 6 te moeten doen, en dat wel op goede securiteit en verband, maar 6 heeft het geweigerd, of zoo difficiel gemaakt, dat het niet te accepteeren was — hoe zal men het dan nu voor een vreemde helpen doen, daar buiten dien zoo veel redenen tegen zyn.

Ik vind het stuk van 21 violent scherp en niet zeer solide, evengelyk alle stukken over de bewuste zaak thans uitkomende, uitgezonderd 35 die spreekt bedaarde taal — Ondertusschen loopt de zaak van 8 dagelyks erger, en ik blyf

---

1) 5 en 4 zijn de Staten van Holland en Zeeland; 6 de Staten-Generaal; — 8 de Hertog.

2) Zie de State-Notulen, 10 Sept. 1781, fol. 582, 669 (15 Nov.), 679, 742. Ter Vergadering van Holland deed men in de zaak van den Hertog van Brunswijk niets op den 6 September 1781, en viel er geen Besluit vóór 7 Maart 1782. Zie RENDORP, I, 218 volg. en Bijlage Lit. F.

3) 203 Zeeland; 207 en 310 de Prins en de Hertog. 12 bedoeld eene geldleening ten behoeve van Frankrijk. RENDORP, *memor.* I. 135.

nog by het denkbeeld dat 8 dezelve moet zoeken af te trekken van de plaats daar ze nu hangt, en daar ze nooit zal afgedaan worden, terwyl de onkundige wereld zal gelooven dat men de zaak niet durft afdoen om 310 quasi te sparen; althans zoo lang het gevraagde onderzoek niet gedaan is blyft 207 sub reatu, en geeft gelegenheid om van alle kanten impune gehavend te worden.

Ik heb gezien de begeerte van dien Hr. en van UE., dat ik een extensie zou maaken, en dit brengt my (onder ons gezegd) in een considerable verlegenheid — indien de zaak niet by 203 onder handen was, of ik stond in geen relatie met 4, zou ik geen zwarigheid vinden de pen te voeren, maar nu durve noch mag ik niet, — ik hope dat men my dit niet kwalyk neemen zal: in andere opzigten zal men bevinden dat ik zoo veel als van een eerlyk man kan gevergd worden, effectyf getragt heb en verder tragten zal 8 van utiliteit te zyn.

De losse idée welke ik in myn vorigen brief opgegeven heb, wat ik doen zou indien het myn eigen zaak was, wil ik egter gaarn aan UE. wat nader developpeeren; maar 't is moeilyk dit by geschrift te doen omdat men van alles geen voldoende rede kan geven, noch de consideratien hooren die er tegen gemaakt kunnen worden; — ik zal dit nader concept hier insluiten: de uitbreiding en den styl moet ik overlaten aan den gene die het in handen krygt [1]: — de persoon die het uit myn brouillon gecopieerd heeft, weet niet wat het is, of waartoe het dient, en voorts weet geen sterveling van deeze correspondentie die ik ook niet gaarn verder met andere zou uitbreiden. Vale.

Ik wenschte wel eens te weeten hoe 41 zig houdt omtrent 8, want de eenige persoon daar 8 in Regten vat op

1) Zie dat opstel hiervoren bl. 42—44.

hebben zou, is 41, die zou eigenlyk moeten zeggen wat waarheid was van 't geen 11 heeft geallegeerd [1]).

Den 30 *Sept.* 1781.

Op UE. vraag wanneer het saisoen zou zyn den bewusten brief te schryven, zoude ik oordeelen hoe eerder zoo beter, en niet te wagten na 10 en 4, veel minder naar 5 [2]); de laatste kan niet als haatelyk zyn, en 203 kan in lang niet komen, omdat het gezelschap gescheiden is. Indien er binnen kort iets finaals van 6 te verwagten was, zou ik den brief niet aangeraaden hebben; maar omdat het blyft hangen, en een yder ondertusschen zyn best doet, onder pretext van adviseeren, de grootste hardigheden te schryven, waar door de animositeit veld wint, terwyl 207 en 310 sub reatu blyven, moet er naar myn oordeel, een middel gezogt worden om de zaak van die regtbank af te trekken, en waar door 8 zig ter zelver tyd ter purge stelt, met zyne detracteurs te provoceeren. Dat zoodanig stuk by 6 niet zal aangenomen worden komt my niet vreemd voor, maar hier in steekt geen gevaar, want dan heeft 310 de handen ruim, om een beredeneerd exposé in de waereld te brengen, en aan het publyk te toonen van hoe veel gevolgen zulke procedures zyn voor de rust en veiligheid van yder Ingezeeten.

Ik verzoek dat UE. geen moeite neemt om my stukken te zenden van Leden van 6, welke ik alle ex officio in handen kryg, maar particuliere stukken of raisonnementen van Vrinden de Societeit van 204 uitmaakende zullen my altoos pleisier doen.

26 schynt geen schuld te hebben, dat 4 zig niet uitgelaaten heeft, gelyk ik gaarn gezien had, en dit is zeker

---

1) 41 v. BLEISWIJK. 11 Amsterdam. Hetgeen Burgemeesteren van Amsterdam hadden beweerd, was hoofdzakelijk aan mededeelingen van den Raadpensionaris VAN BLEISWIJK te wijten. RENDORP, I, 195.

2) Holland.

dat het alleen aan 23 gehaperd heeft, — ondertusschen ben ik content, dat door het voorbrengen van het concept 't 't welk UE. gezien heeft, en 't geen met overleg van 26 gedaan is, men andere idées heeft geprevenieerd, en de gemoederen vry wat bedaard.

41 speelt naar myn gedachten een zeer kleine rol voor een groot man 1), ik houde niet van een Politique die in slimmigheden en draaieryen bestaat: een man die aan 't hoofd van de groote affaires is moet zig durven laten zien: il faut (zegt MOLIÈRE) que ce soit *lui* qui parle. — adieu.

Den 21 *October* 1781.

Of, en in hoe verre 8 in zyn principaale qualiteit zoude hebben kunnen erkennen de superioriteit van 204? Dit is, waarde Vrind, Uw Edg. eerste vraag: waar omtrent het my, onder verbetering, voorkomt, dat 8 *in die qualiteit* de superioriteit van 204 niet meerder kan of mag erkennen, dan die van 1, 2, 3, 4 etc., en dat hy waarlyk in die qualiteit alleenlyk dependeert van 6; niet dat 6 daarom meester boven alle is, maar omdat (volgens de constitutie onzer Societeit) 6 het regt van 1, 2, 3, 4 etc. te saamen vereenigd zynde in zaaken van dien aart representeert. 't Is waar, dat 204 de betaaling doet, en 't is ook niet te ontkennen, dat hier uit eenige byzondere relatien spruiten, maar nooit heeft iemand gesustineerd, dat de voorgemelde qualiteit van de betaalers afhing; — de sustenue welke men daar omtrent voor deezen gevoerd heeft, en die zeer ampel beweerd is door 5 in 1657, en door 1 in 1693, bestond alleen daar in, *dat niemand met pluraliteit tot die qualiteit kon worden aangesteld, ten dien effecte, dat hy ook commandeeren zoude*

---

1) Hier zal de Raadpensionaris van Holland, Mr. PIETER VAN BLEISWIJK bedoeld zijn.

over de genen die uit de kas van het niet consenteerend lid betaald worden [1]: en deeze sustenuë laat zig zeer wel hooren, maar is niet applicabel op dit geval: — 8 is aangesteld met eenparigheid, men heeft om hem te engageeren (of te dedommageeren van avantages die hy elders hadt gelyk in de Resol. [2]) staat) hem verzekerd een extraordinair pensioen: — de repartitie van dat pensioen op deeze of geene der Leden van de Societeit, is een domestique zaak die 207 niet-regardeert noch aan hem een andere relatie in die qualiteit kan opdringen, dan hy by zyn eerste engagement heeft gecontracteerd.

De tweede vraag regardeert 310, naamelyk, hoe men het aan 310 als een misdaad kan rekenen zig aan 6 geaddresseerd te hebben? [3])

Uw Ed. weet, dat ik dit adres aan 6 nooit sterk geapprobeerd heb, nogthans niet zoo zeer om de form of inhoud, maar om 't gevolg dat ik er van voorzag: andersins kan

---

1) Z. het protest der Staten van Friesland (bij WAGENAAR XVI, 258 volgg.) tegen de aanstelling van den Hertog van HOLSTEIN-PLOEN tot Veldmaarschalk, en de *Geschiedkundige Bijdragen* van Jhr. J. W. VAN SYPESTEYN — Prins HENDRIK CASIMIR VAN NASSAU (3e Aflev. 's Gravenh. 1865) bl. 78 volgg. (October 1698.)

2) „Van 1750" uit de minuut geschrapt. Hier worden de voorwaarden bedoeld, op welke de Hertog uit de dienst van Keizerin MARIA THERESIA in die der Republiek was getreden. Verg. hierbij Prof. BRILL, *Over de zending van Graaf Willem Bentinck-Rhoon naar Weenen in* 1749. (Amsterdam 1872) Aankondiging en kritiek van het werk van ADOLF BEER.

3) Van den wrevel die zich nu en dan ter Vergadering van H. Ho. Mog. tegen Holland lucht gaf, komt in de *Dagelyksche Aanteekeningen* van VAN DE SPIEGEL dit staaltje voor: „In de maand October 1779 in de Vergadering van H. H. M. zynde, was er een zaak die tegen het Advys van Holland stond geconcludeerd te worden, waarin sommige Provintien zwarigheid maakten. Maar een der Heeren zeide my in 't oor: Wy hebben het Synode van Dordt wel geconcludeerd tegen Holland, dan kunnen wy dit ook wel doen." Men ziet, welk scherp gehengen den geest van naijver meer dan honderd vijftig jaar terug voerde.

de form en inhoud zeer wel gedefendeerd worden; — immers heeft 310 geen aanleiding gegeeven om de Souverainiteit van 5 en 204 in twyfel te doen trekken, maar hy heeft geoordeeld dat de laesie toegebragt aan een persoon wiens relatie tot alle de leden van de Societeit egaal was, ook door alle die Leden moest onderzogt worden, ten einde het aan hun *van welke hy zyne commissie hieldt* mogte consteeren, of hy die commissie waardig was te bekleeden, of niet: de manier op welke, of de personen door wie, dat onderzoek moet geschieden, laat hy over aan den genen dien het competeert; hy verzoekt alleen maar, dat 6 gelieve te *effectueeren*, en *daar henen te dirigeeren* etc. Indien men dan absoluit eenig adres wilde doen, dunkt my dat 6 de best uitgekoren plaats was, — geheel wat anders zoude het zyn, wanneer 310 zyne partyen 1) hadt willen beschuldigen, of een personeele satisfactie van dezelve hadt geëischt; in dien gevalle hadt hy zig moeten addresseeren, aan derzelver competenten Regter (hy zy dan wie hy zy), maar 310 vraagt maar in 't generaal zoodanige satisfactie als 6 zal convenabel oordeelen.

De objectie dat 8 niet is geattacqueerd in zyn qualiteit doet niets ter zaake, dewyl hy geattacqueerd is op een wyze die hem onbekwaam zou maaken zyne qualiteit met eere te kunnen bekleeden, indien zyne principaalen van welke hy zyne commissie houdt de zaak even eens aanzien; derhalven kan niemand kwaalyk duiden dat hy die principaalen adieert.

Als een misdaad kan het zeker by geen onpartydig mensch aangemerkt worden, al was het adres aan 6 direct contrarie de form en Constitutie van onze Societeit, even gelyk het niemand tot misdaad wordt toegerekend, wanneer hy in civile zaaken zyn party voor een incompetenten Regter roept: het eenige dat hy dan te vreezen heeft is de apos-

---

1) De Burgemeesters van Amsterdam.

tille van *nihil hic*, en hy gaat vervolgens naar een anderen Regter die competenter is.

Zie daar, myn Vrind, wat ik in 't kort van deeze quaestien heb kunnen schryven: het is anders een materie daar een ampele deductie toe noodig is.

Nu nog iets anders: men zegt dat Z. H. de Hertog van Brunswyk een apologie in 't ligt zal geeven aangaande zyn gedrag in de Republiek — dit stuk kan dienen, om het publyk omtrent veele zaaken te eclaircisseeren; heeft UE. daar eenige nouvelles van? en tot wien zal die apologie ingerigt zyn? UE. herinnert zig, dat de Apologie van Prins WILLEM DEN I was geaddresseerd aan de Staaten Generaal met een brief die voor de apologie gedrukt is en verdient geleezen te worden [1]).

UwEd. brief van den 24 October is my nagezonden naar Goes, werwaards ik voor eenige dagen vertrokken was, en van waar ik deezen avond denk te retourneeren.

Belangende het stuk door 310 in de waereld te brengen, is het moeilyk te adviseeren, aan wien het behoort geaddresseerd te worden, zonder gezien te hebben in welken smaak het is opgesteld: Ik denk dat 400 en UE. die het stuk onder 't oog gehad hebben best over de *plaats waar* zal kunnen oordeelen. Ik voor my zoude het addresseeren aan 6, voor eerst zoude 8 zig zelven daar meede gelyk zyn: 2°. is het de plaats daar hy is aangesteld: 3°. zyn het de beste getuigen van het geen waarschynelyk zal geallegeerd worden, en het gemeen zal zoo veel te meer fiducie hebben, wanneer men zig beroept op de volkomen kennis van 6 — een abregé of advertissement voor 't gemeen ingerigt oordeel ik (onder verbeetering) niet noodig: de zaak heeft zo veel

1) Z. den Brief van 13 December 1580 (*Remonstrance*) vóór de *Apologie de Guillaume de Nassau*, Bruxell. et Leipzig 1858,

éclat gemaakt dat de deductie genoeg zal gelezen worden, en men zal al ras, uit de schriften die er by die gelegenheid zullen uitkomen, kunnen opmaaken, hoe het by 't gemeen wordt opgenoomen, en of er dan nog iets anders noodig is. — Ik had wel eens gedagt om de Apologie te addresseeren aan 7, maar 't zou om verscheiden redenen niet goed zyn.

17 $\frac{10}{11}$ 81.

De briefwisseling sedert 7 Juny 1784 over de Acte van Consulentschap, tusschen den Hertog van Brunswijk, den Stadhouder WILLEM V en VAN DE SPIEGEL gevoerd, heb ik in de *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde*, uitgegeven door Prof. R. FRUIN, in 1873 medegedeeld, VIII. Deel bl. 73—78. — Over het van ouds bestaand misverstand tusschen den gewezen Raadpensionaris — Premier Noble VAN CITTERS en den Hertog van Brunswyk, door VAN DE SPIEGEL hiervoren herinnerd, geeft een uitvoerige en zeer belangryke brief van VAN CITTERS zelf (Middelburg 13 December 1767) in het bezit van Mr. M. F. LANTSHEER, eenige opheldering; — doch hierover nader in de *Inleiding*. — Mr. ISAAC VAN TEYLINGEN eindelyk, de Bewindhebber der O. I. Compagnie te Rotterdam, is ons uit de Brieven en Gedenkschriften van G. K. VAN HOGENDORP bekend. II. 66, 80, 82, 284 volgg. DE CHALMOT, Verz. van Stukken XLIII^{ste} Deel, bl. 31, 91 (1786).

VI. *Circulaire der Gecommitteerde Raden (Gedeputeerde Staten) van Zeeland.*

Aan de respective Leden van Staat.

Doorlugtig, etc. Edele, etc.

Sedert het uitbreeken van den Oorlog tusschen Groot-Brittannien en deezen Staat, hebben 'er van tyd tot tyd

gerugten geloopen, dat de Vyand een onderneeming op de Kusten van deeze Provintie stondt te doen: die gerugten vernieuwen zig telkens, en zy houden Ons in een geduurige waakzaamheid en oplettenheid, om uit te zien naar zoodaanige middelen, waar door de raadslagen van den Vyand, onder Gods zegen, zouden kunnen afgeweerd worden.

De staat van de defensie te Lande waar in de Provintie, met advys van deskundigen, gebragt is, was voornaamelyk aangelegd (gelyk Wy aan de Heeren Staaten vertoond hebben) om dezelve te dekken tegen een attacque van Kapers en ligte Schepen, tegen een stroop of onverhoedsche landing; maar het beveiligen van de Zeegaten tegen een superieure magt van Oorlogschepen die een ernstige attacque zouden willen onderneemen, is van den beginne geoordeeld, dat door geen Batteryen te Lande nog Troupes kan geëffectueerd worden, maar dat men dit moest overlaaten aan de vereenigde magt van het Bondgenootschap, naamelyk aan de Vlooten van den Staat, tot wier uitrusting deeze Provintie boven haar finantieel vermogen heeft toegebragt.

Wanneer Wy nu in aanmerking neemen, dat Onze Kusten en Zeegaten van die protectie tot nog toe ontbloot zyn, dat geen Nederlandsche Oorlogsvlag in de Noordzee wordt gezien, en dat onze vyandelyke Nabuur eene magt van Schepen in zyne Havens heeft, gereedt om op de eerste orde uit te loopen, mogen Wy niet verbergen Onze regtmaatige bekommering, dat de gerugten van eene expeditie op Zeeland, hoe los en onzeker, egter welligt op het onverwagtst zouden kunnen gerealiseerd worden: Wy hebben ten minsten deeze reflexie van zoo veel aanbelang geoordeeld, dat Wy, in een conferentie met het Collegie ter Admiraliteit binnen deeze Provintie, gemeend hebben daar op te moeten inneemen het gecombineerd advys van de drie Vlag-Officieren van het gemelde Collegie en den commandeerenden Generaal van de Troupes, voornaamelyk om derzelver

sentiment te hooren, wat men in de tegenwoordige situatie van zaaken en met de actueele magt in de Provintie zoo te Water als te Lande, zoude kunnen doen tot afweering van een vyandelyken aanval, en of 'er nog andere bekwaame middelen ter defensie waren by de hand te neemen.

De eenpaarige gedagten van de gemelde Officieren zyn daar in overeengekomen, dat zonder een respectabel Esquader van den Staat in de Noordzee, de toestand van de Zeeplaatsen deezer Provintie altoos zeer gevaarlyk zal blyven, en dat 'er voor het tegenwoordige hun geen prompter nog beter middel tot dekking van de Provintie was voorgekomen, dan 't geen meermaalen in 't voorleeden Jaar ter deliberatie der Heeren Staaten was gebragt, naamelyk het opligten of vervalschen der Tonnen in de Zeegaten, waar door het inzeilen met zwaare Schepen, zoo al niet voor vreemde Zeeluiden ondoenlyk, ten minsten zeer moeilyk kan gemaakt worden.

Wy hebben dit Poinct in de gemelde conferentie, en met de Vlag-Officieren, in 't breede beredeneerd, en aan dezelve voorgehouden de zwaarigheden daar tegen geopperd in het Staats-Rapport van 13 Augustus 1781, welke zwaarigheden wel niet alle volkomen hebben kunnen gesolveerd worden, maar die egter zoo gewigtig Ons niet zyn voorgekomen, dat men daarom deeze zaak geheel zoude behooren af te wyzen, en Wy hebben met de gemelde Officieren moeten instemmen, dat indien deeze voorzorg het veiligste middel tot verzekering van de Provintie is, men zig eenige mindere inconveniënten dient te getroosten, om dit groote oogmerk te bereiken; Wy hebben althans Ons indispensabel verpligt gevonden, dit advys ter kennisse van Uw Ed. en der verdere Leden van Staat 1) te brengen, en by deezen voor te draagen, of Uw Ed., uit consideratie van de rede-

1) De Prins — „Uwe Doorl. Hoogheid" — daaronder begrepen.

nen hier vooren geallegeerd, niet zouden gelieven goed te vinden, Ons te auctoriseeren, om provisioneel, en zoo lang tot dat de Kusten van deeze Provintie door een Vloot van den Staat in de Noordzee zullen gedekt zyn, de Tonnen in de Zeegaten te laaten wegneemen of verleggen, als mede om met het Collegie ter Admiraliteit te beraamen de noodige schikkingen waar door op een bekwaame wyze aan de inconveniënten zoude kunnen geremedieerd worden.

De zaak is van dien aart, dat een spoedige executie van deeze maatregulen niet te onpas zal komen, en wanneer het gevaar nadert, zoude het misschien reeds te laat zyn; Wy verzoeken dan, dat Uw Ed. Ons, zoo dra mogelyk, derzelver advys by inschryvinge gelieven te laaten toekomen, ten einde Wy daar door in staat gesteld worden volgens orde van den Lande een conclusie daar op te kunnen formeeren.

Aan Zyne Hoogheid dit nevenstaande uit te laaten
en te substitueeren het volgende:

Wy kunnen Ons ook niet dispenseeren van Uwe Doorlugtige Hoogheid onder het oog te brengen, hoe zwak en gering de Scheepsmagt in deeze Provintie is, die men zou moeten opposeeren tegen een Vyand die waarschynlyk geen onderneeming zou beginnen zonder een goed aantal van zwaare Schepen: dit doet ons wenschen, en van Uwe Doorlugtige Hoogheid op het instantigste verzoeken, dat Uwe Doorlugtige Hoogheid de goedheid gelieve te hebben, ordres

Wy brengen ook ter kennis van Uw Ed. en der verdere Leden van Staat, dat Wy by Onze Missive aan Zyne Doorlugtige Hoogheid heden gedepecheerd en dienende ten zelven einde als deeze, ook geremonstreerd hebben de noodzaakelykheid, dat ten spoedigsten eenige Oorlogschepen van de Collegien in Holland naar herwaards worden afgezonden, om met de Schepen die alhier reeds zyn of nog worden geëquipeerd, te conjungeeren en omtrent Schooneveld, af en aan Onze

af te zenden aan eenige Schepen van Oorlog die de eerste en gereedste by de hand zyn, om zig zoo spoedig als mogelyk is, naar Zeeland te begeeven, ten einde met Onze Schepen die reeds geëquipeerd zyn, — of nog geëquipeerd worden, te kunnen conjungeeren, en omtrent Schooneveld af en aan Onze Kusten te kruissen tot dekking van de Provintie: Wy houden Ons met alle de Regenten en Ingezeetenen van Zeeland te zeer verzekerd van de waare zugt van Uwe Doorlugtige Hoogheid voor het behoud van het Vaderland, dan dat Wy zouden twyffelen, dat Uwe Doorlugtige Hoogheid niet alles wat mogelyk is zal doen in 't werk stellen, om te bezorgen dat deeze Provintie in haare bekommerlyke situatie worde te hulp gekomen.

Hier mede, etc.

Kusten, te kruissen: Wy kunnen van de zugt en yver van Zyne Doorlugtige Hoogheid voor het behoud des Vaderlands niet anders verwagten, of Hoogdezelve zal alle mogelyke efforts doen in 't werk stellen, om te bezorgen, dat een zoo notabel Lid van het Bondgenootschap als de Provintie van Zeeland is, niet worde geabandonneerd en als afgesneden, aan de bescheidenheid van den Vyand overgelaaten. Waar mede, etc.

In 't Hof van Zeeland, te Middelburg, den 12 February 1782

RAADEN.

Aan Zyne Hoogheid.

Doorlugtig, Hooggeboren Vorst en Heer!

Wy hebben wel ontvangen Uwe Doorlugtige Hoogheids Missive van den 13 deezer, waarby Uwe Doorlugtige Hoog-

heid Ons kennis geeft van de gestelde Ordres tot de inspectie van de batteryen en andere versterkingen aan het Eiland van Walcheren gemaakt, en verzoekt, dat Wy de daar toe genomineerde Officieren in hunne inspectien zouden behulpzaam zyn, door met hun in overleg te komen, en de gerequireerde ouvertures te geeven.

Wy hebben ook uit een Missive van den Heer VAN LYNDEN VAN BLITTERSWYK aan den Heer Raadpensionaris, vernomen de dispositien door Uw Doorlugtige Hoogheid gemaakt en daadelyk geordonneerd, tot beveiliging van de Provintie tegen een aanval van den Vyand, welken Wy in den tegenwoordigen toestand van zaaken zeer apprehendeeren: Wy bedanken Uwe Doorlugtige Hoogheid op het ernstigste voor deeze blyken van zorg en oplettenheid op de securiteit van de Provintie, welke Wy hopen dat tydig genoeg zullen kunnen in 't werk gesteld worden, tot afwending van het gevaar, 't geen Ons dreigt.

De zaaken van den tegenwoordigen tyd zyn Ons zoo ernstig en gewigtig toegeschenen, dat Wy gemeend hebben niet langer te kunnen uitstellen de respective Leden van Staat by den anderen te convoceeren, gelyk Wy ook de eere hebben deeze convocatie te addresseeren aan Uwe Doorlugtige Hoogheid, met verzoek dat Uwe Doorlugtige Hoogheid de noodige qualificatie gelieve te verstrekken ten einde, zoo spoedig als mogelyk is, en wel uiterlyk op Donderdag den 21 deezer loopende Maand, een aanvang met de deliberatien zou kunnen gemaakt worden.

De omstandigheid des tyds zulke poincten van deliberatie kunnende opleveren, daar spoedige en cordaate besluiten zullen moeten genomen worden, hebben Wy aen de Regeeringen der Stemmende Steden verzogt de Heeren derzelver Gedeputeerden met zoodanige ampele magt en instructie te voorzien, als noodig is om te resolveeren, in

gevallen daar de nood en pressance niet toelaat de anderssins gerequireerde rugspraak te houden. Hier mede:

Doorlugtig, Hooggeboren Vorst en Heer! zullen Wy God Almagtig bidden Uwe Doorlugtige Hoogheid lange Jaaren, by gewenschte Lyfsgezondheid en vermeerdering van allen Vorstelyken Welstand en Eere te willen behouden. In 't Hof van Zeeland, te Middelburg, den 15 February 1782.

Uwe Doorlugtige Hoogheids Goede Vrienden,

De Gecommitteerde Raaden van Zeeland.

Ter Ordonnantie van Dezelven.

Aan de respective Leden van Staat, Stemmende Steden.

Edele, etc.

De tydingen sedert het afzenden van Onze Missive van den 12 deezer by ons ingekomen, zoo met betrekking op de gevorderde evacuatie van Namen, 1) als op de desseinen van den Vyand tegen deeze Provintie, zyn van die importantie, dat Wy niet langer hebben mogen uitstellen Uw. Ed. en de verdere Leden van Staat te verzoeken derzelver Heeren Gedeputeerden naar het Hof van Zeeland te willen afzenden, zoo spoedig als doenlyk is, en uiterlyk voor Donderdag die wezen zal den 21 deezer Maand, om

---

1) Praeadvies van den Raad van State, om zich tegen de slechting der werken van *Namen* niet te *verzetten*, „onder expresse protestatie nogtans van daardoor niet te willen verstaan worden in het allerminste gerenuntieerd te hebben aan het Tractaat van Barrière." State-notulen 21 Febr. 1782 fol. 18.

zonder uitstel de deliberatien over zulke gewigtige Poincten aan te vangen.

Wy voegen hier nevens copie van een Missive van den Heer VAN LYNDEN VAN BLITTERSWYK geschreeven aan den Heer Raadpensionaris met opzigt tot de zaak van Namen zoo even gemeld, en Wy verzoeken instantelyk dat de Heeren U Ed. Gedeputeerden op dit Poinct volkomen mogen geïnstrueerd en gelast zyn, ofte wel, dat dezelve op die en andere zaaken welke de bekommerlyke omstandigheid des tyds zoude kunnen opleveren, met zoodanige ampele magt en instructie mogen voorzien zyn, dat 'er spoedige en cordaate besluiten kunnen genomen worden, in gevallen daar de nood en pressance niet toelaat de anders gerequireerde rugspraak te houden. Waar mede:

Edele, *etc.* In 't Hof van Zeeland, te Middelburg, den 15 February 1782.

RAADEN.

VII. *Advys van den Secretaris van 't Land* VAN DE SPIEGEL, *voor het Staats-Besogne* [1]).

P. M. *April* 1782.

Erkentenis van N. America, te beschouwen

I. Van de kant van 't Politiek belang van de Republiek.
II. Van het mercantiel belang.

Ad. I. Voor alsnog in medio te laten, welke de gevolgen zouden kunnen zyn van dezen nieuwen Staat in America met betrekking tot het politiek Systema der Mogendheden

---

1) Eigenhandig. — Verg. State Notulen 29 Maart 1782 4 April (fol. 117· Erkenning van den Gezant JOHN ADAMS).

van Europa, dewyl dit te ver afleiden zou in speculatien welke alleen door de uitkomst kunnen bewezen worden.

Maar alleen te letten op het Politiek belang van de Republiek *in de tegenwoordige situatie harer zaken.*

Videtur, dat de Republiek niet kan erkennen de independentie van N. A.

a. De Republiek maakt daardoor één zaak met America, en brengt zich in de noodzaak om den oorlog zoo lang te voeren, totdat Groot-Britannië van zyn regt op de Colonien heeft gerenuntieerd.

Dit is niet alleen politicquement onvoorzigtig, maar ook moreel; want een Natie hoezeer onregtvaardig besprongen, mag geen daden plegen, waardoor de oorlog wordt aangestookt, en langduriger gemaakt. — Extendatur.

b. Het strookt niet met de aangenomen mediatie van Rusland, en brengt de zaken uit haar geheel, dewyl alle apparentie van een particuliere Vrede [1]) daardoor wordt afgesneden, waartoe de Republiek zich (op honorable conditien) genegen verklaard heeft

c. Kan men, behoudens de trouw die de Natien malkander verschuldigd zyn, America niet voor independent verklaren, zonder een vorafgaand onderzoek naar de wettigheid harer zaak, en een volkomen persuasie dat zy regt hebben tot de independentie. Want de vyandschap die wy met Engeland hebben, zou de zaak der Americanen by ons niet wettigen, indien zy anders op zich zelven niet wettig was.

d. Zoo de maatregels der Voorouders iets kunnen leeren, hebben wy een treffelyk exempel van de conduite die wy behooren te houden.

Namelyk: in 't laatste van den oorlog tegen CROMWELL, verzocht KAREL II op onze Vloot te dienen als vrywillige, *het Volk van Nederland* nam die aanbieding gaarn aan, en

1) Met Engeland, ook zeer door RENDORP begeerd. II. 276, 284, 288 volgg.

zag er veel voordeel uit te gemoet (gelyk het in den eersten opslag ook scheen); maar *de Regering* oordeelde, dat met het aannemen der belangen van den onttroonden Vorst, de Republiek zich buiten staat stelde om Vrede te maken zonder hem, en dat deze schielyke stap het Parlement zoude aansporen om een oorlog te blyven voeren, die ruïneus was voor de Commercie van de Republiek. Men begreep, dat de Republiek oorlog voerende voor haar eigen zaak, zich kon laten bevredigen, zoodra zy voldaan was; daar zy anders hare gansche welvaart moest in de waagschaal stellen voor het belang van een ander. 1)

Ad. II. Het mercantiel belang kan niet bevorderd worden door de erkentenis van America gedurende den oorlog.

a. Wy hebben geen schepen genoeg om Convoyen derwaards te geven.

b. De Americanen kunnen onze Commercie niet beveiligen, noch in de nieuwe Wereld, en veel minder in Europa, met welk laatste wy ons zouden moeten belasten.

Misschien oordeelt men, dat men spoedig de erkentenis van America moet doen, om niet te verliezen de voordeelen die de Commercie *naderhand* zou kunnen trekken. — Maar men moet het volgende niet vergeten.

De handel van de Republiek op het Noorden van Europa, is van zeer groot belang, zoo zeer niet om de groote winsten welke aldaar gedaan worden, als om de kweekschool van Zeevaart, en de winsten die wy met de Noordsche waren in 't Zuiden van Europa doen; maar Noord-America levert dezelve waren als de Oostzee, Rusland, Zweden enz., namelyk pik, teer, yzer, hennip, huïden, hout enz.
Zy zyn nader by Frankryk, Spanje, Portugal, Italië als wy, en kunnen goedkooper varen, omdat hunne schepen minder kosten.

1) Z. *Cerisier Tabl.* T. VI. p. 429 seq.

Derhalve zullen zy die producten uit hun eigen Land zelfs aanbrengen, en in retour nemen alles wat hun ontbreekt.

Waar zal dan het voordeel van onze Commercie zyn?

Indien zy reüsseren, met een Marine te maken, 't geen zy zekerlyk zullen trachten te doen, dan zyn hunne denkbeelden van de Commercie te verlicht, om niet te begrypen dat *de cabotage* hun zoo wel convenieert dan ons, en naardien zy goedkooper kunnen varen dan wy, zullen zy er ons gemakkelyk uit verdryven.

Men oordeelt dat onze manufacturen in Noord-America de praeferentie zullen hebben. Waarom?

Zoo America Vrede obtineert, en een vryen handel, zullen zy de manufacturen halen daar zy het beste van deugd en van prys zyn: hebben nu de onze die merite, zoo zal America dezelve zoeken al waren wy *de laatste* met hen te erkennen, en hebben zy die merite niet, zoo zal onze vroege erkentenis van America hen niet obligeeren, om onze waren duurder te betalen als die van een andere Natie.

Al waren de Americanen al genegen onze goedwilligheid met eenige praeferentie te beloonen, zoo kunnen zy niet, als zittende geheel onder Frankryk [1]), wiens Vloot hunne havens, en wiens Armee hun land bezet houdt, terwyl zy door een Tractaat met dat Ryk verbonden zyn, 't geen hun de handen niet ruim laat, om aan andere Mogendheden eenige praeferentie in de Commercie toe te staan. [2])

---

1) Mably, *Oeuvres posthumes* (Paris 1791) T. IV. 6. (*Notre gloire ou nos rêves*): „l'Amérique nous devra son indépendance, elle est notre ouvrage."

2) Verg. hierbij Hogendorp, *Brieven en Gedenkschr.* I. 412 volgg. *Indépendance de l'Amérique relativement au commerce de la Hollande.*

P. M.

VIII. *Over de tegenwoordige verdeeldheden in de Republiek. Juny* 1782.

De source van het ongenoegen is gelegen in wantrouwen en verdenking, dat door verraad of kwade directie de wapenen van den Staat niet behoorlyk worden gebruikt, om den vyand alle mogelyke afbreuk te doen.

Dit wantrouwen resideert niet alleen by de Gemeente, die onkundig van de dryfveeren der publieke zaken, gereed is de schuld der ongelukken te leggen op de Regenten, maar de Regenten zelfs staan in de verbeelding, dat de Uitvoerende magt van de generale Regering kwalyk wordt geadministreerd, en die verdenking valt niet op de respective Collegien van Regering, maar op den Prins, die door zyne eminente waardigheden een voornamen invloed in die Collegien heeft, en met een groot gedeelte der Uitvoerende magt bekleed is; terwyl sommigen, die het goede hart van dien Prins nog willen verschoonen, al de schuld der rampen wyten aan den Vorst die de Leidsman zyner jeugd is geweest [1]), en dien men nog houdt voor den eenigen bestuurder zyner handelingen.

Het ontbreekt ook niet aan menschen welke deze verdenkingen aanstoken, uit een beginsel van haat tegen de actuele form van Regering, die zy gaarn zouden omverre werpen, om hun eigen gezag op deszelfs puinhoopen te vestigen, en om onder schyn van het Volk tot vryheid te roepen, hetzelve een harder juk op te leggen; maar hoedanig ook het grondbeginsel moge zyn, men kan dit voor vast houden,

---

1) Aan den Hertog van Brunswijk derhalve.

dat de ware of voorgewende oorzaak der ongenoegens in het Land, is *wantrouwen.*

De groote vraag is, wat er moet gedaan worden, om dit wantrouwen uit den weg te ruimen?

Het is zeker de pligt van alle Regenten die het Vaderland liefhebben, om naar prompte middelen uit te zien tot voorkoming der ontwyfelbare ruïne die het gevolg van zulk een' toestand zou moeten zyn; maar deze middelen te vinden is niet de taak van een enkel mensch, en al was een enkel mensch gelukkig genoeg om toereikende middelen voor de kwaal uit te denken, er zouden doch meer dan één noodig zyn om ze te appliceren, en de hand aan de uitvoering te houden.

Zoo lang ieder op zich zelven blyft denken, komt my het redres onmogelyk voor; een vereeniging van raad en invloed van verscheiden moet dit werk beginnen en tot den einde toe executeren.

Zy welke deze taak zouden executeren, behooren genoegzame kundigheid te hebben van de constitutie onzer Regering; liefde voor de onschendbare vryheden en Regten der Natie; vry te zyn van alle hatelyke partyzucht; onbeschroomd om voor een gevoelen uit te komen, dat met de belangen en inzigten van sommigen niet strookt: en eindelyk, de aanzienlykheid der posten, welke zy bekleeden moet aan hunne adviezen kracht byzetten.

Indien men slechts tien of twaalf zulke personen door dien band van pligt en belang des Vaderlands kon vereenigen, zou het misschien niet moeilyk zyn een plan uit te denken naar 't welk de zaken zouden moeten bestuurd worden. Dit plan aan de eene kant met voorzigtigheid gebragt onder de oogen der Regenten en der geheele Natie, zou niet kunnen nalaten alle gematigde gemoederen in te nemen, en aan de andere kant zou de Prins Erf-stadhouder, den luister en het genoegen van zyn persoon en Huis willende betrachten,

met blydschap zulke maatregelen adopteren, die het vertrouwen en de liefde der Natie voor altoos in zyn Geslacht kunnen bevestigen.

Men zal vragen, hoe komen tien of twaalf zulke luiden byeen? Wie zal hen kiezen? Of zullen ze zich zelven by malkander voegen? Ik antwoorde, dat het geen ongerymdheid zou zyn, dat in een vry Land eenige van de aanzienlykste en verstandigste menschen de hoofden byéén steken om middelen te beramen tot voorkoming van het verloop der Publieke zaken. Indien ten tyde van onze Voorouders de Edelen zich niet verbonden hadden [1]) tot handhaving der goede orde, zoo tegen den indragt der Spaansche Regering, als tegen de onbesuisde drift der Gemeente, in welk een ellendigen staat zou het Land zich misschien bevinden; maar steekt er zwarigheid in zulk een vrywillige Confoederatie, er zyn middelen om dezelve door een anderen weg te bekomen.

Hun Hoog Mog. zouden uit zich zelven, of op propositie van eene Provincie, een extraordinaire Vergadering, of groote Conferentie kunnen beschryven, van eenige weinige Heeren uit iedere Provincie: men heeft twee bekende voorbeelden, dat in perplexe omstandigheden van de Republiek de Provincien op een buitengewone wyze gedelibereerd hebben, namelyk de groote Vergadering van 1650, toen men ordre moest stellen op de Regeringsform, en de extraordinaire Vergadering van 1716, toen alle de ressorts van de Regering door den langdurigen oorlog verlamd waren. Ik weet niet of de tegenwoordige omstandigheden minder ernstig zyn, maar ik zou oordeelen, dat een diergelyke weg, met wat minder éclat ingeslagen, van gewenschte vrucht zou kunnen

1) Toen VAN DE SPIEGEL dit schreef, was TE WATER's *Historie van het verbond en de smeekschriften der Nederlandsche Edelen* (Middelburg 1779) in veler handen.

zyn, en ten minste zou dienen om by provisie de misnoegden te doen bedaren door hun een ander voorwerp van speculatie voor te stellen; want men moet met een Volk handelen als met kinderen: hun aandacht met geweld van eene zaak af te trekken is onmogelyk, men moet die aandacht voorzigtig afleiden op andere objecten die minder schadelyk zyn.

Een andere en mogelyk de beste weg zoude zyn, dat Zyn Hoogheid zich door een welberedeneerde propositie adresseerde aan de Vergadering van HH. Mog. 1) te kennen gevende zyne aandoening over den laster en het ongenoegen tegen zyn persoon en administratie, en verzoekende, dat HH. M. deze propositie gelieven te brengen ter kennis van de respective Provincien, met exhortatie aan dezelve om eenige heeren te committeeren tot onderzoek van de conduite van zyn Hoogheid in de waarneming zyner toevertrouwde posten, en te gelyk om te delibereren over de middelen om de Republiek uit hare tegenwoordige critique omstandigheden, zoo ten aanzien van den buitenlandschen vyand, als van de inlandsche dissensien te redden.

Deze demarche kan men niet oordeelen beneden de waardigheid van Z. H. te zyn, als men considereert dat Prins WILLEM de eerste van ORANGE, de grootste man van zynen tyd, in soortgelyke omstandigheden een veel harder weg heeft ingeslagen. Die grondlegger onzer vryheid, die te voren plag aangebeden te worden als de beschermengel des Lands, heeft een tyd beleefd in 1579, dat hy by de Gemeente gehouden werd voor de eenige oorzaak van alle ongelukken, voor een' man die 's Lands penningen tot zyn eigen gebruik diverteerde 2), die zich Souverein meester

1) Er stond eerst: „aan de respective Provincien."

2) „Men vindt dit nergens in gedrukte boeken, maar de Memorie van het Antwoord van den Prins op dien tyd gegeven, is nog voorhanden." Zie

van den Staat zocht te maken, en tot dat oogmerk de menschen bedroog: in zulke omstandigheden zeide de Prins aan de Gedeputeerden der geunieerde Provincieu die hem te Antwerpen over eenige zaken kwamen spreken, „dat de zaken in dien staat zynde, hy geen dienst aan de Provincien kon doen, en dat schoon alles ten beste ging, men echter, op de minste tusschenval van ongeluk, de schuld aan hem zoude imputeeren; — dat hy derhalve verzocht, dat de Heeren hem wilden suspendeeren van zyne charge, en Commissarissen stellen om zyn gedrag na te gaan en te beoordeelen; dat, zoo hy bevonden wierd een kwade directie gehouden te hebben, hy zich onderwierp aan de straffe der Heeren Staten 1); maar indien men bevindt, dat alles 't geen ten zynen laste was uitgestrooid, laster en verdicht is, en de Heeren Staten gelieven verder van hem gediend te zyn, dat hy in dien gevalle zich wederom aanbiedt tot de dienst van 't Vaderland."

Langs deze of diergelyke wegen zoude men eindelyk menschen by malkander krygen, vergaderd met een oogmerk om het rampzalig wantrouwen uit het Land te verbannen: de plans van directie in zulk eene Vergadering gemaakt zouden ongetwyfeld door de wysheid en voorzigtigheid gedicteerd zijn; maar terwyl wy die gelukkige gebeurtenis met onze wenschen te gemoet gaan, zal ik trachten myne geringe denkbeelden op dit stuk te verzamelen, al hadden dezelve geen ander nut, dan om my in 't vervolg te herinneren hoe ik er over gedacht heb.

Vooreerst merk ik aan, dat de onderlinge diffidentie tot zulk een trap geklommen is, dat er met sterke middelen niets te winnen zy, dan grooter verwarring, en mogelyk een

---

VAN DE SPIEGEL, *Bundel van onuitgeg. Stukken, dienende ter opheldering — van de Unie van Utrecht* (Goes 1788) II. 239 volgg. (29 September 1579).

1) „Et si on le trouve avoir mal administré, se remect au chastoy de Messrs. des Provinces-Unies."

vuur te doen uitbarsten dat nu nog smeult. Wantrouwen is nooit door geweld te overwinnen maar door overtuiging, en door het opvolgen van zulke maatregelen die het vertrouwen weder opwekken.

Ten tweede, moet er absolutelyk een verandering van directie plaats hebben: men behoort hier niet te vleyen maar rondborstig de waarheid te spreken al is zy onaangenaam om te hooren: de Hertog [1]), hoe groot de verpligting zy, die H. H. M. en de respective Provincien aan Z. H. voor dezen betuigd hebben, en hoe ongelukkig het zy zonder eenigen schyn van bewys, voor eene opgevatte volksmeening te moeten struikelen, die Prins van wiens wysheid en ondervinding het Vaderland zooveel diensten zou kunnen trekken, zal moeten toegeven en zich onthouden van raad en influentie in de publieke zaken, en zyne retraite moet op zulk een wyze geschikt worden, als meest overeenkomstig is met zyne hooge geboorte en voortreffelyke hoedanigheden; maar hiermede is het nog niet al gewonnen: de misnoegden toonen den Prins Erfstadhouder zelfs te verdenken, als geformeerd op grondbeginsels die men waant nadeelig te zyn voor de vryheid van het Land. Zoo lang die waan by het Volk gekoesterd en aangestookt kan worden, zal Z. H. nooit iets goeds doen in de oogen der Natie, en hy zal voor zich zelf dagelyks het sensibel ongenoegen hebben, dat zyne beste daden in een verkeerd licht worden aangezien.

Ondertusschen is er geen Prins in Europa, die zoo weinig jouisseert van de aangenaamheden die een verheven rang en Vorstelyke voorregten kunnen geven, als de Prins-Erfstadhouder, en er is naauwelyks een middelmatig burger die niet veel meerder rust en minder kwelling heeft. De reden is, dat Z. H. door zynen yver voor de affaires van 't Land zich (als men 't zeggen mag) te verre laat vervoe-

1) Louis van Brunswijk.

ren, en alles door eigen oogen wil zien en behandelen [1]: de minste details van de ontelbare raderen waaruit onze Politieke machine is zaamgesteld, worden door hem zelf geëxamineerd: de kleine zaken zoowel als de groote verwaardigt hy zyne attentie: hy is het eenige middelpunt waarop alles aanloopt, en zyne goedhartigheid maakt hem tot alles even bereid. Dit is een arbeid, waartoe één mensch alleen niet bestand is, met welke voortreffelyke vermogens van ziel hy ook begaafd zy, en 't is bovendien een arbeid die tot gevolg heeft, dat men Zyn Hoogheid *responsabel* maakt voor alles: een denkbeeld, 't geen men klaar ziet doorstralen in alle de schimp- en smaadschriften die er in deze dagen zyn uitgekomen, en 't gene niet zal weggenomen worden, zoo lang Z. H. op dien voet van arbeiden blyft voortgaan. Mag men dan in de 3de plaats den Prins een raad geven, het zou zyn om een Ministerie te kiezen van kundige en eerlyke inboorlingen des Lands, die ieder hun Departement zouden moeten hebben, die de zaken van dat Departement naauwkeurig moesten gadeslaan, en aan Z. H. precies en kort rapport doen van 't gene te zyner kennis moet gebragt worden; die onderling met malkander moesten correspondeeren, en Z. H., des gevraagd zynde, van hun advys bedienen: in één woord, de onderscheiden relatien van Z. H. als Stadhouder van de respective Provincien en van de Generaliteit, van Capitein-Generaal en Admiraal etc. moesten (als 't ware) gepersonifieerd worden, voor zooveel het examen der details aangaat, terwyl de auctoriteit van 't geheel onverminderd in den persoon van Zyn Hoogheid blyft resideren.

Door zulk een Ministerie zou de Natie gerust gesteld

1) Van daar later „*Z. Hoogheids kwaad humeur*" over een brief van VAN DE SPIEGEL, met name over eene zinsnede „over het Cabinet *en het verlangen der geheele Natie dat Z. H. zig zelfs wat meerder rust gelievde te geven.*" W. VAN CITTERS aan den Raadpensionaris, 28 February 1787.

worden, dat de zaken met die oplettenheid getracteert worden welke ze vereischen; dat ze onder het oog van Z. H. worden gebragt door personen die bekend zyn; Z. H. zou zich kunnen dechargeren van duizend kwellingen, van lastige audientien, van het lezen van verdrietige schrifturen, en het beantwoorden van eene menigte van brieven, en (mag men er dit byvoegen) zoo er al eenig ongenoegen by de Natie ontstaat, het zou eerder vallen op de Ministers dan op de persoon van Zyn Hoogheid, gelyk in Engeland al het kwaad dat er gebeurt op rekening van het Ministerie wordt gesteld, en de Koning de eer en dank ontvangt van het goede.

Ten vierde, behoort men niets te onderlaten, om Z. H. met de voornaamste Steden en Leden van de Regering te reconcilieren: de Stadhouder kan niet groot in zich zelf, noch nuttig voor de Republiek zyn, dan door onderling vertrouwen, en dit vertrouwen kan nooit geboren worden, daar een heimelyke oppositie van belangen of personeele verwydering is; doch dit te herstellen is een werk, dat aan den tyd en een voorzigtige directie moet overgelaten worden.

Eindelyk zal tot herstelling van de rust en vertrouwen ten hoogste noodig zyn, dat de Souverein van iedere Provincie door gepaste middelen, trachte te reprimeren de verregaande licentie in het drukken en spargeren van lasterschriften, en diergelyke boeken die het zaad van ongenoegen onder de gemeente strooyen; men verdedigt dit schryven als een voorregt der vryheid, en 't is waar, dat de vryheid der drukpersse een der eerste kenmerken eener vrye Constitutie is; maar te willen staande houden, dat de vryheid der drukpers zonder teugels of banden moet zyn, is even zoo veel als te willen staande houden, dat de Burgers in een vry Land, aan geene wetten subject zyn. Wanneer iemand een ander eene misdaad, die hy niet bewyzen kan, in het aangezigt aantygt, is hy straf-

baar volgens de wet; maar wanneer hy het laat drukken en overal verspreidt, mag men naar den Aucteur niet zoeken, noch de schendschriften doen ophalen, — welk een tegenstrydigheid! Zekerlyk in een vry land mag men schryven over de constitutie van de Regering, over de Religie, over byzondere Collegien en personen; maar de majesteit der wetten is onschendbaar, de eer der leden van den Burgerstaat is heilig; die zich daar tegen vergrypt, begaat een misdaad, en in een Land van Justitie behoort men zoowel naar de latiterende misdadigers te zoeken als naar de openbare.

Hiermede zal ik deze aanmerkingen eindigen, hartelyk wenschende dat Regenten van meerder kundigheid en ervarenis dan ik bezitte, deze zaken met dezelve bedaardheid mogen overdenken, wanneer ik niet twyfele, of men zal betere dingen voor den dag zien brengen: ondertusschen zal ik de vergenoeging hebben, van niet zorgeloos geweest te zyn omtrent zaken van dat aanbelang.

L. P. VAN DE SP. 1)

---

1) Ontleend aan een Bundel met VAN DE SPIEGELS hand gewaarmerkt: *„Minuten van Memorien en Adressen in* 1781, 1782, 1783, 1786 *over de dissensien met Z. H. alsmede de Plans van Vereeniging.”*

IX. *Circulaire der Staten van Zeeland aan de Provincien.*

Aan de Heeren Staaten van Gelderland, Utrecht, Friesland, Over-Yssel en Stad en Lande 1).

Dezelve Missive *mutatis mutandis* aan de Heeren Staaten van Holland en West-Friesland.

Edele Mogende Heeren!

Wy hebben sedert eenigen tyd Onze ernstige deliberatien gehad over den kommerlyken staat waar in de Republyk zig door een verderffelyken Oorlog met het Ryk van Groot-Brittannien gebragt ziet, en het groot verlies dat reeds geleeden is, zoo ten aanzien van eenige overzeesche Bezittingen, als van kostbaare Laadingen en Schepen, en daar by, niet dan met de uiterste aandoening, sedert langen tyd, bespeurd de onbegrypelyke inactiviteit, welke, ten aanzien der Navaale macht, tot maar onlangs toe, heeft plaats gehadt; waarom Wy dan ook goedgevonden hebben Ons, zoo aan Hun Hoog Mogende, als aan Zyne Doorlugtige Hoogheid te addresseeren, ten einde Wy op het nauwkeurigste mogen worden geïnformeerd van de oorzaaken van zoodanige inactiviteit, en andere poincten, zoo als *U Edele Mogende* uit de nevensgevoegde copien der Missiven aan Hun Hoog Mogende en aan Hooggedagten Vorst zullen kunnen ver-

1) Aan Holland werd geschreven: „Edele Groot Mogende Heeren, Byzondere Goede Vrienden, Nagebuuren en Bondgenooten."

neemen [1]): van welke demarche Wy niet hebben willen afzyn *U Edele Mogende* kennis te geeven, en teffens vrundnabuurlyk en ernstig te verzoeken, dat het *U Edele Mogende* behagen moge de noodige en aequitable reflexien op dezelve te slaan, ten einde aan Onze instantien te gemoet gekomen werde, mitsgaders om dezelve op de meest kragtigste wyze te secondeeren, en mitsdien Hoogstderzelver Gedeputeerden ter Generaliteit, dien conform, met salutaire Instructien gelieven te voorzien, en alzoo mede te werken ten nutte van het dierbaar Vaderland, wiens conservatie in deezen eeniglyk door Ons wordt bedoeld; terwyl Ons verzekert houdende, dat *U Edele Mogende* in dit oogmerk met Ons volkomen instemmen, deezen zullen eindigen, Waar mede:

Edele Mogende Heeren! zullen Wy God Almagtig bidden, U Ed. Mog. loffelyke Regeeringe te willen zegenen met alle prosperiteit en voorspoed. In 't Hof van Zeeland, te Middelburg, den 29 July 1782.

(Onder stond) U Ed. Mogende Goede Vrienden,

De Staaten van Zeeland.

(Lager stond) Ter Ordonnantie van Dezelve.

(Geteekend)

L. P. VAN DE SPIEGEL.

---

1) In plaats van eene Commissie aan H. Ho. Mog., en aan den Prins, door Middelburg voorgeslagen, had Veere (F. ERMERINS, State-Notulen 15 July 1782) „mannelyke en cordate Brieven," als verkieslyk aanbevolen. (fol. 328).

X. *Brief der Staten van Zeeland over 's Lands toestand* [1]).

Aan de Heeren Staaten–Generaal der Vereenigde Nederlanden.

Hoog Mogende Heeren!

Wy kunnen Ons niet langer dispenseeren om U Hoog Mogende Onze rechtmatige bekommering over den steeds toenemenden crityken staat van dit Gemeenebest en over de onbegrypelyke directie, welke omtrent de Publyke Zaaken plaats heeft, onder het oog te brengen: Wy behoeven aan U Hoog Mogende niet breedvoerig te detailleeren, welke noodlottige gevolgen uit den verderffelyken Oorlog, waar in de Republyk is ingewikkeld, vooral voor Onze Provincie en derzelver Ingezetenen, bereids geresulteerd, en in het vervolg te dugten zyn.

Wy hebben niet dan met de gevoeligste aandoening kunnen ontwaar worden, dat een aanzienelyk gedeelte van de buitenlandsche, en voor Onze Provincie in 't byzonder, zoo belangryke, Bezittingen, te gelyk met het grootste deel der kostbaarste en rykbeladene Schepen, op het onverwagtst een prooy der vyanden geworden zyn; dat de Commercie, de eenige oorzaak waar aan deze Gewesten, naast God, hunne opkomst en bloey verschuldigt zyn, den hartader is afgestóken; dat eene steeds toeneemende vermindering en gemis van inkomsten by grooten en kleinen word ondervonden; en dat uit dit alles niet dan de akeligste vooruitzigten moeten geboren worden.

---

1) Die stap was het uitvloeisel der Propositie van Goes, (1 July 1782) „om met het houden der Bedestonden te supersedeeren, en *te inquireeren* naar de redenen der traagheid in 't employeeren van de Wapenen van den Staat." State-Notulen 1782 fol. 281 volgg. (Resol. van Goes, 29 Juny A. W. VAN CITTERS).

By deze overweging moeten Wy met aandoening, doch teffens niet zonder genoegen, Ons herinneren de regelmatige denkingswyze, welke Wy voor en in het begin der tegenwoordige onlusten, by alle gelegenheden, gemanifesteerd hebben.

Al te wel van den toestand en waare belangens der Republyk overtuigt, en zelfs nog niet kunnende voorzien, dat de Wapenen van den Staat met zulk een onvoorbeeldige traagheid stonden gebruikt te worden, oordeelden Wy dat eene opentlyke Vreedebreuk met eene magtige en gewapende Mogendheid niet anders dan ten uittersten nadeelig kon uitvallen; dat dierhalven de weg van minnelyke schikkingen vooraf behoorde getenteerd te worden; dat zulke tentamina by voorige gelegenheden meermalen waren geschied, zonder dat men immer geoordeeld hadt de achting der Republyk daar door te exponeeren; terwyl zoo al door diergelyke Negotiatien en Onderhandelingen het uitterste niet kon worden voorgekomen, men ten minsten tyd zoude winnen en gelegenheid hebben, om inmiddels de Republyk, zoo veel mogelyk, uit haaren weerloozen toestand in staat van tegenweer te brengen [1]).

Hoezeer vervolgens de evengemelde begrippen, tegen verwagting van veelen, by de uitkomst maar al te veel wierden gewettigd; hoezeer Wy Ons door de, buiten Onze concurrentie en tegen Onze menigvuldige waarschouwingen en instantien, genomene mesures, in eenen ruïneusen Oorlog vonden ingewikkeld; hoezeer eindelyk de bekrompenheid der Provinciale Financien aan de Bondgenooten ten vollen bekend was, betuigden en toonden Wy echter met 'er daad Ons de gemeene bescherming niet te willen onttrekken, maar met vereenigde kragten en boven vermogen te willen medewerken in het neemen van gepaste maatregulen

— —

1) Hier en verder eensluidende Propositie van Middelburg 8 July 1782. State-Notulen fol. 802—807. (W. A. DE BEVEREN.)

tot beveiliging van het Vaderland, met alles wat in en buiten het zelve dierbaar is, tot reciprocatie der vyandelykheden, en op die wyze tot bevordering van eene eerlyke, voordeelige en duurzaame Vreede; van al het welke de door ons gedragene en met reëele Furnissementen bekragtigde Consenten in zoo veele buitengewoone en drukkende Petitien de bewyzen opleveren.

Wanneer dan eindelyk Wy en alle welmeenenden, met het grootste genoegen, na eene langduurige verwagting en reikhalzend verlangen, een bekwaam aantal Oorlogschepen en Fregatten in behoorlyke gereedheid zagen, om tot de ware einden van derzelver destinatie te worden gebezigd; na dat een yder verwagte, dat, door derzelver spoedig en gepast emplooy, het langduurig uitstel, zoo veel mogelyk, stond te worden vergoed, heeft zulks echter tot slegts korten tyd geleden niet anders dan eene byna algemeene en gantsch onverwagte werkeloosheid ten gevolg gehad.

De Schepen, met zo veel moeiten en kosten in gereedheid gebragt, lagen, als het ware, voor hunne Ankers te verrotten; het moedeloos volk, hetgeen getoond heeft bereid te zyn om alles voor het Vaderland op te zetten, wierd by gebrek aan bezigheid door gevaarlyke ziektens aangetast; de Kusten, welke alleen door eene bekwame Vloot tegen alle aanvallen en onderneemingen kunnen worden beveiligt, bleven by aanhoudentheid blootgesteld; de zuchtende Koophandel riep vrugteloos om bescherming; de nog overgeblevene Colonien, welker behoud tot hier toe aan geene menschelyke voorzigtigheid, maar alleen aan eene gunstige beschikking der Voorzienigheid te danken is, blyven zonder protectie en schreeuwen om voorziening van allerley onontbeerlyke noodwendigheden; de Schepen, reets in het voorleden jaar ten dien einde in gereedheid gebragt, hebben zoowel, als de kostbaare en zoo zeer verlangde retouren eenen zeer langen tyd vrugteloos eene gelegenheid afgewagt;

de pogingen der welmeenende Ingezetenen om door Kaap-Rheederyen den vyand alle mogelyke afbreuk toe te brengen, zyn verydeld, en de Schepen, met zoo veel Vaderlandschen yver tot dat oogmerk uitgerust, aan hun eigen noodlot en ten prooy van eenen listigen en waakzamen vyand overgelaten; de vyandelyke Convoyen, slegts in eene kleine magt bestaande, zyn voorby Onze Kusten gerust en zonder verhindering heen gevoerd, en Onze eigene Oorlogschepen op hunne Rheede, volgens de algemeene gerugten, door een geringer magt schandelyk ingesloten geworden; alles tot de innigste smert van alle weldenkende Ingezetenen, tot verwondering van vrienden en vyanden, en tot billyke verontwaardiging van geheel Europa 1).

Het is niet dan met het grievendste leedwezen, Hoog Mogende Heeren! dat Wy Ons niet hebben kunnen onthouden aan U Hoog Mogende voor te stellen een gedeelte der smertelyke gevolgen van eene zodanige handelwyze, waarvan Wy plegtig moeten betuigen de redenen niet te kunnen bevatten, als welke niet alleen volstrekt aanloopt tegen het systema van defensie, door onze brave Voorouders, in diergelyke omstandigheden, zoo mannelyk met zoo veel roem en met zulk een goed succes vast gehouden, maar ook boven dien niet kan nalaaten deeze, wel eer bloeyende en door de grootste Heldendeugden gevestigde en alom beroemde, Republyk, by de geheele waereld tot een voorwerp van veragting te doen worden; terwyl de, schier onnoemelyke, geldsommen, bereids door Ons en de overige Bondgenoten zoo blymoedig ingewilligt, dus doende, als geheel vrugteloos verspild moeten worden aangemerkt, en het in zoo een geval raadzaamer zoude geweest zyn, niet alleen in geenerley Petitien hoegenaamd te consenteeren, maar zelfs liever de

1) Propositie van Vlissingen (N. C. LAMBRECHTSEN) 1 July 1782. Herinnering aan het Rapport van 18 September, en aan het voorstel van Zierikzee, 27 Augustus 1781. State-Notulen fol. 288.

voor handen zynde Schepen af te danken, dan 's Lands Penningen op zulk eene gantsch nutteloose wyze te verkwisten.

Wy willen gaarne aan het oordeel van U Hoog Mogende overlaaten of dit het middel zy, om immer tot eene gewenschte Vreede, waar van men de geruchten telkens levendig houdt, te geraaken. Zal een vyand, die niets van Ons te vreezen heeft, zig niet bevoegd oordeelen tot het voorschryven van zoodanige voorwaarden, als hy zelve zal goedvinden? Is het te verwagten, dat eene Mogentheid, waar mede de Republyk nog in vriendschap is, waar aan dezelve niet kan ontkend worden groote verpligtingen te hebben [1]), en welke zig in de dezer zyds gedaane aanbiedingen, tot het reguleeren van gemeenschappelyke Krygs-operatien, aanhoudend ziet te leur gesteld het verder en speciaal by Vreede's-onderhandelingen, met hare belangens overeenkomstig zal oordeelen, de Onze te behartigen? en is dierhalven het eenige middel, om tot eene bestendige en eerlyke Vreede te geraaken, niet veel eer daar in gelegen, dat men, met 's Hemels bystand, aan vyanden, de uitwerking der moed van eene lang getergde en beledigde Natie, en aan vrienden, het gewigt en de waardy Onzer vriendschap doe gevoelen? Wy hebben zedert lang de onbegrypelyke en de gantsche waereld in het oog loopende inactiviteit Onzer Navale macht niet zonder opmerkinge en kommer aangezien, en zouden ons regtmatig beklag al eerder onder het oog van U Hoog Mog. gebragt hebben, indien Wy niet, door de van tyd tot tyd hernieuwde tydingen van een aanstaande uitloopen der Vloot en de billyke hoop, dat eens eindelyk de voorhanden zynde middelen ter Onzer verdediging en afbreuk van den vyand, met waaren ernst zouden by der hand genomen worden, waren weerhouden; doch hoe zeer Wy, hangende Onze deliberatien over dit gewig-

1) Frankryk.

tig onderwerp, met genoegen vernomen hebben, dat een gedeelte Onzer Vloot in het begin deezer maand is uitgezeild, ignoreeren Wy niet alleen de waare redenen, waarom zulks niet vroeger geschied zy, maar ook hare destinatie, en hoe lang zy geordonneerd is Zee te houden, mitsgaders verscheide articulen, op welkers onderzoek Wy besloten hebben aan te dringen, en hebben mitsdien geoordeeld aan Onzen pligt te kort te zullen schieten, en Ons voor God en Onze Ingezetenen verantwoordelyk te stellen, by aldien Wy, door een langduuriger stilzwygen, zulk eene onbegrypelyke handelwyze mogten schynen goed te keuren; en het is om deeze redenen, dat Wy goedgevonden hebben Ons by Zyne Doorlugtige Hoogheid den Heer Erf-Stadhouder, schriftelyk en op het naauwkeurigste te informeeren naar de waare redenen van de zoo lang aangehouden hebbende Werkeloosheid der Navale macht, met instantien dat dezelve voor Ons en de verdere Bondgenoten niet mogen worden bedekt gehouden: gelyk Wy ook aan Hoogstgedagten Vorst hebben verzogt dat ouvertures mogen gegeeven worden zoo van de mesures, uit hoofde van het Concert met de Kroon van Vrankryk, als omtrent den staat der nog voor handen zynde Oorlogschepen en Fregatten, zoo wel die thans in de onderscheidene Havens in gereedheid zyn, als die bereids geheel of ten deele zyn aangebouwd en staan geëquipeerd te worden; met verdere instantien, dat de Ordres en Instructien der Officieren, commandeerende 's Lands Schepen, welke thans ter Rheede deezer Provincie leggen, of in 't vervolg zullen komen, mitsgaders die van den Generaal de Troupes binnen deze Provincie commandeerende, voortaan aan Ons mogen gecommuniceerd worden; terwyl Wy aan Ons reserveeren om, als de eenige Souverain Onzer Provincie, aan de gezegde Commandanten der Oorlogschepen en den Generaal mede zoodanige ordres te geeven en ter

executie te doen brengen, als Wy met het belang Onzer Provincie en Ingezetenen overeenkomstig zullen oordeelen.

Tot al het welk voorschreeven is, Wy U Hoog Mogende medewerking op het ernstigste verzoeken, en dat ten dien einde door Zyne Doorlugtige Hoogheid, als Admiraal-Generaal van de Unie, aan U Hoog Mogende binnen zekeren bepaalden tyd mogen worden overgebragt copien van de Ordres door Hoogstdenzelven gegeeven, tot het in gereedheid maken van de Vloot in de respective Zeegaten van de Republyk, mitsgaders van de Brieven en verdere stukken met de Commandanten van dezelve gewisseld, gelyk mede van het resultat van de Krygsraaden, over het al of niet uitloopen van de Vloot, tot op heden gehouden: al het welk Wy vertrouwen, dat behulpzaam zal wezen, om te kunnen oordeelen, in hoe verre 'er in het bestuur van zaaken wel of kwalyk is gehandeld, en de algemeene klagten van werkeloosheid regtmatig zyn.

Terwyl Wy U Hoog Mogende al verder verzoeken om aan Ons, zoo nopens den toestand der Publyke Zaaken in 't gemeen, als der Vrede's-negotiatien in het byzonder, de vereischte elucidatien te laaten toekomen: alzoo Wy niet gezind zyn de opgebragte lasten Onzer Ingezetenen en verdere 's Lands inkomsten, die dagelyks hand over hand afneemen, tot goedmaking van nutteloos geïmpendeerde onkosten te besteeden.

En eindelyk, alzoo het Ons voorkomt dat alle middelen en wegen, waar door de correspondentie en verstandhouding met den Vyand zoude kunnen worden gefaciliteerd, in het tegenwoordig tydsgewrigt, zoo veel mogelyk, behooren afgesneden te worden, op het kragtigste insteeren, dat de Paketbooten van Engeland worden verboden het inloopen in de Zeegaten van de Republyk, en dezelve voortaan als Vyandelyke Schepen aangemerkt en behandeld wor-

den [1]); mitsgaders dat door U Hoog Mogende alle mogelyke en meer geschikte praecautien mogen worden beraamd, en daadelyk in het werk gesteld, tegen het houden van ongeoorloofde correspondentie tusschen Ingezetenen van de Republyk en die van Engeland.

Wy besluiten deeze in dat billyke vertrouwen, dat U Hoog Mogende niet zullen haesiteeren om zig met deze Onze oogmerken allerwegen te vereenigen, en wenschen dat de pogingen, waar toe Wy niet alleen als een integreerend Lid van het Bondgenootschap ten hoogsten bevoegt, maar boven dien verpligt zyn, als Souverain van eene Provincie, welke het meest van allen aan den Vyand is blootgesteld; die naar evenredigheid het meest van allen de gevolgen van den Oorlog ontwaar wordt; wier behoud of ondergang daarmede gepaart gaat; en die daarom met zoo veel bereidwilligheid alles tot het algemeen behoud, en verdediging opzet, met eene heilzame uitkomst agtervolgt mogen worden; terwyl Wy in allen gevalle, die voldoening zullen ondervinden, dat Wy Ons van Onzen pligt gekweten, en by het tegenwoordige en de volgende Geslachten buiten verantwoording zullen gesteld hebben. Waar mede:

Hoog Mogende Heeren! zullen Wy God Almagtig bidden U Hoog Mogende loffelyke Regeeringe met alle prosperiteit en voorspoed te willen zegenen. In 't Hof van Zeeland, te Middelburg, den 29 July 1782.

(Onder stond) Uw Hoog Mogende Goede Vrunden,

De Staaten van Zeeland.

(Lager stond) Ter Ordonnantie van Dezelve.

(Geteekend) L. P. VAN DE SPIEGEL.

---

1) Advys van Zierikzee, 12 July 1782 (C. EVERTSEN). State-Notulen fol. 380—386.

XI. *Oorsprong, uitbarsting en voortgang der staatsberoerten in de Nederlandsche Republiek. Schets van den loop der gebeurtenissen.* [1]

Anno 1783.

Het Volk van verre bereid tot ongenoegen; onder deksel van vryheid, de zaden van democratie en losbandigheid gestrooid [2].

De uitgekomen Vereeniging van N. America die een zuivere democratie was, deed het hoofd aan velen draaien, als ware er geen vryheid buiten die Constitutie. — Dus was de zucht tot nieuwigheden al van langen tyd in de harten ingeprent.

De yver voor de oprigting van den Oeconomischen Tak, ontstak den nayver tegen Engeland [3], die onze meesters in verscheiden takken van handel en manufacturen waren geworden; als twee winkels die te digt by elkanderen geplaatst de chalanten onttrekken.

In dezen stand der gevoelens kwam de quaestie over het toevoeren van hout aan Frankryk.

De invloed van A.(msterdam) op Holland, en van Holland op de Generaliteit was zoo groot, dat men hooge taal sprak en besloot dit met geweld door te zetten [4].

De Franschen door hunne kunstgrepen, hadden de koop-

---

1) Eigenhandig opstel van VAN DE SPIEGEL.

2) „Het schryven over de Revolutie van 1572, by het wederkomen van het Eeuwgetyde, had een soort van enthousiasme by de Natie gemaakt."

3) „De schandelyke spotprenten en schriften tegen de Engelsche Natie."

4) „Hierby het verzoek van Engeland om hulp, 't geen men onbeantwoord liet liggen, en het verzoek om de Schotsche brigade, dat eerst gedaan is."

lieden der voornaamste steden in hun belang gebragt. Ondertusschen de heimelyke handel over een Tractaat met Noord-America; waarvan aan te toonen was, dat de voordeelen geen waren;

tegen de Constitutie, zyn stem aan een ander te verbinden.

De drift tegen Engeland gestyfd door de gewapende Neutraliteit.

Het algemeen Volksgeroep om dezelve aan te nemen. Hoezeer waarschynlyk dat van geen vrucht voor ôns zou zyn, en hoezeer strydig met het oude systema van de Republiek.

Men kon dus wel vooruit zien, dat er oorlog moest komen met Engeland. YORKE had het al over 8 maanden voorspeld.

Maar sommigen vleiden zich, Engeland zou niet durven, als hebbende zooveel vyanden op den hals;

anderen, men moest Engeland klein maken, al kwam er oorlog door;

die Kroon was de steun van 't Huis van ORANGE, 't welk de vryheid onderdrukte.

Frankryk was onze natuurlyke Bondgenoot, Engeland onze erfvyand.

De Kooplieden beloofden zich winst, en ten minste de vernietiging der Acte van navigatie.

De Fabricanten vleiden zich, dat de invoer der Engelsche manufacturen daardoor zou gestremd worden.

De geheele Natie riep dus om oorlog, en Zeeland die het zeer voorzigtig tegensprak, passeerde voor gek of Engelsgezind.

De Hoofden van die Factie, begingen dus twee capitale fouten.

I. hadden zy den oorlog moeten ontwyken door voorzigtige schikkingen, waartoe YORKE hen genoodigd had, terwyl zy door de binnenstroomen Frankryk hout konden toevoeren.

Dan had men den Staat in prosperiteit bewaard, die thans

zoo groot was, en de geldwinningen zoo excessif als niet gezien was sedert haar bloeiendste epoque.

De O. I. Compagnie stond op het punt van al hare schulden af te lossen.

De West, de Commercie-Compagnie te Middelburg stonden goede uitdeelingen te doen.

De fondsen van het Land waren zeer hoog.

Alle deze voordeelen liep men gevaar van door den oorlog te verliezen.

Maar de tweede fout was, dat men den oorlog afwachtte, zonder zich in staat van defensie te stellen.

Men gaf de schuld daarvan aan den Prins; maar die de exhortatien van den Prins en Raad van State van jaren herwaards gelezen heeft [1]), moet overtuigd zyn, dat men niet nagelaten heeft de regtmatige bekommering over den weerloozen staat van 't Land aan de Hooge Regering voor te houden, en op redres te insteeren.

Ook is het klaar, dat zy die crediet genoeg in de Regering hadden om het Convoy te doen concluderen, en den grond tot den oorlog te leggen, ook crediet genoeg zouden gehad hebben, om te maken dat de Republiek zich wapende.

Behalve dat zoo vele van die Heeren Bewindhebbers zynde der O. en W. Indische Compagnie, hare Colonien wel beter hadden kunnen voorzien.

Eindelyk kwam het Manifest; nu was men overal ongereed.

De Oost-I. Compagnie trad in zeer bedenkelyke onderderhandelingen met Frankryk zonder kennis van de Hooge Regering.

Men wendde zich tot de onlangs aangebeden gewapende Neutraliteit, maar te vergeefs.

---

1) Z. voor 't overige, de *Missiven* en *Memorien* van 7 October 1782 en 18 Februarij 1783, houdende 's Prinsen Verantwoording als Admiraal-Generaal der Unie, (met de Bijlagen).

Rusland praesenteerde de Mediatie, en die werd aangenomen onder zekere conditien, welke men dacht dat Engeland nooit zou advoueeren; maar toen de conditien werden aangenomen, verwierp men de Mediatie, en de drift was zoo groot, dat men van de allerfavorabelste avantages onderhand gepraesenteerd, geen gebruik wilde maken [1]).

Om de zaken nog meer buiten haar geheel te brengen, doet men het Volk dwingen om de erkentenis van Noord-America.

Redenen waarom het kwalyk was.

Alles was ondertusschen in ongereedheid.

Geen schepen,

geen volk.

Zoo kreeg men slag op slag; evenwel zeide men dat de oorlog *een zegen was*, en men nam kwalyk, dat dezelve in den Biddags-brief als *een oordeel* Gods werd aangemerkt.

Vroeg iemand, waar die zegen in bestond? het antwoord was, dat wy daardoor vrye menschen zullen worden, al kostte het nog 50 millioenen meer.

Maar nu werd het tyd om de auctoriteit van den Prins van ORANGE aan te tasten.

Het kon niet zyn, of daar moest verraad in 't Land zyn, en daarvan was de H(ertog van Brunswyk) de oorzaak.

Demarches tegen hem gedaan, onbestaanbaar met de vryheden en Privilegien van den minsten Ingezeten.

De Hertog zich verwyderd hebbende [2]), de schuld op den Prins

---

1) „De vrees dat men zich met Engeland zou inlaten, deed de Hoofden der Oppositie het besluit doordringen, om geen Vrede te maken als gemeenschappelyk met Frankryk: ondertusschen werd de kans verkeken, en Engeland zou alles afgestaan hebben wat men maar eischte."

2) VAN DE SPIEGEL, *Dagelijksche Aanteekeningen:* „Zeker Regent van één der Provintien, die een rol gespeeld hadt in de vervolging tegen den Hertog van Brunswyk, zeide mij eenigen tijd nadien: de Hertog vertrouwde

Zyn persoon en character beleedigd,
zyn invloed overal verbannen.
In schotschriften [1]) het volk opgemaakt om hem van kant te helpen.

Ondertusschen de ware oorzaak van de weinige resistentie was niet de Prins [2]), maar de ongelukkige gesteldheid onzer Marine, het verval van onze relative magt.

Eindelyk kwam er een klein Eskader in zee.

Dit sloeg glorieus op Doggersbank, maar kon de koopvaardyschepen niet convoyeren. Sedert beschouwde de Natie zich als onverwinnelyk en gaf den teugel aan den nationalen hoogmoed tegen haren vyand.

In 't volgende voorjaar zou men een Eskader uitzenden, 't welk in Tessel geblokkeerd werd, terwyl alle kundige zeeofficieren verklaarden niet te kunnen uitloopen, omdat ze en détail zouden geattaqueerd zyn, vóór dat ze front of linie van bataille konden maken.

In Juny liepen eenige schepen uit, en werden door storm naar binnen gejaagd, zonder eenige der gegeven ordres te kunnen uitvoeren.

In Aug(ustus) wederom een superieure magt van Engelsche schepen voor den wal, die met zulk een spoed waren gedetacheerd, dat ze voor Tessel waren tegelyk met de ex-

---

niemand, dan bediende hy zig van den één, en dan van den anderen, en als hy ze moede was liet hy ze zakken; wy zagen derhalven dat hy ons alle even eens bedroog, en dus vereenigden wij ons, om hem op zijn beurt te doen springen." — Z. nog *Voorouderlyke wysheid in hagchelyke tyden*, Utrecht 1872, bl. 114.

1) „Schriften, onder andere *Post van den Nederrhyn* en *Diemermeersche Courant*, die op alle daden en voorstellen van den Prins een vergif van kwade trouw en bedrog spuwen."

2) „Niemand mogt hem voorspreken, of hy passeerde voor Engelsgezind en Landverrader. — Is dit dan de Vryheid die men wilde voorstaan, het is de Tyranny over de gevoelens der menschen geoefend."

presse van onzen Correspondent, die immediaat was vertrokken, om kennis te geven.

Zoodra dezelve schepen naar huis gezeild waren, strenge ordres gegeven tot uitloopen den . . September. Men twyfelde in de Vloot aan de echtheid der tyding (v. de Notulen van den Krygsraad onder de *Staate* relat. van 20 September) en toen men het zeker wist, veranderde de wind, en sedert dien dag nog geen favorable wind geweest, maar byna altoos gestormd uit den W. en N. W. tot October.

Ondertusschen mag men wel remarqueren, dat God gezorgd heeft, dat onze dwaasheid en drift ons nog niet geheel buiten postuur van defensie gebragt heeft. Want dikwyls als de heethoofdigheid van 't Volk gevolgd was, zouden onze schepen geslagen of genomen zyn, en wanneer zy nu waren uitgeloopen, zouden zy in groot gevaar op de kust geweest zyn, door den storm van 26 September.

Het Volk had zich zooveel groots verbeeld van de hulp van Frankryk, dat men had aangedrongen op een concert van operatien 1), 't geen in (zich) zelf niet kwaad was, maar de Fransche Ambassadeur gebruik makende van de drift, deed in September 82 (1782) propositie etc.

Frankryk had geen schepen in zyne havens en lag geheel bloot, zyne magt zynde in W. Indiën en voor *Gibraltar*; dus vroeg hy onze schepen onder praetext van conjunction te ageeren.

De Provincien concurreerden met veel drift tot die maatregels, maar toen men op het sluiten kwam, ontving men tyding, dat voor *Gibraltar* het beleg stond opgebroken te worden, en de Engelsche Vloot naar huis keeren.

De Franschen wonnen zeker by de propositie, want wierd

---

1) Verg. bij RENDORP, *Memorien* IIe Deel (Bijlagen) de Nota's tusschen den Hertog DE LA VAUGUYON en den Fiscaal der Admiraliteit te Amsterdam VAN DER HOOP, over de Expeditie naar Brest gewisseld.

dezelve hun ingewilligd, dan hadden zy de beste schepen van de Republiek in hunne magt, en wierd ze niet ingewilligd, het was een motif te meer, om het Volk aan te stoken tegen den Prins.

Gevolgen van het achterblyven dier expeditie.

Propositien om met Engeland afzonderlyk te handelen onder belofte van hunne zyde van alle avantages, verworpen.

Het volgend stuk, waarvan een afschrift onder de papieren van den Raadpensionaris werd gevonden, is eenige jaren geleden, als Bylage tot het verdienstelyk Historisch-Politisch Proefschrift van Mr. S. BACKER, *Levens- en Karakterschets van Mr.* JOACHIM RENDORP (Amsterdam 1858) bl. 174 volgg. uitgegeven. Maar de hier en daar verschillende tekst en de twyfel aan de echtheid van het *Plan*, door VAN DE SPIEGELS vermelding niet weggenomen, schenen den herdruk in dezen Bundel te regtvaardigen. — Verg. de door wylen Mr. F. Baron VAN HOGENDORP geopperde bezwaren in de *Brieven en Gedenkschriften* van GIJSBERT KAREL, II. 133 volg.

XII. *Plan in* 1782 *beraamd.* 1)

De tegenswoordige constitutie of regeeringsform, bestaande uit de Staaten en den Stadhouder, moet wel bewaard, maar geredresseerd worden.

De Staaten moeten in allen opzigte buiten bedwang, en de Stadhouder geen invloed hoegenaamd hebben.

Tot dien einde moet de Stadhouder uitgesloten zyn uit de Vergadering en alle andere Collegien.

1) „Dit wordt *opgegeeven* het Authentyk Plan te zyn van de Oppositie beraamd in de Conferentie der Pensionarissen."

De Stadhouder moet voortaan geen verkiezing meer doen in een eenige Stad van Holland, nòg ook van eenige bedieningen disponeeren, van wat aart dezelve ook zouden mogen weezen.

Het beste zoude weezen, dat de charges van Admiraal en Capitein Generaal van de Unie bekleed wierden door twee onderscheide persoonen en afgezonderd van het Stadhouderschap. — Intusschen kan men den titul daar van aan den Stadhouder laaten, mits dat men representanten van de Staaten op de Vloot stelt, gelyk ten tyde van de Heer DE WIT, en dat den Stadhouder in het Veld zynde geheel afhangelyk werd gemaakt van de Gedeputeerden van den Staat in de armée.

Men zal den Stadhouder de Patenten afneemen gelyk ook de begeeving van de hooge of Stafofficiers plaatsen, ook van de Commandementen en Gouvernementen, en men zal zoowel de Land als Zeemagt alleen en geheel van de Staaten doen afhangen

Men zal aan den Stadhouder niets anders laaten, als alleen de uitvoerende magt der Orders welke hy van de Staaten ontfangen zal.

Ingevalle den Stadhouder de uitvoeringe van eenige Orders van de Staaten komt te declineeren of zig aan de gearresteerde veranderinge niet zoude willen onderwerpen, zal men hem verklaaren verstoken te zyn van zyne waardigheden en digniteiten, en men zal procedeeren tot het verkiezen van een anderen Stadhouder in zyne plaats.

Zoo lang den Stadhouder gehoorzaamt aan de Staaten, zou men deeze waardigheid erffelyk kunnen laaten in het huis van ORANGE, anders is men daar niet toe verpligt.

Men zal met den tegenwoordigen Stadhouder in geene Capitulatie of vergelyk treeden, en ook niet luisteren naa eenige bemiddeling hoe ook genaamd welke niet geheel en al conform zyn aan dit plan.

MIDDELEN.

Men moet in alle Steden Vry-Corpsen opregten, welke bestaan moeten uit lieden die het meest ingenomen zyn tegen het huis van ORANGE of de Stadhouderlyke Regeering 1).

Wanneer deze Corpsen in order gebragt zyn, zoo dat men zig van dezelve een genoegzaam onderstand of hulp zal kunnen beloven, zal men de Kooplieden en andere Burgery tragten aan te zetten tot het presenteeren van Requesten, om alle zulke Regenten af te zetten, welke vrienden van den Stadhouder zyn, en moet de Gecommitteerdens uit de Burgery de magt laaten om andere Regenten in plaats van de gelicentieerde te kiezen.

Alle Protestanten, van welk een gezinte ook zy zouden mogen weezen, zullen admissibel zyn tot de Regeering.

De Rooms Catolyke zullen niet admissibel zyn.

Niemand zal voortaan twee ampten te gelyk mogen bekleeden.

Gecommitteerdens uit de Burgery zullen zoo lang in functie blyven, tot dat alles het geen betrekking heeft tot dit plan volbragt, en tot dat het zelve met de goedkeuring van de Staaten bekragtigd zal zyn.

P. M. 2)

XIII. *Over de tegenwoordige misnoegens tegen den Prins Erfstadhouder.*

Het is zeer klaar, dat de toeleg, over het algemeen, is, om het Stadhouderschap te ontkleeden van datgene, dat de

---

1) Z. de geschriften van LE FRANCQ VAN BERKHEY (Leyden 1783). *Aan zyne medeburgeren*, tegen F. A. VAN DER KEMP en PIETER VREEDE.

2) 20 January 1783 (Tweede Memorie ten behoeve van den Stadhouder).

enthousiasme van de jaren 1747 en 1748 daaraan toegevoegd heeft, boven de praeeminentien, welke oorspronkelyk aan die waardigheid eigen waren.

Gelyk het in alle Volksbewegingen onbesuisd toegaat, zoo was het in 1747, en zoo zal het tegenwoordig zyn: in dien tyd was de moderatie van Prins WILLEM den IV alleen oorzaak, dat men hem niet oneindig meerder heeft afgestaan, en thans loopt het Stadhouderschap gevaar van alles te verliezen, indien er geen middel gevonden wordt, om de drift der Natie tot staan te krygen.

De Constitutie van de Republiek is thans wankelbaarder dan ooit; de banden van alle directie in de Regering zyn los gemaakt, en het Volk geïmbueerd met denkbeelden van vryheid, welke men niet onderscheidt van onafhankelykheid, staat op het punt, van zich zelfs te onderwinden eene Regering, die zich met zoo weinig klem heeft weten te maintineren.

Deze drift aan hare eigen beweging over te laten, is ten hoogste gevaarlyk; met tegenkanting te willen stuiten, is even weinig raadzaam; wat blyft er dan over? Niets dan den aard van de Natie in acht nemende, voorzigtig toe te geven, en het vertrouwen, langs dien weg, te herwinnen. Dit was het advies, 't welk een verstandig man, in den Raad van Spanje, aan Koning PHILIPS den tweede gaf, „*Sic est Belga*, zeide hy, *mollibus plerumque remediis sanatur, contra vim pervicax obnititur; sequitur facilius quam ducitur;*" en het verwerpen van dien raad kostte aan PHILIPS het verlies der Nederlanden.

De Prins Erfstadhouder is zekerlyk diegene, die het meest zal moeten toegeven, omdat hy gevaar loopt van het meest te verliezen.

Hy is overladen met ongenoegens van de Natie: geen dag gaat er door, waarop men niet aan 't een of ander stuk van zyne influentie tornt, en zelfs den naam van Stadhou-

der bezit hy niet langer, dan tot dat hem eens een onbedacht woord of daad echapeert, waarop men vat genoeg zal hebben, om een formele aanklagt tegen hem te formeren.

En gesteld, dat Zyn Hoogheid, met de zaken dragende te houden, en somtyds iets te laten slippen, het kon uithouden gedurende zyn leven, hoe onaangenaam zullen niet de omstandigheden zyn, waaraan Hy zyn Huis exponeert!

Het is bekend, dat Zyn Hoogheid verscheiden praerogativen exerceert, die niet erfelyk zyn, noch onafscheidbaar van het Stadhouderschap; indien nu de ongenoegens blyven voortduren, is het zeer zeker dat de volgende Heeren Stadhouders niet ligtelyk zullen verkrygen hetgene van een vrye delatie van de Regenten en de genegenheid der Natie alleenlyk afhangt. — By voorbeeld, de eerste plaats in de Ridderschap van alle de Provincien, en in Zeeland het eerste Lid van Staat alleen te repraesenteren.

Het disponeeren over de Patenten te Water en te Lande, dat niets minder dan erfelyk is [1]).

De begeving der militaire Commissien, en dispositie over de Generaals–tractementen.

Het opperbewindhebberschap van de Oost–Indische Compagnie.

Om nu niet te spreken van de influentie in de begeving der Politieke ambten, in de meeste Collegien van Regering, die al genoegzaam weg is; noch van de Militaire Jurisdictie, tegen welke de geheele Natie is opgestaan.

En waartoe zal het ambt van Erfstadhouder gebragt zyn, als er alle deze voorregten worden afgenomen? het zal een

1) De juistheid van VAN DE SPIEGELS onderscheiding *der onafscheidelyke* en *der wisselvallige* regten van het Stadhouderschap, blijkt voldingend uit het IVe Deel der *Staatkundige Geschriften van* S. VAN SLINGELANDT, *Historische Verhandeling van het gezag over de Militie van den Staat der Vereenigde Nederlanden*, 10^e^ Cap. Van de Patenten, 15^e^ Cap. Van de Militaire Justitie, en van den hoogen Krygsraad, enz.

schaduw zyn, en niet meer, ja het Erfstadhouderschap zelve, waarvan de acte, met meer yver dan vooruitzigt is opgesteld, laboreert aan verscheiden bedenkingen.

I. is het wel erfelyk in de mannelyke linie, maar niet bepaald tot den oudsten zoon, en dus kan quaestieus gemaakt worden, of de Provincien ingeval er meer dan één mannelyk oir is, niet kunnen kiezen, die haar de bekwaamste toeschynt.

Dit poinct alleen is genoeg, om het zaad van tweedragt in het Vorstelyke Huis te strooyen, en deszelfs luister te benemen.

II. de mannelyke Linie van het Huis uitgestorven zynde, moeten de Charges wel devolveren op de mannelyke nakomelingen van de Prinses CAROLINA, maar niet op de vrouwelyke.

Diergelyke reflexien zyn er op de acte van het Erfstadhouderschap, in meer geëloigneerde, maar echter zeer mogelyke gevallen te maken.

Deze consideratien moesten Zyn Hoogheid, en alle de Vrienden van het Huis van ORANGE, indien zy ook de Vrienden van den Staat zyn, aansporen, om de tegenwoordige verwarringen het voedsel te benemen, en te trachten om het onzekere uit de Constitutie weg te nemen, het Erfstadhouderschap op vaste gronden te stellen, en een eeuwig kenbare lyn, tusschen het gezag van den Souverein en de praeëminentien van de Heeren Stadhouders, te trekken.

Hiertoe is de weg open, indien Zyn Hoogheid zich slechts een weinig wil voegen naar de tegenwoordige begrippen der Natie. De bevrediging der partyschappen moet, door verstandige en bedaarde menschen, uit naam van Zyn Hoogheid, onder de hand, aangeboden worden: men moet zulke poincten, waarop Zyn Hoogheid, behoudens de essentie van zyne praerogativen, het meest kan toegeven, uitkippen, om voor middelen van Negotiatie te dienen. Naarmate van

de omstandigheden, zal men in die Negotiatie kunnen voortgaan, en wanneer dezelve onder de hand genoeg gepraepareerd is, zal de tyd en wyze geboren worden, om aan het geconvenieerde een legale en constitutioneele kracht te geven.

De sacrifices die Zyn Hoogheid by zulk een bevrediging zal moeten doen, zyn niet te compareren by het genoegen dat hy zou smaken, van zyne waardigheden op een onbetwisten voet, te bezitten, dezelve, zuiver van alle aanspraak, aan zyne posteriteit na te laten, en voor zich zelven, door zulk een toegevenheid, wederom het voorwerp der liefde en vertrouwen der Natie te worden.

Brieven van VAN DE SPIEGEL *aan* VAN TEYLINGEN.

Ik wist niet, waarde Vrind, dat Uwe laatste, voor die van 10 Jan[ry], eenig antwoord vereischte, ik meen dezelve gescheurd te hebben, ook valt er hier weinig voor, 't gene niet duidelyk in de Couranten te leezen is, en het repeteeren van dagelyksche desagrementen is maar, *infandum jubes renovare dolorem:* dat het geen tyd is voor de Pr(ins) om te hardebollen, heb ik lang gezegd en geschreeven aan de genen die par état verpligt waren om een anderen weg in te slaan: indien de stroom niet voorzigtig wordt afgewendt, zal hy alles medesleepen, wat ons nog van de oude Constitutie en Regeering is overgebleven, en het zal by ons zyn *libertas libertate perit:* in een Land, daar de individus de Vryheid confundeeren met independentie, daar het ligchaam der Ingezetenen collective in de Steden zig erigeeren tot onafhankelyke Souverainen, de Staaten der byzondere Provintien geen algemeene Opperhoofdigheid in de Regeering der Republyk meêr erkennen, daar yder zyne eigene ontwerpen volgt, zonder toegeeflykheid voor die van een ander, daar een Polityke inquisitie het tot een misdaad van Staat maakt,

anders te denken als de groote hoop, in zoo een Land houdt alle klem op, en men kan met tegenworstelen niets winnen. — Myn gering advys is voor lang geweest, dat de Pr(ins) van de hoofden der Oppositie moet laaten vraagen, wat zy ééns voor al begeeren, of dat hy aan de Staaten van Holland een mannelyke propositie moet doen, en vraagen cathegorische opening van de grieven, die zy tegen zyne Stadhouderlyke administratie hebben, met praesentatie van daaromtrent alle genoegen te geeven, 't welk behoudens de Constitutie van Regeering zedert de herstelling van het Stadhouderschap geëtablisseerd, kan verwagt worden; voorts onder onbewimpelde erkentenis van de Souverainiteit der Provintien, en protestatie, van nooit gewild te hebben, of nog te willen, iets voor zig of zyn Huis, 't gene eenige atteinte aan het hoog gezag van den Souverain of prejudicie aan de vryheid der Ingezetenen, zou kunnen geeven, en dat hy alleenlyk tot deeze propositie was gekomen, om eens uit den weg te ruimen alle de bezwaarnissen die men tegen hem en zyne administratie van dag tot dag opwerpt, en om de Constitutie van Regeering, van welke de inwendige rust en publyke securiteit een onafscheidelyk gevolg is, op de beste en meest solide gronden te etablisseeren.

Prins WILLEM de V zou de eerste van zyn Huis niet zyn, die een diergelyke propositie deedt; WILLEM I heeft het nog veel sterker gedaan, en zig *sub reatu* gesteld: die groote man gaf aan zyne partyen zoo veel toe, dat zy zelfs beschaamd moesten worden, en hem gelyk geeven, uit vreeze van, door het algemeen, zelfs in het ongelyk gesteld te worden.

Maar, myn Vrind, er is geen slegter baantje in de waereld als adviseur van Prinsen te zyn: die groote Heeren zyn zoo gewoon geflateerd te worden, dat zy naauwlyks ooren hebben voor de waarheid, en voor een raad dien zy meenen dat strydig is met hunne grootheid — maar waar zal de

grootheid eindelyk blyven, als het zoo voortgaat van het eene tot het ander?

Ziet daar myne gedagten in het ruwe, waar van ik weet, dat sommige gemodereerde Regenten van beide partyen niet avers zyn; maar de groote zaak is, hoe krygt men het zoo ver? en hoe prepareert men sommige gemoederen daar toe?

Van den H. v. B. 1) hoort men hier niets meer, als of hy niet in de waereld was: Schryft my eens, zoo UwEdg. het weet, hoe denkt die over het stuk? en hoe denkt hy over zyne eigen affaires? zal dit zoo blyven zitten, of wagt hy naar een andere gelegenheid?

Van Vrede of oorlog schryve ik niets meer: wy zullen daar van hebben 't gene men ons zal toeleggen, en hoe slegt het ook zy, zullen wy nog content moeten zyn: in den Haag denkt men, dat die groote zaak naby is, en 't kan zyn, maar ik schrik tegen dat het gordyn open gaat, dat tot nog toe veele geheimen van de Negotiatie, niet alleen voor ons, maar zelfs voor de Ministers in Frankryk heeft verborgen gehouden.

Dezen brief verzoek ik vooral te verbranden, of my terug te zenden — Wy zyn alle fris en gezond: eerstdaags hope ik, dat UwE. communicatie bekomen zal van 't huwelyk van myne oudste dogter, met een der Pensionarissen ordinair van Ziericzee 2): het gene my veel pleisier doet, omdat het een man is, die van alle kanten recommandabel is.

Adieu, verzekert Mevrouw van ons respect, kust de lieve kinderen, en twyfelt geen oogenblik dat ik ben

Den 13 *January* 1783. T. T. Q. N.

---

1) Hertog van Brunswijk.

2) Mr. J. VAN DEN HOUTE.

WelEd. Geb. Heer en Vrind!

Dat ik wel eens wat vergeet, zal UwEdg. my wel pardonneeren, die weet in welke lastige zaaken ik ex officio tot den hals toe zit, en nog eerder zou ik pardon hebben, indien bekend was, wat er al extra officium moet gedaan worden.

Ik heb de brochure omtrent de ampten van Regeering ontvangen, maar was vergeeten de quaestie daar omtrent gedaan; om daar nu op te antwoorden, komt het my voor, dat de P(rins) er zig niet direct, uit zyn eigen chef, mede bemoeien kan, maar de Souverain met klagten geadieerd zynde, auctoriseert den P., als de persoon die de executeur is van alles wat tot het regt van den Souverain en de Constitutie behoort.

Of de Stadhouders ooit Instructien gehadt hebben, vinde ik in myne adversaria aangeteekend 't gene op het ingesloten brieftje staat, zonder nu tyd te hebben de datums door nazoeken te verifieeren: ik denk egter dat ze goed zyn: voor het overige kent UwEdg. zeker de Commissien die aan de Stadhouders gegeeven zyn by het aan vaarden hunner functie, anders zal ik er UwEdg. één of meer toezenden: en deeze Commissien zyn de eenige gronden, waar uit men het gezag van een Stadhouder, qua talis, definieeren kan.

Te vooren was de Stadhouder de locum tenens van den absenten Graaf, en de Staaten beloofden hem expressis verbis *gehoorzaamheid.* Met dien zelven titel heeft hy zyne functie gecontinueerd, onder een Souverain die praesent was; dit veranderd egter zeer de natuur van zyn ampt — ik heb ook geobserveerd, dat in de oudste Commissien, naamelyk voor MAURITZ en zyne opvolgers, den titel van *Stadhouder* niet gevonden wordt, maar alleen die van *Gouverneur*, welke veel eigentlyker is, daar de Souverain zelfs praesent is:

hy is dan Gouverneur van een geheele Provintie, gelyk een Gouverneur het is van een particuliere Stad, behoudens dat hy ook een Polityke en Judicieele relatie heeft, zoo verre als zyne Commissie toelaat.

Om UEdg. dit werk uit malkander te doen, myn Vrind, moest ik wel een groot boek schryven: vraagt my liever byzondere Stukken, als generalia.

Ik bedank UwEdg. voor de zaakelyke inhoud der Memorie, ze is in Zeeland niet gedistribueerd; maar de groote Memorie is er gedrukt en voor 4 ß verkogt, in plaats van 6 sch., zoo als in den Haag gedaan is [1]).

Het geval van WILLEM I dat ik bedoel, is te lang om te detailleeren: de Prins weet myne idée, en als de drukkers wat haast maaken, zal UwEdg. eerstdaags een voorberigt zien by een ander werk [2]), waar by aangetoond wordt, dat WILLEM I zoo breed niet gezeild heeft, als men zig verbeeldt, en hoedaanig hy zig geredt heeft — als ook, dat de quaestie over de nuttigheid van een eminent hoofd in de Regeering vóór — en even na — de Unie de geesten reeds verdeeld heeft etc.

Ik beklaag den armen Ds. SMITH; maar daar er zoo veel van de eerste en braafste luiden in publyke schriften gehoond worden, moet hy zig getroosten, en het eenigsins tot eere rekenen, *Cum se principibus permistum cernit Achivis.*

Ik denk, dat UwEd. gezien heeft de idée om Commissarissen naar de zeehavens te zenden, om de zaaken van de Zee met meerder activiteit te behandelen; het is een moderatie

1) VAN DE SPIEGEL schijnt hier 's Prinsen nadere Verantwoording als Admiraal-Generaal te bedoelen, het *Vervolg van de Missive en Memorie door Zyne Hoogheid aan H. Hoog Mog. 7 Oct.* 1782 *overgegeven, houdende een gedetailleerde opening van zyne gehouden Directie* enz (13 Febr. 1783) 47 fol. en Bylagen (129 fol. met nog enkele Staten van schepen).

2) Z. het 2e Deel van VAN DE SPIEGELS *Bundel van onuitg. Stukken*, JOHAN Graaf VAN NASSAU, bl. XXII (Goes 1788.)

van de propositie van Amsterdam om *den kleinen Raad:* men heeft my geinformeerd, dat het deeze week in Holland ter deliberatie zou gebragt worden, zoo er intusschen niet iets gevonden wierdt, om de differeerende sentimenten wat by een te brengen, en de geesten der Oppositie te bedaaren.

Wat dunkt UwEdg. van 't zenden der Schepen naar O. Indien in dit saisoen? ik zou het niet gaarn op myne conscientie hebben, en de goede STAVORINUS die de expeditie nu commandeeren zal in absentie van VAN BRAAM, heeft maar 3 of 4 dagen voor den zeildag zyne instructie ontvangen, doch dit onder ons: hy is een goed officier, maar zulk een commissie heeft vry wat in. Adieu, nu kan ik niet meer krabbelen, als dat ik met alle hoogagting ben, van Mevrouw en UwEdg.

Den 22 *January* 1783.

de onderd. dienaar
Q. N.

XV. *Defensie van Staats-Vlaanderen. — Lillo en Liefkenshoek. State-Notulen* 17 *Maart* 1783.

De Secretaris van 't Land heeft gerapporteerd, uit naam van de Heeren J. G. SCHORER, CLYVER, en hem zelven, gecommitteerd zynde geweest by Resolutie by deezen Raad van 19 February laatstleeden, ter examinatie van de Missives van den Raad van Staate der Vereenigde Nederlanden van den 28 November 1782 aan de Heeren Staaten deezer Provintie, en van den 10 February daar aan volgende, aan deezen Raad, over de bedyking tot Fortificatie van Staats-Vlaanderen, by den Raad van Staate geärresteerd, mitsgaders van de Kaart figuratyf, op welke de voornoemde bedyking staat afgeteekend, en van de specifique opgave van kosten, beloopende, zoo voor de Generaliteit als de Provintie van Zeeland, ten aanzien van het Committimus gl. 893700,

behalven de Fortificatiewerken, welke nog tot defensie van deeze bedyking zullen moeten aangelegd worden: ten einde na examinatie van alle de voornoemde Stukken, zy Heeren Gecommitteerden aan deezen Raad zouden suppediteeren derzelver consideratien, hoedanig op dit poinct aan de Heeren Staaten zoude kunnen geadviseerd worden, ter voldoening aan Hoogstderzelver Resolutie van den 2 December 1782.

Dat zy Heeren Gecommitteerden, na examinatie van de Kaart figuratyf en Stukken daartoe betrekkelyk, moeten erkennen niet in staat te zyn, om volkomen over de merites van het plan der bedyking en Fortificatie te kunnen oordeelen, zoo om rede, dat 'er verscheide poincten hun zyn voorgekomen, die, door nadere informatie, zouden dienen opgehelderd te worden, als ook, omdat een volkomen beoordeeling over een zaak van dien aart, een trap van kundigheeden in het stuk van Fortificatie en defensie van Landen praesupponeert, welke zy Heeren Gecommitteerden zig niet durven toeschryven: dat zy egter vermeenen, fiducie te moeten stellen in de bekwaamheid der Ingenieurs, welke dit plan hebben ontworpen, en van de Heeren van den Raad van Staate, welke het zelve hebben geredigeerd en gearresteerd, en, op dien grond, vertrouwen dat het plan, over 't geheel genomen, tegenwoordig noodzakelyk en ten minsten voor eenige Jaren, nuttig is, ter beveiliging van 't Frontier van Vlaanderen, en tot securiteit van de Provintie van Zeeland, terwyl na verloop van tyd, een verandering van omstandigheden, die zekerlyk uit verdere opslykking zal geboren worden, wederom nieuwe maatregelen zal vereisschen, welke egter, door de tegenwoordig aan te leggen werken niet zullen gegêneerd worden.

Dat, zoo veel aangaat het Finantieel belang, het plan zeer aanneemelyk is voor deeze Provintie, welke daardoor het Zeeuwsche Committimus zoude zien vergrooten met ruim 6000 Gemeeten, waarvan de eventueele voordeelen

verre zullen overtreffen de kosten tot de bedyking gecalculeerd: en welke zekerlyk weinig zyn in proportie van de aanzienlyke streek Lands van circa 13000 Gemeeten, die in deeze bedyking zal binnen vallen.

Dat egter, onverminderd de erkende nuttigheid en noodzakelykheid, zy Heeren Gecommitteerden niet ongeremarqueerd kunnen laaten, dat de Heeren Raaden van Staate dit plan finaal hebben gearresteerd, zonder eenige voorafgaande communicatie met de Provintie van Zeeland, het welk, zoo al niet het Regt, ten minsten de welvoeglykheid, en de exempels van vorige tyden hadden gevordert, in een zaak, waar by de Provintie, uit hoofde van hare veiligheid, zoo hooglyk geïnteresseerd was, waar by zoo veel notable Ingezetenen van Zeeland, als Eigenaars van Schorren of na by gelegen Landen, groot belang hebben, en boven dien een plan, dat gedeeltelyk zal moeten geëxecuteerd worden op het Territoir, waar over de zorg in 't particulier aan de Provintie van Zeeland is toevertrouwd, en eindelyk dat, na rato van de in te dyken Gemeeten, verre boven een derde part op kosten van Zeeland, zal moeten geëxecuteerd worden.

Dat deeze communicatie, naar het begrip der Heeren Gecommitteerden, te meer noodig was geweest, omdat 'er nog verscheiden zaaken zullen moeten gearrangeerd worden, betrekkelyk tot de indyking, de kosten daartoe vereischt, de Fortificatien die nog zullen moeten aangelegd worden, de snatie der Landen in de oude Polders, de adjudicatie van den eigendom der particulieren in de nieuw te bedyken Landen, en wat nog meer van dien aart zal voorvallen, waarover de Heeren Raaden van Staate ongetwyfeld niet zullen willen disponeeren, zoo verre het raakt het Committimus, zonder de Provintie van Zeeland.

Dat eindelyk de Heeren Gecommitteerden dit plan niet hebben kunnen examineeren, zonder zig te herinneren, hoe de

Heeren van deezen Raad, meer dan eens, ter harte genomen, en aan de Heeren Staaten hebben geremonstreerd, de hooge noodzakelykheid, dat voor de beveiliging van deeze Provintie, van de kant van Lillo en Liefkenshoek diende gezorgd te worden, terwyl het aan hun Gecommitteerden is voorgekomen, dat mogelyk, te gelyk met dit plan, of met eenige extensien van het zelve, dit zoo noodig en wenschelyk werk zoude kunnen geëffectueerd worden, ten minsten serieuse deliberatien, en examinatien van kundige persoonen, daar op worden aangelegd.

Dat zy Heeren Gecommitteerden, hoe zeer deze reflexien hun voorkomen van gewigt te zyn, egter oordeelen, dat dezelve niet behoorden te arrêteeren de executie van het plan by den Raad van Staate gearresteerd, nadien het voornaamste gebuteerd effect tot beveiliging van het Frontier van Vlaanderen, grootelyks zal afhangen van den spoed, waar mede het zelve zal kunnen uitgevoerd worden, dewyl de Schorren, van Jaar tot Jaar, hooger wordende, de bedyking tot het formeeren van een inundatie geheel onbekwaam zou worden gemaakt; dat derhalven zy Heeren Gecommitteerden van advys zyn, dat deeze Raad aan de Heeren Staaten favorabel zoude kunnen voordraagen het plan van bedyking in Vlaanderen by den Raad van Staate gearresteerd, en aan Hun Ed. Mog. gecommuniceerd by Missive van den 28 November 1782, en dat hoogstgemelde Heeren Staaten, by rescriptie aan den Raad van Staate op dezelve Missive, na het praemitteeren van de bovengemelde reflexien, zouden kunnen declareeren, dat Hun Ed. Mog. bereidt zyn, om in de kosten van de meer voorschr. generaale Bedyking, Gemet- en Gemetsgelyke te contribueeren naar rato van het aantal Gemeeten, het welk effectivelyk, van de droog te maaken sanden, op het Committimus van Zeeland staat binnen te vallen: dat wyders Hun Ed. Mog. de Heeren Staaten de generale reflexien by dit Rapport

gemaakt, en anderen die nog zouden mogen gemaakt worden door deezen Raad, zouden kunnen doen vervatten in een Memorie, en dezelve toezenden aan de Heeren Ordinaire Gedeputeerden deezer Provintie ter Generaliteit, met auctorisatie, om daar over, met de Heeren van den Raad van Staate, in Besognes te treeden, en die zaaken met communicatie van deezen Raad, te arrangeeren tot het meeste nut en voordeel van deeze Provintie, van welke auctorisatie (indien Hun Ed. Mog. dezelve goedvinden) ook in de voornoemde Missive aan den Raad van Staate af te zenden, zoude behooren kennis gegeven te worden, met verzoek, dat welgemelden Raad aan de Heeren Ordinaire Gedeputeerden de gerequireerde openingen gelieft te geeven, en verder in de executie van het gearresteerde project, met dezelve Heeren communicatyf gelieven te werk te gaan.

Waar op gedelibereerd en den Raadpensionaris voor de gedaane praelecture van het voorschr. Advys uit naam der Heeren Gecommitteerde Raaden, bedankt zynde, heeft de Heer VAN LYNDEN voor den Heer Eersten Edelen zig met het zelve geconformeerd, met instantien op een spoedige Conclusie wegens het nut en de pressance der zaak. De Heeren Gedeputeerden van Middelburg, Goes en Tholen hebben gezegd bereid te zyn om zig ook, met concurrentie der Leden, met dat Advys te conformeeren; doch die van de drie overige Steden copie van het zelve verzogt, om te brengen ter kennis en deliberatie van de Heeren hunne Committenten; niet te min, aanneemende om zulks ten favorabelsten aan dezelve te zullen voordraagen, en, zoo doenlyk, zig op de eerstvolgende Sessie tragten te expliceeren.

XVI. VAN DE SPIEGEL *aan* VAN TEYLINGEN.

Waarde Vriend! Wat gy doet, en hoe gy vaart, heb ik in langen niet gehoord: het eerste is zeker goed en het

laatste hoop ik. — Het gene ik uitvoer, is van te weinig importantie, om er UwEdg. dikwyls mede te occupeeren, maar hier nevens zende ik UwEdg. een stuktje 1) dat men my opgedrongen heeft te maken: ik heb my lang geëxcuseerd, op grond dat de Raadpens[s] eerste Minister zynde, ik geen persoon in het besogne had, daar zyn E. praesent was, en dat men my derhalven niet vergen kon te praeadviseeren in een zaak van die delicatesse, maar eindelyk heeft de eerste Minister het besogne aan my overgegeeven, en dus zit ik, tot den hals toe, in dit fraaie werk; ik weet, dat ik, ab utraque parte, ongenoegen zal geeven, maar wanneer ik in myn post geroepen worde om te zeggen *wat regt is*, valt er geen plooien: het eenige dat ik getragt heb te doen, is, de schotel zoo smaakelyk te maaken als mogelyk was; maar het werk is gemaakt, onder continueele vlaagen van hoofdpyn, waar mede ik een paar dagen het bed heb moeten houden, en ik zie, by de naleezing, dat myn styl vry wat heeft van de effecten van een krank hoofd.

Ik verzoek, by gelegenheid, UwEdg. oordeel op de zaak zelve te mogen verneemen. Ondertusschen gelieve UwEdg. zig gepersuadeerd te houden, dat ik ben

10 *April* 1783.

T. T. V. D. SPIEGEL.

---

1) Gewis de hierna volgende *Pro Memorie* (een afdruk in fol. 42 bl.) — noch in het *Secreet Register* der Staten van Zeeland, noch in de gewone State-Notulen of onder de Bylagen te vinden, maar opgenomen in FR. ADR. VAN DER KEMP, *Magazyn van Stukken tot de Militaire Jurisdictie betrekkelyk*. VIII. 332—401. (Utrecht 1783). Aanleiding tot het geschil, dat geheel Nederland in gisting bragt, had de zaak van den Officier-Vaandrig J. E. DE WITTE gegeven, van verraderlyke verstandhouding met de Engelschen verdacht, en uit het eiland Schouwen gevangen naar 's Hage vervoerd. (September 1782.)

XVII. *Pro Memorie, dienende tot onderzoek, hoedaanig het Staatsregt zy der Provintie van Zeeland, omtrent de Militaire Jurisdictie, zoo in het Crimineel als Civil, geformeerd op het verzoek der Leden van het Besogne, uit Hun Ed. Mog. Vergadering, tot examinatie van die materie gecommitteerd, by Resolutie van den* 12 *December* 1782.

Indien de President VAN BYNKERSHOEK redenen gevonden heeft, om by het beginnen der behandeling van het *Forum Militum*, te zeggen: *Difficilis sane haec est inspectio, eoque difficilior, quod aliud Lex et Ratio, aliud Usus probare videatur;* dan kon het althans aan ons niet ten kwaade geduidt worden, dat wy in het eerst geschroomd hebben, een werk op ons te neemen, 't welk zoo moeilyk, omslaglyk, en rondom delicaat is, en waar toe niets in staat zou geweest zyn ons te persuadeeren, dan alleenlyk het gevoel van de betrekkinge, in welke die taak van ons werdt gevorderd.

Een betrekking zeker, waar in men niet kan geroepen worden, zonder zig straks gereedt te toonen, om met alle vermogens, en met ter zyde stelling van alle andere consideratien, daar aan te voldoen; maar welke ook teffens moet herinneren de onkreukbaare verpligting, die een Minister, in die qualiteit gevraagd zynde *wat* REGT *is*, eeniglyk en altoos behoort voor oogen te hebben, om, van welken aart de materie ook moge zyn, onbewimpeld zyn gevoelen voor te draagen, niet, zoo als deeze of gene het zou kunnen verlangen, maar zoo als de waarheid, naar

zyn inzien, gevonden wordt, en zulks zonder bekommering over het lot, 't welk zyn voorgestelde opinie zal ontmoeten.

Het object van onderzoek (gelyk het in het hoofd deezer wordt voorgesteld) moet alleenlyk gaan over 't gene, in de Provintie van Zeeland, in deeze materie, het geëtablisseerd REGT is, en niet over 't gene de Souverain tot Regt zou kunnen of behooren te maaken, welk laatste maar te pas zal komen, wanneer het punt van Regt boven allen twyfel gefixeerd zynde, de Souverain zou oordeelen, dat het nuttig en noodig was, verandering daar in te brengen.

Voor dat men zoo een notable quaestie uit het *Jus Publicum* deezer Provintie zal beginnen, dient, naar ons begrip, voor eerst gedetermineerd te worden, welke de *fontes* van dit *Jus Publicum* zyn, waar uit de quaestie moet worden beslist.

Het Romeinsche Regt schynt hier in geen aanmerking te kunnen komen; want hoezeer het zelve, in Burgerlyke zaaken, als een subsidiair Regt zy ingeroepen, zou het egter zeer ongeschikt zyn voor een grond van decisie in zaaken, die den Staat en de Regeeringsform deezer Landen betreffen.

Met niet veel meerder vrugt kan men te raade gaan by het Staatsregt der nabuurige Landschappen, nadien ydere van onze Vereenigde Provintien, in zaaken, die zy, door de Unie, niet volstrekt gemeen gemaakt heeft, haare eigen constitutie van Regeering, en haar eigen Staatsregt heeft behouden.

Uit particuliere Resolutien, die by de Heeren Staaten of Steden van Zeeland, in voorkomende gevallen, genomen zyn, zoude men te vergeefs een compleet systema tragten op te maaken: niets ware anders gemakkelyker, dan een lyst te suppediteeren van Retroacta; maar het is door een beroemd Man zeer verstandig aangemerkt: „dat 'er geen Land is, waar in men minder dan in het onze, de Constitutie van de Regeering behoort te zoeken in 's Lands Re-

gisters, om dat voorbeelden doch maar aanwyzen, hoe en op welke wyze, men, in onderscheiden tyden, de zaaken, naar het heerschend belang, beschouwd en geschikt heeft 1).''

Wy oordeelen derhalven, ons alleenlyk te moeten bepaalen, tot zoodanige Wetten, Resolutien, Privilegien, Accoorden, of welken naam men aan dezelve verkiest, te geeven, die met zulk bepaald oogmerk zijn ingerigt, om te dienen tot generaale Regels en Rigtsnoer in dit stuk, en die door de Staaten van Zeeland afzonderlyk, of in concurrentie met de Bondgenooten, zyn gemaakt, of ten minsten voor een Rigtsnoer zyn aangenomen: waar by, in de tweede plaats, gevoegd mogen worden zoodaanige oude en welhergebragte Costumen, die door haar wettig, langduurig en frequent gebruik, de kragt van Wetten verkreegen hebben.

Wy kunnen derhalven, in de behandeling deezer quaestie, afsnyden, de opereuse discussie over al wat relatie heeft tot de Militaire Jurisdictie, in het afgetrokken beschouwd: gelyk ook, hoedanig het met dezelve gelegen zy in andere Provintien van de Unie, of op het gemeen Territoir van de Generaliteit; te meer, omdat alles wat vóór- of tegen deeze quaestien kan gezegd worden, door zulke bekwaame pennen voldongen is, dat 'er niets, dan de Uitspraak, aan schynt te ontbreeken.

Ons onderzoek zal zig verdeelen in deeze drie Hoofdpoincten.

I. *De Jurisdictie over Militaire persoonen in Zeeland, in cas van Delicten door dezelve gepleegd.*

II. *Dezelve Jurisdictie in cas van Civile Quaestien, tus-*

1) RENDORP, *Verhandeling over de Militaire Jurisdictie.* Ook BYNKERSHOEK, Quaest. Jur. Publici (ad Lectorem) had verklaard: „nec ipsi Ordines semper una eademque sententia usi sunt, nunc hoc, nunc aliud rursus placuit, et in his, quid sequendum videatur, libera cujusque est electio."

schen de Militairen onderling, en met persoonen van den Burgerlyken stand.

III. *De Hooge en Laage Militaire Regters.*

De quaestie over de Militaire Jurisdictie is zoo oud, als de gewoonte is, om het Krygsvolk binnen de besloten Steden in bezetting te leggen; want in het Leger kan 'er byna geen geschil over gemaakt worden: niemand zal doch tegenspreeken, dat een bende Krygsvolk moet in orde gehouden worden, dat daar toe noodig is, straffe te oeffenen over de misdryven, welke die orde troubleeren, en dat de strafoeffening, in een land van Justitie, niet behoort geëxerceerd te worden zonder een soort van Regtspleeging: het is ook even zeker, dat in oude tyden alle Regtspleeging over Militaire persoonen en derzelver delicten, moet geweest zyn in handen van de Krygsoversten en Bevelhebbers, juist niet uit hoofde van een Militair Privilegie, maar omdat het geval nergens anders plaats kon hebben dan in het Leger, of in Expeditien uit het Leger afgezonden, daar geen Burgerlyke Magistraat voor handen was, maar daar het Krygsvolk, *by malkander zynde*, als een *nova Universitas* werdt aangemerkt, wier eenige Magistraat, zoo lang dezelve *Universitas* subsisteerde, waren de Krygsbevelhebbers

Onze Krygsmagt, gelyk een yder weet, bestond voor drie of vier eeuwen, uit de Leenmannen en Burgers, wier verpligting om ten stryde te trekken niet langer duurde, dan een enkele Campagne, en deeze gëeindigd zynde, werdt het Leger gescheiden, en de Burger keerde weder onder het Regtsgebied van zyne Burgerlyke Overheid: hy was derhalven alleenlyk Krygsman in het Veld, en aldaar was hy subject aan de Krygswet en den Regtsdwang der Krygsoversten; maar na het scheiden van 't Leger, hield de Krygsdienst op, en de Burgers beschermden hunne Steden,

niet op den voet van Bezettelingen, maar van Burgers, die hun eigen vuur en haartstede bewaaren.

Sedert dat de Ambitie der Vorsten het noodzaakelyk gemaakt hadt, vaste Krygsbenden op de been te houden, werdt die *Universitas Militaris* gecontinueerd, niet alleen in het Veld, maar ook in die plaatsen, het zy Steden of Forten, daar de Troupes gelegd werden, om wederom ter bekwaamer tyd te dienen: dezelve *rede* van goede orde te houden, en de misdryven, na voorgaande Regtspleging, te straffen, moest in deezen gecontinueerden Krygsdienst blyven stand houden; maar de *noodzakelykheid*, om dat te laaten doen door de Krygsoversten en Bevelhebberen, was niet dezelve, omdat 'er in die Plaatsen gemeenlyk een Burgerlyke Magistraat gevonden werdt.

Dit moest, natuurlyker wyze, gelegenheid geeven tot stribbeling tusschen de Hoofden van het Krygsvolk, en de Magistraaten, welke laatste van oude tyden af (althans onder de Regeering der Vorsten uit het Huis van Oostenryk) de volle Crimineele en Civile Jurisdictie in hunne Steden hadden: en in geschillen van dien aart, is het niet moeilyk te raaden, wie van de beide partyen zal in 't gelyk gesteld zyn; want het Krygsvolk, onder die Regeeringsform, alleenlyk eed doende aan den Vorst, en niet aan de Staaten of Steden, vond ligtelyk heul en bescherming by hem, welke hunnen dienst dikwyls noodig hadt, om de Steden naar zyne hand te zetten.

By deeze sustenuë is het niet gebleeven; maar de Militairen, niet minder dan andere menschen, geneegen, om hunnen stand luysterryker te maaken, en daar by aangezet door eene verkeerde applicatie van het Romeinsche Regt, vergenoegden zig niet met de Jurisdictie welke zy in de Steden oeffenden, te houden voor een Militaire Discipline, die geen plaats kon hebben, als op grond dat de Krygsbende daar by één en onder het Vaandel was; maar zy

praetendeerden, dat die Jurisdictie was *Universeel*, *Territoriaal*, en hun toekwam uit hoofde van een *Privilegium Personae*, 't welk den Krygsman overal verzelde, waar hy zig ook bevondt, en 't welk niet permitteerde, dat een Militair ergens anders, dan voor een' Militairen Regter, kon of mogt betrokken worden.

In het laatst der Vorstelyke Regeeringe, heeft men getragt deeze oppositie tusschen Militairen en Burgers weg te neemen, door eenige generaale en particuliere ordres daar op te stellen, waarvan, hier na, applicatie zal worden gemaakt.

In het begin der Revolutie, toen de Troupes van den Staat meest bestonden uit vreemd Krygsvolk, ongewoon aan ontzag voor Burgerlyke Wetten en Overheden, toen de Krygstugt veel slapper dan tegenwoordig, en de staat van de Regeering nog zeer onzeker was, toen kenden de Steden naauwlyks ondraagelyker last, dan het inneemen van Garnisoen: men sloot de Troupes, schier overal, de poorten voor 't hoofd, en daar men haar meester kon worden, moesten zy de Steden ruimen; ondertusschen de Staaten, byna dagelyks, in de noodzaak zynde om de Steden door Bezettingen, tegen den Vyand te verzekeren, waren ernstig bezorgd, om deeze zwaarigheden uit den weg te ruimen; doch het moest met veel voorzigtigheid geschieden, om aan de eene zyde het Krygsvolk, 't welk men zoo noodig hadt, niet te zeer te ergeren, en aan de andere zyde, de Magistraaten niet te verkorten in de Privilegien der Steden; en dit is de waarschynlyke rede, waarom die Stukken in zulke algemeene bewoordingen zyn ingerigt, dat men de Historie van dien tyd wel kennen moet, om derzelver regte meening te verstaan.

Indien men egter de Reglementen en Ordres door de Staaten-Generaal, en die van Zeeland, in de eerste tyden van de Republyk gemaakt, met een onbevooroordeeld oog wil inzien, zal men klaarlyk in dezelve zien doorstraalen, een

vry eenpaarige wyze van denken op het stuk van Jurisdictie over Militaire Persoonen, in cas Crimineel, zoo dat duidelyk te bespeuren zy, dat de Staaten geene verandering hebben willen maaken, in de voorregten aan het Militaire Lighaam, door de laatste Vorsten, vergund; maar dat zy ook hebben willen zorgen, dat deeze vergunningen zig niet uitstrekten buiten het oogmerk, en niet tot *Personeele Privilegien* wierden gemaakt.

Om deeze opinie tot klaarheid te brengen, zullen wy *voor eerst* voorstellen de Reglementen, door welke de twee laatste Vorsten getragt hebben dat geschil te beslissen; waar op men *ten tweeden* zal laaten volgen de Ordres en Reglementen door den Souverain, in de eerste tyden der Vrye Staatsregeering, gemaakt, en vervolgens zal men examineeren, of de Heeren Staaten van Zeeland, in laatere tyden verandering in het geëtablisseerd Regt gebragt hebben.

In de eerstgenoemde soort dier Reglementen, schynt tot een doorgaanden grondslag van het Regt, aangaande de Jurisdictie over delicten van Militaire persoonen, gelegd te zyn deeze Regel:

„Dat Militaire Persoonen, onder hun Chef zynde, het zy in het Leger, of in het Garnisoen, in alle Crimineele gevallen, gewoonlyk, subject zyn aan den Militairen Regter en aan het Krygsregt, omdat alle hunne misdryven moeten gerekend worden *Militair* te zyn, als inloopende tegen de Krygstugt, zonder welke een bende Krygsvolk niet kan in orde gehouden worden; maar dat dezelve Persoonen, buiten het gezag van hun Chef zynde, het zy dezelve vagebondeeren, of met verlof zig ergens onthouden, moeten te regt staan voor de Ordinaire Justitie, omdat de meeste van hunne misdryven niet anders kunnen aangemerkt worden, dan als *Commune* delicten; Wy zeggen met opzet, *de meeste*, dewyl men eenige gevallen schynt uitgezonderd te hebben, waar in een Krygsman, schoon zonder zyn Chef

zynde, een Militair delict kan begaan, waar van de cognitie aan den Militairen Regter moet worden gerenvoyeerd: zoodaanige zyn de misdaaden van desertie, uitloopen van onder het Vaandel, om overlast te pleegen met fourageeren, of op den huisman te leeven, en mogelyk andere van gelyken aart."

Dit systema is zeer klaar op te maaken uit de Ordonnantie van Keizer KAREL den V, van 12 October 1547, in het Fransch te vinden onder de *Placaaten van Vlaanderen* 2 B. *bl.* 735, en in het Nederduitsch agter de fraaie Verhandeling *over de Militaire Jurisdictie* van den Heer Burgemeester RENDORP.

In deeze Ordonnantie wordt 1° gestatueerd, dat alle Officieren en Justicieren (dat is, van de Ordinaire Justitie) zal mogen apprehendeeren alle Oorlogsluiden, op verscher daad, in hunne misdryven bevonden wordende, en dat zy daar over Justitie zullen mogen doen, *wanneer dezelve Oorlogsluiden zyn zonder Hoofd of Vaandel; maar dat zy die misdadigers aan de Capiteinen zullen moeten overleeveren, in geval het Hoofd of Vaandel present is.* 2° wordt bevolen, dat *de Capiteinen* kennis zullen hebben van alle geschillen en andere zaaken, geen capitaale misdaaden zynde, *by de Militairen begaan in het Garnisoen, en geduurende het zelve Garnisoen*, en indien de misdaaden capitaal zyn, dat zy de delinquanten moeten overleeveren, om Justitie daar over gedaan te worden, op den te vooren bepaalden voet, dat is, dezelve over te leveren aan den Provoost van 't Quartier, om *by advyse van de Hopluiden en Capiteinen*, exemplaire Justitie te doen, en by gebreke van den Provoost, aan den Gouverneur van de Plaats, of in zyne absentie, aan de Provintiaale Regters; maar ingeval een misdaadig Militair Persoon voortvlugtig was, zonder in zyn Garnisoen geapprehendeerd te zyn, mag de Officier van de Justitie der Plaats daar het feit geschied is, informatien

neemen, en alle Officieren hebben regt den fugitiven delinquant te apprehendeeren, en Justitie over hem te doen, zonder gehouden te zyn, hem aan den Militairen Regter over te leveren. 3°. aangaande delicten begaan vóór dat zy in dienst gekomen zyn, mogen delinquanten, buiten het Garnisoen en buiten het Vaandel, door de Ordinaire Regters geapprehendeerd en te Regt gesteld worden; maar in het Garnisoen, wordt onderscheid gemaakt, of de delicten zyn capitaal: in het eerste geval mag de Ordinaire Regter Justitie daar over doen, zonder renvoy onder praetext van Militairen Dienst; maar in het tweede geval, mag de Ordinaire Regter zig met de zaak niet bemoeien.

Eindelyk wordt aan alle Ordinaire Regters en Justiciers, in besloten Steden en daar buiten, verboden eenige verdere kennis te neemen van delicten begaan door het Krygsvolk, in de plaatse van hun Garnisoen, dan in de gevallen hier boven opgenoemd.

In den geest van het zelve Systema is gemaakt het 68 art. van de bekende *Crimineele Ordonnantie* van 1570, welke dicteert, dat de Oversten, Collonellen, of Provoosten, de kennisse zullen hebben 1°. van alle zaaken van Krygshandel, 2°. van 't gene in 't Leger geschiedt, 3°. van 't gene de Krygslieden misdoen, ter plaatse van hun Garnisoen, 4°. of agter Lande trekkende onder hun Vaandel, 5°. als het te doen is van den eenen Soldaat tegen den anderen, en dit in alle zaaken, zoo wel capitaal als niet capitaal; maar dat de Ordinaire Regters zullen kennis hebben van *gemeene delicten* geperpetreerd by het Krygsvolk, 1°. buiten het Leger, 2°. elders of andersins gecommitteerd als boven gezegd is (dat is, buiten het Garnisoen, buiten hun Vaandel, of tusschen Militairen en Burgers) 3°. van delicten begaan, voor dat de delinquanten in den dienst zyn ingeschreeven.

Waar omtrent nog te observeeren is, dat deeze Ordon-

nantie niet voor iets nieuws wordt opgegeeven, maar voor eene renovatie *van 't gene tot verscheiden stonden gestatueerd was;* als mede, dat de distinctie tusschen *Militaire en Commune delicten*, niet wordt opgevat, gelyk in laateren tyd is gedaan, maar dat men *Militaire* noemde, alle misdryven gepleegd door Krygsluiden *onder het Vaandel,* daar zy actueel Dienst moesten doen, zoo wel in 't Garnisoen als in 't Leger, en dat *Commune* delicten waren, zoodanige die een Krygsman *buiten zyn Vaandel* of actueelen Dienst committeerde.

Wy zullen in geen onderzoek treeden, of die Crimineele Ordonnantie, in deeze Landen, ooit als een Landwet zy aangenomen 1); dit doet doch niets ter zaake, om dat het gevolg dat wy 'er, voor het tegenwoordige, uit trekken willen, alleen is, om te doen zien, dat 'er een bestendig Systema in die dispositien geheerscht heeft; naderhand zullen wy naspeuren, of de Staaten, na het verlaaten der Vorstelyke Regeeringe, van denkbeelden veranderd zyn.

Eindelyk komt nog in consideratie het Placaat van Koning PHILIPS van 22 February 1582, onder de *Placaaten van Vlaanderen* 2 B. *bl.* 679; want schoon dit Placaat geen verbindende kragt gehadt hebbe in de Geunieerde Provintien, dient het egter mede tot bewys van de generaale denkenswyze van dien tyd: aldaar worden *art.* 4 en 5, de Ordinaire Regters van Steden en Vlekken gelast, aan te tasten en te vangen de Soldaaten, die buiten het Leger of Garnisoenen, zig schuldig maaken aan misdryven, om daar over Justitie te doen, zonder renvoy aan de Krygsoversten: hetwelk door den Gouverneur-Generaal, Graaf ERNST VAN MANSFELT, ten verzoeke van de Staaten van den Lande, is geïnterpreteerd den 7 January 1592, *ibid. bl.* 684, plaats te heb-

---

1) Zie laatstelyk over dit geschilpunt, Mr. A. OUDEMAN, *Verhandelingen van Strafvordering en Strafregt* (Groningen 1878) bl. 1—17.

ben in alle Capitaale delicten, als rooven, straatschenden, vrouwe kragt, openbaar geweld, en diergelyke, met uitzondering van de Militaire delicten, te weeten, desertie, vertrokken te zyn zonder verlof, op discretie te leven etc. in welke laatste gevallen alleenlyk, de gevangens moeten overgeleverd worden aan den Militairen Regter, zoo dezelve tegenwoordig is, binnen zekere distantie van de plaats der apprehensie [1]).

Wy zyn dus genaderd tot de eerste tyden der vrye Staatsregeeringe, waaromtrent wy herinneren 't gene reeds geremarqueerd is, dat de Reglementen van dien tyd zoo onbewimpeld niet spreeken, als men tot een compleete beslissing van deeze quaestie, zoude verlangen; egter klaar genoeg om te zien, dat men geene intentie gehadt heeft, om af te gaan van het systema onder de Graafelyke Regeering als een generaalen regel aangenomen.

De eerste Grondwet die hier in consideratie komt, als gelyktydig met de nieuwe verpligting van de Militie aan de Generaliteit van de Vereenigde Provintien, is de Unie van Utrecht, welke in het 7 *art.* statueert: „dat de Steden zullen gehouden zyn Garnisoenen te ontvangen, mits dat de Capiteinen en Soldaaten, boven den generaalen eed, particulierlyk eed zullen doen aan de Provintie en Stad, waar in zy gelegd zullen worden, en dat men alzulke order stellen en discipline onder de Soldaaten houden zal, dat de Burgers en Inwoonders van de Steden en het Platte Land, daar by, boven redenen niet bezwaard worden, noch eenige overlast lyden zullen." En wanneer verscheiden Steden,

---

1) Met dit historisch overzigt is het niet overbodig, de Memorie van Toelichting en de Verslagen betrekkelyk den Belgischen *Code Pénal militaire* van 27 Mei 1870 te vergelyken. Dáár is ook de rede van de Ordonnantie van 23 Mei 1587, door den Hertog VAN PARMA vastgesteld, en van de *Étude historique* van *de Robaulx de Soumoy*, *sur les tribunaux militaires en Belgique*. (Bruxell. 1857).

alvoorens de Unie aan te neemen, zwaarigheid maakten omtrent deeze voorwaarde van Garnisoen te moeten inneemen, gaven de Bondgenooten aan dezelve particuliere Renversaalen, tot verzekering tegen den overlast van het Krygsvolk, genoegzaam in dezelve bewoordingen als het bovengemelde *art.* van de Unie: „dat men zulke orde zal stellen en discipline houden onder de Soldaaten, dat men geen rede zal hebben zig te beklaagen, dat *by schulde van de Geunieerde Provintien*, eenige onordeninge geschiedt zal zyn. *Z. Renversaal aan Nymegen* 5 *Maart* 1579, in den *Bundel van Onuitgeg. Stukken* 1 *D. bl.* 293, *gedrukt te Goes by* J. HUYSMAN *in* 1780. *aan Aarnhem* 9 *Maart* 1579, *ib.* 301. *aan Venlo*, 11 *April* 1579, *ib.* 2 *D. bl.* 77.

Indien nu de intentie van de Bondgenooten ware geweest, dat de Steden de wanorden en overlast van het Krygsvolk, by haar in Bezettinge, met de Ordinaire Justitie vermogten te reprimeeren, zoude 'er niets natuurlyker geweest zyn, dan zulks in de Renversaalen te stellen, in plaats van een belofte van *goede discipline te houden*, of *dat 'er, by schulde van de Geunieerde Provintien*, *geen wanorden zouden voorvallen.*

Jaa hoe zeer de woorden van de Unie, en van de bovengemelde Renversaalen ons, tegenwoordig, mogen voorkomen, als zeer algemeen te zyn, waren ze egter in dien tyd duidelyk genoeg, om de Steden daar mede gerust te stellen, zoo dat men zelfs een nadere explicatie onnoodig agtede; want toen de Aartshertog MATHIAS in April des Jaars 1579 een nieuwe Generaale Unie tusschen alle de Provintien hadt voorgeslaagen, met insertie, ten aanzien van het Krygsvolk, van de boven aangehaalde woorden der Unie van Utrecht, en onder deeze byvoeging: „welverstaande, dat de Soldaaten en Capiteinen zullen gehouden zyn hen te gedraagen in alle stilheid, zonder iemand te scandaliseeren, op poene van lyfstraffe": adviseerden de Bondgenooten van Utrecht daar op,

„dat by hunne Unie genoeg voorzien was tegen de insolentie van de Soldaaten, met de woorden van het artikel, daar gezegd wordt, tot *meerder contentement van de Inwoonders voornaamelyk der Steden*, dat men zulke orde en discipline etc. terwyl de bygevoegde clausule in de geproponeerde generaale Unie abondeert, en meer *studio corrigendi* dan uit noodzaak daar by gesteld is." *Z. Bundel van Onuitg. Stukken 2 D. bl.* 34 *en* 57.

Wy vinden dus, tot nog toe, niet, dat de Bondgenooten in het begrip stonden, dat de Steden ordinaire Jurisdictie hadden over de Militairen by haar in Bezetting, en gevolgelyk is 'er, by de Unie, geen verandering gemaakt in het Regt door de laatste Graaven gestatueerd.

Maar zoo 'er nog eenige twyfel by iemand overblyft, als of de generaale uitdrukking van orde en discipline onder de Bezettingen der Steden te houden, niet insloot de Judicature over zulke misdryven, welke men verkiest *Commune delicten* te noemen, kan men zulks, tot de compleete overtuiging toe, betoogen uit den Bestaltbrief voor de Militie gemaakt den laatsten February 1579, en dus weinige dagen na het sluiten der Unie 1), en terwyl men bezig was met aan de Steden de bovengemelde Renversaalen, tot haare verzekering tegen den overlast der Garnisoenen, uit te geeven.

Van dit aanmerkelyk stuk, schoon de eerste Wet zynde op welke de Geunieerde Provintien Troupes in haaren dienst hebben aangenomen, is tot nog toe (zoo veel wy weeten) geen employ gemaakt in de quaestie over de Militaire Jurisdictie 2), zoo min als van de boven aangehaalde Renversaalen

1) De *Bestaltbrief* is overgedrukt in het *Aenhangsel* op het VIIIste Deel van VAN DER KEMPS *Magazyn van Stukken* bl. CXXXIV—CLV.

2) Verg. hierbij Mr. J. G. VAN OLDENBARNEVELT, gen. TULLINGH (Advocaat-Fiscaal van de Generaliteit) *Onderzoek, of de Bestaltbrief voor de Militie van den Staat* van den laatsten *February* 1579 *kracht van wet gehad hebbe?* (met opehelderende Bylagen) Utrecht 1783. — Zie voorts over de

en Unie van den Aartshertog MATHIAS, en wy verblyden ons, dat naspooringen, voor deezen, uit de Registers en Archiven van Staat gedaan, thans kunnen dienen tot een blyk, dat quaestien van het Staatsregt deezer Landen, hoezeer door de edelste Vernuften behandeld, egter nog uit nieuwe bronnen kunnen opgehelderd worden.

Deeze Bestaltbrief is gemaakt, (gelyk het hoofd daar van luidt) by die van Gelre, Zutfen, Holland, Zeeland, Utrecht, de Ommelanden tusschen de Eems en Lauwers, de Stad van Gendt, en de Heeren Stadhouders, welke toen ter tyd het Bondgenootschap der Vereenigde Nederlanden uitmaakten, en het oogmerk van de Wet is, „dat de Knegten in goede geregeldheid en discipline worden onderhouden, en voorgekomen alle geweld, beroovinge en uitteeringe, *zoo binnen de Steden als ten Platten Lande.*

Laat ons nu zien, op welke wyze de Bondgenooten oordeelden dit doel te kunnen bereiken:

In het IV *art.* vindt men gestatueerd: „alle moetwillige doodslagen, dieveryen, brandstigtinge, straatschendery, overspel, vrouwekragt, fortse, geweld, valsheid, en andere gelyke booze daaden, en openbaare kwaade feiten en misbruiken zullen aan 't leeven gestraft worden, *met oordeel van Krygsoversten, Capiteinen en Bevelhebberen, naar Krygsgebruik,* of zulke Ordonnantie als by de voorsz. Provintien en haare Stadhouders, daar op gemaakt is of gemaakt zal worden.

„Item zullen zulke misdadige, ook alle zulke Soldaaten, die zig aan eenige Burgers of Ingezetenen van de Steden en Landen der voorsz. Provintien, en andere, geene Soldaaten nog van het Krygsregiment zynde, ontgaan, misdoen, of iets misbruiken, by den Officier van de Plaatse

bestryding van dien Bestaltbrief door VAN DER KEMP en anderen, Mr. M. F. LANTSHEER, in de meermalen vermelde Dissertatie *de Rebus a* L. P. VAN DE SPIEGEL *in Zelandiâ gestis et scriptis* (Utrecht 1843) p. 158 sqq.

mogen aangetast en in hegtenis gehouden worden, indien de Provoost niet praesent is, of daar van in gebreeke blyft, behoudens dat men dezelve gevangenen, binnen 24 uuren na de apprehensie, zal overleeveren in handen van den Oversten of Hopman."

Deeze Ordonnantie verder naleezende, vindt men, in dezelve, bepaalde dispositien tegen het dreigen en smyten van de huiswaarden, derzelver vrouwen en dienaars, of andere Burgers en Landluiden, alsmede tegen het oneerlyk bejegenen van vrouwen en jonge dogters, en in 't generaal „dat al 't gene in deeze articulen niet gesteld is, *naar ouder gebruik des Krygs*, beregt zal worden."

Wanneer men nu in aanmerking gelieft te neemen, dat deeze Ordonnantie gemaakt is, door de genen, die buiten twyfel competent waren om zulk een Wet te formeeren, dat de Staaten van Zeeland onder dezelve *nominatim* bekend staan, dat deeze de eerste Grondwet is voor de Militie, en gemaakt in een tyd wanneer het doorlugtig Verbond van Unie tot een eeuwige bescherming der Privilegien van Provintien en Steden, is aangegaan, wanneer (zeggen wy) men dit alles, zonder vooroordeel, of drift, beschouwt, kan men ligtelyk een conclusie opmaaken, hoe het met de Jurisdictie over delicten van Militairen in het Garnisoen begaan, gelegen zy geweest, naamelyk, dat een Militair eenig delict begaande, zoo wel in zyn Garnisoen als in het Leger, moest gestraft worden voor den Militairen Regter, maar buiten het Leger, of buiten zyn Garnisoen, en niet onder het Vaandel zynde, voor den Burgerlyken Regter, except weinige gevallen.

Tot nog toe derhalven hadden de Graaven noch de Staaten nooit erkend, dat de Jurisdictie van den Militairen Regter was *Universeel*, of gefundeerd op een *Militair Privilegie;* maar zy hadden dezelve altoos aangezien, als een gevolg van de discipline, die tot nut van het Militaire Lighaam,

zoo wel als van de Burgers en Ingezetenen, noodig was, over al, daar het Krygsvolk onder hunne Bevelhebbers effectivelyk in dienst waren.

Ondertusschen was dit constant begrip van den Souverain verre af, van genoegen te geeven aan de praetensien der Militairen, welke ten deezen tyde meest uit vreemdelingen bestaande, voor al te Vlissingen, dat met Engelsch Garnisoen bezet was, in geenerlei gevallen aan den Burgerlyken Regter wilden subject zyn, zoo dat de Heeren Gecommitteerde Raaden van Zeeland, weinige jaaren na dien, noodzaakelyk vonden, in een expres point van Beschryvinge den 25 Augustus 1590, aan de Heeren Staaten voor te draagen: „alzoo dagelyks zwaarigheden voorkomen op de kennisse, ter cause meest van de delicten van het Oorlogsvolk, zoo te Water als te Lande, *allegeerende het Oorlogsvolk Privilegien, en declinatoire van hunne ordinaire Magistraten*, zoo aan die van de Admiraliteit, als andersins, uit respecte van hunnen dienst ende eed: om waar in ten besten te voorzien en orde te stellen, zoo heeft ons goedgedagt, dien aangaande Beschryving te doen aan Uw Ed., om daar op met advyse van Zyn Excellentie als Gouverneur, en van de Hoofden van den Oorloge, dien zulks toestaat respective, een bestendigen voet te raamen."

De Staaten draalden niet langer met het besluit, dan tot dat Zyne Excellentie Prins MAURITZ VAN ORANGE, in hunne Vergaderinge kon tegenwoordig zyn, en namen toen, op den 18 April 1591 deeze duidelyke Resolutie: „Op de kennisse van de delicten by het Krygsvolk, dienende te Water of te Lande, geperpetreerd in eenige besloten Steden en Jurisdictie derzelve, is geresolveerd, dat de kennisse daar van zal genomen worden by de voorsz. Steden (blyvende die van Tholen dien aangaande in hunne vryheid, om gelyke kennisse te mogen neemen, of te laaten vaaren) ten ware dezelve met Garnisoen bezet waren, en het delict geperpe-

treerd ware by één of eenigen van het Garnisoen, en niet van andere Soldaaten van den Garnisoene niet zynde, maar van elders in de voorsz. Steden gekomen; welke Resolutie Zyne Excellentie ten zelven dage aangezegd zynde, heeft daar op voor antwoord gegeeven te vrede te zyn, dat de Steden by haar oud gebruik en possessie (daar in zy maintineeren te zyn) blyven en continueeren."

Deeze Resolutie vergeleeken zynde met het gene wy te vooren gededuceerd hebben, is het middagklaar, dat geen nieuw Regt by dezelve wordt gestatueert, maar dat in de duidelykste termen wordt voorgesteld het Landregt, van den tyd der Graaven af, tot op dien tyd toe, *in viridi observantia*, te weeten, dat de Steden hebben de volle en Universeele Jurisdictie over alle delicten, door haare Burgers, Ingezetenen of Vreemden, in de Stad gepleegd, met uitzondering alleen van het Garnisoen, om dat het Krygsvolk onder het Vaandel, en dus ook in het Garnisoen, altoos is geconsidereerd als een *Universitas* op zig zelven, aan een byzondere discipline en regt onderworpen: terwyl wy verder uit deeze Resolutie zien, dat Prins MAURITZ, die het hoofd was van de Militaire discipline, zoo te Water als te Lande, verklaard heeft, in dit Landregt te berusten.

Dit zal, naar ons begrip, genoeg zyn tot aanwyzing van het primitive, en door de Staaten van Zeeland bevestigde *Jus Publicum*, omtrent de Jurisdictie over Militaire Persoonen in cas van delict; en wenschelyk ware het geweest voor de rust en orde in den Staat, dat Prins MAURITZ, ingevolge zyne toezegging, zig naar dat rigtsnoer gedraagen hadt, maar verscheiden gevallen, kort na de Resolutie van 1591 gebeurd, toonden, dat hy weinig gezind was de Militaire Jurisdictie binnen deeze paalen te houden; de Lieutenant Admiraal JUSTINUS VAN NASSAU praetendeerde, dat hem toekwam de cognitie van delicten van 't bootsvolk *binnen de Steden:* de Prins zelfs schreef aan de Steden Vlissingen

en Vère, dat zy zig van die cognitie moesten onthouden, en eischte, dat de Staaten hem wilden maintineeren in de Judicature over de delicten van 't Krygsvolk te Water en te Lande, welke hy oordeelde, hem, in verscheiden qualiteiten, te competeeren: de Staaten van hunne zyde verklaarden te willen blyven by de gestelde orde, welke alomme binnen de Provintie *in viridi observantia* was. Z. Staaten Notulen 10 Dec. 1591, 30 January 1592, 18 Dec. 1596, en speciaal 21 en 24 Maart 1597.

In Mey van het jaar 1597 proponeerden de Gecommitteerde Raaden wederom, by een poinct van Beschryving, „dat de Leden van Staat hunne Gedeputeerden zouden gelieven te gelasten, om aangaande dit stuk, finaal met Zyn Excellentie te veraccordeeren, het zy om by praeventie of andersins, daar in te procedeeren", en hier op volgde een deliberatie ter Staatsvergaderinge den 23 Mey 1597, die wy geheel moeten voorstellen, en een weinig by dezelve stil staan, om voor te komen, dat men niet valle in het abusive begrip, als of deeze deliberatie van 23 Mey 1597 is een formeele Resolutie, welke om verre werpt al wat den 18 April 1591, conform aan het oude Landregt, gestatueerd was.

De woorden van de voornoemde deliberatie luiden als volgt: „Om iemand te deputeeren naar Holland, om aldaar te besogneeren op de difficulteiten aldaar openstaande, (te weeten, over de directie van de Admiraliteits zaaken) — zyn gecommitteerd de Heeren VAN SANTEN, NICOLAAS JANSSEN HUYBERT, REYGERSBERGE en VOSBERGEN — hier op volgt immediaat: „alzoo het poinct van de kennisse over de delicten van het Krygsvolk en Bootsvolk in Zeeland, met Zyne Excellentie *door de voorsz. Gedeputeerden* mede zal dienen afgehandeld, is daar op mede *geadviseerd*, en zeggen die van Middelburg, dat onverminderd hun Privilegie *in Judicio contradictorio* geconfirmeerd, van dat zy vermogen, zonder eenige exceptie, kennisse te neemen van alle delicten, bin-

nen hunne Stad gecommitteerd zynde, den Lande van Zeeland, in deeze gelegenheid, dienstelykst te zyn, dat de kennisse van alle delicten zoude blyven by de Steden, 't en ware dat dezelve waren geschiedt tusschen twee Soldaaten of Bootsgezellen, in welken gevalle alleenlyk, en anders niet, zy zouden agten, dat praeventie behoorde plaats te hebben. Die van Zierickzee, ook onverminderd hun Privilegie, zoo zy eenige mogen hebben, zeggende nogthans hiervan te weezen in goede deugdelyke possessie, die in plaatse van Privilegie is, adviseeren, dat de voorsz. kennisse, zonder eenige limitatie of exceptie, by de Steden behoort te blyven, in aanzien van de groote zwaarigheden, die andersins dagelyks daar uit zouden mogen ryzen. Goes, Tholen, Vlissingen en Vere, zouden, om de zaak te accomodeeren, mede goedvinden 't advys van die van Middelburg, aangaande de praeventie, behoudens niet te min dezelve mede hunne Geregtigheden die zy in deezen zouden mogen hebben."

Uit deeze woorden observeeren wy *voor eerst*, dat het poinct in deliberatie, niet wordt gehouden voor *afgedaan*, maar als een zaak, welke de Gedeputeerden, gaande naar Holland, nog met Zyn Excellentie hadden *af te handelen*. 2°. dat de Staaten niet gezegd worden te *resolveeren*, maar de Steden te *adviseeren*. 3°. dat de Eerste Edele in 't geheel niet adviseerde, 't welk men niet kan goedmaaken met te zeggen, dat de Eerste Edele hier werdt aangezien als party, en daarom niet adviseerde; want dit argument gaat niet beter door, dan wanneer men zou voorgeeven, dat de Steden in deeze quaestie ook party waren, en dus Regters in haar eigen zaak: te minder, daar de Eerste Edele hier nog kwam in een andere qualiteit, dat is niet als Stadhouder of Capitein-Generaal, maar als Lid van Staat. 4°. dat op deeze deliberatie geen conclusie is gevallen, gelyk hadt moeten zyn, indien men dezelve hadt

willen houden voor een formeele Resolutie, ter vernietiging van een geëtablisseerd Regt, en welke conclusie, des te meer, noodzaakelyk was, omdat de sentimenten der Leden niet eenpaarig waren.

Deeze aanmerkingen op de voorgemelde deliberatie gemaakt hebbende, kunnen wy, ter goeder trouwe, dezelve niet aanzien voor een formeele Resolutie, die een nieuw Regt statueert; maar wy houden dezelve alleenlyk voor een deliberatie, dienende om de Gedeputeerden naar Holland gaande, te informeeren van de gevoelens der respective Steden: en, in de daad, zoo men de Advysen bovengemeld hadt aangemerkt als een formeele Resolutie, waar door een nieuw rigtsnoer vóor de Militaire Jurisdictie was gemaakt, zoude het immers onnoodig geweest zyn, een Commissie te strekken, om met Zyn Excellentie over die zaak te handelen, en de gansche handeling, waar van den 1 July 1597 rapport gedaan is, zoude een absurditeit geweest zyn.

Maar wy behoeven niet by gevolgtrekking te redeneeren, daar het uit de Stukken zelve blykt, dat door deeze deliberatie geen nieuw Regt is gemaakt, contrarie aan dat van 1591 en bevoorens; want, op denzelven dag wanneer dat nieuw Regt zou moeten gemaakt zyn, resolveerden de Staaten, Gedeputeerden te zenden naar Vlissingen aan den Gouverneur SIDNEY, ten einde hem te verzoeken, dat *hy Gouverneur* de aucteurs van zekere foule en oploop, onder het Krygsvolk binnen die Stad, zoude doen naaspeuren en straffen: jaa indien dat nieuw Regt, van dien tyd af, en vervolgens, ware ingevoerd, zoude het eveneens hebben moeten werken omtrent de Judicature over het Krygsvolk te Water als over dat te Lande (want de deliberatie ging over beide); ondertusschen zien wy, dat nog in dat zelve jaar 1597, en ten byweezen van dezelve Gedeputeerden, die gecommitteerd waren om over dat quaestieuse poinct te handelen, gemaakt is de Instructie voor de Collegien

ter Admiraliteit, in welker derde artykel, gestatueerd wordt, „dat de Raaden zullen hebben de kennis en Judicatuure van alle misdaaden door het Bootsvolk begaan, naamelyk voor zoo verre de kennis en straf den Capiteinen niet competeert; *welverstaande dat de delicten buiten Scheepsboort gepleegd, en niet wezende Militair, gestraft zullen mogen worden by de Magistraaten, Officieren, en Justicieren van de Steden of Plaatsen in welker Jurisdictie dezelve geperpetreerd of de delinquanten gevonden zullen worden.*"

Derhalven werdt, na de deliberatie van 23 Mey 1597, het oude Regt nog geconfirmeerd; want gelyk een Leger en Garnisoen, daar het Krygsvolk onder de ordres van hun Chef is, als een byzondere Corporatie of *Universitas* wordt aangemerkt, even zoo considereerde men ook een Vloot en een Oorlogschip; maar al wat buiten dezelve gepleegd werdt, of door luiden welke daartoe niet behoorden, wordt gehouden ter Judicature van de Ordinaire Justitie te staan.

Wy zyn wel verre, van te willen ontveinzen 't gene de Heeren Staaten van Zeeland, op verzoek en genoegzaam met de bewoordingen der Heeren Gedeputeerden der Stad Ziericzee, schreeven aan Prins FREDRIK HENDRIK VAN ORANGE, den 21 Maart 1631, welke Missive gedrukt is in de Staaten Notulen van dat jaar, *bl.* 110 [1]).

Het geval was, dat de Krygsraad refuseerde in handen van den Balliu over te leveren een Soldaat van 't Garnisoen der Stad, die van dievery beschuldigd was: hier op schryven Hun Ed. Mog. aan hooggemelden Prins, met verzoek, „dat Zyn Excellentie den voorn. Krygsraad zoude

1) Hiermede te verg. de klagt van ALEX. VAN DER CAPELLEN (II. 89), waar hy in zyne *Gedenkschriften* op het jaar 1644 den Prins verwyt, „soekende alle 't gesagh aen sich te houden, ende d' excessen der militairen te brengen *onder den hoghen Cryckraedt*, daer hy alleene het gesagh heeft, *altereerende*, *amplieerende*, ende *veranderende* desselfs sententien naer welgevallen."

gelasten zig niet te onderwinden de kennis, Judicature en straffe van zulke delicten niet Militair zynde, die by de Soldaaten van hunne respective Compagnien, binnen de voorsz. Stad en Jurisdictie van dien, zouden mogen worden geperpetreerd, maar daar mede te laaten geworden Burgemeesters en Schepenen voorsz., die daar toe niet alleenlyk, *by oude voorgaande Resolutie*, geauctoriseerd, maar daar van ook *over veel jaaren, en in de continueele possessie geweest zyn.*"

De Heeren Staaten onderstellen dus, dat een Militair, schoon in de plaatse van zyn Garnisoen, voor de Ordinaire Justitie moet te regt staan, in delicten niet Militair zynde, en Hun Ed. Mog. staaven dit op twee gronden, naamelyk *op een oude voorgaande Resolutie* en op een *continueele possessie van veele jaaren;* maar behoudens den eerbied, dien wy verschuldigd zyn voor de uitdrukkingen waarvan Hun Ed. Mog. zig gelieven te bedienen, kan men egter niet supponeeren, dat de intentie geweest is, door deeze Missive een nieuw Regt te etablisseeren, maar dat Hun Ed. Mog. alleenlyk voorstellen eene sustenuë, welke toen ter tyd door de Steden gevoerd en voor Regt gehouden werdt; eene sustenuë nogthans, die toen ter tyd, zoowel als nu, door den Militairen Regter werdt tegengesproken, terwyl de gefundeerdheid of ongefundeerdheid van de beide geopposeerde sustenuën blyft dependeeren van de soliditeit der gronden, waar op dezelve wordt vastgemaakt. Indien nu de Heeren Staaten in het jaar 1631 zig gefundeerd hebben op een oude voorgaande Resolutie, die niet nader aangeweezen wordt, en die wy *bona fide* ignoreeren, zoo beslist het even zoo weinig, als wanneer de Militaire Regter voorgeeft, dat de Universaliteit van zyne Jurisdictie, en het Militair Privilegie, te leezen is in Wetten en Resolutien, die wel *in vago* genoemd, maar niet geproduceerd worden.

Op dezelve wyze is het geleegen met de geavanceerde continueele possessie van lange jaaren; het is wel buiten

twyfel, dat 'er menigvuldige gevallen zyn te allegeeren, welke op een anderen voet zyn behandeld, als volgens het oude Landregt en de Resolutie van 1591, zoude hebben moeten geschieden; maar wy moeten hier op toepassen 't gene in 't begin reeds aangemerkt is, dat deeze exempels niet dienen kunnen, om een *Jus Publicum* daar op te fundeeren, terwyl men ook posterieure exempels van het contrarie zou vinden, en zelfs, in één en dezelve Stad, Resolutien, die zulke verschillende explicatien aan de Militaire Jurisdictie geeven, als het Westen is geopposeerd tegen het Oosten; men bedoelt hier onder andere, de bepaling by Heeren Burgemeesteren der Stad Ziericzee gemaakt den 3 Augustus 1690, medebrengende: „dat alle delicten van Soldaaten, zoo Militaire als andere, zullen staan ter Judicature van den Krygsraad, en wanneer dezelve, *in flagranti delicto*, door de bedienden van de Ordinaire Justitie worden geapprehendeerd, dat de delinquanten aan den Krygsraad zullen overgegeeven worden;" maar wy zyn van opinie, dat uit zulke exempels en Resolutien, noch aan de eene noch aan de andere zyde, kan worden geargumenteerd, tegen een *Jus Constitutum*, ten zy dezelve zoo uniform, zoo onbetwist, en zoo langduurig waren, dat ze de kragt van een voorafgegaane Wet konden enerveeren.

De orde des tyds brengt ons thans tot de bekende Resolutie door de Bondgenooten in de Groote Vergadering genomen, den 25 Maart 1651, waar van de woorden dus luiden: „dat de Commandeurs met den Krygsraad in de voorgemelde Steden (t. w. van Gelderland, stem in Staat hebbende) de Militaire Jurisdictie niet verder zullen mogen gebruiken noch extendeeren, als over nalaatigheid en overtreeding in togten en wagten, overgaan aan den vyand, desertie van Compagnien, of verloop van de eene Compagnie onder de andere zonder paspoort, mitsgaders over excessen en delicten, die de Officieren en Soldaaten onderling,

of de eene tegen den anderen zullen komen te begaan, en verder niet: invoegen dat over alle andere zaaken, zy zyn dan Crimineel of Civil, de Militaire Persoonen, apprehensibel, convenibel en justiciabel zullen zyn by den Civilen of Politicquen Regter."

Veel is 'er getwist over den zin en kragt deezer Resolutie, maar wy kunnen ons onthouden van het voorstellen der differente gevoelens, nadat ons in een *Memorie van Consideratien* [1]) op deeze materie, zeer treffelyk is betoogd, dat deeze Resolutie niet contineert een generaal Reglement voor alle de Provintien, maar alleenlyk een aanschryving aan de Militie in Gelderland gedaan, terwyl de overige Provintien bleeven by het Regt dat zy reeds hadden gebruikt, of by de faculteit, om daar omtrent zoodanig te statueeren als zy zouden goedvinden.

De vraag is dan eenvoudig, heeft de Provintie van Zeeland deeze Resolutie aangenomen, om vervolgens als Regt in den haaren geobserveerd te worden? en zoo veel het ons gebleeken is, moet die vraag *negative* beantwoord worden: wy vinden geen traces van Staatsdeliberatien voor- of na die Resolutie, waar uit blykt, dat dezelve in plaatse van de oude Staats-Resolutien is gesubstitueerd; maar wy mogen niet ontveinzen, dat 'er twee Commissien voor handen zyn, gegeeven op naam der Heeren Staaten van Zeeland, de eene aan Jonkheer GASPAR DE MAUREGNAULT, als Commandeur over het Garnisoen der Stad Vere, gedateerd den 3 Mey 1652, en de andere aan Capitein PIERRE DE VALANDRE, als Commandeur over het Garnisoen binnen de Stad Ziericzee, van den 15 October 1653, in welke beide gevonden wordt deeze Clausule: „dat hy zig punctueelyk zal hebben te reguleeren naar den inhoud van de Resolutie,

1) Van Mr. P. E. VAN BERCKEL, Pensionaris van Amsterdam. Verg. VAN DER KEMP, *Magazijn van Stukken*. Voorbericht.

by de gezaamentlyke Bondgenooten op de groote Zaal in den Hage, den 25 Maart 1651 genomen, en hier onder agter deeze Commissie bygevoegd:" waarop de voorsz. Resolutie van 1651 volgt, woordelyk, agter de Commissie geëxtendeerd.

Maar wanneer men naspeurt, op welke wyze die clausule in de voornoemde Resolutie gekomen zy, blykt het, dat dezelve niet op eene voorgaande deliberatie, veel min Resolutie, van de Staaten daar ingevoegd is, maar door de Heeren Gecommitteerde Raaden, in navolging van den styl welke in Holland was aangenomen; want in de Staaten Notulen van 3 Mey 1652 staat eenvoudig: „is goedgevonden den Heer MAUREGNAULT, Bailliu der Stad Vere, te stellen tot Commandeur over het Garnisoen aldaar, op zodanige Instructie, eed en Commissie als door de Heeren van den Raade geconcipieerd zal worden," en hier op vindt men in de Resolutien van Gecommitteerde Raaden van 5 Juny 1652, „dat alvoorens te besogneeren op de Instructie voor Capitein DE MAUREGNAULT, men zal zien te recouvreeren, en alhier te doen overbrengen copien van eenige acten, die ten respecte van gelyke Commandementen in Holland of elders, zoo voor deezen, als by de tegenwoordige constitutie van Regeeringe zouden mogen gegeeven zyn, ten welken einde de Secretaris van 't Land speciaal wordt gelast, met den eersten te schryven, en verzoek te doen aan den Secretaris van Holland." Hier op volgt in de Notulen der Heeren Gecommitteerde Raaden van den 12 Juny, „dat de Commissie voor den Heer DE MAUREGNAULT geleezen en gearresteerd is, en dat hy daar op eed heeft gedaan in het volle Collegie van den Raad, zynde mede by hem, tot verdere Instructie in deeze bediening, overgenomen, en solemneel bezworen den inhoud van zekere Resolutie, by de gemeene Bondgenooten, op 't zelve subject, genomen op de groote Zaal, in 't laatst van Maart 1651."

Op deeze wyze is die clausule ook gevolgd in de Com-

missie voor den Commandeur van 't Garnisoen te Ziericzee, hier boven gemeld. maar in die zelve form van Stadhouderlooze Regeering, den 20 December 1665, is Commissie verleend aan NICOLAAS VAN VRYBERGHE, als Commandeur van het Garnisoen te Tholen, in welke die Clausule is uitgelaaten.

Hier uit is derhalven niets anders te concludeeren, dan dat 'er, in dien tyd, byzondere sentimenten waren van Collegien van Regeering en Steden, dat de Militaire Jurisdictie op een anderen voet moest weezen, dan zy volgens de oude constitutie was, even gelyk die sentimenten, in onzen tyd, by meer dan één Stad, Leden der Souveraine Regeeringe, zyn gemanifesteerd, zonder dat 'er een formeele Staats Resolutie op genomen zy, welke formeele Staats Resolutie egter gerequireerd wordt, om te abrogeeren het gene door een formeele Staats Resolutie te vooren als Regt was geconstitueerd.

Na den dood van Koning WILLEM DEN DERDEN, heeft de Resolutie van de groote Vergadering meerder ingang gekreegen in deeze Provintie, niet omdat de Staaten dezelve nu meerder, by een expresse Wet, aangenomen hadden dan te vooren, maar omdat de Raad van Staate, by Resolutie van 9 February 1703, aan de Commandeurs en Krygsraaden in de Steden Stem in Staat hebbende, aangeschreeven heeft, „preciselyk te agtervolgen de Resolutie van 25 Maart 1651." De Krygsraaden derhalven, sedert dien tyd, vermogten geen breeder Jurisdictie te sustineeren, dan de Resolutie van 1651 medebragt, welke hun, door den Superieuren Militairen Regter, als een cynosure was voorgeschreeven, en dit moest ten gevolge hebben, dat de distinctie tusschen *Militaire* en *Commune* delicten, in de Stemmende Steden, over al, is opgevolgd geworden, schoon de Provintien dezelve niet formeel hadden geadopteerd, terwyl in de Garnisoenen van andere Steden, de cognitie van alle delicten, zoo wel Commune als Militaire, geoordeeld werdt te

competeeren aan den Krygsraad, gelyk de Raad van Staate zulks als een ontwyfelbaar Regt heeft voorgedraagen in desselfs Resolutien van 25 July 1719, en 5 September 1742, het welk buiten ons bestek is verder te examineeren.

Wy kunnen egter van dit eerste Hoofdpoinct niet afstappen, zonder een' onpartydigen beoordeelaar, met weinige woorden, in overweeging te geeven, of het gene wy hebben voorgesteld, als het Staatsregt deezer Provintie, niet oneindig beter geschikt zy tot bewaaring van de Militaire Discipline, en aan minder inconveniënten onderheevig, dan de distinctie tusschen *Militaire* en *Commune* delicten, in den zin als men dezelve gemeenlyk wil opgevat hebben; wy vraagen 1°. of de Krygsman, weetende, dat alle zyne misdryven, in het Garnisoen of onder het Vaandel, gepleegd, staan ter Judicature van zyne Oversten en Bevelhebberen, niet stipter letten zal op de verschuldigde subordinatie, dan wanneer hy zig flateeren kan derzelver strafoeffening, in sommige gevallen, by een anderen Regter te zullen ontwyken? 2°. Of de Artykelbrief, waar op het Krygsvolk wordt aangenomen, kan blyven gelyk ze is, indien sommige delicten in denzelven genoemd, naar een ander Regt moeten beoordeeld worden, 't welk gewoon is een gansch andere, en gemeenlyk ligter straffe, daar op te infligeeren, dan de Artykelbrief medebrengt? 3°. Hoe de Militaire delicten zullen gestraft worden, wanneer zy met een Commun delict concurreeren? zal, in dien gevalle, wanneer de Ordinaire Justitie gedefungeerd heeft, de delinquant aan den Militairen Regter overgelaaten worden, om over zyn Militair delict gestraft te worden? dan kan het dikwyls gebeuren, dat de Militaire misdaad geheel ongestraft moet blyven, of dat wegens één en dezelve misdaad dubbel gestraft wordt, omdat de omstandigheden van de eene misdaad strekken tot verzwaaring van de andere, en dus op het oordeel van den Regter noodzaakelyk moeten influeeren.

Wie deeze zaaken, zonder vooroordeel, gelieft te overdenken, zal 'er nog gewigtiger zwaarigheden in aantreffen, dan wy hier kunnen voorstellen, om dat ons oogmerk (gelyk wy in 't begin zeiden) niet is, over de Militaire Jurisdictie *in abstracto* te handelen, maar alleen met betrekking tot het *Jus Constitutum* van Zeeland.

Hier mede zullen wy ons eerste Hoofdpoinct voor afgehandeld houden, in die hope, dat wy onze opinie klaar genoeg hebben voorgesteld, om te doen begrypen, dat wy geensins voorstaan een *Universeele Militaire Jurisdictie* in alle gevallen 1), nochte een *Territoriaal Regt*, nochte een *Personeel Privilegie*, 't welk den Krygsman over al verzelt; maar dat wy (om het nog éénmaal te repeteeren) de Militaire Jurisdictie afleiden uit de noodige Krygstugt, welke over al plaats heeft daar de Krygsbende actueel dienst doet, en geen plaats heeft, daar dezelve buiten dienst is; dat de Militaire Jurisdictie derhalven is een *Jurisdictio Specialis*, (gelyk men spreekt) *in alterius Territorio Universali:* dat zy niet is een *Privilegium Personae concessum*, maar *Universitati;* en deeze distinctien geadmitteerd zynde, valt zeer gemakkelyk te antwoorden op de quaestie, aangaande de delicten van Militaire vrouwen, kinderen of dienaars, want deeze zyn voor haare Persoonen in geen actueelen Krygsdienst, en wanneer de Militair zelfs geen personeel *Privilegium Fori* heeft, kan hy het veel minder praetendeeren voor die genen die aan zyn Persoon geattacheerd zyn. Volgens deeze zelve distinctie staat ook vast, dat misdryven gepleegd door Militairen, voor dat zy zig in

1) „In het Zeeuwsche raport raakende de Militaire Jurisdictie," deed eene periode den gewezen Griffier van den afgeschaften Hoogen Krygsraad, L. L. VAN REENEN gevoelig aan, „omdat ik — zoo schreef deze aan den jongeren WILLEM VAN CITTERS (gewoon Gedeputeerde ter Staten-Generaal) den 30 Maart 1787 „altyd een yverig voorstander (naar myn gering oordeel op zeer solide gronden) geweest ben van de *Universaliteit* der gem. Jurisdictie."

dienst begeeven hebben, moeten staan ter cognitie van den Burgerlyken Regter, waar omtrent men mogelyk zoude kunnen admitteeren het gestatueerde door Keizer KAREL, in de Ordonnantie van 12 October 1547, hier boven breeder aangehaald.

Men moet ook nog opmerken een exceptie, die in alle de Provintien, zoo veel wy weeten, is aangenomen, en door de Missive van Zyn Hoogheid, Prins WILLEM DEN IV., glor. ged., van den 6 Maart 1750, is bekragtigd, dat Militaire Persoonen in cas van fraude van 's Lands Gemeene Middelen, voor den Civilen Regter moeten te Regt staan, en wy voegen 'er by, om de gelykheid van rede, in alle verkortingen van 's Lands Domeinen, Strandroof, Jagt, Visschery en diergelyke misdryven, die tot benadeeling der *Regalia* van den Souverain strekken.

Eindelyk is 'er een generaale reflexie van veel belang voor de auctoriteit van den Souverain, dat de Heeren Staaten Generaal, noch die van de byzondere Provintien, by het concedeeren van eenige Directie, Discipline of Jurisdictie Militair, aan wien het ook zy, nooit hebben geabdiceerd het inhaereerend Regt van de Souverainiteit, om in cas van nood, en als de zaaken van het Land zulks vereisschen, zelfs ordres te mogen stellen, maar dat zy het zelve speciaal hebben gereserveerd, gelyk te zien is, uit het 32 *art.* der Instructie voor den Raad van Staate van den jaare 1588, en het 50 *art.* van de Instructie van 1651, en op dit fundament hebben de Heeren Staaten van Zeeland het hoogste Regt gehadt, in het tegenwoordig zoo veel gerugt maakende geval van den Vaandrig DE WITTE, dien gevangen uit handen van den Hoogen Krygsraad te reclameeren [1]), om voor hun Hof van Justitie, of zoodanigen Regter als zy zouden

1) Z. by VAN DER KEMP, *Magazyn van Stukken*, VIIIste Deel bl. 21 volgg. (Missive van Gecommitteerde Raden van Zeeland aan den Prins, 21 Oct. 1782).

goedvinden, te Regt gesteld te worden: een faculteit, welke de Militaire Regter, met geen schyn van rede, aan den Souverain kan betwisten, al was zyne Jurisdictie anders *regulariter* in zoodanig geval competent.

TWEEDE HOOFDPOINCT.

Militaire Jurisdictie in cas Civil.

Het tweede Hoofdpoinct, dat wy ons hadden voorgesteld, contineerde de vraag: *Wat Regtens is in de Provintie van Zeeland, ten aanzien der Jurisdictie over Civile quaestien, die Militaire Persoonen aangaan?*

De vraag is derhalven, gely men ligtelyk kan opmerken, niet, wat *Facto* geschiedt is, noch wat *Consensu partium* geschieden mag, maar wat *Jure* behoort te geschieden, en dus bepaalen wy den staat des geschils tot de vraag: *of iemand, hy zy Militair of Burger, naar Regten van Zeeland* KAN GENOODZAAKT WORDEN, *in Civile zaaken tegen Militaire Persoonen, voor den Militairen Regter te procedeeren?*

Wyders begrypt ook een yder, dat men alleenlyk het oog heeft op zulke gevallen, daar een Militair Persoon gedaagde is; want daar hy als eischer voorkomt, lydt het geen' twyfel, dat hy zig houden moet aan den generaalen regel van het Regt: *quod actor sequitur forum Rei.*

Deeze quaestie zal met veel minder omslag kunnen getracteerd worden dan de voorgaande, zoo omdat 'er minder verscheidenheid van Wetten en Resolutien in dezelve zal te pas komen, als omdat de generaale gronden hier vooren geëtablisseerd, door een opmerkend leezer, ligtelyk op deeze materie kunnen geappliceerd worden.

Wy zagen in de behandeling van het eerste Hoofdpoinct, dat de Militairen hunne gepraetendeerde Universeele Jurisdictie, in cas Crimineel, fundeerden op een Personeel Privilegie, aan de qualiteit van Militair inhaereerende, en

op dezelve wyze is het ook geleegen met de sustenuë van een *Universeele Civile Jurisdictie;* men vindt de voetstappen van het één, zoo wel als van het ander, onder de Graafelyke Regeering, en in het jaar 1590 werdt die sustenuë reeds zoo verre in deeze Provintie gepousseerd, dat de Heeren Gecommitteerde Raaden van Zeeland aan de Heeren Staaten remonstreerden: „Dat het Krygsvolk, in Civile zaaken, allegeert Privilegien en declinatoire exceptiën van hunne ordinaire Magistraaten, uit hoofde van hunnen Dienst en eed."

Wy stellen, als een onbetwistbaaren regel, vast, dat iemand die een Privilegie allegeert, het zelve moet bewyzen: de Jurisdictie van den Civilen Regter is ordinair, en gevestigd in het oorspronkelyk Staatsregt van ydere Provintie: een Regter derhalven, die praetendeert een Gerigtsdwang over zekere persoonen of in zekere gevallen te hebben, welke uit de Jurisdictie van den Ordinairen Regter afgezonderd is, moet zulks ten klaarsten kunnen demonstreeren, en die demonstratie moet niet gedaan worden met praesumptien, noch met exempels van gepleegde acten van Jurisdictie, welke (gelyk wy straks zullen zien) een andere oorzaak kunnen hebben; maar de gepraetendeerde Gerigtsdwang moet beweezen worden uit een speciaale overgifte van den Souverain, in wiens naam alle Jurisdictie wordt geëxerceerd, en wanneer zoodanig een speciaale overgift al beweezen ware, zou dezelve egter, even als alle andere Privilegien, van een allerstrictste interpretatie zyn, zoo dat al wat niet uitdrukkelyk was afgestaan, moet gerekend worden aan de ordinaire Justitie verbleeven te zyn.

Wy verklaaren, in alle opregtheid, dat ons geen schyn van zoodaanig een overgifte, door den Souverain van Zeeland, aan den Militairen Regter, noch uitdrukkelyk noch stilzwygend gedaan, ergens is voorgekomen; de eenige Wet, welke relatie tot de Militaire Jurisdictie in Civile zaaken,

voor den tyd van de Republyk, schynt te hebben, is die van Keizer KAREL DEN VIJFDEN, van den 12 October 1547, hier vooren meermaalen geallegeerd, welke onder andere zegt: „dat om schulden gemaakt, of obligatien gepasseerd in de plaatse van het Garnisoen, de Militairen, zoo lang zy in het Garnisoen zyn, niet zullen mogen aangesproken worden, elders, dan voor hunnen Capitein, die daar van kennis zal neemen, om te doen goede en korte expeditie van Justitie, zoo als hy, naar redenen, zal bevinden te behooren, by advyse van den genen die hy zal neemen tot zyne adsistentie, en zonder dat de Ordinaris Regters hem daar in hinderlyk zullen weezen:" maar uit deeze woorden kan, met geen mogelykheid, een concessie van Jurisdictie worden gehaald; het is zeer duidelyk, dat 'er niets anders bedoeld wordt, dan een cognitie *de plano*, over kleine Garnisoens schulden, en wel meest van gemeene Soldaaten: en geen Militair zou gaarn onder de verpligting zyn, van zig in zaaken van eenig belang, te moeten onderwerpen aan het zeggen van een' Capitein, die zelfs niet gehouden is, *naar Regt te vonnissen*, maar *naar Rede te ordonneeren;* die niet verpligt is zekere Byzitters te consuleeren, maar de adsistentie kan gebruiken, of niet gebruiken, van zoodaanige als hy goedvindt: het blykt ook even klaar, dat 'er geen Universeel *Privilegium Fori* kan gemeend zyn, want de cognitie van den Capitein duurt niet langer dan het Garnisoen duurt, en het Garnisoen geeindigd zynde, kan de Capitein geen decisie meer geeven; derhalven moet de zaak, van zelfs, tot de cognitie van de Ordinaire Justitie vervallen.

Onder de Staatsregeering ontmoeten wy de Instructie voor Prins MAURITZ en den Raad van Staate, gecommitteerd tot de Generaale Regeeringe, van den 18 Aug. 1584, welke aan den Raad geeft, „Kennis en Judicature over Collonellen, Capiteinen, en Krygsvolk te Water en te Lande;" en deeze zelve Instructie borneert die concessie, aan eene ver-

pligtinge „van niets te mogen doen of attenteeren, 't gene praejudiciabel zoude zyn aan de Privilegien, Geregtigheden, Costumen, Usantien, Politien of Justitien van de Provintien in 't generaal, Steden of Leden van dien in 't byzonder."

Hier uit volgt derhalven, dat zoo deeze Instructie bedoeld heeft, aan dien Raad een Jurisdictie over Militaire Persoonen, in Civile zaaken, te geeven, het zoude moeten geweest zyn, *onverminderd de Privilegien*, *Costumen*, *Justitien etc. van de Provintien en Steden*, en de allergeforceerdste uitlegging kan uit de woorden van deeze Instructie niet haalen, dat een Militair Persoon niet mag betrokken worden in de plaats van zyn *Domicilium*, of dat hy, in persoon of goed niet zou mogen gearresteerd worden, om Jurisdictie te fundeeren, daar zyn party oordeelt hem te mogen convenieeren: veel minder ligt 'er in opgesloten, dat de Civile Regter niet zou mogen cognosceeren over reëele en hypothecaire actien, successien, en diergelyke;' want dit hebben de Militaire Ordonnantien zelfs aan den Civilen Regter geattribueerd, men zie het evengemelde Placaat van Keizer KAREL, en in de Nederlanden die onder de Vorstelyke Regeeringe gebleeven zyn, heeft men dit gemeene Landregt zelfs niet in twyfel durven trekken, zoo weinig in 't Leger als in de Garnisoenen. *Ordonnantie van den Prins* VAN PARMA 1) 15 *Mey* 1587, in 't *Placaatboek van Vlaanderen* 2 *B. bl.* 663.

In de volgende Instructien van den Raad van Staate van 1588 en 1651, wordt geen uitdrukkelyke melding van een Militaire Jurisdictie gemaakt, schoon het ons egter zeer waarschynlyk voorkomt, dat de Bondgenooten dit poinct hebben willen laaten op den voet van de eerste Instructie, naamelyk by een Jurisdictie onverminderd de Privilegien, Costumen etc. van Provintien en Steden; wanneer dan de

1) Verg de aanteekening hiervoren bl. 115.

Raad van Staate getuigt in de bekende Resolutie van 9 February 1703: „dat niet alleen de Raad, maar ook de subalterne Krygsraaden, van over zeer veele Jaaren, kennis genoomen hebben van allerhande Civile, en particulierlyk van Huwelykszaaken, en van insolvente Boedels van Militairen, en dat daar in gecontinueerd is na het jaar 1650, zonder andere besnoeiing, als by de Resolutie van 25 Maart 1651," willen wy dit, op zulk een respectabel getuigenis uit de retroacta opgemaakt, gaarn aanneemen, en wy zyn ook van elders geïnformeerd, dat de Registers van hooggemelden Raad vol zyn van Vonnissen in soortgelyke zaaken geweezen; maar aan de andere zyde, zal men ons ook wel willen gelooven, dat 'er uit de Stedelyke Registers, misschien veel meerder gevallen van denzelven aart zyn te allegeeren, waar in de Steden Regt gedaan hebben; en vermits, volgens de generaale principes hier vooren gesteld, exempels geen *Jus Publicum* maaken, kunnen wy dezelve veilig aan beide zyden laaten rusten voor het gene zy mogen gelden.

De vraag is, wat moet men dan denken van de Jurisdictie, welke de Raad zegt, in Civile zaaken, zonder besnoeiing, geoeffend te hebben? was dezelve geheel wederregtelyk? dit zoude, onzes eragtens, te veel gezegd zyn; de Militaire Regter heeft, van ouds, over veelerlei Civile zaaken gecognosceerd, het is geschiedt onder het oog van den Souverain, het is door denzelven nooit tegengesproken: en derhalven moet het iets meer zyn dan een enkele usurpatie.

Wy zyn van oordeel, dat de Jurisdictie van den Raad, en van de Krygsraaden, in Civile zaaken, door den Souverain is toegelaaten, uit hoofde van de nuttigheid welke dezelve in verscheiden gevallen, boven die van de Ordinaire Justitie kan hebben; maar dat dezelve niets minder is dan *Universeel*, noch *Privatyf*, noch voortvloeiende uit een *Militair Privilegie*, maar ten hoogsten een *concurreerende Jurisdictie* met de Burgerlyke Regters: zoodanig, dat een Mili-

tair Regter geadieerd zynde, *volente actore*, even zoo wel vonnis mag wyzen, als de Burgerlyke Regter, maar dat niemand genoodzaakt kan worden, *tegen zynen wil*, voor Hooge of Laage Krygsgeregten te procedeeren.

Indien wy de zaak in dat licht beschouwen, vervalt de verwondering, waarom de Souverain zich niet verzet heeft tegen de Jurisdictie van den Militairen Regter; naamelyk, die Jurisdictie heeft een groote nuttigheid, wanneer ze binnen de juiste paalen blyft: in tyd van Oorlog, by voorbeeld, wanneer de Troupes geduurig heên en weder moeten trekken, en geen oogenblik zeker zyn van haar Garnisoen, is 'er naauwlyks tyd of gelegenheid, om een vreemden Militair, die geen vast domicilie heeft, voor een' Burgerlyken Regter te convenieeren, veel min, om de actie tegen hem te vervolgen, of te executeeren: het kan derhalven tot gemak en voordeel van een Burger strekken, dat hy de faciliteit heeft, om voor een Krygsraad te procedeeren, wiens Regtsdwang altoos gecontinueerd wordt; omdat hy, in cas van hooger beroep, altoos denzelven superieuren Regter vindt.

Maar wanneer de Militaire Regter, niet content met eene Jurisdictie te exerceeren, zoo geborneerd als wy dezelve hebben voorgesteld, praetendeert een geheele seclusie van alle Burgerlyke Regtbanken, dan zou eerst gebeuren 't gene in de bovengemelde oudste Instructie van den Raad van Staate verboden is, naamelyk *te attenteeren tegen de Geregtigheden, Justitien etc. van de Steden*, en dan zouden 'er eerst nieuwe Wetten te pas komen, om de Jurisdictie binnen de juiste paalen te houden.

Dit nu was, naar ons inzien, het oogmerk der Heeren Staaten Generaal by de Resolutie den 25 Maart 1651, in de Groote Vergadering, op propositie der Heeren Staaten van Gelderland genomen, dicteerende onder andere: „dat in alle Civile zaaken de Militaire Persoonen zullen zyn convenibel, justiciabel en executabel by den Civilen of Politicquen

Regter;" want schoon de Provintie van Utrecht daar op geadviseerd hadt, dat de Militairen *privativè* voor den Civilen Regter moesten geconvenieerd worden, vonden de Bondgenooten egter niet goed, het woord *privativè* in de Resolutie te gebruiken, het welk zy zekerlyk, tot meerder klaarheid, zouden gedaan hebben, indien hunne meening geweest ware, dat de Militairen absolut geen ander *Forum* als het *Forum Civile* moesten hebben, gelyk de Bondgenooten dat woord *privativè* in dezelve Resolutie bezigden, om te kennen te geeven, dat het bewaaren der sleutels van de Poorten der Stemmende Steden competeert aan de Magistraaten, en aan niemand anders [1]).

De Resolutie derhalven van 1651 benam aan den Militairen Regter niets van de Jurisdictie, welke hy in concurrentie met den Civilen Regter, *Consensu partium*, geëxerceerd hadt, maar zy benam den Militairen Regter alle aanspraak op een *Universeele Jurisdictie*, seclusivè van den Civilen Regter.

Hier mede vervalt dus ook de faculteit der Hooge en Laage Krygsgeregten, tot het oefenen van alle zoodaanige acten van Jurisdictie, door welke een Burger indirect verpligt wordt voor den Militairen Regter *te moeten* ageeren, by voorbeeld, de beheering van insolvente Boedels, en het *Judicium* van praeferentie in dezelve, gelyk ook zoodanige, die uit een regt van Magistrature voortvloeien, als aanstelling van Voogden en diergelyke.

Over de kragt van de Resolutie van 1651 in de andere Provintien, buiten Gelderland, hebben wy ons hiervooren uitgelaaten, en wanneer wy dezelve, uit het voorgestelde oogpunt, beschouwen, zal het van weinig importantie zyn te onderzoeken, of dezelve, in de Provintie van Zeeland,

1) „Een oud regt der Steden" onder het Grafelyk Bewind. VAN DE SPIEGEL, *Satisfactie van Goes*, bl. 302, (en ald. het gevoelen van VAN IDSINGA, *Staatsregt*) 298, 314.

kragt van Wet gehadt hebbe; want het aldaar gestatueerde, of liever het geëxpliceerde, aangaande de Militaire Jurisdictie in Civile zaaken, was altoos voor Regt gehouden in Zeeland, omdat het gemeene Landregt en de Voorregten der Ordinaire Regtbanken niets anders toelieten.

Na de herstelling van het Stadhouderschap in 1672, begon de sustenuë van een Universeel Militair Privilegie weder levendig te worden: Zyn Hoogheid, Prins WILLEM DE DERDE, yverde zeer sterk, om de Militaire Jurisdictie tot den hoogsten top te vyzelen, en dezelve onafhankelyk te maaken van alle Civile Regtbanken; maar hoe groot zyn invloed ook in de Regeeringe van dien tyd ware, ontmoette hy zoo veel tegenstand, dat dit ontwerp voor eerst moest uitgesteld blyven; dit kan, onder andere stukken, blyken uit de Missive, welke die Prins, den 19 Mey 1675, schreef aan het Hof van Zeeland, en waarschynlyk ook aan de Staaten van alle de Provintien [1]), daar hy te kennen geeft: „dat er menigmaal differenten voorvallen over de Jurisdictie van de Ordinaire Regters in Burgerlyke en Militaire zaaken, waarom hy goedgevonden hadt, dat provisioneel zoude kunnen agtervolgd worden, dat in Civile zaaken alle Politicque of Burgerlyke Persoonen, iets te eischen hebbende van Militaire Persoonen, haare actie zouden *mogen* institueeren voor den Ordinairen Civilen Regter, en dat de Militairen haar aldaar zouden moeten verantwoorden: dat twee Militairen, over Civile zaaken, elk van den anderen te eisschen hebbende, zulks mede zouden *moeten* doen voor den Civilen Regter; maar zoo wanneer Militairen eenige quaestie hadden over hunne soldy of gagie, dat hetzelve zoude behooren te worden getermineerd voor den genen, die, van ouds, daar toe zyn gequalificeerd geweest."

1) Z. VAN DER KEMP, *Magazyn van Stukken* II. 160 volgg. (Antwoord van het Hof van Holland, 30 Mei 1675). — Utrecht gehoorzaamde. Z. SLINGELANDT, *Staatk. Geschr.* IV. 257.

Deeze Missive is ook gezonden geweest aan de Heeren Staaten van Zeeland, doch wy vinden geene deliberatien op dezelve, en het Hof antwoordde daar op in substantie: „dat zy werden verhinderd het welgevallen van Zyne Hoogheid op te volgen, door de Wetten en Privilegien deezer Landen, den Ingezeetenen competeerende, en den Hove voorgeschreeven, hebbende het Hof de eere (zoo als aan Zyne Hoogheid bekend was) niet om Wetten te kunnen maaken, maar om zig naar de gemaakte Wetten te moeten reguleeren."

Een antwoord in de daad. dat zeer voorzigtig en cordaat was, juist zoodanig als men zou kunnen en moeten verwagten van alle Collegien en byzondere Persoonen, die door de banden van eed en pligt gehouden zyn aan de handhaaving der Wetten en Privilegien deezer Landen; ondertusschen kan men niet ontkennen, dat deeze Missive van Zyne Hoogheid, althans betreffende de Judicature in het Civile, schikkingen behelsde, die, ingeval de Souverain verandering in het Landregt hadt willen maaken, niet onaanneemelyk waren, en dit schynt ook, in laateren tyd, het sentiment van het Hof geweest te zyn; althans in desselfs Missive van den 4 Maart 1772 aan de Heeren Staaten van Holland geschreeven, wordt, ten aanzien van deeze geproponeerde schikkingen, gezegd: „dat zy van dien aart waren, dat het Hof zig tegenwoordig te meermalen bereidt heeft getoond, om op den voet van dezelve, met eenige geringe veranderinge, onder approbatie van Haar Ed. Gr. Mog., een plan te concerteeren, volgens 't welk, in het vervolg, de Jurisdictie omtrent Militairen zoude kunnen geoeffend worden."

De moderatie in het stuk der Militaire Jurisdictie, by de bovengemelde Missive van Zyn Hoogheid voorgeslaagen, schynt van korten duur geweest te zyn, en de Militairen, door het magtig appui van dien Vorst gerugsteund, extendeerden eerlang hunne gepraetendeerde Voorregten, tot eene

maate, die in deeze Republyk ongehoord was; men zag in het Jaar 1687 eene Ordonnantie in 't licht komen, op naam van Zyn Hoogheid gegeeven, in welke gestatueerd werdt: „dat de Krygsraaden in de Garnisoenen zullen wyzen *by arrest*, *in Civile zaaken*, niet bedraagende boven de honderd guldens:" in het Jaar 1700, een Instructie voor den Hoogen Krygsraad, waar in dezelve gelast werdt, „zoo in Crimineele als *Civile zaaken*, te observeeren de manier van procedeeren, zoo voor den Raad van Staate als den Hove van Holland in gebruik:" om nu niet te spreeken van verscheiden andere Reglementen, die hooggemelde Prins geliefde te noemen *Onze Placaaten.*

Zyne Hoogheid, de laatst overleeden Prins Erfstadhouder, glor. ged., zig over die epoque van de Militaire Jurisdictie uitlaatende, in een Missive aan het Hof van Gelderland van den 25 Maart 1749, zegt: „dat Zyn Hooge Praedecesseur, Prins WILLEM DE DERDE, heeft getragt het werk van de Militaire Jurisdictie op den ouden voet te brengen; doch vermits daar omtrent Wetten en Resolutien by sommige Provintien ter contrarie gemaakt en genomen waren, van welke men zoo schielyk niet kon afscheiden, dat hooggemelde Prins, hier en daar, wel eenige stribbelingen heeft ontmoet, het gene aanleiding heeft gegeeven, dat hoogdezelve, *uit een pure toegeevenheid*, een middelweg heeft zoeken in te slaan; — — maar dat, wanneer dezelve vernam, dat daar aan, door de Provintien, niet werdt beantwoord, hy zig, met der daad, *op fundament van de Grondwetten*, *desselfs Commissie*, *en op het voetspoor van desselfs Hoogloffelyke Voorzaaten*, by dat Regt heeft gemaintineerd," en gaat men na, welke die Grondwetten zyn waar op dit gefundeerd wordt, dan vindt men in 't begin van die Missive als een generaalen regel vastgesteld: *dat de Militie hier te Lande moet worden aangezien, als een byzondere huishoudinge, niets gemeens hebbende met de Burgerlyke.*

Gevaarlyke Raadslieden, die den Vorsten zulke maximes in den mond leggen [1]: even gevaarlyk voor de eere en het belang van den Meester, dien zy willen vleyen, als voor de Regten van het Vaderland, waar aan zy het leeven, ten minsten het voedsel, verschuldigd zyn!

Wy keeren te rug tot de epoque der Civile Jurisdictie over Militairen, onder Koning WILLEM, geduurende wiens leeven, dezelve genoegzaam in dien stand is gebleeven: aan de eene zyde gemaintineerd door de auctoriteit van den Heere Capitein Generaal, en aan de andere zyde bestreeden door de Burgerlyke Gerigtshoven en Vierschaaren; maar na het overlyden van dien Vorst, werdt de Hooge Krygsraad afgeschaft, en de Jurisdictie kreeg wederom de gedaante welke zy van ouds gehadt hadt, en waar by de Resolutie van 1651 haar hadt gehouden; want de Raad van Staate ordonneerde by de Resolutie van den 9 February 1703, „dat de Krygsraaden zouden agtervolgen de Resolutie van den 25 Maart 1651", en dit zelve hebben Hun Hoog Mog. geconfirmeerd, by Resolutie van 21 January 1704, dicteerende: „dat alle Civile zaaken, waar in Ingezeetenen deezer Landen geconcerneerd zyn, moeten gebragt worden voor den Ordinairen Regter."

Ondertusschen ontbreekt het aan geene exempels, dat *en* de Raad van Staate, *en* de Krygsraaden zig de Jurisdictie van Civile quaestien, sedert dien tyd, hebben aangetrokken, en de President VAN BYNKERSHOEK verwondert zig, met rede, over deeze ongelykvormigheid, en voegt 'er tot besluit by: *Exspecto alias auctoritates quam adhuc vidi, aut Judices Militares, inferiores et superiores, pomoeria Jurisdictionis suae longe latius extendunt, quam par est et leges permittunt.*

---

1) Verg. met deze edele rondborstigheid, soortgelyke berisping van „handlangers der dwingelanden, bedervers der deugdzaamste Vorsten," in de *Historie der Satisfactie van Goes*, bl. 12, 44.

Hoe groot zou de verwondering van dien beroemden Regtsgeleerden niet geweest zyn, indien hy beleefd hadt de Resolutie van den Raad van Staate, van den 21 Maart 1748, in dewelke Hun Ed. Mog. zeggen: „te hebben goedgevonden en verstaan, dat aan den Hoogen Krygsraad zal worden overgelaaten de Civile Jurisdictie over Militaire Persoonen, op zoodaanigen voet, als die aan den Hoogen Krygsraad, ten tyde van Koning WILLEM, *heeft gecompeteerd;*" doch in hoe verre dit, *sano sensu*, moet verstaan worden, zullen wy nader inzien, by de discussie van het derde Hoofdpoinct.

Wanneer men, met eenige attentie onze voorgestelde opinie heeft geleezen, ziet men, dat wy aan den Militairen Regter niet betwisten *alle* Jurisdictie in Civile zaaken, maar alleen de *Universeele* en *Privative* Jurisdictie, zoodat, naar ons begrip, de Militaire Regter *Consensu partium* competent is, maar niet *invitis partibus.*

Men zal ook gezien hebben, dat wy onze opinie niet fundeeren op zoodaanige Resolutien, tegen welke de objectie kan gemaakt worden, dat ze in een Stadhouderlooze Regeering zyn genomen, en dus gerekend moeten worden vervallen te zyn, met de verandering der Regeeringsform; wy hebben ons alleenlyk gefundeerd op de indisputable Regten der Burgerlyke Vierschaaren in de Steden en Plaatsen van Zeeland, van wier Jurisdictie niemand is uitgezonderd, dan die van den Souverain, uit wiens naam alle Jurisdictie in Zeeland wordt geëxerceerd, by speciaale concessie, een *Privilegium Fori* heeft gekreegen, en om alles in ééns te besluiten, is ons gevoelen: *dat Militaire Persoonen, in alle Civile zaaken, voor denzelven Regter kunnen betrokken worden, welke competent zoude zyn, omtrent alle andere persoonen, en in alle andere gevallen, die geen byzonder Forum hebben.*

Men zoude mogelyk eene objectie kunnen maaken, dat een Militair niet by eigen verkiezing zig in een Garnisoens-

plaats onthoudt, maar door zynen Superieur daar geordonneerd wordt, en dat 'er dus een hardigheid in geleegen is, ndien Hy, of zyn na te laaten Boedel, aan den Gerigtsdwang moest onderworpen zyn van een' Regter, dien hy niet zou verkoren hebben; maar de zwaarigheid is gering, en opereert in het minste niet tegen een Militair, die in de Republyk gehuisd en gehoofd is, want deeze verandert zyn domicilie niet met zyn Garnisoen, en hy blyft onderworpen aan den Gerigtsdwang van den Regter, daar hy zyn domicilie, by eigen verkiezing, heeft gefixeerd: dit hebben de Staaten van Zeeland althans zoo begreepen by eene Resolutie van 10 Maart 1645, en voor zoo verre een vreemde Militair subject is aan den Regter der Plaats van zyn Garnisoen, heeft hy in zyn vermogen dit te praevenieeren, door een *fixum domicilium* te verkiezen in zoodaanige Stad of Plaats van de Republyk die hem best gevalt, en dus tot zynen domiciliairen Regter te neemen den agtbaarsten en kundigsten, dien hy meent te kunnen vinden [1]).

Hier door wordt alle bezwaar weggeruimd, en, 't gene het verlangen van veelen in ons Vaderland is, de vreemde Militair, die anders aan de Republyk niet vast is, als door zynen Militairen eed, wordt een medeburger van den vryen Staat, tot verdediging van wiens Regten hy zig verbonden heeft: het deelgenootschap aan de Voorregten der Burgers versterkt zyne banden van verpligtinge: het respectabel Corps

---

1) VAN DE SPIEGEL aan J. W. TE WATER: (geene dagteekening) „Ik ben geen bewonderaar van den H. Krygsraad; maar of men wel doet van dit geval aan denzelven te betwisten, is een andere quaestie — zoo ik het wel heb, hoort de Iudicature t'huis by den Raad v. St., en de H. Krygsraad is in deezelfs schoenen getrapt; maar men wil deeze gelegenheid waarneemen, om den Krygsraad wat in te korten, en misschien aan een kant te schuiven: 't is singulier, dat noch RENDORP noch iemand anders, ooit publyk gemaakt heeft, hoe het zit met de Militaire Jurisdictie in Zeeland: dezelve is doch zeer wysselyk bepaald; en als de Pr(ins) die bepaling ook elders invoert, zal hy nooit disput over dat stuk hebben." (eigenhandig)

der Militie van den Staat zal niet meer aangezien worden, als een byzondere huishouding, die niets gemeens heeft met de Burgerlyke, die in een geduurigen stryd is over Voorregten en belangen, maar Burgers en Militairen zullen malkander beschouwen als broeders, die één en hetzelve belang hebben, de eere en het welzyn van het Vaderland: en men zal in vollen nadruk de waarheid ondervinden der maxime van den grooten MONTESQUIEU: *On ne prend les armes dans les Republiques, qu'en qualité de defenseur des Loix et de la Patrie:* C'EST PARCE QUE L'ON EST CITOYEN, QUE L'ON SE FAIT, POUR UN TEMS, SOLDAT.

DERDE HOOFDPOINCT.

Hooge en Laage Militaire Regters.

Het derde en laatste Hoofdpoinct van onderzoek rouleert over de *Regters en Regtbanken, aan welke de Jurisdictie van Militaire Persoonen is toevertrouwd.*

Onder de Vorstelyke Regeering was de Algemeene Landvoogd der Nederlanden, als Capitein Generaal, het Hoofd der Militaire Jurisdictie: wy zien dit uit de Commissie, welke de Hertog VAN ALBA gehad heeft van Koning PHILIPS DEN TWEEDEN, 31 January 1567, waar hy, onder andere, gelast wordt: „te doen en te administreeren Justitie, naar Regt, by hem of andere onze dienaaren, of de genen die hy daar toe zal committeeren, in 't Civil en Crimineel, die 'er vallen zullen onder het Volk van Oorloge, als men daar in zulke zaaken gewoonlyk is.

Het blykt niet of hy een vast Collegie nevens zig gehadt hebbe, dan of hy de zaaken der Militaire Justitie telkens in voorkomende gevallen hebbe gedemandeerd, en het laatste is, uit de woorden van de Commissie, als het waarschynlykst, op te maaken.

In den Oorlog tegen de Spaansche Regeering, gebruikte

de Prins VAN ORANGE dezelve auctoriteit over Holland en Zeeland, als de Gouverneur Generaal over alle de Nederlanden, en zoo daar aan iets mogte ontbreeken, was hem door de Staaten dier twee Provintien, by de Unie van 25 April 1576 opgedraagen „te disponeeren over alle Krygszaaken, met al zulke goede en generaale Krygsordening en discipline, als tot soulagement der Ingezetenen, en ten minsten nadeel van den Lande zal mogen geschieden"; als mede, „dat Zyn Excellentie zal doen nakomen alle zyne Bevelen, Ordonnantien, Wetten, Disciplinen, en Artikelen des Krygshandels, met straffing van de overtreeders van dien, waar toe de Staaten en Steden, met haare Schutteryen en Gemeenten, des geboden zynde, de hand zullen houden."

Deeze opdragt was egter minder iets nieuws, dan een omschryving van de magt, welke de Prins te vooren geöeffend hadt; want reeds in het jaar 1573 vinden wy, „dat de Raad, nevens Zyne Doorlugtigheid, gemagtigd was, over alle Gouverneurs, Capiteinen, Oversten, en Soldaaten, om dezelve te corrigeeren van haarluider delicten, mesusen en ongeregeldheden, en dat hunne Sententien, Commissien en Beveelen, effect zouden sorteeren, even als of die by Z. E. zelve gegeeven waren." Z. VAN METEREN IV B. *bl.* 82. Bor VI B. *bl.* 450 [330].

Deeze Raad heeft niet lang gesubsisteerd, en is, na de Unie tusschen de twee Provintien, vervangen door een Landraad by Holland alleen opgesteld, maar deeze niet naar het genoegen van den Prins zynde, heeft mede weinig of geen bewind gehadt, 't welk de rede is, dat men in de gevallen van Jurisdictie over Militairen, in dien tyd, zoo veel verscheidenheid van Regters aantreft, zoo dat het nu waren de Staaten, dan het Hof, dan weder Gedeputeerden uit de Staaten; egter vindt men uitdrukkelyk, dat zy *met believen van Zyn Excellentie* waren gecommitteerd, en zelfs dat de Resolutie om de schuldigen te straffen, wordt gesteld *op*

het believen van Z. E.: ziet de exempels van 12 Maart en 28 Mey 1575, aangehaald in de Verhandeling van den Heer RENDORP; naderhand komt die clausule (zoo veel wy weeten) niet meer voor; maar de rede daar van is, dat de Prins zig, na het jaar 1577, veeltyds in Braband ophoudende, de zaaken in Holland en Zeeland, meest Staatswyze, by absentie van Zyne Doorlugtigheid, behandeld werden.

Al het gene wy tot nog toe hebben voorgesteld heeft meer tot oogmerk, om den draad der Historie van ons onderwerp te vinden, dan om daar uit het Regt af te leiden; want het is bekend, dat de Heeren Stadhouders, die op Commissie van de Staaten gesteld zyn, nooit gestaan hebben in de betrekking van Gouverneurs Generaal, of Capiteins Generaal van de Universeele Republyk, maar in die van Provintiaale Stadhouders en Capiteins Generaal, terwyl Hoogderzelver Commissie, als Stadhouder en Capitein Generaal van de Unie, geheel iets anders beduidt, naamelyk van de Generaliteits Landen, en over het Krygsvolk te Velde, of dat zig in de Generaliteits Landen bevindt, en derhalven kan de magt over de Militie op het Territoir der Stemmende Provintien, niet universeel zyn, noch afgemeeten worden naar 't gene dezelve was, toen de qualiteit van Gouverneur en Capitein Generaal, uit de onverdeelde Souverainiteit van den Vorst der Nederlanden afvloeide.

Deeze reflexie verzoeken wy, dat in het oog gehouden worde, omdat ze dient tot een generaale solutie op verscheiden argumenten, die tot staaving van eene universeele Opperhoofdigheid over de Militaire Jurisdictie worden aangevoerd.

Het gezag over de Militie, Discipline en Jurisdictie Militair, welke Prins WILLEM DE EERSTE gehadt hadt, verviel met zynen beklaagelyken dood, en de meeste der toenmaalige Bondgenooten, met naame Braband, Vlaanderen, Holland, Zeeland, Utrecht, Mechelen en Vriesland, vonden

goed, al de magt, die in de persoon van den grooten WILLEM alleen geresideerd hadt, onverdeeld te stellen in handen van zynen Zoon MAURITZ met eenen Raad van Staate, aan welken een Instructie werdt gegeeven den 18 Augustus 1584, die in zeer formeele termen disponeerde op de Militaire Jurisdictie, by het derde en tiende artykel: uit welker woorden af te neemen is, dat Zyn Excellentie en de Raad niet alleenlyk deeze Jurisdictie zelfs mogten oeffenen, maar ook *doen oeffenen* zoo als zy bevinden zouden te behooren, 't welk insluit de aanstelling of subdelegatie van andere Collegien of Krygsraaden.

Wat 'er geduurende het Gouvernement van den Graaf VAN LEYCESTER in deeze zy voorgevallen, is duister, en (gelyk de meeste zaaken van dien tyd) weinig geschikt, om tot exempels of Regt geallegeerd te worden.

Na de resignatie van LEYCESTER begint eigenlyk, volgens de oordeelkundige reflexie van den Heer DE GROOT in zyne *Annales*, die form onzer Regeering, welke zy sedert altoos, onder het Stadhouderlyk Bewind, heeft behouden.

De Raad van Staate verkreeg toen eene andere Instructie, of liever, een nieuwe Raad werdt opgerigt, op een voet dien men oordeelde met de vrye Oppermagt der byzondere Gewesten best over een te komen: deszelfs Instructie disponeerde zoo duidelyk niet op het stuk der Militaire Jurisdictie als de voorige; egter is 'er genoeg uit op te maaken, dat de intentie der Bondgenooten niet geweest zy, in de Superintendentie van den Raad over de Militaire Justitie verandering te brengen, zoo weinig als by de laatste Instructie van 1651, gelyk zulks met een menigte exempels uit de Resolutien der Heeren Staaten Generaal, en van de byzondere Provintien, wordt aangeweezen by den Heer VAN SLINGELAND in zyne *Verhandeling over de Militie van den Staat. Cap.* XIII.

De Heeren Stadhouders der onderscheiden Provintien

hadden wel sessie in den Raad van Staate, maar Prins MAURITZ VAN ORANGE behieldt ongetwyffeld den grootsten invloed in de zaaken, die ter kennis en dispositie van den Raad stonden, zoo omdat hy altoos de Legers van den Staat commandeerde, als omdat hy in 1584 aan het Hoofd der Regeering was gesteld geweest: eene waardigheid, die, met de komst van LEYCESTER, wel aan den Gouverneur Generaal was gesubordineerd geworden, maar nooit ingetrokken, zoodat de Staaten Generaal hem, na dien tyd, nog als zoodaanig schynen geconsidereerd te hebben, gelyk af te neemen is uit een antwoord, in het jaar 1597, gegeeven aan een Gezantschap van Denemarken, by BOR XXXIV B. *bl.* 376.

De Raad van Staate dus door de Bondgenooten erkend zynde de Superintendentie te hebben over de Militaire Justitie, moet noodzaakelyk ook verstaan worden de faculteit te hebben, om die maatregelen te neemen, zonder welke de Justitie niet behoorlyk kan geadministreerd worden, en met naame, het aanstellen van Persoonen, die op derzelve maintien moeten vigileeren, waar onder zekerlyk zyn de Krygsraaden, zoo wel hooge als laage, Fiscaals, Auditeurs, Provoosten Generaal, en andere, nogtans in alles ondergeschikt aan den Raad; want het spreekt van zelfs, dat de Raad van Staate, aan welken deeze Superintendentie, door de Bondgenooten, was toevertrouwd, geen magt heeft, om zig geheel daar van te ontdoen, of dezelve aan een ander op te draagen, zonder de toestemming van de Bondgenooten, uit wier boezem die Commissie is afgevloeid.

Deeze reflexien zullen ons, als met de hand, leiden, tot de origine van de auctoriteit van Prins MAURITZ, en van de volgende Heeren Prinsen VAN ORANGE, met den Hoogen Krygsraad, nevens hen, in den Hage zittende.

De Raad van Staate heeft, 't zy uitdrukkelyk 't zy stilzwygend, aan Prins MAURITZ, in de hooge relatie, waarin

wy toonden dat hy tot den Raad stondt, zoo veel van de Superintendentie over de Militaire Justitie over willen laaten, als in 't vermogen van den Raad was te kunnen overlaaten, en deeze auctoriteit is, op dezelve wyze, aan de volgende Heeren Prinsen VAN ORANGE gecontinueerd: de Raad heeft mede, 't zy uitdrukkelyk 't zy stilzwygend, een Hoogen Krygsraad nevens de Heeren Prinsen laaten resideeren: dit Collegie is zekerlyk in zynen oorsprong niet anders geweest dan een Krygsraad te Velde, en kon ook niet anders zyn, want de Heeren Prinsen VAN ORANGE waren meest altoos tot 1648 toe (zoo men den tyd van de Treves uitzondert) met de Legers van den Staat te Velde; maar het is nogthans waar bevonden, volgens het adveu van den Heer VAN SLINGELAND, die gansch geen Voorstander was van den Hoogen Krygsraad, dat dezelve, al zeer vroeg, een permanente Regtbank geweest is, die haare residentie hieldt in den Hage, buiten tyde van expeditie, onder den naam van *Groote* of *Hooge Krygsraad,* of van *Krygsraad nevens Zyne Excellentie*, en waar aan geappelleerd is van de Vonnissen der Krygsraaden in de Frontieren, zoowel als aan den Raad van Staate, zonder dat men ergens vindt, dat de Raad zig heeft gekant tegen het appel aan den Hoogen Krygsraad, of denzelven heeft gedesavoueerd, als alleen wanneer dezelve heeft willen voeren den titel van *Krygsraad der Vereenigde Nederlanden*, of praetendeerde te wyzen by arrest.

Wy verkiezen niet uit te schryven 't gene nopens de Historie van den Hoogen Krygsraad, verder, by den Heer VAN SLINGELAND gevonden wordt, te minder, omdat dit voortreffelyk Werk onlangs is gedrukt, en in yders handen staat te komen; maar wy moeten doen observeeren, dat zoo lang de Hooge Krygsraad in den Haag heeft geresideerd, altoos tusschen denzelven, ondersteund door het groot vermogen der Heeren Prinsen VAN ORANGE, en tus-

schen den Raad van Staate, geschil geweest is, over het gepraetendeerd regt van te wyzen by arrest, over de Placaaten, Ordonnantien en Instructien, op het stuk der Justitie en Discipline Militair, zonder den Raad gemaakt, en op de gewoonte van Hooggemelde Heeren Prinsen, om verandering te maaken in de vonnissen van den Hoogen Krygsraad; een gewoonte, die wy egter in het voorbygaan kunnen aanmerken, dat zeer oud moet zyn, als men ziet het gene de Heer VAN AARTSBERGEN daar van zegt, in *Zyne Gedenkschriften*, 2 D. *bl.* 89 1).

Het is derhalven niet te verwonderen, dat, in een Stadhouderlooze Regeering, de Hooge Krygsraad is afgeschaft, of voor vervallen gehouden, en dat by de herstelling van het Stadhouderschap, welke telkens in zulke tydsomstandigheden is voorgevallen, waar in men oordeelde niet te veel te kunnen opdraagen, ook weder hersteld is.

Wy zien althans dat, kort na de verkiezing van Zyne D. H. Prins WILLEM DE VIERDE, tot de Hooge Waardigheden Zyner illustre Voorzaaten, de omstandigheden van tyden en zaaken favorabel zyn geweest, om den Hoogen Krygsraad en de gansche form der Militaire Justitie weder te brengen op den voet, als ten tyde van den laatst voorigen Prins Erfstadhouder.

De vraag is nu, wat daaromtrent Regt zy?

Een gedeelte van het antwoord kan ligtelyk worden opgemaakt, uit het Historisch voorstel dat wy voor af hebben laaten gaan; naamelyk, wy zagen, dat de Raad van Staate heeft gekreegen de Superintendentie over de Militaire Justitie, en men moet vast stellen, dat de Provintie van Zeeland daar in heeft toegestemd, of men zoude moeten souteneeren de absurditeit, dat de drie Instructien van den Raad van Staate, buiten consent van Zeeland, gegeeven zyn:

---

1) Verg. hiervoren bl. 125, de zinsnede uit CAPELLENS Gedenkschriften.

wyders hebben wy aangeweezen, dat, van de oudste tyden af, de Raad aan de Heeren Prinsen VAN ORANGE, uit hoofde van den voornaamsten invloed, welke zy in de zaaken van dat illustre Collegie hadden, zoo veel van de Opperdirectie en Superintendentie over het Militaire heeft overgelaaten, als met gevoeglykheid en regt kon geschieden, en het blykt al mede, dat de Provintie van Zeeland dit niet heeft afgekeurd, alzoo men, in de quaestien over het regt der Militaire Jurisdictie, getragt heeft met Z. E. Prins MAURITZ daar over *te accordeeren;* vervolgens toonden wy, dat ook de Raad heeft aangezien, of zelfs heeft gedelegeerd, een Hoogen Krygsraad, die permanent en sedentair in den Hage heeft Regt gedaan, en wy oordeelden, dat de faculteit van den Raad van Staate, om dit te doen, niet kon in twyfel getrokken worden, zoo lang de Raad zig zelve niet abdiceerde een Regt of Magt, welke de Bondgenooten hadden goedgevonden aan den Raad, en niet aan eenig ander Persoon of Collegie in handen te geeven.

Het is dikwyls gezegd en geschreeven, dat de Hooge Krygsraad een Collegie is, zonder eenige wettige existentie, maar (behoudens alle reverentie voor het sentiment van anders denkenden) is het ons altoos voorgekomen, dat de onwettigheid, welke men aan den Hoogen Krygsraad reprocheert, niet moet gezogt worden in desselfs oorsprong en existentie, maar in de magt, welke dezelve aanneemt en tragt te oeffenen; want indien dat Collegie zou praetendeeren, haar, volgens Regten en Constitutie deezer Landen, te competeeren een Universeele Militaire Jurisdictie in 't Crimineel en Civil, en in 't uiterste ressort, of alleen in afhankelykheid van den Heer Capitein Generaal, en niet van den Raad van Staate, en van de Bondgenooten, dan zouden wy even sterk desselfs wettigheid betwisten: wy zouden oordeelen, dat zulk een magt niet alleen niet *is*, maar niet *kan*, weggegeeven worden, en dat het misbruik

van zulk eene magt gevaarlyk moet worden, voor de vryheid van den Staat, en voor de veiligheid van eere of leeven, zelfs van de Militaire Persoonen, die daar aan subject zouden zyn; maar zoo wy de waarheid willen spreeken, moeten wy advoueeren, dat de Hooge Krygsraad heeft een existentie, als een intermediair Hof van Militaire Justitie, en gesubdelegeerd door den Raad van Staate, en dat de Heeren Prinsen VAN ORANGE ook zelfs eenigzins in dat denkbeeld gestaan hebben, wanneer zy van den Raad van Staate hebben aangenomen een delegatie van Jurisdictie, gelyk wy hier vooren zagen, dat ten aanzien van het Civile geschiedt is, by de Resolutie van den Raad van 21 Maart 1748: wyders is het ook niet te ontkennen, dat de existentie van den Hoogen Krygsraad gehomologeerd is by de Vergadering van H. H. Mog., door welke de President, en zoo wy meenen, ook de Fiscaal en de Griffier, op Commissie van de Generaliteit, worden aangesteld, en eindelyk door het adveu van de respective Provintien, in derzelver, sedert zoo veele jaaren, gedraagen Consenten in de Tractementen der Leden van den Hoogen Krygsraad, op den Staat van Oorlog gebragt.

Wy zyn dus, onder verbetering, van advys, dat de Hooge Krygsraad niet kan geoordeeld worden in te loopen tegen de Constitutie van onze Republyk, noch tegen de vryheid en veiligheid der Ingezetenen, wanneer dezelve zig houdt binnen de paalen, welke het regt aan denzelven voorschryft: 1)

1) De hiervoren gemelde Griffier „van het gewezen Monster," L. L. VAN REENEN, schryft 13 Maart 1787 aan VAN DE SPIEGEL, „dat, wanneer uwer H. EG. tyd en lust eens mogt toelaten te lezen wat hy (V. R.) over de Militaire Jurisdictie heeft byeengeraapt in hoop van het tot verdeediging van Z. H. Rechten te kunnen doen dienen, U Hoog Ed. Gestr. zich wel gepersuadeert zal willen houden dat hy gedurende 36 jaren het beste van zyn leven heeft besteed *om met eene goede conscientie* de rechten van die Rechtbank te verdeedigen, en die Rechtbank te doen strekken tot een veilige toeverlaat en waarborg der zekerheid van den geringsten ingezeten zelfs."

naamelyk I°. dat dezelve in alle zaaken, 't zy in de eerste instantie 't zy in cas d'appel, aldaar gebragt en getermineerd, gesubordineerd blyft aan den Raad van Staate, die met Zyne Doorlugtige Hoogheid, den Heer Erfstadhouder en Capitein Generaal van alle de Provintien en van de Unie, aan het hoofd van haar illustre Collegie, de Superintendentie heeft over de Militaire Justitie, in naam van de Hooge Bondgenooten.

II°. Dat de zaaken, over welke de Hooge Krygsraad mag cognosceeren, geen andere mogen zyn, dan die, welke wy omtrent het Crimineel en Civil, in onze twee voorige Hoofdpoincten, in het breede hebben voorgedraagen, van de competentie van den Militairen Regter te zyn.

III°. Dat de Sententien van den Hoogen Krygsraad in Crimineele zaaken geweezen, niet ter executie mogen gelegd worden, zonder de nadere ordres van Zyn Hoogheid, dewyl Hun Hoog Mog., zelfs in de Stadhouderlooze Regeering, en in het Leger, aan de Hooge Krygsraaden altoos hebben geïnjungeerd de schriftelyke ordres van den Heer Veldmaarschalk, of eersten Generaal van den Staat, daar omtrent te vraagen, om denzelven daar door gelegenheid te geeven, in de gevallen daar toe gedisponeerd, pardon en gratie te kunnen oeffenen. Z. onder andere, het *Reglement van Hun Hoog Mog.* van 15 Maart 1706, en den *Artykelbrief* van 1705 *art.* 65.

IV°. Dat geen Burgerlyk Persoon, in geene gevallen hoe genaamd, genoodzaakt kan worden voor den Hoogen noch laagen Krygsraad te Regt te staan, het gene de Raad van Staate zoo heilig heeft doen observeeren, dat, by eene Resolutie van 30 July 1643, expresselyk verboden heeft, „dat een Militair, door een Burger gedagvaard zynde voor den Militairen Regter, geen reconventie aldaar doen mag." Of 'er meerder bepaalingen van de auctoriteit van den Hoogen Krygsraad noodig zyn, is van ons bestek niet, te onder-

zoeken: wy stellen alleenlyk voor zoodaanige bepaalingen, welke wy vinden in het *Jus Constitutum* gegrondt te zyn, terwyl wy het overige aan de wysheid van den Souverain overlaaten.

Wy oordeelen egter, dat de Hooge Krygsraad, en de gansche Militaire Jurisdictie, binnen de oude paalen van het Regt blyvende, ligtelyk zouden vry te spreeken zyn van de beschuldigingen van onwettige en arbitraire magt, welke men somtyds tegen dezelve inbrengt; en voor zoo veel een ander punt van bezwaar aangaat, dat de Militaire Regters gecenseerd moeten worden meerder kennis van den Wapenhandel dan van de Regten te hebben, deeze objectie verliest veel van haar gewigt, omdat de noodzaakelykheid van eene doorkneedde Jurisprudentie merkelyk vermindert, indien de Militaire Jurisdictie zig borneert binnen de paalen, waar in wy dezelve hebben beschouwd: en ten anderen, zou deeze objectie misschien te veel bewyzen, en ook, in zekeren zin, opereeren kunnen tegen den Burgerlyken Regter, die dikwyls moet jugeeren over zaaken, waar in Militaire en andere Kundigheden te pas komen, die in de Schoolen der Regtsgeleerdheid niet worden verkreegen, maar omtrent welke een voorzigtig en eerlyk Regter zig, door het advys van deskundigen, laat voorlichten.

Hier mede zullen wy deeze *Pro Memoria* besluiten, waar in onze toeleg is geweest het Regt voor te stellen, in alle mogelyke onzydigheid, eenvoudigheid en klaarheid, zonder omzwaai van styl, en vooral, zonder gebruik te maaken van zulk soort van uitdrukkingen, die meêr werken op de verbeeldingskragt en het vooroordeel 1), dan op het gezond verstand.

„De Historie van ons Vaderland,” (zegt de Heer Wagenaar *in de voorrede voor het* VI Deel zyner onsterfelyke

1) Van de Spiegel sprak b. v. niet van het *Monster*, of van de *gedrogtelyke ongelimiteerde Militaire Jurisdictie*, toen in zooveler mond of pen.

Vaderlandsche Historie) „is eigenaartig geschikt, om luiden van verschillende begrippen in zaaken van Godsdienst en Regeeringe, welken altoos in deezen Staat geweest zyn, en nog zyn, gemaatigd te doen oordeelen over elkanders doen en bedryven, en zy zoude dit einde voorlang nader bereikt hebben, zoo allen, die immer ondernamen 's Lands Geschiedenissen te boek te stellen, de waarheid onbewimpeld voorgedraagen hadden, zonder zig ooit te sterk te verklaaren vóór of tegen de oogmerken en inzigten, welke zy in 't licht bragten."

Even zoo is het, naar ons inzien, geleegen met de quaestien uit het *Jus Publicum* deezer Landen; dezelve hebben, gemeenlyk, zoo veel verwandschap met de heerschende begrippen, en omstandigheden van den tyd, dat zy zelden met die koelheid worden behandeld, als noodig is om de waarheid te zoeken: de zucht om aan deeze of gene Party te behaagen, het verlangen om de eene of andere opinie te doen praevaleeren, of nog erger uitzigten, maaken dikwyls, dat de behandeling van zoodaanige quaestien meêr geschikt is, om voedsel te geeven aan haatelyke benaamingen, en tweespalt, dan om een punt der Constitutie van de Regeering, in het waare daglicht te plaatsen.

Wy, voor ons, hebben alleen het laatste tot doelwit gesteld; of wy dat doelwit bereikt hebben, staat niet aan ons, maar aan kundige en bescheiden Leezers, te beoordeelen, hoedaanige wy gepersuadeerd zyn te zullen aantreffen, onder de Heeren Leden van het Staatsbesogne, die ons vereerd hebben met een praeadvys in deeze materie te vraagen.

XVIII. *Poincten waarop zal dienen gelet te worden in de Instructie voor den Resident in Noord-America* [1]).

I. Zal attentie moeten hebben op de veranderingen in de Staaten van Noord-America voorvallende, zoo ten aanzien van hare Constitutie, merkwaardige verordeningen in Politie en Justitie, als van hare Zee- en Landmagt.

II. Zal het oog moeten houden op alles wat de Commercie van de gemelde Staten aangaat principaal met deze Republiek, maar ook met andere Ryken en Staten, en kennis geven van 't gene hem dienaangaande merkwaardig voorkomt, en de attentie van de Regering hier te Lande te verdienen.

III. Zal met alle attentie nagaan den handel uit de Staten van Noord-America op en van de Colonien van de Republiek in West-Indien, en te dien einde met de Gouverneurs en Directeurs van dezelve Colonien goede correspondentie houden.

IV. Zal het opzigt houden op de conduite van de Consuls van dezen Staat in Noord-America, en wanneer hem gebleken is, dat dezelve aan hunnen pligt mankeeren, daarvan aan H. H. M. of den Heer Griffier en daar het verder behoort, kennis geven [2]).

V. Indien oordeelt, dat 's Lands dienst vordert een Consul op eenige plaats aan te stellen, zal hy zulks by provisie mogen doen, mits approbatie van H. H. M., en zal het Congres verzocht worden *exequatur ad interim* te verlèenen.

1) Eigenhandig opstel van den Secretaris van Staat VAN DE SPIEGEL.

2) „NB. De Instructie van de Consuls behoort nagezien te worden, en aan dezelve gepermitteerd iets voor hunne moeiten te declareeren."

Dat van de wenken van den Zeeuwschen Staatsman, in het vastgesteld Berigtschrift voor den eersten Gezant der Nederlandsche Republiek in Noord-Amerika, hier en daar gebruik is gemaakt, schynt te blyken uit de *Instructie* 1) *van de Hoog Mogende Heeren Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden voor den Heer en Mr.* PIETER JOHAN VAN BERCKEL, *gaande als Hun Hoog Mog. Minister Plenipotentiaris na de Vereenigde Staten van America* 2).

Gemelde Heer VAN BERCKEL zal zich ten spoedigste gereed maken, om de reize aan te nemen naar America, en vernemen waar het Congres der Vereenigde Staten zich thans ophoudt.

Zoo het is te Philadelphia, of in zoodanige andere plaats daar het zoude mogen wezen, zal hy zich informeren naar de wyze, waarop hy zich aldaar zal moeten legitimeren. — Zoodra hy daarvan onderrigt zal zyn, zal hy notificatie doen van zyn aankomst, en verzoeken een audientie te mogen hebben in het Congres, om zyn credentiaal over te leveren.

Die audientie aan hem geaccordeerd zynde, zal hy zyn credentiaal overleveren, en hetzelve accompagneren met een discours, op den tegenwoordigen staat der zaken passende.

Verder zal hy alle gelegenheden waarnemen, om de voornaamste Leden van het Congres, en de eerste Luiden van distinctie aldaar, verzekering te geven van het belang, dat Hun Hoog Mog. in derzelver gelukkige toestand nemen, en het verlangen dat zy hebben, om met hen in een naauwe en vertrouwde vriendschap te leven, ten beste van wederzydsche onderdanen en ingezetenen.

Zal in 't stuk van Commercie, op welkers bevordering

---

1) Den 27 Mei 1783. *Secreet.*

2) Z. VAN BERCKEL (nog ten jare 1793) bij PHILLIMORE, *Comment. upon International Law*, Vol. III. 204 vermeld, met beroep op WAITE's *State* (American) *Papers*, I. 169—172.

en protectie het meest zal aankomen, zich reguleren naar het Tractaat van Vriendschap en Commercie, tusschen Hun Hoog Mog. en de Staten van America op den 8 October 1782 aangegaan en gesloten 1), waarvan aan hem een copie zal worden medegegeven, en zorgvuldig toezien, dat hetzelve exactelyk werde nagekomen, en niet in het minst daaraan gederogeerd worde.

En zal inzonderheid oplettend zyn, dat volgens Artikel 2 en 9 van de Ingezetenen van den Staat geen andere of grootere regten of impositien worden afgevorderd dan die, welke door de meest gefavoriseerde Natien worden betaald; maar daarentegen zorg dragen, dat de ingezetenen van den Staat genieten alle de regten, vryheden, privilegien, immuniteiten en exemptien in Handel, Navigatie en Commercie, welke door de gemelde Natien genoten worden, of zullen worden

Voorts zal hy zyn werk maken om te onderzoeken, welke de voornaamste takken van Commercie zyn, waarin de onderdanen van dezen Staat aan die der Vereenigde Staten van America van nut zullen kunnen zyn, en van die, waarin de onderdanen der Vereenigde Staten aan de onderdanen van dezen Staat voordeelen zullen kunnen toebrengen, welke hy naar zyn vermogen zal voorstaan en bevorderen.

En indien hy by dat onderzoek mogt vinden, dat het voorsz. Tractaat van Commercie met het een of ander Articul zoude dienen te worden vermeerderd, zal hy daarvan aan Hun Hoog Mog. kennis geven om hen in staat te stellen daarvan een object van negotiatie te maken.

Zal ook aan het Congres der Staten van America, byaldien hetzelve aan het Verbond der gewapende Neutraliteit

1) Verg. *Ons Verdrag met Amerika. Toegelicht door* E. J. KIEHL 's Gravenhage, 1868. Tekst aldaar (Nederlandsch-Engelsch) bl. 28—58.

nog niet geaccedeerd zoude mogen zyn, communicatie geven van de verbindtenis, waarin Hun Hoog Mog. staan met de Noordsche Hoven, aangaande de voorsz. gewapende Neutraliteit; en in cas onverhoopt de oorlog wederom mogt uitbarsten, zal hy, nevens de Ministers van de andere Mogendheden in America residerende, die tot de gewapende Neutraliteit zyn toegetreden, zyne uiterste devoiren aanwenden, om het Congres over te halen om de principes van die Neutraliteit gezamentlyker hand te doen standhouden, te welken einde hem mede copie van de Conventie op dat stuk met de Noordsche Hoven gesloten, zal worden ter hand gesteld; maar zal, ingevalle het Congres aan het voorsz. Verbond geaccedeerd zal zyn, in het voorsz. geval van Oorlog alle zyne devoiren aanwenden, tot praestatie van het engagement van het Congres by de voorsz. accessie of anderzins gecontracteerd.

Zal voor het overige zich toeleggen om een exacte kennis te bekomen van de juiste Constitutie van elk der dertien Provincien van America, van de innerlyke gesteldheid van elks Gouvernement, en van de essentiële manier, waarop die met den anderen zyn verbonden, alsmede van de Generale Regering, onder dezelve subsisterende: gelyk hy mede zich zal toeleggen, om met precisheid te weten den staat der Land- en Zeemagt van deze nieuwe Republiek; de verbintenissen, die dezelve met andere Mogendheden heeft aangegaan, of nog zal aangaan; de Plans en schikkingen, die dezelve zal maken tot het reguleren van derzelver innerlyke Constitutie, de vues en oogmerken, die dezelve formeert of formeren zoude kunnen om zich te vergrooten en uit te breiden; van al hetgeen hy daaromtrent gewaar zal worden, Hun Hoog Mog. omstandig informerende; en ingeval zulks secreetelyk zoude moeten geschieden, zyn brieven schryvende in het Cyfer, daarvan een sleutel gemaakt, en aan hem overhandigd zal worden, en die in

zulken geval adresserende aan den Griffier van Hun Hoog Mogende volgens derzelver resolutie van den 21 July 1651.

Om te beter van dit alles geinformeerd te zyn, zal hy goede correspondentie houden met de Consuls of Commissarissen die in de differente Provincien door Hun Hoog Mog. zullen worden aangesteld [1]), welke gelast zullen worden, aan hem van tyd tot tyd, uit zich zelve of op zyn ordre, aan hem de vereischte informatien te geven.

Wyders zal hy met de Ministers van alle de Mogendheden, met welke Hun Ho. Mog. in vriendschap of neutraliteit leven, aldaar residerende, ook een goede correspondentie houden, in al hetgeen, waarin de Interessen gemeen zyn, een gemeene zaak met haar makende, en daar die verschillende zouden mogen wezen, met voorzigtigheid sondeerende, of dezelve iets ondernemen, waaruit eenig nadeel voor de Ingezetenen van dezen Staat zoude kunnen resulteren, om daarvan by tyds en bekwame gelegenheid aan Hun Hoog Mog. kennis te kunnen geven.

In het algemeen zal gemelde Heer de belangen van de commercierende Ingezetenen van den Staat met yver behartigen, dezelve in alle occasien behulpzaam zyn, en niets in het minste verzuimen, om al hetgeen hen aangaat, zooveel in rede en billykheid bestaat, te hunnen voordeele te doen uitvallen.

Ten aanzien van de Hoogheid en rang van Hun Hoog Mog. zal hy dezelve allenthalven conserveren, zoo in concurrentie met andere Ministers van gelyk caracter, als anderzins, houdende rang na de Extraords. Envoyés of Mi-

1) Request van J. H. C. HEINEKEN (State-Notulen 28 Mei 1782 fol. 247) om als zoodanig te worden benoemd. Dergelyke verzoeken van J. MANDRILLON, van BOONEN-GRAVES, van V. BRAAM-HOUCKGEEST, van BACHMAN, van HESHUYSEN, van ADRIAAN VALCK (State-Notulen van 22 July 1782, 17 en 24 February, 31 Maart 1783) enz.

nisters-Plenipotentiarissen van Koningen en van de Republiek van Venetië.

Zal ook punctuelyk achtervolgen Hun Hoog Mog. resolutien van den 10 Aug. 1651 en 29 April 1675 op het subject van giften, gaven of geschenken genomen, te welken einde Extract van gemelde Resolutien aan hem zal worden ter hand gesteld.

Voorts zal gemelde Heer Minister-Plenipotentiaris hem in alles wel en getrouwelyk gedragen en secreet houden de zaken die vereischen secreet gehouden te worden, zoo gedurende zyne Commissie, als ook daarna.

Te zyner wederkomst zal gemelde Heer Minister-Plenipotentiaris van zyne verrigtingen aan Hun Ho. Mo. rapport doen, en een pertinent Verbaal overleveren met de originele en andere stukken, daartoe specterende. Aldus gedaan en gearresteerd ter Vergadering van Hun Hoog Mog. den 27 Mei 1783.

XIX. P. M. [1]).

Een ieder die een bedaard oog laat gaan over den tegenwoordigen toestand van zaken in de Republiek, moet met bekommering inzien de verwarring en het wantrouwen dat schier overal, van de grootste tot in de kleinste departementen, heeft plaats genomen, en de valsche begrippen, zoowel by sommige Regenten als by het Volk, over de ware vryheid van het Vaderland, en over de noodzakelykheid van deszelfs tegenwoordige Regeringsvorm; maar tegelyk moet men zich verwonderen over de weinige yver en klem in de Regering, om zulke gevaarlyke beginsels tegen te gaan, en om de misbruiken of het verloop in sommige zaken van het

1) „18 July 1783, L. P. V. D. S." (eigenhandig). Derde Memorie ten behoeve van den Stadhouder.

Publiek bestier weg te ruimen. Niets is zekerder, dan dat de Constitutie en Regeringsvorm van het Vaderland zeer wankelbaar staan, en dat de hulpmiddelen spoedig en krachtig moeten zyn, wil men den ondergang der glorie en vryheid dezer Republiek, in tyds voorkomen.

Alle tyden en omstandigheden vereischen, dat men naar middelen omziet, die de vastigheid der Regeringsvorm, met de vryheid en welvaart der Ingezetenen binnen 's Lands, en de eere van den Staat by vreemden kunnen verzekeren; maar dit wordt vooral vereischt in zulke tyden en omstandigheden, wanneer men, na het uitstaan van eenen verderfelyken oorlog, de gevolgen heeft ondervonden van den schadelyken invloed van verwarring, wantrouwen en gebrek aan klem.

Deze waarheid verstaat een ieder, deze reflexien worden dagelyks gemaakt, maar het blyft by klagten, zonder dat het werk met ernst wordt aangetast, en de reden daarvan is natuurlyk te begrypen; want het uitdenken van bekwame middelen van herstel, kan de taak niet zyn van een enkel mensch; en al was een enkel mensch gelukkig genoeg om toereikende middelen tegen de kwaal uit te denken, men zoude doch meer dan één noodig hebben, om die middelen te appliceren, en de hand te houden aan de constante uitvoering.

Dit was juist het geval, toen onze Voorouders geplaagd werden door de Spaansche overheersching; en van welken kant begon men de redding? Eenige Edelen, verstandige Regenten *„en Burgers* 1)" verbonden zich met malkanderen, tot geen ander oogmerk, dan om, aan de eene zyde, de Regeringsvorm te bewaren tegen allen onwettigen indragt, en aan de andere zyde, de onbesuisde drift van het gemeen tegen te gaan; de Prins VAN ORANGE, wiens omstandig-

1) Deze woorden door VAN DE SPIEGEL later ingelascht.

heden het toen nog niet permitteerden, openlyk voor het Bondgenootschap uit te komen, begunstigde hetzelve in 't heimelyk, en was de ziel van alle de raadplegingen dier brave Vaderlanders.

Dus was het een Vereeniging van raad, ondersteund door een aanzienlyken invloed, welke dit groote werk begon: zouden wy nu zoodanig ontaard zyn, dat wy noch verstand, noch moed, noch deugd genoeg hadden, om het spoor van onze loffelyke Voorouderen te bewandelen, daar ons werk vry minder van omslag en gevaar zal zyn dan het hunne was!

Zyn er in ons Land niet eenige menschen te vinden, welke zich door den band van pligt en belang des Vaderlands willen vereenigen, en met malkander vertrouwlyk omgaan, om alles op te zetten tot herstel der vervallen zaken? Is het niet mogelyk met vereenigde kundigheden een plan op te stellen, hetwelk tot een leiddraad in het bestier der zaken zoude kunnen strekken, om dezelve eens in orde te brengen? Kan men niet vervolgens, zulk een plan gemaakt zynde, hetzelve met voorzigtigheid onder het oog brengen van de Regenten, een ieder beginnende met zyne vrienden en bekenden, waardoor men allengskens party zal winnen voor de goede zaak, alle de gematigde harten innemen, en de heethoofdigen zelfs, van welke gevoelens zy ook mogen zyn, tot bedaren brengen?

In de personen, welke dit werk eerst moeten beginnen, wordt niets anders vereischt dan kundigheid en eerlykheid, behalve eenigen omgang met menschen, en influentie in de Regering der Provincien of hooge Collegien, om hunne gevoelens ingang te doen hebben.

Het spreekt van zelf dat de middelen van executie moeten constitutioneel zyn, maar dezelve vooraf te bepalen is niet wel mogelyk: laat ons eerst de gebreken grondig leeren kennen, daarvan onderling convenieren; de hulpmid-

delen zullen zich vervolgens ontwikkelen, en naarmate van verandering in de omstandigheden der zaken of denkwyze der menschen, moet ook de gang van het werk zyn. Niet te veel teffens over hoop te halen; van het eenvoudigste te beginnen, met omzigtigheid, maar tegelyk met digniteit en fermeteit voort te gaan, tot de executie van hetgene heilzaam voor de Constitutie en Regeringsvorm wordt geoordeeld — deze consideratien moeten de conduite regelen van alle degenen, die zich tot dit werk laten employeren.

July 1783 1).

Plan in het formeren van 44 2).

De beste en welmeenendste hoofden, die van eenig vermogen zyn, te vereenigen, en daarmede een barrière te maken tegen den stroom van 12: niet zoozeer om alles te contrarieren wat van dien kant komt; maar om te zorgen, dat aan den tegenwoordigen staat van het huishouden geen praejudicie wordt toegebragt, of alles, met onbezonnen drift gerenverseerd.

Wanneer 44 met 114 sterk genoeg zouden zyn om voor iets van belang te kunnen instaan, en geappuieerd door 6, dat alsdan één voor één, zonder ophouden, uit eenen mond zou spreken by 107, en hem aanraden het best van het huishouden 3) opdat men een zekere uniformiteit in de Directie mogt krygen.

Zoo onverhoopt de stroom niet te keeren was, dat alsdan iemand van de Vrinden van 114 met 27 moest spreken,

---

1) Eigenhandig.

2) „Dit plan is aan niemand gecommuniceerd, omdat men zag, dat 44 te zwak was." — Er wordt hier weder een dubbel cyfer gebruikt. 12 is Holland, 9 de Prins. Zie verder de Inleiding.

3) „Naderhand geteekend 217."

om door negotiatie de zaken te vinden: dat de quaestien ruim zooveel roulerende over personen als over zaken, men zou toegeven zooveel als mogelyk was, behoudens de [1]) cardinale conditie van den tegenwoordigen staat van het huishouden; dat men zelfs zou toegeven om 13 en 115, op een honorable wyze, te renvoyeren [2]), en zoodanige conditien met 27 zien te beramen, als de tranquilliteit best konden herstellen.

Dat men aan 27 moest verzekeren, dat deze onderhandelingen waren buiten weten van 9, maar dat men zich engageerde om 9 tot alles te doen instemmen hetgeen 27 en 114 [3]) gezamenlyk billyk oordeelden, of dat men hem zoude abandonneren, en met 12 de handen inéén slaan.

Dat, zoo dit alles niet reusseerde, en 27 er op stond om 9 uit de Directie te ecarteren, het beter was, dat één leed als allen, en dat men dan zou proponeren, ten einde de Famille van 9 te conserveren [4]), om de Directie te geven aan 2, met eenige Vrinden by hem ter adsistentie, op den voet als 19 had geproponeerd aan 9 toe te voegen.

Dit alles moet met veel voorzigtigheid, en van verre, gepraepareerd worden; om reden, dat de Vrinden van 9, die hem om zyn persoon en niet om het huishouden geattacheerd zyn, gemakkelyk een stok in het wiel zouden kunnen steken, en omdat 2 zelfs waarschynlyk geen zin zoude hebben *in de adsistentie*, maar niet als door de vereenigde forces van 27 en 114 daartoe zou kunnen gepermoveerd worden.

---

1) „Naderhand geteckend 218."

2) Den Hertog van Brunswyk.

3) „Men begrypt ligtelyk dat zoo 27 en 114 het ééns waren, de maatregelen door dezelve te nemen, niet gemakkelyk zouden kunnen belet worden."

4) Het Huis van Oranje.

Provisionele poincten van overleg [1]).

Men zal Hare Koningl. Hoogheid informeren, welke personen met malkander over het plan hebben gesproken en vragen, wie Hoogstdezelve zoude goedvinden, dat verder daarvan kennis moest hebben, echter in consideratie gevende, dat het getal niet te groot moet zyn, om de onderlinge communicatie niet moeyelyk te maken.

De voornoemde Heeren zullen van de idées over de Publieke zaken, welke zy onderling hebben beredeneerd aan H. Koninglyke Hoogheid kennis geven, en met Hoogstdezelve overleggen, hoedanig die op de beste wyze zyn te executeren, en men zal Hare K. H. verzoeken, door influentie op Zyn Hoogheid te bewerken, dat Hoogstdezelve in zaken van importantie, van tyd tot tyd, den een of anderen van de voorn. Heeren gelieft te spreken, welke dan alzoo geconsulteerd zynde met H. K. H., en met de andere present zynde Heeren zal concerteren, om Zyn Hoogheid zoodanig te adviseren als best en nuttig zal geoordeeld worden; nadien het groot oogmerk in deze moet zyn, eenparigheid in het bestier van zaken te brengen, en alles, zooveel mogelyk is, naar systematique grondregels te behandelen.

Men kan met geen mogelykheid alle middelen ter executie van een verbetering in het bestier van zaken, op het papier brengen; maar het is zeker, dat men een zeer nuttig werk zal doen, indien men kan beginnen met het effectueren van een beter vertrouwen tusschen zyn Hoogheid en de Regenten en Ministers in de respective Provincien en Hooge Collegien. Een ieder van de voorn. Heeren zal te dien einde, overal daar het pas geeft, gematigde sentimenten aanpryzen, en alle heethoofdigheid, zoo aan de eene als andere zyde, condemneren; hy zal met een soort van fiducie verzekeren, dat Hunne Hoogheden zelfs niet approberen

---

1) „25 July 1783 L. P. V. D. S." (eigenhandig).

het te verregaand exces van yver, 't welk men somtyds voor het Huis laat blyken.

Hy zal op dezelve wyze verzekeren, dat Zyn Doorl. Hoogheid zeer gedisponeerd is, om zich in te laten in schikkingen der quaestieuse zaken, op zulk een voet, als met de digniteit van zyn Persoon en relatien in de Republiek bestaanbaar is. En eindelyk zal men van verre insinueren, dat Regenten, die zoodanig gezind zyn, en willen medewerken, verzekerd kunnen zyn, dat hunne loffelyke pogingen door appui en door raad, zullen ondersteund worden.

Deze discoursen en andere, welke de prudentie der Heeren zal dienstig oordeelen, naarmate van de omstandigheden van personen en zaken, moeten vooral, en in de eerste plaats geëmployeerd worden te Amsterdam, en in andere voorname steden van Holland.

Het spreekt van zelf, dat de naam van H. Kon. Hoogheid, niet dan met het uiterste menagement, en als van zeer verre, zal moeten gebruikt worden; dat ook de namen der bovengem. Heeren, zooveel als mogelyk is, secreet moeten blyven, omdat, zoodra de personen bekend waren, menschen van contrarie inzigten welhaast gelegenheid zouden vinden, dezelve op allerhande manieren te dwarsboomen.

XX. *Besogne Dingsdag den* 5 *Augustus* 1783. *Gedecerneerd ter behandeling van het poinct der Militaire Jurisdictie, by Staats-Resolutie* 21 *July* 1783 *om heden te beginnen, en* 11^{den} *Aug. rapport uit te brengen.* 1)

Ouverture der Commissor. Resol. van 24 July, 1783 nopens de behandeling van het verzoek van J. B. DE WITTE aan Z.

1) Present de Heeren DE BEVEREN, Pens. SCHORER, EVERTSEN, OSSEWAARDE, DE BRUIJN, LAMBRECHTSEN, Pens. ERMERINS, Raadpensionaris en Secretaris VAN DE SPIEGEL.

H. om gratie, en door Z. H. gerenvoyeerd aan de Staten van Holland en Zeeland.

Voorgelezen de Adviezen der Leden over de delegatie van de zaak van DE WITTE aan den Hove, de Missive van het Hof, antwoord van de Staten en wederantwoord, rakende de sustenue van het Hof, dat ook, zonder delegatie, gequalificeerd zoude zyn in die zaak regt te doen.

Quaeritur, of men in de laatste Missive van het Hof zal berusten, of dezelve tegenspreken?

Raadpensionaris 1): in de Missive waarby het advies gevraagd wordt van 't Hof in de zaak van DE WITTE, ook te toucheeren de sustenue van 't Hof over de delegatie, en zonder in discussie van argumenten te treden, te declâreren, dat HEdM. die sustenue desadvoueeren.

BEVEREN ut supra, indien de Missive aan 't Hof, geresolveerd 24 July, moet afgezonden worden, en dat zulks dan moet geschieden zonder zich aan de Staten van Holland te adresseren, om pari passu te gaan: dewyl het vragen van advies reeds een daad is waardoor de zaak uit haar geheel raakt, en men niet meer pari passu zou kunnen gaan, indien de Staten van Holland eens vielen in het begrip, dat het adres aan Z. H. niet behoorlyk was gedaan, gelyk schynt uit de reserve in de Commissie van Z. H. van enorme delicten etc.

Dat derhalve by nadere reflexie, de Missive aan 't Hof om advys, by provisie best zoude blyven liggen, maar adres te doen aan de Staten van Holland, en te temoigneeren dat men gaarn wil pari passu gaan, alsmede te toucheeren de reproche door Holland aan Zeeland gedaan wegens de afzonderlyke behandeling der zaak, en daartoe te employeeren de gronden door de Heeren van Vlissingen aangewezen, alsmede dat men in Zeeland ignorant is geweest van de connexie welke de Provincie van Holland tot deze zaak

1) I. M. CHALMERS.

had. — Voorts nog aanhouden de deliberatie over de Missive van Zyn Hoogheid. Verder gediscoureerd zynde, is de Heer DE BEVEREN van advies geweest, eenvoudig aan 't Hof te vragen de Stukken in de zaak van DE WITTE om redenen daartoe moverende, zonder advies te vragen, en by die gelegenheid te toucheeren het poinct van de delegatie.

Wyders schryven aan de Staten van Holland ut supra.

By het rapport te herinneren, dat behoort afgedaan te worden het declaratoir ter Vergadering van H. H. Mog. over de Resolutie in de zaak van DE WITTE genomen.

EVERTSEN conform, pari passu met Holland, vermits de zaak door die Provincie is behandeld; voorts onze afzonderlyke behandeling te pallieeren.

Aan 't Hof te rescontreren hare sustenue, om zonder delegatie in deze zaak regt te kunnen doen, en by die gelegenheid, om *redenen daartoe moverende*, requireren de Stukken in de zaak van DE WITTE, en geen advis.

OSSEWAARDE en DE BRUYN conform EVERTSEN.

LAMBRECHTSEN, te refuteren de sustenuë van Zyn Hoogh. wegens deszelfs in abstracto bevoegdheid om in deze zaak gratie te verleenen, daar in deszelfs Commissie geëxcipieerd zyn enorme delicten.

Leest voor, een Concept-Missive aan de Staten van Holland. — Het Hof te refuteren hare sustenue nopens de delegatie, en by die gelegenheid te requireren de originele Stukken of copie derzelve; en zou er eenig onderscheid van regt in gelegen zy, de originele.

ERMERINS conform EVERTSEN.

Conclusie: het Hof te antwoorden op de Missive van 15 Mei. By die gelegenheid *om redenen* etc. te requireren de Stukken.

Aan de Staten van Holland te schryven ut in votis: te zwygen van een declaratoir ter Generaliteit.

LAMBRECHTSEN oordeelt, dat van het laatste vooral moet gesproke worden doch niet verder geconcludeerd.

Besogne den 7 Augustus 1783.

Praesentibus ut supra.

Propositie Raadpensionaris dat by Res. 12 November is commissoriaal gemaakt, te onderzoeken hoeverre het quaestieuse poinct der Milit. Jurisdictie gaat, en de adviezen van de Leden sedert ingekomen, als Middelburg Febr. 1783 in de Not. Zeeland.

Zierikzee 17 Maart 1783.

Propos. Z. Zee 21 Maart.

Item 3 April.

Advies Overyssel 22 April.

Consent Holl. in Staat v. Oorlog 21 July.

Propos. Middelburg en Z. Zee 21 July 1783.

Miss. Zyn Hoogh. ingekomen Aug 1783.

Res. Stad en Lande ingekomen 31 July.

Propositie Hren van Vere over het intrekken van garnisoen, en 't bezetten van wachten voor het doen van eed etc.

Raadpens^s^ conformeert zich met de gronden van de *Pro Memorie* 1).

Beverеn. Dat de Pro Memorie van Secretaris wel is uitgewerkt, en specieus voorgedragen, doch by nadere reflexie is het voorgekomen, dat de Resol. van 1597 is de basis van het Jus Constitutum: de Heeren van 't besogne hebben gemeend die zaak van die importantie te zyn, dat ze gemeend hebben hunne gedachten praealabel te moeten reguleren, en aan malkander te communiceren, by forme van een concept-Rapport, tot gemak van den Heer Raadpensionaris.

Evertsen conform beveren: bedankt den Secretaris van 't Land, wiens Pro Memorie aanleiding heeft gegeven tot nader onderzoek van die zaak.

Resol. 1597 is de basis van het Criminele. De Civile Jurisdictie consensu partium is geen Jurisdictie.

---

1) Van van de spiegel.

De Hooge Krygsraad is alleen een Krygsraad te Velde.

OSSEWAARDE conf.

DE BRUYN conf.

LAMBRECHTSEN moet discreperen van de argumenten in de Promemorie vervat. De Jurisdictie in 't Crimineel is gefundeerd op accoorden met de andere Provincien, en dus niet anders als in pure militaire gevallen, en van den eenen soldaat tegen den anderen, schoon 't laatste zelfs niet uitdrukkelyk is afgestaan. — In civile zaken hebben de Militairen in 't geheel geen Jurisdictie. Er zyn veel zaken gebeurd en getolereerd door onkunde, terwyl men tegenwoordig het stuk wat nader inziet.

De Hooge Krygsraad is opgerigt buiten consent van deze Provintie en is maar een Krygsraad te velde, en daar dezelve zich zoodanig vergrepen heeft tegen de Provintie van Zeeland en zulk een violente attaque gedaan op derzelver Regten, moet dezelve ingetrokken worden. En dewyl de Raadpensionaris zich conformeert met de gronden van de Promemorie, zal dezelve niet kwalyk nemen, dat een concept-Rapport worde voortgebragt, waarover de Leden van 't besogne onder de hand met malkanderen hebben geconfereerd. Maar Raadpensionaris wordt gevraagd, of ook weet, of de Gedeputeerden van Zeeland hebben gehad een auctoristaie om te consenteren in den Bestaltbrief, of blykt het dat dezelve door de Staten is geapprobeerd? Of de Raadpensionaris heeft kunnen ontdekken of er in het Rapport van de Groote Vergadering gedaan 6 Juny 1651, eenige traces zyn van de deliberatie over de Res^e^. omtrent de Milit. Jurisdictie? (De Raadpensionaris zeide van den Bestaltbrief, of Res. van de Groote Vergadering niets te weten.)

Proponeert wyders [1]), om het Rapport te verdeelen en zou den aanstaanden Maandag rapporteren over het *Jus Con-*

1) Namelyk LAMBRECHTSEN.

stitutum, volgens het begrip der Heeren van 't besogne; welk Rapport Maandag morgen ten tien ure zal gecommuniceerd worden; vervolgens zal men de andere poincten van het *Jus Constituendum* en H. Krygsraad ter hand nemen.

ERMERINS conform.

Besogne den 11 *Augustus* 1783.

Praesent de Heeren als voren.

De Heer Raadpensionaris heeft voorgelezen het Rapport dien morgen hem ter hand gesteld 1). (De Hr. DE BEVEREN zegt, dat het rapport gisteren aan den Raadp. zoude gezonden zyn, maar dat Zyn Ed. buiten was.) Alle de Leden verklaren zich daarmede te conformeren. De Hr. LAMBRECHTSEN remarqueert dat van den H. Krygsraad gezegd wordt, dat sommige van deszelfs Leden *naauwlyks de kindsheid ontwassen* zyn, en dat de manier van procederen voor denzelven arbitrair is, 't gene uitgelaten of wat veranderd behoorde te worden.

Raadpensionaris leest voor het Concept-rapport van 't besogne van 5 Aug. over de zaak van DE WITTE.

Den 28 *Augustus* 1783.

Praesent de vorige Heeren, except loco den Hr. OSSEWAARDE, de Hr. V. ROSEVELT.

By gelegenheid van een byeenroeping der Leden van 't besogne om te hooren lezen een brief van den Hr. VAN LIJNDEN, even vóór de Vergadering, heeft de Heer Raadpensionaris gezegd, dat gisteren van de Heeren gekregen had, een tweede Rapport over de Militaire Jurisdictie, met een Concept-antwoord op de Miss. van Z. H. van July 2), en dat hy er geen bedenking op had; dat het voldeed aan

---

1) Zie No. XXI, met de kritiek van VAN DE SPIEGEL.

2) Van 2 Juny of 2 Aug. 1783? Z. VAN DER KEMP, *Naleeting* I. 6, 80.

het sentiment van de Heeren voormaals getoond; vragende of de Heeren het ook beliefden gelezen te hebben? doch daarop is geantwoord: „Wy hebben het gelezen en Mynheer heeft het gelezen, en heeft er geen bedenking op, derhalve kan het zoo ter Vergadering worden gebragt."

V. D. SP(IEGEL) heeft apart gezegd, aan den Heer Raadp. dat zoo lang de zaken zoo buiten orde getracteerd wierden, hy in geen besogne zou komen, oordeelende niet gemaakt te zyn, om voor nul te passeren, en dat zoo iemand meende, dat hy als Secretaris verpligt was in het besogne te komen, dezelve hem aan de Staten kon aanklagen, wanneer hy de redenen zou allegeren.

V. D. SP. had te voren aan de Heeren EVERTSEN en LAMBRECHTSEN gezegd, dat hy op instantie der Heeren van 't besogne, het praeadvys over de Milit. Jurisdictie had geformeerd, en dat, *hoe zot* of *buitensporig* men dat oordeelde, hy echter door zyne complaisance voor de instantien der Heeren van 't besogne wel verdiend had, dat men de objectien die er tegen waren, met hem had gecommuniceerd; wanneer hy aan de Heeren van 't besogne zoodanige propositien zou gedaan hebben over een *Jus Constituendum*, welke de zaak te regt zouden gebragt hebben, en waardoor de Heeren zouden bewaard zyn geweest voor zooveel misslagen als zy nu begaan hebben; dat hy gaarn zou weten hoe hy het had; dat zoo de Heeren goedvonden hem buiten alle besognes *te dyken*, hy wel gerust op zyn plaats kon blyven zitten etc. LAMBRECHTSEN had geantwoord: „ik wil er wel eens over spreken met de Heeren Pensionarissen," en VAN DE SPIEGEL gerepliceerd, „ik heb met geen Pensionarissen van noode, ik vraag hoe Mynheer het begrypt;" doch de conversatie werd afgebroken.

(Naar VAN DE SPIEGELS
eigenhandige Aanteekeningen).

XXI. *Rapport van Heeren Commissarissen over het poinct der Militaire Jurisdictie, uitgebragt ter Vergadering der Heeren Staaten van Zeeland, den* 11 *Augustus* 1783 [1]).

De Raadpensionaris heeft gerapporteerd, uit naam van Heeren Commissarissen, hebbende ter voldoeninge aan Hun Ed. Mog. Resolutien van den 12 December 1782 en 21 July laatstleden, geëxamineert het poinct der bornes van de Militaire Jurisdictie, welker aanwyzing, zoo wel in het Civile als Crimineele, door verscheiden Leden van Staat in onderscheiden Advysen, successivelyk ingekomen, was gerequireerd.

Dat Heeren Commissarissen uit den inhoud der eerstgemelde Resolutie gemeend hadden te moeten besluiten, dat van hen, door Hun Ed. Mog., niet alleen gerequireerd wierd eene opgave van het geene binnen deeze Provincie in deeze materie het geëtablisseerd Regt zy, maar ook welke voorzieningen voor het vervolg tot maintien van het gezag der Ordinaire Justitie en auctoriteit der Stedelyke Overheden zouden behooren gemaakt te worden [2]).

Dat Heeren Commissarissen in het onderzoek deezer materie gemeend hadden te kunnen passeeren eene discussie van al het geen de Militaire Jurisdictie, in het afgetrokkene beschouwd, concerneert, mitsgaders het geen betrek-

---

1) „Dit stuk door den Hr. LAMBRECHTSEN opgesteld is den Raadpens. (CHALMERS) in de hand gestopt, om als een Rapport, en te gelyk tot een wederlegging te dienen van myn praeadvys als Secretaris gegeeven." (VAN DE SPIEGEL) Zie het Rapport in de *Nalezing van Stukken* op het *Magazyn van* VAN DER KEMP, I. 39—89. (Utrecht 1785).

2) „Dit schynt waar te zyn, maar men moest in allen gevalle eerst het *geconstitueerd regt* kennen, eer men kon overgaan tot voorzieningen betrekkelyk tot het vervolg."

king heeft tot het Krygsvolk onder de Gravelyke Regeering, speciaal onder de Regeering der twee laatste Graven KAREL en PHILIPS, vermits het aan Heeren Commissarissen was voorgekomen, dat het Krygsvolk onder de vrye Staats-Regeering niet kan worden geconsidereerd *het zelfde* morele lighaam te zyn, het geen het Krygsvolk onder de Gravelyke Regeering uitmaakt, en dat mitsdien uit de Regten van het een tot het ander met geen mogelykheid kan worden geconcludeerd [1]).

Dat ook voor al in het onderzoek deezer materie moet worden onder het oog gehouden, 1. dat de Militaire Jurisdictie eene *gedelegeerde* Jurisdictie zynde en afwykende van den gewonen loop van Regtsoefening, ook niet kan worden afgeleid uit onderstellingen of andere min directe bewyzen, als by voorbeeld, uit gepleegde Acten van Jurisdictie, en dergelyke; maar steunen moet op uitdrukkelyke blyken van eene speciale overgifte van den Souverain, en dat, by defect daar van, alle regtsdwang, zonder onderscheid, moet verstaan worden in den boezem der Souverainiteit gebleven te zyn, of onder het bestuur der zulken, aan wien de Souverain de administratie daar van in de eerste plaats had toevertrouwd. Terwyl, al ware deeze speciale overgifte van den Souverain al bewezen, dezelve, even als alle andere Privilegien, van een allerstrikste interpretatie zyn zou, zoo dat al het geen niet bewezen wordt uitdrukkelyk te zyn afgestaan, moet gerekend worden tot de ordinaire Regtbanken te behooren.

2. Dat hoe ver de Militaire Jurisdictie zig ook zoude mogen uitstrekken, de Souverain nogthans nimmer dat uitstekend deel zyner Regalia heeft *geabdiceerd*, en mitsdien het regt behoud, om, zulks noodig oordeelende, zodanige

1) „Dit heeft niemand staande gehouden, en het regt omtrent Milit. onder de Graaven, is in de Pro Memorie alleen bygebragt om den draad van de Historia Juris te vinden."

nadere beschikking daar omtrent te maken, als hy ten dienste van den Lande nuttig oordeeld: gelyk uitdrukkelyk bepaald is in het 32 Art. der Instructie van den Raad van Staate van den 12 April 1588, en het 50 Art. der Instructie van den 18 July 1651.

Dat, met betrekking tot de bronnen, waar uit het Staatsregt van Zeeland aangaande de Militaire Jurisdictie te halen zy, Heeren Commissarissen begreepen hadden, te moeten te rade gaan met zodanige Wetten, Instructien, Accoorden, etc. die by de Staaten van Zeeland afzonderlyk, of in concurrentie met de andere Bondgenooten, zyn gearresteerd, het zy dan dezelve met zulk een bepaald oogmerk zyn ingerigt om tot regels in dit stuk te dienen, het zy der Staaten oogmerk en begrippen omtrent het poinct der Militaire Jurisdictie daar uit, meer van ter zyde, maar nogthans duidelyk, kunnen worden afgenomen.

Dat, aangaande het Staatsregt der nabuurige Landschappen, speciaal der Provincie van Holland, Heeren Commissarissen geöordeeld hadden, dat het zelve niet geheel kon worden uit het oog verlooren; trouwens, dat, hoe zeer by de Unie van Utrecht iedere Provincie haar eigen constitutie en Staatsregt behouden heeft, het Staatsregt nogthans van de eene Provincie meermalen uit dat der andere moet worden opgehelderd, geconsidereerd de naauwe relatien, welke, zelf voor het aangaan der Unie, tusschen de respective Provincien, speciaal tusschen die van Holland en Zeeland, intercedeerden, en de gewoonte, daar uit spruitende, om by defect of duisterheid van het oorsprongelyk Landregt, te raadplegen met dat der nabuurige Landschappen; eene reflectie, welke Heeren Commissarissen oordeelden, dat wel speciaal in het stuk der Militaire Jurisdictie van applicatie was, alzoo niet alleen de eerste deliberatien, welke men in Zeeland op dit Sujet, ten Jare 1590 en 1591 gehouden heeft, maar ook die van latere tyden, on-

wedersprekelyk bewyzen, dat men het aldaar nuttig en noodzakelyk agtte met het Staatsregt der nabuurige Provincie van Holland in deeze materie te rade te gaan: waar door, naar het oordeel van Heeren Commissarissen, niet onnatuurlyk eenige overeenkomst tusschen het Staatsregt der beide Gewesten aangaande de Militaire Jurisdictie kan en moet gezogt worden.

Dat Heeren Commissarissen als nu zullende overgaan tot examinatie van het poinct in quaestie, geoordeeld hebben het zelve in drie voorname hoofddeelen te moeten verdeelen.

I. *De Jurisdictie over Militaire Persoonen, in cas van delicten door dezelve gepleegd.*
II. *Dezelve Jurisdictie in cas van Civile quaestien etc.*
III. *De Hooge en Laage Militaire Regters.*

EERSTE HOOFDPOINCT.

Rakendé de Militaire Jurisdictie in cas Crimineel.

Heeren Commissarissen vermeenen den aandagt van Hun Ed. Mog. niet te moeten bezig houden met een detail van den oorsprong der geschillen over de Militaire Jurisdictie; vermits men als dan zoude moeten opklimmen tot een tydperk, waar in het Krygsvolk onder der Graven oppermagt en tot werktuigen van derzelver heerschzugtige oogmerken diende, waar van mitsdien (gelyk reeds te voren is aangemerkt) tot de tyden der Vrye Staats Regeering geen gevolg kan worden afgeleid.

Menkan dus met stilzwygen voorbygaan, zoo wel de Ordonnancie van Keizer KAREL van den 20 January 1521, Art. 13, het Placcaat van denzelven in dato 12 October 1547, rakende het onderhoud der Benden van Ordonnancie, mitsgaders het 68 Art. der Crimineele Ordonnancie van PHILIPS van den Jare 1570, als de Ordonnancie van Hertog KAREL DEN STOUTEN van den 29 Juny 1471, te vinden in

de *Memoires pour servir a l'Histoire de France et de Bourgogne; gedrukt in* 4°. *te Parys Anno* 1729, aangehaald in de *Missive tot addres der uitgave van de Memorie van Consideratien der Stad Amsterdam op het sujet der Militaire Jurisdictie in* 8°. onlangs uitgegeven, *bl.* 4, 15. Uit welke laatste Ordonnancie anderzins ten duidelyksten zoude kunnen blyken, dat het eerste geregeld en gehuurd Krygsvolk deezer Landen, in 't stuk van misdryven wel degelyk onderworpen was aan de Judicature der Burgerlyke Regtbanken, welker wettig gezag in dit stuk eerst door Keizer KAREL, en daar na door zynen heerschzugtigen Zoon besnoeid is. Zynde in deeze Ordonnancie uitdrukkelyk gestatueerd: *Si les gens d'armes font ou commettent aucuns cas criminels ou autres, ils seront punis ou corrigés par les Justices des Lieux, ou les dits cas auront eté commis* 1).

Terwyl, in allen gevallen, niets ligter zoude zyn, dan te bewyzen, dat de oorsprong van alle Jurisdictie, welke het Krygsvolk boven de *Discipline Militair*, (dat is de cognitie en straf van *pure Militaire* misdaden) immer in deezen Lande geëxcerceerd heeft, niet kan gezogt worden in een vrywillige overgave van den Souverain, gesproten uit de beschouwing van het algemeene nut, (het eenig fondament nogthans van een wettig verkregen gezag) maar alleenlyk moet worden afgeleid uit het vermogen en de overmagt der gewapende benden, ondersteund door het gezag der Legerhoofden en de verwarring der tyden 2).

1) „Ik kenne geen Ordonnt. van Keizer KAREL van 20 January 1521, maar wel een *Concept*, om 't Land v. Holl. en Westfr. te beschermen met haar ngezetenen, zonder Vreemde knegten, by Wagen. IV D. p. 430, derhalven was deeze Ordonn. voor Burgers en niet voor Soldaaten gemaakt."

2) „Waar staat geschreeven dat *discipline militair* alleen involveert cognitie en straf van *pure militaire* delicten? het behoort immers tot de discipline van een Chef, te zorgen, dat het volk onder zyne ordres niet rooft, niet steelt, geen openbaar geweld pleegt, als dat het er toe behoort, te zorgen, dat het *volk* ter wagt trekt etc."

Immers het lydt geen tegenspraak, dat alle de Zeeuwsche Steden, benevens de Smalsteden en zeer veele Ambagten, by oude uitdrukkelyke Privilegien, *verlyd* zyn met de VOLLE *Crimineele* en *Civile* Jurisdictie binnen dezelve, zonder uitzondering van eenige Militaire Persoonen hoe genaamd: in dier voege, dat *alle* Crimineele en Civile zaken, binnen de voorschr. Steden en Plaatsen voorvallende, zonder eenige limitatie of exceptie, staan ter Judicature van de Burgerlyke Vierschaaren, zonder dat zig iemand, wie hy ook zy, het zy hy tot den Burgerstand behoore, of tot het Krygsvolk, zig daar van vermag te onttrekken 1).

Indien men zig nu slegts voor een oogenblik gelieft te herinneren de wezentlyke waardy van dit voorregt voor alle 's Lands Ingezetenen, en speciaal voor de Magistraten der Steden en Plaatsen, daar mede begiftigd, mitsgaders hoe yverig en jaloersch zig deeze daar omtrent altoos getoond hebben, zal men zig niet behoeven te verwonderen, dat zy, na het opvatten der Wapenen ter verdediging van Voorregten en Vryheden, in de eerste grondwetten der vrye Staats-Regeering zoo zorgvuldig waakten, dat daar op, door niemand, wie hy zyn mogt, indragt geschiede.

Dus nadat ten Jaare 1575, en naderhand op den 25 April 1576, eene Unie en Verbond tusschen de Staaten en Steden van Holland en Zeeland tot gemeene en kragtdadige bescherminge van Voorregten en Vryheden, geslooten was,

---

1) „*Verlyd*, dit mag plaats hebben in de Vasalle Steden, maar de Goede of Graafelyke Steden hebben nooit *verly* gehadt: en zoo veel aangaat de sustenue van de volle *Crimineele Jurisdictie*, moet men aanmerken, dat die niet is originair, maar na het ophouden der Graaf. Vierschaar aan de Steden gekomen. Zie myne Verhand. *over de Hooge Vierschaar.*" De *vijf goede Steden* waren *Middelburg*, *Zierikzee*, *Reimerswale*, *Goes en Tholen*. Z. VAN DE SPIEGEL, *Hist. van de Satisfactie*, enz. bl. 87. Maar verg. de meer naauwkeurige opgave en onderscheiding der goede en der vasalle steden, bij Mr. M. F. LANTSHEER (naar VAN GRIJPSKERKE) *Zelandia illustrata* (Middelburg 1866) I. 102.

wierd by het 14 Art. der opdragt van de Hooge Overigheid aan den Prince VAN ORANGE, WILLEM DEN I. wel uitdrukkelyk bedongen en vastgesteld: *Gelyk zyne Excellentie ook handhouden en beschermen zal alle Regten, Privilegien en Geregtigheden, Vrydommen en loffelyke Coustumen der Landen en Steden van Holland en Zeeland, onder zyne gehoorzaamheid zynde in het gemeen, ende van elk een in 't byzonder, met voorstand, handhouding ende protectie van de praeeminentie en auctoriteit van alle wettelyke Officieren, Magistraten ende Overigheid zonder dat de* GOUVERNEURS, CAPITEINEN OFTE ANDERE TOT VORDERINGE VAN KRYGSZAKEN IN EENIGE QUARTIEREN GESTELD, *hen zullen vervorderen nog onderwinden* EENIGE *kennisse te neemen van Politique of* JUDICIELE *zaken, binnen of buiten de Steden vallende, maar daar mede zullen laten bewerden den Officiers, Magistraten ende Wethouderen aldaar, mitsgaders den Raade Provinciaal, zulks van oude tyde altyd gebruikt ende geobserveert is geweest.* En zulks niet tegenstaande by het 2 Art. aan den Prince was opgedragen *het geheele beleid der Krygszaken,* met regt om zoodanige GOEDE EN GENERAALE KRYGSORDENINGE EN DISCIPLINE TE STELLEN, *als tot soulagement der Ingezetenen, en ten minste quetse van den Lande, in alle gelykheid en eenparigheid, zou mogen geschieden* [1]).

Ten duidelyksten blyke, dat het oogmerk van 's Lands Vaderen nimmer geweest zy, den Krygsvolke eene Jurisdictie te demandeeren, welke zoude te kort doen aan de Voorregten van den Lande en der Steden, en dat mitsdien alleen de discipline Militair, dat is de cognitie en strafoeffeninge van *pure Militaire* delicten aan den Militairen Regter gerekend kan worden hier mede te zyn afgestaan.

---

1) „*Judicieele*, dit spreekt van zelfs, maar het ziet op de ordinaire Justitie, naamelyk dat geen militair officier zig dezelve mogt onderwinden, maar hy kon daarom kennis hebben van delicten van Militairen."

Een gevoelen, het geen niet weinig kragt ontfangt uit vergelyking van de Crimineele Ordonnancie der Staaten van Holland, gearresteerd den 18 September 1576, en dus weinige maanden na dat de Hooge Overheid aan den Prince VAN ORANGE, door de Staaten van Holland, zeo wel als van Zeeland, in voegen voorschr. was opgedragen: by welke Ordonnancie eerstgemelde Heeren Staaten uitdrukkelyk vaststellen: *Dat de Procureur Generaal het regt zou hebben om aan te tasten en te regt te stellen alle Delinquanten,* ZOO SOLDAATEN *als anderen: en indien eenige Capiteinen eenige delinquanten Soldaten wezende, verzogten in hare handen gesteld te worden, onder praetext van Judicature Militair, henluiden competeerende, al zulke Soldaten, indien het delict sua natura* GEHEEL MILITAIR *is, of by den eenen Soldaat op den anderen geschied, aan dezelve Capiteinen zullen worden overgegeeven.* Met verdere byvoeging: *Dat muytery, melées van het eene Vendel jegens het andere, verraderyen en diergelyke delicten, als concerneerende de generale ruste en verzekerdheid van den Lande, niet zullen verstaan worden,* SIMPELE MILITAIRE *Delicten te zyn* [1])..

Vervolgens is by het 6 Art. der Pacificatie van Gend van den 8 November 1576 uitdrukkelyk bedongen: *Dat de Prins zou blyven Admiraal Generaal van de Zee, en Stadhouder van Zyne Majesteit, van Holland, Zeeland, Bommel en andere geassocieerde Plaatsen; om in alles te gebieden,* ZOO DEZELVE JEGENSWOORDELYK DOED (dat is op den voet van den opdragt der Hooge Overigheid, den 25 April deszelven Jaars 1576, aan den Prince gedaan) *met dezelve Officieren, Justicieren, Magistraten, zonder eenige verandering of innovatie.*

Tot dus ver dan niet gebleken zynde, dat door de Staaten van Zeeland, of afzonderlyk, of te samen met hunne

---

1) „Deeze Ordonnantie is maar *by provisie* gearresteerd, en nooit in gebruik geweest. RENDORP Mil. Jurisd. p. 17 en 18."

Bondgenooten, aan den Militairen Regter iets meerder afgestaan zy dan de cognitie en strafoeffeninge van *pure Militaire Delicten*, maar integendeel dat by alle publyke Acten ten stipsten gezorgd zy voor de auctoriteit en het gezag der Territoriale Overheden, zal men nu onderzoeken of by de Unie van Utrecht van den 23 January 1579 iets meerder zy afgestaan.

Bij het 7. Art. daar van is bepaald: *Dat de voorschreve Frontiersteden en ook andere, als de nood vereisschen zal, gehouden zullen wezen, te ontfangen al zulke Guarnisoenen als de Geunieerde Provincien goedvinden, en henlieden by advys van den Gouverneur van de Provincien, daar 't Guarnisoen geleid zal worden, ordonneeren zullen, zonder dat zy des zullen mogen weigeren: wel verstaande, dat de voorschreve Guarnisoenen by de voornoemde Geunieerde Provincien betaald zullen worden van haarlieder Soldye, en dat de Capiteinen en Soldaten boven den generalen Eed, particulierlyk de Stad, Stede of Provincie, daar in zy gelegd zullen worden, Eed doen zullen, en dat het zelve ten dien einde in haarlieden Artikulbrief gesteld zal worden*, DAT MEN OOK ALZULKE ORDE STELLEN EN DE DISCIPLINE ONDER DEN SOLDATEN HOUDEN ZAL, DAT DE BORGERS EN INWOONDERS VAN DE STEDEN EN PLATTE LANDEN, ZOO WEL GEESTELYK ALS WEERELDLYK, DAAR BY BOVEN REDENEN NIET BEZWAARD EN WORDEN, NOG EENIGE OVERLAST LYDEN.

Het is duidelyk, dat de bepaling by dit Articul aangaande het Krygsvolk gemaakt, tweederlei is, 1. ten respecte van haar *Krygsampt*, in welke betrekking het staat onder de Generaliteit, 2. ten respecte van het *Territoir*, daar het zig onthoud, ten welken opzigte het staat onder de magt der Hooge en Lage Locale Overheden en wetten van het Territoir.

Het laatstgemelde trouwens blykt ten duidelyksten niet alleen uit het oogmerk, waar mede dit Verbond van vereeniging by de Bondgenooten is aangegaan, namelyk tot kragtdadige bescherming van Vryheden en Voorregten, en

speciaal ter bevestiging der Pacificatie van Gend, maar ook uit het geen daar by uitdrukkelyk bedongen is.

Immers by het 1. Art. der Unie verklaren de Bondgenooten uitdrukkelyk: *Dat zy zig zoodanig te samen vereenigden, als of zy maar eene Provincie waren, onverminderd nogthans een-iegelyke Provincie, de particuliere Steden, Leden en Ingezetenen van dien haare speciale en particuliere Privilegien, Vryheden, Exemtien, etc. waar in zy elkanderen niet alleen geen hinder of letzel doen zullen, maar zullen den anderen met alle behoorlyke en mogelyke middelen, ja met lyf en goed (is 't nood) helpen handhouden, styven en sterken, tegen alle en een iegelyk, wie en hoedanig hy zoude mogen wezen, die hen daar in eenige dadelyke inbreuk zoude willen doen.*

Het is er dus zoo ver af, dat de Bondgenooten by de grondlegging van dit Gemeenebest, en speciaal by de Unie van Utrecht, eenige hunner Souveraine Rechten of Territoriale Jurisdictie aan de Generaliteit zouden hebben afgestaan of gemeen gemaakt, dat zy veel eer dezelve uitdrukkelyk gereserveert hebben.

Bovendien 2 wordt by het 7 Art. met zoo veel woorden vastgesteld: *Dat de Capiteinen en Soldaten boven den generalen Eed, particulierlyk de Stad, Stede en Provincie, daar in zy geleid zullen worden, Eed doen zullen.*

Ten convincanste preuve, dat hoe zeer de Bondgenooten de Militie, *met relatie tot hun Krygsampt*, hadden gesubjecteerd aan de Generaliteit, zy nogthans dezelve, beschouwd als Ingezetenen, *met betrekking tot het Territoir*, waar op zy zig onthielden, wilden hebben onderworpen aan de Locale wetten en het gezag der Territoriale Overheden 1).

Daar nu by de Unie van Utrecht het Territoriaal gezag

---

1) „*Met betrekking tot het Territoir*, dat is, hunne verpligting om de beveelen der Territoriaale Overheden te gehoorzaamen, maar niet in alles als Ingezetenen, dit voelt yder, dat te veel zou bewyzen."

over de Militie aan de Generaliteit niet was opgedragen, kon men niet verwagten, dat in de Renversalen, door de Bondgenoten aan sommige Steden gegeven, tot derzelver geruststelling verklaard wierd, dat de Magistraten de wanorde en overlast van het Krygsvolk met de ordinaire Justitie zouden mogen reprimeeren, terwyl het zeer natuurlyk was, daar by te beloven *de goede discipline onder de Soldaten zoodanig te zullen doen onderhouden, dat 'er by schulde van de geünieerde Provincien geen wanorde zou voorvallen;* eene belofte, aan welkers praestatie de ordinaire Justitie ook ten hoogste gelegen lag; aangezien het onmogelyk is, de wanorde en overlast van het Krygsvolk met de ordinaire Justitie te reprimeeren, indien 'er teffens onder het zelve geen stipte Krygstucht heerscht.

En dus moet de belofte by de Bondgenooten aan elkander by dit 7 Art. der Unie gedaan, *dat men al zulke ordre stellen, en discipline onder den Soldaten houden zal, dat de Burgers geen overlast leden,* in dier voegen worden opgevat, als of men beloofd had de goede Krygstugt stiptelyk te zullen doen onderhouden, het zy met de prompte executie der reeds subsisteerende Krygswetten, het zy met het ontwerpen en arresteeren van nieuwe [1]).

En door deeze aanmerking word men van zelfs geleid tot een ander aanmerkelyk stuk *Bestaltbrief* genaamd, waar van de oorsprong mogelyk in het voorschr. beding der Bondgenooten zoude moeten gezogt worden [2]).

Dit stuk onder andere papieren van dien tyd geïnsereerd in een Register ter Griffie van Zeeland, zonder eenige blyken nogthans van egtheid, en gedrukt in het Magazyn van

---

1) „Welke waren de reeds subsisteerende krygswetten, en welke waren de nieuwe, die uit kragte van die belofte gemaakt zyn, indien men den Bestaltbrief van 1579 niet admitteert?"

2) „In twee Registers, waarvan het een *niets* anders behelst als stukken door de Bondgen. te Utrecht kort na de Unie gearresteerd."

stukken de Militaire Jurisdictie aangaande, uitgegeven door den Heer F. A. VAN DER KEMP, *VIII D. p.* 134 *et seq. in 't aanhangsel*, word gezegd gemaakt te zyn den laatsten February 1579 by die van *Gelre*, *Zutphen*, *Holland*, *Zeeland*, *Utrecht*, *de Vriesche Ommelanden*, *tusschen de Eems en Lauwers*, *de Stad van Gend* en de Heeren Stadhouders van dien. Dan hoe zeer by deeze Bestaltbrief, het systema volgens het welke de delicten der Militairen in het Guarnisoen bedreven, aan de cognitie van den Militairen Regter zoude competeeren, eenigzins schynt te worden begunstigd, kan egter het Landregt van Zeeland daar uit *niet meerder worden afgeleid* 1), als dat der andere Bondgenooten; behalven dat by deeze zelfde Bestaltbrief wel uitdrukkelyk gezorgd is voor de auctoriteit en het gezag der Territoriaale Overheden en Magistraten, terwyl al de magt, die daar by aan den Militairen Regter zoude mogen zyn toegestaan, wel uitdrukkelyk is gesubordineerd aan zoodanige Ordonnancien, *als by de voorschr. Provincien en haare Stadhouders daar op gemaakt zyn, of gemaakt zouden mogen worden;* en bovendien in het slot is bedongen: *Dat de voorschr. Provincien deeze Articulen naar derzelver geliefte zullen moghen doen vermeerderen, ofte veranderen, naar gelegenheid der zaake, het welk die voorschr. Overste, Amptluiden, Bevelhebberen, en Soldaten, elk in zyn reguard, gehouden zullen zyn te achtervolgen en naar te komen* 2).

Men zoude op den voorschr. Bestaltbrief verscheide andere aanmerkingen kunnen maken, indien het niet genoeg-

1) „Dit heeft de opsteller van de Promemorie ook niet willen doen: hy heeft den Bestaltbrief alleen geallegeerd om te bewyzen, dat de generaale uitdrukking in de Unie en Renversaalen, *van orde en discipline te houden*, ook insloot de Judicature over Commune delicten in het Garnisoen, en meerder heeft hy er nooit uit willen haalen. Z. Promem. p. 10."

2) „Dit bedisputeerd niemand, en de Provincien hebben het zelve regt ten aanzien van den tegenwoordigen Artikulbrief."

saam bleek, dat men dit stuk slegts houden kan voor een *Concept*, by de Gedeputeerden tot de Unie ontworpen, en ter approbatie der Heeren hunne Committenten overgenomen, welke, immers zoo veel deeze Provincie aangaat, aan Heeren Commissarissen niet is gebleken immer gevolgt te zyn, of door de openlyke afkondiging van het stuk zelf ondersteld te kunnen worden [1]).

Trouwens by de inleiding of het begin van den bekenden *Artikulbrief*, den 13 Augustus 1590, by den Raad van Staate, op den naam der Staaten Generaal gearresteerd, word, met zoo veel woorden gezegt, dat *op de disorders van het Krygsvolk geen vaste Ordonnancie of Artikulbrief gearresteerd en gepubliceerd was*, en dat men *daarom* had goedgevonden deeze Artikulbrief te arresteeren. Een argument van te meerder klem, daar het uit vergelyking der beide Stukken consteert, dat de opsteller van den Artikulbrief kennis aan den Bestaltbrief gehad, en van dat ontwerp verscheide Artikulen heeft overgenomen [2]).

En als nu van den *Bestaltbrief* overgaande tot de *Instructie van Prins* MAURITZ *en van den Raad van Staate* van den 18 Augustus 1584, zal men nagaan in hoe ver de Militaire Jurisdictie daar in gewettigd zy.

't Is waar volgens het 3 Art der eerstgemelde Instructie zou *Zyne Genade en de Raad van Staate kennis en Judicature hebben over alle haarlieder Officiers, Ontfangers, Collecteurs en andere Dienaars, mitsgaders over Collonellen, Capiteinen en Krygsvolk te Water en te Lande*; en volgens het 10 Art. *over het Krygsvolk, mitsgaders over alle generale en particuliere Oversten, Bevelhebberen, Commissarissen en Officieren gehouden zyn te stellen en t'onderhouden*

1) „De egtheid is zoo klaar te bewyzen als van een eenig stuk van dien tyd."

2) „Dit staat er niet, maar wel dat er op *die en diergelyke delicten* geen vaste Ordonnantie was, en hetzelve staat in den Artikulbrief van 1705; bewyst dit nu, dat er geen voorige zyn?"

alle goede orde en discipline: Ook mede daar over straffe, Recht en Justitie te doen, en doen doen zulks zy bevinden zullen te behooren. Dan alzoo by het begin van het 3 Art. reeds was bedongen, *dat Zyne Genade en de voorschr. Raad niet zoude vermogen iets te doen of te attenteeren, 't geen praejudiciabel zoude mogen wezen de Privilegien, Geregtigheden, Costumen, Usantien, Policien en* JUSTITIEN, *met het geen daar aan kleeft, der voorschr. Landen in het generaal, ofte eenige* STEDEN *of Leden van dien in het particulier,* zal men niet kunnen tegenspreken, dat hier mede voor de Territoriale Regten genoegzaam gezorgd zy. Behalven, dat by het 2 Art. wel expresselyk was bedongen, dat de Raad van Staate, de *vorige Verbintenissen en Unien der Provincien zoude nakomen;* en by het 16 Art., dat de *Steden, nopens het innemen van Guarnisoen, zig zouden reguleeren na het 7 Art. van de nadere Unie.* Behalven dat de voorschr. Instructie, gemaakt zynde by de Staaten van Braband, Vlaanderen, Holland, Zeeland, Utrecht, Mechelen en Vriesland, voor geen grondwet van het jegenswoordig Bondgenootschap dienen kan; dat zy slegts was eene provisionele schikking; en heeft opgehouden van kragt te zyn, toen na het vertrek van den Graaf van LEICESTER, de Bondgenooten van buitenlandsche protectie begonnen af te zien, en besloten zelf de Regeering in handen te houden, stellende ten dien einde een anderen Raad van Staate aan, aan wien zy het stuur der zaken, en defensie van de Unie opdroegen, ingevolge een nieuwe Instructie van den 12 April 1588.

Wat nu deeze Instructie van den voorschr. Raad van Staate (welke mede slegts provisioneel was) aangaat, hoe zeer het waar zy, dat by het 6 en 11 Art. derzelve aan den Raad zy opgedragen *de dispositie over het volk van Oorloge* en *de Discipline Militair,* was zulks nogthans by het 7 Art. gelimiteerd met deeze clausule: *Zonder dat zy lieden iets zullen mogen doen of attenteeren, dat zoude mogen*

strekken tot praejuditie van de Privilegien, Regten, Vryheden, Tractaten, Contracten, Ordonnancien, Statuten, Decreten ende Usantien derzelven Landen in 't Generaal, ofte van eenige Provincien, Steden of Leden van dien in 't particulier.

En by het 32 Art. word dezelve nog nader geclausuleerd met te verklaren: *Dat alle zaken, den Staat, Policie en Justitie van de voorschr. Landen, Steden en Leden van dien in 't generaal en particulier aangaande, ter dispositie van den Raad* NIET EXPRESSELIJK GESTELD, *zullen blyven ter dispositie van de Staaten Generaal, den Staaten der particuliere Provincien, der* MAGISTRATEN VAN DE STEDEN *en andere wettelyke Overheden.*

Behalven dat ten aanzien van het geen *expresselyk* aan den Raad gedemandeerd was, nog bovendien in het zelve 32 Art., tot Conservatie van het Regt der Vereenigde Landen in het generaal en particulier, word verstaan: *Dat de algemeene Staaten zig met deeze Instructie niet* ABDICEEREN *het Regt en de Magt omme by de Staaten Generaal, de Staaten van de Provincien in 't particulier, elke zoo veel hem aangaat, by tyde van nood, ofte als de zaken van den Lande zulks zullen vereisschen, zelf ordre, tot dienste van den Lande, te stellen ende executeeren, by directie van de zaaken van der Oorloge te Water en te Lande, met al het geene daar aan kleeft, en namelyk mede het doen van de monsteringe, houden van de* DISCIPLINE MILITAIR, *straffe van alle excessen en in alle andere zaken.*

Uit al het welke mitsdien ontegensprekelyk consteert, dat de *Discipline Militair* aan den Raad van Staate, by deeze Instructie opgedragen, niet verstaan kan worden, tot eenige andere misdaden van het Krygsvolk betrekkelyk te zyn, als tot *pure Militaire* delicten, mitsgaders tot alle andere delicten, door het Krygsvolk *in het leger* of *op*

marsch, buiten het Territoir der respective Provincien, bedreven 1).

Trouwens dit was volstrekt en ook alleen noodig om de goede orde onder het Krygsvolk te bewaren; en een ruimer magt aan den Raad van Staate op te dragen, zoude gestreden hebben tegen de Territoriale Regten der Bondgenooten, welker bewaring nogthans zy zoo ernstig bedoelden, dat zy zelf aan zig reserveerden, om van het Regt, aan den Raad by deeze Instructie opgedragen, zelf, des goedvindende, gebruik te maken.

Men zoude als nu moeten overgaan tot den *Artikulbrief* van den 13 Augustus 1590; dan, alzoo dezelve by den Raad van Staate, op den naam der Staaten Generaal, gemaakt zy, kan dezelve niet verder werken, als het gezag van den Raad zelf zig uitstrekt, zoo dat de Artikulbrief alleenlyk kan worden aangemerkt als een rigtsnoer voor den Militairen Regter in de gevallen, waar in de Militaire Jurisdictie gefundeerd is, maar geenzins als een opdragt van Jurisdictie, welke te vooren aan den Militairen Regter niet zoude gecompeteerd hebben.

Ook diend by deeze gelegenheid geremarqueerd te worden, dat nog in de Commissie van Prins MAURITZ als Gouverneur, Capitein Generaal en Admiraal van Holland en Zeeland, nog in deszelfs Instructie, een enkel woord gerept word van de Judicature over het Krygsvolk.

Zoo ver zelfs was het 'er af, dat men de Prins zoude hebben te considereeren als het *hoofd der Militaire Discipline*, dat, daar in de eerste Instructie van den Raad van

---

1) „Deeze conclusie kan ik niet opmaaken; het is zeker dat de Staaten aan zig gereserveerd hebben de magt om zelf ordre te stellen, zoo wel op de discipline militair, als straffen van alle excessen; maar hoe daar uit volgt, dat de discipline militair aan den Raad v. State opgedragen, alleen relatyf is tot pure milit. delicten, of tot het Leger en marsch, non capio."

Staate van 1584 het gezag en de Judicature over het Krygsvolk aan den Prins en den Raad te samen zyn opgedragen, des Princen naam in de Instructie van 1588 word verzwegen, en de bovengemelde magt aan den Raad alleen opgedragen.

En dus is men genaderd tot het tydperk, waar in het Artikul der Militaire Jurisdictie by de Staaten van Zeeland meer afzonderlyk en bepaald is behandeld geworden, zonder dat men tot hier toe heeft kunnen ontdekken, dat door dezelve, of afzonderlyk, of met en benevens de Staaten der overige Provincien, iets meer dan de *Discipline Militair* aan den Militairen Regter zy afgestaan.

Den 25 Augustus 1590 wierd door de Heeren Gecommitteerde Raaden van Zeeland, by Missive als by een Poinct van Beschryving, ter kennis der Staats-Leden gebragt, dat 'er dagelyks zwarigheden ontstonden over de kennis der delicten van het Krygsvolk, zoo te Water als te Lande, allegeerende het zelve Privilegien, uit kragte van dewelke zy den regtsdwang van hunne ordinaire Magistraten, zoo wel van de Admiraliteit als andere Regtbanken declineerden, verzoekende mitsdien dat de Leden daar omtrent ter naaste Staats-Vergadering geliefden te voorzien.

De Staaten resolveerden den 14 September deszelven Jaars, zig te doen onderrigten, door de Gedeputeerden ter Generaliteit, hoedanig dien aangaande het gebruik in Holland was; en wanneer deswegen geen berigt was ingekomen, vonden Heeren Gecommitteerde Raden goed, andermaal dit Poinct in Uitschryving te brengen, by Missive van den 29 Maart 1591. Omtrent welke beide Missives staat aan te merken, dat de Heeren Gecommitteerde Raaden van Zeeland geenerley mentie maken van een Landregt, het geen steunen zou op de Ordonnancien van KAREL en PHILIPS, op den Bestaltbrief enz en waar van men de herinnering in

deezen zou hebben mogen verwagten, indien hetzelve als zoodanig was erkend geweest 1).

Hier op is den 18 April 1591 by de Staaten van Zeeland genomen deeze notable Resolutie: *Op de kennisse van de delicten by 't Krygsvolk, dienende te Water of te Lande, geperpetreerd in eenige besloten Steden ende Jurisdictie derzelve, is geresolveerd, dat de kennisse daar van genomen zal worden by de voorschr. Steden (blyvende die van der Tholen dien aangaande in heure liberteit ende vryheid om gelyke kennisse te mogen neemen of te laten varen) ten ware dezelve met Guarnisoen bezet waren, en het delict geperpetreerd by een of eenige van 't zelve Guarnisoen, en niet van andere Soldaten van de voorschr. Guarnisoenen niet wezende, maar van elders in de voorschr. Steden gekomen, welke Resolutie Zyn Excellentie ten zelven dage aangezegd zynde, heeft daar op voor antwoorde gegeeven te vreden te zyn, dat de Steden by haarlieder oud gebruik (daar in zy maintineeren te wezen) blyven en continueeren, en belangende 't schryven by Zyn Excellentie aan den Bailliu van Vlissingen des aangaande gedaan in contrarie, zegt zulks geschied te zyn op het schryven ende verzoek van die van de Admiraliteit in Zeeland.*

Het is geenzins te verwonderen, dat de voorstanders der Militaire Jurisdictie over de Delicten, in 't Guarnisoen bedreeven, veel steun in deeze Resolutie meenen te vinden, dog men zal ook niet kunnen tegenspreken, dat deeze Re-

1) „Van een Landregt qua landregt van Zeeland, konden de Hr. G. G. R. R. (Gecommitteerde Raden) geen mentie maaken, want dit was er niet voor de Res. van 18 April 1591, maar waarschynlyk zyn de Privilegien waarop het krygsvolk zig fundeerde, getrokken uit de Ordonn. van KAREL en PHILIPS, uit den Bestaltbrief enz. en dewyl de Staaten v. Zeeland aan zig behouden hadden op dergelyke zaaken, binnen de Prov. zelfs ordre te stellen, stondt het aan hun over de validiteit en extensie dier Privilegien te oordeelen, en of zy dezelve in hunne Prov. wilden admitteeren."

solutie, benevens het daar op gegeeve antwoord van den Prins, de duidelykste blyken draagt van eene onderhandeling, in welke zig de Staaten (hoe zeer bevoegd om anderzins afzonderlyk te disponeeren) met den Prins op dit stuk wel hebben willen inlaten, en waar by zekere schikking of overeenkomst, betrekkelyk de Judicature der Delicten van het Krygsvolk, zoo te Water als te Lande, tusschen beide is aangegaan: en dat de aart van alle overeenkomst mede brengt, dat dezelve, van de eene zyde niet wordende nagekomen, de andere ook niet gehouden zy zig daar na te gedragen 1).

Eene stelling zoo veel te dringender, wanneer men considereert de partyen tusschen welke deeze onderhandeling hebbe plaats gehad. Behalven dat hoedanig ook deeze Resolutie van 18 April 1591 zyn moge, en hoe plegtig de Militaire Jurisdictie over de Delicten van het Krygsvolk in het Guarnisoen gepleegd, daar by zoude mogen zyn erkend, dezelve nogthans door een volgende Staats-Resolutie van den 23 Mey 1597 is vernietigd en buiten effect gesteld.

Het duurde niet lang dat de voorschr. Resolutie van 1591 en de daarby vastgestelde schikkingen wierden nagekomen.

De Judicature der Delicten, by het Bootsvolk in de Steden geperpetreerd, was de eerste en voornaamste struikelblok.

Den 10 December deszelven Jaars 1591 beklaagden zig de Heeren van Vlissingen reeds, dat de Admiraal JUSTINUS VAN NASSAU hen in de voorschr. Judicature turbeerde: en

---

1) „Deeze schikking of overeenkomst is een subtile vond, niet gevonden door Hren Commiss maar door den Schryver van den brief aan een Heer in Zeel., omdat men verlegen was met de duidelyke uitdrukking van de Resolutie van 1591, en daarom een contract met den Prins daarvan gemaakt heeft, opdat men een plausible rede zou kunnen geeven, waarom van die Res zou afgegaan zyn; maar leest en herleest de Res. gy zult er niets in vinden, dat naar een contract gelykt, maar wel naar een dispositie van den Souverain die *als een Resolutie Zyn Excell. is aangezegd.*"

de Staaten Notulen van den 30 January en 1 February 1592, 18 December 1596, 21 en 24 Maart en 20 Mey 1597, leveren de ontegensprekelykste bewyzen op, van aanhoudende moeielykheden, die de Steden ter deezer oorzake lyden moesten. De Prins had die van Vlissingen en Veere zelf aangeschreven om geen kennis te nemen van de Delicten van het Krygsvolk, ter tyd toe de Staaten desweegens met Zyn Excellentie *nader* zoude zyn *verdragen:* ook deed hy den Staaten een Vertoog overleveren door den Raadsheer BRUININX, waar in hy eischte *gemaintineerd* te worden by de kennis der Delicten van het Krygsvolk te Water *en te Lande*, binnen de Steden en haare Jurisdictien geperpetreerd, zonder zig nogthans te beroepen op eenige dier stukken of gronden, welke men naderhand in faveur eener meer uitgebreide Militaire Jurisdictie heeft aangevoerd. Te vergeefs zelf tragten de Staaten door een expresse commissie een redelyk vergelyk te treffen, sustineerende de Raadsheer BRUININX, van wegens den Prins, dat de kennis der Delicten van het Krygsvolk aan Zyne Excellentie toekwam uit hoofde van Hoogstdesselfs onderscheidene betrekkingen, zoo van Gouverneur-Generaal, als Marquis van Veere.

De Heeren Gecommitteerde Raden dan ziende de onmogelykheid om de Militaire Jurisdictie te herstellen op den voet der Resolutie van 1591, en egter hoe noodzakelyk het ware om een vasten voet daar omtrent te beramen, vonden goed in Mey 1597, by een expres Poinct van Beschryving den Staatsleden te proponeeren, hunne Gedeputeerden te gelasten, *ten einde dien aangaande finaal met Zyn Excellentie te veraccordeeren, het zy om by praeventie of anderzins daar in te procedeeren.*

Uit al het welk mitsdien ten duidelyksten consteert, dat, welke schikking ook ten Jaare 1591 tusschen de Staaten van Zeeland en den Prins omtrent het stuk der Militaire Jurisdictie mag zyn aangegaan, hoe lang ook de Staaten zig

daar aan mogten hebben willen houden, deeze overeenkomst egter door den Prins niet alleen niet is nagekomen, maar zelf opzettelyk verbroken, zoo wel met betrekking tot het Krygsvolk te Lande, als te Water, waarvan het natuurlyk gevolg zyn moet, dat de Staaten van hunne zyde al mede *eo ipso* ontslagen waren, van de overeenkomst, waar toe Hun Ed. Mog. wel hadden willen accederen, al was het zelf dat Hoogstdezelve dit gevoelen niet by een expresse Resolutie verklaard hadden. Waarom men zig ook niet verwonderen moet, dat men na de deliberatien van 21 Maart 1597, geen mentie van de voorschr. Resolutie van 18 April 1591 meer gemaakt vind [1]).

Dan, alvorens den inhoud op te geeven der Resolutie van 23 Mey 1597, zal het noodig zyn aan te merken, dat de Staaten eene Commissie naar Holland gedecerneerd hadden, bestaande in de Heeren VAN SANTEN, HUYBERT, REIGERSBERGEN en VOSBERGEN, ten einde aldaar te besoigneeren over eenige differenten de directie der Admiraliteit betreffende: waar op de bedoelde Resolutie immediaat volgt, luidende: „*Alzoo het Poinct van de kennisse over de delicten van het Krygsvolk en Bootsvolk in Zeeland met Zyn Excellentie door de voornoemde Gedeputeerden mede zal dienen afgehandeld, is daar op mede geadviseerd; ende zeggen die van Middelburg, dat onverminderd hun Privilegie, in Judicio Contradictorio geconfirmeerd, van dat zy vermogen zonder eenige exceptie te neemen kennisse van* ALLE *delicten, binnen hare Stede gecommitteerd, den Lande van*

1) „*Eo ipso*. dit is een nieuwe Jurisprudentie: ik heb wel geleerd, dat wanneer een van beide partyen het contract niet onderhoudt, de andere party regt heeft om hem daartoe te noodzaaken, maar niet, dat het contract dan van wederzyde vernietigd is; dit zou een schoone gelegenheid geeven, om alle sociaale contracten te verbreeken, zonder aan de party gelegenheid te geeven, zig te justificeeren. Z. by deeze gelegenheid RENDORP Inleiding voor de Milit. Jurisd. bl. VII."

Zeeland in deeze gelegenheid dienstelyk te zyn, dat de kennisse van allen delicten zoude blyven by de Steden, TEN WARE DAT DEZELVE WAREN GESCHIED TUSSCHEN TWEE SOLDATEN OFTE BOOTSGEZELLEN, *in welken gevalle* ALLEENLYK *en* ANDERS NIET, *zy zouden agten, dat praeventie behoorde plaats te hebben: Die van Zierickzee, ook onverminderd hun Privilegie, zoo zy eenige mogten hebben, zeggende nogthans hier van te wezen in goede deugdelyke possessie (die in plaats van Privilegie is) adviseeren, dat de voorschr. kennisse, zonder eenige limitatie ofte exceptie, by den Stede behoord te blyven, in aanzien van de groote zwarigheden, die anderzins dagelyks daar uit zouden mogen ryzen: Goes, Tholen, Vlissingen en Veere, zouden om de zake te mogen accommodeeren, mede goedvinden 't Advys van die van Middelburg aangaande de praeventie, behoudens niet te min dezelve mede hunne geregtigheid, die zy in deezen zouden mogen hebben.*

Uit den inhoud van welke Resolutie mitsdien blyken kan: 1. dat, gelyk de Prins ongenegen was zig te houden aan de beschikking, op het stuk der Militaire Jurisdictie van den Jaare 1591, *alle* de Steden nu ook ten klaarsten toonden, zig daar aan niet te willen houden; terwyl, wat byzonder de Stad Ziericzee aangaat, deeze in 't geheel geen Militaire Jurisdictie wilde erkennen: hoezeer dezelve naderhand, den 29 derzelve Maand, zonder blykbare tegenspraak bewilligende, dat de Gedeputeerden, naar Holland gaande, gelast wierden *op den voet der bovenstaande Resolutie* met den Prins te handelen, dit besluit op de toestemming van *alle* de Steden moet geoordeeld worden te berusten [1]).

1) „*Op den voet.* dit staat er niet, maar *de Gedeput. gaande naar Holl. zyn gelast met Z. E. te handelen in conformiteit van de Resol by de Staaten daar op genomen den 23 Mey*, en wat zegt die Res.? Vide Pro mem. bl. 14. *Om iemand te deput. naar Holl. om aldaar te besogn. over de differenten aldaar openstaande*, (te weeten aangaande de Admir.) *zyn gecommitteerd* etc. derhalven bestaat de conformiteit van de Res. daar in, dat

2. Dat agtervolgens deeze Resolutie van 1597, de Militaire Jurisdictie binnen deeze Provincie niet verder by den Staaten zy toegelaten, dan wanneer een delict zoude mogen zyn geschied tusschen twee Soldaten of Bootsgezellen, mits dan nog bovendien in zoodanig geval de Militaire Regter zig by praeventie van den delinquant had meester gemaakt, blyvende de kennis en straf van *pure Militaire* Delicten (als in deezen geen object van deliberatie uitmakende) aan den Krygsregter daar en boven opgedragen, agtervolgens de Unie van Utrecht, en de Instructie van den Raad van Staate.

Men zou hier tegen kunnen inbrengen 1. dat het poinct van deliberatie niet schynt te worden gehouden voor *afgedaan*, maar voor een zaak, welke de Gedeputeerden, naar Holland gaande, nog met zyn Excellentie hadden *af te handelen.* 2. Dat de Staaten niet gezegd worden te *resolveeren*, maar de Steden te *adviseeren.* 3. Dat 'er niet blykt van 't advys van den *Eerst Edele.* 4. Dat 'er geen *conclusie* genomen is: dog hier uit volgt geenzins, dat de voorschr. deliberatien geen *formele Staats-Resolutie* zouden uitmaken.

De schikking van 1591 door den Prins verbroken zynde, stond het geschapen, dat dagelyks meerder zwarigheden en geschillen zig zouden opdoen. De Heeren Gecommitteerde Raden hadden daarom by een poinct van Beschryving voorgeslagen om de praeventie of eenige schikking in te voeren. Die van Vlissingen hadden nieuwe klagten ingebragt, waarin zy by Staats Resolutie wilden voorzien hebben. In deeze stand van zaken, stonden eenige Zeeuwsche Heeren op hun vertrek naar 's Hage, ten einde aldaar te handelen over eenige zaken de Admiraliteit betreffende. Deeze gelegenheid oordeelden de Staaten te moeten waarneemen, om met den Prins zelf (daar de onderhandelingen met den Raadsheer

---

de Heeren ten dien einde gecommitt. zyn, maar niet in *den Voet* waarop de differenten moesten worden getermineerd."

BRUININX vrugteloos afgeloopen waren) het verschil *af te handelen;* niet omdat zy buiten zyn Excellentie onbevoegd zouden geweest zyn zulks te doen, maar omdat zy den invloed van Hoogstdenzelven op de executie der genomen besluiten hadden leeren kennen, en door deeze toegevenheid alle stribbeling wilden wegneemen. De zaak nogthans was van te veel gewigt om dezelve aan het goeddunken der afgevaardigden over te laten. Zy hadden eene Instructie noodig, volgens welke zy zig in die onderhandelingen met den Prins zouden hebben te gedragen. De Staaten delibereerden hier over, den 23 Mey 1597: en het is, voor al uit vergelyking der Staats Resolutie van 29 Mey daar aan volgende, duidelyk, dat hoe zeer de Steden slegts gezegt worden *geadviseerd* te hebben, en 'er van geen *conclusie* melding gemaakt word, deeze gezamentlyke *advysen* nogthans dienen moesten ter Instructie der Gedeputeerden. En dus moet het *afhandelen* van dit poinct met zyn Excellentie begreepen worden den Gedeputeerden niet verder of anders te zyn toevertrouwd, als voor zoo ver zulks agtervolgens de beide Staats Resolutien van den 23 en 29 Mey 1597 zou kunnen geschieden.

Dat van het advys des Representants van den Eerst Edele in deeze Resolutie, van 23 Mey niet blykt, is zeker; dog niet, wat hier van de reden zy. Het is zeer vermoedelyk dat de Heer VAN MALDERÉ, ter dier tyd die functie bekleedende, zoo hy ter Vergadering tegenwoordig geweest is, (gelyk uit vergelyking van eene andere Resolutie, ten zelven dage genomen, waarschynelyk is) geen advys op dit sujet zal hebben uitgebragt, omdat hy zig niet onzydig oordeelde in de deliberatien over een zaak, in welke zyn Meester zulke opposite begrippen aan die der Steden gevoerd had, en staande gehouden, uit hoofde zyner eminente qualiteit van Gouverneur Generaal als anderzins, tot de geheele Judicature over het Krygsvolk geregtigd te zyn.

Dan gelyk in deeze deliberatien van 1597 niet blykt van het advys van den Eerst Edele, even weinig was 'er van gebleken in die van 1591. Der Staaten Resolutie wierd des tyds zyn Excellentie ten zelven dage *aangezegd*, en toen verklaarde dezelve genoegen daar mede te neemen. Eene handeling welke absurd zoude geweest zyn, indien zyn Excellentie als Lid van Staat de bewuste Resolutie had helpen nemen. En, wanneer men der Staaten deliberatien van 31 Maart 1631, op de propositie der Heeren van Ziericzee, en die van 14 April 1645, aangaande de Judicature van vier Zeeuwsche Scheeps Capiteinen voor den Hoogen Zee Krygsraad, inziet, zal men bevinden, dat de Heer DE KNUIT, toenmaal de Repraesentant van den Eerst Edele, te omzigtig was om de Staatsleden aan zyne onzydigheid te doen twyffelen.

Een vermoeden, waar tegen de Steden zig niet behoefden te dekken, als quasi Regters zynde in haar eigen zaak, vermits deeze, zig verzettende tegen de uitbreiding der Militaire Jurisdictie, niet anders deden dan te handhaven de regten, de veiligheid, en de belangens hunner Ingezetenen, waar van de uitoeffening aan de respective Regtbanken door den Souverain was toevertrouwd. Terwyl de Eerst Edele, de voorgewende regten van den Militairen Regter verdedigende, dit motif zeker uit zyne repraesentative qualiteit niet kon afleiden.

Twyfelt men nu nog of de deliberatien van den 23 Mey 1597 voor een wettige Staats Resolutie kunnen doorgaan, men leeze der Staaten Resolutie, den 29 Mey daar aan genomen.

De voorschr. Gedeputeerden (dus luid dezelve) *gaande na Holland*, ZIJN *mede* GELAST *te handelen met zyn Excellentie op het nemen van de kennis van de delicten over het Bootsvolk ende Krygsvolk, in conformiteit van de* RESOLUTIE *by den* STAATEN VAN ZEELAND *daar op genomen den* 23 *Mey* 1597 [1]).

1) „Vide hier vooren ad p. 16." bl. 198.

In deeze Resolutie van den 29 Mey remarqueert men geen der zwarigheden, waarom die van den 23 te vooren geen formeele Resolutie zoude kunnen wezen: de Representant van den Eerst Edele is zeker tegenwoordig geweest ter Vergadering, en dus zal men eerstgemelde Resolutie van den 29 Mey dien titul ten minsten niet ontzeggen.

Maar moet men deeze voor een formeele, voor een wettige Staats Resolutie houden, zoo volgt, dat men ook de deliberatien van den 23 Mey voor zoodanig moet erkennen; terwyl de Staaten (die immers zes dagen later over hunne eigen meening wel zullen hebben kunnen oordeelen) dezelve uitdrukkelyk noemen eene *Resolutie by de Staaten van Zeeland genomen.*

En hoezeer by beide Resolutien de zaak schynt geconsidereerd te worden, als nog met zyn Excellentie moetende worden *afgehandeld*, infereert zulks niet, dat de Resolutien van 23 en 29 Mey voor wettige Staats besluiten niet zouden kunnen doorgaan. Trouwens, al was der Staaten oogmerk niet geweest het stuk der Militaire Jurisdictie by deeze Resolutien voor altoos af te doen en een nieuw Staatsregt daar by in te voeren; al was het, dat de Staaten niet goedvonden zig te bedienen van de magt, dezelve onbetwistbaar toekomende, om, zonder communicatie met zyn Excellentie, de zaak af te doen; lyd het nogthans geen bedenking, dat gemelde Resolutien, immers te zamen genomen, behelzen een formele Instructie voor der Staaten Afgevaardigden, uitdrukkende de gevoelens van den Souverain omtrent het stuk der Militaire Jurisdictie, en de magt der Afgevaardigden in de onderhandelingen met den Prins bepalende. De Commissie dus aan zyn Excellentie, hoezeer onnodig op zig zelven, was niet onnodig naar der Staaten oogmerk, en het zoude eene absurditeit geweest zyn, indien de Staaten Gemagtigden ter onderhandeling hadden afgezonden, zonder hunne gevoelens en oogmerken by Staats Resolutie te bepalen.

De Afgevaardigden, 't is waar, schynen met den Prins, ingevolge hunnen Last en Instructie, de zaak niet te hebben kunnen afhandelen: doch de Staaten op het hier van den 4 July 1597 bekomen Rapport, toen of daar na, geen nadere Resolutie nemende, is de Instructie der voorschr. Commissie, begrepen in de Resolutien van 23 en 29 Mey 1597, het eenig gedenkstuk gebleven van der Staaten gevoelen omtrent de Militaire Jurisdictie, het eenige rigtsnoer, waar na de intentie van den Souverain kan worden afgemeten: voor al na dat dezelve, ten Jaare 1631 zoo duidelyk getoond had in dezelve begrippen te persevereeren: immers niet meerder aan den Militairen Regter te willen afstaan 1).

Men verbeelde zig niet, in de Resolutie van 1597, sporen te ontdekken van der Staaten aankleving aan 't zoogenaamde Staatsregt van 1591, en zulks om reden Hun Ed. Mog. ten zelven dage Gedeputeerden zonden na Vlissingen aan den Gouverneur SIDNEY, ten einde hem te verzoeken, dat *hy Gouverneur* de Aucteurs van zekere foule en oploop onder het Krygsvolk binnen die Stad zoude doen naspeuren en straffen; aangemerkt het Guarnisoen van Vlissingen alleen bestond uit Engelsch Krygsvolk, het geen by een speciaal Accoord gesubjecteerd was aan de Judicature van den Gouverneur der Stad Vlissingen, ingevolge het 5 Art. van het Tractaat tusschen de Heeren Staaten Generaal en ELIZABETH, Koningin van Engeland, aangegaan den 10 Augustus 1585; eene uitzondering, welke den anderzins aangenomen stelregel ten duidelyksten bevestigd, en geen ongegrond vermoeden opleverd, dat het Staaten Krygsvolk, deeze gewaande voorregten hunner Engelsche spitsbroeders beschouwende, daar door zullen zyn aangemoedigd, om op gelyke Privilegien aanspraak te maken 2).

---

1) „Nopens de Res. van 29 Mey. Z. hier vooren."

2) „Dit Tractaat staat by Bor XX B. bl. 642 (68) en er is geen woord van zood. uitzondering te leezen, alleenlyk wordt aan den Gouverneur ge-

En wat aangaat het 3 Art. der Instructie voor de respective Admiraliteiten, by de Heeren Staaten Generaal, den 13 Augustus 1597 gearresteerd, volgens het welk *de Raaden ter Admiraliteit zouden kennis en Judicature hebben van alle misdaden, door het Bootsvolk begaan, namelyk zoo verre de kennis en straf den Capiteinen niet competeert; welverstaande, dat de delicten* BUITEN SCHEEPSBOORD *gepleegd*, EN NIET WEZENDE MILITAIR, *gestraft zullen worden by de Magistraten, Officieren en Justicieren van de Steden of Plaatsen, in welker Jurisdictie dezelve geperpetreerd, of de delinquanten gevonden zullen worden;* ontkend men geenzins, dat het zelve overeenkomt met het gestatueerde by Resolutie van Zeeland van 18 April 1591, zoo veel het Bootsvolk aangaat: maar wel, dat de rede deezer conformiteit zoude moeten gezogt worden in de overeenkomst, welke men zoude meenen te vinden tusschen een Guarnisoen, en tusschen een Leger, Vloot of Oorlogschip: zoo dra de Ordinaire Regtbanken niet kunnen geadiëert worden, gelyk in het Leger, buiten het Territoir der Provincien, in een Vloot en op een Oorlogschip, is het zeer natuurlyk dat de delicten, daar binnen gecommitteerd, gestraft worden door den eenigen daar aanwezenden Militairen Regter [1]) maar in de Guarnisoenen is de Burgerlyke Regter by de hand, en 'er is geen reden om denzelven voor by te gaan [2]).

Men zal nu overgaan tot de Resolutie der Heeren Staaten

---

laaten, daar te mogen gebieden, in 't gene aangaat de bewaaring en bescherming der verpandde Steden, en de politie of regeeringe van het Garnisoen, maar nergens de Justitie, meer dan andere Troupes hadden."

1) Over den Volkenregtelijken regel: „*Schip is territoir*," z. het Acad. Proefschrift van MR. R. G. PHILIPSON, Zwolle 1864.

2) „Wanneer een Oorlogschip ligt op een reede byvoorb. voor Vliss. of op Rammekens daar de Steden praetendeeren Jurisd. te hebben, is er dan geen conformiteit met een Garnisoen? en is de eenige rede waarom de strafoefening gelaaten wordt aan de Admt. of de Capiteinen, niet daar in gelegen, dat het delict begaan is onder de discipline militair, en in actueelen dienst?"

van Zeeland van den 31 Maart 1631, genomen op verzoek der Heeren van Ziericzee, en de Missive aan Prins FREDERIK HENDRIK daar uit geproflueerd.

De quaestie was over een Soldaat, behoorende tot het Guarnisoen van Ziericzee, beschuldigd van dievery, by die van 't Guarnisoen gevangen genomen, en by den Bailliu der Stad te vergeefs gereclameerd. De Staaten schryven hier over aan den Prins, met verzoek, *dat zyn Excellentie den Krygsraad van Ziericzee zoude gelasten zig niet te onderwinden de kennis, judicature en straffe van zulke delicten,* NIET MILITAIR *zynde, die by de Soldaten van hunne respective Compagnien binnen de voorschr. Stad en Jurisdictie van dien zouden worden geperpetreerd, maar daar mede te laten geworden Burgemeesteren en Schepenen voorschr., die daar toe niet alleen by* OUDE VOORGAANDE RESOLUTIE *geauctoriseerd, maar daar van ook over veel Jaaren, en in* CONTINUELE POSSESSIE *zyn geweest.* En verzogten de Staaten boven dien den Heer DE KNUIT de voorschr. Missive met zyn particuliere Brieven te willen secondeeren.

Het ware systema der Heeren Staaten van Zeeland omtrent de Militaire Jurisdictie straalt in deeze Resolutie en Missive te duidelyk door, om eenige uitleg of verdediging te behoeven; en zet een nieuw gewigt by aan de redenen, ten bewyze aangevoerd, dat de deliberatien van den 23 Mey 1597 een formele Staats-Resolutie behelzen, aangezien de *oude voorgaande Resolutie,* waar van in deezen mentie gemaakt word, geen andere zyn kan, dan even die van 23 Mey 1597, terwyl men ter goeder trouw ignoreert een andere Resolutie, op dit geval toepasselyk.

Maar hier uit blykt bovendien, hoe onvoegsaam het zoude zyn, het gestatueerde by Resolutie van 18 April 1591 op te geven als een Landregt, het geen zelfs na de deliberatie van 1597, zoude hebben voortgeduurd.

Niet minder verzetteden zig de Staaten van Zeeland tegen

de uitbreidinge van het Militair gezag, den 14 April 1645: vier Scheeps Capiteinen, behoorende onder het Ressort der Admiraliteit deezer Provincie, en beschuldigd zig tegen den Vyand niet wel gequeeten te hebben, wierden op Last der Staaten Generaal gedagvaart voor een Hoogen Scheeps-Krygsraad in 's Hage. Na rype deliberatie, resolveerden Hun Ed. Mog., dat, alzoo de Judicature der voorschr. Capiteinen toekwam aan de Admiraliteit deezer Provincie, men daar in geen indragt *kon* of *mogt* lyden, en dat, *om de Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal alle hoop en apparentie te beneemen*, dat men zig zoude laten *disponeeren*, de voorschreeve Judicature aan den Hoogen Scheeps-Krygsraad te laten, het zelve aan Hun Hoog Mogende by een beredeneerde Missive in *klare*, *precyse* en *peremptoire* termen zoude worden bekend gemaakt. Aan deeze Resolutie wierd promptelyk voldaan, verklarende Hun Ed. Mog. in meergemelde Missive, *dat Hun Ed. Mog. zoodanigen Hoogen Scheeps-Krygsraad, voor welke de voorschr. Capiteinen ontboden waren, niet kenden, en ignoreerden,* BY WIEN *en op* WIENS COMMISSIE *ende* INSTRUCTIE *dezelve zoude zyn geërigeerd, waar toe alvorens* STAATSGEWYZE DELIBERATIEN *en* CONSENT VAN DE PROVINCIEN *wierd gerequireerd.*

Men is dus genaderd tot de bekende Resolutie door de Bondgenoten, op de Groote Vergadering, den 25 Maart 1651 genomen, en waar by bepaald is: *Dat de Commandeurs met den Krygsraad in de voorgemelde Steden*, (te weten van Gelderland) *de Militaire Jurisdictie niet verder zullen vermogen gebruiken nog extendeeren als over die nalatigheid en overtreding van togten en wagten, overgaan aan den Vyand, desertie van Compagnien, ofte verloop van de eene Compagnie onder de andere zonder paspoort, mitsgaders over excessen en delicten, die de Officieren en Soldaten onderling op de eene tegens den anderen zullen komen te begaan, en vorder niet. Invoegen dat over alle andere*

zaken, zy zyn Crimineele of Civile, die Militaire Persoonen apprehensibel, convenibel, justiciabel en executabel zullen zyn by den Civilen of Politquen Regter, wiens sententie mede over schulden en anders gerezen by gebrek van gerede of ongereede Goederen, op de gage van de gecondemneerde, na de ordre van 't Land, ter executie gesteld zullen worden.

Men kan zig, ten aanzien dezer Resolutie, refereeren tot het geen daar omtrend in de voortreffelyke Memorie der Heeren Gedeputeerden van Amsterdam [1]) op het sujet der Militaire Jurisdictie, den 28 January 1783, ter Vergadering van Holland overgegeven, is ter neder gesteld, en waar by bewezen is (onder anderen). 1. Dat by deeze Resolutie geen particulier Regt aan de Provincie van Gelderland word toegekend, het welk de andere Provincien niet zoude competeeren: maar alleen, ten verzoeke van die Provincie, een aanschryving gedaan word, tot maintien van het Territoriaal regt, welke aanschryving de andere Bondgenoten, en dus ook deeze Provincie, voor zig onnodig oordeelden, begrypende het zelve hen, independentelyk van eenige dispositie van de Groote Vergadering, uit hoofde van derzelver Souverainiteit, respectivelyk te competeeren. 2. Dat door deeze Resolutie geen de minste atteinte word toegebragt aan het Regt, ieder der Bondgenoten competerende, omtrent het beleid der zaken van de Militie, en speciaal de Militaire Jurisdictie, terwyl hetzelve veel eer daar by is gereserveerd en bevestigd. Zoodat deeze aanschryving aan de Commandeurs en Krygsraden der Steden van Gelderland geene de allerminste relatie heeft tot de zes andere Provincien, nog in praejudicie van dezelve kan getrokken worden, en dat de Militaire Jurisdictie in de Groote Vergadering is gelaten op den voet der Instructie van den Raad van Staate van 1588, gelyk uit het 50 Art. der Instructie voor denzelven

1) Hiervoren bl. 128 vermeld, als het werk van den Pensionaris VAN BERCKEL.

Raad, in deeze Groote Vergadering gearresteerd, kennelyk is.

Mogelyk zou het schriftelyk Rapport door de Zeeuwsche Heeren Gedeputeerden den 6 Juny 1651 nopens het voorgevallene ter Groote Vergadering aan de Staaten van Zeeland gedaan, eenig meerder ligt aan de bewuste Resolutie, met betrekking tot deeze Provincie, kunnen byzetten, dan alzoo Heeren Commissarissen het zelve niet hebben kunnen magtig worden, zullen zy zig met de voorgestelde reflectien vergenoegen.

Men kan egter niet ontkennen dat de Raad van Staate by Resolutie van 9 February 1703 de Commandeurs en Krygsraden der Steden, Stem in Staat hebbende, heeft aangeschreeven praeciselyk te agtervolgen de Resolutie der Groote Vergadering: en dat dus deeze, *ook op dien grond*, geen vryheid hadden hunne Jurisdictie verder uit te breiden, dan de voorschr. Resolutie mede bragt, die hun ten rigtsnoer door den Superieuren Militairen Regter was voorgeschreven.

Nog diend hier geremarqueerd, dat Prins WILLEM DE III, by Missive van den 3 Juny 1675, aan de Staaten van Zeeland een voorslag gedaan heeft, ten einde te arresteeren een provisionele schikking nopens de Militaire Jurisdictie, in het Criminele en in 't Civile, vermeld in deeze Staaten Notulen van den 6 Juny daar aan volgende, en waarschynelyk van denzelven inhoud als de Missive van Hoogstdenzelven Vorst aan den Hove van Holland en Zeeland 1), te vinden onder de bylagen agter de *Verhandeling over de Militaire Jurisdictie van den Heer* RENDORP *p.* 18. 19. dog waar op geen deliberatien gevallen zyn, hebbende alleen de respective Leden daar van Copie verzogt.

Uit al het hier vorengemelde blykt mitsdien ten duidelyk-

1) Z. ook hiervoren bl. 141.

sten, dat de Heeren Staaten van Zeeland, nog afzonderlyk, nog gezamentlyk met de Bondgenooten, aan de Militaire Regters binnen hunne Souveraine Provincie iets meerder hebben afgestaan, dan de kennis en strafoefening van *pure Militaire delicten*, en dat mitsdien door laatstgemelde geen breeder Jurisdictie kan worden gesustineerd, als over nalatigheid en overtreeding in Togten en Wagten, overgaan aan den Vyand, desertie van Compagnien, overloopen van de eene Compagnie onder de andere zonder Paspoort, en dus in 't generaal over alle zoodanige misdaden, die door een Militair tegen zyn functie als Militair begaan zyn, zynde het mitsdien overbodig hier by te voegen, dat de delicten van Militaire vrouwen, kinderen en dienstboden, gelyk mede de delicten van Militairen, begaan *voor* zy in dienst waren, en eindelyk de Militaire delicten, gepaard gaande met eenig commun delict, aan de cognitie van den Civilen Regter competeeren [1]).

Terwyl, ten aanzien der Delicten van den eenen Soldaat tegen den anderen in het Guarnisoen gepleegd, hoezeer de Judicature derzelve niet uitdrukkelyk aan den Militairen Regter is opgedragen, de Staaten van Zeeland nogthans by Resolutie van den Jaare 1597 getoont hebben niet ongenegen te zyn de praeventie in dat geval, te willen toelaten. Daar nu Hoogstdezelve, na dien tyd, zulks niet hebben gerevoceerd of tegengesproken, kan zig de ordinaire Justitie onbezwaard houden, wanneer zy in zoodanig geval door den Militairen Regter is gepraevenieerd, immers ter tyd toe de Souverain zyne intentie anderzins zoude hebben verklaard.

Doch ten aanzien der delicten, door den eenen *Bootsgezel* tegen den anderen gepleegd, buiten Scheepsboord, oordeelt men het Regt van praeventie den Militairen Scheeps-

1) „Dit is niet waar, want de zoogen. Res. van 1597 accordeert meer dan pure Milit. delicten."

Regter binnen deeze Provincie niet te competeeren, hoe zeer anderzins de Staaten van Zeeland by Resolutie van 23 en 29 Mey 1597 hunne toegevenheid ook daar omtrent betoonden; aangezien de voorschr. delicten niet vallen in de termen van het hier voren aangehaalde 3 Art. der Instructie voor de Admiraliteiten van den 13 Augustus des zelven Jaars, welke den Scheeps-Regter zeker ten rigtsnoer van zyn gedrag in deezen verstrekken moet.

Daar nu de Militaire Jurisdictie binnen de Provincie van Zeeland niet verder gaat dan omtrent *pure Militaire delicten*, was het overboodig te bepalen dat Militaire Persoonen in cas van fraude van 's Lands Gemeene Middelen en van de Jagt, voor den Civilen Regter zouden moeten te regt staan, ingevolge de Missive van Prins WILLEM DEN IV, van den 6 Maart 1750 en 26 Juny 1751; (te vinden by de Heer VAN DER KEMP *Magazyn Milit. V. D. bl.* 38, 51.) daar deeze misdaden even als andere verkortingen van 's Lands Domeinen, gelyk Strandroof, Vissery, en alle andere misdryven, niet Militair zynde, tot het departement der ordinaire Justitie *eo ipso* behooren.

Men zoude als nu kunnen aantoonen hoe heilzaam het Staatsregt deezer Provincie, zooals hetzelve omtrent de Militaire Jurisdictie in cas Crimineel bewezen is geëtablisseerd te zyn, voor 's Lands welvaart en de veiligheid der goede Ingezetenen zy, en aan hoe veel zwarigheden een verdere uitbreiding dier Judicature onderhevig zyn zou: dan alzoo zulks meermalen is aangetoond in verscheiden geschriften, zederd eenigen tyd op dit onderwerp met den druk gemeen gemaakt, zullen Heeren Commissarissen de vryheid neemen, zig voor als nog, daar omtrent niet verder te elargeeren, immers ter tyd toe zy de eer zullen hebben hunne gedagten nopens eenige te maken voorzieningen voor het vervolg, en de middelen die tot maintien van het gezag der ordinaire Regtbanken en Politique Overheden zullen

dienen in 't werk gesteld te worden, aan Hun Ed. Mog. te suppediteeren.

TWEEDE HOOFDPOINCT.

Rakende de Militaire Jurisdictie in cas Civil.

Heeren Commissarissen zullen de vryheid nemen hier omtrent te herinneren, het geen reeds in begin van dit Rapport is aangemerkt, namelyk, dat de Militaire Jurisdictie eene *gedelegeerde* Jurisdictie zynde, ten klaarsten, met vertooning van eene speciale overgifte van den Souverain, moet bewezen worden, door de geenen, die uit kragte daar van een *Privilegium Fori* praetendeeren.

Nu is de vraag, of een Militair gedaagd zynde (want zoo hy Eisscher is, volgt hy het forum van zyn party) door een ander Militair of een Burger, in civile zaken, naar Zeeuwsche Regten *kan* en *moet* aangesproken worden voor den Militairen Regter?

Wat onder de Gravelyke Regeering des aangaande regtens geweest zy, en welke sustenuen 's Graven Krygsvolk immer bestond te voeren, daar latende, als niet applicabel op de Militie van den vryen Staat der Zeven Vereenigde Gewesten, zal men alleen remarqueeren, dat men reeds ten Jare 1590 het Krygsvolk heeft zien praetensie maken op een *Civile* Jurisdictie, en declinatoire exceptien proponeeren van hunne ordinaire Magistraten, gelyk Heeren Gecommitteerde Raaden van Zeeland, by Missive van den 25 Augustus 1590 den Staatsleden vertoonden, schoon Hun Ed. Mog. by derzelve volgende Missive van 29 Maart 1591 alleen mentie maken van verschillen over de *Crimineele* Justitie. Dog nimmer is by de Staaten omtrent de Militaire Jurisdictie in cas Civil eene Resolutie genomen, nog afzonderlyk, nog met de gezamentlyke Bondgenooten, waar by het Landregt van Zeeland in dit stuk zoude zyn verminderd geworden.

Uit de Instructie van den Raad van Staate valt niets ten voordeele van de Krygs-geregten af te leiden, gelyk de primitive Militaire Regter, de Raad van Staate, zelf erkende, met de Krygsraden, by Resolutie van 9 February 1703, aan te schryven om preciselyk te volgen de Resolutie der groote Vergadering van 25 Maart 1651, volgens welke het Krygsvolk alle aanspraak op *Civile Jurisdictie* uitdrukkelyk ontzegt word: en welk bevel het zelve wel stiptelyk had behooren te volgen, voor al na dat deeze aanschryving van den Raad van Staate, by Resolutie der Staaten Generaal van den 21 January 1704, was bevestigd.

't Is waar, in de Resolutie der groote Vergadering staat niet, dat in civile zaken de Militaire *privativelyk* convenibel zyn zullen by den Politiquen Regter, niet tegenstaande de Provincie van Utrecht daar toe geadviseerd had. Het is mogelyk, dat de Militaire Regter meermalen over civile zaken heeft gecognosceerd, onder het oog en zonder tegenspreken van den Souverain. Het is mogelyk, dat zulks in sommige gevallen nuttig geweest zy, maar is het gevolg, hier uit af te leiden, genoegsaam om eene *gedelegeerde Jurisdictie* te bewyzen, al was het zelf, dat zy zoude moeten *concurreeren* met de Ordinaire Justitie, en niet werken als *volente actore?*

Het denkbeeld van *Jurisdictie* stryd volstrekt met zoodanig eene opvatting. Het gedrag van een aanlegger, die goedvind zyn party voor een Militaire Regtbank aan te spreken, geeft denzelven Regter geen meerder grond tot eene concurrente Jurisdictie, dan of de Militaire zyn Spitsbroeders of een Burger voor een Militaire Regtbank had geconvenieerd, en deeze zig dien Regter hadden onderworpen. En het oeffenen van Jurisdictie, buiten uitdrukkelyke toestemming van den Souverain van het Territoir, is niet alleen een loutere usurpatie, maar bovendien een manifeste en strafbare schending zyner Hooge Regten.

Men oordeele dan, wat men te denken hebbe van zoodanige acte van Jurisdictie, waardoor de Militaire Regter zig heeft durven aanmatigen de magt om Burgers indirect te verpligten van voor een Militaire Regbank te *moeten ageeren*, by voorbeeld, in de beheering van Insolvente Boedels, en 't houden van *Judicium Praeferentiae et Concurrentiae*, de aanstelling van Voogden, en zoodanige andere daden, die uit het Regt van Magistrature proflueeren.

Uit eerbied voor de nagedagtenis der overledene Stadhouders, WILLEM DEN III. en WILLEM DEN IV. zal men geen gewag maken van de gehasardeerde stellingen, die Hoogdezelve meermalen, aangaande de Militaire Jurisdictie in cas Civil, hebben gevoerd, en by aanschryving aan Collegien en Regtbanken gesouteneerd. Liever steld men deeze op rekening van der Vorsten gevaarlyke Raadslieden, wier onkunde of kwaadwilligheid daar van de eenige dryfveeren zyn konden. Het is genoeg, dat aan geen der Stadhouders of Capiteinen Generaal, door de Staaten van Zeeland, immer gegeeven zy de magt, om omtrent de Militaire Jurisdictie in cas Civil binnen hunne Provincie bestelling te maken.

Heeren Commissarissen besluiten dus, dat volgens het Staatsregt van Zeeland aan de Militairen, op het Souverain Territoir dier Provincie, niet competeert eenig Regt, hoe genaamd, tot de exercitie van Jurisdictie in cas Civil, zonder eenige de minste bepaling of uitzondering, en dat mitsdien een Militair, door een ander Militair of Burger, voor den Krygs-geregten in civile zaken niet alleen niet *moet*, maar ook niet *kan* worden geconvenieerd.

DERDE HOOFDPOINCT.

Rakende de Hooge en Lage Militaire Regters.

Door de Lage Militaire Regters verstaat men de Krygsraden der Militie binnen de Provincie van Zeeland Guarni-

scen houdende, zonder onderscheid of dezelve zig bevinden in Stemmende of niet Stemmende Steden of ten Platten Lande, vermits de distinctie, welke tussen de Steden, uit kragte der Resolutie van 18 April 1591 (in welke gesproken word van *beslote* Steden) zoude mogen gerekend worden te zyn ingevoerd, moet geoordeeld worden te cesseeren, zoo dra de werking der voorschr. Resolutie zelfs heeft opgehouden, te meer daar by de nadere Resolutie van 23 en 29 Mey 1597, buiten welke, gelyk hier vooren is aangetoond, aan den Militairen Regter door den Souverain nimmer iets is afgestaan, dit onderscheid niet is ingevoerd; en dus de Magistraten der niet Stemmende Steden binnen deeze Provincie, behooren te behouden het vrye en ongestoord genot der volle Criminele en Civile Jurisdictie, aan dezelve by oude Privilegien opgedragen, met uitzondering alleen van de cognitie en strafoeffening van pure Militaire delicten, even en op denzelven voet, als aan de Magistraten der Stemmende Steden toekomt.

En hoe zeer de aanschryving der Groote Vergadering aan de Commandeurs en Krygsraden alleen der *Stemmende Steden* van Gelderland schynt ingerigt geweest te zyn, kan zulks niets opereeren ten aanzien van deeze Provincie, niet alleen omdat dezelve by de voorschr. aanschryving niet was geconcerneerd, maar ook omdat meermalen bewezen is, speciaal ook by de meergemelde Memorie der Heeren Gedeputeerden van Amsterdam, dat door de *Stemmende Steden* aldaar niets anders kan verstaan worden, dan de *Steden der Stemmende Provincien*, in tegenoverstelling der Steden *op het Territoir van de Generaliteit* of *buiten de Stemmende Provincien* gelegen.

Wat de superieure Militaire Regters aangaat, kunnen Heeren Commissarissen daar voor geene andere erkennen dan *alleen* den Raad van Staate, uit kragte en ingevolge deszelfs Instructien, speciaal van de Jaaren 1588 en 1651,

hier voren aangehaald; en waar uit, zoo vertrouwt word, ten duidelyksten is aangetoond, dat de Jurisdictie van den Raad over het Krygsvolk niet verder gaat, dan nopens pure Militaire delicten, mitsgaders zoodanige commune misdaden, die in het Leger of op Marsch, buiten het Territoir der Provincien zouden zyn voorgevallen.

Daar nu niemand aan een ander meer kan overdragen dan hy zelf heeft, in gevallen zelfs, waar in zoodanige overdragt zoude geoorloft zyn, is het zeer duidelyk, dat al het gezag, het geen de Raad van Staate aan de respective Capiteinen Generaal van de Unie, of aan den zoo genaamden Hoogen Krygsraad, betrekkelyk de Militaire Jurisdictie, direct of indirect, zoude mogen hebben overgelaten, zig volstrekt zoude moeten bepalen tot het geen bewezen is, den Raad zelf alleenlyk te competeeren.

Dan het is eene onloochenbaare waarheid, dat eene speciaal gedelegeerde Jurisdictie (hoedanig zeker die van den Raad van Staate over het Krygsvolk is) aan een ander niet kan worden overgedragen, dan op *expres* bevel van den Souverain, in wiens naam zoodanige regtsdwang word uitgeoeffend, ten dien effecte, dat al het geen op zoodanige *expresse* blyken van den wil des Souverains niet zoude kunnen bewezen worden te steunen, *ipso jure* nul zy en van onwaarde.

Maar hier van zal de Raad van Staate nimmer voldoende bewyzen kunnen bybrengen. Veel eer zal dezelve uit vergelyking der Instructien voor Prins MAURITZ en den Raad van Staate van 1584, en haare Instructie van 1588 ontdekken, dat, daar in de eerstgemelde het gezag en de Judicature over de Militie aan Prins MAURITZ en den Raad *gezamentlyk* was opgedragen, de naam van den Prins in de Instructie van 1588 (op welk tydstip de tegenwoordige Staats-Regeering eigentlyk haar begin genomen heeft) niet voorkomt, maar dat het daar by bepaald gezag over de Militie

aan den Raad *alleen* is toevertrouwd, terwyl zelf, ingevolge de Instructie van den Jaare 1651, de Heeren Gedeputeerden ter Generaliteit tot de gezamentlyke uitoefening van deeze magt *met en benevens* den Raad van Staate zyn gequalificeerd.

En gelyk de Raad van Staate niet bevoegd was de magt, haar opgedragen, geheel of gedeeltelyk aan een ander over te laten, zoo hadden de respective Stadhouders, uit hoofde van geen van Hoogderzelver eminente charges (onder reverentie) het regt dezelve aan te nemen.

De Heeren Stadhouders op commissie der Staaten van de byzondere Provincien aangesteld, stonden niet in betrekking als Capiteinen Generaal van de Unie of van de Vereenigde Gewesten, en konden mitsdien geen magt oefenen over het Krygsvolk van den Staat, buiten het Territoir der Provincien, van welke zy particuliere commissie ontfangen hadden. Ook waren zy niet altoos Capiteinen Generaal van de Unie en te gelyk van alle de Gewesten. En wanneer deeze hooge waardigheden al in denzelven persoon vereenigd waren, kon zig de magt van Hoogdenzelven als Capiteinen Generaal van de Unie over het volk van Oorlog of de Legers van den Staat, binnen de Provincien niet verder uitstrekken als Hoogdeszelfs Commissie als Provinciale Capitein Generaal toeliet. Voor het overige kan hier over breeder worden nagezien de *Verhandeling van den Heer* VAN SLINGELAND *over de Militie*, thans gedrukt in het *Magazyn* van den Heer VAN DER KEMP, *III. D. Capitt.* 5 en 6.

Wat verder den zoogenaamden Hoogen Krygsraad aangaat, of, gelyk dezelve zig nog korts geleden noemde, de *Hooge Krygsraad der Vereenigde Nederlanden*, het is meermalen bewezen, dat dezelve originelyk is geweest een Krygsraad te Velde by Prins MAURITZ aangesteld, ten dienste van het Leger, buiten eenige toestemming der Bondgenoten

(waar op waarschynelyk applicabel is de Resolutie der Heeren Staaten van Zeeland van den 12 September 1590, in deeze woorden: *Op het poinct der erectie van een Krygsraad, nevens zyn Excellentie, is geresolveerd, onnoodig hier op te resolveeren alzoo de voorschr. Krygsraad alleen is opgeregt geweest ad Certum actum.*) Dat dit Collegie al vroeg haar permanente residentie in 's Hage gehouden heeft, dog vervallen is na den dood van Prins WILLEM DEN II. en weder hersteld by Prins WILLEM DEN III., door wien zelf een expresse Instructie voor denzelven Krygsraad ten Jaaren 1700 is vastgesteld. Dat eindlyk Hooggemelde Prins ten Jaare 1702 overleden zynde, de Hooge Krygsraad weder heeft opgehouden, ter tyd toe dezelve door den laatst overleden Stadhouder WILLEM DEN IV. weder hersteld is. Gelyk al het zelve meermalen is aangetoond in zeer veele Provinciale en Stedelyke Advysen en Memorien, en andere private geschriften, van tyd tot tyd met den druk gemeen gemaakt, waartoe Heeren Commissarissen de vryheid nemen zullen zig kortheids halve te refereeren.

Nimmer heeft deeze Provincie, nimmer hebben de Bondgenoten in de Commissie en Instructie voor den bewusten Krygsraad bewilligd. De Vergadering van Hun Hoog Mog. was onbevoegd denzelven te homologeeren, en het adveu van Hun Hoog Mog. zou in allen gevalle niet kunnen effectueeren, dat de Hooge Krygsraad als een by de Bondgenoten geävoueerde Regtbank, als een *intermediair Hof van Militaire Justitie* voor het Krygsvolk van den Staat zou kunnen worden aangemerkt.

Terwyl uit de Consenten der respective Provincien in de betaling van de Tractementen der Leden van den Hoogen Krygsraad, Jaarlyks op den Staat van Oorlog gebragt, niets meerder ten voordeele van den gemelden Krygsraad kan worden geëlicieerd, dan dat de Bondgenoten bewilligd hebben, dat eenige Amptenaren betaald wierden, om, in tyd

van Oorlog. wanneer het Leger van den Staat was te Velde getrokken, te kunnen worden geëmployeerd.

Wel verre dus dat de praetense Hooge Krygsraad der Vereenigde Nederlanden zoude kunnen geoordeeld worden over een te komen met de Constitutie der Republyk, zouden daar op konnen worden toegepast de praecise en peremtoire termen, waar van zig de Heeren Staaten van Zeeland, ten Jaare 1645, aangaande zekeren Hoogen Scheeps-Krygsraad in 's Hage, bedienden, *dat Hun Ed. Mog. zoodanigen Hoogen Krygsraad niet kennen en ignoreeren op wiens Commissie en Instructie dezelve zou zyn geërigeerd, waar toe alvorens Staatsgewyze deliberatien en consent van de Provincien word gerequireerd.*

De onwettigheid der existentie van den Hoogen Krygsraad, buiten expres Consent der Bondgenooten, ontleend uit deszelfs oorsprong, voortduring en geusurpeerd gezag, zoude uit de arbitraire en gedurig toenemende regts-oefening van die praetense Regtbank nog verder kunnen worden aangewezen, indien menigvuldige voorbeelden van tyd tot tyd voorgevallen, byzonder de eclatante procedures tegen den Vaandrig DE WITTE, (waar mede een notoire inbreuk is gedaan op het Hoog gezag deezer Provincie) dit poinct, naar het oordeel van Heeren Commissarissen, niet buiten tegenspraak gesteld hadden.

Behalven dat omtrent den Hoogen en Minderen Krygsraden zou kunnen worden aangemerkt, dat deeze Regters doorgaans meer kennis hebben van den Wapenhandel dan van het Regt, steunende op Placaten, Privilegien, Wetten en Coustumen van den Lande en der Steden, welke niet te min op Soldaten zoowel als andere ingezetenen applicabel zyn; dat de Militaire Regtbanken niet zelden bestaan uit Officieren van allerley natien, dikwerf onkundig in de taal van het Land: en eindelyk, dat de manier van procedeeren voor de respective Krygsraden zoodanig onregelmatig en on-

zeker zy, dat men alles te samen overwogen, aan de Militaire Regters ter naauwer nood de kennisneeming en straf alleen van pure Militaire misdaden, die niet zelden met verlies van leven of vryheid gepunieerd worden, zoude durven toevertrouwen.

Daar nu deeze Provincie by Resolutie van den 2 Mey laastleden in den Staat van Oorlog over dezen Jaare niet verder heeft geconsenteerd, als voor zoo ver daar in *eenparig* by alle de Bondgenooten zoude worden bewilligd, en, de Heeren Staaten van Holland, ingevolge de Resolutie van Hun Ed. Groot Mog. van den 1 Mey laastleden, den 2 daar aan ter Generaliteit ingebragt, de post vóor den Hoogen Krygsraad, ter repartitie dier Provincie staande, hebben afgewezen, gelyk ook door andere Provincien, meer of min direct is geschied, oordeelen Heeren Commissarissen, dat de meergemelde Hooge Krygsraad ook by deeze Provincie moet gehouden worden voor afgewezen, en dat de Heeren Ordinaris Gedeputeerden zouden kunnen worden aangeschreven, om te insteren, dat de Raad van Staate wierd verzogt dien post voortaan uit den Staat van Oorlog te ligten, en verder te vigileeren, dat door den voornoemden Hoogen Krygsraad geenerley Acten van Jurisdictie op het Territoir der Generaliteit gepleegd wierden: dat ook door eene Commissie, door de Vergadering van Hun Hoog Mog. expresselyk te benoemen, zoude worden nagegaan, op wat wyze de Militaire Jurisdictie in de Generaliteits Landen actueel geëxerceerd word; hoedanig zulks volgens de Grondwetten zoude moeten geschieden, en welke voorziening voor het vervolg daar omtrent noodig zoude zyn, waarvan het uit te brengen Rapport door de Heeren Ordinairis Gedeputeerden ter deliberatie van Hun Ed. Mog. zou behooren te worden overgenomen.

Dat ook by deeze Provincie deliberatien zouden kunnen worden aangelegd en overwogen, welke schikkingen zouden

behooren beraamd te worden en vastgesteld omtrent de procedures, voor den gewezen Hoogen Krygsraad onafgedaan, en de Gevangenen, wier lot aldaar onbeslist gebleven is.

Dat wyders, zoo wanneer Hun Ed. Mog. zig mogten conformeeren met de eenparige idées van Heeren Commissarissen in het eerste en tweede Hoofdpoinct voorgesteld, Hun Ed. Mog. daar van by Publicatie aan de goede Ingezetenen zouden behooren kennis te geeven, even als de Heeren Staaten van Holland op den 30 April deezes Jaars hebben gedaan.

Dat alzoo de kortheid des tyds niet heeft toegelaten na behooren te examineeren de onderscheiden Propositien der Heeren van Middelburg, Ziericzee en Veere, rakende verschillen over Judicature van Militaire Persoonen, mitsgaders de Missive van Zyne Doorlugtige Hoogheid in dato den 2 deezer, proponeerende eenige provisioneele schikkingen, Heeren Commissarissen de eer zullen hebben zoo dra mogelyk Hun Ed. Mog. daar omtrent te dienen van derzelver Consideratien en Advys.

Terwyl eindelyk Heeren Commissarissen de vryheid neemen aan zig te reserveeren, omme, by een volgende gelegenheid, Hun Ed. Mog. te adviseeren hoedanig het Staatsregt deezer Provincie op het stuk der Militaire Jurisdictie in byzondere gevallen zoude behooren te worden gereguleerd, en speciaal, welke voorzieningen tot maintien van de auctoriteit der ordinaire Justitie en van het wettig gezag der Stedelyke Overheden zouden behooren te worden vastgesteld [1]).

---

1) Met dit Rapport van den Pensionaris van Vlissingen Mr. N. C. LAMBRECHTSEN, te verg. zyn brief aan den Hoogleeraar te Utrecht BONDAM, 25 Mei 1788, wiens „consideratien aangaande dit notabel stuk" (den Bestaltbrief van 1579) hy verlangde te kennen.

XXII. *Brieven over de Militaire Jurisdictie.*

WelEdelGestrenge Heer en Vriend.

Gisteren ontfing ik uit 's Hage een brief van den heer Fiscaal TULLINGH hebbende onder anderen de volgende periode.

„In confidentie kan ik UwelEdGestr. melden, dat ik bezig ben aan eene verhandeling ter vindicatie van den Bestaltbrief [1]), welke ik met verscheiden, waar onder eenige noch ongedrukte, bylagen op mynen naam zal uitgeven, en waarvan ik heden morgen reeds de proef van het eerste blad bekoomen heb; kan UwelEdGestr. my nu eenige Stukken dienaangaande doen toekomen, zal my een byzonderen dienst geschieden; de Ordonnantie van der oirloghe en de Instructie op de monstering, beide van den Jare 1579, bezitte ik; zoo als ook de geschreven Notulen der Hooge Bondgenooten van den 25 Maart van den Jaare 1579 tot het einde van het Jaar toe; dog my ontbreken de geschreven Notulen der Bondgenooten van January, February, en Maart 1579; in welken ik my verbeelde, dat ten aanzien van den Bestaltbrief, de Ordonnantie van den oirloghe, en de Instructie voor de Commissarissen van de monsteringhe wel wat zal voorkomen; ik ben geinformeerd, dat de heer VAN DE SPIEGEL die geschreven Notulen uit het Register van Zeeland zoude konnen suppediteeren; doch geene kennis aan dien heer hebbende, heb ik my deswegens niet wel aan zyn Edele kunnen adresseeren; kon UwelEdGestr. my nu Extracten uit die Notulen van January, February en Maart, voor zooveel dezelve betrekking tot de drie

---

1) Zie hiervoren bl. 117 den juisten titel van TULLINGHS Verhandeling.

gemelde stukken hebben, bezorgen, zoude ik UwelEdgestr. veel verplichting hebben; doch zulks zoude dan ten allerspoedigsten dienen te geschieden; en onder ieder Extract zou preciselyk dienen genoteert te zyn, uit welk Staatsregister hetzelve getrokken was."

Ik had gemeend UwelEdGestr. wegens dit schryven heden morgen mondeling te onderhouden, dan ter oorzake der Militaire bosognes 1) hebbe ik aan myn confrater de plaats van den Pensionaris in stads koetse gecedeerd, en ben daar door eenigzins genoodzaakt geworden 't huis te blyven.

En het is ook om die reden, dat ik de vryheid gebruike UwelEdGestr. van dit verzoek per missive communicatie te geven, ten einde UwelEdGestr. gelegenheid zoude hebben om daar over zyne gedagten te laten gaan, en volkomentlyk in staat zyn, om, zo het morgen besogne is, my daarop een mondeling antwoord te doen geworden, of my anderszints deszelfs gedagten schriftelyk mede te deelen.

Ik behoeve UwelEdGestr. niet te zeggen, dat het my byzonder aangenaam zoude wezen, indien UwelEdGestr. de aanteekeningen en stukken, die dezelve tot staving van de legaliteit van den Bestaltbrief, en andere Militaire ordonnantien van den Jare 1579 bezit, aan my in 't particulier geliefde te suppediteeren, of wel eenige aanwyzinge doen, waar ik die zoude konnen vinden, en opsporen. Ik houde my ook verzekerd, dat UwelEdGestr. niet onverschillig is omtrend de wettigheid of onwettigheid der geboorte van een vrugt, welke, als 't ware, door UwelEdGestr. is ter wereld gebragt, en derhalven gaarne iets zal contribueeren tot de vindicatie van die wettige geboorte.

---

1) Hierby te verg. het Eerste Deel van deze Verzameling, bl 506—511; maar vooral VAN DER KEMP, *Nalezing van Stukken tot de Militaire Jurisdictie*, I. 28 volgg. State-Notulen 31 July 1783. (Propositie van Veere).

Voor het overige hebbe ik de eere met de diepste hoogagtinge en alle opregtheid te zyn.

WelEdelGestrenge Heer en Vriend!

Veere,
den 18 Augustus 1783.

Uwer WelEdGestr. onderdanigen
en gehoorzamen Dienaar.

D. P. DE MAUREGNAULT.

Aan den Heer J. H. VAN DEN DOORSLAG, *Predikant te Dordrecht* 1)

WelEerw. en ZeerGel. Heer!

Laatstleden Zondag ontving ik met de post, onder een adres van Dordrecht, een boektje, gedrukt by A. BLUSSÉ en zoon, en geintituleerd: *Brief van een Heer in Holland aan een Heer van de Regering in Zeeland, betreffende de Promemorie, dienende tot onderzoek, hoedanig het Staatsregt zy der Provintie van Zeeland omtrent de Militaire Jurisdictie, geformeerd door Mr.* L. P. VAN DE SPIEGEL; naauwlyks had ik de twee eerste bladzyden gelezen, of ik bemerkte, welk het oogmerk van dat schryven was, en dewyl ik de constante practyk heb van nooit iets te lezen 't gene voor- of tegen my, of myne schriften is ingerigt, heb ik dat boektje straks ter zyde gelegd, met voornemen om het niet verder in te zien.

Ik ben echter niet onverschillig omtrent het denkbeeld dat verstandige en eerlyke luiden van myn persoon en karacter zouden kunnen opvatten, en voor zooverre men in dit boektje heeft geïnsinueerd, alsof ik, by gelegenheid der quaestie over de Militaire Jurisdictie, *een party* heb gekozen,

---

1) 10 Sept. 1783 (naar VAN DE SPIEGELS minuut). VAN DEN DOORSLAG was vroeger Predikant te Goes.

aan wier inzigten ik de vryheid en zekerheid van den Burger heb opgeofferd, acht ik my, voor myne eere, verpligt, om UwE. als den eenigen te Dordrecht, met wien het genoegen heb, zoo wel bekend te zyn, te informeren, dat het waar is, dat ik aucteur ben van deze Promemorie, maar dat dezelve niet is opgesteld uit eigen beweging, noch om te contrabalanceeren de Memorie der Heeren Gedep. van Amsterdam, maar op het sterk aanhouden der Leden van het Besogne, 't welk den 12 Dec. 1782 was gedecerneerd, om het poinct van de Mil. Jurisdictie te onderzoeken; welke Heeren van my, als Minister van de Provintie, een praeadvys geliefden te vorderen, en waarvan ik my zoo lang heb geëxcuseerd, totdat de Heer Raadpensionaris declareerde (waarin ZynEd. echter naderhand veranderd is) de directie van dat besogne geheel aan my te zullen overlaten. Hierdoor vond ik my dus in de noodzakelykheid gebragt een praeadvys op te stellen, en aan de Leden van het besogne te communiceren.

Ik ben in dezen te werk gegaan, gelyk myn toeleg altoos is, niet om de inzigten van deze of gene party op te volgen, maar naar het licht van myn eigen kundigheid en conscientie: en welke is doch de party die men my beschuldigd gekozen te hebben? Zekerlyk niet die der voorstanders van een universeele Milit. Jurisdictie, want die gaan een gansch anderen weg uit: ik weet niet, dat myne gedachten over de Milit. Jurisdictie in cas crimineel eenige medestanders hebben gehad, dan den Heer Raadp. VAN SLINGELANDT, en Burgemr. RENDORP, welke men immers, in dien tyd toen zy over die materie schreven, niet verdacht gehouden heeft, van aan zekere party geattacheerd te zyn. Het gevoelen in dit myn praeadvys voorgedragen, had ik niet nieuwlyks aangenomen, maar het was aan de meeste Heeren van het Besogne bekend, hoe ik die zaak beschouwde, en dat ik over tien en meerder jaren heb gehad en voorge-

steld, terwyl ik in de Regering van Goes was, gelyk de Regenten aldaar weten en kunnen getuigen, en gelyk ik ook zelfs kan aantoonen met opstellen van dien tyd, wanneer de bekende Memorie van 1772 tot voorstand van een *Universeele Militaire Jurisdictie* was uitgegeeven, tegen welke ik toen heb geopposeerd even hetzelve systema, dat ik in het praeadvys heb voorgedragen, schoon er toen weinigen waren, die my openlyk durfden byvallen, omdat men oordeelde, dat ik de Militaire Jurisdictie, en in 't gemeen de praerogativen van Z. H. den Heer Capit^n. Generaal, daarmede al te veel besnoeide, en nu, nu schryft men, dat ik de vryheid van den Burger door dat zelve systema opoffere aan de inzigten van zekere party! — Ik verzoek UwE. ook in aanmerking te neemen, dat ik, in de Promemorie, myne opinie alleenlyk heb voorgedragen, als *een praeliminair onderzoek naar het Jus constitutum van Zeeland*, en dat ik nergens gezegd heb van oordeel te zyn, dat dit regt zonder verandering behoorde achtervolgd te worden.

Dit hope ik zal genoeg zyn, om UwE., die myne grondbeginsels kent, te overtuigen, dat ik, in deezen, my naar geene inzigten van een party heb geplooid, en God beware my, dat ik ooit een andere party zou aankleven dan die van het Vaderland, en der ware vryheid en zekerheid van den Burger! — Ik denk nooit eenige verdediging van myn praeadvys voor het Publyk te doen, al wierdt er nog veel meer tegen my geschreven. Het advys is niet voor het Publyk maar voor het besogne gemaakt, en dit is de reden waarom er geene Stukken bygedrukt zyn, welke de Heeren van 't besogne altoos voor zig konden laten openleggen en nazien; maar wanneer de Heeren Staten goedvinden my nader rekenschap te vragen, zal ik die geven, op zulk een wyze, dat myne tegenschryvers zoo zy eenige eerlykheid bezitten, berouw zullen hebben van my te hebben geattacqueerd.

Waarschynlyk heeft UWE. veel hooren redeneeren over

den Bestaltbrief, of eersten Artykelbrief voor de Militie van den Staat, welken ik geallegeerd heb, niet als een grondwet van Zeeland in het particulier, maar als een bewys voor de manier van denken der Bondgenooten in dien tyd. De Heer VAN DER KEMP heeft denzelven laaten drukken in het 8e deel van zyn Magazyn, naar een copie die uit myne handen schynt gekomen te zyn. Dit stuk houdt men voor ondergestoken, of ten meesten, voor een ongearresteerd concept; maar ik kan UWE. verzekeren, dat ik dit stuk over verscheiden jaaren gekend heb, en dat ik de onwederspreekelykste bewyzen in handen heb, zoo uit gedrukte als ongedrukte stukken, dat hetzelve is gearresteerd, en dat de troupes den eed aan den Staat, *daarop* gedaan hebben. Men heeft my berigt, dat iemand in Holland een defensie der egtheid van dien Bestaltbrief in 't licht zal geven, doch op welke gronden is my onbekend, dewyl ik nooit aan dien Schryver, direct noch indirect, iets heb gesuppediteerd, omdat ik van geenerhande zyde personeel in het geschil wil betrokken zyn, dan wanneer ik, in myne qualiteit als Minister, worde gerequireerd, in welken gevalle ik hope te spreeken, zonder iemands gunst te bejaagen of ongunst te vreezen.

Ik vleye my, na deze informatien, van UWE. edelmoedigheid en vrindschap te mogen verwachten, indien, door aanleiding van het bovengem. boekje, myn persoon en principes by brave Luiden mogten in verdenking gebragt zyn, dat UWE. zich dan niet onttrekken zal, daar het pas geeft, aan de verdediging van een Vriend, die niet nalaaten zoude het zelve voor UWE. te doen.

Ik heb de eer etc.

PUBLICATIE.

De Staaten van Zeeland, allen den geenen die deezen zullen zien of hooren lezen, *Salut!* Alzoo Wy zyn onder-

richt van de van tyd tot tyd ontstaane klagten, dat door die van de Militie, binnen deeze Provincie guarnisoen houdende, onder den naam van uitoeffening eener Militaire Jurisdictie, zoo in het Civile, als Crimineele, verscheidene inbreuken zyn gepleegd op het recht en gezag der Ordinaire Justitie, aan welke Wy de administratie van allen rechtsdwang op Ons Souverain Territoir hebben toevertrouwd.

Zoo is 't, dat Wy, daar tegens willende voorzien, goedgevonden hebben mits deezen te verklaaren, dat in het generaal, zoo wel in CIVILE, als CRIMINEELE ZAKEN, alle Militaire Persoonen, volgens de grondwetten deezer Provincie, moeten te recht staan voor de Ordinaire Burgerlyke Rechtbanken binnen dezelve; uitgezonderd *voor eerst*, in pure Militaire delicten, te weten, wanneer door een Militair Persoon tegens de Krygsdiscipline alleen, en zonder eenig gelyktydig gepleegd commun delict, mocht wezen gepecceerd, en *ten tweeden*, wanneer eenige misdaad mocht zyn bedreven door den eenen Militairen Persoon tegens den anderen in de Plaats van hun Guarnisoen, en de Delinquant by praeventie door den Militairen Rechter aldaar, mocht zyn geapprehendeert; in welke beide gevallen alleen, Wy goedgevonden hebben aan die van de Militie de Judicature en Strafoeffening toe te staan, onverminderd zoodanige nadere orders en bepalingen, als Wy daar omtrent by vervolg mogten noodig vinden te statueren; alles nochthans met dien verstande, dat *in de eerste plaats* aan de Zwitzersche Regimenten zal worden gelaten het recht van eigen Justitie, zoo verre het zelve steunt op de Tractaten, tusschen deeze Republyk en de Zwitzersche Cantons gemaakt.

Ten tweeden, dat zoo wanneer een Militair zig aan de misdaad van hoogverraad, binnen deeze Provincie kwame schuldig te maaken, door een hem aanbetrouden Post in handen van den Vyand te willen stellen, of dadelyk gesteld te hebben, of den Vyand op eenigerly wyze behulpzaam te

zyn geweest, de Militaire Rechter zig de Judicature van een zoodanige zaak niet zal mogen aantrekken; en eindelyk *ten derden*, wanneer het onverhoopt gebeuren mocht, dat in der tyd over deeze Onze intentie, in byzondere gevallen verschil mocht ontstaan, ofte wel, dat die van de Militaire Krygsraaden ondernamen exces te plegen, zal de zaak niet buiten haar geheel mogen worden gebracht, maar zullen de Burgerlyke Rechtbanken, daarby geconcerneerd, zig terstond deswegens moeten addresseeren aan Ons, of by Onze absentie aan de Heeren Onze Gecommitteerde Raaden, ten einde daarop, naar bevind te worden gedisponeerd.

En op dat niemand, het zy in het vervolgen van zyn Recht, het zy in het administreren der Justitie van deezen Onzen ernstigen wil, ignorantie zoude praetendeeren, zal deeze worden gepubliceerd en geaffigeerd alomme, daar zulks gewoon is te geschieden.

Aldus gedaan en gearresteerd ter Vergadering van de Edele Mogende Heeren Staaten van Zeeland, in 't Hof aldaar, te Middelburg, den 22 September 1783.

(Onder stond) Ter Ordonnantie van de Hooggemelde Heeren Staaten.

(Was geteekend) L. P. VAN DE SPIEGEL.

Naeulyks hadt ik my durven voorstellen, toen ik de moeilyke taeke, om 't gedrogt der ongelimiteerde Militaire Jurisdictie te bestryden, op my nam, en in myne aenzienelyke Verzamelinge van Stukken, uit welke de enge paelen dezes gerechtsdwang aen elk moesten blyken, die eerlykheids genoeg hadt, om zulks te willen erkennen, den Vaderlandschen Regenten de middelen aanwees, om 't zelve geheel te verpletten; naeulyks hadt ik my durven voorstellen, ter vergeldinge van mynen arbeid, zoo veel goedkeuringe te zullen ontvangen, als my is te beurt gevallen.

De Ed. Mog. Heeren Staeten van Friesland, van Groningen en Ommelanden hebben benevens de Ed. Gr. Achtb. Heeren Burgemeesters dezer Stad, my zulks schriftelyk en mondeling te kennen gegeven: Een aenzienlyk Gerichts-Hof heeft reeds haer toevlucht tot dit Magazyn genomen: De Edele Schryver des voortreffelyken *briefs aan een Heer van Regering in* Zeeland, *betreffende zekere* Promemorie, *geformeerd door* Mr. LAURENS PIETER VAN DE SPIEGEL, heeft myne gissingen, omtrent zekeren thans berugten Bestaltbrief [1]) door den Heere VAN DE SPIEGEL, tot een voornaeme grond gelegd voor *zyne Militaire Jurisdictie*, gesterkt, en de by my nog overige twyfelingen geheel weggenomen; terwyl de Ed. Mog. Heeren Commissarissen in hun Rapport, over 't poinct der *Militaire Jurisdictie*, uitgebragt ter Vergadering der Heeren Staeten van *Zeeland* den 11 *Aug.* 1783, in 't welk alle de *praetense* gronden van den Heere VAN DE SPIEGEL *funditus* worden omgekeerd, derzelver den grootsten trap van zekerheid bygezet, en dit zoo breed uitgemeten stuk, *onder andere papieren van dien tyd geïnsereerd in een Register ter Griffie van* Zeeland, zonder eenige blyken van echtheid, *slegts voor een* concept *by de Gedeputeerden tot de Unie ontworpen, hebben gehouden* [2]).

Dit alles, en 't dringend verzoek van aenzienelyke, kundige, Vaderlandsche Vrienden, hebben my overgehaald, om dit meesterlyk *Zeeuwsch* Staets Rapport, met die nog overige stukken en Resolutien, by de respective Bondgenoten, zoo omtrent de bepaeling der Militaire Jurisdictie in 't gemeen, en de geheele vernietiging des Hoogen Krygsraeds, als tot de zaek van den Vaendrig DE WITTE betrekkelyk, na de uitgave van 't Magazyn genomen of noch te nemen, by el-

---

1) Magazyn van stukken tot de Mil. Jurisd. betrekk. in 't aenh. P. 134 T. VIII.

2) Rapp. P. 9.

kanderen te voegen, om deze Verzameling volledig te maken; indien ik even gelukkig als zommige Voorvechters of Begunstigers van deze gedrochtelyke Rechtbank dezelve magtig kan worden, waertoe ik anderwerf de hulp der Vaderlandsche Regenten verzoeke, wanneer ik by dit alles eenige misslagen aenwyzen, eenen Chronologischen Index over 't geheele werk, met aenwyzing der deelen en bladzyden, om 't zelve van nog algemeener nut te maeken, zal geven; en aengemoedigd worden, om de vryheid en rechten myner Mede-Burgeren tegens elk en een iegelyk te helpen voorstellen en verdedigen.

Leyden
den 26 Sept. 1783. FR. ADR. VAN DER KEMP 1).

Mynheer! 2)

In de Zuid-Hollandsche Courant van 29 September laatstleeden, en in eenige andere gedrukte schriften, zoodaanige expressien gevonden hebbende, waardoor menschen die myne wyze van denken niet kennen, ligtelyk in de gedagten zouden kunnen geraaken, als of ik my, in een advys, als Minister van Staat gegeeven, met een ondergestoken, onëgt of ongearresteerd stuk hadt beholpen, heb ik gemeend dat het Publyk er te veel belang by heeft, om te weeten of het Land door trouwe Ministers gediend wordt, dan dat ik een zoo dikwyls herhaalde beschuldiging, langer met stilzwygen zoude aanzien; ik heb derhalven noodig geoordeeld door middel van UWE. geaccrediteerd nieuwspapier in Holland, en door de Middelb. Courant in Zeeland, te doen de Verklaaring, welke hier nevens gaat, en welke ik vrindelyk

1) Zuid-Hollandsche Courant, van 29 September 1783 No. 117. Te Woerden by RYK PALING, WILLEMSZ.

2) Naar VAN DE SPIEGELS minuut.

verzoek, dat UWE. in den text van de Courant een plaats gelieve te geeven. UWEd. zal daar mede verpligten die zig noemt met alle consideratie.

den 5 *Oct.* 1783.

Extract uit een brief uit Middelburg *den* 8 *October*. Daar ik niet weet, of onze *Middelburgsche* Courant algemeen genoeg in *Holland* bekend is, en de Heer *van de Spiegel* bizonder zyne *Zeeuwsche* Mede-Burgers, omtrent zyne beginselen, zal hebben willen onderrichten, met betrekking tot zekeren *Bestalt-brief*, aan welken hy wat veel waerde zoude gehegt hebben, en 't onzeker is, of zyn Ed. zyn advertentie tegens den Heer *van der Kemp*, die eenige zwaerigheden tegens dezen brief geopperd, dan wel voornaemelyk tegens 't gedrukt Zeeuws Staets rapport van den 11 *Aug.* 1783 heeft ingericht, daer zyn Ed. met de onbepaelde uitdrukking van *zekere Courant en andere gedrukte schriften* zich vergenoegd heeft, kan 't UE. niet onaengenaem zyn, te vernemen, dat de Heer VAN DE SPIEGEL in onze *Middelburgsche* Courant van gisteren zich dus hoofdzaekelyk uitdrukt: „dat de Bestalt-brief (welke door hem met geen ander *oogmerk* geallegeerd is, dan om aentetoonen 't generale denkbeeld over *de Militaire Jurisdictie* ten tyde van de Unie van *Utrecht*) een volkomen echt stuk is, en door de Gedeputeerden tot de voorsch. Unie, NB. op naem der Bondgenoten, zoude gearresteerd zyn: Dat hy bereid is, des gerequireerd wordende, de bewyzen hiervan open te leggen voor de Ed. Mog. Heeren Staeten van *Zeeland;* gelyk mede om de overige gronden van zyn Prae-Advis te verantwoorden aen Hoog-gemelde Heeren Staeten, in wier dienst, als Minister, 't zelve Prae-Advis is gegeven, en dat zyne advertentie alleenlyk dient, ten einde het Publicq op de beschuldiging (dat namelyk de Bestalt-brief niet echt, of ten

minsten door de Bondgenoten niet gearresteerd en gepubliceerd is) geen aanleiding zoude nemen, om geloof aan dezelve te slaan, en hem verdagt te houden van eene handelwyze, onwaerdig aan den Post, welken hy de eer heeft te bekleden [1]."

VAN DE SPIEGEL *aan* VAN TEYLINGEN [2].

Waarde Vriend! Dat men UWE. over zekere zaaken geconsulteerd heeft, kan niemand aangenaamer zyn als my, die de grootste gedagten heb van UWE. bekwaamheden om daar in nuttig te kunnen zyn: — wat my betreft, ik heb by myn aanweezen in Holland [3] ook, met den één en ander, gesproken, doch altoos onder een secretesse waar van ik geen meester was, om te reveleeren [4]: tegenwoordig zoo verre geëloigneerd zynde van het tooneel, daar de groote rol moet gespeeld worden, begrypt UWE., dat ik van weinig utiliteit kan zyn: eenige geringe advysen die ik bevoorens gegeeven heb, zyn nu, door de verandering van omstandigheden infructueus geworden, en wat er thans behoort gedaan te worden. moet ik overlaaten aan de meerdere penetratie van die Heeren, onder wier oog de zaaken passeeren. UWEd. heeft gezien, hoe kwaadaardig ik behandeld ben in de boektjes by BLUSSÉ gedrukt, en ik ben geinformeerd, dat er nog zwaarder batteryen tegen my worden aangelegd: ik vrees daar van niets; maar 't gene my buiten staat stelt

1) Zuid-Hollandsche Courant van 17 October 1783 No. 125. Te Woerden by RYK PALING, WILLEMSZ.

2) Eigenhandig.

3) Als Adjunct-Reviseur in de zaak der weduwe van Mr. J. W. PARKER (16—29 July 1783). —

4) Misschien slaan hierop de regelen van den Baron DE LARREY 8 Aug. (zonder jaartal): „Ziedaar HoogEd. Gest. Heer, iets dat dienen kan in desselfs corresspondentie met H. K. H., den Heer VAN HEMMEN, ook VAN DER HOOP en met uwe eerbiedige dinaar."

om te werken, gelyk het een man van eer in myn post betaamt, is, dat men my doet verliezen het vertrouwen van 't Publyk, en dit verwekt my veel aandoening, te meer, om dat men my hier alle defensie heeft afgesneeden; want de Heeren Staaten hebben zig niet alleen geconformeerd met het dispostyf van 't rapport van Commissarissen over de Mil. Jur., maar ('t gene met intentie is gedaan) *geapprobeerd en geadopteerd alle de argumenten;* wanneer ik nu onderstaa tot myne defensie te zeggen, dat die argumenten valsch en captieus zyn, dan kryg ik een actie wegens een misdaad tegen den Staat etc.

Ik ben doch nieuwsgierig om den Aucteur te kennen, die my zoo onverdiend gehavend heeft: men noemt hier den Heer VAN JAARSVELD, ten minsten een Heer DE WITT.

Een tourtje dat ik door eenige Zeeuwsche Steden gedaan heb, heeft my geleerd, welke veranderingen in weinig tyds in de denkwyze der menschen is voorgevallen — egter is het by de meeste onkunde en ligtgeloovigheid, maar die zoo sterk werkt, dat ze door geene redenen ter contrarie zyn te overwinnen.

Adieu myn Vrind, schryf my wat er interessant voorvalt, en geloof my altoos usque ad rogum, quem nosti.

Goes den 15 *October.*

XXIII. *Betoog van de Egtheid van den Bestalt- of Artykelbrief voor de Troupes van den Staat, gearresteerd den* 31 *Jan., en gedepecheerd den laatsten February* 1579 [1]).

Deze bestaltbrief, d. i. ordonnantie op het Militaire wezen, was reeds lang aan dHr. V. D. SPIEGEL bekend.

---

1) Eigenhandig afschrift van den Hoogleeraar J. W. TE WATER.

Dit blykt uit de lyst van Stukken, gevoegd by de Ontw. der Unie bl. XII [1]).

Het sentiment van dHr. v. d. s. omtrent de Milit. Jurisdictie in cas crimineel, is voorlang door Hem gevoed en gemanifesteerd; meest ontleend uit de schriften van den grooten Raadpensionaris VAN SLINGELANDT; en naderhand door den beroemden Burgemeester RENDORP in zyne fraaie Verh. over de Milit. Jurisd., a. 1780 algemeen uitgegeven, met nieuwe bewyzen aangedrongen.

Het is naauwlyks te vermoeden, dat voor 't jaar 1590 geen artykelbrief voor de Militie van den Staat zou geweest zyn.

In Placaaten en Resolutien, kort na de Unie gemaakt, wordt dikwyls gesproken van een Artykelbrief voor de Militie, als van een bekend stuk, en dat een verbindende wet voor 't Krygsvolk behelsde. Zie Ordonnantie en Instructie van Zyne Princel. Excell. op het Oorlogsvolk etc., geregistreerd in 't Register D ter Staaten Griffie fol. 148. Zy is gemaakt met advys der Staaten van Holland en Zeeland den 1 Mey 1582; en in de praemissen daar van wordt gesproken van „voorgaande Ordonnantien, Instructien, Artykelbrieven, en diverse geboden op 't stuk van den Krygshandel gemaakt, welke mits desen evenwel worden verstaan te blyven in geheel, daar dezelve by deeze niet worden veranderd" etc. Men zie ook het Reçes van de Vergadering der Bondgenooten, genomen te Utrecht 12 Mey 1583 art. 32, uitgegeven door PAULUS Verkl. der Unie III Deel, byl. A, en mede te vinden onder de Charters ter Staaten-Griffie van Zeeland; — Placaat van den Gr. VAN LEYCESTER, van 4 April 1586, in 't Gr. Plac. ii Deel col. 87; — Bor XIII B. bl 34 [90], wordende de Stukken, door Hem bedoeld,

1) 16 Mei 1778. Verg. de Inleiding tot het Eerste Deel van deze Verzameling bl. 72.

gemeld gevonden in den *Inventaris van Stukken, beroerende de zaaken en handelingen gevallen op de nadere Unie*, overgebragt door den Raadsheer NICOLAAS BLANCX, een van de Gedeputt. aan de St. van Zeeland [1]) 18 April 1579, en geinsereerd in een Register van Rapporten ter Griffie der St. van Zeeland, en dus onder de Lett. N. O. P. opgegeven: „Die bestaltbrief, die Ordonnantie op den Oversten, Capiteynen, mitsgaders die Instructie op de Monsterheeren."

En alle deze drie Stukken staan geregistreerd in twee onderscheiden Registers van dien tyd ter St. Griffie (en dus niet slegts in één Register, gelyk de HH. Commiss. zeggen in Hun Rapport van 11 Aug. 1783) nam: B. fol. 52 sq. en D. fol. 90 sq., welk laatst Register speciaal is aangelegd voor Stukken, tot de Unie van Utrecht, of tot de deliberatien der Gedeputt. behoord hebbende.

Het zyn afschriften, 't is waar, en geen oorspronglyke Stukken, maar 't zyn nochtans zulke afschriften, aan wier trouw en egtheid nooit iemand getwyfeld heeft: zy zyn gelyktydig met de origineelen; zy staan onder andere Stukken, waarvan de origineelen nog kunnen getoond worden, en zy komen, in beide de Registers, volmaakt overéén met elkanderen. Men werpt tegen, dat deze afschriften geen onderteekening hebben, en hieruit besluit men, dat de artykelbrief van 1579 slegts een Concept geweest zy. Hoezeer men geen voldoende reden weet te geven, waarom men de onderteekening uit de copie gelaten hebbe, is echter de conclusie, daar uit getrokken, onwettig, wanneer men met andere Stukken kan aantoonen (gelyk reeds boven gedaan

1) In de Notulen der HH. Gec. RR. v. Zeeld., 18 April 1579 fol. 292 verso staat: „De Raetsheer BLANCX heeft overgebracht by geschrifte, rapport van zyn gebesogneerde tot Utrecht ende in Hollant, ende overgelevert by Inventaris de Stukken daer toe dienende, gecotteert met eenen enkelen vollen A. B. C., ende eenen dobbelen A. B. C. tot K. toe, gelyck 't selve blyck op 't Register van Rapporten als nu begonst te maecken."

is) dat 'er in dien tyd waarlyk een Artykelbrief is gearresteerd.

De Notulen van de Bondgenooten, waartoe voorsz. drie Ordonnantien volgens den gem. inventaris relatyf gemaakt worden, waren te voren geheel onbekend; nu zyn 'er verscheiden brokken en stukken uit het duistere opgezocht; doch ontbreken noch van 8 Febr. tot 13 Maart 1579. Men kan daar uit derhalven tot nu toe, ten opzichte van den Bestaltbrief, geen licht halen. Doch dit verlies is ten dien aanzien niet important; want in de Notulen van den 31 Jan. 1579, die voorhanden zyn, leest men woordelyk: „Nog hebben de voorsz. Gedeputeerden gevisiteert en gecorrigeert zeeckere Artykelbrief ende ordonnantie gemaect op 't aennemen van den Soldaeten, en deselve geapprobeert."

De Bestaltbrief in quaestie is door de Gedepp. te Utrecht, woordelyk overgenomen uit den Artykelbrief, door de Staaten van Holland den 23 Jan. 1578 geärresteerd, alleenlyk met die veranderingen, welke noodig waren, om de Provintiale Ordonnantie te veranderen in eene Ordonnantie voor de Geunieerde Provincien. Die Hollandsche Artykelbrief staat geheel in 't Register A ter Staaten-Griffie fol. 37 verso (waar ook fol. 41 en 43 de Ordonn. op de Monsteringe en van den Oorloghe, gelyk die eerst by Holld. zyn gesteld en naderhand door de Bondgenooten overgenomen, gelyk boven gezegd is), en is door Prins WILLEM DEN I zelven aan de St. v. Zeeld. toegezonden by eene Missive van 12 Maart 1578 (mede te vinden in 't Register A fol. 37), en waarin deze aanmerkelyke periode: „Zoo hebben wy u 't dubbel van den voorsz. Bestaltbrief, met diesser aencleeft, ende te desen propooste dienlyck is, neffens desen, wel willen ter handen schicken, ten eynde dat Ghylieden ende Uwe Gedeputeerden hen daer naer moecht reguleren, ende doen rechten, daer voer dies tyt mangel in geweest is."

Obj. 1°. 't Blykt uit geen Stedelyke Registers, dat die Bestaltbrief ergens zy gepubliceerd.

2°. Door de HH. Commissarissen in Hun Rapport van II Aug. 1783 p. 10, dat in den Artykelbrief van 1590 gezegd wordt, dat op de desordres van 't Krygsvolk geen vaste Ordonn. of Artykelbrief was gepubliceerd, waar uit volgt, dat deze bestaltbr. 1579 alleenlyk voor een Concept te houden. Dan 1°. in den Artykelbrief 1590 wordt méér gezien op eenige bepaalde poincten. 2°. die zelfde woorden van 1590 zyn letterlyk herhaald in den Artikelbrief van 1705; waaruit men dan ook zou moeten concludeeren, dat 'er voor dien van 1705 geen Artykelbrief gemaakt is geweest.

XXIV. *De volgende Memorie aan* VAN DE SPIEGEL *toegezonden, draagt de blyken van eene aanvankelyke proeve tot Staatshervorming, van een Hollandschen Regent of Minister uitgegaan, min of meer met de denkbeelden van den Zeeuwschen Secretaris van Staat strookende. Oct.* 1783 („*rec. by miss.* 23. *van* 4 *Nov.* 1783.")

De staat der zaken van de Republiek is zoo critiek, dat het indispensabel is, om, zonder tyd verzuym, op middelen van redres bedagt te zyn. Dit presseert te meer, daar het schynt, dat men van gene dan van langzaam werkende middelen gebruik kan maken. Zy moeten constitutioneel en betaemelyk zyn, en tot oogmerk hebben de destructie, verandering of ondermyning van de tegenswoordige Regeeringsvorm tegen te gaan, en te praevenieeren, en de Natie terug te brengen van haere vooroordelen.

Tot bereiking van die oogmerken verbeeld men zich, dat van veel nut zoude zyn de vereenigde Raad van eenige notabele, deugzame, verstandige, kundige, arbeidzaame en on-

geinteresseerde Regenten en Ministers, die het waarlyk wel meenen met het Vaderland, en, par principe, getrouwelyk geattacheerd zyn aan de tegenwoordige Constitutie; Die door vertrouwelyke correspondentie onderling, en met andere Lieden, zoo niet in alle, ten minsten in de voornaemste Steden van de Provincien gelegenheid hadden, om de vuës en machinatien van de Tegenstanders der Stadhouderlyke Regeering te outdekken, ten einde daartegen in tyds door gepaste hulpmiddelen te voorsien.

Alle die ondekkingen en de Consideratien daer op zouden behoren gecommuniceerd te worden aen zodanigen Persoon in 's Hage, als waarop de Correspondenten in de Provincien het meeste vertrouwen stellen, ten einde de Haagsche Correspondenten daerover onderling mogen kunnen raadplegen, en aan Z. H. met gemeen overleg smaakelyk te maken, 't geen het heilzaamste mogt geoordeeld worden.

In dit alles moet voorzigtigheid en secretesse met het nodige vertrouwen gepaard gaan, en nimmer uit het oog verloren worden dat men langzaam en ongevoelig werkende, zeker werkt, en daerom niets dwingen mag. Maer zoo langzaam als men betoond te werken, zoo gestadig moet ook de arbeid zijn. Kon men langs dezen weg met er tyd herstellen het vertrouwen tusschen Regenten en Regenten, tusschen de Regenten en Zyne Hoogheid, niets was dan gemakkelyker dan het redresseren van de verkeerde begrippen, die men aen de Natie heeft ingeboezemd.

Welk braaf Regent is er die hier aan niet gereedlyk, en met allen yver zoude willen de hand leenen? En een gedeelte van zynen tyd en arbeid opofferen aen de bereikinge van zulk een lofwaardig oogmerk, als is het bevryden van het Vaderland van desselvs andersints onvermydbaar verderff [1]).

1) De steller van het ruw Ontwerp zal de Fiscaal VAN DER HOOP geweest zyn.

By miss. 23 *dat.* 4 *Nov.* 1783.

„Dans la derniere Conversation que j'ai eue avec M. de L. je lui ai fait la lecture du papier cy-joint. au quel il a donné une entiere approbation, promettant de son coté de cooperer à la reussite d'un plan si honete et si conforme au vrai bien de l'Etat. Il m'a demandé si le P. avoit connoissance de ce projet? Je lui ai repondu qu Il n'avoit pas lu ce chiffon.

Que l'intention est de travailler pour son bien, sans concerter les details avec lui. pour n'etre pas arreté dans la carriere qu'on se propose, par des deliberations, qui pourront en arrêter les progres. Que j'ai cependant temoigné au P. le desir que j'ai de contribuer au redressement du mal, et que pour cet effet je parlerois aux personnes bien intentionnées, persuadé, que tous les vrais amis devoient en faire autant: à quoi le P. a repondu quil approuve ce plan. Ainsi, sans voir ce qui se fait en detail je suis autorisé à agir, et que je suppliois M de L. de m'aider de ses conseils et de son credit, et de permettre que nous puissions correspondre ensemble lors qu'il seroit absent. Ce qu'il a volontier accordé.

Il m'a demandé, si quelqu'un est instruit de ce plan? J'ai repliqué que jusques à present il n'y avoit encore que 24 du secret; mais à la premiere entrevuë je lui nommerai aussi 23., et je crois que nous pourrions nous borner provisionellement à cette ouverture.

Je desirerois que les choses pussent être dirigées et tournées de façon, que ce fût lui qui introduisit 37 dans l'association et qui le proposât. Parce que cela ne pourroit que faire un tres bon effet. Dès que 111 sera nommé par 109, tous les embarras, et les petits menagemens disparoitront, et nous serons tous à notre aise.

Ce qui restera à faire d'abord, c'est de mettre bien exactement 37. au fait de ce qui précede.

Il faudra concerter ensuite, comment nous pourrons nous y prendre pour faire admettre dans l'association ceux qui en sont deja? ce qui me paroit pourra se faire insensiblement, soit que ces personnes soyent nommées par 109 ou par moi. C'est ainsi par exemple que 22 pourroit nommer 37, que je pourrois désigner 54. et que nous pourrions nommer 29 et 26 comme personnes qui nous seront utiles. Successivement nous nommerons encore les Personnes que nous enrolerons, sans leur donner une connoissance pleniere du fond's du secret, qui doit etre restraict aux personnes, qui en sont deja, avec la seule augmentation de 109 si les amis approuvent cet arrangement."

VAN DE SPIEGEL *aan* VAN TEYLINGEN.

Ik heb, waarde Vriend, uitgesteld te antwoorden op uw brief van 25 October, in de verwagting, dat my de geconcipieerde missive zou gezonden worden, waar over ik dan te gelyk kon schryven; maar ik heb dezelve nog niet ontvangen, zelfs niet de minste mentie in de brieven van 23. 105 heeft beter moed op de zaaken als ik, en myne bekommering heb ik hem meer dan ééns te kennen gegeeven, maar ik passeere voor Poltron: ondertusschen zie ik de confusie, van dag tot dag, naderen, zoo buiten- als binnen 's huis: 27 te overwinnen is onmogelyk, en te rameneeren even desperaat, omdat het laatste door rede en overtuiging moet geschieden, 't welk juist is, het gene de meeste afkeer baart: by 11 zit evenwel de wortel van het kwaad. Onze Vrinden spreeken niet anders, als van *zagt en langzaam werken;* maar 't komt my voor, dat het te laat is voor zagte en langzaame operatien. UwE. gaat naar 19, en zal daar 39 en 42 zien en spreeken: zoude er dan geen kans

zyn, om die menschen te engageeren eens *simul et semel* op te geeven, wat zy hebben willen? niet om daar over met 9 te laaten negotieeren, want dien moet men doen voorkomen als te verblind om naar schikkingen te luisteren, maar onder belofte, dat, zoo er maar iets aanneemelyks voor het gemeene huishouden kan uitgedagt worden, men alle menschen die tegenwoordig voor partyen van 27 doorgaan, zal aanspooren om dat te amplecteeren, en de handen in één slaan om 9 daar toe te obligeeren: by welke gelegenheid men van verre zou onderstaan, hoe de gevoelens zyn nopens 2 en 100.

De negotiateur moet geen schyn vertoonen, dat hy het interest van 107 favoriseert 1): zyn motif moet zyn de tranquiliteit in het gemeene huishouden te bevorderen, en om hier toe te geraaken, moet hy semblant maaken van een weinig in de principes van 27 te staan.

Waarlyk, myn Vrind, daar is niets anders te doen, als *Cedere tempori*, en toegeeven al wat maar eenigzins, *met behoud van de principaale zaak*, kan toegegeeven worden: men flateert zig te vergeefs met andere remedien: dezelve dienen tot niets dan om ons te amuseeren, terwyl de aanvallers met welgesloten gelederen indringen.

Voor eenige maanden heb ik een idée gehad, om een diergelyk voorstel te laaten doen, als in het stuk hier nevens, 't zy door 9, 't zy door een van de Leden van 17: was dit wel zoo geheel intempestyf, en zoude het ten minsten niet dienen, om de attentie van andere objecten af te trekken? houdt dit voor u alleen, want ik heb myne idée nog niet durven communiceeren aan 44, maar schryf my uwe consideratien daar over.

Wat aangaat uwe vraag omtrent 106, kan ik antwoorden, dat ik hem van lange jaaren gekend heb, als iemand die

1) Van den Hertog van Brunswyk? Verg. boven bl. 39—52.

een goed oordeel en kundigheid heeft, maar wat vreesagtig [1]), waar in hy gelykt naar 24, egter zyn zy beide rondom estimable menschen.

37 verliest hier alles wat hy gehadt heeft, en de Vrinden van 112 spaaren geen verfoeilyke kunstgreepen om hem te ecarteeren, om zoo veel te gemakkelyker meester te zyn: de broeder van 22 is hem voor al een gevaarlyk vyand, als welke niets onbeproefd laat, om 109 en 111 beide aan een kant te schuiven, die misschien de eenige zyn, welke resistentie kunnen en durven bieden: 37 voelt het plan, en gebruikt wel zoo veel omzigtigheid als mogelyk is, maar zyn bederf schynt by 12 geresolveerd te zyn: ondertusschen één vriend die hem altoos trouw by gebleeven is, naamelyk *Mens Conscia Recti.*

Adieu, ik verlang iets van uw wedervaaren te hooren, en blyve

Tibi addictissimus

den 7 *Nov.* 1783. Q. N.

XXV. *Zaak* CHOMEL *en* JORDAN. *State-Notulen* 22 *September* 1783, *fol.* 524—528.

De Raadpensionaris heeft gerapporteerd uit naam van Heeren Commissarissen, hebbende ter voldoening aan Hun Ed. Mog. Resolutie Commissoriaal van den 14 Augustus jongstleden [2]), benevens eenige Heeren Gecommitteerden uit het Collegie ter Admiraliteit binnen deeze Provincie resideerende, geëxamineerd het Generaliteits Rapport van den 21 July te

1) CHALMERS?

2) Te verg. State-notulen fol. 874 volg. — Nog in Maart 1791 werd de Raadpensionaris van Holland VAN DE SPIEGEL door P. CHOMEL, gewezen Lid der firma, uit Parys met dreigende letteren te dier zake, weinig minder dan brandbrieven gekweld. — Zie verder de Inleiding.

vooren, uitgebragt over onderscheidene Missiven van den Heer Grave VAN WASSENAAR, Hun Hoog Mog. extraordinaris Envoié aan 't Hof van Zyne Keizerlyke Majesteit, raakende de zaak van de Amsterdamsche kooplieden CHOMEL en JORDAN, en den toestand der Commercieele belangens, die tusschen deeze Republyk en Venetien plaats hadden, tendeerende het voorschr. Rapport, ten einde de Venetiaanen tot rede te brengen, en die kooplieden aan derzelver praetensie te helpen, om alle Venetiaansche Schepen, in de havens der Republyk leggende, en voornaamelyk het Schip *il Correre Maritimo*, het uitloopen te beletten, en een goed Esquader naar de Middelandsche Zee te zenden; voorts om provisioneel zoo veel Schepen van Venetien te arresteeren, als noodig zal zyn om by verkoop voorschr. kooplieden te dedommageeren; en eindelyk om den Heer Prins VAN KAUNITZ RITTBERG te doen insinueeren, dat Zyne Keizerlyke Majesteit goedvindende zyne mediatie tot vereffening van het verschil tusschen de beide Republyken te offereeren, en zig daar toe te willen emploieeren, Hun Hoog Mog genegen zyn om dezelve te accepteeren; met welk Rapport zig de Provincie van Gelderland by Resolutie van den 28 Augustus heeft geconformeerd: als mede tot voldoening der Resolutie Commissoriaal van den 18 dier maand, de Resolutie van Holland van den 5 te vooren, waar by zig insgelyks met dat Rapport conformeert, met uitlaating der voorschr. periode, raakende de mediatie des Keizers; en eindelyk tot voldoening aan eenige Resolutien Commissoriaal de verdere stukken tot deeze zaak betrekkelyk en successivelyk ter Vergadering van Hun Ed. Mog. ingekomen: dat de welgemelde Heeren Gecommitteerden van de Admiraliteit hadden voorgedraagen, dat de zaak van CHOMEL en JORDAN, reeds begonnen in het Jaar 1772, sedert 1776 een object der deliberatien van Hun Hoog Mog. en dus van de respective Staats-Leden, is geweest, en eenvoudig hier in bestaat, dat naamelyk dat Huis

van Commercie te Amsterdam is misleid voor omtrent gl. 30000, wegens koopmanschappen, gekogt ten Jaare 1772, voor zekeren ZANNOWISCH, waar voor dan andere Goederen zouden herwaarts gezonden worden, doch die niet gearriveerd waren: dat zy in deezen hun ongeluk te wyten hadden aan de Heer CAVALLI, Resident van de Republyk van Venetien te Milaan, die hun iterative maalen verzeekerd hadt de correspondenten zeer wel te kennen, die PEOVITS en Compagnie genaamd wierden. Dat dezelve CHOMEL en JORDAN zig in February 1776 aan Hun Hoog Mog. hadden geaddresseerd en verzogt, dat de Consul te Venetien mogte worden gelast over deeze zaak repraesentatien te doen aan den Senaat, en te verzoeken de decisie van het hoogste Tribunal, en in cas PEOVITS en Compagnie, ZANNOWISCH en CAVALLI mogten schuldig bevonden worden, dezelve gecondemneerd om hun te dedommageeren. Dat ook den 19 Juny van dat Jaar een Memorie was gepraesenteerd, en daar op den 30 Augustus een Tribunal benoemd, welke den 11 April 1778 een Sententie sloeg, waar by CAVALLI, die inmiddels uit zyn commissie was gerevoceerd, van alle verantwoording wierdt vrygesproken, terwyl by een nadere Sententie van den 31 Augustus, ZANNOWISCH en zyn Broeder wierden verklaard die gantsche bedriegery te hebben gepleegd, en zy tot gevangenis, bannissement etc. verweezen, verklaarende verder dat PEOVITS en Compagnie, imaginaire naamen waren, die niet exteerden. Dat zy Heeren Gecommitteerden, na een zaakelyk detail van het verder gepasseerde, om deze zaak te termineeren, zig zeer alieen hadden getoond van de ingredienten, by het voorschr. Generaliteits Rapport vervat, om deeze Republyk niet op nieuw aan eenige moeylykheden te exponeëren, en derhalve van begrip waren geweest, dat ter Generaliteit zoude kunnen worden geadviseerd, om by provisie tot geen zoodaanige violente middelen te komen, maar tot de arbitrage over de geheele

zaak, zoo als Venetien gedaan heeft, Zyne Keyzerlyke Majesteit te verzoeken, en niet tot de schadeloosstelling alleen; dat Heeren Commissarissen, zig met de idées van dezelve Heeren Gecommitteerden van de Admiraliteit *en gros* zeer wel hebbende kunnen conformeeren, dienvolgende van advys waren geweest, dat de Heeren Ordinaris Gedeputeerden deezer Provincie ter Generaliteit door Hun Edele Mogende zouden behooren te worden aangeschreeven, om ter Vergadering van Hun Hoog Mog. te declareeren: dat Hun Ed. Mog. zeer bedenkelyk vinden het dispostyf van het Rapport den 21 July dezes Jaars over de zaak van de Kooplieden CHOMEL en JORDAN uitgebragt, tendeerende *tot het doen arresteeren van de Venetiaansche Schepen, die zig tegenwoordig in de Havenen deezer Landen bevinden*, en zulks om rede dat dit de eenige weg zoude zyn, om dezelve Kooplieden hunne wettige pretensien te doen verkrygen. Dat het aan Hun Ed. Mog. is voorgekomen uit de meenigvuldige stukken over het beloop deezer zaak, successivelyk geëxhibeerd, speciaal uit de Memorie, gevoegd by de Resolutie van Holland, in dato den 17 October 1782, den 22 daar aan volgende ter Generaliteit ingebragt, dat de bewuste praetensie originair alleen heeft bedraagen de sommen van gl. 27000 en gl. 4017 : 13 : 0. en dus te saamen niet meer als gl. 31017 : 13 : 0. dat op de instantien van wegens deezen Staat tot schadeloosstelling deswegens, door den Senaat van Venetien is benoemd eene Commissie van 25 Persoonen, om gemelde CHOMEL en JORDAN recht te doen, en de schuldig bevonden wordende na verdiensten te straffen. Dat by Vonnis van voorschr. Rechtbank is gedecideerd, dat meergemelde CHOMEL en JORDAN door falsiteiten en bedriegeryen van zekeren ZANNOWISCH zyn misleid, en hy uit dien hoofde tot Gevangenis, Bannissement en Galeyen, met con fiscatie van Goederen, is verweezen. Dat zylieden door di Vonnis niet hebbende kunnen komen aan hun garand, de

protectie van Hun Hoog Mog. al verder hebben geïmploreerd en bekomen, ten einde gededommageerd te worden, door de Heer CAVALLI, Resident van de Republyk van Venetien te Napels, op wiens aangeeven zy de bewuste operatie van Commercie hadden geëntameerd en voortgezet: dat daar op de onderscheidene demarches van wegens deezen Staat zoo te Weenen, als te Venetien gedaan, en zelfs eene expresse bezendinge van den Resident TOR, vrugteloos was afgeloopen, sustineerende de Senaat, dat den voorschr. CAVALLI door meergemelde Rechtbank van alle schuld zynde geabsolveerd, ook geen verder verhaal ten zynen laste konde gepraetendeerd worden. Dat deeze zaak al verder een object van onderhandelinge zynde gebleeven tusschen Hun Hoog Mog. Minister te Weenen en den Venetiaanschen Ambassadeur aldaar, den laastgemelden, op ordre van zyn Hof, hadde geïmploreerd *de arbitrage* van Zyne Keizerlyke Majesteit *over de geheele zaak, zoo als dezelve thans een poinct van geschil was*, en dat de Keizer genegenheid hadde betoond, om dit arbitrium op zig te neemen. Dat de Heer Graaf VAN WASSENAAR zulks gerelateerd hebbende, daar op by Hun Hoog Mog. Resolutie van den 12 November 1782 was besloten, om ook van haare zyde de arbitrage van Zyne Keizerlyke Majesteit te verzoeken, doch onder deeze expresse bepaalinge en reserve, *dat dezelve arbitrage geenzints zoude betrekkelyk worden gemaakt tot de principaale zaak, maar zig alleen borneeren tot de schadeloosstelling van alle kosten, welke de kooplieden* CHOMEL *en* JORDAN *buiten hun toedoen genoodzaakt zyn geweest te impendeeren; mitsgaders tot bereekeninge van Intressen voor het gemis hunner Capitaalen, en satisfactie der verminderinge van hun credit.* Dat het Hof van Weenen zig ongenegen betoond hebbende om deeze *gelimiteerde arbitrage* op zig te neemen, Hun Hoog Mog. Gedeputeerden, thans oordeelden geen anderen weg over te zyn, om deeze zaak ten einde te brengen, als *het doen*

arresteeren van de Venetiaansche Schepen, zig tegenwoordig in de havenen deezer Landen bevindende, zoo als het Generaliteits Rapport van 21 July laastleden disponeert. Dat de Heeren Staaten van Zeeland uit deezen toedragt en omstandigheden niet zyn overtuigd geworden, nog convenieeren van de absolute noodzaak van zoodanige violente mesures, die eenen Oorlog tusschen deezen Staat en de Republyk van Venetien tot natuurlyk gevolg zouden kunnen hebben; en dat zy Heeren Staaten begrypen, dat alle verdere moeilykheden ten deeze, op eene equitabele, en met de digniteit van deezen Staat overeenkomende wyze, zouden hebben kunnen worden gepraevenieerd, en nog te vermyden zyn, door het accepteeren der arbitrage, zoo als dezelve van wegens de Republyk van Venetien was voorgeslagen, en den Keizer welbehaaglyk scheen, naamelyk *over de geheele zaak, zoo als dezelve thans een poinct van geschil is;* terwyl de weigering daar van door het Hof van Weenen eeniglyk en alleen schynt te moeten geattribueerd worden, aan de bepaalinge van deeze zyde in de bewuste arbitrage gemaakt, te weeten *tot het taxeeren van schadens en Intressen.* Dat het aannepmen van zoodanige *volledige arbitrage* geenzints strydt tegen de eer en waardigheid van deezen Staat, om dat dezelve niet door Hun Hoog Mog., maar door de Republyk van Venetien is voorgeslagen. Dat ook langs deezen weg het *geheele geschil* wordt getermineerd, en alle moeilykheden tusschen de beide Republyken worden afgesneden, 't geen door een *gelimiteerd arbitrium* niet zoude kunnen geobtineerd worden. Dat de Kooplieden CHOMEL en JORDAN, wel verre van zig te kunnen beklaagen wegens de overgifte. der decisie van hunne pretensie in handen van het Hof van Weenen, in tegendeel alle rede van dankbaarheid hebben, wegens de zorge en meenigvuldige demarches door Hun Hoog Mog. aangewend, waar door geëffectueerd is, dat hunne zaak te Venetien door eene Rechtbank

is onderzogt en gedecideerd geworden, en vooral dat deezen Staat een expresse bezendinge derwaards heeft willen doen en bekostigen, om hun, ware het mogelyk, wegens het nadeel, 't geen zy vonden in de Sententie, aldaar geslagen, te doen dedommageeren. Dat het eene singuliere handelwyze, en misschien buiten eenig exempel zoude zyn, represailles te gebruiken en vyandelyke Actens te pleegen wegens eene zoo geringe pretensie van particulieren, als deeze, die originair maar even boven de gl. 30000 bedraagt, en zulks uit hoofde dat dezelve particulieren geen genoegen neemen konden met de Rechterlyke Uitspraak in hunne zaak gedaan, op speciaale instantien van wegens Hun Hoog Mog. by den Senaat van Venetien. Dat het met de regels eener voorzigtige Staatkunde niet te compasseeren zoude zyn, zoo men door violente middelen de Commercie deezer Landen, die maar even zulke importante verliezen heeft ondergaan, aan nieuwe hindernissen en schaadens exponeerde, en de reeds zoo zeer gedrukte Financien der respective Provincien, om deeze rede, met zwaare kosten van extraordinaire Convoyen bezwaarde. Dat by aldien het Hof van Weenen, misnoegd over de geweigerde arbitrage, zig by deezen Staat kwame te interesseeren ten faveure der gearresteerde Venetiaansche Schepen en goederen, daar door apparentelyk zoude worden te wege gebragt eene veranderinge van mesures, weinig overeenkomstig met de begonnene violentie, en nog minder met de reputatie van de Republyk. Dat de Heeren Staaten van Zeeland derhalve, uit hoofde van alle deeze consideratien, van oordeel zyn, dat bevoorens en in plaatse der represailles, by het Generaliteits Rapport van den 21 July laatstleden voorgeslagen, behoorde te worden geaccepteerd de *volledige arbitrage* van Zyne Keyzerlyke Majesteit, op den voet, als dezelve door de Republyk van Venetien is geimploreerd, en breeder vermeld by Hun Hoog Mog. Resolutie van den 14 November 1782: Waar op gedelibereerd

zynde, hebben alle de Leden copie van het voorschr. Rapport verzogt, om te brengen ter kennis en deliberatie van de Heeren Hunne Committenten; terwyl op het spoedig verklaaren derzelve, vermits de pressance der zaak, is geïnsteerd.

XXVI. *Secreet Register van Zeeland.* [1]) *„Rapport nopens den toestand der Provintiale Finantien, de continuatie der openstaande Negotiatie enz. Overgenomen"* (*van de hand van den Commies* J. C. TE WATER; — *gelyk ook de aanhef*).

Den 20 *November* 1783.

De Secretaris van 't Land heeft gerapporteerd uit naam der Heeren Gecommitteerden tot de Finantie-besognes, hebbende ter voldoening aan Hun Ed. Mog. Resolutie van 10 dezer, waarby verzogt wordenden „om te overwegen den tegenwoordigen toestand der Provintiale Finantien, alsmede of en hoeverre de nog openstaande Negotiatie, in aanmerking van de groote betalingen, die nog ten Comptoire Generaal zullen moeten worden gedaan, zoude behooren te worden gecontinueerd, en teffens te willen uitdenken en aan de hand geven zoodanige middelen en fondsen, waaruit de Intressen zouden kunnen worden gevonden, en de Provintiale Finantien daardoor in beteren staat gebragt," al het gemelde met de uiterste attentie geëxamineerd: dat het aan welgem. Heeren Gecommitteerden was voorgekomen.

Dat [2]) het object van het Besogne tweeledig was, namelyk vooreerst, om te examineren den tegenwoordigen toestand der Provintiale Finantien, alsmede of, en in hoeverre de onlangs provisioneel gecontinueerde Negotiatie verder zoude

---

1) Provinciaal Archief (H. S.) En te verg. de gedrukte State-notulen fol. 618, 689.

2) (en vervolgens van de eigen hand van V. DE SPIEGEL).

behooren opengesteld te worden, en ten tweeden, om uit te denken zoodanige Middelen en Fondsen, waaruit de Interessen van de importante Geldligtingen zouden kunnen worden gevonden, en de Provintiale Finantien in een beteren staat gebragt.

Dat belangende het eerste poinct, HH. Commissarissen voor zooveel het voorleden aangaat, zig refereeren tot den Staat van het genegotieerde, by het rapport van 26 Augustus 1782 [1]) opgegeven, waaruit gebleken is, dat de Provintie sedert het jaar 1778, tot praestatie van Quote volgens gedragen Consenten in aanbouw, reparatie van Schepen, voorziening van Admiraliteits-magazynen, etc. zig heeft belast met een capitale somme van ℒ 445192—13. Dat wyders, om ook ten aanzien van den tegenwoordigen toestand der Finantien, en eenig vooruitzigt op hetgene kort aanstaande is, met praeciesheid en klaarheid, aan het oogmerk van Hun Ed. Mog. te voldoen, Heeren Commissarissen gemeend hebben een korten Staat te moeten formeeren, waaruit, met een opslag van het oog kan worden gezien, hoeveel penningen er noodig zullen zyn om de Provintiale kas suffisant te maken tot het doen der onvermydelyke uitgaven die reeds gevorderd zyn, of tot den 1 Mey aanstaande kunnen gevorderd worden, alsmede tot andere niet minder noodzakelyke depenses, waartoe reeds by vorige Rapporten van het ordinair Besogne is geadviseerd, indien Hun Ed. M. mogten goedvinden daarin Consent te dragen.

Dat op dezen Staat in bate wordt gebragt, 1°. het overschot van de negotiatie van ℒ 200,000 by Hun Ed. M. gearresteerd den 22 April 1782 [2]), waarvan buiten affectatie was gebleven ℒ 19173—14—5; 2°. de somme van ℒ 8333—6—8, by Resolutie der Heeren van den Rade van den 16 October genegotieerd, en by de Heeren Staten geappro-

1) State-notulen, fol. 442—445.

2) State-notulen, fol. 164 volg.

beerd den 10 November; 3°. de som van £ 8333—6—8, tot wier ligting hoogstgemelde Heeren Staten den Ontvanger Generaal hebben geauctoriseerd by Resolutie van 13 dezer maand, en eindelyk zoodanige posten, als sedert het arresteeren der Provintiale Affectatie over het jaar 1782, in avantage zyn ingekomen, en waarop, by het maken van de Affectatie, niet heeft kunnen gecalculeerd worden; dat, tegen het montant der voorn. baten in last moet worden gebragt, 1°. het geadvoueerd te kort op de Provintiale Affectatie voor het jaar 1783; 2°. de reeds afgeloopen of nog loopende equipagie van Oorlogschepen en kleinder Vaartuigen, waarvan de kosten onder het te kort van de laatstgemelde Affectatie niet berekend zyn: 3°. de leeningen van penningen, die, van tyd tot tyd, op Resolutieñ van Hun Ed. M. aan noodlydende Polders zyn verstrekt.

Dat uit de liquidatie van deze lasten tegen de baten, aan Hun Ed. M. ten klaarsten zal consteeren, hoeveel het onvermydelyk te kort aan betaalde en nog verschuldigde posten tot den 1 Mey 1784 zal bedragen, waarvoor derhalve in de eerste plaats en absolutelyk zal moeten worden gezorgd; doch dat, behalve dit absolut benoodigde, nog verscheiden objecten zyn, waarop de Provintie, zig naauwlyks zal kunnen dispenseeren eenige spendues te doen, en wel voornamelyk de aanbouw van Oorlogschepen op de Petitien van 1771, 1779 en 1781, omtrent hetwelk de Admiraliteit alhier, door de geclausuleerde Consenten der Heeren Staten, zeer verre ten agteren is, gelyk zulks onder het oog van Hun Ed. M. is gebragt by het rapport van den 15 Augustus 1782 [1]), en waarin egter, noch de Polityke omstandigheden van de Republyk, noch het byzonder belang van deze Provintie, permitteeren langer inactief te blyven; te minder, daar het Collegie ter Admiraliteit toen

1) State-notulen, fol. 413—422.

reeds in het besogne heeft gedemonstreerd den slegten staat van hare Schepen, waarvan sedert dien tyd nog één, namelyk het schip *Ziericzee* is verloren, en de andere, door langdurigen dienst niet zullen verbeterd zyn; dat om die redenen Heeren Commissarissen van het ordinair Besogne op gem. 15 Aug. Hun Ed. M. hadden geadviseerd tot den aanbouw van een schip van 60 st., een van 50, een van 36, en een van 20 st.; welk rapport, vermits de differentie der advysen van de respective Leden, buiten conclusie zynde gebleven, is dat poinct nader commissoriaal gemaakt, waarvan nog geen rapport is uitgebragt.

Dat Heeren Commissarissen, hoezeer gepersuadeerd dat deze aanbouw van vier Schepen en Fregatten niet in comparatie komt met het groot defect op de Petitien, egter ziende op het lot 't welk het geadviseerde van het ordinair Besogne gehad heeft, niet durven wagen om tegenwoordig daarop te insteeren, en de kosten der gem. schepen alle te gelyk op den Staat der uitgaven te brengen, maar egter van oordeel zyn, dat hoe bestipt de Provintiale Finantien ook mogen zyn, er iets behoort gedaan te worden, en derhalven Hun Ed. M. zouden adviseeren tot den aanbouw, ten allerminsten, van een Fregat van 36 en een van 20 st., mitsgaders instantig verzoeken, dat Hun Ed. M daartoe een spoedig en gaaf Consent gelieven te dragen, ten einde de Admiraliteit in staat te stellen, om ten eersten de noodige aanstalte te kunnen maken, in verwagting van welk Consent, de Quote dezer Provintie in den geprojecteerden aanbouw van gem. twee Fregatten, ook in den Staat der eventueele lasten is gebragt.

Dat, naar het oordeel van Heeren Commissarissen, een ander object van kosten, maar van geen minder noodzakelykheid en belang voor de Provintie, is, het herstel van het Dok binnen de stad Vlissingen, op den voet voorgeslagen by het Staatsrapport van den 15 September laats-

leden 1), weshalven de kosten daartoe beraamd, in proportie van de Quote dezer Provintie in een Schip van 50 stukken, mede op den Staat, van noodzakelyke uitgaven zyn gebragt, in suppositie dat Hun Ed. Mog. zig spoedig en conform het voorn. rapport zullen verklaren, en dat H. H. M. aan de Admiraliteit alhier zullen permitteeren, een Schip van 50 st. minder op de Petitien te bouwen, en de penningen daartoe gedestineerd te employeeren tot reparatie van het Dok.

Dat dit alles te samen genomen zynde, H. H. Commissarissen oordeelen de zaken niet te vergrooten, wanneer zy het te kort op de Provintiale Kas tot den 1 Mey 1784 calculeeren op een somme van ƒ 131249—2—5 gelyk aan H Ed. M. blyken kan uit den Staat nevens dit hun rapport geannexeerd, waartoe zy de vryheid nemen zig te refereeren.

Dat op deze Staat niets gebragt is voor de Oost- en West-Indische Compagnie, welke iterative en pressante addressen aan Hun Ed. M. hebben gedaan, om met een vry aanmerkelyke som van penningen gesubsidieerd te worden; gelyk ook niets uitgetrokken is voor verscheiden Petitien, welke nog ongeconcludeerd liggen, terwyl de rede van het aflaten dier posten niet is, een minder persuatie van de noodzakelykheid, maar alleen de onzekerheid der sommen welke men daarvoor zoude moeten uittrekken.

Dat om het voorsz. te kort op de Provintiale kas te suppleeren, H. H. Commissarissen zig wederom tot hun leedwezen bevinden in die omstandigheden, van geen ander middel aan Hun Ed. M., met hoop van succes, te kunnen voordragen, dan dat H. Ed. M. gebruik makende van het tegenwoordig Provinciaal credit, den Heer Ontvanger-Generaal dezer Provintie auctoriseeren, tot het openstellen van een Provinciale Negotiatie ter somme van ƒ 130000 tot den interest van 3 ten honderd, op ordinaire exemte Obligatien met duplicaten.

1) State-notulen, fol. 482 volg.

Dat H. H. Commissarissen nu zouden moeten overgaan tot het tweede onderwep van dit Besogne, om Hun Ed. M. te suppediteeren zoodanige middelen, waardoor de Provintiale Finantien zouden kunnen gesoulageerd worden in het dragen der Lasten van het te kort, hetwelk door de interessen van de Capitalen sedert het jaar 1778 genegotieerd, waarvan hiervoren mentie is gemaakt, en door het nu te negotieeren Capitaal, indien zulks by H. Ed. M. wordt gearresteerd, jaarlyks zal geaugmenteerd zyn met £ 17755—15—7 boven het gewoon jaarlyks te kort op de ordinaire huishouding van de Provintie, en zonder een penning te rekenen voor Petitien en andere extraordinaire voorvallen.

Dat H. H. Commissarissen nagaande welke voorslagen ten dien einde bevorens zyn gedaan, en speciaal by het Staatsrapport van 26 Aug. 1782, mitsgaders hoedanig de Advysen der meeste Leden van Staat zyn geweest, wanneer er nieuwe of verzwaarde belastingen zyn geproponeerd, zig in verlegenheid bevinden, om tot introductie van nieuwe middelen of verhooging der in train zynde middelen, H. Ed. M. wederom te adviseren.

Dat er voor hun naauwlyks een andere hope overblyft, dan door het voorslaan van efficacieuse middelen tot stricter invordering der subsisteerende belastingen, en byzonder tot weeringe van fraudes in de Gemeene Middelen, de Finantien van de Provintien, eenigermate te verbeteren; maar dat tot zulk een deliberatie veel tyd vereischt wordt om de lang en diep ingewortelde abuisen grondig te ontdekken, en veel omzigtigheid om toereikende remedien uit te vinden; dat H. H. Commissarissen begrypende dat Hun Ed. M. spoedig zouden gelieven gediend te zyn van advys op de noodzakelykheid van het al- of niet continueren der Negotiatie, te meer dewyl er dagelyks merkelyke sommen worden gepraesenteerd, zy liever gepraefereerd hebben hun advys over dat poinct vooraf te laten gaan, en het besogne

omtrent het ander object te continueeren, waarin zy niet zullen nalaten met allen yver zig bezig te houden.

Dat zy egter niet voorby kunnen, Hun Ed. M. te praevenieeren, dat zy zelfs weinig of ten minsten geen toereikend succes van hunnen arbeid te gemoet zien, terwyl de lasten tot zulk een hoogte gekomen zyn, dat intrinsique hulpmiddelen in een klein Land, en dat zoo weinig ressources heeft als deze Provintie, met geen mogelykheid sufficient kunnen zyn, om een compleet redres van de Finantien te wege te brengen, en dat er, naar het oordeel van Heeren Commissarissen, maar een enkel middel is om dit te effectueeren, namelyk dat de Quote dezer Provintie in de Generaliteits-Lasten geëvenredigd worde naar haar vermogen; dat het aan Hun Ed. M. bekend is hoe menigvuldige en nadrukkelyke instantien ten dien einde door de Provintie ter Generaliteit zyn gedaan zonder ander effect, dan dat van een temporeel soulaas wel aanzienlyk in schyn, maar veel minder in realiteit, als men considereert het verlies van het profyt op de posten van den Staat van Oorlog afgenomen en op verre na niet toereikend om de Finantien van de Provintie op de been te helpen, en haar in staat te stellen tot het souteneeren van die consideratie in het Bondgenootschap, die zy van ouds gehad heeft, en die haar wettig competeert.

Dat het, naar 't begrip van HH. Commissarissen, nu de regte tyd is, om deze instantien met nadruk te hernieuwen, en dat Hun Ed. Mog. niet gevoeglyk kunnen zwygen, op een materie die hen zoodanig interesseert, terwyl andere Provintien met ernst ter Generaliteit aandringen op een revisie van de Quoten, om dezelve te brengen tot een billyke proportie.

Dat zy deze zaak onder het oog van Hun Ed. M. brengen met eerbiedig verzoek, dat Hun Ed. M. daarop gelieven te delibereeren met dien yver en spoed als de importantie van de zaak vordert [1]). Waarop gedelibereerd zynde, hebben

1) *Tot zoover* eigenhandig van V. DE SPIEGEL.

alle de Leden copie van het voorsz. Rapport verzogt, om te brengen ter kennis en deliberatie van de Heeren hunne Committenten.

Staat van benoodigde penningen voor de Provinciale Kas, tot 1 Mey 1784.

Baten waarop nog niet geaffecteerd is.	
1. Het overschot op de Provinciale Negotiatie van £ 200,000 gearresteerd 22 April 1782	£ 19173—14—5
2. Genegotieerd by Res^n^ van den Raad 16 Oct. 1783 en van de Heeren Staten van 13 November daaraan 1) .	„ 16666—13—4
3. CC penn. O. I. actien 1782 niet gerekend zynde in de Provint. Affectatie.	„ 17000
Meerder rendement van de Middelen boven de Affectatie	„ 8000
	£ 60840—7—9.

Noodzakelyke uitgaven reeds gedaan of verschuldigd voor 1 *Mey* 1784.

Het *te kort* op de Affectatie pro 1783.				£ 56354
Dienst van 't schip Goes,	12 m.	*f* 168000		
Dito Brunswyk	12 „ „	110400		
Walcheren	4½ „ „	28800		
Adv. Jagt Dolphyn	3 „ „	5062—10		
Cutter Meermin	3 „ „	5062—10		
Een Kruispoon	3 „ „	900		
Een dito	4½ „ „	1350		
Vlag- en tafelgelden	4 „ „	2360		
		f 321935		53655—16—8
Leeningen aan Polders reeds verstrekt				16550
				126559—16—8.

1) Zie State-notulen, fol. 621.

Dus onvermydelyk te kort [1]) voor 1 Mei 1784, 't welk hieromme getransporteerd wordt £ 65719—8—11

Hierby zal nog komen, indien Hun Ed. M. goedvinden daarin te consenteeren: de aanbouw van ten minste een Fregat van 36, en een van 20 st waarin de Quote dezer Provintie zal bedragen, in het Fregat van 36 st. . . . . „ 19920—2

In dat van 20 st. . . . . „ 14943

Kosten tot herstel en reparatie der Dok en haven van Vlissingen gerequireerd, in proportie van de Quote dezer Provintie in een Schip van 50 st. *f* 180400 . . „ 30666—13—4

£ 131242—2—5

XXVII. *Reflexien over de gebreeken in de gesteldheid der Regering van de Vereenigde Nederlanden* [2]). *„September* 1783 L. P. VAN DE SPIEGEL."

De schranderste staatkundigen, die hun werk gemaakt hebben van de deugden en gebreken der onderscheiden constitutien van Regeering na te speuren, stemmen daarin overeen, dat de Constitutie van de Vereenigde Nederlanden, één van de beste zy, welke voor een foederative Republyk kan gemaakt worden: de beroemde Cancelier BACON DE VERULAM geeft haar den voorrang boven alle andere Constitutien: HUME, een proeve gevende van een volmaakte vrye

Constitutie der Vereen. Nederl.

1) Te weten: Van de *baten* ad £ 60840—7—9, de Lasten ad £ 126559—16—8 afgetrokken.

2) Naar het H. S. eigendom van Mr. M. F. LANTSHEER, vroeger van Mr. N. C. LAMBRECHTSEN, en de eigenhandige „Extracten" van den Hoogleeraar TE WATER. — Het H. S. van VAN DE SPIEGEL zelf is 83 fol. groot en heeft deze regelen tot inleiding. „Deze Memorie bekend zynde geworden gedurende de Deliberatien over de Quotes, 1786—1791, is het meeste daaruit overgenomen in de Stukken van dien tyd, gelyk men ook aan vele der daarby aangewezen gebreken getragt heeft remedie toe te brengen."

Regering zonder verwarring van binnen of gevaar van buiten, schikt zyn ontwerp naar dat van ons Gemeenebest, *'t welk voormaals*, zegt hy, *één der wysste en der beroemste Regeeringen van de geheele wereld is geweest*, en MONTESQUIEU kent maar een van de oude Grieksche Republyken, wier Constitutie hy boven de onze zou voortrekken.

De Unie van Utrecht als de grondwet van dezen Staat, verdient in de daad grooten lof, wanneer men dezelve beschouwt in verband met de omstandigheden van tyden en zaken waarin zy gemaakt is, en met het oogmerk der oprigters. Ondertusschen zal niemand ontkennen, dat er in

Oorsprong der gebreken in de Constitutie.

dat gebouw van vereeniging, verscheide zwakke plaatsen zyn, welke de verstandige stichters ook wel bemerkt hebben, maar wier verbetering zy genoodzaakt waren tot gunstiger gelegenheid uit te stellen, en deze gelegenheid naderhand niet geboren, of door de tydgenooten verzuimd zynde, is het verval langs dien weg, in het staatsgestel ingedrongen.

In de eerste opkomst van den Staat was het gevaar der gebreeken veel minder, dan in vervolg van tyd: de liefde tot het Vaderland, die het werkend beginsel van een ontluikende Republyk uitmaakt, was nog in haar eerste vuur, en de vrees van elk afzonderlyk door een geweldigen vyand verslonden te worden, vereenigde alle de krachten tot verdediging van het geheel lighaam; maar wanneer de erkende onafhankelykheid van de Republyk die vrees had verdreven, en welvaart, door weelde gevolgd, de Nationale deugd had verbasterd, begonden ook de zaden van eerzugt, nayver en eigenbelang op te schieten, zoodat men het einde van den 80-jarigen oorlog, wel te regt mag houden voor het tydperk, met hetwelk de Unie haare vorige klem heeft verloren en het groot verval in dezelve, zoo niet begonnen, ten minsten hand over hand is toegenomen [1]).

1) Miss. Raad van State aan de extr. Vergad. van H. H. Mog. 14 Dec. 1716.

De gebreeken waren in het begin van deze eeuw reeds tot die hoogte gestegen, dat H. H. Mog. by het beschryven der extraordin. Vergaderinge, redenen vonden, om te klagen, *dat de goede harmonie, de eenigheid en het vertrouwen tusschen de Bondgenooten word vernietigt, het aanzien en het ontzag van den Staat en van de Regering zoo binnen als buiten 's lands verlooren, de middelen van defensie verzwakt, de zaken in disordre en confusie gebragt, en de dier gekochte panden van vryheid en Religie, met de gansche Republyk in gevaar gestelt, van, in zig zelve of by de minste toeval, verlooren te gaan* [1]). **Derzelve hoogte in het begin van deze eeuw.**

Zoude men nu oordeelen, dat in onze dagen, die klagten minder gegrond zyn, dan in dien tyd, daar de gevolgen der onverbeterde en dieper ingewortelde gebreken de Republyk onlangs op het punt gebragt hebben van verloren te gaan, meer door inwendige verwarring, dan door den aanval des vyands; nooit heeft men gezien, dat gebreken in de Regering zig van zelfs herstellen, maar integendeel aan zig zelfs overgelaten, verergeren zy van dag tot dag: zy verspreiden haren verderfelyken invloed door het geheel bestier, en men geraakt eindelyk zoo verre verzeild, dat de harde remediën die alleen voor zulke kwalen overblyven, byna zoo gevaarlyk zyn als de kwalen zelfs. **In den tegenwoordigen tyd.**

Zeer nadrukkelyk en gepast is de reflexie welke de Raad van State maakte in de missive van 7 January 1717 aan de extraord. Vergadering geschreven:

die maar oogen in het hoofd heeft, kan niet nalaten het aan te merken als een wonderwerk van Goddelyke voorzienigheid, dat een Republyk welke geen vaster fundamenten heeft als die van deze Vereenigde Nederlanden; een Republyk wier fundamenten van binnen ondermynd worden, door het luxeeren van de Unie, en welke van buiten reis op reis

1) Resol. Generaliteit 7 Aug. 1716.

zwaren aanstoot lyd, nog bestaat; maar de Raad voegt er zeer verstandig by: *het was voor God, nog voor de waereld te verantwoorden, zoo men het altyd liet aankomen op mirakelen, zonder de middelen te gebruiken, welke de rede en de ondervinding van alle tyden aan de hand geven.*

De deliberatien der Bondgenooten over de middelen van een grondig herstel, zyn tot nog toe van geringe vrugt geweest; misschien is de tegenwoordige tyd, hoezeer vol van verwarring en wantrouwen, beter geschikt om op een goede uitkomst te hopen; want het is in het midden der grootste wanorde, dat de noodzakelykheid van redres zig het best doet gevoelen: een yder schynt ten minsten overreed te zyn, dat de defecten thans tot op het hoogste geklommen zyn, en dat de Republyk op dien voet niet langer kan staande blyven, maar wy zien de voorslagen tot herstel dikwils van een verkeerde zyde beginnen: men wil het kwaad aan de takken afsnyden, en in den wortel laten blyven; men heeft geene eenparige denkbeelden over den aard der gebreken: men werkt dus niet op een eenvormig plan; hierom zyn de oogmerken onderscheiden, en de voorgeslagen middelen onvoegzaam en dikwils gevaarlyk.

Laat ons derhalven beginnen met elkanderen te verstaan omtrent een gegronde kennis der kwaalen, in derzelver oorsprong en schadelyke gevolgen, en dan eerst zal men met vrugt bekwame middelen ter geneezing kunnen aanleggen: hiertoe behoort een getrouwe voordragt der gebreken, zoo die uit hoofde van de zwakheid der oorspronkelyke Constitutie, als uit andere oorzaken, in het bestier zyn ingeslopen, en dit te doen is het oogmerk van den opsteller dezer Reflexiën.

Oogmerk dezer Memorie.

Hy verbeeld zig niet, dat zyn voorstel veel nieuws zal behelzen boven hetgene door kundige Regenten reeds lang gezien en beklaagt is, maar hy oordeelt, dat het in allen gevalle, van eenig nut kan zyn, zig de gebreken, als in een

tafereel voor oogen te brengen, en daarby op te merken hoelang derzelver verderfelyke invloed al op den band van de Unie geknaagd heeft, en welke middelen men voor dezen tot herstel heeft getragt aan te wenden.

Een Historische wys van voorstellen zal mogelyk eenige aangenaamheid verspreiden over een stof, die anderzints natuurlyk dor en verdrietig moet zyn, zoowel voor den lezer als voor den schryver.

De defecten in de gesteltenis van den Staat, die om verbetering doen roepen, kunnen bekwamelyk gebragt worden tot drie Hoofdclassen.

Hoofdverdeeling der gebreken.

1°. *Raken zy het Generaal bestier van zaken in het Bondgenootschap.*

2°. *De Finantiën.*

3°. *De veiligheid en verdediging.*

Wy maken een aanvang met die van de eerste soort.

Voornaam oogmerk van de Unie: generale Regering en toereikende contributien.

De aard van alle societeiten brengt mede, dat yder Lid iets van de volstrekte onafhankelykheid van zyn wil afstaat ten nutte van het gemeene ligchaam, en het voornaam stuk waarin het verstand der stichters van een foederative Republyk moet uitblinken, is de voorwaarden der Confoederatie op die wyze te regelen, dat yder bondgenoot zoo weinig van zyne onafhankelykheid toegeeft als maar eenigzints, met behoud van het gemeene welzyn bestaanbaar is; maar zoodanig een verbond zig voor te stellen, waarin niemand iets, ten behoeve der vereeniging afstaat, waarin de Bondgenooten yder voor zig zelven, niet alleen het Consent, maar ook de directie van de uitvoering der zaken, voorbehouden; waarin geene middelen zyn om de verschillende sentimenten tot eenigheid te brengen, en de onwilligen tot hunnen pligt te houden; zoodanig een Unie te willen maken, welke, niet tegenstaande al die gebreken vast, bestendig en kragtig zou moeten zyn, heeft de menschelyke wysheid nog niet uitgevonden, en zal wel altoos onder de Polityke onmogelykheden blyven.

De oprigters van ons verbond van Unie waren te verstandig, om hun gebouw op zulke losse grondslagen te willen stichten: zy hadden zedert de vereeniging der Provintien, die door de Pacificatie van Gend was gemaakt, gelegenheid gehad om op te merken, dat de volstrekte onafhankelykheid der Provintien van malkander, en het defect van een gemeene Regering met genoegzame magt voorzien, zulk een vereeniging onnut moest maken, en eindelyk doen vervallen: daarom was hun voornaam oogmerk altoos, een punt van vereeniging te maken, waarin alle de kragten van het bondgenootschap zouden samen loopen, en uit hetwelk, met die vereenigde kragten, onbelemmert zou kunnen gewerkt worden.

In de Unie zelfs niet genoeg bepaalt.

De haast waarmede men tot het sluiten der Unie heeft moeten overgaan, was oorzaak dat de gewigtige voorwaarde in het verbond zelve, niet met genoegzame klaarheid heeft kunnen bepaalt worden; maar men heeft in de eerste jaaren die op de Unie volgden, er altoos op gewerkt als op een punt, met hetwelk de geheele Confoederatie moest staan of vallen.

Naderhand getragt vast te stellen.

Door de acte van verband in 1579.

Oprigting van het Collegie der Nadere Unie.

In hetzelve jaar 1579, eenige maanden na het sluiten van het verbond van Unie, is de bekende *acte van verband* gemaakt, waarby de vereenigde Landschappen zig verpligten, de ingewilligde contributien promptelyk op te brengen, en by gebreke van dien, zig onderwerpen aan de middelen van executie by arrest, aanhouding en bekommering van de persoonen en goederen der gebrekige Provincien, en onder afstand van alle exceptien, privilegien en behulp van regten; en den 19en Augustus van dat zelve jaar, werd vastgesteld een *Instructie voor den Raad van de Unie*, welke het gemeen Collegie zoude zyn, dat de contributien moest invorderen en volkomen magt hebben, om de zaken der geunieerde Provincien en Steden in het gemeen te beleiden naar vermogen der Unie [1]).

1) Bundel van onuitgegevene stukken, 2 D. bl. 221.

Niettegenstaande deze schikkingen, oordeelde men egter, dat er nog niet genoeg gedaan was, en dat het der gemeene Regering nog ontbrak aan die klem welke zy nodig had om de band van eene vereeniging te zyn tusschen oppermagtige Landschappen; hier op werd in het jaar 1580 een generale Vergadering van alle de Nederlanden, die by de Pacificatie van Gend gebleven waren, beschreven te Delft, waarvan het oogmerk was de gansche Regering der Nederlanden op een vasteren voet te stellen en in te vullen hetgene nog ontbrak aan de Unie van Utrecht. De Prins van ORANGE opende deze aanzienlyke Vergadering met een deftig vertoog [1], waarin hy te kennen gaf dat de oorzaak der verliezen welke de Staten geleden hadden, was te wyten aan het verzuim van twee gewigtige poincten, namelyk 1°. *de oprigting van een Raad met genoegzame auctoriteit voorzien*, *en* 2°. *genoegzame middelen van contributie*, *om welke zaken* (zeide hy) *in trein te brengen*, *de Unie van Utrecht was opgerigt en bezworen*, *enz.*

De generale Vergadering van 1580 en 1581.

Het was in deze vergaderinge, dat op den 13e January 1581 werd vastgesteld de te voren reeds beraamde Instructie voor den algemeenen Landraad, tot de Regering van alle de Provintien, tot de generale Unie behoorende; maar de Bondgenooten der Unie van Utrecht besloten ook den 26 January 1581 [2]) de acte van verband en submissie hier voren gemeld te versterken, door de aanstelling van een Executeur die last had, om met heerlyk regt te procederen tot invordering van Consenten, reeds gedragen of nog te dragen; en omdat men oordeelde dat die executie moest geschieden door een Collegie van grooter auctoriteit, werd in Augustus 1581 goedgevonden den Raad van de Unie te veranderen in den Landraad [3]), zoodat dezelve nu de Rege-

De Instructie voor den Landraad in de generale Verg. vastgesteld.

De acte van verband nader geconfirmeerd.

1) Ibid bl. 294.

2) Bundel van onuitgegevene stukken, 2 D. bl. 298.

3) Verhaal hoe de Landraad enz. by PAULUS Unie 2 D. bl. 299, bylage B.

ring in handen kreeg zoowel over de geunieerde Provincien, als over de andere.

De ondervinding leerde nogthans, dat die verandering niet voldeed aan het oogmerk, omdat de gemeenschap van Regeering die daardoor ingevoerd werd met de Provincien, welke de Unie van Utrecht niet aangenomen hadden, by veelen werd verdagt gehouden, en dat vooral die van Holland en Zeeland, geen gezag wilden toestaan in hunne Provintien, aan de Gedeputeerden der Landschappen die met den Hertog VAN ANJOU gehandeld hadden: zoodat dit Collegie, by zyn afscheid, moest verklaren, dat het de executie der Consenten niet te werk had kunnen leggen by gebrek van auctoriteit.

De Instructie van den R. v. St. in 1584.

Nadat door het moorddadig ombrengen van Prins WILLEM I de Unie den steun van deszelfs verwonderlyk beleid verlooren had, besloten de Bondgenooten dat generalyk by de geunieerde Provintien een eenparigen voet op de regeering zoude genomen worden, en hierop werd vastgesteld de Instructie van 18 Augustus 1584, by welke door sommige Provintien de Prins toenmaals Graaf MAURITZ met den Raad van Staate, tot de Regeering werd gemagtigd. Deze instructie was maar by provisie, en de Provintien gaven elkanderen plegtige verzekering, dat die form van Regeering niet, tegen wil van iemand der Bondgenooten zou worden aangehouden, waarvan de rede zoozeer niet was een weerzin tegen de ingestelde form van Regeering, maar de onzekerheid, waarin men toen was omtrent den handel met Frankryk 1).

De tyd der Regeering des Graaven VAN LEYCESTER, die hierop volgde, kan naauwlyks in aanmerking komen, omdat het bestier der gemeene zaken volgens het Tractaat met Engeland gemaakt den 10en Augustus 1585 o. st., en de Commissie aan den Graaf gegeven 1 February 1586 genoegzaam gebragt was in die form, als de Gouverneurs-Gene-

1) Bor XIX. B. 459

raal van de Nederlanden gehadt hadden ten tyde van Keizer KAREL, gelyk ook de Instructie voor den Raad van Staate door LEYCESTER gemaakt den 10en February 1586, verscheiden zaken behelsde, die met de denkbeelden der oprigters van de Unie, nog met het verbond zelve, niet strookten, en alleenlyk door den dringenden nood van 's Lands omstandigheden konden gewettigt worden.

Na het vertrekken van LEYCESTER, bekwam de Raad van Staate wederom een andere Instructie gearresteerd den 12en April 1588, en wanneer wy dezelve vergelyken met de vorige van 1584, bespeuren wy reeds de beginsels van het verval van klem in de gemeene Regeeringe. De Instr. voor denzelven Raad in 1588.

De Instructie van 1584 was zeer verstandig opgesteld: aan de eene kant was daarby gezorgd, dat de gewigtige punten van oorlog, vrede, bestand, Verbonden met andere Mogendheden, belastingen, munt en diergelyke, bleven aan de vrye Consenten der Provintien, maar aan de andere kant was ook de zorg voor de onbelemmerde uitvoering van al wat de Bondgenooten besloten hadden, aan den Raad van Staate toevertrouwd. Maar de Instructie van 1588 onttrok aan den Raad de uitvoerende magt in vele opzigten, en liet dezelve in handen der Provintien zonder te gelyk de noodige middelen te beramen, om de Provintien tot die eenparigheid, werkzaamheid en ondergeschiktheid aan het gemeen belang te verbinden, als tot handhaaving van de confoederatie vereischt werd. Welk laatste minder voldeed aan het oogmerk.

De volgende voorbeelden zullen dit ten klaarsten bewyzen: de Instructie van 1584 had in het 4e Artikel bepaald, dat de geschillen tusschen de Provincien zouden beslist worden by de neutrale Provintien, die de quaestie niet aangaan, of by haare Gedeputeerden (namelyk in den Raad, want een permanente Vergadering van de gezamentlyke Bondgenooten was er niet); maar in de Instructie van 1588 wordt van dit noodzakelyk stuk niet gerept: by het 7de Artikel van

1584 wordt aan Graaf MAURITZ en den Raad van Staate magt gegeven, om te disponeeren over de gecollecteerde penningen tot betaling der noodzakelykheden van den oorlog, zonder dat, staande die Regeering, de Staten 't zy te zamen of afzonderlyk, daarvan eenige beschikking zouden hebben; maar het 11[de] Artikel van 1588 bepaald de dispositie van den Raad tot hetgene by de Provintien zal worden geordonneerd, en het 32[ste] Artikel verklaard, dat de Staten zig niet ontdoen van de magt, om in het generaal of particulier, orde te stellen in de zaken zelfs, ter dispositie van den Raad opgedragen. Het 12[e] Artikel van 1584 geeft aan Zyne Doorlugtigheid en den Raad volkomen superintendentie over de zaken van de Zee, maar van dezelve wordt in de Instructie van 1588 niet gesproken, omdat Graaf MAURITZ die reeds Admiraal van Holland en Zeeland was, in dat zelve jaar werd aangesteld tot Admiraal-Generaal der Vereenigde Nederlanden, met byvoeging van een Collegie-Superintendent ter Admiraliteit, hetwelk met Zyne Doorlugtigheid, zoude hebben de superintendentie en gezag over alle de particuliere Collegien van de Admiraliteit, en alle zaken aangaande den oorlog te water, mitsgaders de directie van de equipagien, en de middelen daartoe dienende, bestieren: een superintendentie, die, gelyk men weet, kort daarna ook verloren is geraakt.

Redenen waarom. De reden waarom men de uitvoerende magt van het Bondgenootschap toen zoozeer besnoeide, was ongetwyfeld, omdat men aan de Engelsche Leden, die volgens het Tractaat met ELISABETH zitting in den Raad hadden, geen aandeel in zoo groot een gezag toevertrouwde, en dit was zeker zeer voorzigtig gehandeld, indien men, na het ophouden van die vrees, de zaken maar op den ouden voet had herstelt. Een van onze kundigste Staatsmannen 1) maakt

1) De Heer S. VAN SLINGELAND M. S. vertoog over de Vergadering van H. H. M. in de Inleiding. in fine.

hierop een zeer juiste aanmerking, „dat deze jalousie voor de Engelsche Raden de Republyk misschien bevryd heeft van een uitheemsch juk, maar dat zy de innerlyke constitutie van de Republyk bedorven, en daardoor de gronden tot haren ondergang gelegd heeft."

Vergadering der Staten Generaal zig de zaken van de Generale Unie aantrekkende.

De Vergadering der Staten Generaal, die na 1593 zittende gebleven was, trok sedert allengskens het beleid der zaken van de Unie aan zig, waartoe in vervolg van tyd, waarschynelyk meer en meer aanleiding zal gegeven zyn, door de nayver tusschen MAURITZ en OLDENBARNEVELD, waarvan de eerste het hoofd was van den Raad van State, en de laatste door zynen invloed in Holland, ook groot vermogen had in de Vergadering der Algemeene Staten. Het was althans ter gelegenheid van het bekende geschil tusschen deze twee yder in hunnen kring, groote mannen, over het bestand met Spanje, dat men een merkelyk gevoel had van het gebrek, in de Regeering om de geschillen tusschen de Provintien, over zaken van de Unie ontstaande, te beslissen: hierom werd toen voorgeslagen, dat men een Raad van State moest oprigten waarvan Prins MAURITZ het hoofd, en de Graven WILLEM en FREDERIK HENDRIK leden zouden zyn, aan welken Raad zoude staan de beslissing van alle geschillen, die tusschen de Provintien voorvielen: ook de uitvoering van 't gene de algemeene Staaten besloten hadden, zelfs door geweld, indien 't vereischt werd; en dat de Raad, voorts op alle andere zaken van Regeringe raadplegen en besluiten mogt [1]), dog de omstandigheden des tyds gedoogden nog geene verandering, men verschoof de raadplegingen over de Regeringsform, totdat zy allengskens in het vergeetboek geraakten.

Oorzaken daarvan.

Onderviuding van het gebrek en voorslag tot het oprigten van een Raad tot de uitvoerende magt.

Het zou te lang zyn, en ook onnoodig, in orde te verhalen, welke propositien en advysen van tyd tot tyd, zoo

1) Vaderl. Hist. IX D. bl. 453.

door sommige bondgenooten, als door den Raad van Staate, over dat onderwerp ter Vergaderinge van H. H. Mog. zyn geopend; men heeft de zaak tot geene ernstige deliberatie kunnen brengen, dan na het overlyden van Prins WILLEM DEN TWEEDEN, wanneer het Gemeenebest zig bevond in een staat waarin het nimmer, sedert zyne oprigting was geweest.

Groote Vergadering van 1651.

Het voornaam oogmerk waarmede de groote Vergadering van 1651 beschreven werd, weet men dat geweest is om te raadplegen over de drie gewigtige onderwerpen; van UNIE, RELIGIE en MILITIE, en het blykt uit het verhandelde van de Vergadering, dat men omtrend het eerste poinct in het gemeen eens was, dat de Unie moest bewaard en versterkt worden; maar de middelen daartoe dienende konden tot geen besluit gebragt worden.

De Provincie van Holland had in een vertoog ter hooggemelde Vergadering ingeleverd, aangewezen: „dat het bestier der zaken van den oorlog niet gevoegelyk kon gesteld worden in handen der Vergadering van de Staten-Generaal, welker leden in dienst van de particuliere Provincien waren, maar behoorde te blyven aan den Raad van State, welker Leden by eede verbonden waren aan de Generaliteit en belooft hadden af te zien van het byzonder belang der Provincien" 1).

Maar behalven een Reglement op het stuk van de Patenten en een nieuwe Instructie voor den Raad van State, werd er in deze groote Vergadering niets zonderlings besloten, 't welk de gemeene Regeering betrof, en in stede, dat het gezag van den Raad van Staate zoude vermeerderd zyn, is hetzelve nog merkelyk besnoeid geworden, gelyk uit de vergelyking der Instructie van 1651 met de laatstvorige kan gezien worden.

Uitheemsche Polityken 2) hebben het den Raadpensionaris

1) Notulen van de Groote Vergaderinge M. S.

2) BURNET, Hist. van zynen tyd 2 D. bl. 468.

DE WITT als een misslag aangerekent, dat hy na het vaststellen van het zoogenaamd eeuwig Edict, waardoor de invloed der Heeren Stadhouders voor altoos scheen uitgesloten te worden, het gezag van den Raad van Staate niet weder opgebeurd heeft: het was buiten twyfel een misslag, maar dat dezelve aan dezen beroemden Staatsman te wyten zy, is zoo klaar niet: dit is althaus zeker, dat de Heeren Staaten van Holland geduurende zyn Ministerie den 2den Mey 1663 een resolutie hebben genomen en ter Vergadering van H. H. Mog. doen inbrengen, *voor eerst* op het stuk van liquidatien over de gedragen Consenten; *ten tweeden* tot beraming van middelen ter beslissing van de verschillende sentimenten tusschen de Provintien, over de zaken van de Unie, en *ten derden* op de executie der Consenten, daarby doende zoodanige voorslagen, waarvan het te wenschen ware, dat zy by de Provincien hadden ingang gevonden.

Resolutie Holl. 1663 op de Liquidatien: vereeniging der Provincien en executie der Consenten.

Ondertusschen is alles buiten conclusie gebleven en in den tyd van ruim vyftig jaaren welke er verloopen zyn sedert de evengemelde Resolutie van Holland, heeft men naauwlyks met ernst op die zaken gedagt, dan alleen, dat by Resolutie van H. H. Mog. van 15 July 1688 in een byzonder geval genomen is verstaan,

Generaliteits Resol. 1688 op de executie van Consenten.

„Dat de Raad van Staate de gebrekige Provincien zal moeten executeeren en dat de Provincien die haare quote zullen betaald hebben, den Raad van Staate tot de voorsch. executie zullen mogen houden en obligeren, en dat de Heeren Gedeputeerden van de gebrekige Provintien in de Vergadering van H. H. Mog. of in eene van de Generaliteits Collegien, daaruit zullen worden geweerd, tot dat de betaling zal zyn gedaan [1]."

1) Hierby te verg. *Staat der Financie van de Republiek* (Hollandsch Ministerie van VAN DE SPIEGEL) IX. 138 volg. 166, 351 (Amsterdam 1792). V. 104.

De gedurige oorlogen welke de Republyk in dien tusschentyd, met magtige nabuuren heeft moeten voeren, en in 't byzonder de kostbare Successie-oorlog hadden de finantiën van den gemeenen Staat en van de byzondere Provintien zoodanig uitgeput, dat men na de Vrede van Utrecht, als uit een heete koorts gekomen zig eensklaps in een staat van magteloosheid bevond: de Bondgenooten yverden op 't meest, om zig te redden, maar langs zoodanige wegen, die meer het particulier belang van elke Provintie scheenen in het oog te hebben dan dat van het gemeen ligchaam, en terwyl er geen middel was, om de verschillende gevoelens te vereenigen, namen H. H. Mog. het besluit om een buitengewoone Vergadering der Bondgenooten te beschryven en dezelve in een ernstige resolutie te vertoonen het groot gevaar waarin de Staat was, van door een totale confusie, verloren te gaan.

Aanleiding tot de extra-ordinaire Vergadering van 1716.

De resolutie van 7 Augustus 1716 by welke H. H. Mog. tot het beschryven dier Vergadering besloten, verdient met aandagt gelezen te worden, omdat ze ons aantoont, hoe zwaar de inkleevende gebreeken in de Regeering te dier tyd getild werden, en hoe nadrukkelyk de Bondgenooten opgewekt om dezelve te herstellen; zoodat de Heer Graaf VAN REGTEREN TOT ALMELO wegens de Provincie van Overyssel den 28sten November 1716 met een zeer kragtige aanspraak, die Vergadering openende, verklaarde, *dat van de besluiten dezer Vergadering het behoud en welwezen of de ondergang van den Staat zoude afhangen.*

Dezelve vrugteloos afgeloopen en gevaarlyke staat van zaken.

Indien de extraordinaire Vergadering zoo vrugtbaar ware geweest in heilzame Resolutien als beroemd wegens de voortreffelyke advysen door den Raad van State aan dezelve gegeven, welke meest alle het merk dragen der zinryke en kragtige pen van den Heer VAN SLINGELAND, zoude de Republyk het geluk gehad hebben van de meeste gebreken hiervoren aangeroerd hersteld te zien; maar de weinige

harmonie tusschen H. H. Mog. en den Raad van Staate, veroorzaakt door de seclusie van den Raad uit verscheiden besognes by de extraordinaire Vergadering gehouden, was oorzaak dat dezelve zeer weinig voldeed aan het oogmerk harer samenroeping, en dat de zaken, na een zitting van tien maanden, in denzelven staat bleven als te voren; nogthans niet zonder aandoening van verstandige en welmeenende Regenten, die niet schroomden te waarschouwen, dat de Republyk tot haren ondergang naderde met snelle schreden.

Men moet hèt beklag van de Gedeputeerden van sommige Provincien gedaan den 14[den] September 1717 nalezen, om te zien, welk een indruk het vrugteloos afbreken der Vergadering maakte: die van Overyssel onder andere, zeiden met ronde woorden: *Wy moeten met verbaasdheid en de uiterste smerte onzer ziele verklaaren, dat wy de Republyk verlooren agten, indien op dien voet langer word voortgevaren.*

Welk een akelig lot moet het tegenwoordig geslagt zig van de Republyk voorstellen, daar het herstel, waaraan men voor byna zeventig jaren arbeidde, tot nog toe is agter gebleven.

Het is waar dat na het afloopen der extraordinaire byeenkomst, de gewoone Vergadering van H. H. Mog. de deliberatien heeft voortgezet, voornamelyk over de twee gewigtige poincten van vereeniging 1) der geschillen tusschen de Provintien en van het vaststellen der middelen van gerustheid, tot uitvoering van hetgene eenmaal in zake van 't gemeen was besloten; dat er ook na veelvuldige onderhandelingen tusschen de Gecommitteerden van hunne H. Mog. en den Raad van State, een eenparig rapport op die poincten is uitgebragt, 't welk met eene nadrukkelyke missive van H. H. Mog. den 12[den] April 1721 aan de Provintien is toegezonden; maar dit rapport, hoe verstandig uitgewerkt en hoe

Rapport van de deliberatien over de middelen van gerustheid in 1721.

1) Vereffening?

ernstig aanbevolen, is even als de voorgaande pogingen, buiten conclusie gebleven, en de importante raadplegingen zyn daarmede tot op den huidigen dag blyven steeken.

Dit historisch voorstel, hoewel misschien wat breedvoerig voor het bestek dezer aanmerkingen, kan echter nuttig zyn om te doen zien, dat verstandige Regenten in de Republyk altoos geoordeeld hebben, dat er zekere capitale gebreken in het algemeen bestier der Regeringe plaats hadden, waartegen het verbond der Unie niet compleetelyk had kunnen voorzien; dat die gebreeken moesten hersteld worden, en dat zy niet hersteld wordende, den ondergang van dit zoo gezeegend Gemeenebest zouden te wege brengen.

Overgang tot den tegenwoordigen staat der zaken.

Laat het ons nu geoorlofd zyn in eenige byzonderheden van den tegenwoordigen tyd te treeden, ten einde aan ware beminnaars des Vaderlands, die niet door waanwysheid of vooroordeel verblind zyn, stoffe tot nadenken te geven, of dezelve gebreken thans nog bestaan, en of zy nog hetzelve redres noodig hebben.

I. Gebrek aan middelen om de Provintien tot besluit te brengen.

In de eerste plaats, het Bondgenootschap der vrye Vereenigde Nederlanden is een vereeniging van zeven oppermagtige Landschappen, opgerigt tot gemeene defensie, onder verbintenis van ten eeuwigen dage by den andere te zullen blyven, in de forme als of zy maar één Provintie waren. De Majesteit van deze vereeniging word gerepresenteert door de Vergadering van de Heeren Staten Generaal, in welke yder der bondgenooten een egaale vrye, en beslissende stem heeft; maar opdat deze vryheid van stemmen niet al te onbepaald zoude zyn en door misbruik, gelegenheid geven tot wanorde in de Confoederatie, heeft het 9de Artikel van de Unie bepaalt, „dat in alle zaken het beleid van de Confoederatie aangaande, en 't geene daarvan dependeerd en uit volgen zal, men zig zal reguleren naar hetgene geadviseert en gesloten zal worden by de meeste stemmen van de Provincien in dezen verbonde begrepen, uitgezondert dat men

geen accord van bestand of vreede zal maken, nog oorlog aanvaarden, nog imposten of contributien instellen, de Generaliteit van den verbande aangaande dan met gemeen advys en consent van den Bondgenoten. Nogthans met deze voorzorge, „dat, indien de Provintien over de laatstgemelde zaken malkander niet konden verstaan, het geschil, by provisie zal worden gesubmitteerd aan de Heeren Stadhouders, toen ter tyd zynde, op zoodanigen voet als aldaar is bepaald, en dat partyen zullen gehouden zyn na te komen, 't geene alzoo zal zyn uitgesproken."

Het staat nu aan onpartydigen, die den loop der zaken kennen, te beoordeelen hoe het omtrend deze stukken gelegen zy: in de eerste soort van zaken, die ontegenzeggelyk volgens de Unie, met meerderheid kunnen besloten worden, heeft het gebruik een byna onbepaalde overneming toegelaten, welke de plaats van een *liberum Veto* bekleed: 1) ongetwyfeld moet er aan de Provintien genoegzamen tyd van deliberatie gelaaten worden; maar zoude het niet te veel, tot laste van het bondgenootschap, gevergd zyn, indien men die overneming, zonder bepaling van tyd voor wettig wilde doen doorgaan, indien men wilde souteneeren, dat een zaak niet mag afgedaan worden, zoo lang een Provintie na maanden en jaren draalens, niet goedvind haar gevoelen te uiten? En wat betreft de tweede soort van zaken die *niet* by overstemming mogen besloten worden, hier is het middel van vereeniging der verschillende sentimenten, dat maar by provisie was ingesteld, sedert geheel uitgevallen en men heeft er vergeefs, gelyk wy gezien hebben, getragt iets anders in de plaats te stellen: derhalve, wanneer nu een Provintie niet goedvind te consenteren in het opbrengen der lasten tot de gemeene defensie vereischt, niet goedvind schepen te laten bouwen of krygsvolk in dienst

Zoowel in zaken die *al* als die *niet* by overstemming kunnen geconcludeerd worden.

1) Zinspeling op de heerschende tweedragt in het koningryk Polen.

te houden, dan moeten de Petitien daartoe gedaan buiten conclusie blyven en de Staat moet gevaar loopen van verloren te gaan, of men moet geweld doen aan de Constitutie en ondanks de weigerende Provintien tot besluit komen; 't welk niet missen kan inwendige oneenigheden tusschen de Bondgenooten te verwekken die haren invloed wederom in meenigte andere zaken, laten gevoelen.

I 2. Gebrek aan executie der gedragen Consenten.

Ten tweeden: men stelle, dat de Provintien goed gevonden hebben te consenteeren in Petitien tot de gemeene defensie en verzekering en dat de generale Vergadering van 't Bondgenootschap haare maatregelen daarop genomen heeft, de troupes geworven, de schepen in dienst gesteld, of de magazynen verzorgd, maar dat eenige van die Provintien agterlyk zyn in het opbrengen van haare quoten: wie zal zoodanige Provintien tot haren pligt houden, en door welke middelen? Zal men antwoorden, dat de middelen van contrainte niet geheel afgeschaft zyn; het is zoo; maar hoe zullen dezelve in dezen tyd ter executie kunnen gelegd worden? de zaak was moeyelyk in een tyd, toen er nog denkbeelden van eene generale Regering plaats hadden; en hoe zoude het dan nu gesteld zyn, daar die denkbeelden byna verbannen zyn, daar de Regering van het Bondgenootschap enkel *Provinciaal* en die der Provintien, enkel *municipaal* schynt te zyn? behalven dat men het nog nooit ééns heeft kunnen worden of het notabelste gedeelte van de gemeene

En speciaal in den jaarlykschen staat van oorlog.

defensie, dat op den jaarlykschen Staat van Oorlog wordt gebragt, subject zoude zyn aan de executie ingevalle een Provintie daarin niet geconsenteert heeft: of om klaarder te spreken, of de ordinaire Staat van Oorlog is een gefixeerde staat van defensie, eens voor al vastgesteld en aangenomen, dan of dezelve alle jaren los is, en op nieuw moet geconsenteerd worden: beide sustenuen zyn voor dezen gevoerd, schoon de laatste zekerlyk meer conform aan de waarheid zy, immers als men inziet hetgene sedert de Vrede van

Munster is gepractiseerd; doch wat er ook van zy, de questie zoude door de Bondgenooten behooren uitgemaakt te worden.

Het derde stuk, waarop wy onzen aandagt vestigen is, dat van de Liquidatien tussen de Provintien over gedane betalingen in voldoening van den Staat van Oorlog, en van extraordinaire Petitien: een stuk, dat van het begin der Revolutie en zelfs voor de Unie, is aangemerkt als ten hoogsten noodzakelyk; dat by decisie der Heeren Stadhouders en Raad van State van 10 December 1612 over de quoten, duidelyk is vastgesteld, en eindelyk, dat door den Raad van Staate meenigmaal [1]) is aangedrongen, als het beste middel om de eenigheid en vriendschap in de Unie te bewaren. **13 Gebrek in de Liquidatien over gedane betalingen.**

In de deliberatien over de Liquidatie is altoos de struikelblok geweest, van waar men dezelve zou moeten beginnen, en de Provintien, die ten agteren waren, vreezende dat het slot van zoodanig een vereffening te bezwaarlyk voor haare Finantien zoude uitkomen, verhinderden het besluit van een zaak, die zoo nuttig, en met den aart van alle societeiten zoo overeenkomstig is; maar wat zou dog beletten, indien het ernst ware de goede orde te herstellen, dat al het voorledene daar gelaten wierd, en dat de *terminus a quo* de Liquidatie te beginnen, wierd vastgesteld in te gaan met het eerste jaar na het nemen der Resolutie [2])? **Redenen daarvan en middel om in 't vervolg te remedieren.**

't Is waar, sommige Provintien die de eerste en gereedste geweest zyn, om het Vaderland in dringenden nood te hulp te komen, zouden aanzienlyke sommen daarby verliezen; maar de vraag is, of die Provintien ooit kans hebben, om haar te veel betaalde gerembourseerd te krygen, zoo lang de gewoonte plaats grypt van niet te Liquideren, en of zy niet integendeel gevaar loopen van telkens tot zoodanige

1) Zeer fraaye zaken over de Liquidatie der Consenten zyn te vinden in de Generale Petitien pro annis 1637, 1651, 1750 en 1754.

2) Dit is te meermalen voorgeslagen en byzonder in de Gener. Petitie pro 1754, welke hierop dient nagezien te worden.

uitschotten te moeten komen? Zouden die Provintien dan niet van betere conditie worden, indien zy, met een Liquidatie voor het vervolg vast te stellen, en met de middelen van contrainte in handen van de generale Regering te geven, gerustheid ontvingen van nooit meer in die bezwarende omstandigheden te kunnen komen.

§ 4. Gebrek in de uitvoerende magt der generale Regering.

Laat het ons, ten vierden behoudens alle eerbied voor de Regeringsform geoorloofd zyn, kortelyk het oog te vestigen op de aanzienlyke Vergadering, welke de gezamentlyke Bondgenooten repraesenteert, en in welke de Generale Regering thans schynt gezogt te moeten worden. Deze vergadering is door geene Instructie aan de Generaliteit verbonden: de afgevaardigden, die dezelve uitmáken, zyn in eed en dienst van de byzondere Provintien, ontvangen hunnen last van hunne committenten en kunnen derhalven niet geoordeeld worden, de uitvoerende magt van 't Bondgenootschap te zullen oeffenen met die klem en onzydigheid als tot zoodanig werk wordt vereischt, en om welke rede eindelyk in de Instructien van den Raad van State altoos gesteld is, dat de Leden by eede zig moeten verbinden alleen te zullen letten op den welvaart van de gemeene zaak zonder aanzien te nemen op de Provintien of steden, waaruit zy verkozen zyn, of op derzelver particulier profyt.

De zwarigheden, welke hier uit ontstaan, voelt een ieder, die eenige kennis van zaken heeft; want al ware het dat de Bondgenooten de plegtigste resolutien namen, en de kragtigste middelen vaststelden tot praestatie der Consenten tot Liquidatie, en wat nog meer: dit alles kan van geen vrugt altoos zyn, zoolang het al of niet in 't werk stellen van die middelen blyft in handen van de Provintie zelve, of van haare Gemagtigden, die door contrarie last kunnen verhinderd worden gebruik van dezelve te maken.

Het gemeene welzyn der Republyk eischt deze offerande van de Bondgenooten, dat zy alle zaken, by welke de

defensie en zekerheid van den Staat belang heeft, door de Souvereine Leden van de Confoederatie met rypheid van raade overwogen, en met wysheid vastgesteld zynde, ééns voor al overgeeven en de handen van de uitvoeringe aftrekken: dat zy gelyk H. H. Mog. het uitdrukken in de Resolutie tot beschryvinge der extraordinaire Vergadering van 7 Augustus 1716: „aan malkanderen de volkomene gerustheid geven, dat hetgene door de Bondgenooten, in de zaken van het gemeen gezamentlyk eenmaal vastgesteld is, opregtelyk zal gehouden worden, en dat geen Provintie in 't byzonder zig daarvan zal mogen onttrekken."

Dus hebben wy eenige der gebreken in het generaal bestier van het Bondgenootschap beschouwd: gebreeken, die zeekerlyk capitaal genoeg zyn, om ons te doen zwygen van andere; terwyl ook na de geneezing van de hoofdkwalen, de ligtere ongemakken, die er maar gevolgen van zyn, spoedig van zelfs verdwynen zullen.

Vraagt men nu welke de geschikte middelen zyn, ter genezing van deze hoofdkwalen? zeker valt het niet gemakkelyk, zulke verouderde gebreken te ontwortelen, maar het is niet hoopeloos, indien men slechts met waare Vaderlandsliefde, de handen aan 't werk wil slaan.

Middelen tot herstelling aangepresen.

De maatregelen door de Voorouders geproponeerd, kunnen tot een gepaste handleiding in deze deliberatien dienen, en inzonderheid het advys van de Gecommitteerden van H. H. Mog. en den Raad van Staate, van 12 April 1721 hier voren aangehaalt: dit stuk met veel omzigtigheid opgestelt, zoude mogelyk zelfs tot een grondslag van een goed Reglement kunnen dienen, mits het eenigzints verschikt wierde naar de omstandigheden der tegenwoordige Regeringsvorm.

Alle Provintien hebben thans een Erfstadhouder, de Unie heeft een permanent hoofd van de Militie te water en te Lande, en de Prins, die deze waardigheden in Zyne Doorl. persoon vereenigd, is ook, in andere opzigten, een lid van

de Souvereine Regering in de meeste Provintien: alle deze omstandigheden kunnen kragtig medewerken om 't gebouw van den Staat eens op vaste fundamenten te stellen, om 't Erfstadhouderschap zelve meer en meer, in te lyven in de Constitutie [1]), en de Republyk daardoor waarlyk in effecte te doen ondervinden, dat nut van deze uitsteekende waardigheeden, 't welk de Voorouders, van den aanvang der Unie af daarmede beoogd hebben.

Objectie gesolveert.

Maar ik hoor de tegenwerping van eenige menschen, die willen schynen boven andere de vryheid voor te staan, alsof deze vryheid te zeer zoude verkort worden, door het brengen van middelen van klem in 't publyk bestier van de Confoederatie; dog dezulken gelieven te bedenken, dat een vryheid zoo onbepaalt in het resolveren en in het uitvoeren, als men dezelve thans oefend, onmogelyk bestaan kan met den aart van een foederative Constitutie, en dat zy eindelyk door verwarring en gebrek van behoorlyke defensie geheel zal verloren worden.

Immers moet men gelooven, dat onze brave Voorouders de vryheid wel gekend, en op hare regte waarde hebben weten te schatten, terwyl zy hun goed en bloed voor dezelve hebben opgezet; en deze Helden waren het nogthans, welke oordeelden dien duur verkregen schat niet beter te kunnen bewaren dan door het vaststellen van zekere middelen, om het misbruik der vryheid dat allen menschen eigen is, te beteugelen. Heeft het gemeen belang deze steunpilaren, nu minder noodig dan in dien tyd, of bezitten wy zoo veel meer wysheid, zoo veel meer eendragt, zoo veel meer cordaatheid dat wy in staat zyn, zonder andere hulpmiddelen, het gebouw van de Unie met eigen handen te schragen?

Zonder verder te treeden in de vergelyking der opzigten

---

1) Door VAN DE SPIEGEL als Raadpensionaris van Holland, in 1788 bewerkt. *Nadenking van een Staatsman*, bl. 28 volg.

en daden der stichters van de Unie met die van het tegenwoordig geslagt, laat ons de eerlykheid hebben te bekennen, dat er verval plaats heeft in de oude gronden van het Bondgenootschap, en laat ons niet schroomen de maxime aan te nemen welke de Raad van Staate aan de extraordinaire Vergadering van H. H. Mog. voorhield in een missive van den 14 December 1716:

„Wanneer de zaken door langheid van tyd geraakt zyn in een groot verval en disorde, dient niets zoo zeer, om den weg te baanen tot de ware middelen van redres, als terug te zien tot die tyden, wanneer de zaken ordentelyk en volgens de gronden van de Unie behandelt werden."

II. Hoofdpunt: de finantien van het Bondgenootschap.

Volgens de verdeeling hierboven gemaakt gaan wy over tot de beschouwing der gebreeken, tot de tweede Hoofdclasse, welke betrekking hebben tot de *Finantien van het Bondgenootschap*. Men kan dezelve uit tweederley oogpunten beschouwen; vooreerst, als het Finantieel vermogen der byzondere Provintien in comparatie tot malkanderen, en vervolgens als het vermogen van het gansche vereenigd ligchaam, 't welk door dat van de byzondere Provintien moet uitgemaakt worden.

Wy hebben reeds aangemerkt, dat het tweede Hoofdoogmerk der Unie van Utrecht was geweest, *genoegzame middelen van contributie te beramen, naar evenredigheid van het vermogen van elk der Leden van het Bondgenootschap*; maar hoe deze evenredigheid te vinden in een foederative Republyk? en het blykt ook uit de deliberatien die de Unie hebben voorgegaan, dat de Gedeputeerden met dat stuk zeer verlegen geweest zyn.

Gemeene middelen by de Unie vastgesteld.

In de particuliere Unie tusschen Holland en Zeeland was men overeengekomen, zekere imposten op eetwaren en koopmanschappen op te stellen, die in beide Provintien op een egalen voet geheeven en tot gemeen nut werden gebruikt; waarom zy den naam kregen van Gemeene Middelen;

na het hervatten van den oorlog tegen Don JOHAN VAN OOSTENRYK hadden de algemeene Staaten van de Generale Unie van 1576 dien zelven weg ingeslagen, en hierdoor vielen de Bondgenooten van Utrecht, natuurlyker wyze in het denkbeeld, om de evenredigheid der Contributie te bouwen, op den grond van het montant der imposten, en wel zoo, dat niet alleen de Gemeene Middelen by het Verbond opgesteld, aan de Generaliteit moesten worden opgebragt, maar dat ook hetgene boven dezelve zoude te kort komen, over de Provintien moest omgeslagen, in de proportie van 't montant van yders gemeene middelen.

Reflexie daarop.

Het is echter niet buiten bedenking of deze grond van evenredigheid, wel de billykste in allen gevalle zoude mogen genoemd worden: een ieder dog behoort belast te worden, naar rato van 't gene hy dragen kan; nu is het zeker dat een Provintie die ryk is, grooten handel dryft, en menigvuldige zoorten van kostwinning oplevert, zwaarder lasten kan dragen, dan een Provintie welke die voordeelen niet bezit, en wanneer ondertusschen de lasten in beide even zwaar moeten zyn, moet dit tot gevolg hebben een ontvolking en verarming der te veel bezwaarde Provintie [1])

Sentiment van Zeeland over de proportie in de gemeene lasten kort na de Unie.

De Heeren Staaten van Zeeland waren de eerste, die zich tegen deze grondslag van Contributie verzetteden, terwyl men volgens hun inzien tot een basis hadt behooren te leggen niet de Gemeene Middelen, maar de regte waarde van de onroerende goederen, als huyzen, schuuren, zoutkeeten en andere gebouwen tot fabryken gestigt, gelyk ook van de Landeryen; en naar deze waarde vergeleken met die van dezelve goederen in de andere Provintien, moest men de evenredigheid der lasten rekenen [2]).

---

1) Verg. het Eerste Deel van deze Verzameling, bl. 280, 265.

2) Z. een stuk van het vertoog van Zeeland in de *Historie der Satisfactie van Goes* bl. 377 en volg.

De andere Bondgenooten vonden ook niet veel behagen in de schikking by de Unie bepaalt, en men geraakte al vroeg in de noodzakelykheid om de contributie in de Generaliteits lasten aan te nemen by wyze van Quoten, tegen zoodanig een proportie als de Provintien goedvonden te consenteren, en de Middelen te water zyn de eenige die van den ouden voet van contributie zyn overgebleven.

De proportie van deze Quoten veranderde in den beginne, van tyd tot tyd, en somwylen by de Consenten in ieder nieuwe Petitie: sedert begon men dezelve, voor een termyn van jaren vast te stellen, en eindelyk zyn de Quoten met het jaar 1617 tot op den huidigen dag in dezelve proportie gebleven, uitgezondert de verandering ten voordeele van Gelderland en Overyssel van 1622 tot 1634 1). Proportie der quoten na dien gereguleerd.

Hoezeer sommige der Bondgenooten de proportie naar mate van het montant der imposten als onbillyk beschouwden, schynt dezelve echter nog beter te zyn dan het middel dat men in de plaats heeft gesteld, hetwelk noodwendig een groote onzekerheid in de finantien van het Bondgenootschap heeft moeten brengen; want zyn de Quoten onbepaalt, gelyk ze in het begin waren, dan moet het gevolg zyn dat de Provintien by yder consent zullen marchandeeren, om haren aanslag zoo klein te maken als mogelyk is; en zyn de Quoten bepaald gelyk ze door de langdurigheid van tyd geworden zyn 2), dan moet het verloop van vermogen der Provintien, dat somtyds uit een kwade huishoudelyke directie kan ontstaan, tot nadeel van het vermogen der Unie uitloopen. Ja, al had in alle die Provintien altoos de beste directie plaats gehad, zoo is het nog onmogelyk zoodanig een vaste proportie op den duur redelyk en bestaanbaar te doen zyn, omdat de gestadige eb en vloed De contributie by wyze van quoten geeft oorzaak tot onzekerheid in de finantien.

1) De onderscheiden proportien van contributien sedert 1586 z. in het *Publyk Gebed* III D. bl. 154.

2) Verg. deze Verzamel. I. 171, 355 volg.

waaraan de welvaart van land onderworpen is, niet kan toelaten dat deszelfs lasten altoos op dezelve hoogte zouden blyven.

Door de ondervinding van den tegenwoordigen tyd gebleeken.

Het laatste is ook by de ondervinding gebleken: wanneer het verloop zoo groot is geworden als tegenwoordig (hetwelk natuurlyker wyze in zulk een tusschenruimte van tyd heeft moeten gebeuren), dan moet er noodwendig uit geboren worden traagheid in het consenteren en ongelykheid in het betalen, waardoor het gemeene ligchaam nooit staat kan maken, dat de middelen tot zyne verdediging en zekerheid benoodigt, op de vereischte termynen en wyze zullen opgebragt worden.

Noodzaak van het herstel der verloopen proportie der quoten.

Het zou onnut zyn een andere wyze van contributie in de Generaliteitslasten te willen, dan die thans door een gebruik van twee Eeuwen als tot een grondwet van de Unie is geworden; maar de groote zaak daar het tegenwoordig op aankomt is, de proportie in de contributie der Provintien te herstellen naarmate van het zigtbaar verloop in derzelver vermogen relatif tot malkanderen: een zaak, welke de Bondgenooten reeds voor meer dan hondert jaren hadden geresolveerd, dat binnen 's jaars zoude werkstellig gemaakt worden 1).

De moeyelykheid van het werk is geen voldoende objectie.

Het is onnoodig te herinneren hoe sommige Provintien van tyd tot tyd hierop hebben aangedrongen, en dat vooral Zeeland, Utrecht en Friesland de Vergadering van H. H. Mog. hebben vervuld met klagten over haar onvermogen; door sommige is ook voldaan aan 't gene de aard van alle societeiten, daar gemeenschappelyke contributien plaats hebben vordert, namelyk open te leggen den staat van hare finantien; maar men heeft altyd blyven opzien tegen de moeilykheden om verschikking in de Quoten te brengen.

Men moet bekennen dat het een zeer teeder en moeilyk werk zou zyn, verandering in de proportie der contributien

---

1) Res. General. 20 Apr. 1674 op de herstelling der Provintien door den vyand overheerd geweest.

te maken, *maar welke zaak is zoo delicaat of difficiel daar niet mede moet doorgegaan worden wanneer anderzins het geheel ligchaam van den Staat zou gestelt worden in gevaar van verloren te gaan* 1).

De Heeren Staaten van Utrecht hebben zig onlangs op dit stuk uitgelaten in zulke bewoordingen, dat men niet ligtelyk iets kragtiger daarop zou kunnen zeggen: Hun Edel Mog. na een voorstel gedaan te hebben dat hunne Provincie in het byzonder raakt, besluiten, „dat Hun Edel Mog. met dit alles wel kunnen voorzien dat zig vele zwarigheden tegen een revisie der zoo lang gesubsisteerd hebbende repartitie der algemeene lasten zullen opdoen, maar dat hoe moeielyk dit werk ook zy, het incontestabel zeker is, dat dit Gemeenebest nooit tot deszelfs vorigen luister, aanzien en magt opgebeurd en hersteld kan worden, dan door een billyke verdeeling der algemeene lasten in evenredigheid met het ware vermogen der respective Bondgenooten of anders door introductie van generale en eenparige Middelen, terwyl alle temporaire soulagementen wel zeer gemakkelyk zyn uit te vinden, maar nimmer in staat zyn om de doodelyke kwaal, aan welke het Vaderland sedert eenen zoo langen tyd kwynt, en die van tyd tot tyd, zoo merkelyk verergert, in den grond aan te tasten en te genezen 2).

Zietdaar waarheden, die men te vergeefs zou trachten te verbloemen: de disproportie in het dragen der algemeene lasten is buiten allen twyfel, een doodelyke kwaal waaraan de Republyk, ondanks al de palliative middelen moet sterven. Laat de bekwaamste Staatsman plans maken om het Gemeenebest tot zyne vorige kragt en grootheid op te

1) Woorden van den Raad van State over deze materie schryvende aan de extraord. Verg. van H. H. Mog. den 29 Dec. 1716. — En zie deze Verzameling I. 180.

2) Res. Staten van Utrecht, 7 Mey 1783. overgelegd in het Secreet besogne ter Generaliteit den 12 Mey.

beuren; laat de krygskundige zich vermoeyen de fortificatien, de Land- en Zeemagt op een respectablen voet te brengen, en laat ons daarby onderstellen de beste overeenstemming der Regering om die nuttige inrigting te wenschen en te willen, alles moet dog afhangen van de Consenten der Provintien tot de vereischte geldmiddelen, en hoe kan men ooit gereede en vrugtbare Consenten verwagten van Landschappen, die niet hebben om te betalen, of die, zoo zy al door den nood van het Vaderland gedrongen, consenteeren, nogthans voorslags zien, dat zy zig zelve eindelyk in den grond boren.

De Provintien derhalven in staat te stellen van te kunnen consenteren, en hare Consenten, met rigtige betaling te kunnen agtervolgen, moest het eerste zyn, van waar men begint, voor dat men eenig ander plan hoe nuttig en wenschelyk ook, tot herstel der vervallen zaken, met hoope van succes, aan den dag kan leggen.

Beschouwing van het Finantieel vermogen der Republyk in het generaal.

Maar wanneer wy de finantien, van de Republyk uit het ander oogpunt beschouwen, namelyk als 't finantieel vermogen van het geheel lighaam van den Staat, 't welk door de inwendige goede gesteldheid van deszelfs Leden moet uitgemaakt worden, welke van de Provintien kan zig beroemen in een voordeeligen stand te zyn, ten opzigte van hare finantien? de een is zeker oneindig beter gesteld dan de andere, maar alle zyn zy door vorige oorlogen verzwakt, en met schulden overladen, zoodat al wierd de proportie in de contributie der Lasten tusschen de Provintien al hersteld, dat hulpmiddel op zig zelfs niet veel baten zou, omdat het tegenwoordig vermogen van alle de Provintien te zamen genomen te zwak schynt te zyn, om de Republyk lang té kunnen sonteneren.

Misbruik van het credit tot het voeren van oorlogen.

Sedert dat men de verderfelyke kunst heeft gevonden van het publyk credyt te gebruiken, zyn de oorlogen byna geen last meer voor degenen die ze voeren, maar de last

word geschoven op de nakomelingschap, en ieder nieuwe oorlog die somtyds met een onbezonnen drift wordt aangevangen, is wederom een stap nader, om de nakomelingschap de middelen tot haare regtvaardige defensie uit de handen te nemen; de kosten van den oorlog worden dog meest gevonden, niet uit tegenwoordige toereikende Contributien maar uit Negotiatien, en gemeenlyk zonder fonds van aflossing: op zyn beste wordt er gezorgt voor de intressen, terwyl de Capitalen, tot een eeuwige last blyven staan, en met nieuwe capitalen by yder buitengewoone gebeurtenis, worden opgehoopt. Het gevolg daarvan is, dat de Belastingen van tyd tot tyd moeten steigeren, dat ze de Commercie en andere middelen van bestaan der ingezetenen, moeten drukken, en dat ze (indien men op dien voet blyft voortgaan) de Republyk eerlang onder dien last zullen doen bezwyken.

Ruïneuse gevolgen daarvan.

Van 1748 tot 1781 is de langdurigste Vrede geweest, welke de Staat ooit genoten heeft, maar hoe weinig zyn de Provintien in dien tusschentyd, tot verademing gekomen! hoe weinig is er van de schulden der vorige oorlogen afgelost! en hebben niet zelfs de meeste Provintien met moeite hare zaken gaande gehouden, en zig met nieuwe geldligtingen bezwaart, om de interessen der oude schulden te betalen? wat kan men dan verwagten, indien de Republyk eenige reizen kort na elkander genoodzaakt wierd kostbare oorlogen te voeren?

Tegen deze kwaal is zoo weinig een radicale remedie te vinden, als er is om in een Physicq lighaam, dat door ouderdom versleeten is, de kragten van de jeugd te herstellen; maar de beste Remedie is zyne efforts te proportioneren naar de nog overgebleven kragten, en de dwaasheid af te leggen, van zig in te beelden een vigeur te bezitten welke men over lang verloren heeft.

Oude Fondsen van de Generaliteit.

De Voorouders hebben wel voorzien, dat de zaken einde-

lyk in dien staat zouden komen, indien de finantien der Provintien de eenige sources van het vermogen der Unie moesten uitmaken en zy zyn daarom altoos bedagt geweest om door zekere fondsen ten behoeve van de Generaliteit, de finantien der Provintien te sparen. Van ouds heeft men voornamelyk daartoe geschikt de Generaliteits-quartieren, gelyk blykt uit de deliberatien van 1674, 1676 en 1681 over derzelver belasting: totdat eindelyk is geconsenteert het last en veilgeld; dit employ is ook gemaakt van het subsidie van de Barriere, zoo lang het betaald is, en de Generaliteits Lotery is opgerigt, met toezegging dat iedere Provintie daaruit zoude profiteeren na rato der Quotes, en speciaal om daaruit te vinden een fonds tot verbetering der Finantien.

Men zoude een naauwkeuriger kennis moeten hebben van de Generaliteits-Finantien, om te bepalen in hoe verre dezelve in hare tegenwoordige gesteldheid, de Provintien zouden soulageeren of ten dien effecte door verbetering kunnen bekwaam gemaakt worden; ondertusschen was het zeer te wenschen, dat, met gemeen overleg der Bondgenooten, zulke middelen konden uitgedagt, en in handen van de gemeene Regering gesteld worden, op welke eenige noodzakelyke posten konden worden geaffecteerd, die tegenwoordig uit de kassen der byzondere Provincien moeten komen en schoorvoetende geconsenteerd, of met moeite worden opgebragt.

Nuttigheid van zoodanige fondsen tot besparing der finantien van de Provincien.

De Bondgenoten hebben lang nadat de manier om de algemeene lasten by Quoten in te vorderen was geintroduceerd, egter geyverd, om zekere Middelen ten behoeve van de Generaliteit te heffen, waarvan de exempels zyn in het jaar 1633; de vyf specien van wynen, bieren, zout, zeep en lakenen; het concept in het jaar 1640 [1]) door de Provintie van Holland opgegeven, om een impost te stellen

1) Res. General. 15 Maart 1640.

op de zyde lakenen, speceryen, zuykeren en andere kruideniers waren; in 1665 [1]) het eenparig geconsenteerde grossiergeld van wynen en wyn-azynen; en eindelyk de nog heden in train zynde Middelen te water.

Wy allegeren dit niet met oogmerk om even dezelve specien van belasting ten behoeve van de Generaliteit aan te pryzen; dit zou nog mogelyk, nog nuttig zyn; maar het oogmerk dezer allegatie is alleen, om te toonen, dat de Bondgenoten van ouds in zoodanige fondsen de ontlasting der Provinciale Finantien gezogt hebben, en gevolgelyk dat het geen vreemde zaak zoude zyn, dezelve ontlasting nog in diergelyke middelen te zoeken.

Een yder weet hoe de nog overgebleven Generaliteitsmiddelen te water geheven worden en welke conniventien men in dezelve schynt te moeten tolereeren; het zy verre van ons, de Commercie met nieuwe lasten te willen bezwaren; maar wy geven aan kundiger in bedenking of er geen meerder gelykheid in de invordering behoorde plaats te hebben; of niet de securiteit, die de Bondgenoten malkanderen ten dien opzigte beloofd hebben heilig behoorde gehouden te worden, en of het niet veel beter zou zyn de lasten te verminderen, en stiptelyk in te vorderen dan dezelve in apparentie hoog te laten en aan te zien, dat ze door bekende oogluikingen worden verkort [2]).

Voor dezen heeft men als een gepast middel tot een strikte invordering aangemerkt, een geheele of gedeeltelyke admodiatie, en de ondervinding van de jaren 1687 en 1688 heeft getoont, hoezeer door de admodiatie de Middelen te water zyn toegenomen, zoodat men toen oordeelde (was

1) Res. General. 1 April 1665.

2) (Mr. J. SCHELTEMA) *Verhandeling over den geest van het Plakkaat van* 31 *July* 1725, *op den ophef der Convooyen en Licenten*, Amsterdam 1816, bl. 18 volgg. (hoofdregel: *„hard tegen de sluikers, maar zacht tegen de aangevers.*")

de oorlog niet ingevallen) dat inkomen van de Generaliteit tot vyf millioenen guldens en meerder jaarlyks te zullen augmenteren [1].

Eenige nieuwe fondsen geproponeerd.

Maar behalven deze bekende Middelen zyn er zekere belastingen, die wanneer zy provintiaal gelegd worden, in de opinie der menschen meer schynen te drukken, dan wanneer ze van Generaliteits-wege geheven worden. Er zyn ook belastingen, die schoon op zig zelven niet bezwarende egter door een Provintie niet kunnen worden gelegd, zonder haren koophandel te belemmeren, ten zy hare naburen dezelve belasting ook heffen, en zoodanige specien zyn regt geschikt voor Generaliteits-middelen; van dezen aart is de belasting door de Heeren Staten van Utrecht voorgeslagen den 5en April 1782 in een welberedeneerde Propositie ter Generaliteit, namelyk: om een impost op te stellen op de Consumtie en binnenlandsch vertier van alle vreemde en buiten de Republyk gefabryceerde zyden en wollen lakenen. Van denzelven aart zouden wy oordeelen dat een belasting zou zyn, op de Consumtie van Koffy en Thee, in de Provintien en Generaliteits-landen; een belasting welke maar zeer modicq behoeft te zyn, om aan de Generaliteit een jaarlyks profyt van 2 à 3 millioen guldens op te brengen waarvan de calcul geverifieerd word uit hetgene dit middel in de Provintie van Friesland opbrengt. De introductie van deze belasting is niet boven alle objectien, en voornamelyk zouden die objectien komen van de Provintien Holland en Zeeland, daar de Kamers van de Oostind. Compagnie resideren; maar de zwarigheden zyn niet onoverkomelyk, wanneer de impost egaal word geheven in de beide Provintien; daar het anders genoegzaam te bewyzen is dat een van de voornoemde twee Provintien die belasting niet heffen kan zonder dat de andere dezelve ook heft. Dog hoe het ook

1) Gen. Petitie pro 1723.

gelegen zy, ten minsten is het zeker, dat dit object wel een nader onderzoek van deskundigen waardig is [1]).

Het oogmerk van deze reflectien alleenlyk zynde, om een Generale recensie te doen van de gebreken in de gesteldheid der Regering en daarby aan te wyzen de maximes der grondleggers en handhavers van de Unie, moeten wy ons van verdere details dispenseren: de gronden zyn gelegd, het staat aan wyze bouwkundigen het gesticht op die gronden te voltrekken.

De gebreeken welke wy nog verder oordeelen te moeten opmerken, resideren in het stuk der *veiligheid en Verdediging van den Staat:* het zy verre van ons te willen treeden in het militair deel der defensie: dit laten wy over aan krygskundigen; maar het polityke deel van dezelve, bestaande in de voorzorgen der Regering, zonder welke de militaire kundigheden en bravoure van weinig vrugt kunnen zyn, zal alleen het onderwerp onzer reflexien uitmaken. III. Hoofd-poinct.

De magteloosheid der finantien, de traagheid der deliberatien, de slapheid in de uitvoering heeft noodwendig dit kwaad gevolg moeten medebrengen, dat in tyden van vrede de voorzorgen voor de gemeene verdediging zoodanig verzuimd zyn, dat een vyand, die lust had om de Republyk aan te vallen, altoos zeker was, haar in 't begin van den oorlog de gevoeligste neepen toe te brengen.

De bezittingen buiten Europa, die door een geest van koophandel en spaarzaamheid bestuurd worden, zyn byna nooit in een behoorlyken staat van tegenweer, en op het uitbarsten van een oorlog, moet 't geheel ligchaam van het Bondgenootschap byspringen om dezelve te beschermen.

Dit zyn waarheden die de ondervinding bewyst en de Historien dragen getuigenis, hoe dikwils de Republyk als door een wonderwerk van haren ondergang is bewaard.

Om met orde te werk te gaan, zullen wy de middelen

1) Verg. het Eerste Deel van deze Verzameling bl. 47 en 481.

tot de veiligheid en verdediging van den Staat, tot deze vyf brengen: 1 Fortificatien 2 Zeemagt 3 Landmagt 4 Magazynen 5 Alliantien en wy zullen omtrent ieder derzelve onze gemaakte reflexien ter neder stellen 1).

III. 1. Fortificatien.

Men weet dat op den ordinairen Staat van Oorlog twee posten worden uitgetrokken, namelyk voor de Fortificatien

Buiten de Provintien.

buiten en de Fortificatien binnen de Provintien: wat de eerste aangaat, dezelve is tegen den aard van hare instelling by resolutie van 15 July 1688 sedert jaren lang een doode post geweest waarop geen der Provintien heeft gefurneerd en met het jaar 1772 en vervolgens is de repartitie daarvan veranderd om een temporair soulaas te vinden voor een te veel bezwaarde Provintie: 2) de fortificatien buiten de Provintien staan dus ten laste van de inkomsten der Generaliteit, en dit is zeer goed voor zoo veel aangaat het *onderhoud* der fortificatien, maar wanneer er iets groots aan te verbeteren of te vernieuwen is dat het vermogen van de Generaliteits-Finantien te boven gaat, moet de Raad van State toevlugt nemen tot petitien welke zelden tot conclusie worden gebragt als in nood en gevaar, wanneer het de tyd niet is om de frontieren met nieuwe werken te dekken.

Binnen de Provintien.

De post van de fortificatien binnen de Provintien wordt volgens H. H. Mog. Resol. van 15 Mei 1666 quotes-wyze uitgetrokken, even als of de last van het onderhoud der fortificatien in de eene Provintie, tot die in de andere dezelve proportie had als hare onderscheiden Quotes, waarin nogthans een groot verschil is, omdat sommige Provintien Frontieren hebben, die een voormuur van de Republyk zyn, zoowel aan de land- als aan de zeekant, terwyl de andere byna niets hebben te onderhouden: waardoor men eenige

1) Hierbij te verg. *Staat der Defensie van de Republiek der Vereen. Nederlanden.* Amsterdam 1791, fol. 113 volgg.

2) Verg. de uitspraak van Prins WILLEM V van 30 October 1771 ten behoeve van Zeeland, in het Eerste Deel van deze Verzameling bl. 194 volgg.

reizen is genoodzaakt geweest die post te verhoogen voor Provintien, in welke voorname Frontieren aan de landzyde gelegen zyn, maar de zee-Provintien, schoon in oorlogstyden de sleutels van de Republyk in zig bevattende, zyn op de oude Quoten gebleven, en wanneer hare finantien het niet toelaten groote spendues te doen, is het te begrypen, dat die sleutels slecht bewaard zyn: ondertusschen wie ziet niet dat dit verloop tot groot nadeel van de gemeene veiligheid van den Staat moet uitkomen?

Een ander nog grooter gebrek is, dat schoon de Raad van Staate aan de Fortificatien binnen de Provintien tot deszelfs verzorging staande jaarlyks alles te kost wilde leggen, hetgene op de repartitien van die Provintien daarvoor gebragt is, die sommen egter niet toereiken om de frontieren in dien staat te stellen als de veiligheid van de Republyk vereischt; zoodat zulk een heilzaam oogmerk even weinig binnen als buiten de Provintien, wederom niet kan bereikt worden dan door het middel van extraordinaire Petitien, die het lot van vele andere hebben, en zoo weinig worden aangenomen als of de zaak van geen de minste importantie voor de Republyk was; waarvan de laatst gedane Petitie van 3 July 1778 tot twee millioen guldens wederom een bewys oplevert.

Een derde defect, 't geene wy willen aanroeren, is niet te remedieren, zoo lang niet alle fortificatien, buiten en binnen de Provintien, gebragt worden ter verzorging van de gemeene Regering, en dit zal waarschynlyk nooit gebeuren, omdat sommige Provintien welke die verzorging zelfs in den haren of in naby gelegene districten doen, te jaloersch zyn van hare directie en van de profyten, welke zy voor haare Provintiale Finantien, daarop nemen, om daarvan afstand te doen; maar men kan immers niet twyfelen of het met den aard eener Unie tot gemeene defensie aangegaan, overeenkomstig zy, dat met gemeen overleg op het

advys van deskundige persoonen, wierde bepaalt welke plaatsen als Frontieren in een gefortificeerden staat behooren gehouden te worden; welke werken tot hare versterking aangelegd, en welke plaatsen zonder nadeel der publyke veiligheid kunnen geabandonneerd worden Hierdoor zoude een zekere orde en samenhang in het werk van de fortificatien gebragt worden, die er nu niet schynt te zyn, omdat men maar op den ouden trant voortgaat, schoon de manier van oorlogen, sedert dat men de tegenwoordige Fortificatien noodig geoordeeld heeft, zoo geweldig verandert zy: een zaak die te meer opmerking vordert, nu de ringmuur van de Republyk aan de Brabandsche en Vlaamsche kant, na het verlies van de Barrière 1), niet meer dezelve is, die hy te voren was.

III 2. Magazynen. Wat betreft de Magazynen te Lande en hoe gebrekkig in sommige Provintien, zy het employ der posten daartoe op den Staat van Oorlog geaffecteerd, heeft de Raad van State meermalen aan de Bondgenooten als een onderwerp van het uiterste gewigt, voorgehouden en ex professo zig daarover uitgelaten in de Generale Petitie van 1755. De aanvulling van de Generaliteits Magazynen, zoo dezelve maar van eenige consideratie is, moet geschieden uit de Consenten van de Provintien, op extraordinaire Petitien, en hoe het daar mede gesteld zy, kan men afnemen uit het lot van de eerste Petitie, die, in dertig jaren tyds, tot dat einde gedaan is den 3en July 1778 tot twaalf tonnen gouds. Dezelve is tot heden toe ongeconcludeerd blyven liggen, en zal waarschynelyk in het vergeetboek geraken, totdat de nood aan den man is: dan zal men op een oogenblik alles willen hebben, in een tyd wanneer de goederen of in 't geheel niet, of slecht en duur te bekomen zyn. De overweging van zulke nadeelen schynt immers de Bondgenoten eens te moeten overtuigen, dat men op het voetspoor der

---

1) Verg. hiervoren, II. 58 volg. (February 1782).

vorige tyden, jaarlyksche fondsen behoorde te hebben tot aankoop van kanon en andere munitie van oorlog, die geen bederf subject is.

Het derde middel tot veiligheid en verdediging van den Staat, hebben wy gesteld in de *Landmagt*; hoezeer dog de Frontieren wel versterkt, en de Magazynen vol mogen zyn, spreekt het van zelfs, dat er krygsvolk vereischt wordt, om dezelve te beschermen en te gebruiken. III 3. Landmagt.

Onze ingezetenen, aan welke men gaarn toekent al de bravoure en yver, die ooit een eenige Natie tot dienst van haar Vaderland mag gehad hebben, kunnen niet voldoen aan al hetgene van reguliere Troupes wordt gevordert; hunne handtering, hunne koopmanschap en andere burgerlyke bezigheden hebben een dagelyksch toezigt en bedryf noodig 't welk met den wapenhandel immers buiten de plaatsen hunner wooning, niet strooken kan: de bekwaamheid tot bescherming van haardsteden en altaren, moet en mag zekerlyk door den Burger niet verzuimd worden. Egter kan men in den tegenwoordigen stand van zaken geen gehuurd krygsvolk ontbeeren, en daar men al ten tyde van Keizer KAREL DE VIJFDE, toen het ontwerp gemaakt was, om het land van Holland te beschermen met de ingezetenen, zonder vreemde knegten, oordeelde, *dat het ongeraden was Poorters en Landluiden te stellen tegen knegten die niets te verliezen hadden* 1), zoude deze rede ongetwyfeld, in onzen tyd vry meer geldig zyn, nadat de manier van oorlogen zoo verandert is; trouwens dat de Republyk een zeker getal goede en wel gedisciplineerde Landtroupes nodig heeft, is door den Raad van State in verscheiden vertogen, aan de Bondgenooten zoo klaar voorgehouden, dat het boven alle tegenspraak behoord te zyn; maar deze materie heeft niet minder dan de vorige te lyden door de gebreeken, die

1) Vaderl. Hist. IV D. bl. 430, 488.

gevolgen zyn van een Confoederatie uit onafhankelyke Staten bestaande zonder Generale Regering.

Vooreerst heeft men het nooit regt eens kunnen worden, hoe groot de Armée behoorde te zyn in tyd van Vrede.

Ten tweeden hebben de Bondgenooten malkanderen nooit de securiteit willen geven, dat geen afwyzing of afdanking van Troupes zou geschieden dan met gemeene bewilliging.

Ten aanzien van het eerste poinct, begrypt men ligtelyk, dat in de Unie zelve, daarop niet heeft kunnen gedagt worden: de Unie is aangegaan in 't midden van een woedenden oorlog, daar weinig vooruitzigt was te maken op den uitslag, veel minder vooraf te bepalen, wat men als dan zoude doen, en het geheel Verbond draagt de merkteekenen van meer te zyn een Confoederatie tot onderlinge bescherming, dan te bevatten de volkomen voorwaarden der Constitutie in een tranquilen staat des lands; maar zoodra er waarschynlyk hope opdaagde, dat de Republyk hare onafhankelykheid door een glorieuse Vrede zoude bevestigt zien, en in ruste de vrugten zoude mogen plukken van een langduurigen oorlog, waren verstandige Regenten aanstonds bedagt om de Unie aan te vullen en te versterken. Wy zagen hier voren, dat dit het voornemen al geweest was in de deliberatien over het twaalfjarig bestand, en toen men over een finale vrede zou gaan handelen, proponeerden de Heeren Stadhouders en de Raad van State zoo mondeling als by geschrifte [1]) aan de Bondgenooten als een preliminair poinct, *dat voor het sluiten van Vrede of Treves, het getal der Militie in vredestyd aan te houden behoorde vastgestelt, en de gemeene Unie zoo als die eertyds was gemaakt by de gezamentlyke Provintien, geconfirmeerd te worden.*

De confirmatie van de Unie was ten hoogsten noodig in

1) Z. Res. Raad van State 21 en 23 Mey 1643 aangehaald in eene Missive van welgem. Raad aan de Extr. Vergad. van 14 December 1716.

dien tyd, dewyl men inderdaad zig verbeeldde, dat het verbond maar opgerigt was tegen de Spanjaarden, en nu zonder gevaar, kon losgelaten worden, ja zelfs weinige jaren later, sommige in de magtigste Provintien, niet schroomden uit te slaan „dat de Unie was een *Societas Leonina* die nu uit was, en hare operatie gedaan had: Gelderland, Overyssel en andere waren geconquesteerde Provintien van Holland" 1).

Dit dient wederom tot een bewys van 't gene wy in 't begin dezer Reflexien aanmerkten, dat de Unie na de Munstersche Vrede haare kragt verloren had: het is waar, de bevestiging van het verbond is by de Bondgenooten als een voorafgaand besluit, voor de Vrede vastgesteld 2), en in de groote Vergadering van 1651 verklaarden de Provintien op de plegtigste wyse de Unie te zullen handhaven; maar zoo het geoorloofd is te zeggen, het waren meer woorden dan daden: want moest de Unie een eeuwigdurend verbond van onderlinge bescherming zyn, dan hadden er ook eeuwigdurende middelen van bescherming moeten vastgesteld zyn.

Het is niet genoeg, dat de Staat in tyd van nood een ressource heeft in den rykdom der Ingezetenen: de ondervinding heeft reeds zoo dikwils geleerd, dat voor geld geen volk, ten minsten, geen geoeffend volk te bekomen is, en welke de gevolgen dan van zulk een verzuim moeten zyn, is onnoodig breedvoerig te betoogen. Laat men zig slechts herinneren dat in 1664 een Bisschop van Munster den schrik zyner verwoestende en plunderende benden tot in het hart van 't Land joeg, voor dat men gereed was om hem te stuiten, en dat men in 1672 naauwelyks 6000 man op de been kon brengen om LODEWYK DE XIV de overtogt van den Ryn te betwisten.

Het is zeker, dat de Republyk niet alleen te Land, maar

---

1) Gedenkschriften van den Heer VAN AARTSBERGEN II D. bl. 281.

2) Aitzema, Vredehand. 1 D. bl. 551.

ook en wel voornamelyk ter zee, moet gewapend zyn; maar al de zorg en al de kosten besteeden aan de laatste, en de eerste geheel te negligeren, zou een fout zyn onvergeeflyk voor een Staat, welke zoovele versterkte plaatsen heeft die bezet moeten worden, en omringd is van magtige en gewapende Nabuuren.

Het zou meer van het Militair dan van het Polityk departement zyn, te redeneeren over hetgene behoort te pas te komen in een deliberatie over het getal der troupes in Vredestyd, maar dit is in allen gevalle zeker, dat de Republyk eerst en vooral met de beurs moet te raden gaan; het vermogen moet de maatstok van de depenses zyn, ten ware in cas van nood; men diende dus een aanvang te maken met de bepaling van het postuur dat de Republyk op den duur in dien tyd van Vrede kan houden, overeenkomstig met haar finantieel vermogen, en dit gedaan zynde, kunnen de Advysen der Krygskundigen eerst van nut zyn om te zien, op welke voet zoodanig een vastgestelde zaak van defensie behoort ingerigt te zyn om er het meeste voordeel van te trekken.

Die geen vreemdeling is in de raadplegingen der Bondgenooten weet, dat men voor deze geoordeelt heeft, dat de staat van de forces te land in tyd van vrede behoorde te zyn, van 50000 man daar onder begrepen 12000 man die in de Barrière moesten onderhouden worden, en dat men ook altoos getragt heeft om de Armée op zulk een voet te houden dat ze, in tyd van oorlog gemakkelyk gerecruteerd, en tot een respectabel corps kon worden gemaakt; dat men dezelve daarom ook voorzien heeft willen hebben van het noodige, om ten minste een gedeelte derzelve, in de gelegenheid, te velde te kunnen brengen; maar men weet ook, dat de uitslag der deliberatien niet altoos beantwoord heeft aan de nuttigheid der intentien.

Zien wy nu op het tweede poinct in het stuk der Landmagt, te weeten de securiteit, dat het getal der troupes

eens vastgesteld zynde, niet dan met eenparigheid der Bondgenooten behoort verandert te kunnen worden: hierin zal niemand ontkennen, dat een groot defect resideerd; want zoo er een poinct is, waaromtrent de Provintien malkanderen behooren gerustheid te geven, het is ongetwyfeld, in dat van de bestendigheid der onderlinge bescherminge, en ondertusschen staat niets wankelbaarder, indien het waar zy (gelyk het schynt te zyn, zoolang de Bondgenooten dit niet aan het Generale ligchaam der Unie hebben afgestaan) dat de posten op den Staat van Oorlog gerepartitieerd, niet langer duuren dan den tyd der Consenten medebrengt, en dat een Provintie niet goed vindende haar Consent te vernieuwen in de betaling der troupes op hare repartitie gebragt, dezelve moeten aangezien worden voor afgeweezen, ten zy de andere Bondgenooten middel weten om dezelve aan te houden.

Deze faculteit van de respective Provintien is dikwyls tegengesproken [1]), en wanneer een Provintie zig daarvan meende te mogen bedienen, waren de andere gemeenlyk van gevoelen, dat het onbestaanbaar was met de gronden van de Unie, schoon zy voor dezen hetzelve gedaan hadden, en in 't vervolg misschien weder doen zouden, maar zoodanige Resolutien in de exsteerende gevallen genomen, kan men schier nooit als grondwetten van de Constitutie allegeeren, omdat er altoos iets op te zeggen valt, wanneer men dezelve op een volgend geval wil appliceeren.

De eenige remedie tegen deze kwaal, die nogthans veel meer te hopen dan te verwagten staat, zoude zyn te amplecteeren den voorslag by den Raad van Staate gedaan by het slot der Generale Petitie pro 1754 en in die van 1755 herhaald, om in den Staat van Oorlog te separeeren, dat geene 't welk ordinair en bestendig behoort te zyn, van

---

1) Z. onder anderen: Gen. Petitie pro 1716 gedrukt bl. 18.

hetgene extraordinair en temporair kan blyven; in dier voegen: „*Voor eerst*, dat met gemeen goedvinden van de Bondgenooten, zoude behooren te worden gearresteerd een Generale staat of lyst voor alle zoodanige posten, als voor ordinaire gezette lasten in tyd van Vreede zouden worden aangezien: *Ten tweeden*, dat al zulke posten en geene andere, zouden behooren uit te maken den ordinairen Staat van Oorlog, en aldaar ten aanzien van het montant van alle gerepartitieerd worden, Quotas gewyze: *Ten derden*, dat dezen ordinairen Staat, zonder verandering, zoude behooren te blyven stand grypen, zoolang er met gemeen goedvinden geen andere zou zyn geinformeerd en aangenomen; *Ten laatsten*, dat alle extraordinaire en temporaire lasten zouden behooren te worden gebragt en gerepartitieerd op een extraordinairen Staat van Oorlog, die niet zoude mogen worden verzwaard dan met gemeen consent der Bondgenooten."

III 4. Zeemagt. Omtrent het vierde middel door 't welk de veiligheid en verdediging van den Staat wordt uitgewerkt, te weten de Zeemagt, heeft men van ouds daarin geconvenieerd, dat hetzelve in onze Republyk de voornaamste zorg van de Regering behoort te trekken; maar ten aanzien van de uitvoering, is het niet beter gesteld dan met al het vorige.

Wy moeten hier repeteren een reflexie by een andere gelegenheid op dit subject reeds voorgesteld. Indien men in de Historien las, dat er een Republyk geweest was grootendeels aan de zee gelegen, gevestigd op den koophandel, en ryk in verafgelegen Bezittingen; dat de Regenten van de Republyk een jaarlykschen Staat van depenses tot de gemeene verdedigingе consenteerden, ten bedragen van tien of twaalf millioenen zonder dat er een stuiver opgebragt wierd voor de zaken van de Zee; dat eindelyk die zelve Republyk haren koophandel, hare bezittingen en hare vryheid verloren had: welk oordeel meent men, dat verstandige Polityken over zoodanig een Gouvernement zouden

stryken? immers zouden zy voor zeker houden, dat de oorzaak van dit verval te zoeken was in het verwaarloozen van de bescherming ter zee; zy zouden oordeelen dat een bepaald getal van oorlogschepen, als een grondwet van den Staat, had behooren vastgesteld te zyn; dat het gebrek aan dat getal, door gedurigen aanbouw had moeten gesuppleerd zyn; dat de Admiraliteiten gedurige subsidien hadden behooren te ontvangen om die kostbare lighaamen van schepen en het benoodigde in de Magazynen te onderhouden; dat men van de zeehavens van het land alle mogelyke party had moeten trekken, om de schepen in tyd van vrede te bewaren en in tyd van oorlog een veilige toevlugt te verschaffen: zy zouden er byvoegen, dat die Republyk door jaarlyksche Equipagiën, den geest van den zeedienst in activiteit had moeten houden, dat zy arrangementen had moeten maken om de schepen spoedig te bemannen.

Deze en diergelyke reflexien zoude men met een bedaarden zin maken op de fouten eener Republyk, die misschien voor twee duizend jaren bestaan had, en men zoude volgens alle regels van een gezonde Politique besluiten, dat die Republyk onvermydelyk heeft moeten te gronde gaan door haar eigen verzuim.

Zoude het nu wel noodig zyn een nader applicatie van deze reflexien te maken? kent niet een yder aan dezelve den stand van zaken in onze Republyk? moet men niet geconvinceerd zyn, dat dit allervoornaamste gedeelte der publyke defensie rondom melaatsheid 1) is? Wy spreken wederom niet van de interieure gebreken in de Marine; om dezelve te kennen, behooren Militaire kundigheden, maar het algemeen bestier van de Regering omtrent dezelve, is het onderwerp dezer reflexien.

---

1) Eene uitdrukking, misschien aan den scherpen uitval van W. SCHORER tegen de Regtspleging zyner dagen, ontleend.

Zoo weinig de Bondgenooten een vasten Staat van de Landmagt in tyd van Vrede hebben vastgesteld, even zoo weinig is dat gedaan ten opzigt van de Zeemagt; men heeft voorheen geoordeelt, dat de Republyk altyd behoorde voorzien te zyn van 96 schepen van Linie [1]) en men insteerde in 't begin van deze Eeuw nog op den aanbouw van het mankeerende aan dat getal: tegenwoordig wordt geoordeelt, dat een minder getal voldoende is, maar hoe het daar mede ook gelegen zy, het is zeker dat de Republyk altoos behoord gehouden te worden in zoodanigen postuur als geproportioneerd is aan haar Finantieel vermogen, en zoo veel als doenlyk is aan de magt der naburige Maritime Mogendheden, met welke de Staat iets kan te demêleeren krygen. De waarschynlyke oorzaak van het verval der Zeemagt, is geweest de steun op de oude verbintenissen met Engeland, en die steun nu ontvallen zynde, vereischt dit redres een verdubbelde attentie: het aanbouwen van Schepen is geduurende den laatsten oorlog, met yver by de hand genomen; hiertoe zyn millioenen besteed; maar wat zal het baten, zoo er geen permanente Fondsen zyn, om de Schepen te repareren, de oude te suppleeren, en de magazynen in completen staat te onderhouden? ordinaire middelen zyn er niet voorhanden; de Admiraliteits-collegien aan welke die zorg incumbeerd, zyn niet in staat om uit hare eigene Finantien extraordinaire depenses te doen; de Middelen te water worden met conniventie ingevordert, en al had dit geen plaats, zoo verminderen dezelve egter van dag tot dag door de vermindering van Commercie in sommige Provintien, terwyl nagelaten is een essentieele voorwaarde van de oprigting der Admiraliteits-collegien, namelyk *dat 't een Collegie aan het kort van het ander zou moeten subvenieren,*

---

1) Generale Petitie pro 1716 en berigt Admir. in Zeeland 25 Oct. 1717' State Notulen ejus anni bl. 896.

om aldus het vermogen van de onderscheiden Collegien egaal te maken; een voorwaarde van dat belang gerekend, dat de Provintie van Zeeland zonder dezelve heeft geweigerd in de Instructie van 1597 te consenteeren.

Het gevolg van dit defect moet dus al wederom zyn de gewone toevlugt tot extraordinaire Petitien; en zoo de Consenten wat lang agter blyven of niet gepraesteerd worden, dan zal men alras de vrugteloosheid der besteedde millioenen ondervinden.

Alle menschen dien het welzyn van 't land ter harte gaat, hebben met blydschap gezien de pogingen tot verbeteringen welke het gevoel der gebreken in den laatsten rampspoedigen oorlog verwekt heeft: de plans tot oprigting van een Corps mariniers 1) tot spoedige en goede bemanning der schepen van oorlog, het rapport van de inspectie der zeegaten van den Helder, Texel en Vlissingen, de advysen tot het beramen van vaste jaarlykse Equipagien, van alle welke welgemeende pogingen zy den goeden uitslag met hunne wenschen te gemoet gaan; maar zy kunnen niet verbergen hunne vreeze, dat deze heilzame maatregels of geheel niet, of maar voor een tyd, zullen kunnen in train gebragt worden. Zoolang de Bondgenooten niet goedvinden, dezelve eens voor altoos, of voor een zekeren termyn van jaren onwrikbaar vast te stellen, en mag men zeggen independent te maken van jaarlykse Consenten; zoo lang dit niet geschied, zal de uitvoering dezer maatregels haar aandeel hebben in de gebreken die wy hier voren reeds hebben voorgesteld, en dit bewyst wederom dat het herstel der defecten in de Generale Regering van het Bondgenootschap behoort voor te gaan, eer men effect kan verwagten van de beste projecten tot deszelfs zekerheid en defensie.

Het laatste stuk dat onze overweging voor een wyl ver- III 5. Alliantien.

---

1) Te verg. de latere Propositie van Prins WILLEM V, 17 Maart 1789, in *de Chalmot, Verzamel. van Placaten* enz., XII. 112 volgg.

dient, is dat van de *Alliantie* met andere Mogendheden. Men heeft somtyds zulke denkbeelden gehad van het vermogen dezer Republyk, dat men staande hield, zy kon zich zelfs met eigen kragten verdedigen zonder de hulp van vreemde Mogendheden te behoeven; maar indien de ondervinding het bedriegelyke van die stelling niet leerde, zou men een kragtige, en op gronden van gezonde Staatkunde steunende wederlegging daarvan kunnen vinden in de Generale Petitie van den Raad van State voor het jaar 1723.

Voor zooveel ons bekend is, heeft de Republyk tegenwoordig geene defensive Tractaten met eenige Mogendheid, en wanneer of met wien zy dezelve moet zoeken aan te gaan, hangt af van de omstandigheden der tyden. De vriendschap van Mogendheden is niet als die van particuliere persoonen, welke somtyds gebouwd is op een affectie waarvan men geen rede weet te geven, daar de vriendschap die de Mogendheden elkanderen bewyzen, alleenlyk steunt op wederzyds belang en gesouteneerd word door magt.

Het stuk van Alliantien die aan de Republyk meest convenieeren, is van te veel omslag en dependeert van te veel consideratien, om in het afgetrokkene beredeneert te worden; maar indien men ons Gouvernement kan te laste leggen dat hetzelve zig voor dezen, te diep in de buitenlandsche belangen der Mogendheden gestoken heeft en somtyds Alliantien tot onderlinge defensie gemaakt waardoor de Staat in zware oorlogen is ingewikkeld, zoude het nogthans nu te bedenken zyn, of dat object tegenwoordig niet te veel uit het oog verloren word, en of dit ook niet een van de redenen is der minachting met welke de Republyk buiten 's lands bejegent word.

Het is in allen gevalle zeker, dat wanneer de Republyk door de overmagt van hare vyanden genoodzaakt word naar uitheemsche hulp om te zien, dezelve veeltyds niet zoo spoedig kan verkregen worden als de nood eischt, en

dan nog niet dan op zulke lastige en kostbare manieren, die by andere omstandigheden van tyden niet geaccordeert en waarschynlyk niet gevraagd zouden geweest zyn.

Zoo hebben wy dus verscheiden gebreken in de Regering van de Republyk in hare finantien, in hare verdediging met een opslag van het oog doorgeloopen, dog zy zyn de eenige niet, welke men zou kunnen ontdekken, maar zy zyn groot en menigvuldig genoeg om een spoedig redres te vorderen.

Hoe wenschelyk zoude het nu zyn, dat Regenten, die hunne stem met zooveel kragt verheft hebben over het verkeerd bestuur en over de inactiviteit in den laatsten oorlog, de handen aan het werk sloegen om de Republyk te genezen van de kwalen, die haar altoos inactif zullen maken en die anders zoo lang zullen inkankeren, tot dat buitenlandsche Mogendheden een einde maken van onze verdeeldheden, van onze fouten, maar tegelyk ook van onze existentie, en wanneer het te laat zal blyken, dat misbruik van vryheid, ons de vryheid heeft doen verliezen; even gelyk het lot is geweest van de voortreffelyke Grieksche Republyk van Achaien, die van alle bekende Staten, de meeste overeenkomst van Constitutie had met de onze, en van welke de Historieschryver JUSTINUS zegt L. 8 Hist. *pr. Graeciae civitates dum imperare singulae cupiunt, imperium omnes perdiderunt.*

XXVIII. *Antwoord op* VAN DE SPIEGELS *brief van 10 September* 1783 [1]).

Wel Edele Gestrenge Heer!

Zodra ik UWelEdGestr. zeer geeërde letteren van den 10de Sept. had ontfangen, heb ik myn werk gemaakt, om

1) Hiervoren, bl. 223 volgg. En verg. wegens den naamloozen Schryver over de Militaire Juridictie, het vermoeden geuit bl. 233.

by den Boekverkooper BLUSSÉ my t' informeeren, naar den aucteur van het boekje: *Brief van een Heer in Holland* enz. Hy zeide: den aucteur niet te weeten, maar dat het stukje hem ter drukperse was bezorgt, door een Heer van karakter, dien hy kende; hy wilde my dien Heer niet noemen, ik verzogt hem toen, aan dien Heer te willen proponeeren, of Zyn Ed. zig aan my geliefde bekend te maaken, om dan mondeling met my, of anders door middel van hem BLUSSÉ, te confereeren, hoopende dus Zyn Ed. en gevolglyk den Briefschryver, in een beter begrip, aangaande UWelEd.-Gestr. oogmerken en denkwyze te brengen, dan de Briefschryver schynt te hebben; ik gaf hem met één d' argumenten op, welke UWelEd.Gestr. my, in Desselfs brief schryft. — Eenigen tyd daarna, bragt BLUSSÉ my bescheid, dat die Heer voor als nog niet goedvondt, zig aan my t' openbaren, maar meende dat 'er wel eens van zelve zig gelegenheid zou opdoen, om my te hooren, en te spreeken; doch te vergeefs heb ik daarop, tot hiertoe gewagt, ik had anders, UWelEd.Gestr. al eerder geantwoordt, 't welk ik nu vertrouwe, dat verschoning by UWelEd.Gestr. zal vinden.

Uit hoofde van waare agtinge, die ik voor UWelEd.Gestr. heb opgevat, en van verschuldigde erkentenis van zo veele vriendschapsblyken, als ik van UWelEd.Gestr. genoten heb, rekende ik het altoos myn pligt, en eer, dit myn gevoelen, als 'er van UWelEd.Gestr. gesproken werdt, openlyk te betoonen, en uit dat zelve beginzel, zal ik gaarn volharden, UWelEd.Gestr. goeden naam en manier van denken, daar het pas geeft, te verdedigen tegen lasteringen en kwaade vermoedens, te meer, daar UWelEd.Gestr. my in Desselfs brief verzekert, nog in dezelve principes te verseeren, als voorheen, en in dit geval van de Promemorie niet anders dan naar licht en pligt, te werk te zyn gegaan. Alleen doet het my leed, dat ik niet veel gelegenheid daartoe heb, om dat ik weinig met Politieke Heeren omgaa, en geen bekwaam-

heid heb, om over zulke materien, gelyk van dien Bestalt-brief en dergelyken, die van myn departement niet zyn, te discoureeren.

Kan ik verder in staat zyn, UWelEd.Gestr. van eenigen dienst te weezen, disponeer vrylyk over my, en vergun my UWelEd.Gestr. te betuygen, dat ik, na toewensching van de dierbaarste zegeningen over UWelEd.Gestrs. persoon en familie, en gewigtige ambtsbezigheden, met opregte hoog-agting altoos ben

Dordrecht, den 7. October 1783.

UWelEd.Gestr. onderdanigen Dienaar,
JACOB HENDRIK VAN DEN DOORSLAG.

XXIX. *Beredeneerde Cataloog van een verzameling Schilderyen, door Voornaame Lieden van ons Land vervaardigt.* [1]

VOORREEDEN [2].

Aan wien kan ik beeter dit beredeneerd *Cataloog* van Schilderyen, door de aanzienlykste Lieden van Nederland vervaardigd, opdraagen, als aan een Vriend, die de vereischte bekwaamheid heeft, om door zyn kunstig *Burin* die Schilderyen zodanig te vermeenigvuldigen, dat zy in elks handen kunnen geraaken. Mogelyk zult gy verwonderd zyn, nimmer te voren van deeze Verzameling gehoort te hebben,

---

1) „In Holland, 1783."

2) „Opdragt, of hoe men het noemen wil, aan de Heer VINKELES, voornaam Plaatsnyder in ons Vaderland." Van den „*Catalogue raisonné d'une collection de Tableaux peints par les plus fameux artistes de ce pays*", (1783 32 bl.) schryft R. M. VAN GOENS: „The *Catalogue de Tableaux* was written at Hague, J never knew by whom, but certainly by a man of fashion and taste." Z. mr. B. TEN BRINK, *Levensbeschrijving van* R. M. VAN GOENS (Utrecht 1869) bl. 173 volg.

en nog meer van de gaaven van verscheide lieden, daar in vermeld, die gy voor zo kunstig niet en hield; hier op zal ik antwoorden, dat ook die Collectie met zeer veel moeite en onnoemelyke kosten door een Liefhebber verzameld; S, die dezelve zeer geheim gehouden, en ons maar ter naauwer nood toegang daar toe verleend heeft; en wat de groote gaven der uitvoerders van dien betreft, die zyn alleenlyk toe te schryven aan de waare Republicaansche Regeering, die nu (God lof) by ons stand grypt, die alleen en in alle tyden alle gaven zonder eenige voorbereidende studie heeft weeten voor te brengen. Een weinig nadenken over het gebeurde in vroegere eeuwen, en eenige voorbeelden zullen Uw zulks nog tastbaarder maken.

Was het niet het vrye Atheenen, het welk DEMOSTENES [1]) tot Generaal van haar Leger teegens PHILIPPUS aanstelde, en hem de nodige bekwaamheid door die aanstelling daar meede teffens inboezemde, daar hy te voren geene andere wapens als de welspreekenheid kende?

Hebben wy het vrye Roomsche volk niet gezien, een Slagter [2]) van zyn toonbank haalen, en hem tot Veldoverste aanstellen. Wie gaf aan hem, eer hy nog zyne met bloed besmette handen afgewischt hadde, bekwaamheid tot die post, als alleen de vrye stemme des volks? Zelvs tonen ons in Monarchique Regeeringen de geschiedenissen, dat wanneer door toevallige omstandigheeden de Vryheid ook haare straalen daar liet flikkeren, zy ook dan gaven uitstorte op onbekende lieden, by wien men ze niet verwagt ofte immers bevroed had. Blykens MAS ANIELLO, dien zagtzinnigen Visscher dien het volk van Napels tot haaren Opperhoofd gekozen had.

Vrankryk zag men gedurende de Ligue BUSSY LE CLERCQ,

1) „Die de Slag van Cheronea verloor door zijne onkunde."

2) „VARRO befaamt door de Slag van Cannes."

Schermmeester, en gedurende de Minderjarigheid van LODEWYK DE XIV, de schrandere BROUSSEL.

Maar om weeder te keeren tot Gemeenebesten, die eene naauwer overeenkomst met het onze hebben, wat was het anders als deze Vryheid, die zelvs de dieren nutte gaaven voor Romen inboezemde [1]), uitwyzens de Hoenders, die door hunne vrye wil in het eeten, het Lot van dat Staatsgebouw zo dikwyls beslist, en wiers gedwongen overtollig drinken, welke gruwel door de Eedelen en dus ook Tyrannieschen APPIUS CLAUDIUS gepleegd, Romen zulk eene gevoeligen slag toebragt. Zo onbegrypelyk zyn uwe werken, O Vryheid! dog zonder hier te onderzoeken, hoe nuttig de dieren, in schyn het meeste van verstand beroofd, in volle vryheid gelaaten, voor ons thans verbeeterd Staatsgestel zouden kunnen zyn en reeds daar toe gebruikt worden, keeren wy weeder tot ons onderwerp, om Uw ontrent dit werk nog eenige vryheidlievende en patriottische aanmerkingen onder het oog te brengen, hoe nut zoude het zyn, dat elk en een iegelyk, in eenige waardigheid zynde, verpligt was zo een Stuk in de Verzameling te brengen. De Engelschen, hoe zeer wy hun overtreffen in waar Patriotismus en kennisse, schynen daar nogtans een voorgevoel van gehad te hebben, door te bepalen, dat elk en een iegelyk in een Gild moest beschreeven worden, ten einde uit de keuze van de verschillende ambachten, ook van de verschillende gemoederen te kunnen oordeelen. Maar wat zouden wy, indien myn voorstel doorging, hier in zo als in alle andere zaaken dat woeste volk overtreffen. Een Schilder, zig altoos zelvs in zyne werken schilderende, ontdekt daarinne zyne neigingen, gemoetsgestel, en denkensaart. Dus zoude deeze Verzame-

---

1) Verg. in de Inleiding tot het Eerste Deel, bl. 11—13 wat van VAN DE SPIEGELS Carmen heroicum *de animâ brutorum* (of dieren al dan niet eene ziel hebben?), is medegedeeld.

lingen aan Neederland alle haare Amptenaaren doen kennen, en dan zou de vrye stemme des volks met nog meer wysheid en onderscheidenheid, als immer de Grieken en Romeinen betoond hebben, hunne eigene Regeerders kunnen verkiezen en 't verbaasd Europa door hunne wysheid betoveren.

Wy verblyven

Uwe goede Vriend.

D. H(ertog) DE LA V(AUGUYO)N. N°. 1 [1]).

Primusque malorum Causa fuit.

De Fabel van de Bok en de Vos, door LA FONTAINE. *Met deeze Vaersen.*

Si le Ciel t'eut donné, dit-il par excellence,
Autant de jugement que de barbe au menton,
Tu n'aurois pas à la legère,
Descendu dans ce puits; or adieu, j'en suis hors.
Tache de t'en tirer et fais tous tes efforts.

De Schilder schynt veel vermaak in dit werk gevonden te hebben, aangezien de moeite dien hy genomen heeft om het te voltooyen, en de sierelyke vergulde lyst welke hy daar aan te koste gelegd heeft.

De Bok aan de hals toe in de put geeft de grootste verleegenheid te kennen, en kan niet eens met de voorpoten op de rand van de put komen, om zig zelvers te helpen. De Vos heeft de loosheid in de oogen geprent en lykent volmaakt op Reintje de Vos, zo meesterlyk beschreeven in Uilespiegel; wy zouden byna vermoeden dat het van zyn familie was, maar andere Geleerden houden staande, dat hy van het geslagt van die Vos is, die de passie predikte

---

1) Eigenhandige aanduiding door VAN DE SPIEGEL, van de in dezen Cataloog voorkomende personen.

om onder dat voorwendzel de Boer zyne ganzen te steelen. Ondertusschen kan men zeggen, dat dit Schildery volmaakt in de Fransche smaak is.

DEZELVE. N°. 2.

Tu potes unanimos armare in proelia,
Fratres, atque odiis versare domus.

Don PEDRO DE LA CUEVA, *Marquis van Bedmar, Ambassadeur van Spanjen te Venetien de tyding ontfangende, dat zyne zamenzweering teegens dat Gemeenebest ontdekt is.*

Van alle de schelmstukken die de Geschiedenissen ons verhaalen, is dit eene der afschuwelykste. Een Afgezant, die een Vreedes werktuig moest zyn, brouwt, onder het kleed van Vriendschap, een zamenzweering om een bloeyend Gemeenebest ten onder te brengen en het te vernielen: moord, brand en verwoesting zyn de eerste werktuigen dien hy daar toe beraamd; hy vind in dat zelve Gemeenebest laage zielen die met hem daar in mede werken, en alles schynt tot het dadelyk uitvoeren zyns voorneemens vaardig, wanneer de Voorzienigheid, met meededogen aangedaan over het lot dat zo veele ongelukkige dreigd, en wiens gedugt besluit Venetien nog wilde bewaaren, de geheele zamenzweering ontdekt, en ze daar door doet mislukken. BEDMAR schynt verwoed, toorn en gramschap zyn op het verwilderd gezigt te leezen, niet die toorn die somwylen in d'Eelste zielen brand, maar die, welke in het Godloos hart woed, wanneer het zelve in zyn gruwelen gestuit en het voorgenomen slagtoffer aan zyne woede ontrukt word. Hoewel in dit Schildery de natuur volkomen gevolgt is, kunnen wy onze veragting niet verbergen teegens een Schilder die zulke voorbeelden uitzoekt.

R(idde)r v. n. k(insberge)n, S. B. N.

Tu maximus Ille est.

Fabius maximus *het Romeinsche Leeger teegens* hannibal *commandeerende, en van Romen ontfangende de Schotschriften welke men teegens hem verspreide.*

Fabius maximus van wien de Nakomelingschap met virgilius gezegd heeft: *Cunctando restituit rem,* die omtrent alleen by de Romeinen begreep, dat men niet als met tyd cavelende de zaaken kon herstellen, zig in staat brengen aan de magtigen vyand het hoofd te bieden, de nieuwe geworvene manschappen oeffenen, en de oude van hunne vooroordeelen geneezen. Die zelve fabius maximus kon eevenwel de pylen van den nyd niet ontgaan, de c....... s, de g..... s, de t....... s, de v. n d^{ms} van Roomen 1) schreeuwden en schreeven teegens hem, als of hy door inactiviteit het Vaderland verried, zig met de Overzeesche Vyanden verstond, en tragteden hem zyn duur verworven eer te ontrooven. De Schilder heeft het oogenblik waargenomen dat den Held die Libellen leest, waarmeede de grond om hem heen bezaaid is. Op het weezen is die calmte, die de vrugt is van een gerust geweeten en die onverschrokkenheid waar meede hy zo veele gevaaren getart heeft; in het doordringend oog is by de veragting voor de Laster en haar vuil uitbraakzel, teffens te leezen het meëdelyden voor een arm misleid volk, het welk men zogt teegens zyne Weldoenders opterokken. Wy hebben maar een gebrek in dat Schildery kunnen vinden, en zulks is geen fout teegens de Schilderkonst, dewyl het werk ons volmaakt voorkomt, maar een Chronologische fout, hier in bestaande, dat onder de Libellen, zynde Manuscripten, die op de grond leggen,

---

1) De capellens, de gijselaars, tegelaars, (z. rendorp, Memorien I. 26.) van dams.

twee gedrukte Couranten zyn: een ieder weet immers, dat de Drukkunst niet voor de vyftiende Eeuw uitgevonden is, en dat men voor de voorleedene Eeuw geen Couranten gehad heeft.

B(ar o)n V(A)N C(APPELL)E T(O)T D(E) P(OL)L. 1)

Seditione potens.

De Ondankbaarheid.

Dit Schildery is een der fraaiste dat gevonden kan worden. Het Ondier is met de allereenvoudigste kleuren afgemaald, en bewyst ten vollen het gezegden van BOILEAU,

> Il n'est point de serpent ni de monstre odieux,
> Qui par l'art imité ne puisse plaire aux yeux.

Het schynt nog in ondeugd en kwaadaardigheid te overtreffen de dieren, waar meede men gewoon is de ondankbaarheid te verbeelden, en die het omringen. De Schilder betoont eene onuitspreekelyke bekwaamheid omtrent diergelyke voorwerpen te hebben: alleen vinden wy een byvoegzel in dat Schildery het welk wy niet verstaan, te weeten dat het voornaam figuur schynt te willen schuilen agter het beeld der Vryheid, het welk nogtans zeer misbruikt en schier onkennelyk is. Zulks geen gewoon attribut van de ondankbaarheid zynde, moet een zinspeeling weezen op een voorwerp aan den Schilder bekent, dewyl wy geen grove fouten kunnen verwagten van een Auteur, dewelke anders zo volmaakt geslaagt is, en met zoo een levendig gevoel van zyn voorwerp bezield schynt.

---

1) VAN DE SPIEGEL bedoelt VAN DER CAPELLEN, maar is meermalen in het spellen ook van andere namen, min naauwkeurig.

V(ice) A(dm.) H(ARTSINC)K.

Tu ne cede malis sed contra audentior ito.

NICIAS, *Bevelhebber der Atheniënseren, in hunne ongelukkigen Oorlog teegens de Siciliaanen Krygsraad houdende.*

Hoewel niet veel te roemen is op dit Schildery waarvan de verwen zeer flaauw zyn, heeft het nogtans hoedanigheeden, die het eenigzints aangenaam maaken voor lieden, aan wien de Geschiedenissen van dat Gemeenebest bekend zyn. Dezulke weeten dat de Atheniensers de allerergste Regeering hebbende, (te weeten de Democratiesche) telkens door het geschreeuw van onkundige en eerloze deugnieten, die alleen hun eigen voordeel beoogden, tot onverstandige uitstappen overgehaald wierden, die dan ook eindelyk hunnen ondergang bewerkt hebben. Dus waaren zy dan ook door een dergelyke dryfveer in eenen Oorlog met de Siciliaanen ingewikkelt. NICIAS was tot Bevelhebber aangestelt, en hoewel anderzints niet onbekwaam, werkte de vrees voor eene toomelooze hoop, die alleronkundigst alleen by den uitslag oordeelde, en de Gezaghebbers tot slagtoffers nam van het mislukken der dikwyls onmogelyke bedoelde onderneemingen, zoo sterk op zyn Geest, dat, niets op zig durvende nemen, zyne Veldtogt ongelukkig afliep, en hy dus eevenwel het slagtoffer wierd der beveelen, van dien hoop, waar voor hy geschroomt had. Het is die angstvalligheid, die den Schilder vry wel getroffen heeft, en welke zigtbaar op het gezigt van NICIAS te leezen is, die de grootste verdiensten van de Schildery uitmaakt. Hy heeft het tydstip waargenomen, dat NICIAS eenen grooten Krygsraad houd, alwaar de verschillende gedagten van de Leden, die op hunne weezens geschilderd staan zyne bekommering ver-

meerderen [1]). Deeze laatste trek kan mogelyk van een algemeen nut zyn.

S(chout) b(y) N(agt). S. D(EDEL).

Si fractus illabatur Orbis,
Impavidum ferient ruinae.

De Onverschrokkenheid.

Dit Beeld is met zeer levendige kleuren en veel smaak geschilderd. Het heeft de gedaante van een man in de bloey zyner jaaren, vuur, vlam en water schynen zig te vereenigen om hem te vernielen, en zulks tart hy met een bedaard gelaat, waarin men kan zien de volkomene kennis van het gevaar, hetwelk hem dreigd, gepaart met de koelste dapperheid. Alleen is het Beeld wat dik en zwaarlyvig uitgevallen.

G(ener.) M(ajor) DU M(OULI)N [2]).

Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

ARISTIDES *bygenaamd de Regtvaerdigen.*

Nimmer heeft een Schilder al wat de Geschiedenis ons van deezen Athenienzer verhaalt, zo door het pinceel weeten aftemaalen. De houding, de kleeding, de trekken van het weezen, alles beteikent eenvoudigheid, deugd, mensch-

1) Zinspeling op den Krijgsraad, door den Admiraal HARTSINCK belegd den 4 September 1782 en volgende dagen. Verg. de Bylagen tot 's Prinsen Memorien van 7 October 1782 en 18 February 1783.

2) Verg. de State-notulen van Zeeland 17 January 1785 en in de Bylagen, de Memorie van den Generaal C. DU MOULIN, *over de noodzakelykheid om het Corps Ingenieurs, in dienst van den Staat der Vereenigde Nederlanden, te verbeteren*, reeds den 27 November 1776 ingeleverd. (18 bl. fol.)

lievendheid, en trouw, gepaart met belangeloosheid, onverschrokkenheid en vaderlandsliefde. Op het weezen van den eerwaardigen Gryzaart staat den Lof te leezen, dien hem gansch Griekenland toezwaaide, dat hy de allerregtvaardigsten van dat Gewest was. Indien (waaraan men niet twyffelen kan) de denkenswyze van een Auteur een allersterksten invloed op zyne werken heeft, zo strekt die Schildery tot onsterflyken Lof zo wel van den Schilder zyn moreel Caracter als van zyn Penceel.

B(aron) V(A)N C(APPELLE)N T(O)T DE M(ARSO)H.

Inscitia Reipublicae.

TACITUS.

PHORMIO HANNIBAL *te Ephesen onderhoudende.*

Dit geval leevert ons d'oudheid als het voorbeeld van de waanwyste gek, die immer bekend was. PHORMIO, die nimmer Kryg gezien had, wilde daarin les geeven aan HANNIBAL, die onder de Waapenen grys geworden was, en hem bewyzen, dat hy die kunst niet verstond. De veragting van HANNIBAL en de verwaande onweetenheid by PHORMIO zyn beide meesterlyk uitgedrukt. Eene zinnelooze Vrouw, die PHORMIONS zakken met geld vult, vercierdt nog dit Schildery, eene der fraaiste dezer Verzameling.

V(ice) A(dmiraa)l Z(OUTMA)N.

Victor aget Currum.

DUILLIUS *die d'eerste Steeven Kroon te Romen verkreeg.*

Deeze gebeurtenis, die by de Romeinen eene algemeene vreugde veroorzaakte, wyl men haast niet geloofde Admiraals te hebben, die bestand waaren teegens de ervaarene

Cartagenienzers, gaf eene onsterfelyke roem aan DUILLIUS. Men ziet hier den Held met zyn Zeegeteekenen vercierd, en de zeedigheid van zyn gelaat schynt nog zyne roem te vermeerderen. Dit stuk is in allen opzigten uitmuntend.

P(ensionari)s DE G(YSELAE)R v. Dordrecht. N°. 1.

Et te Catilina minaci.

CLEON PERICLES *beschuldigende.*

Al weederom een geschiedenis uit Atheenen; en het is niet te verwonderen, dat onze Schilders zo veel uit die bron geput hebben, wanneer men nagaat de gelykenis tusschen dat Gemeenebest en het onze. PERICLES, aan wiens voorouders Atheenen haar Vryheid verschuldigd was, en die aan het hoofd haarer Regeering was, kon dus ook de pylen van de nyd niet ontgaan. Een CLEON, het schuim van Atheenen, die door zyn kwaadaardigheid, en gestadig geschreeuw in de gunst van dat wispelturig volk geraakt was, beschuldigde hem opentlyk in de Vergadering, van niet in den Oorlog teegens de andere Griekse volkeren alles gedaan te hebben, wat men verwagte, en bewoog het volk, hem als Generaal aftezetten. Het Beeld van CLEON is volmaakt uitgewerkt, hy voegt, by d'onbeschaamdheid van die beschuldigers, naderhand by de Romeinen met de naam van Delateurs bestempeld, trekken, die men verwagt op het weezen van iemand, uit het stof gereezen, en van niets door laage middelen tot het hoogste bewind gekomen De haat en nyd schitteren in zyn oogen, en het schynt dat men uit de trekken van de mond zien kan wat onbeschofte taal hy voert. PERICLES is zo wel niet naargevolgd als ons de Geschiedenissen leeren. In plaats van te schilderen die gedweeheid en die onderwerping dien hy betoonde, ziet men op zyn gelaat onverschrokkenheid en bedaardheid, en

de eenige hartstogt die men by hem bespeuren kan is die van veragting omtrent zyn beschuldiger, zo dat men haast zoude geloven dat den Auteur een heedendaagsche gebeurtenisse heeft willen uitschilderen.

DEZELVE. N°. 2.

Patriottische Vryheid zonder verbloeming.

Men ziet hier een loontrekkende bediende eener onzer oudste Hollandsche Steeden in Conferentie met een vreemde Afgezant, kennelyk aan zyn Ridder-Ordre. Onzen Patriot hoegenaamt niet beschroomt door de teegenswoordigheid van iemand, die maar een Koning verbeeld, zit gerust zyne voeten te wassen en de nagels zyner toonen te knippen, zonder eenigen agt op zyn Gezelschap te slaan. Kan al wat de Geschiedenissen ons leeren van CRATES en DIOGENES die Grieksche Wysgeeren hier by haalen, en zal by 't laate nakomelingschap de huwelyks voltrekking van den eersten, en het vat van de laatste niet voor dit tobbetje moeten zwigten? Men moet den Schilder pryzen dat hy zulke merkwaardige gedenkzuilen door zyn penceel vereeuwigd.

W. J. B(aro)n B(ENTINC)K.

Dulce et decorum est pro patria mori.

Wie kan dien Held gekwetst in zyne glorierykste Overwinning en aan die wond zieltogende, zien zyne Vrienden en Officieren vertroosten, en zig op zyn sterfuur met reeds verbleekte lippen verheugen over 't zeegepraalen van zyn Vaderland, zonder aandoening; maar wat vermeerderd die aandoening, en wat word zy gevoeliger wanneer wy ons

herinneren in onze dagen gezien te hebben dien jongen Held dien wy dagelyks betreuren. In die zelvde omstandigheid zo als den Grieksen Held laat hy geen kroost naar, maar ook zal hem zo als aan EPAMINONDAS zyne Overwinning daar voor verstrekken en zyn naam vereeuwigen; ja dappere B...., altoos zal uw naam in de dankbaare monden der Nederlanders woonen en hun de D(oggers)b(ank) herinneren, en nimmer zal Vriendschap en Agting ophouden Laurieren en Bloemen op de Cypressen van uw grav te strooyen.

B(urgemeeste)r V(A)N H(EEMSKERO)K v. Amsterdam 1).

Senecta
Sanguis hebet.

De Domheid.

Onze Schilders schynen veel van Zinnebeelden te houden, en dit Stuk leevert weder een proef uit dat zy daar vry wel in geslaagt zyn. Nimmer was Domheid met zulke waare kleuren afgebeeld. Om die trekken nog meer te doen uitkomen is het voorname beeld met een Burgemeesterlyk gewaad gekleed, achter het zelve schuilen alle de ondeugden, die des Domheids handen gebruiken om hunne boosheeden te volvoeren; om aan het voornaam beeld nog een grooter schyn van Domheid te geven, heeft den Schilder het voorgebragt als doof zynde, het geen duidelyk op te maaken is door een hoorn aan zyn oor geplaatst; zulks is een zeer gelukkigen inval, dewyl men weet hoe zeer verstandige lieden doof zynde nogtans in Gezelschappen dom schynen. In het verschiet ziet men Geregtigheid weenende vlugten, wyl verscheiden Smeekschriften door haar onderteikend door de

---

1) Z. BENDORP, *Memorien* I. 265.

Domheid vertreeden worden Dit laatste smaakt ons niet heel zeer, dewyl zulks een te gemeene trek is die men alle dagen ziet.

H. K(on.) H(ooghei)d. N°. 1.

Hic genus antiquum Teucri pulcherrima proles 1).

CORNELIA, *Moeder van* C. *en* TIBERIUS GRACCHUS, *haare Kinderen onderwyzende.*

Nooit heeft de leevendigste verbeeldingskragt een aandoenlyker Tafreel gevormt. Eene teedere Moeder in het prilste haarer Jeugd alles opofferende en aanwendende tot opvoeding van twee Telgen, de hoop van een bloeyend Gemeenebest; Eene Moeder, bekwaamer door haare hoedanigheden, verligt verstand, en teedere, dog teffens verheevene denkenswyze, om die Spruiten in het voetspoor der Deugd, Menschlievendheid, en waare Glorie te leiden, als alle andere Leermeesters, die nimmer de zorgen van het Moederlyk hart kunnen eevenaaren. Die twee Gebroeders tonen reeds in hunne kinderlyke trekken de deugden hunner Vooroudereu, en het geen zy met 'er tyd zelve zullen worden. Met aandagt luisteren zy naar de wyze lessen haarer Moeder, van wiens weerga de Geschiedenissen geen gewag maaken. Zie daar, wat dit Schildery verbeeld, wiens lof onze vermogens verre overstreeft.

---

1) Verg. hierby in myn geschrift FRIEDERIKE SOPHIE WILHELMINE, *Gemalin van den Stadhouder* WILLEM V, *en* L. P. VAN DE SPIEGEL *vlugtig geschetst*, (Utrecht 1868) bl. 22 volgg. den brief der Prinses van Oranje van 6 September 1784 aan den Fiscaal VAN DER HOOP, over de opvoeding van hare kinderen.

DEZELVE. N°. 2.

Dî tibi dent annos, a te nam caetera sumes.
Sint modo virtuti Tempora longa tuae.

LOUISA VAN COLIGNI *leevens groote, met haaren Zoon Prins* FREDERIK HENDRIK.

Dit Schildery zal altoos met genoegen gezien worden door alle waare Vaderlanders; deeze laatste Vrouw van WILLEM DEN EERSTEN had zig door geheel Neederland bemind gemaakt door haare minnelykheid, gepaard met eene gepaste deftigheid, en die gevoelens zyn nimmer uit Nederlands harten uitgewischt. Haaren Zoon FREDERIK HENDRIK, zal altoos tot een voorbeeld voor zyne Naneeven zyn. De eenigste aanmerking die wy op dit Schildery hebben, is, dat het Pourtrait van L. de C. meer lykent op haare Kleindogter, die getrouwt is geweest met de Keurvorst van Brandeburg, van wien het Doorlugtig Huis van Pruissen, zo vrugtbaar in Helden, afstamt.

V(ice) A(dm.) G(raa)f V(A)N B(YLAN)D.

Sin aliquem exportas sumptis spem ponis in armis,
Hanc primum tutare domum.

Zes Admiraals der Athenienzers beschuldigd, en ter dood gevonnist na de Overwinning by de Arginusse Eilanden.

Wy zien wederom hier, (en zulks schynt het oogmerk, dat de Schilder zig voorgesteld heeft) een doorslaande blyk van de onregtvaardigheid, en het onverstand eener Volks regeering: Zes Admiraals, van wier kunde en yver voor het Gemeenebest Athenen zulke doorslaande blyken had ontfangen, worden beschuldigd en gevonnischt. En waarom?

Om dat zy nagelaaten hadden iets uit te voeren, het welk *Moreel* en Phisicq beweezen was onuitvoerelyk te zyn. Eene beschuldiging en vonnis, waar voor de menschelykheid siddert; en die tot gevolg gehad heeft, dat Atheenen onder het Juk der dertig Dwingelanden vervallen is, die meer inwoonders in agtien maanden lieten ombrengen, volgens XENOPHON, als een dertigjarigen Oorlog had weggesleept.

De Schilder heeft meesterlyk in zyne uitvoering geslaagt, en schynt een levendig gevoel van zyn onderwerp gehad te hebben; wy durven dus gerustelyk verzeekeren, dat dit Stuk aan de laate Nakomelingschap zal overgaan, als een zuil voor des Schilders gaaven, en een gedenkteeken, tot wat wreedheden de ongebondenheid der Democratische Regeering een volk, anderzints zagt van aart, kan vervoeren.

I(RHOVEN) V(A)N D(A)M. 1)

Dî talem terris avertite pestem!

THERSITES *door* AGAMEMNON *geslaagen*.

Het is onbegrypelyk, hoe 's menschen smaak op zulke voorwerpen vallen kan. HOMERUS leert ons dat THERSITES de mismaaktste, afschuwelykste, en lafhartigste der Grieken, niet te min eene der grootste Schreeuwers, en Lasteraars onder hen was, en dat eindelyk AGAMEMNON, zyn schelden en onbezonne taal moede, hem een slag met zyn Scepter gaf, die hem deed zwygen, en een algemeene vreugd by alle Grieken verwekte. De Schilder schynt vermaak gevonden te hebben in het schilderen van den monsterlyken THERSITES, ten minsten heeft hy daar omtrent alles wat

1) De Publicist, over wien Prof. THEOD. JORISSEN in zyn onlangs verschenen belangryk boek *De Patriotten te Amsterdam in* 1794, myns inziens, te gunstig oordeelt.

mogelyk was opgestapelt; maar nogtans kunnen wy niet zeggen, dat dit Schildery aan zyne denkenswyze, smaak, en Penceel eer aandoet, en wy hadden het niet eens genoemt, indien het niet nog tot een les kon verstrekken voor Lasteraars en Klad-Schilders van een volgende Eeuw, om zig te verbeeteren.

J. C. B(ERGSM)A.

Monstrum horrendum ingens.

Het Varken van St. ANTONIUS VAN PADUA.

Dit Schildery was eigentlyk geschikt om te verbeelden den Heiligen Antonius met zyn lieveling, het welk ons de Kerkelyke Historie leert te zyn geweest, wat men in onze moedertaal noemt, een Zwyn; maar de Auteur zig geene bekwaamheid vindende, om een Heilige te maaken, heeft zig met het Varken vergenoegt, en is daar meesterlyk in geslaagt. Het lieve Diertje volgens zyne Familie neigingen, wentelt zig in alle onreinheid, en is monsterlyk dik. Eene grove fout ontdekken wy, die den Auteur, indien hy, zo als waarschynlyk, met die Fabriek voortvaart, zal moeten verbeeteren, te weten, de kleur van het Varken, welke zo onduidelyk is, dat men niet weet of het een Inlands of Oost-Indisch Varken verbeeld.

F(iscaal) V(A)N D(E)R H(OO)P. 1)

Huic progeniem virtute futuram Egregiam.

De Maagd van Neederland.

Zie hier eene der uitvoerigste en zwaarste Stukken deezer

---

1) Een der vertrouwde Raadslieden van den Stadhouder, en tevens van de Prinses. Zie hiervoren bl. 232, 238. En daarby te verg. JACOB SWART, *Korte Levensbeschryving* van mr. JOAN CORNELIS VAN DER HOOP, Minister van Marine, (onder Koning WILLEM I) enz. Amsterd. 1847.

Verzameling. Men ziet de Maagd van Neederland op de voorgrond zitten, met haare regterhand hersteld zy onze verwaarloosde Zeemagt; geeft vaste en bepaalde wetten, op kunde gegrond, aan de Scheepbouw; schept nieuwe Havens voor onze Kielen, met een Kweekschool om bekwame Bevelhebbers te vormen, een vaste voet, om ten allen tyden een genoegzaam aantal bevarene Officieren en Matroozen in dienst te houden, en herschept de goede tugt en ordre in onze Vlooten. Met haare linkerhand beschermd zy den Koophandel, de bron onzer Welvaart, en doet de Colonien, die zuilen van den Koophandel, bloeyen. In 't verschiet ziet men Neerlands Vlag alom zweeven op de baaren, en haaren roem aan 's waerelds assen brengen; agter de Maagd ziet men de nyd, knerstandende haare schichten werpen, die ongemerkt weeder afstuiten.

Dit Schildery strekt zo door deszelfs teikening, werkzaamheid, als couleuren tot een roem van den Auteur, en wy hoopen dat hy nog lange jaaren zynen arbeid zal aanwenden tot nut en glorie van ons Vaderland.

B(urgemeeste)r T(EMMIN)K 1).

Ne pueri, ne tanta animis adsuescite bella,
Heu Patriae validas in viscera vertite vires,

NESTOR *te vergeefs Vreede tragtende te herstellen in het Griek-sche Leeger.*

Men ziet op het weezen van den Agtbaaren Gryzaart de bekommernissen, die hem de twisten baaren, welke in het Grieksche Leeger heerschen. Al wat de deugd en ouderdom eerenswaardig hebben, is op het gerimpeld gezigt te leezen, en men kan dit Schildery gerust pryzen.

1) De tachtigjarige E. DE VRY TEMMINCK.

JB. B(ORBE)L ex-F(iscaa)l.

Campos ubi Troja fuit.

Het vervallene Dock van Vlissingen 1).

Dit droevig gezigt van het verwaarlozen onzer Zeemagt, verwekt in onze Vaderlandsche harten een onaangenaam gevoel, en doet in dezelve opryzen die verontwaardiging, die den Auteur verdiend door zulke voorwerpen. Het is slegt geschildert, zonder smaak of kennis, en wy kunnen gerust den Auteur aan de vergeetelheid toewyden.

B, A(BBEM)A. „koopman te Amsterdam" 2).

Vendidit hic auro Patriam, dominumqne potentem
Imposuit.

Eene vrye navolging van APPELS *vermaard Schildery van de Laster.*

Men ziet ligtgeloovigheid met lange ooren, de laster, die naar haar toekomt, de handen toereiken, de ligtgeloovigheid is verzeld door onweetenheid, onder de gedaante van eene blinde vrouw, en agterdogt onder die van een verwilderd en gefolterd man. Laster vuld het midden van het Schildery; met haare hand schud zy een brandende toorts, met haare tanden verscheurd zy eene met haare oogen hemelwaarts geeuwende Vrouw, die het Vaderland verbeeld, terwyl zy met haare andere hand naar eenige tonnen gouds grypt, dien zy van een staatigen Vrouw, met een haan op haar met leliën bezaait helmet ontfangt. Voor de Laster treed de Nyd, met doordringde oogen, een bleek gelaat en vergezeld door de vlyery en de haat. Op een verren afstand,

1) Verg. de Memorie van de H. H. VAN DER HOOP, STEENGRACHT, REYNST en VAN KINSBERGEN 23 Mei 1783 (State-notulen 28 July 1783, 23 February 1784).

2) Eigenhandig bijvoegsel van VAN DE SPIEGEL.

die pas toelaat de voorwerpen te onderscheiden, ziet men de Waarheid naderen, die het late naberouw meede sleept. Men kan deeze Schilder den lof geeven, dat hy de omgekogten Laster wel bestudeerd heeft.

B(aro)n D(EDE)M V(A)N P(EKKENDA)M.

Animum pictura pascit inane.

IXION *een wolk in steede van* JUNO *omarmende.*

Het gezigt van IXION, in wiens armen de wolk verdwynd, hem niets laatende als nietige rook, daar hy reeds dagt te bezitten het voorwerp zyner wenschen, is allerbespottelykst. Den Auteur in plaats van een Schildery, heeft daar van gemaakt wat de Italiaanen noemen eene *Carricatura*, en wel eene zeer slegte. Wy wenschen dus van harten, dat den armzaligen Auteur in de andere waereld het lot van IXION niet moge ondergaan om zyne verwaandheid, en om, zo als hy, iets zo verre boven zyn vermogens te hebben ondernomen.

Sec^s. V(A)N D(E)N H(EUVE)LL [1]).

Haec tibi erunt Artes.

XENOPHON *schryvende zyne boeken over het Huishoudelyke bestier.*

Koophandel, Fabrieken, en Huishoudelyk bestier, zyn de eenige bronnen die een Gemeenebest kunnen doen bloeyen: overtuigd van deeze Grondstellingen schreef XENOPHON deeze Werken, om dezelve aan zyne Landsgenoten in te boezemen,

---

1) Over de Prijsverhandeling van den Utrechtenaar Mr. H. H. VAN DEN HEUVEL, Z. Mr. O. VAN REES, *Verh. over de verdiensten van* G. K. V. HOGENDORP *als Staatshuishoudkundige.* (*Utrecht* 1854) bl 26 volg.

en hun te doen begrypen dat Vreede alleen die bronnen onuitputtelyk konde maaken. Boven zyn hoofd zweeven Waarheid en Vaderlandsliefde, die zyne penne leiden en een kroon voor hem vervaardigen. Indien den Auteur zo schielyk niet gewerkt had zoude hy onze volkomene goedkeuring weg dragen, maar hier en daar ontdekt men kenteekens van overyling.

V(A)N D(E)R K(EM)P. N°. 1 [1]).

Nec saevior ulla
Pestis et ira Deûm Stigiis sese extulit undis.

JAN VAN LEIDEN *de Wederdopers te Munster onderwyzende.*

Deeze Geschiedenis is een blyk waar toe Geestdryvery, boosheid en dweepery het menschdom kunnen vervoeren. Wanneer Gods heilig woord misbruikt word, en onwaardige Preedikers daar van, het zelve doen dienen als een werktuig hunner driften, en om het gemeen teegens hunne wettige Overigheid op te rokken.

De Schilder heeft in plaats van nut uit dat onderwerp te haalen, het alleen, zo het schynt, genomen, om zyn vuil penceel den vryen teugel te vieren; behaagen genomen hebbende in het schilderen van alle gruwelen, waar aan JAN VAN LEIDEN zig schuldig gemaakt heeft, en die hem dan ook zyn leeven op het schavot hebben doen eindigen. D'Eerbaarheid laat niet toe iets meer van dit afschuwelyk stuk te zeggen.

---

1) FRANÇOIS ADRIAAN VAN DER KEMP, Doopsgezind Leeraar te Leiden; z. hiervoren bl. 229 volg. zyn vinnig geschrift tegen VAN DE SPIEGEL, over de Militaire Jurisdictie.

DEZELVE. N°. 2.

Furiis agitatus.

BALTHASAR GERARDS, WILLEM DEN I. *vermoordende.*

Welk regtgeaart Nederlander kan dit aanschouwen zonder eene gevoelige aandoening, en zonder te vervloeken die eerlooze Geestelyken, die de Godsdienst alleen gebruiken om Vorsten moord aan te pryzen als eene weg ter zaligheid. Eene regtmatige verontwaardiging teegens den Auteur, welke schynt die gruwelen weeder te doen herleeven, belet ons langer van hem te spreeken [1]).

P(ensionari)s V(ISSCHE)R. N°. 1. „van Amsterd."

Non tali auxilio nec defensoribus istis
Tempus eget.

MACHIAVEL *zyne zeven Boeken over de Krygskunde schryvende.*

Men ziet hier dien gewaanden Staatsman, die, bedrog en valschheid voor Staatkunde aanziende, door zyne heillooze lessen nogtans zyne Meedeburgers diets gemaakt had, dat hy een bekwaam Minister was, tot dat hy, door den *Groten* FREDERIK [2]) ontmomt, de veragting van Europa wierd. Men ziet hier, zeg ik, dien Regtsgeleerden beezig om lessen over de Krygskunde te schryven, en Veldtogten te beraamen, die ondoenlyk zyn. In 't verschiet ziet men MOMUS hem bespotten en hem een briefje toewerpen, waar op staat: *ne sutor ultra Crepidam.*

---

1) Over den Lierzang van VAN DER KEMP aan de protesterende Friesche Staatsleden, z. KLUIT, *Iets over den laatsten Engelschen oorlog met de Republiek*, bl. 68—70.

2) „Men weet dat de *Groten* FREDERIK, den Schryver is van de Anti-Machiavel."

DEZELVE. N°. 2.

Scelere ante alios immanior omnes.

Het sluiten van de Vreede van Bretigni, tusschen de Franschen en Engelschen.

Van dit Tractaat waaren de voorwaarden: dat de Vlamingers, zynde de Bondgenooten van Engeland aan Vrankryk, en de Schotten, die de Geallieerden van Vrankryk waaren, aan de Engelschen zouden overgelaaten worden, om daar meede naar hun welgevallen te handelen. Onder dat Schildery staat de Schilder zyn Motto. *Non me vestigia terrent.* Deeze twee Schilderyen, die allerslegtst uitgevoert zyn, kunnen alleen dienen om van de Staatkundige gevoelens van den uitvoerder een blyk te geeven, en het aan de eeuwige veragting zyner Landgenoten toe te weyen.

S(chout) b(y) N(agt) J. B(INKE)S [1]).

Hic mihi nescio, quod trepido male,
Numen amicum confusam eripuit mentem.

De rust en uitspanning van den ouden Zeeheld.

Ziet hier eene der vreemdste vertoningen van deeze geheele Verzameling, die wy om zyne byzonderheid aanhaalen, zynde voor het overige een allergebrekkigst voortbrengzel. Het verbeeld een Buiten-verblyf aan een aangenaam riviertje, aldaar ziet men een man reeds van jaaren, met een japon aan, en een zogenaamde Vaderlief op, die zig vermaakt met de beschouwing van alle de langoorige dieren, die de Schepping ooit voortgebragt heeft, en dien hy daar schynt verzamelt te hebben. Op de muur van het Buitenhuis ziet men

---

1) Als Schout-by-nacht wegens werkeloosheid in 1782 door den Hoogen Krygsraad gehoord, STUART, *Vaderl. Hist.* IV. 228.

een gezigt van de Reede van Livorno, met eenige Scheepen in 't verschiet, die vertuit leggen.

B(aro)n L(YNDE)N V(A)N H(EMME)N.

POLIBIUS *de beide Zoonen van* PAULUS EMILIUS *onderwyzende.*

Onder alle de voorwerpen, die niet alleen de Kinderlyke dankbaarheid, maar zelvs de algemeene erkentenis jeegens d'ouders opwekken, is 'er geene leevendiger en die zulks sterker doet, als eene goede opvoeding, dewyl kinderen daar dagelyks meer en meer de vrugten voor hun zelve van genieten, en de geheele zamenleeving daar ook in meede deeld. Wanneer Ouders door beezigheeden dien moeyelyken taak zelve niet volvoeren kunnen, moeten zy des te zorgvuldiger zyn omtrent de keuze van die geene, aan welke vertrouwd word, om die jonge telgen gelukkig in hun zelve, en van nut voor het menschdom te maaken. Het is eene zoo in allen opzigte volmaakte keuze die den Schilder ons naar het leven vertoond. Men ziet de Wysgeer twee jongelingen, die de roem van hun Geslagt, en de Zuilen van hun Gemeenebest moeten worden, onderwyzen; op zyn eerwaardig gelaat is by de vroomheid de eerste zorg voor de aan hem betrouwde panden te leezen, en wy houden ons verzekerd dat elk weldenkend mensch dit Schildery met aandoening en genoegen zal zien.

T(hesaurie)r G(eneraa)l G(ILLE)s [1]).

APICIUS, *vermaarde lekkerbek by de Romeinen.*

Eene ryk gelaadene disch, welke meenig behoeftig huis-

1) Te verg. het Eerste Deel van deze Verzameling, *Inleiding* bl. 50—52, 56—59, en voorts bl. 325—337. De Secretaris van den Raad van State

houden eenen geruimen tyd zoude kunnen voeden, en waar aan men APICIUS ziet zitten, schynt nog zyne wellustige tong niet te voldoen, en uit zyne wateragtige oogen, en salieagtig opgeblazen gezigt, met eene groote pruik bedekt, is eer ongenoegen te leezen, als wel de graagheid, die verwekt moest worden door de Tarbotten, Faisanten, en Paauwen, waar meede de tafel overladen is. Het eenigste dat hem eenigzints schynt te troetelen, is zyn Byzit of Huishoudster, welke naast hem zit, en zyne handen op haaren boezem schynt te verwarmen. Indien Wellust . . . . en Geilheid naar het leeven gemaald, een goed Schildery uitmaaken, leevert deeze Schilder ons zulks uit.

(Kamerheer) . . . L. V(A)N C(APPELL)E [1]).

NARCISSUS *zig met* BRITTANNICUS *onderhoudende.*

Mais Narcisse, Seigneur, ne vous trahit-il point?

Te verwonderen is het hoe sommige onzer Schilders genoegen geschept hebben in het schilderen van ondankbaarheid en andere wangedrogten. Hier ziet men den laage NARCISSUS zig met BRITTANNICUS onderhoudende. Valsheid en . . . . op zyn verleegen gezigt geprent, verwekten eene regtmaatige verontwaardiging by de aanschouwers, die zig herinneren, welke verpligtingen dien eerlooze had aan den Vorst, wiens brood hy eet, en die hy zoo schandelyk verraad. In het verschiet ziet men de Hovelingen van BRITTANNICUS, die niet onduidelyk te kennen geeven hunne afkeer voor dien snode, en hunne verwonde-

---

P. A. GILLES was Zeelands felste tegenstander geweest. In January 1785 trad hy als Thesaurier-Generaal af.

1) De Fransche regel door VAN DE SPIEGEL eigenhandig ingevuld. Doch verg. *Het gedrag van Jonkh.* A. P. VAN DER CAPELLEN *door hem zelve opengelegt* (1784).

ring over de gunst welke BRITTANNICUS hem steeds schynt te bewyzen. Deeze laatste heeft Deugd en Goedheid in zyn oogen. Deeze deugden zyn zoo levendig uitgedrukt, dat men ligtelyk begrypt dat iemand, daar meede bezielt, geen agterdogt kan voeden, als niet bezeffende dat het menschdom zulke gruwelen van ondankbaarheid kan voortbrengen. Indien het beeld van BRITTANNICUS zoo uitgewerkt was, als dat van NARCISSUS, zouden wy den Schilder voor een Proteus aanzien, die alle gedaantens wist aanteneemen; maar dit laatste veel volmaakter zynde, raaden wy hem zig in dien trant te houden, welke hem eigen schynt te zyn.

R(aa)d P(ensionari)s v(A)N B(LEISWYC)K.

Een levensgroot portrait van CUTTULICH CHAN, NIZAM UL MULICK, *of eerste Minister van* MAHOMED *de Zoon van* JEHAN, *Keizer van Delhi.*

Om zig een klaar denkbeeld van dit Schildery te maaken, moet men leezen wat de Heer DOW in zyne voortreffelyke Geschiedenissen van D'Indostan van deeze Minister zegt: 1)

„Hy wierd gehouden voor eene doorsleepe Staatkundige in een Land, alwaar laage kunstgreepen en bedrog zonder eenige grondbeginzels van Eer of Vroomheid, voor uitmuntende hoedaanigheeden gehouden worden. De zwarte oogmerken zyner ziel wist hy altoos te bedekken door een ongemeene behendigheid van tong en welspreekendheid. Hy wist zodanig zyne hartstogten te gebieden, dat hy nimmer een blyk van sterke ontsteltenis gegeeven heeft, zelvs niet in de gevaarlykste en neeteligste oogenblikken, en nogtans kwam deeze bedaardheid uit geen kragt van Geest voort, maar enkeld en alleen uit diepe veinzery en overleg; zyne

1) *Aanteekeningen* (onuitgegeven) van den Griffier, later Ambassadeur Mr. H. FAGEL (29 October 1785) „Het character van gem. Raadpensionaris (VAN BLEISWYK) is het volmaaktste raadzel dat er ooit op aardbodem geweest is." — Z. verder de Inleiding.

onveranderlyke stelregel was om liever list als geweld te gebruiken, en met bedrog uittevoeren wat eeven goed met geweld geschieden kon. Hy was zodanig aan laagheid gewend, dat zyne ziel door geene andere middelen bewoogen wierd, zoo dat men twyffele of hy wel immer eerlyke weegen konde gebruiken, al waaren dezelve bekwaam tot uitvoering zyner geliefste voorneemens. Wat men by hem schyn van Deugd konde noemen, was het oeffenen van mindere ondeugd. Wanneer bedrog en list zyn voorneemens ter uitvoer konden brengen, dan alleen gebruikte hy geen dolk of vergift. Om eindelyk zyn Caracter in weinig woorden op te maaken, hy was, zonder schaamte, trouweloos omtrent 't geheele menschdom, zonder wroeging, verraader van zyn Vorst en Vaderland, en zonder vrees een huichelaar voor God." Zie daar den Staatsman dien het onzen Schilder behaagt heeft te vertonen, en waarin hy slegt geslaagt is. Zyn onvermogend penceel heeft niets uitgebragt, als een bleek niets beduidend gezigt, neergeslagen oogen, die de voorwerpen van op zyde en als ter sluip begluuren, zonder dezelve regt van voren te durven vatten en beschouwen, maar geene van die spreekende Ondeugden, by den Geschiedenis-schryver zo leevendig afgemaald. Kortom dit Stuk is in allen opzigten slegt geschilderd, zonder smaak of kennis, en wy schroomen niet te zeggen, dat het in 't geheel een wangedrogt is, dat wy wel mogten lyden dat niet in de waereld was.

B(urgemeeste)r H(OOF)T [1]).

Eene zogenaamde Patriotische Maaltyd, alwaar* CATILINA *zyne Meedepligtigen onthaald.

Het schynt dat den Schilder ons hier heeft willen verto-

---

1) HENRIK HOOFT DANIELSZ. — Z. BENDORP, *Memorien* I. 256, 264.

nen, tot welke buitensporigheeden, snoode booswigten een verblind gemeen zoeken te doen uitspatten, onder den naam van *Patriotismus* [1]). Men ziet een ryk beladen disch, alwaar Catilina en de andere hoofden van zyne heillooze zamenzweering eene gemeenzame Maaltyd houden. Met en beneffens haar, ziet men aan die zelve tafel zitten, het uitschot van het Roomsche Volk, jaa zelvs vry gemaakte Slaaven. Midden op staat den Tempel der Volks-Regeering. Die nieuwbakkene Godin wordt ondersteunt door d'ongebondenheid, en treed alle wetten onder haare voeten, zy grimlagt jeegens den laster, en reikt haar de regterhand toe, wyl zy met de linker een houtstapel in brand steekt, waar op leggen Adelbrieven en fundamenteele Wetten, ten bewyze dat zy geene voorregten van Geboorte, en geene Wetten wil erkennen. Voor d'eene Poorte des Tempels ziet men d'ondankbaarheid oude Soldaaten te rug dryven en verjagen, die ter beloning hunner trouwe diensten niets gelaten worden als armoede en kommer, en voor de andere ziet men een tomeloos graauw de Geregtigheid haar zwaard ontrukken, en haare Regenten met voeten treeden. Aan de regterzyde ziet men Socrates, door de stemme des volks verweezen, het gift drinken, en zyne Regters hunne misdaad vergeeven, en aan de linkerzyde de Zoonen van Brutus, die met behulp van den Afgezant Arons [2]), Romen aan Porsenna willen leeveren; en reeds ziet men de Koninglyke Wimpel boven de vrye Vlag waayen. Ter gedagtenis nogtans der weinig Ingezeetenen, die in die zamenzweering deel genomen hebben, ziet men maar zestig à zeeventig personen aan de tafel zit-

---

1) Nog in 1827 in een brief van F. A. VAN DER KEMP uit Noord-Amerika aan PIETER VREEDE, vroeg de gryze Patriot: „Hebt gy nog een copy te missen der Gezangen op ons luisterryk gastmaal te Amsterdam?" — En zie over die brooddronkenheid, KLUIT t. a. p. bl. 210.

2) Zinspeling op de verstandhouding van den Hertog DE LA VAUGUYON met Amsterdam.

ten, hoewel dezelve voor tweehonderd bereid is. In steede van Soepkommen, ziet men twee Tobbetjes staan. Maar alleraanmerkelykst is, dat den Schilder zig zelvs afgemaalt heeft onder de gedaante van Lentulus Sura, een mensch door Catilina in de zamenzweering meede gesleept, om zyne geboorte en Burgemeesterlyke waardigheid, dewyl hy buiten dien te Romen niet bekent was als door zyne dwaasheid, die zomtyds tot volkomene razerny oversloeg, zyne Echtscheiding en zyne dwalingen omtrent de Godsdienst. Den Auteur zig zelven onder die gedaante geschildert hebbende, kan ons niet kwalyk neemen, indien wy betuigen dat men duidelyk zien kan, dat dit Schildery voortgebragt is door een schandvlek van het Burgemeesterschap, en hem by de laatste Naneef ter vervloeking zal verstrekken.

Binnen kort staat er een *Apendix* van deeze *Cataloog* uit te komen.

XXX. Van de Spiegel *aan* van Teylingen.

Waarde Vrind! Ik schreef alleen, om te accuseeren den ontvang van UwE. brief van 12 Dec., waar op ik niet weet geantwoord te hebben, en voornaamelyk, om, by den aanvang van dit jaar, te betuigen het groote belang dat ik stel in het langduurig welzyn van UwEdG. en Famille, om over dezelve, te wenschen des Hemels dierbaarste zegeningen: in 't byzonder, dat het UwEdG. nog lang moge gegund worden een steun te zyn voor het zinkend Vaderland, wiens val, zoo al niet geheel voor te komen is, wy echter, onder Gods zegen, zoo lang moeten tragten tegen te houden, tot dat de kragten en de mogelykheid om wel te doen, ons ontbreeken.

Met leedweezen verneem ik, dat de scherpe Resolutie van Holland tegen Venetien, in de zaak van CHOMEL en JORDAN [1])

1) Zie hiervoren, bl 242—248.

zal doorgaan; dit muisje vreeze ik, dat een langen staart zal hebben, vooral in den tegenwoordigen stand der zaaken met den Keizer. Holland zal ook waarschynlyk de meerderheid hebben, om het antwoord op de propositie over de Vredens Negotiatien naar haar zin te doen uitvallen; maar welk een Jus Publicum is het, te zeggen, dat men, in cas van refus van Engeland om te Parys te sluiten, de praeliminaires voor diffinityf zal houden? Ik denk, dat men wel haast een andere boodschap uit Engeland hooren zal, daar de goede God, hope ik, ons Vaderland voor believe te bewaaren.

Wy naderen met sterke schreeden naar onzen ondergang, en die zal zoo veel te gevoeliger zyn, om dat wy, door onze eigen verkeerde directie, uit den hoogsten trap van inwendigen welvaart zyn uitgevallen: welk een verantwoording voor Regenten, die, uit inzigten van ambitie en personeelen haat, de hand daar toe leenen!

44, myn Vrind, reken ik nul, om dat men te zagt heeft willen te werk gaan: in zulke gevaarlyke wonden moeten bytende remedien gebruikt worden, en wanneer men die in tyds had gebruikt, of ten minsten aan 12 hadt laaten zien, dat men wel een causticq wilde admitteeren, zou de zaak lang gevonden zyn geweest: nu is het te laat, en voor yder eerlyk man schiet niets meer over, dan te zeggen *virtute mea me involvo*; wat 15 aangaat, geloof ik dat UwEd. remarqueert, dat men geen terrein verliest: 37 is in plaats van 47 1) een tyd lang in de directie van het huishouden geweest, en heeft rede gehadt van zig te bedanken van de behandeling der gansche Famille, veel meer dan hy zig hadt durven verbeelden 2).

Onze Staaten komen by één den 19 January, en ik twyfel, of de Heer Raadpensionaris tegen dien tyd wel her-

---

1) 37 is VAN DE SPIEGEL, 47 de ziekelyke Raadpensionaris CHALMERS.

2) Na de onaangenaamheden wegens de Militaire Jurisdictie.

steld zal zyn: half February komen de Staaten van Zeeland naar den Haag, om een restant van de loffelyke Unie tusschen de twee Provintien, te vertoonen, in de aanstelling van een President van den Hoogen Raad, tot welk employ ik, met genoegen, hoore, dat de stemmen van Holland zullen vallen op den Heer PAUW, een zeer waardig en kundig man. Vaar wel, waarde Vriud, en geloof my steeds te zyn

4 January 1). T. T. Q. N.

'T gene ik hier vooren schreef van bytende middelen, moet UwE. niet opvatten, dat ik dezelve tegen 12 zou willen geappliceerd hebben; maar ter contrarie, tegen 5 en 107, om dat die, met de beste intentien, alles bederven, en dat men om één te bewaaren niet alle de andere verliezen moet, en de gansche Famille van 4 en 5 ongelukkig maaken.

XXXI. *Substantie van de Complimenten door den Secretaris van Zeeland gemaakt, in de Commissie tot Nominatie van een President van den Hoogen Raad in Maart* 1784 2).

By de verwelkoming der Heeren Staaten van Zeeland, door de Gedeputeerden van Holland 17 Maart 1784.

Edele Mogende Heeren!

De Heeren Staaten van Zeeland, op verzoek van HEd. Gr. Mog. de Heeren Staaten van Holland en Westfr. her-

1) 1784. — Eerst den 12 February 1784 was de R. P. CHALMERS hersteld.

2) VAN DE SPIEGELS handschrift. — Hiermede te vergelyken het gedrukt *Rapport van den Secretaris van 't Land, by Resolutie van Hun Ed. Mog. van den* 8 *Maart* 1784 *gecommitteerd geweest, tot het bywonen der Vergaderinge, door de Heeren Staten van Holland en Zeeland, in 's Gravenhage gehouden tot het formeeren van een nominatie en installeeren van een Prae-*

waards gekomen zynde, vinden zig zeer vereerd, door de aanzienlyke deputatie, welke Hun Ed. Gr. Mog. hebben gelieven te strekken, om hoogstdezelve in deeze Provintie te verwelkomen, en bedanken de Heeren, die de moeite hebben gelieven te nemen, van, op zulk een gratieuse wyze, deeze commissie te komen afleggen.

De Heeren Staaten van Zeeland verklaaren bereidt te zyn, om met de Heeren Staaten van H. en W. te coöpereeren tot het oogmerk van de aangelegde byeenkomst, en zullen zig gaarn laaten welgevallen den dag en het uur door Uw Ed. M. voorgeslaagen; in de verwagting, dat deeze hunne Staatswyze comparitie buiten Zeeland niet zal strekken tot praejuditie van de Hoogheid en Geregtigheid van de Provintie, en dat daar van, gelyk in voorige gelegenheden is gepractiseerd, acte zal worden uitgeleverd.

Antwoord op de harangue van den Heer Raadpensionaris van Holland by het openen der Vergadering der Staaten van de beide Provintien, den 18 Maart 1784.

Edele Groot Mogende Heeren!

De Heeren Staaten van Zeeland, op verzoek van Uw Ed. Gr. M., in deeze Vergadering gecompareerd zynde, verblyden zig, by deeze gelegenheid, aan UwEd. Gr. M. de hartelyke verzekering te mogen geeven van hunne gevoelens van bestendige vrindschap en nabuurlyk vertrouwen: van het groot belang dat zy stellen in het Bondgenootschap met UwEd. Gr. M.: en van de opregtheid hunner wenschen om den zegen van God Almagtig over UwEd. Gr. M luisterryke

---

sident in den Hoogen Raade van Holland, Zeeland en Vriesland; met eenige bylagen. (State-notulen van den 16 April 1784, 26 fol.)

Vergadering en gewigtige deliberatien, tot welzyn van het lieve Vaderland in 't gemeen, en van de Provintie van Holland en Westfr. in 't byzonder.

Deeze solemneele byeenkomst, Ed. Gr. M. Heeren! retraceert by de Heeren Staaten van Zeeland het aangenaam denkbeeld van de naauwe Unie, tusschen de Provintien van H. en Z., voor ruim twee eeuwen opgerigt, ter bescherming van al wat dierbaar was, tegen den indrang van een vreemde Heerschappy: een Unie, welke altoos door de gecombineerde Vergaderingen der beide Staaten is bestuurd, tot dat zy, door een uitgestrekter Vereeniging met haare Nabuuren, den grondslag van dit Vrye Gemeenebest heeft gevestigd. En schoon deeze verandering van omstandigheden, de geduurigheid van de gecombineerde Vergadering der twee Provintien, minder noodzaakelyk maakte, hebben egter de Voorouders wysselyk begreepen, dat de Justitie, die het Bolwerk is van Vryheid en Voorregten, ook te gelyk den band van Vereeniging tusschen de twee Bondgenooten zoude moeten perpetueeren, en derhalven met gemeenschappelyke deliberatien bevorderd worden.

Daar dit nu wederom het loffelyk oogmerk is van de tegenwoordige byeenkomst (gelyk de sierlyke opening zoo even gedaan 1), heeft te kennen gegeeven) verklaaren de HH. St. van Zeeland zig ook bereidt, om deeze Besogne te beginnen; zy twyfelen geenzins, of de deliberatien van deezen dag zullen wederom tot een bewys verstrekken van de eensgezindheid, welke, van ouds, tusschen de twee zoo naauw verbonden Provintien heeft gesubsisteerd, en welke de HH. St. v. Z. onder hunne aangenaamste verrigtingen rekenen, op alle gevoeglyke wyzen aan te kweeken.

1) Bij monde van den Raadpensionaris van Holland, VAN BLEISWIJK.

Antwoord op de harangue van den Heer Raadp[s]. van Holland, by het sluiten der Vergadering den 18 Maart.

Edele Groot Mogende Heeren!

De Heeren Staaten van Zeeland bedanken UwEd. Gr. M. voor hoogstderzelver adsistentie in deeze gemeenschappelyke Besogne, die met zoo veel eensgezindheid is ten einde gebragt. Zy wenschen, dat de uitkomst daarvan moge strekken tot dienst van de Justitie, tot eere van de beide Provintien, tot handhaaving der oude vrindschap en correspondentie, en dat derhalven deeze byeenkomst niet moge beschouwd worden, als bestaande in een bloote plegtigheid van weinig oogenblikken, maar, als een vernieuwing der verbintenissen tusschen de twee Provintien, tot bewaaring en verzekering van Vryheid en Voorregten, welke de heerlyke objecten van haare naauwe Vereeniging hebben uitgemaakt.

Dat de Zegen van God Almagtig rykelyk nedervloeie op de Vergadering van UwEd. Gr. Mog.! dat Hoogstderzelver wysheid, magt en aanzien bestendig mogen zyn de toeverlaat van het vrye Nederland, de schrik van desselfs vyanden! Dat UwEd. Gr. Mog. in derzelver hooge Persoonen mogen ondervinden het streelend genoegen, van, in Gods hand, de werktuigen te zyn tot het geluk van hunne Ingezetenen! en dat hoogstderzelver Geslagten de duurzaame eereteekens mogen draagen van de dankbaarheid, welke een beweldaadigde Nakomelingschap aan de nagedagtenis van trouwe Vaderen des Vaderlands zal verschuldigd zyn.

Declaratoir op de propositie, om aan den verkoren President voor te houden het art. van de Ampliatie van 1644, gedaan 22 Maart [1]).

De Heeren Gedep. van Zeeland verklaaren, wel te mogen lyden, dat dit artykel aan den verkoren President worde voorgehouden, schoon zy daar op moeten remarqueeren, dat hetzelve alleenlyk is ingesteld by de Heeren Staaten van H. en W., zonder concurrentie van Zeeland; maar dewyl het salutair oogmerk van dat artykel in allen opzigte overeenkomt met het sentiment der Heeren Staaten van Zeeland, als zynde ingerigt tot weering van alle corruptien en 't gene daar toe aanleiding zou kunnen geeven, dat het ook in kragt begreepen is in het 10 art. der Instructie van den Hoogen Raad, maaken zy geene bedenking op het zelve; niet twyfelende, of zulks zal ook aan de Heeren Staaten hunne Principaalen aangenaam zyn [2]).

By de introductie van den President in den Hoogen Raad [3]).

De Gedeput. van Zeeland, uit naam en last van de Hee-

---

1) „Deeze actus, als ook de introductie van den President, wordt gedaan door Gedeputeerden en niet Staatswyze."

2) „Deeze zelve verklaaring wordt ook in substantie gedaan, by het voorleezen van dit art. aan den verkoren President ter beëdiging." Verg. over dit Art. X en de Hollandsche Ampliatie mijne derde *Verhandeling over den Hoogen Raad van Holland, Zeeland en Westfriesland in het Jaarb. van de Regterl. magt voor* 1841 bl. 14 volg.

3) „Dit en het volgende compliment zyn niet uitgesproken gelyk ze geconcipieerd waren, om dat de Hr. Raadps. van Holland geomitteerd heeft den President en den Raad te feliciteeren, en de Secretaris van Zeeland toen liever praefereerde dit ook na te laten."

ten Staaten hunne hooge Principaalen, in deezen Hoogen Raad verscheuen zynde, zullen, om niet te repeteeren het gene van wegen de Heeren St. v. H. en Westfr. zoo even is voorgedragen overeenkomstig met de intentie der beide Provintien, zig daar mede conformeeren.

Zy hebben het byzonder genoegen, in deezen H. R., tot bekleeding van den staat van President te helpen introduceeren, eén Heer, die geduurende een lange reeks van jaaren, in de qualiteit van Raad, de uitmuntendste blyken gegeeven heeft van alle die deugden, welke het Character van een Regter uitmaaken, en die door deeze voortreffelyke hoedaanigheden, de eenpaarige stemmen van alle de Leden der Souveraine Vergadering der twee Provintien op zyn persoon heeft vereenigd, om regt te doen aan zyne verdiensten, en hem waardig te kennen tot het vervullen van een post, die door zoo veel groote mannen zyne praedecesseurs is geïllustreerd: en zy vertrouwen, dat die zelve voortreffelyke hoedaanigheden in deezen Heer niet alleen een nieuwen luister aan deeze post, maar ook aan den ganschen Raad zullen byzetten.

De Gedep. van Z. wenschen hartelyk, dat het God Almagtig behaage zynen Zegen te schenken op de directie van den verkoren President, opdat dezelve moge strekken tot dienst van het Vaderland, tot handhaaving van de Justitie, tot bewaaring van de goede orde!

Dat de Hemel, mynheer, uwe dagen spaare, en u in den vergevorderden leeftyd, by de zekerheid der langduurrige experiëntie, by de rypheid van het verstand, nog verleene het aanhoudend genot der levendigheid van den Geest en der gezondheid van het Lighaam, opdat uwe kragten allezins geëvenredigd mogen blyven aan het gewigt van uwen post, tot dat gy afgesloofd in den dienst van uwen Evenmensch, en onder het beklag van alle beminnaars van deugd en regt, ten graave daalende, de belooning van

eenen getrouwen Regter uit de genadige Handen van den Opperregter der Waereld zult ontvangen!

Na het leezen van de Commissien, by de voorstelling van den President aan den Raad.

Edele Mogende Heeren!

Met denzelven ernst als door de Heeren Gedep. van H. en W. is voorgedraagen, recommandeeren ook de Gedep. van Zeeland, uit naam en last van de Heeren Staaten hunne hooge Principaalen, aan deezen Hoogen Raad, om den voorgestelden President, in die waardigheid te erkennen, en te obedieeren, hem te laaten genieten alle de regten, eeren en praeëminentien tot dien staat behoorende, en hem alle hulpe, raad en adsistentie, voor zoo veel noodig is, te doen en te geeven.

Zy feliciteeren den Hoogen Raad met de acquisitie van een President, wiens uitmuntende qualiteiten de Raad sedert lang heeft leeren kennen, en zy wenschen, dat desselfs directie moge contribueeren tot versterking van de Harmonie onder de Leden van den Raad, en tot veraangenaaming van het gewigtig ampt van Regter, 't welk door de Staaten der beide Provintien aan UwEdM. is opgedraagen, en met zooveel lof door dezelve wordt waargenomen, op dat *Vryheid* en *Eigendom*, die dierbaare Panden met het bloed onzer Voorouderen gekogt, en aan de bescherming der Wetten toevertrouwd, in de onkreukbaarheid van dit Hooge Geregtshof altoos haare veiligheid mogen vinden! en dat de Wetgeevende magt den Raad van dit Hof behoevende, in desselfs wysheid en cordaatheid bestendig moge aantreffen die voorlichting en hulpe welke zy zal noodig oordeelen,

om de voorregten der Ingezetenen, boven het bereik van willekeurigheid en inbreuk, in zekerheid te stellen.

By het valediceeren door de Heeren Gedeputeerden van Holland, den 24 Maart 1784.

Edele Mogende Heeren!

De Heeren St. v. Z. hebben, geduurende hun verblyf alhier, zoo veel blyken ontvangen van eer en vrindschap, zoo in de gedistingeerde receptie als in de harmonieuse behandeling van de zaaken, welke het object deezer comparitie hebben uitgemaakt, dat zy niet zullen nalaaten daar van altoos de aangenaamste nagedagtenis te conserveeren. Zy zyn wederom zeer gevoelig aan de eer hun door deeze aanzienlyke Deputatie aangedaan, en verzoeken UwEdM., om aan HEd. Gr. M. te willen aanbieden hoogstderzelver hartelyke dankzegging, beneffens de reciproque verzekering van de gevoelens van vrindschap en dienstvaardigheid, welke de Heeren Staaten v. Z. altoos zullen tragten aan te kweeken, en welke zy considereeren van het grootste aanbelang voor het welzyn der beide Provintien, als gefundeerd in een opregte vereeniging van sentimenten en gemeenschappelyke poogingen der Hooge Overheden tot handhaaving der Voorregten en Vryheden der Constitutie, waarvan de Unie de band, en het waare Palladium uitmaakt.

---

1) Onder de Hollandsche Staatsleden bevond zich Mr. RUTGERUS PALUDANUS, met wien VAN DE SPIEGEL later in eene gewigtige briefwisseling zou geraken. Verg. SCHELTEMA, *Staatk. Nederland in V.* en over den geleerden voorzaat van den Alkmaarschen Regent, BERNARDUS PALUDANUS, de Historie van Enkhuizen van GER. BRANDT, bl. 312 volg.

XXXII. VAN DE SPIEGEL *aan* VAN TEYLINGEN.

Jaa, myn waarde Vrind, ik heb uw brief in den Haag ontvangen, maar ik had niets interessants te schryven, en de tyd permitteerde my niet, van uwe vrindelyke invitatie te profiteeren.

Ik had anders zoo gaarn gewenscht u nog eens te zien en te spreeken, dewyl ik gansch niet content ben geweest over de conferentie met 44, en ook sedert dien tyd heb ontdekt, dat er een dessous des cartes is, 't welk men schynt te willen verbergen: ik worde dagelyks meer en meer geconfirmeerd, in de noodzaakelykheid, dat menschen die onafhankelyk zyn van beide de disputeerende partyen, die moderaat zyn in hunne handelingen, en moeds genoeg bezitten om voor het belang van het Vaderland te spreeken, handen aan 't werk moeten slaan, indien men niet, met goede oogen, den val van de Republyk wil zien gebeuren; de combustien staan, op sommige plaatsen gereed om uit te breeken — Buitenlandsche Mogendheden beginnen zig met onze verdeeldheden te bemoeien [1]), en welke de uitkomst daarvan weezen zal, is meer te vreezen dan zeeker te voorspellen.

Ik ben u zeer verpligt voor de gemenageerde entrevuë met den Heer V. Z. V. N. [2]); zoo hy het zelve genoegen

---

1) Missive van FREDERIK DEN GROOTE aan de Staten-Generaal, 19 Maart 1784, (State-notulen 8 April fol. 202, 15 April fol. 210 volg.)

2) Vermoedelijk Mr. JACOB VAN ZUYLEN VAN NYEVELT, vroeger Secretaris, later President-Wethouder der stad Rotterdam. Verg. het Levensberigt van den Gezant-Minister HUGO Baron VAN ZUYLEN VAN NYEVELT (1858 Handel. der Maatsch. van Nederl. Letterkunde te Leiden.)

gehadt heeft in myne openhartige Politicque confessie, als ik in de zyne, zouden wy malkanderen zeer wel verstaan: hy heeft my nog nader door LAMBRECHTSEN laaten groeten, en mag ik u ook chargeeren met myn compliment aan hem. — Schoon de heer GH. my niet heeft willen spreeken, of ten minsten geen aanleiding geeven, dat ik hem, met fatsoen, kon zoeken, heb ik nogthans gelegenheid gehad een lange conversatie te hebben met één van zyn Vrinden, dhr. PALUDANUS van Alkmaar; die my voorkomt een zeer rond en cordaat man te zyn, met wiens gemanifesteerde sentimenten in die conferentie, UwEd., zoo wel als ik, compleet instemmen.

Ik ben, door deeze en andere ophelderingen, ook nog meer bevestigd in myn oude idée, dat er wel iets goeds is te doen; mits men niet voor basis legt, dat 9 1) alles moet behouden, en gehoor blyven geeven aan zyn tegenwoordig zoogenaamd Cabinet — hy zou veel clinquant moeten afgeeven, maar het overige op een veel solider voet bezitten. Onze Staatsvergadering is aanstaande, en misschien zal er wel gelegenheid zyn, om in deeze Provintie wederom het vaandel van moderatie op te steeken, gelyk wy voor den oorlog gedaan hebben, en ik zal niet nalaaten UwEd. te informeeren van 't gene daaromtrent interessant voorvalt, gelyk ik ook reciproquelyk van u verzoeke -- binnen kort wisselen wy weder onze brieven in.

Myne kinderen zyn, door Gods goedheid, van de cure der inenting volkomen hersteld: adieu waarde Vriend! leef gelukkig voor de uwe en voor het arm Vaderland: ik ben altoos

den 2. April. T. T. Q. N.

P.S. Zoo even kryg ik informatie, dat de Bailliu van den Doel met een vaartuig de Vloot voor Lillo is gepas-

---

1) Kennelijk de Prins-Erfstadhouder.

seerd, zonder te willen stryken, zeggende dat de Schelde Zyn Maj. territoir is [1]), en dat hy order heeft om geen vaartuigen te laaten aanleggen.

Waarde Vrind! Ik stem volkomen in, met UwEdG. brief van gisteren: nooit zoude ik de hand willen leenen om 9 te depouilleeren van 't gene hem wettig toekomt, ten zy de nood verder kwame als ze thans is: maar ik zou oordeelen myne conscientie niet te bezwaaren, met toe te geeven, als objecten van negotiatie, eenig bywerk, dat hy salvo honore missen kan.

Ik heb sedert uw vertrek nog verscheiden conversatien gehad met 28, 22 en 23, en ik zie, dat die Heeren praefereeren alles van den tyd af te wagten, en niet te negotieeren: met welke hope ik dezelve veel succes toewensch, wel content zynde, dat ik van de scabreuse commissie van onderhandeling met 12 af ben, die voor my niet zonder gevaar was.

Ondertusschen myn Vrind, ik considereer het proces als verlooren; ik heb voldaan aan myn pligt en waaragtige inclinatie: nu gaa ik weder henen zonder iets gevorderd te zyn, en misschien nog een kwaaden reuk van myn advys nalaatende: ik staa, Gode zy dank, op my zelven, tributair aan geen mensch; ik heb de sentimenten van een Vaderlands Regent in den Haag opengelegd, en zal daar mede continueeren in de Provintie: vertrouwende daar mede waardig te zyn de agting en vrindschap van UwEdG. en alle eerlyke lieden. Ik verzoek, my eens te schryven, of er eenig vervolg van het Request is waar van de Schoolmeester gepraat heeft: met zulke miserable dingen kittelt men zig hier, en

---

1) State-Notulen 8 April 1784 fol. 208 (Berigt van het Collegie ter Admiraliteit in Zeeland, 8 April).

men wagt er verbetering uit. God bewaare ons voor die verbetering!

Zondag. Adieu!

Waarde Vrind! Hier nevens gaan terug alle de brieven die ik (zoo veel ik weet) van u onder my heb, en die ik wenschte wat méér in getal te zyn geweest.

In de aanstaande week zal er apparent een Missive van Zeeland aan de Bondgenooten komen, concludeerende tot een extraordinaire Vergadering op den voet als in 1716: dezelve is een gevolg van de propositie van Goes [1]) welke UwEd. in de Couranten gezien heeft, en waar mede men het terrein heeft gesondeerd: de Heeren van Goes hebben nu zoodaanig een Concept Missive overgeleverd, en die zal, onder eenige kleine veranderingen, gearresteerd worden: ik hope dat UwEdG. over den styl en tournure content zal zyn.

Van 44 hoor ik niets, en hope ik niets meer: het langzaam werken is verveelend en infructuëus: men moet *tot de Natie* spreeken, op een persuasiven toon, gesenseerde taal en met digniteit; dit heeft men gebuteerd met de Concept Missive bovengemeld, en ik verzoeke, dat UwEdG. dezelve approbeerende, overal tragt kalanten te winnen voor een moderaate party — het is het eenige middel om de heethoofdigen te balanceeren.

De spoedige verandering te Parys maakt een groot derangement in de deliberatien van de XVII [2]), en de tour,

---

1) Z. State-Notulen 8 April 1784 fol. 208 volg. (get. ANTONI OSSEWAARDE.) VAN DE SPIEGEL was nog altijd Raad dier stad, — en gewis de steller der Propositie. — Z. nog 26 April fol. 264.

2) RENDORP, *Memorien* II 182 volg vermeldt en geeft eenige Bijlagen betrekkelijk de zending van den eersten Advokaat van de O. I. Comp. F. W. BOERS, en van zijn mede-Gedeputeerde te Parijs uit Zeeland, P. E. VAN DE PERRE.

welke men de zaaken wil doen neemen, zal de Patriotten in verlegenheid brengen, omdat men eindelyk voor den dag zal moeten komen met bewyzen, dat de Compagnie beter conditien heeft kunnen krygen, als haar nu, by de Vrede, zouden gegeeven worden, en dat zy met die fraaie Vrede geruïneerd is.

Boers heb ik maar ééns kunnen zien, hy zat altoos tot de ooren toe in de affaires, en ik ook, waar toe het werk van Lillo niet weinig toebrengt — ik moet tegenwoordig wat voor *Steven van der Klok* speelen; want myn voorman [1]) doet niet veel aan de zaaken — kort om, myn Vrind, op dien voet als tegenwoordig kan ik niet langer dienen, en ik zoek maar de eene of andere post, die eenigsins geschikt is naar myne situatie, om het Provintiaal huishouden te quitteeren, en *propria in pelle* te rusten. Vaar wel met Mevrouw en uwe lieve kinderen, hoe meer tyding van u hoe liever.

den 28 April.

XXXIII. *Missive der Heeren Staaten van Zeeland, van den* 3 *Mey* 1784, *aan die van de andere Provintien, nopens het beraamen van maatregelen tegen de zweevende publyke onlusten.*

Edele Groot Mogende Heeren, etc. } *mutatis mutandis.*
Edele Mogende Heeren, etc.

Wanneer men ernstig nadenkt de gebeurtenissen, waar van deeze Republyk, sedert de drie laatste jaaren, het ongelukkig tooneel is geweest, moet men verwonderd staan, hoe het mogelyk zy, dat een Staat, weleer zoo bloeiënd in aanzien, en zoo beroemd door de wysheid der Regeeringe,

1) Chalmers.

in zulk een korten tyd, tot een onvoorbeeldige laagte en verlegenheid is gebragt; maar de opmerking van het gene dagelyks gezien en gehoord wordt, laat ons niet lang onkundig, omtrent de oorzaaken van dit diep verval.

De menigvuldige klagten over de misbruiken en verkeerdheden in het publyk bestier, en over toeleg of indragt op de Regten der Ingezeetenen, hebben aan allerlei standen van menschen een zigtbaar ongenoegen en wantrouwen ingeboezemd: de denkbeelden over het waare belang van den Staat zyn, daar door, in verwarring gebragt: de pogingen tot vereeniging der verschillende gevoelens worden, aan de eene of andere zyde, mistrouwd, en het noodzakelyk gevolg van zoodanig een gesteldheid kan niet anders zyn, dan dat de groote zaaken van de Republyk, zoo wel ten aanzien van haare Buitenlandsche belangen, als de inwendige orde en vastigheid van de Regeering, onder de voortduurende twisten, moeten verwaarloost worden.

Wy beschouwen, Edele Gr. Mog. Heeren! deeze situatie als zoo bekommerlyk, dat, zonder een spoedig hulpmiddel, 't welk de eendragt en het onderling vertrouwen herstelt, de Republyk, met al haar magt en welvaart, binnen weinig tyds zal verlooren zyn, en wy hadden derhalven reeds lang gewagt, dat uit één der Provintien, die daar toe de meeste rede hebben, een Propositie zoude gedaan zyn, om den wortel van het kwaad aan te tasten, door middelen op te te geeven, zoo wel tot een grondig herstel van de wezentlyke misbruiken en verkeerdheden, als tot wegruiming van kwaalyk opgevatte verdenkingen en misnoegens; ondertusschen zien wy, met aandoening de onlusten, van dag tot dag, toeneemen, en wy kunnen ons niet verbeelden, dat zulk een verwarde toestand van zaaken, als waar in de Republyk zig tegenwoordig bevind, aan haar eigen redding wordende overgelaaten, zou kunnen verbeteren; maar dezelve moet, onzes inziens, noodwendig op den duur verergeren,

en eindigen in uitersten, waar van de gevolgen eerder zyn te vreezen dan te voorspellen, wanneer 'er misschien geen plaats voor eenige remedie meer zal overig zyn.

Deeze consideratien hebben ons aangespoord, om onze bekommering niet langer voor Uw Edel Groot Mogende en de Heeren Staaten der andere Provintien, als onze Bondgenooten, te verbergen, maar om Hoogstdezelve, by al wat dierbaar is in het Vaderland, te verzoeken, met ons de handen aan het werk te slaan tot bevrediging van de oneenigheden; wy bekennen dat het een moeilyke taak is, omdat het kwaad reeds diep is ingeworteld; maar het komt ons niet onmogelyk voor, wanneer men slegts zonder vooroordeel, met een bedaard overleg, geen ander belang voor oogen hebbende, dan dat van het Vaderland, het werk wil beginnen, en met ernst doorzetten.

De middelen om zulk een gewenscht einde te bereiken, behooren met gemeenschappelyke deliberatien van de Bondgenooten te worden vastgesteld, en met de magt van de gemeene Regeering geëxecuteerd; en om daar toe te geraaken langs een weg, welken de Constitutie der Republyk, en het exempel van voorige tyden, aan de hand geeft, zouden wy proponeren juist dezelve zaak, en in dezelve bewoordingen, als de Heeren Staaten van Overyssel, by Hun Edele Mogende Missive van 4 Augustus 1716, aan de Vergadering van Hun Hoog Mogende gedaan hebben, in een omstandigheid van zaaken, daar het gevaar minder pressant was dan tegenwoordig: naamelyk „dat de respective Bondgenooten met den anderen mogen convenieeren, om eenige weinige Gecommitteerden, uit iedere Provintie, naar 's Hage te zenden, wel niet met dien grooten omslag als in het Jaar 1651 op de groote Zaal, maar egter met genoegzaame magt en auctorisatie, *eerstelyk*, om te formeeren een Register van alle de Poincten en defecten in de Regeering, waar in verbetering en redres vereischt wordt, en dan *vervolgens*,

om op die poincten ten meesten dienst en nut van den Staat, tot beter onderhouding van de Unie, op agreatie van de respective Boudgenooten, te beraamen en vast te stellen zoodanige Reglementen en Ordres, waar door alle misverstand en oneenigheid in het toekomende geweerd, de Instructien nagekomen, en de ingekropen abuisen en defecten verbeterd kunnen worden: dat de Heeren Gecommitteerden, over deeze zoo nuttige en dienstige zaake besogneerende, voor af, onder solemneelen Eede, behooren te verklaren, dat zy zulks zullen doen, met postpositie van alle byzondere belangen van de Provintien waar uit dezelve gecommitteerd zyn, den welstand van het Gemeen, en de behoudenis van het lieve Vaderland, alleen voor oogen hebbende."

Wy zullen geen meerder woorden gebruiken, om een Propositie van deezen aart aan te dringen: zy recommandeert zig zelve by ieder, die de rust en bloei van 't Vaderland hartelyk wenscht, en om dezelve met een goeden uitslag te zien bekroonen, behoort 'er niets, dan goede wil, verstand en cordaatheid: hoedanigheden, welke, Gode zy dank, in onze Republyk nog niet geheel ontbreeken.

Wy betuigen, geen het minste oogmerk met deeze Propositie te hebben, van ons te willen inmisceeren in zoodanige zaaken, die het Binnenlands Bestier, de Hoogheid en Souverainiteit der byzondere Provintien aangaan, en wy zyn derhalven verre af, van te willen vooruitloopen in de poincten der Instructien, welke de Bondgenooten aan Hoogstderzelver Gecommitteerden zouden goedvinden te geeven; te meer, omdat die Instructien waarschynlyk zullen onderscheiden zyn, naar maate van de verschillende redenen van ongenoegens in de Provintien; maar wy maaken geene zwaarigheid, tot een blyk van de gevoelens, welke wy in deeze conferentien zouden openleggen, te verklaaren, dat wy in dien gevalle, onze Gedeputeerden zouden instrueeren om, zoo veel in hun is, zorg te draagen, dat de Vryheid en

Onafhankelykheid der respective Provintien, behoudens de betrekkingen der Unie, als de Grondwet onzer Constitutie, meêr en meêr mogen worden verzekerd; en dat te gelyk, de tegenwoordige Regeeringsform ongeschonden moge worden geconserveerd, en door de beste maatregelen op een vasten voet gevestigd, zoodanig, dat het Erf-Stadhouderschap waarlyk kan en moet zyn, dat gene waar toe het is ingesteld, naamelyk de band van eenigheid tusschen de Leden van deezen geconfoedereerden Staat, de klem van de uitvoering der Resolutien van de Hooge Regeering, en de handhaaver der algemeene en byzondere Regten en Vryheden.

Dat wyders de tegenwoordig zweevende geschillen over de Militaire Jurisdictie, zoo verre dezelve niet voor afgedaan worden gehouden, over sommige bezwaaren met opzigt tot het bestier in de Landtroupes, Zeemagt en alle andere van diergelyken aart, grondig behooren geëxamineerd te worden, met den Heer Prins Erf-Stadhouder overlegd, en eindelyk overeenkomstig met de grondwetten der Constitutie en Regeeringsform getermineerd, op dat al het twyffelagtige, ééns voor altoos worde weggenomen, en Zyn Doorlugtige Hoogheid zelfs, en Hoogstdeszelfs Nakomelingen, zoo wel als alle de Ingezetenen des Lands, mogen weeten, waar aan zy zig behooren te houden.

Eindelyk zyn wy ook van oordeel, dat hoezeer in een vry Land, de Tong en de Pen der Ingezetenen vry moet blyven, de Hooge Regeering egter verpligt is toe te zien, dat de vryheid van spreeken en schryven niet moge overslaan tot een toomelooze losheid, maar dat dezelve onderworpen blyve aan zoodanige Regels, welke de welvoeglykheid, en de natuur van een beschaafden Burgerstaat, noodzaakelyk maaken; in welken niet alleen de Vryheid en Eigendom der Ingezetenen, maar ook derzelver Eer en goede Naam, onder de bescherming der Wetten behoort veilig te zyn.

Wy vleyen ons, Edele Groot Mogende Heeren! met de aangenaame hope, dat langs zulke of diergelyke wegen, de gemeene Regeering van de Republyk zoude herneemen die vigeur, die klem en activiteit, welke zy behoort te hebben, en sedert deeze droevige onlusten verlooren heeft; dat zoude herboren worden, het vertrouwen der Ingezetenen, en de bereidwilligheid van ieder Vaderlander, om, in zynen cirkel, werkzaam te zyn tot nut van het algemeen; dat als dan ook de gelegenheid zal gegeeven worden, om het generaal systema van de Republyk, ten aanzien van haare Buitenlandsche betrekkingen, te fixeeren 1), en, zoo door Verbonden, als door een gepast gebruik van haare magt, te sterken, de verloopen in de Unie te redresseeren, en de repartitie der lasten van het Bondgenootschap 2), op een eenpaarigen voet, geschikt naar yders vermogen, te reguleeren; terwyl in tegendeel deeze zaaken, hoe hoog noodig zy zyn, vrugteloos zullen ondernomen worden, zoo lang de verwarring en beroering in den Staat blyft subsisteeren.

Wy verzoeken, dat U Ed. Gr. Mog. deeze onze Propositie gelieven in deliberatie te neemen, met dien yver en spoed, als het gewigt der omstandigheden, waarvan 's Lands wel- of kwalyk vaaren afhangt, noodzaakelyk maakt, en dat Uw Ed. Gr. Mog. Hoogstderzelver daar op te neemen Resolutie, ter Generaliteit gelieven te laaten inbrengen.

Waar mede:

Edele Groot Mogende Heeren, *etc.*

Edele Mogende Heeren, *etc.*

In het Hof van Zeeland, tot Middelburg, den 3 Mey 1784.

Staaten.

---

1) Bij deze zinsnede, verklaarden Zierikzee, Vlissingen en Veere zich sterk voor eene Alliantie met Frankrijk. (State-Notulen fol. 274 volg.)

2) Verg. hierna de door VAN DE SPIEGEL ontworpen Propositie van Zeeland ter regeling der Quotes, in de State-Notulen van 22 Januarij 1784, fol. 9—12. — De „bergen van zwarigheid", welke men in de uitvoering ontmoeten zou, schrikten hem niet af.

Wel Edel Geboren Heer!

Deeze dient alleenlyk tot geleide van copie der Missive door de stad Goes voorgedraagen, als een gevolg van haare voorige Propositie, en gisteren ter Staatsvergadering gearresteerd, zonder dat men toen de minste kennis hadt van de Missive door Zyn Hoogheid den 26 April aan de Provintien gezonden [1]), welke zeer onverwagt voor yder, eerst heden is ontvangen.

Wy hopen niet te min, dat deeze twee demarches, schoon niet de concert gedaan, egter zullen saamenwerken tot een en het zelve einde, het herstel van de rust in het lieve Vaderland.

Ik heb de eer met alle respect te zyn

Wel Edel Geboren Heer!
UwEdG. onderdanige en gehoorz. Dienaar

Middelburg,
den 4 Mey 1784.

L. P. VAN DE SPIEGEL.

XXXIV. *Brief van den uitgeweken* JOH. VAN DER HEY *over de eischen van Keizer* JOSEPH II, *het Tractaat van Munster, en Engelands Garantie.*

Hoog Edele Wel Geboren Heere! [2])

Foute van essentiele materie heeft eenigen tyd my wederhouden Uwe Exell. te interromperen. Den inhoud dezer zal de noodzakelykheid daarvan bewyzen. Uwe Exellentie, zoo wel als Burgemeesteren van Amsterdam en den Heere Raad-Pensionnaris van Holland, zullen nu overtuigt zyn,

1) Z. over 's Prinsen Circulaire-Missive aan de Bondgenooten, van 26 April 1784, *De Regering en de Natie* (1845) bl. 111 volg.

2) Z. het Eerste Deel van deze Verzameling, *Inleiding* bl. 80 volg. en verder aldaar bl. 288.

dat alles wat ik met betrekking tot de thans dreigende mutilatie der Republiek heb voorzegt, volkomen bevestigt word. De 14 onnakomelyke, aan de Republiek voorgeslagen Artikelen [1]; (waar van het 10de zoodanig zal worden geëxpliceert, dat indien de daarin gepretendeerde onbetaalbare som, in geld niet te betalen zal zyn, men daarvoor als een Equivalent allen de Landen tusschen de Maas, Schelden, en den hoek der Noordzee gelegen zal moeten afstaan, om die met het Oostenryksch Braband en Vlaanderen te vereenigen; zyn door my zakelyk geweten, voorspeld, en aangeboden te ontdekken; doch men heeft my onverantwoordelyk geweigert te hooren. Ik heb den 25sten en 29sten Maart 1783, die door my sedert den 24sten July 1779 geweten, en steeds vergeefs aangeboden geheimen geoffreert te ontdekken en te bewyzen. Ik heb den Heer Pensionnaris VISSCHER te Amsterdam verzogt in Persoon te Antwerpen te komen, of daar een vertrouwt Persoon te zenden; dat ik dan by monde alles zoude ontdekken, en by geschrifte laten zien wat my bekend was: doch alles is onbeantwoord gebleven. Ik heb by de vernieuwing van dit Jaar den Heer Raadpensionnaris van Holland geschreven dat het nieuw begonnen jaar niet zoude eindigen, of het geen ik voorzegt had zoude geheel, of gedeeltelyk, vervuldt worden. Welke gevolgen dat alles zoude konnen hebben, indien ik geen beter gedachten had, dan om die publiek te maken, is beter te gissen dan te melden. Uwe Exell. zal nu ook ligt bevroeden welken de door my almede voorzegde natuurlyke gevolgen zullen zyn, van deze voor de Republiek facheuse gebeurtenisse; met betrekking tot andere Naburige

---

1) Z. in de Zeeuwsche State-Notulen van 9 Mei 1784 het *Tableau sommaire des Droits et Pretentions de Sa Majesté l'Empereur et Roi à la charge de Leurs Hautes Puissances, les Seigneurs Etats-Généraux des Provinces-Unies* (fol. 286 volgg.) — En verg. AD. BORGNET, *Hist. des Belges à la fin du* XVIIIe *siécle* (2e édit. 1861) T. I. 55 suiv.

Mogendheden, die de Republiek omringen: en dat niets de Republiek van haren thans dreigenden val zal konnen redden dan Eendracht van binnen, en Verbintenissen van buiten die vermogend, en wier Souvereinen gewillig genoeg zullen zyn, uit hoofde van derzelver byzonder balang, de Republiek voor haren anders naderenden ondergang te beveiligen.

In weerwil van de onverdiende mishandelingen in myn Vaderland my aangedaan, heb ik wederom getracht aan het zelve een onwederlegbare blyk te geven, van myne getrouwe aankleving aan derzelver belangens. Na dat ik vernam wat by Lillo was voorgevallen, en dat de intentie van de Hoven van Weenen en Brussel om de Schelde te openen publiek was gemaakt, heb ik het Ministerie alhier doen informeren welke nadeelige gevolgen voor dit Ryk uit die operatie, zouden konnen voortvloeyen: Dat het belang van Groot Brittanien vorderde zich daartegen te opposeren. Heden over drie weken, werd ik ter Middernagt uit het Bed gewekt en verzogt my met Twee myner Vrienden die my kwamen wekken, dadelyk by Mylord SYDNEY 1), een der Secretarissen van Staat te begeven: door wien ik verzogt werd myne geallegueerde redenen ten spoedigste in een Memorie te presenteren; hetgeen ik dien zelfden Nagt volvoerde. Gevraagt zynde op welk eene wyze zich deze Kroon, zonder zich dadelyk in een oorlog te wikkelen, tegen de aangevangen Oostenrycksche Operatien zoude konnen opposeren? was myn antwoordt. Met direct den Keizerlyken Minister alhier te doen aanzeggen, dat dit Hof als Guarandeur van het Tractaat van Munster, en van allen de Bezittingen der Republiek niet konde gedoogen dat eenige veranderingen omtrent de Schelde zouden worden gemaakt: naardien het met deszelfs belang volstrekt strydig was een

---

1) THOMAS TOWNSHEND, later „Viscount SYDNEY" (1732—1800). Z. de Gedenkschriften van Lord AUCKLAND.

Nieuwe Zeehaven zoo naby dit Ryk te zien openen die door den tyd ombrage aan dezen Staat zoude komen verwekken. Dat dergelyke bevelen naar de Engelsche Ministers te Weenen en Brussel werden gezonden om dezelven aldaar te communiceren.

De gemelde Memorie werd gegouteert, doch onkunde verhoede de immediate executie. Een der Onder-Secretarissen van Staat 1) die 30 jaren in dat departement heeft gesleten, beweerde dat dit Hof geen Guarandeur van het Tractaat van Munster was; en ten bewyze van zyne onkunde produceerde hy het Tractaat eenvoudig zoo als het getekent was voor my: waarop de gedachten van de Kabinet-Leden verkoelden en men verdacht my van onkunde en onvoorzigtigheid. Nu werd het myn zaak te doen zien dat de in dezen gedeveloppeerde onkunde en onvoorzigtigheid niet aan myne zyde, gezogt moest worden.

Een myner voor de Republiek zeer gezelleerde Vrienden een Dienaar van de Kroon zynde en verlangende de Republiek zoo wel dan dit Ryk nuttig te zyn, in deze omstandigheid, voerde my in de Koninglyke Bibliotheek van het Groot Museum Sloaniani; alwaar ik de Vaderlandsche Historie van WAGENAAR vorderde en doorzogt. Ik vond in dezelve overvloedige bewyzen voor my, om myn geallegueerde te staven; maar niet om de Engelschen te overtuigen; naardien dien Auteur de meeste tractaten geextraheert en niet woordelyk beschryft; en geen der Ministers, noch derzelver Lieden in sousordre de Nederlandsche Tale magtig is. Myn infattigabelen Vriend verschafte my den volgenden dag toegang in het Kabinet der Archiven waarin allen de Tractaten door dit Ryk ooit gesloten, met allen de daarover

---

1) Vermoedelijk „Mr. FRASER, under Secretary of State", die in Maart 1784 aan HARRIS over de aanstaande opdragt van het Gezantschap te 's Hage schreef. MALMESBURY, *Diaries and Corresp.* II. 70 volg.

gehouden correspondentien originelyk bewaart worden: Wy hadden van wegen het Ministerie vryheid om de Tractaten dien ik ter materie noodig oordeelden te zien en examineren. Ik was hier van tien ure tot vier ure 's namiddags bezig met extraheeren alles wat wy noodig hadden, beginnende met het Tractaat van Breda van 1667 en eindigende met de laatste door de Republiek gegeven confirmatie op de guarantie van deze Kroon in het Huis van Hanover, by de komst van den tegenwoordigen Koning tot den Troon: allen dezelven doorloopende: speciaal dat van WILLEM III van 1689 met den Staat; dat van 1700 tusschen Engeland, Zweden en den Staat; het Eerste ontwerp van het Tractaat van Barrière den 30sten January 1713 te Utrecht gesloten, en daarna by de Vrede van Radstad 1715 bevestigt: het Tractaat van Vrede in April 1713 te Utrecht getekent tusschen Vrankryk, Engeland en den Staat; en eindelyk dat van Aken in 1748 gesloten: by allen welken het Tractaat van Munster voor zoo verre den Staat betreft, als de grondbasis der Republiek, en van die Tractaten, onder guarantie van dit Ryk, is geinserreert of geciteert.

Alle de gezegde Tractaten en Guarantien gaven my ruime stoffe tot het opstellen eener Tweede Memorie, waarin ik met alle mogelyken aandrang beweerden: Eerstelyk dat de opening van de Schelde even zoo groote nadeelige gevolgen voor dit Ryk, dan voor de Republiek zoude tewege brengen: en zelfs dat het belang van allen de Mogendheden aan deze zyde der Zond, direct vorderde zich daartegen te opposeren: schoon het belang van Vrankryk in verscheiden opzigte die opening scheen te vorderen; dat echter zekere omstandigheden dat belang mogelyk ter zyde zouden doen stellen, ten einde de reeds geduchte, en in Vrankryk my bewuste vreeze voor de overmagt van het Huis van Oostenryk, te beteugelen. Ten anderen; dat het opposeren tegen

de ouverture der Schelde, op de allerwettigste gronden, ingevolgen de Tractaten, waarvan dit Gouvernement guarantie heeft gegeven, kan geschieden. Dat aan den Keizerlyken Minister alhier, en aan de Hoven van Weenen en Brussel kennis te geven, dat dit Hof geen verandering in de vaart op de Schelde zoude gedoogen alleen een voorstel, en geen acceptatie van een wissel was, die men daarna verplicht zoude zyn te betalen. Dat men daardoor thans provisionneel den snellen voortgang der vorderingen van het Hof van Weenen en dat van Brussel een oogenblik zoude konnen ophouden, en tyd van beraad winnen: dat mogelyk door onderhandelingen meerder dan door noodelooze Bloed- en Geldspillingen te winnen zoude zy; zoo niet, wanneer men geen kans zoude zien daarmede iets te winnen, dat men dan altoos de zaak konde laten slippen. Dat mogelyk een Triple Alliantie tusschen dit Ryk, Rusland, en de Staten, een gepast middel zoude konnen zyn, indien het mogelyk ware die te bewerken; dat zoodanig een middel onfeilbaar vruchtbare gevolgen zoude hebben, indien het mogelyk zoude worden 'er de Hoven van Berlyn en Weenen te gelyk in te doen accederen.

De beide gezegde Memorien zyn in handen van de Secretarissen van Staat en hebben eenigen indruk gemaakt: de wankelbare onzekerheid van sommige omstandigheden, die ik thans hier niet kan expliceren, en een ander voorgevallen omstandigheid vertraagt sommige gemoederen om met nadruk dit zoo noodig werk voor de beide Staten, met den vereischten yver ter hand te nemen. Hoe gaerne ik van die Memorie Uwe Exell. hierby afschriften wenschte te zenden geloof ik zulks voor als nog niet te moeten doen, maar af te wagten welke gevolgen dit myn schryven met betrekking tot den Heer Raadpensionnaris van Holland zal hebben; Eerbiedig aanbiedende die te zullen overzenden, indien zulks aangenaam zal zyn.

Ik smeek verlof Uwe Exell. by dezen respectueuselyk te mogen solliciteren, indien zulks met Uwer Exell. geeerde goedkeuring bestaanbaar zy, dat dezen Brief ter Vergadering van de Edel Mogende Heeren Staten van Zeeland, of by absentie van dezelve aan de Heeren Ministers, en insgelyks aan de Heeren Staten van Holland, of Gecommiteerde Raden, of den Heere Raadpensionaris van Holland, of aan Zyne Doorluchtige Hoogheid, of aan de Regeering van Amsterdam moge worden gecommuniceert; ten einde, is het mogelyk, niet geignoreert worde wat door my in dezen is gedaan: en dat indien myne gezelleerde pogingen t'eeniger tyd vruchtbare gevolgen zullen hebben, de eere daarvan, in weerwil van hen die ongematigt genoeg zyn, om anders te denken, op myne rekening worde gestelt. Ik twyfel niet of men zoude door gepaste middelen te employeren, alhier redelyke dispositien konnen vinden indien men daartoe eenigsinds genegen zoude zyn.

Ik hoop deze nieuwe preuve meyner gezelleerde aankleving aan de belangens van myn Vaderland de eer Uwer Exell. goedkeuringe, en die van ieder welmeenend gezelleerd Lid en Minister van Staat zal verdienen: en die preuve ten bewyze moge verstrekken, van welke utiliteit ik alhier voor myn Vaderland zoude konnen zyn; indien men in hetzelve, nu den lang gewenschten Vrede gesloten is, konde goedvinden, onder de thans gebuteerde Reformes van misslagen, van myn bekenden yver en veelmaal gebleken genegenheid om myn Vaderland door onkreukbare Trouw nuttig te zyn, een voor het zelve, en voor myn eigen zelfs vruchtbaar gebruik te maken; waartoe ik de vryheid neme Uwer Exellenties veel gerespecteerden invloed en appui te solliciteren.

Ik vinde my verplicht, daar my de tyd ter overschryving dezer ontbreekt, over deszelfs in haast gegriffonneerden inhoud gunstige verschooning te verzoeken: terwyl ik onder

toewensing van bestendig geluk en vergenoegen met eerbiedige Hoogachtinge de eer heb te zyn

HoogEdele en Wel Geboren Heere!

Uwer Exellenties

Westminster,
den 28. May 1784.

Onderdanige en nederige Dienaar
VAN DER HEY.

Myn adres is

To J. VAN DER HEY Esq[r] n°. 22, Hanway street
Oxford street
Soho
London.

XXXV. *State-Notulen* 22 *January* 1784. *Regeling der Quotes.*

De Secretaris van 't Land heeft, uit naam der Heeren Gecommitteerde Raaden, ter Vergadering ouverture gegeeven van de Missive door de Heeren Bailliu, Burgemeesters, Schepenen en Raaden der Stad Veere geschreeven aan welgemelden Raad, den 27 December laatstleden, houdende, dat de Heeren Gedeputeerden der voornoemde Stad aangenomen hebbende, zig by inschryving te verklaaren op het laatste Lid van het secreet Rapport van den 20 November, tendeerende, om ter Generaliteit instantien te doen tot het revideeren der Quotes van de respective Provintien 1), zy Heeren van Vere hadden goedgevonden, zig met dat gedeelte van het voorschr. Rapport te conformeeren, behoudens, dat de representatien ten dien einde te doen, niet behooren verzeld te zyn van dreigende declaratoiren, welke zy Heeren oordeelen niet overeenkomstig te zyn, met de constitutie

---

1) Z. hiervoren bl. 255 (Rapport van 20 November 1783).

waar in deeze Provintie zig bevind, uit hoofde van het temporeel soulaas op den Staat van Oorlog: en heeft vervolgens de Secretaris van 't Land, ter voldoening aan Hun Ed. Mog. Resolutie van den 20 December laatstleeden, voorgeleezen de Concept Extensie van het Declaratoir, wegens deeze Provintie, ter Generaliteit te doen, zoo als het zelve hier na volgt:

By Resumtie zynde gedelibereerd op het laatste Lid van het secreet Rapport over de Finantien, van den 20 November des voorleeden Jaars, betrekkelyk tot het vernieuwen der instantien ter Generaliteit tot redres van de proportie in de Quotes van deeze en andere Provintien, is goedgevonden en verstaan, de Heeren Ordinaire Gedeputeerden deezer Provintie ter Generaliteit, te auctoriseeren, gelyk geschiedt by deeze, om by bekwaame gelegenheid, ter Vergadering van Hun Hoog Mog. voor te draagen: dat de Heeren Staaten van Zeeland, uit het Rapport van hunne Gecommitteerden, met de uiterste aandoening hebben gezien, dat de Provintiaale Finantien, welke (gelyk aan de Bondgenooten overvloedig bekend is) reeds zoo lange Jaaren, verre boven vermogen zyn bezwaard geweest, nu door den laatsten Oorlog zoodaanig een slag hebben gekreegen, dat alle hope op derzelver herstel geheel schynt benomen te zyn, wanneer 'er geen kragtdaadiger middelen tot verligting kunnen geadhibeerd worden: dat hoezeer Hun Ed. Mog. steeds onafgebroken zyn voortgegaan, met alles in 't werk te stellen, 't gene tot verbetering der inkomsten en vermindering der Provintiaale uitgaaven kan strekken, egter tot hun leedweezen, moeten ondervinden, dat alle die poogingen infructueus zyn, en dat de Finantien nooit kunnen te boven komen; dewyl de zwaare lasten van de Unie, waarin de Provintie, voor haar Quote, by continuatie, heeft moeten draagen, alle de uitspaaringen en verbeteringen daadelyk absorbeeren, en de Interessen der genegotieerde

Capitaalen, van Jaar tot Jaar, doen vermeerderen: dat door deeze bezwaarende omstandigheden de Finantien tegenwoordig in dien staat zyn gebragt, dat intrinsicque hulpmiddelen met geene mogelykheid, meer toereikend kunnen zyn, om het redres, waar op men zoo lang gewerkt heeft, te effectueeren, indien de poogingen van Hun Ed. Mog. niet te gelyk verzeld gaan van het eenige middel, dat de natuur van de zaak en de constitutie van de Unie aan de hand geeft, en 't welk Hun Ed. Mog., uit dien hoofde, met regt mogen reclameeren, naamelyk, dat de Quote van deeze Provintie in de Generaliteits lasten worde geproportioneerd naar haar vermogen. Dat de menigvuldige en nadrukkelyke instantien, ten dien einde, by de Bondgenooten gedaan, geen ander effect hebben gehadt, dan dat van een temporeel soulaas, wel groot in schyn maar veel minder in realiteit, als men considereert het verlies van het profyt op de posten die van de repartitie deezer Provintie zyn afgenomen, en althans op verre na, niet toereikend, om zelfs het te kort op de ordinaire uitgaaven te suppleeren. Dat Hun Ed. Mog. by derzelver Resolutie van 31 December 1778, voor de tweede zeven Jaaren het voornoemd soulaas op den Staat van Oorlog, accepteerende, zig wel hebben verklaard, om, geduurende dien termyn, geene nieuwe raadpleegingen over vermindering van Quote noodzaakelyk te willen maaken, maar hunne instantien te zullen uitstellen tot na de expiratie van dien tyd; doch dat inmiddels de opgekomen Oorlog de Finantien hebben geabimeerd, en de revisie der Quotes, door andere Provintien ter Generaliteit zynde levendig gemaakt, Hun Ed. Mog. oordeelen, zig niet te kunnen dispenseeren, van wederom hunne sentimenten ter Generaliteit te uitten op een materie, waar aan zy altoos, en by alle gepaste gelegenheden, zoo veel gewigt geattacheerd hebben. Dat Hun Ed. Mog. nogthans, in de tegenwoordige omstandigheden, deeze zaak zoo zeer niet

voordraagen als een poinct, 't welk alleen de Provintie van Zeeland interesseert, maar als een poinct, by het welk alle de Bondgenooten belang hebben, omdat de duurzaamheid van de existentie der Republyk, en de zekerheid haarer welvaart en bezittingen, daar van dependeert. Dat, zoo 'er ooit een tyd geweest is, waarin de noodzakelykheid van het redres in de proportie der Quotes zig heeft laaten gevoelen, het zekerlyk in deezen tyd is, daar zoo veel Petitien tot defensie van den Staat gedaan, *of* geheel niet, *of* gebrekkig zyn geconsenteerd, en met traage furnissementen zyn agtervolgd, en daar sommige van de Provintien, die alle Finantieele consideratien, voor een tyd, hebben moeten terug stellen, om tot de gemeene verdediging te contribueeren, zig nu bevinden in een staat van magteloosheid, welke haar beletten zal, op den duur de hand te houden aan de kostbaare middelen tot verbetering der defensie van het Vaderland, waar aan, met zoo veel yver en cordaatheid is gearbeidt. Dat derhalven, naar het inzien van Hun Ed. Mog., de Provintien in staat te stellen van te kunnen consenteeren, en haare Consenten met rigtige betaalingen goed te maaken, het eerste en cardinaal poinct is, van waar het redres in de vervallen zaaken van de Republyk behoort begonnen te worden, dewyl de verstandigste en beste projecten om den Staat in desselfs ouden luister te herstellen, alle vast zyn aan de Consenten der Bondgenooten tot de vereischte geldmiddelen, en men nooit goede en vrugtbaare Consenten kan verwagten van Provintien die in het onvermogen zyn om te kunnen betaalen, of die, zoo zy al, door den nood van het Vaderland, een gedrongen Consent inbrengen, nogthans voorslags zien, dat zy zig in den grond ruïneeren. Dat deeze waarheid door verscheiden van de Bondgenooten, met de overtuigendste redenen is aangedrongen, en dat in 't byzonder niets krachtiger op dit subject kan gezegd worden, dan de uitdrukkingen,

waarvan de Heeren Staaten van Utrecht zig hebben bediend in Hoogstderzelver Resolutien van den 7 Mey 1783, ter Generaliteit ingebragt den 12 daaraan: „dat het incontestabel zeker is, dat dit Gemeenebest nooit tot desselfs vorigen luister, aanzien en magt opgebeurd en hersteld kan worden, dan door een billyke verdeeling der algemeene lasten, in evenredigheid met het ware vermogen der respective Bondgenooten — terwyl alle temporairen soulagementen wel zeer gemakkelyk zyn uit te vinden, maar nimmer in staat zyn, om de doodelyke kwaal waar aan het Vaderland, sedert eenen zoo langen tyd kwynt, en die, van tyd tot tyd, zoo merkelyk verergert, in den grond aan te tasten en te geneezen". Dat Hun Ed. Mog. mitsdien zig conformeerende met de sentimenten van Hooggedagte Heeren Staaten van Utrecht, als mede van de Heeren Staaten van Holland en West-Friesland, van Friesland en Stad en Lande, voor zoo verre dezelve tendeeren tot revisie van de proportie der Quotes, met allen ernst de voorige instantien vernieuwen; ten einde deeze gewigtige zaak door de Bondgenooten spoedig moge worden by de hand genomen, en getermineerd, op zulk een wyze als met den aart en constitutie van het Bondgenootschap, en de onderlinge verpligting van desselfs Leden overeenkomstig is. Dat hoezeer Hun Ed. Mog. begrypen, dat zulk een deliberatie moeilyk zal zyn, deeze vrees egter de respective Provintien niet behoort te wederhouden; dewyl de moeilykheid niet grooter zal zyn, dan zy was in het begin van de Republyk, en nog veele Jaaren na dien, toen de Quotes van tyd tot tyd veranderden, en somwylen by de Consenten in ydere nieuwe Petitie, by schikking, op een verschillenden voet werden gereguleerd, en dat in allen gevalle, (gelyk de Raad van Staate over deze materie, aan de extraordinaire Vergadering zeer nadrukkelyk schreef den 29 December 1716) *geen zaak zoo delicaat of difficiel is, daar niet mede moet doorgegaan worden, wanneer ander-*

zins het geheel lighaam van den Staat zou gesteld worden in gevaar van verloren te gaan. 1)

Waar op gedelibereerd en de voorschr. Missive der Heeren van Veere, voor notificatie aangenomen zynde, hebben Hun Ed. Mog. de voorschr. Concept extensie van het declaratoir, wegens deeze Provintie, ter Generaliteit te doen, alzins geapprobeerd, en is dienvolgende het zelve gehouden voor geconcludeerd, zullende, dien conform, de Heeren Hun Ed. Mog. Ordinaire Gedeputeerden ter Generaliteit, by Extract van Resolutie, worden aangeschreeven en geauctoriseerd.

XXXVI. *State-Notulen* 11 *Maart* 1784 (*fol.* 187—191) *Conclusie van* VAN DE SPIEGEL *als Secretaris van 't Land, over de misbruiken in het stuk der Krijgsambten.*

By resumtie zynde gedelibereerd op het Rapport van den 8 December 1783, over de Missive der Heeren Staaten van Holland en West-Friesland van den 17 October te vooren, raakende het verleenen van titulaire Acten aan Officieren, en andere poincten, breeder vermeld in voorige Notulen, mitsgaders op de onderscheiden Advysen der respective Leden op het voorschr. Rapport ingebragt, is goedgevonden en verstaan, op de gronden by het zelve Rapport en Advysen der Leden in het breede gedetailleerd, dat, aangezien in het bestier van de Armée van den Staat verscheiden notable abuisen zyn ingeslopen, welke, naar het oordeel van Hun Ed. Mog., met allen spoed en nadruk, behooren te worden geredresseerd, en ofschoon tegen de meeste van die abuisen, door de van ouds geëtablisseerde Wetten en Resolutien van deeze Provintie wel is voorzien,

---

1) Zie hiervoren bl. 283 (VAN DE SPIEGELS *Reflexien over de gebreken in de gesteldheid der Regering*) enz.

of door Hun Ed. Mog. nader zoude kunnen voorzien worden, met de magt welke aan ydere der Souveraine Leden van het Bondgenootschap over de Militie op haare repartitie staande, incontestabel toekomt, Hun Ed. Mog. egter dienstig oordeelen, alvoorens eenig nader besluit te neemen, en ten einde alles, met genoegzaam overleg, en zoo veel doenlyk met insluiting van de mogelyke gevallen, zoude kunnen worden vastgesteld, Zyne Doorlugtige Hoogheid den Heere Prins van ORANGE, als Capitein Generaal van deeze Provintie, te verzoeken om desselfs Consideratien en Hoogwys Advys te suppediteeren, aangaande de wyze, waar op de voorschr. geëtablisseerde Wetten en Resolutien best zouden kunnen worden geëxecuteerd, of welke Resolutien nader zouden behooren genomen te worden, om alle inbreuk en misbruiken efficacieuslyk te praevenieeren: dat ten zelven einde, alle de poincten, welke in het bovengemelde Rapport, en in de Advysen van de Leden op het zelve, als abuisen zyn geremarqueerd, in een Missive aan Zyne Doorlugtige Hoogheid, in opgemelde qualiteit, specificq zullen worden voorgesteld, in de verwagting, dat Hooggemelde Zyn Hoogheid aan de requisitie van Hun Ed. Mog. zoo spoedig zal voldoen, dat op deeze objecten, by de aanstaande deliberatien op de Staaten van Oorlog, te gelyk zal kunnen worden geresolveerd; in dier voegen als zulks breeder is gedetailleerd in de Missive aan Zyne Hoogheid alhier volgende geïnsereerd.

Aan Zyne Doorlugtige Hoogheid den Heer
Prins van ORANGE.

Doorlugtig, etc.

Terwyl verscheiden van de Geünieerde Provintien, Steden of Leden van dezelve, ernstige deliberatien hebben aan-

gelegd, tot redres van de abuisen, welke hunnes eragtens, in het bestier van de Armée van den Staat zyn ingeslopen, hebben Wy mede niet willen afzyn, Onzen aandagt op dat gewigtig onderwerp te vestigen, en Wy hebben, na rype deliberatie, geresolveerd, aan Uwe Doorlugtige Hoogheid, als Capitein Generaal van deze Provintie, voor te houden zoodaanige poincten, waar van het misbruik het meest in het oog loopt, en het eerst behoort geredresseerd te worden.

In de eerste plaats hebben Wy geremarqueerd de verderfelyke gevolgen voor de Armée, en de notable ondienst voor het Land, welke ontstaan uit een opeenstapeling van Titulaire Acten aan Officieren by de Regimenten dienende, waar tegen in deeze Provintie, by speciaale Resolutien is voorzien, en dezelve Titulaire Acten alleenlyk bepaald, tot de Stafs-Officieren van Regimenten van Generaals, ter Onzer repartitie staande.

Ten tweeden, hebben wy geconsidereerd, dat het geeven van zoogenaamde Acten by de Armée, voor een groot gedeelte de oorzaak is, waarom zoo veel Officieren, met een hoogeren Titel, by de Regimenten moeten dienen, dan zy, ingevolge van hunne bezoldinge, behooren te hebben, waar uit een totaale disproportie, tusschen den dienst en de betaaling, moet geboren worden, behalven veele andere inconvenienten, die tot een merkelyk bezwaar van de Officieren zyn.

Het derde poinct, waar op Onze reflectie gevallen is, regardeert het verkoopen van Militaire Charges, of het resigneeren van dezelve onder zekere uitkeering aan den predecesseur, waar door zoo veel braave Officieren worden gepraejudicieerd in de promotie, welke zy, naar hunnen rang en verdiensten, hadden mogen verwagten; om welke rede, by onderscheiden Placaaten van Hun Hoog Mog. en Resolutien van Onze Vergadering, zulks ten hoogsten is afgekeurd, en tot voorkoming van alle kwaade inbreuken, by Ons, een strikte eed van zuivering is gearresteerd.

Wyders hebben Wy geoordeeld, behoudens de consideratie voor de verdiensten van vreemde Officieren, Uwe Doorlugtige Hoogheid onder het oog te moeten brengen, of, in de Nationaale Regimenten, niet behoorden alleenlyk Nationaale Officieren geëmployeerd te worden, boven den rang van Sergeant of Wagtmeester, en of dit ook niet behoorde relatyf gemaakt te worden, tot de bedieningen van Commandeurs en Majors van Steden en Forten, welke posten, (althans in deeze Provintie en Quartieren tot haare bezorging staande) Wy oordeelen, dat niet, anders als aan Inboorlingen van de Republyk en haare Colonien, behooren begeeven te worden, en zelfs, by praeferentie, daar toe geëmployeerd Officieren, met hunne Tractementen of Pensioenen op deeze Provintie gerepartitieerd.

Ten vyfden, komt het Ons voor, ten hoogsten noodig te zyn, en dienstig tot aanspooring van een eerlyke ambitie en aemulatie in 's Lands dienst, wanneer de Militaire Officieren staat konden maaken, dat zy, zig gedraagende als Lieden van eer betaamt, altoos naar hunnen rang en verdiensten zullen worden geavanceerd, zonder het desagrement te moeten ondergaan, van. door Officieren, die, met een hooger titulairen rang, uit andere Regimenten, by het hunne geplaatst worden, in hunne billyke verwagting te ruggesteld te worden.

Ten zesden, zoude het Ons zeer aangenaam zyn, dat by de vervulling der Garnisoenen binnen deeze Provintie, by voorkeur, altoos wierden geëmployeerd Troupes ter Onzer betaaling staande.

En eindelyk vermeenen Wy, dat de geduurige Changementen van de Garnisoenen, en de voet welke tegenwoordig daar in gehouden wordt, met de Troupes dikwyls naar de meest geëloigneerde plaatsen van haare voorige Garnisoenen te verzenden, zeer strekt tot ondienst van het Land, en tot nadeel van de Troupes zelve, en dat derhalven dit poinct op een anderen en meer geschikten voet behoort gereguleerd te worden.

Wy zouden, Doorlugtig Vorst, tot redres van verscheiden deezer zoo tastbaare misbruiken, niet anders noodig hebben, dan de reeds geëtablisseerde Wetten en Resolutien, met vigeur te laaten werken, of gebruik te maaken van de magt, welke aan ydere der Souveraine Leden van het Bondgenootschap, over de Militie op haare repartitie staande, incontestabel competeert; maar Wy hebben dienstig geoordeeld, alvoorens eenig nader besluit te neemen, en ten einde alles, met genoegzaam overleg, en zoo veel doenlyk, met insluiting van de mogelyke gevallen, zoude kunnen worden vastgesteld, Uwe Doorlugtige Hoogheid, in Hoogdesselfs qualiteit van Capitein Generaal deezer Provintie, te verzoeken, Ons te suppediteeren de Consideratien en het Hoogwys Advys van Uwe Doorlugtige Hoogheid, aangaande de wyze, waar op de voorschr. geëtablisseerde Wetten en Resolutien best zouden kunnen worden gëxecuteerd of welke Resolutien nader zouden behooren genomen te worden, om alle inbreuk en misbruiken efficacieuslyk te praevenieeren.

Wy verwagten, dat Uwe Doorlugtige Hoogheid aan deeze Onze requisitie, zoo spoedig als mogelyk is, zal gelieven te voldoen, vermits Onze intentie is, om deeze objecten, by de aanstaande deliberatien op de Staaten van Oorlog in 't oog te houden. Waar mede:

Doorlugtig, etc. In 't Hof van Zeeland, te Middelburg, den 11 *Maart* 1784. Staaten. 1)

XXXVII. *Brieven van* VAN DE SPIEGEL *aan* VAN TEYLINGEN.

Zeer waarde Vrind! Hoe zeer is ons ongelukkig Vaderland, en in 't byzonder Uwe bloeiende stad 2) te beklaagen, en wat

2) Rotterdam.

1) Het antwoord of Advies van den Prins, 2 Mei 1784, (9 fol.) te vinden in de State-notulen van 6 Mei, fol. 285.

moet het einde zyn, daar de Courant ons meldt hoe het berigt van de Weth ter Vergadering van Holland is ontvangen!

Tot nog toe hebben wy in deeze Provintie in rust geleefd, maar het zal niet lang duuren: de brief in de Post van N. R. (Neder-Rhyn) omtrent de Walchersche Boeren [1]), was toen ter tyd een formeele leugen, en die menschen waren zeer tranquil; maar dit schryven zal dienen, om hen aan dingen te doen denken, daar zy te vooren niet aan dagten, en dan zal het den naam hebben, dat de Verdervende hand het oproer gestookt heeft. — Sommige Regenten hebben hier ook geproponeerd, om een Publicatie te doen tegen het draagen van leusen, die tot nog toe niemand gedraagen heeft, maar die, door zulk een Verbod, in 't vervolg zullen gedraagen worden: zoo geeft men aanleiding tot de onrustige beweegingen.

En hoe akelig ziet het er buiten de deur uit: gelooft men nu nog, dat de zaak van den Keizer zig gemakkelyk schikken zal? maar heeft men dan gezworen om niets te doen tot onze beveiliging? in 't laatst van April hebben de Gecomm. RR. van Zeeland, op verzoek van den Generaal DU MOULIN [2]), een goede party geschut en ammunitie naar Axel gezonden, maar tot nog toe weeten wy niets van het plan van defensie van Vlaanderen, ook is er nog geen employ van het gezonden goed gemaakt — de Keizer laat batteryen maaken áan de Schelde, welke de Rivier kunnen bestryken, en het is overal vol Troupes op de grenzen, die maar het eerste signal wagten, om ons met huit en hair op te eten. Er is nog veel meêr als ik aan 't papier vertrouwen mag. In Engeland zal men ons de Oost-Ind. commercie ook bang maaken, of wy moeten spoedig van maat-

---

1) Zie over vroegere onlusten in het Eiland Walcheren, het Eerste Deel bl. 482.

2) Zie hiervoren bl. 318 volg.

regels veranderen. De Courant zegt niet, of de vier Keizerlyke Oost-Ind. schepen te Oostende binnen zyn, maar ik heb lang geweeten, dat zy verzekerd waren op een haven in de Noordzee: — men heeft in Engeland, en te Oostende zelfs, eenige gewapende kotters die maar wagten op de rupture, om Keizerlyke commissien te neemen, adieu dan onze kostelyke commercie. — Waarom worden er niet eenige fregatten gezonden, om à tout evenement, op die hoogte te kruissen? dit zou ten minsten ruim zoo veel nut geeven, als dat tegenwoordig onze schepen tot een spectakel voor de visschen op de reeden liggen.

Ik recommendeer my, wanneer er iets nieuws voorvalt, voor al op de Vergadering, ten aanzien van de zaak van 13 en 115 [1]). Zullen wy alle zoo gek zyn, van niet te zien, dat dit een behandeling is, die onze vryheid den bodem inslaat; moet niet yder Ingezeten in zyn persoon en goed ongerept blyven, tot dat hy *door de Justitie* wordt verwonnen? en behooren wy niet te denken: *als dit aan het groene hout geschiedt*, *wat zal dan aan het dorre geschieden?* maar dit is nog niet klaar, en ik vreeze schromelyke gevolgen.

Adieu myn Vrind, groet Mevrouw, en geloof my altoos

Zondag. T. T. Q. N.

Wel Edel Geboren Heer en Vrind!

Het is niet gemakkelyk te beantwoorden uwe vraag, in hoe verre doorgaat de sustenuë, dat de Prins als Capitein-Generaal van de Unie alleen rekenschap schuldig is aan H. H. Mog. om dat die beantwoording afhangt van het detail van de Commissien aan de Heeren Capiteins-Generaal, zoo van de Unie als van de byzondere Provintien gegeeven; naar

1) Van den Hertog van Brunswyk.

myn gering oordeel, is de stelling egter, in het afgetrokken, waar — de Prins is Stadhouder en Capitein-Generaal van ydere byzondere Provintie, en in die betrekking is hy rekenschap schuldig van zyn commandement over het krygsvolk ter betaaling van ydere Provintie; ook zou hy, in zekere opzigten, aan byzondere Provintien kunnen verantwoordelyk zyn, schoon hy met het geheel Leger van den Staat in zoodaanig een Provintie stond; maar de qualiteit van Capitein-Generaal van de Unie raakt eigenlyk het commandement van de Troupes buiten de Stemmende Provintien, of van het Leger te Velde, en in die betrekking is hy een Officier van den ganschen Vereenigden Staat.

Ik heb zulke goede gedagten over het schikken van de zaaken met den Keizer niet, als gy hebt, en alles zal my bedriegen, zoo het niet uitdraait op een O. I. C. in de Nederlanden, en mogelyk wel te Antwerpen: — onze O. I. C. den bodem in te slaan of dood te vaaren, is lang het but geweest der jaloursche Nabuuren, en de hoofden van de directie in ons Gouvernement werken al fraai in dat plan.

Ik ben zeer begeerig naar het antwoord aan 't Hof van Brussel 1): het is een zeer moeilyke taak, om dat men tegenwoordig die redenen niet mag aanvoeren, die waarlyk anders de beste zyn, om op te negotieeren.

Wie tegenwoordig Z. H. raadt, weet ik niet; maar 't is zeker, dat men hem kwaalyk raadt met al die Circulaire Missives 2): als hy hadt in 't Publyk willen spreeken, was dat tyd geweest voor 2 à 3 jaaren, en zoo hy nog in 't Publyk wil spreeken, moet het andere taal zyn.

---

1) Verg. in de Zeeuwsche State-notulen, na de eerste Memorie van 29 Mei 1784, die van 27 July, get. H. HOP, W. A. LESTEVENON, P. VAN LEYDEN en P. E. VAN DE PERRE, Ministers-Plenipotentiarissen van H. H. Mog. te Brussel.

2) Dit slaat vooral op de Missives van den Prins van 24 Mei 1784 ten behoeve van den Hertog van Brunswyk.

Maar ik ondervinde van dag tot dag, dat myne denkbeelden niet geschikt zyn voor den tegenwoordigen tyd, en zoo 't waar is, dat veelen te saamen meêr weeten dan één, dan is het klaar, dat ik niets met al weet, om dat ik het ongeluk heb in oppositie te zyn met het gene er gebeurt, zoo wel aan de eene als andere kant.

Het oogmerk van den Aucteur van de Circulaire Missive van Zeeland 1) is niet geweest, om juist die propositie van een extraord. Vergadering te willen pousseeren, en hy heeft zig veel minder gevleid, dat die propositie thans smaak zou vinden; maar hy heeft weder een monumentje willen oprigten van bedaarde sentimenten, en de tyd zal eens komen, schoon te laat, dat men die en andere monumenten zal by een zamelen, en met schreiënde oogen aanzien.

In Calabrien is een naald opgerigt ter gedachtenis van een aardbeving, daar op staat: *Posteri, Posteri, vestra res agitur!* De Hollandsche Patriotten zullen de Zeeuwsche verliezen; want zy antwoorden niet op onze mooie brieven over militaire zaaken, Alliantie met Frankryk etc. en op onzen brief over Essequebo 2) antwoorden zy, naar ik hoor, niet zeer beleefd.

Apropos weet gy ook, dat er uit Philadelphia een schip naar China gegaan is.

Ik recommandeer my aan Uwe correspondentie, als zynde aan de source van de eerste nouvelles, en verblyve altoos

Den 30 Mey. T. T.

Meldt my doch eens, in vertrouwen, wat onze Vrind VAN DER HOOP doet: zou die man ook oogmerken hebben, die hy voor zyne Vrinden cacheert? ik ben nog niet voldaan

---

1) Te weten van VAN DE SPIEGEL zelf, die nog altyd Raad der stad Goes, het voorstel had ontworpen.

2) Verg. het Eerste Deel van deze Verzameling bl. 273—275. En over de Resolutie der Staten van Holland aangaande Essequebo en Demerary, van 22 Mei 1784, de Missive der Gecommitteerde Raden van Zeeland, van 8 Juny, fol. 837 volg. State-Notulen.

van myne laatste apparitie in den Haag, en het komt my ook voor, dat hy my gesoupçonneerd heeft, iets meer te weeten of te doen, als in de daad waaragtig was; ik heb groote opinie van zyne kundigheid en directie, maar ik geloof doch niet, dat hy op den begonnen voet, reüsseeren zal.

Waarde Vriend!

Deeze alleenlyk om UwE. te bedanken voor desselfs brief van 15 deezer, waar van ik zeggen moet, gelyk CICERO aan zynen Vriend ATTICUS: *quo longior eo gratior*, en teffens om UwEd. toe te zenden, copie van de Resol. van Middelburg op de ratificatie 1), schoon daar van in de conclusie, by Gecomm. RR. genomen, geen gebruik is kunnen gemaakt worden — de styl is wel niet brillant, maar de zaaken verdienen wel door het Publyk geleezen te worden.

Morgen komen onze Staaten by één, over de zaaken van de W. I. Comp.: onze Collonel is weder gezond 2), en zal het Bataillon zelfs commandeeren: LYNDEN blyft in den Haag, dus kan ik, *qui Davus sum non Oedipus*, niet raaden wat er gebeuren zal. UwE. zal eerstdaags kunnen observeeren, dat Zierikzee verre van Berlyn ligt 3), en dat die distantie wel eenige invloed heeft op de expressien van een advys over de Memorie van THULEMEYER uit te brengen.

Adieu, ik zit tot myne ooren toe in het brieven schryven, 't welk alles aan de kant moet vóór het begin der Vergadering, ik ben onveranderlyk

20 Juny 1784. T. T. Q. N.

1) Van den Vrede met Engeland, den 20 Mei 1784 te Parys gesloten. Z. de Verklaring van Middelburg in de State-Notulen 21 Juny.

2) De Raadpensionaris CHALMERS.

3) Zie in de State-Notulen van 15 April 1784 het scherp Advies van Zierikzee tegen de bemoeying van den Koning van Pruissen met de zaken der Republiek (fol. 211—214); en voorts nader in de Notulen 21 Juny 1784 fol. 353—357, (C. EVERTSEN).

Waarde Vrind! Wy hebben dan eindelyk de lang gevreesde ontknooping van het werk te Brussel ontvangen; waar moet het nu heenen! zullen nu de Directeurs van de Republyk ons uit deeze pas helpen! ik ben het niet wys, en ik zie in deeze verwarring geen uitkomst door menschelyke middelen; zoo de Voorzienigheid ons belieft te helpen, zal het langs zulk een wonderen weg moeten zyn, welke onzen Staat zoo dikwyls van zynen ondergang bewaard heeft.

Ik weet, dat men over het openen van de Schelde vry lugtjes heenen praat; maar het komt my zoo niet voor, en ik vreeze, dat de onlusten in de Republyk veel zullen contribueeren, om een groot gedeelte van onzen Handel naar elders over te brengen: ik zwyge van de onveiligheid der Provintie van Zeeland, indien de Schelde door vreemde schepen, zonder recherche, mag worden gebruikt.

Ik bid U, meldt my doch, wat men van dit werk zegt, en indien men zig ter defensie gereed maakt, hope ik dat er om deeze Provintie zal gedagt worden, die thans zonder troupes of ligte gewapende schepen is, en welke nogthans geoccupeerd wordende, een brug zou leggen, waar over Holland schielyk kan genaderd worden.

Over de Resolutie raakende den Hertog is by veelen een indecente vreugde 1): laat ons doch de zaak zelve distingueeren van de modus quo: is dit vryheid, onder de bescherming der wetten? zoo doende kan men, op een gesupponeerde misdaad, ons ligtelyk ontzetten van eere, van goed, van leeven.

Ik verzoek ook eenige informatie, wat de Commissie by U uitvoert: de persoonen kenne ik meest alle, en hunne Polityke sentimenten zyn my ook bekend: ik beklaag Uwe Stad uit grond van myn hart.

Adieu, groet Mevrouw, en geloof my altoos

Den 27 Aug. 84. T. T. Q. N.

---

1) Zie hiervan een staaltje in den rouwbrief van 18 Aug. 1784.

Waarde Vrind! Zeer verpligt zynde voor uwe drie laatste brieven van den 10, 15 en 17 Sept., zende ik UwE. alles te rug sedert de laatste uitwisseling, verzoekende het zelve by bekwaame gelegenheid.

Ik heb naaulyks tyd om te schryven, maar ik heb doch niet willen nalaaten UE. copie te zenden van de Resolutie 1), die heden is afgegaan — de lecture zal u doen zien, dat er meer dan één hand in geweest is, en meer dan één idée de basis van het werk is geweest.

Is het waar 't gene men my verzekert, dat er een onderhandsche boodschap van Engeland gekomen is, om zig met het Oostenryks werk, ten onzen voordeele, te bemoeien? ik kan het naaulyks gelooven. — Ik verblyde my, dat alles zoo eensgezind in de Republyk toegaat ten deezen opzigte; dit geeft hope, dat het nog schikken zal, of dat wy er zonder schande zullen afkomen.

Adieu ik ben altoos

Den 26 Sept. 1784. T. T. Q. N.

XXXVIII. *Verdichte rouwbrief van den Stadhouder, over het vertrek van den Hertog* VAN BRUNSWYK.

Byzondere goede Vriend! 2)

Nademaal het de Edele Groot Mogende Heeren Staaten van Holland en West-Friesland, *na hun onveranderlyk*

---

1) Betrekkelyk den Hertog van Brunswyk. — Z. over den brief van WILLEM V van 21 September 1784 en VAN DE SPIEGELS antwoord van 25 September, de Inleiding.

2) „Monsieur

Monsieur L. P. V. D. SPIEGEL,

Secretaire d'Etat

Middelburg."

Raadsbesluyt behaagd heeft, onzen teederen beminden Oom, *den* Doorluchtigen *en* Hoog Geebooren Prince, LOUIS Hertog VAN BRUNSWYK, Generaal Veldmaarschalk van de troupes van de Staaten der Vereenigde Nederlanden, Collonel Commandant van Ons Regiment Hollandsche Gardes te Voet, Collonel en Ritmeester Commandant van Ons Esquadron Gardes du Corps, Gouverneur van de Stad 's Hertogenbosch en onderhoorige Forten, Veldmaarschalk van 't Keyzerryk en van den Keyzer Koning van Hongaryen, Commandeur en Ridder van zeer veele gedistingueerde Ordens, *etc. etc. etc. etc. na een langzaam verval van aanzien en agting, eindelyk door het aller onverwagst losbarsten van eene zeedert* 28 *jaaren verborgene kwaal van* Actor Consulent, *in het* 35. *jaar van zyn Hollands leeven, en het* 25. *van onze teedere verbintenissen, dit Hollandsche op heeden met het Brunswyksche verblyf te doen verwisselen.*

Worden wy daar door teegens onze verwagting op het aller onvoorzienst berooft van eenen zoo trouwen Raadsman als teeder geliefde bloedverwant, wiens zwaarwigtige hoedaanigheeden hem niet minder van Geest als Lichaam de bewondering gemaakt heeft, van alle die het geluk gehad hebben hem personeel te zien en zyne sentimenten te penetreeren.

Wy hebben van onzen pligt geagt U, van deeze Gebeurtenis, voor ons, ons Huys, en onze tydelyke middelen en verder aan ons verbondene lievelingen, zoo zielgrievend en in myne zwakke toestand dubbel treffend vereischte communicatie te moeten geeven, verzeekert van het aandeel, welke Gy in onze bittere en nooit te troosten omstandigheeden, zult neemen. De Staaten *biddende dat zy U en de Uwe, lange voor zulke allersmertelykste treurgevallen willen behoeden, niet twyfelende of UE. zult wel met onze en alle de onze, de Heeren Staaten der overige Gewesten, vuuriglyk*

smeeken en bidden, ons in deezen genadiger te handelen. Terwyl wy de Eer hebben te verblyven

Byzondere goede Vriend!

'sHage, 18. Aug. 1784.

Uwe bedroefde Dienaar
W. PR. D'ORANGE.

Den dag der laatste eer aan den vertrekkende, aan te doen, nog niet bepaald zynde, zal men de Eer hebben U dien nader te communiceeren [1]).

XXXIX. *Ultimatum van Keizer* JOSEPH II. *Rec.* 9 *Maart* 1785.

Copie. *Secreet.*

Articles qui pourroient être mis sous les yeux du Roi très-Chrétien comme les dernières intentions de sa Majesté, relativement aux affaires Hollandoises.

Remis par M. le Comte DE MERCY le 1er Mars 1785.

1°. Sa Majesté Imperiale est disposée à renoncer aux droits incontestables qu' Elle a acquis par le Traité de 1673 sur la ville et forteresse de Mastricht, à condition que la Republique des Provinces-Unies paië à titre de rachat la somme de ...... millions, [2]) valeur de Vienne, et qu'Elle acquiesce de plus aux stipulations suivantes.

2°. Sa Majesté se reserve des Parties, qui lui ont été cédées éventuellement par ladite Convention de 1673, le Comté de Vroenhove et le Païs d'outre — Meuse, actuel-

---

1) Te verg. een gelykluidenden brief, onlangs in *de Navorscher* medegedeeld door Jhr. Mr. H. B. MARTINI V. GEFFEN.

2) „L'Ambassadeur n'aiant point énoncé la somme par écrit, a articulé de bouche la demande de 12 millions de florins etc. (NB. een Weensche gulden bedraagt circa *f* 1 : 5 Holl.) FREDERIK de Groote noemde dien eisch, het *drinkgeld* van den Keizer, „un *pourboire* donné à l'Empereur." *de Flassan, Hist. génér. de la Diplomatie franç.* VII. 406.

lement possédés par la République. L'on conviendra du territoire à attacher à la ville de Maestricht et des communications à lui conserver, en cédant à cet effet à la République, si cela est nécessaire, une partie des Terres dites de Rédemption.

3°. Les limites de la Flandre doivent demeurer aux termes de la Convention de 1664, et s'il en étoit qui par le laps de tems pussent avoir été ou être obscurcies, il sera nommé des Commissaires de part et d'autre pour les rétablir.

4°. On prendra les mesures les plus efficaces pour faciliter d'une manière permanente, et capable d'obvier à toute contestation, l'écoulement des eaux et prévenir les inondation tant dans cette partie que du côté de la Meuse, et on cédera à cet effet à S. M. les terrains ou endroits, qui Lui seront nécessaires pour remplir cet objet.

Leurs Hautes Puissances feront en même tems dédommager les sujets de l'Empereur des pertes qu'ils ont faites par les inondations que la République a fait faire à l'occasion des différends actuels.

5°. L. H. P. reconnoitront le plein droit de souveraineté absolue et indépendante de Sa Majesté Impériale sur toute la partie de l'Escaut, depuis Anvers jusqu'au bout du Païs de Saftingen, desorte, qu'il ne leur sera pas permis ni de percevoir de leur part quelque droit ou péage, à quelque titre ou dans quelle forme que cela puisse être, ni de gêner de quelque autre manière, la navigation et le commerce.

6°. Conformément à l'article 68 du Traité de Munster de 1648, les Forts de Cruisschans et de FREDERIC HENRI seront incessamment démolis et évacués.

7°. L. H. P. évacueront aussi incessamment et remettront à la disposition de S. M. Impl^e^ les Forts de Lillo et de Liefkenshoek, qui d'ailleurs d'après la stipulation de l'article 6e leur deviendront parfaitement inutiles.

8°. On s'entendra à l'amiable sur les prétentions de S.

Maj^{té}. qui fait (font?) l'objet des Articles 6, 7 et 8 du *Tableau sommaire.*

9°. S. M. Imp^{le} consent que les prétentions pécuniaires de Souverain à Souverain' soient compensées, et quant à celles que des particuliers pourroient avoir, on nommera des Commissaires pour les liquider avec les indemnités à païer aux sujets de S. Maj^{té} du chef des dernières inondations.

XL. „*gezonden aan dh.* V. LYNDEN 16 *Maart* 1785."
(VAN DE SPIEGEL).

Reflexien op het Ultimatum des Keizers nopens de differenten met de Republyk, overgegeven aan het Fransche Ministerie den 1 Maart 1785 1).

Men zou mogelyk, by de argumenten, door H. H. Mog. reeds aangevoerd, tot wederlegging der eischen van Zyne K. M. op de Republyk, wel eenige nieuwe kunnen voegen, vooral zooveel aangaat de Schelde en de Forten op dezelve: men zou mogelyk ook sommige der aangevoerde argumenten in een klaarder licht kunnen plaatsen; maar men oordeelt, dat het tegenwoordig weinig meer baten zou, in discussie van het Regt te treden, daar een overwigt van *magt* de decisie schynt op te maken.

Men onderzoekt ook hier niet, of de Republyk in de noodzakelykheid is gebragt, om zich, quovis modo, met den Keizer te raccommoderen, en alle conditien, hoe hard en schadelyk ze ook zyn, te praefereren boven een oorlog; maar men zal ten aanzien der Artikels van het Ultimatum alleenlyk in abstracto examineren, welke gevolgen derzelver acceptatie voor de Republyk zoude kunnen hebben.

Art. 1 en 2. *Maastricht*, hoezeer gereputeerd voor een

---

1) VAN DE SPIEGELS bezwaren en wenken te vergelyken met het Rapport van het „Buytelands Besogne 17 Maart 1785. *Secreet.*"

bolwerk van de Republyk naar de zyde van Duitschland, moet echter, ten aanzien van deszelfs noodzakelykheid, zoozeer niet beschouwd worden op zich zelve, als in verband met de omliggende Landen; want vooreerst, brengen dezelve een goed deel op, van de onkosten welke aan deze kostbare vesting moeten gespendeerd worden. 2°. heeft de Republyk in- en door deze Landen met Duitschland, de beste gelegenheid tot het aanwerven van manschap voor de Armée en navigatie. 3°. en wel voornamelyk, wordt daardoor een groote faciliteit en verzekering voor onze Commercie op Duitschland, en belemmering van die der Oostenrykscbe Nederlanden toegebragt.

De Republyk heeft al lang vóór den Munsterschen Vrede, geen oogmerk meer gehad om haar territoir in de Spaansche Nederlanden uit te breiden; maar zy hield den oorlog alleen slepende om zich te verzekeren, dat die Provincien, die veél avantages hadden boven de Geunieerde, en van ouds de zetel der Commercie geweest waren, niet weder in 't bezit daarvan konden geraken; uit dit systema sloot men den uitgang der rivieren naar zee, bédong men de egalisatie der belasting van de Vlaamsche havens met die der rivieren, en sneed de communicatie tusschen Braband en Duitschland af, door het occuperen van 't Land van Overmaze: dit was ook de reden, dat in de Limietscheiding van 1664, de Republyk zich met de slechtste portie contenteerde, namelyk om meester te blyven van de kusten en uitwateringen, waardoor de Provincie van Vlaanderen als ingesloten werd gehouden, en dat de partage van 1661 zoodanig gereguleerd is, dat voor de Provincie van Braband byna alle uitgang werd toegemuurd, en integendeel aan de Republyk een vrye communicatie met de naburen verzekerd.

Het Gouvernement der Oostenryksche Nederlanden heeft in de opgeworpen differenten met de Republyk altoos in 't oog gehad de Commercie van die Provincien te ontslaan van

de banden, waarin de Republyk haar, door de wettige overeenkomsten der Tractaten, gekluisterd hield, en daar deze toeleg zooveel difficulteit ontmoet had aan de zyde van de Schelde, zou dezelve, langs dezen weg, met veel meer voordeel, geëffectueerd worden.

Het kan doch aan niemand onbekend zyn, hoeveel de importante handel in wollen, in de manufacturen daarvan gemaakt, in yzer voor de smederyen, in spykers, en zelfs in de Oost-Indische waren daarby lyden zoude, waarvan sommige, mogelyk geheel en al, voor de Republyk zouden verloren zyn, vermits het Gouvernement-Generaal niet zou nalaten, zulke schikkingen te maken, waardoor de in- en uitvoer langs *Oostende* veel onkostelyker zou vallen, dan uit de Republyk.

De importantie van deeze zaak verdient, door nadere details van kundige kooplieden, en personen die de faciliteit der transporten aan wederzyden kennen, geëclaircisseerd te worden.

Men ziet nogtans hieruit, in het generaal, dat de Landen welke Z. K. M. voor zich reserveert, juist die zyn, welke de Republyk onmogelyk kan overgeven, zonder zich van een groot deel van haar bestaan en welvaart te berooven; en of, indien de Republyk genoodzaakt wierd die importante overgaaf te doen, de stad *Maastricht* op zich zelve van dat belang blyft, als Fortresse beschouwd zynde, dat dezelve een afkoop van eenige millioenen waardig zy, zou men niet durven bepalen, als met militaire kundigheden moetende beoordeeld worden.

Indien Z. K. M. te disponeren was de geheele praetensie op Maastricht en desselfs dépendentien, ja alle zyne praetensien ten laste van de Republyk, op geld te evalueren, zoude men ligter het verlies kunnen overstappen, en hoe groot de som dan ook ware, zou dezelve kunnen gesteld worden tegen de kosten die een oorlog onvermydelyk moet veroorzaken.

Men behoeft hier niet te herinneren, dat wanneer er over een afkoop van Maastricht onderhandeld wierd, zal dienen nagegaan te worden, wat de Republyk van het Huis van Oostenryk te praetenderen heeft wegens Equipagien ter zee, in denzelven oorlog, waarin het gereclameerd Tractaat van 1673 gemaakt is; vermits het Hof van Spanje de overgifte van Maastricht naderhand vorderende, altoos gepraesenteerd heeft die schulden te zullen laten valideren: gelyk onder andere klaar is uit de Memorie van Don EMANUEL DE LIRA aan H. H. M. 15 Aug. 1679.

Art. 3. In het reguleren van de Limiten van Vlaanderen A°. 1664 is het zigtbaar, dat de Republyk niet in het oog gehad heeft een extensie van hare Frontieren, maar alleenlyk, om meester te zyn van de uitwateringen van Vlaanderen; doch het is ook te gelyk waar, dat die Limietscheiding met zeer weinig overleg is gemaakt, niet alleen door de absurde trekking der scheidlinien, maar ook door het Oostenryks territojr tot onder het kanon der fortificatiën van den Staat te laten, en weder op andere plaatsen, daar het geen voor- of nadeel kon toebrengen, te eloigneren; maar vooral vond zich de Republyk gegêneerd in de communicatie tusschen Staats-Braband en Vlaanderen langs de Schelde, en de Provincie van Zeeland zag zeer noode, dat het Oostenryks territoir van den Doel zich uitstrekte tot in hare nabuurschap; en eindelyk had men ook, sedert dien tyd, idées van Fortificatie gekregen, welke met de Limiten van 1664 niet konden geëxecuteerd worden. Het oogmerk derhalve, dat men gehad heeft in de nadere Limietscheiding van 1715 (volgens 't gene de Raad v. State aan H. H. Mog. herinnerde by een Missive van 17 February 1717) was tweeledig: 1°. 's Keizers bodem te eloigneren van de Schelde en van de Frontieren van den Staat. 2°. een inundatie te formeren, in tyd van oorlog, van de zee tot aan de Sassche vaart, tot dekking der Frontieren: en vermits men die oogmerken

even wel bereiken kon door de Limietscheiding van 1718 als van 1715, maakte de Staat geen zwarigheid, om, ten gevalle van den Keizer, eenigzins op dat poinct te relacheren.

Uit de beschouwing van het oogmerk dat de Republyk gehad heeft, met verandering in de Limiten van 1664 te begeeren, is ligtelyk af te nemen, wat men missen zoude, indien dezelve weder binnen de oude grenzen wierd teruggedreven.

By de overweging van dit poinct kan men ook niet nalaten, zich te herinneren, dat de nadere Conventie van 22 December 1718 over de Limiten is gemaakt, niet met de Republyk alleen, maar tusschen den Keizer, Groot-Britannië en de Republyk, en dat Zyn M. van Groot-Britannië speciaal deze Conventie heeft gegarandeerd

De vraag is ook, of de Republyk zonder een woord te spreken van het Tractaat van Barrière, dit moet laten zakken, alsof het nooit geëxteerd had. Men heeft er gemakkelyk over heen gestapt, om de Troupes van den Staat, op instantien van den Keizer, uit de Barrière-plaatsen te trekken, omdat men in de Barrière niets anders zag dan een muur van afscheiding van het territoir van Frankryk, die noodzakelyker was geweest tegen de ambitie van LODEWYK DEN XIV, dan tegenwoordig; maar de wyze Voorouders, die zooveel bloeds hebben doen stroomen tot verkryging van een barrière, zagen er nog iets meerder in: namelyk hun but was, door dit middel meester te zyn in de Oostenrykscho Nederlanden, en te beletten dat de Vorst, die Heer van dat Land was, de Republyk van die zyde niet overvallen kon. Thans zyn de Nederlanden een Mogendheid geworden, die, in welke hand ze ook is, een geducht nabuur voor de Republyk kan zyn.

Indien de Republyk nu van de voordeelen van het Tractaat van Barrière moet afzien (gelyk waarschynlyk is,) zal het echter niet te veel gevergd zyn, dat zy het brengt op

de rekening der sacrifices; maar men dient nog in consideratie te nemen, of de Republyk aan dit Tractaat kan renuntieren, *alleen zonder Groot Britannië*, en of men daarover niet de concert moet gaan, al was het maar pro forma: men dient ook zich te herinneren, dat dit Tractaat nog verscheiden andere importante stipulatien heeft, 1) die geen relatie hebben tot het houden van bezetting in de Oostenryksche Nederlanden en waaronder er zyn, die wel eene stof tot disput zouden kunnen geven met een Mogendheid, wiens Minister de partyen contractanten van het gemelde Tractaat toen weigerden te admitteren.

Art. 4. Het eerste lid van dit Art. is zeer vague; zoo men daardoor verstaat, dat de Republyk moet overgeven de Directie van de sluizen, waardoor de achtergelegen Keizerlyke landen, op ons territoir, uitwateren, en ook benomen wordt de faculteit of de mogelykheid om inundatien te kunnen formeren, dan begrypt een ieder, van welke consequentie het is voor de geheele fortificatie van Staats-Vlaanderen, die genoegzaam alleen in inundatiën bestaat.

Het 2de lid rakende het dedommagement van de Keizerlyke onderdanen, die by de tegenwoordige inundatie geleden hebben, is door H. H. M. genoegzaam beloofd, indien de zaken zich schikten: de praestatie derhalve van deze belofte zal alleen afhangen van 't begrip dat men van den uitslag der zaken maakt, en of men dat voor een goede schikking wil houden; maar zoo men daar al toe komt, was het, om vele redenen beter, dat een zekere somme aan het Gouvernement-Generaal, onder deze of gene benaming betaald wierd, en aan hetzelve overgelaten, hare onderzaten al- of niet te dedommageren.

Art. 5. De woorden *qu'il ne leur sera permis, ni de*

1) Adr. Kluit, *Primae Lineae Hist. Feder. Belgii Federati* p. 76 sqq. (de Jure Propugnaculi et Praesidii in Belgio Hispanico, hodie Austriaco) Borgnet, *Hist. des Belges à la fin du* 18e *Siècle* T. I 52 suiv.

percevoir etc. zyn zeer duister: eischt Zyn K. M. dat er in 't geheel geen regten mogen geheven worden, die de navigatie en Commercie gêneeren, of is de begeerte alleen, dat die regten niet mogen geheven worden van den hoek van Saaftinge en opwaards? in het eerste geval zoude het in effecte het zelve zyn, als 't gene te voren geeischt is, *de Schelde open en vry;* men supponeert dus, dat het laatste beoogd wordt, en dat het aan de Republyk zou vrystaan hare regten en Tollen elders te heffen; maar de vraag is, waar zal men dat doen? zoodra er geen bedwang meer is om de schepen op de Schelde zelf te doen stryken, de visitatie te ondergaan en de regten te doen betalen, zal men al spoedig zien dat de Brabanders zich van vaartuigen zullen bedienen, die zoowel voor de binnenvaart geschikt, als op Hamburg en de Oostzee kunnen varen; men zoude dezelve op één van de Comptoiren van de Republyk wachten, en zy zouden onze kusten voorby zeilen; en die zwarigheid is niet voor te komen door het leggen van het Comptoir op een oorlogsfregat op de Schelde; want de plaats daar hetzelve zoude moeten liggen om binnen de Limiten van 1664 te blyven, is zoodanig, dat het onmogelyk de beide uitgangen van de boven-Schelde naar 't Oosten en 't Westen kan bestryken, en dus zouden zekerlyk verscheiden schepen naar de eene of andere kant kunnen echapeeren; behalve de moeilykheid, welke deze manier van visiteren der schepen zou in hebben.

Art. 6, 7. Dit bewyst de noodzakelykheid van de beide Forten van *Lillo* en *Liefkenshoek,* als Comptoiren geconsidereerd; want als fortificatien zyn ze onnut, wanneer *de Kruisschans* en *Frederik* moet geslecht worden, en wanneer de Republyk geen meester is van *den Doel.* Maar ten aanzien van dit begeerde slechten der twee schanssen, moet men in consideratie nemen, dat er nooit voldaan is aan de conditie op welke de Republyk zich daartoe geëngageerd

heeft, namelyk het fixeren der Limiten niet alleen in Vlaanderen, maar ook *elders*. Het is ondertusschen zeker, dat zoo de Republyk deze twee Comptoiren moet abandonneren, de sleutels van de Schelde zullen verloren zyn.

Art. 8 en 9. Hierop heeft men geen byzondere reflexien. Maar in 't generaal kan men niet voorby nog aan te merken, dat by dit Ultimatum, Z. K. M. niet spreekt van het confirmeren van het Tractaat van Munster, en niet expresselyk afstaat eenige van zyne bevorens gemaakte praetensien. Wie zal ons garanderen, dat, nadat de Republyk alle deze importante opofferingen gedaan had, niet mogelyk *de Russen* de opening der Schelde kwamen te eischen, en dat Zyn K. M. zich verpligt vond, als Vrind en Geallieerde van Rusland, dien eisch te ondersteunen?

Wie zal ons verzekeren, dat de Keizer met geen oude praetensien op andere gedeelten van de Republyk zal voor den dag komen, waarvan men voorzeker weet, dat de gedachtenis in zyn Huis niet verloren is, en waarvan hy zelfs al eenige teekens, van verre, heeft laten zien.

Wy behoeven de zwarigheden niet vooruit te loopen; maar dit is zeker dat de Republyk zich nooit met Z. K. M. kan verdragen, dan op zulken voet, die alle praetensien voor 't vervolg afsnydt.

(Naar de eigenhandige minuut)

XLI. *Aanteekeningen nopens het regt van den Staat tot het sluiten van de Schelde, en importantie om hetzelve te handhaven.* 1)

Wanneer de Engelschen, na den gesloten Vrede met CROMWELL, de vaart op Antwerpen door de Schelde wilden openen, hebben H. H. M. zich daar tegen verzet, en een Deductie aan de Ambassadeur in Engeland gezonden, staande by AITZEMA mihi 8 D. bl. 129, alwaar onder anderen aangehaald wordt een Generaliteits-Resolutie van 13 January 1609 op het *verbodemen*, „dat de schepen uit zee, binnen Duins in de Vereenigde Nederlanden komende, waarvan de lading is gedestineerd op de steden en plaatsen van de Aartshertogen, gehouden zullen zyn te betalen niet alleen inkomende maar ook uitgaande regten; en ontladen, gevisiteerd en verbodemd moeten worden."

Deze Resolutie vind ik niet in de Generaliteits-notulen, maar in de Notulen van de Vredehandeling.

In deze Deductie wordt ook gesproken van den Titel, waarop de Provincie van Zeeland heeft gesouteneerd het stapelregt te hebben van alle schepen die uit Zee de rivieren inkomen.

Deze Titel kan naauwlyks een andere geweest zyn dan het oude en altoos gehandhaafde regt van Souvereiniteit

1) Eigenhandig opstel van V. DE SPIEGEL. Hij omschrijft het regt der Republiek nader „tot het sluiten van de Schelde, en de kanalen daarin uitwaterende, voor zeeschepen, mitsgaders lasten te heffen op de koopwaren over dien stroom passerende", als gegrond:

1. op het algemeen Regt der Volkeren;
2. op het Regt van Eigendom der Provincie van Zeeland;
3. op de Tractaten „welke twee bovengemelde gronden hebben verzekerd."

over de rivieren de Honte, en de Schelde, 't welk manifest is [1])

1. Uit het oefenen van Jurisdictie door den Waterb(aljuw). Volgens een Instructie gemaakt ten tyde dat de Nederlanden nog onder één Hoofd waren, en altoos gecontinueerd.

2. Uit het oude regt van *Tol* en *geleide*, Thelonium et conductus.

3. Uit het leggen van tonnen en bakens.

4. Uit de Souvereiniteit van de beide oevers.

5. Ten aanzien van de Honte speciaal uit de Sententie in judicio contradictorio tegen de Antwerpenaars gewezen, in een niet ongelyke quaestie.

Z. 1 Copul. ter Rekenkamer fol. 104.

Deductie over de Hoofdplaat, bl. 9. [2])

De Souvereiniteit bewezen zynde, admitteert het Jus Gentium den titel van een Stapelregt, waarmede de Souverein de vreemden mag belasten in faveur van zyne eigen Ingezetenen.

Pufendorf par barbeyrac L. III Ch. 3 § 6 p. 330. Zoowel als de Souverein het Regt heeft inkomsten te trekken uit zyne Landen, mag hy het ook doen uit zyne Stroomen, en zoowel als hy den doortogt door zyn Land aan vreemden mag beletten of bezwaren, staat het hem ook vry op zyne Rivieren.

Geheel wat anders zou het zyn, te beletten, dat de achterliggende landen van allen toevoer beroofd wierden; maar de Souverein van de Rivier kan redenen hebben, waarom hy

---

1) „I. *De eigendom* van Zeeland op de rivier wordt bewezen, uit de immemoriale possessie, Jurisdictie, leggen van tonnen, Souvereiniteit en utile dominium der beide oevers, Tolregt en Sententie „; erkentenis van H. H. M. by de Treves, Vrede van Munster, Deductie 1654."

II. Uit de aanteekeningen daarby te voegen *Securiteit*, 't gene echter nader te pas komt by de importantie.

III. Aan te wyzen hoe vóór den oorlog, obstakel van den Vrede geweest; afgestaan by den Vrede van Munster en by de volgende geinhaereerd."

2) Zie hierby het Eerste Deel van deze Verzameling bl. 319 volg.

verhindert, dat die toevoer niet direct, niet zonder visitatie, niet zonder het betalen van regten geschiede. — By voorbeeld: de veiligheid van het aanliggend Land permitteert niet, dat vreemden ongevisiteerd passeren;

dat er velen tevens passeren;

in tyd van besmettelyke ziekte.

Bovendien, de schade welke een rivier door slag van water, overstroomingen etc. doet aan de landen, moet gerecompenseerd worden door een voordeel uit de rivier te genieten.

De teekens, bakens, tonnen etc. tot veiligheid van de vaarwaters gelegd, moeten onderhouden worden. Behalve, dat te praetenderen, dat de achterliggende Mogendheid vry en onverhinderd mag varen, zonder regten te betalen, even zooveel zoude zyn, alsof een Vorstendom te midden in eens anders Land gelegen, by voorbeeld *Avignon* of *Neuchâtel*, zou mogen eischen vrydom van regten van al wat hem toegevoerd wordt.

Transitus licet inermis a domino prohiberi potest. *Bynkershoek*, de *dominio maris* C. IV p. 374 Contra *Grotium* de Jure B. et P. c. 3 n. 12. Nemo enim me invito re meâ recte utitur, fruitur.

De Keizer beschouwt de sluiting der Schelde als een juk, 't welk de overmagt der wapenen van de Republiek op de Oostenryksche Nederlanden gelegd heeft, als een afgedwongen stipulatie etc.

Het is waar, dat indien onze wapenen de overmagt niet gehad hadden, de Republiek deze conditien niet zoude bedongen hebben; maar 't is ook waar, dat Spanje den Vrede hiermede als gekocht heeft, en dat de Republyk daartegen is afgegaan van aan te dringen op andere conditien welke zy naar hare omstandigheden, in die tyden had kunnen eischen. — Zoodra men maar van Vrede begon te spreken,

was het eerste woord aan onze zyde [1]), *de Rivieren gesloten en egaliteit van lasten in de Vlaamsche Zeehavens*: Dit bleek, toen na het innemen van Maastricht, de Spaansche Nederlanden gevaar loopende van door de wapenen van den Staat geheel overheerd te worden, dezelve Nederlanden den Hertog VAN AERSCHOT naar den Haag zonden, om over Vrede te handelen. Hetzelve bleek ook in de eerste onderhandelingen, die den Munsterschen Vrede voorgingen. — Spanje zoo laag zynde had gaarn een deel der Nederlanden willen overgeven, om het ander deel gerust en in Vrede te bezitten; maar de Republiek altoos de bewaring van haren koophandel beoogende, offerde alle andere voordeelen daaraan op. Gedurende den oorlog waren de Vlaamsche havenen en de uitgangen der rivieren door de oorlogschepen gesloten gehouden, en hierdoor had de Republiek zich verzekerd van den koophandel van alle die Landschappen, die het met Spanje hielden; de Vrede stond dezelve weder te openen, en hierom voornamelyk stemde Zeeland tegen den Vrede, oordeelende dat de stipulatien van een Tractaat niet genoeg zouden zyn, om haar dit voorregt te verzekeren; doch deze Provincie moest het eindelyk opgeven, op de sterke beloften in het Tractaat geconditioneerd.

Men moet het Artikel van *het sluiten der kanalen* in connexie beschouwen met dat der egalisatie van lasten in de Vlaamsche havens; want het moeilyk maken van de vaart uit zee door de rivieren opwaards, zoude alleen gediend hebben om de Commercie van de rivieren te verdryven naar de Steden die havens aan zee hebben, tenzy de goederen die havens in- en uitgaande even hoog wierden belast, als die langs de rivieren in- en uitgaan. Men zag

---

1) Zie hierby de *Inleiding tot eene Gesch. der Nederlandsche Diplomatie*, IIe Deel 2e Stuk bl. 256 volg. (Utrecht 1861) GACHARD, *Relation des négociations avec les Provinces-Unies*, 1632—1633 (Bruxell. 1853) 4°.

daarvan een bewys in 1665, toen H. H. M. op het sterk aanhouden van Zeeland, by het Placaat van 17 April, weder hadden ingevoerd het verbodemen in de Vlooten van *Lillo* en *Sas*; wanneer van de Spaansche zyde volgde een verbod, dat geen schepen eenige goederen op die plaatsen mogten overhalen en derwaarts brengen, en men liet straks de koopmanschappen, door de haven van Oostende, naar Antwerpen komen, zoodat de Republiek genoodzaakt werd op het verbodemen gemakkelyker te worden, en het Placaat buiten effect te stellen.

Notulen Zeeland 2 Juny, 8 July 1665.

Dat gedurende den oorlog de havens van Duinkerke, Oostende, Nieuwpoort, Grevelinge en Blankenburg, daar men niet verbodemde, altoos gesloten zyn gehouden.

Zie 't Placaat in de Notulen 1594 p. 183.

De voornaamste reden, waarom men nooit tot een goed Tractaat van Commercie met de Oostenryksche Nederlanden heeft kunnen komen, is geweest, omdat de Heeren van die Landen zich nooit gehouden hebben aan het beding by den Munsterschen Vrede gemaakt, van egalisatie van lasten, of dat men geen genoegzame verzekering wilde geven, dat dit beding zoude onderhouden worden.

Indien het Project mogt doorgaan van de Schelde te openen voor alle schepen die te Oostende gehuurd en bevracht zyn, dan zou dezelve in effecte geheel *open zyn* en de kleine regten die de Republiek zou mogen vorderen, zouden de vaart in effecte *vry* maken; want de koopmanschappen uit alle oorden van de waereld te Oostende inkomende, zouden aldaar slechts verbodemen in andere schepen, en genoegzaam vry naar Antwerpen worden gevoerd.

In 't laatst van den Spaanschen oorlog zou het menschelyker wyze, niet moeilyk geweest zyn, met de hulpe van

Frankryk de Spaansche Nederlanden te overmeesteren, en op den voet van het toen gemaakte Tractaat te verdeelen, maar verstandige menschen in de Republiek begrepen, dat dit conquest niet nuttig was; want vooreerst zoude men daardoor gekregen hebben een onmiddelyke nabuurschap met Frankryk, welke men wegens de aanwassende grootheid van die Kroon, ruim zoozeer vreesde als het afgeoorlogde Spanje; maar ten tweede, omdat de Spaansche Provincien met de onze vereenigd zynde, zouden in redelykheid hebben moeten jouisseren van dezelve voorregten in 't stuk van Commercie als andere Ingezetenen van de Republiek; waardoor de Commercie van Holland en Zeeland, die tot nu toe de stapel-magazynen waren geweest van Braband en Vlaanderen, grootelyks zouden geleden hebben; en hierom praefereerde men het Land te laten aan Spanje, met een eenigzins bezwaarden eigendom, zoodat om zoo te spreken, de Koning van Spanje het Land redimeerde voor de zee, die hy cedeerde aan de Republiek.

De erkentenis van de vryheid en onafhankelykheid van de Republiek is derhalve zoo zeer niet geweest het verkregen voordeel by den Munsterschen Vrede, want men oordeelde dien zoo wel bevestigd, dat de erkentenis van Spanje, die al by het Bestand gedaan was, daartoe weinig by- of afzoude doen; maar het voornaam bedongen voordeel was het meesterschap van de Commercie der Oostenryksche Nederlanden: en dit *nu* te laten varen is even zooveel, als een der grootste voorregten door een 80jarigen oorlog glorieuslyk bevochten, lafhartig vaarwel te zeggen.

De Staten van Zeeland zeiden zeer deftig in 1672, dat de Religie, Vryheid en Regering dezer Landen, poincten zyn welke nooit materie tot onderhandeling kunnen geven, dan om dezelve te maintineren.

V. Adv(ersaria) Juris Publ. p. 10. [1])

---

1) Verg. de Inleiding tot het Eerste Deel, bl. 19, 22,

In het jaar 1629 sloeg de Heer VAN MARQUETTE voor, wegens de Infante, dat men het Bestand zoude vernieuwen, *mits men alleenlyk de Schelde* opende; en wanneer hem deze conditie werd afgeslagen, hield hy zich alleen aan de bloote vernieuwing van het Bestand. *Vad. Hist.* XI. D. bl. 107.

In de handeling van 1632 door de Spaansche Provincien aangeboden, en met den Hertog VAN AERSCHOT voortgezet, is door de Gecommitteerden van deze zyde, ook aangedrongen op de sluiting der rivieren en egalisatie der zeehavens. Z. de conditien Art. 5 en 6 by AITZEMA drûk in 4°, 3e D. bl. 77.

en naderhand in 1633 ib. (b.) bl. 63.

Zie het antwoord der Spaanschen daarop ib. (b.) bl. 69.

Het argument, dat deze belemmering van Commercie der Spaansche Nederlanden den Koning was afgedwongen toen die Monarchie zeer laag was door den langdurigen oorlog, gaat veel te verre; want om dezelve reden van noodzaak heeft hy bewilligd in de erkentenis onzer vryheid en onafhankelykheid; en dus zou hy dan ook in favorabler omstandigheden deze erkentenis kunnen intrekken. Zoodanig een *Jus Publicum* zoude de oorlogen doen perpetueren, want dan zou het niet genoeg zyn door overwinningen 1) te noodzaken tot het aannemen van zekere conditien, men zoude hem moeten *extermineren*, om zeker te zyn, dat die conditien niet zouden verbroken worden, als hy het hoofd opsteekt. En hoe kwalyk vleit dit argument in den mond van Z. K. M. wiens Grootvader 2) de Nederlanden niet anders ontvangen heeft uit de handen van Groot-Britannië en dezen Staat, dan onder plegtige bevestiging en nadere verzekerdheid dat deze conditien heilig zouden onderhouden worden.

---

1) Iemand? of den vyand?

2) Keizer KAREL VI.

Indien de Keizer Antwerpen eens tot een *vrye haven* verklaarde 1), zou de Republiek ook genoodzaakt zyn hare inkomende regten uit zee op te heffen of te verminderen, zoo men den vreemden koopman niet wil zien voorbyvaren, in plaats van in onze havens te komen.

De regten op de Duitsche goederen de rivieren afkomende moeten dan ook noodwendig opgeheven of verminderd worden, zoo men dezelve geen cours wil zien nemen over Antwerpen, vanwaar ze even zoo wel over zee zullen kunnen verhandeld worden, als door Holland en Zeeland.

De uitgaande regten uit de Republiek naar de Oostenrykscbe Nederlanden moeten dezelve verandering ondergaan; want zoo de goederen die nu uit de Republiek derwaards getrokken worden, aan zware uitgaande regten subject zyn, zal men de Brabanders leeren, dezelve goederen van elders te halen en direct uit zee in te brengen.

De Binnenlandsche scheepvaart die zoo veel voordeel aan onze Provincien aanbrengt, moet verminderen, naarmate de zeevaart in de Oostenrykscbe Nederlanden toeneemt.

De opening en vryheid van de Schelde zal ten gevolge hebben, dat de Lakenhandel van *Aken*, *Verviers*, *Borchet* etc. met al 't gene daaruit voortvloeit, naar *Antwerpen* zal verplaatst worden als naderby en onkostelyker, zoo voor den invoer van wollen, als voor den uitvoer van de gefabriceerde stoffen.

De spyker- en yzerhandel van *Luik* moet, om dezelve reden, ook denzelven gang gaan, en er zal maar een kleine schikking met de Regering van Luik noodig zyn, om den geheelen handel op Duitschland, door dat Territoir, van ons af te trekken.

---

1) Art. 15 van het Tractaat te Parys den 30 Mei 1814 geteekend: „Dorénavant le port d'Anvers sera uniquement un port de commerce." Tractaat 15 November 1831 Art. 15.

XLII. *Secreet Rapport van den* 9 *Mei* 1785.

Concept-Instructie voor den Heer die, van wegens de Provintie van Zeeland, zal worden gecommitteerd tot de Besognes met de Gedeputeerden van de andere Provintien te houden, over de revisie der Quotes en Generaliteits-kas [1]).

I.

Vermits de objecten van deze Besognes tweederlei zyn, namelyk, *vooreerst* het nader reguleren van de Provintiale Quotes in proportie van de ware vermogens der Bondgenooten, tot het dragen der lasten van het gemeene Bondgenootschap, en *ten tweeden*, het examineren van den staat der Generaliteits-kas en het gebruik 't welk daarvan, tot soulaas van de generale Defensie te Lande, zoude kunnen gemaakt worden, zal hy Gecommitteerde beide deze objecten, met alle zyne vermogens en met allen mogelyken spoed, tragten te bevorderen.

II.

Ten aanzien van het eerste object, zal hy tragten de Besognes daarhenen te dirigeren, dat, eerst en voor alle andere onderzoek, worde bepaald, wat, met gemeen overleg, zal worden gehouden voor den grondslag van de proportie van de ware vermogens der Bondgenooten: en in zoo verre men denzelve zoude willen stellen in de vergely-

1) Eigenhandig van VAN DE SPIEGEL (in het *Secreet Register* van Zeeland. Prov. Archief). — De Instructie voor den Gecommitteerde tot die Besognes, Mr. BONIFACIUS MATHIAS POUS, vastgesteld (onveranderd) den 19 Mei 1785. Verg. verder het Eerste Deel bl. 512 volgg. Wie uit andere Provincien verkozen waren, zie men in de Zeeuwsche State-notulen 5 Dec. 1785 fol. 585,

king van het totaal montant der Inkomsten van de Provintien tegen malkander, zal hy Gecommitteerde de onvoegzaamheid van dezen grondslag aantoonen, met redenen die zyne kundigheid hem aan de hand geeft, en speciaal insinueren, dat het totaal montant der Inkomsten van deze Provintie tot een hoogte is gebragt, die haar intrinsicq vermogen te boven gaat: dat ook dit montant wordt uitgemaakt door verscheiden belastingen, die, of nergens elders, of niet in die zwaarte, worden geheven, gelyk nader op Art. 5 zal worden gezegd: en dat een ongeproportioneerd gedeelte van de Inkomsten wordt geabsorbeerd door Interessen en subsidien tot de Zeewerken: dat eindelyk de ware proportie van het relatief vermogen van Landen en Staten, niet kan worden opgemaakt uit de beschouwing van een enkel object *in abstracto*, maar uit de combinatie van verscheiden objecten; als daar zyn het getal der Ingezetenen, derzelver rykdommen, dagelyksche middelen van bestaan, de waarde der vaste goederen, de specien van belasting, en derzelver zwaarte 1); uit welk alles te saamen genomen kan gecalculeerd worden, tot hoe hoog het montant der Inkomsten van een Land, behoudens deszels welvaart, kan gebragt worden; waartegen moet worden gebalanceerd de noodzakelyke uitgaaf van Interessen en andere Lasten, welke het éène Land boven het andere te dragen heeft.

III.

Zal, by bekwame gelegenheid, te kennen geven, dat de Provintie van Zeeland, door de onevenredigheid harer Quote in de Generaliteits-lasten, en het jaarlyks vermeerderen van de kosten der Dykagien, zig genoodzaakt gevonden heeft hare Finantien, sedert het jaar 1740 met een *alterum*

1) Hierby in het Eerste Deel te vergelyken de uitkomsten van het door VAN DE SPIEGEL ingesteld onderzoek in 1772 en later, bl. 216—250, 478—506 (1782—1786).

tantum aan Capitalen te bezwaren: dat deze lasten vooral hunnen oorsprong genomen hebben uit den oorlog, die gevolgd is op den dood van Keizer KAREL DEN VI, niet alleen door het betalen der Quotes in de gedane Petitien, maar ook door considerable overbetalingen: dat de kosten der Dykagien ook sedert dien tyd buitengemeen zyn toegenomen, door de plaag van de steen- en paalwormen, zoodat het Eiland van Walcheren alleen, aan werken door de worm verteerd, waarvan een aparte rekening wordt gehouden, van 1730 tot 1784 ingesloten, niet verre van vyf-en-twintig tonnen gouds heeft te koste gelegd, waartoe de Provintie, van jaar tot jaar, zwaarder subsidien aan de Dykagien moet verleenen: door welk alles de jaarlyksche Interessen der Capitalen tot laste van de Provintie loopende, tegenwoordig omtrent 15 tonnen gouds bedragen, en die, als meest in Losrenten bestaande, een continueele last zyn en blyven, waarvan de Provintie kort aan C en CC penningen, *ƒ* 162000.

IV.

Zal ook doen observeeren, dat naarmate deze lasten jaarlyks accresceerden, de Heeren Staten van Zeeland zig ook toegelegd hebben, om de Inkomsten te vermeerderen, zoodat dezelve sedert 1740 jaarlyks zyn geaugmenteerd met ruim drie tonnen gouds, waarvan circa de helft wordt uitgemaakt door 't verzwaren der Middelen op de Consumtie, sestigduizend guldens uit een schelling per Gemet op de Landen, en het overige uit het meerder rendement van de CC penningen op de Tienden, verhooging van Familiegeld, verdubbeling van Amptgeld, en andere personeele lasten: om hetwelk des noods te deduceeren, hem de noodige bescheiden zullen worden ter hand gesteld.

V.

Indien het noodig was te treden in detail van de specien der belastingen, zal hy daaromtrent geven de noodige eluci-

datien (in zoo verre zulks ook gedaan wierdt van wegens de andere Provintien), ten dien einde, voor zyne particuliere Instructie gebruik makende van de elucidatien ten jare 1767 gegeven, en vervat in de Memorien, welke geannexeerd zyn aan het Staats-Rapport van 12 February 1767, waarvan hem mede een exemplaar zal worden ter hand gesteld: en zal dezelve Gecommitteerde, by deze gedetailleerde opening, ook aantoonen, dat ten aanzien van de Grondlasten, de Landen bovendien tot onderhoud van Dykagien betalen [1]), tot 11, 12 schellingen, en sommige tot 15 schellingen per Gemet, terwyl de Provintie bovendien dezelve Dykagien moet subsidieeren jaarlyks met omtrent de twee en een halve tonnen gouds zoo in gelde uit de Provintiale kas, als in remissien der C en CC penningen op de Landen, in sommige Polders gelegen: dat de personeele belastingen in deze Provintie doorgaans hooger zyn, dan in eenige andere en sommige zelfs niet vry te spreken zyn van hardigheid: en dat de Gemeene Middelen van consumtie mede zeer excessyf zyn, naar proportie van de winsten der Ingezetenen.

VI.

Zal moeten deduceeren, dat het Soulaas 't welk de Provintie gedurende 14 jaren op den ordinairen Staat van oorlog heeft genoten [2]), zoo verre af is, van suffisant geweest te zyn, dat hoezeer de Provintie, met veel grooter spaarzaamheid, dan zy gewenscht had, in de extraordinaire Petitien, gedurende dien tyd, heeft geconsenteerd, hoezeer zy hare revenues heeft geaugmenteerd, een aanzienlyk Capitaal van 3 pCt. tot 2½ gereduceerd, het profyt genoten van het afspringen van 25 jarige Renten, uitstervingen van

1) Te verg. het Eerste Deel bl. 112—122 (1770), 241 volg.

2) Namelyk tot 1785 ingesloten, krachtens de uitspraak van WILLEM V. Zie het Eerste Deel bl. 196.

Lyfrenten en aflossing van Ampt-Obligatien, nogthans niettegenstaande dat alles, de Provintie zig in den tyd van dit zoogenaamd Soulaas heeft moeten belasten met ruim twee en vyftig Tonnen Gouds; ten welken einde hem Gecommitteerden zal worden ter hand gesteld de Staat van de Capitalen ten laste van de Provintie, voor het laatste jaar, 't welk het Soulaas heeft voorgegaan, en de Staat van dezelve Capitalen voor het thans loopend jaar.

VII.

Zal wyders insteeren, dat de Quote van de Provintie zoodanig efficacieus worde verminderd, dat dezelve niet alleen in staat gesteld zy, in evenredigheid te contribueeren tot de ordinaire lasten van de Unie; maar ook, dat de Provintie een somme van eenige consideratie jaarlyks kan affecteeren voor extraordinaire Petitien, zonder 't welke de Consenten in zoodanige Petitien, hoe noodzakelyk ze ook anders zyn mogen, niet kunnen worden gedragen.

VIII.

Zal moeten aanhouden op het wezentlyk redres van den Staat van Oorlog, daartoe voornamelyk tot een grondslag leggende de poincten aan de Bondgenooten voorgehouden by de Generale Petitie voor den jare 1755.

IX.

Ten aanzien van het tweede object dezer Besognes, zal hy Gecommitteerde, nevens de Gecommitteerden van de andere Provintien, zig naarstelyk informeeren op den toestand der Generaliteits-Finantien, en in hoeverre eenige gedeelten van de gemeene Defensie van den Staat daarop zouden kunnen geaffecteerd worden zoowel in tyd van Vrede, als ook hoedanig in tyd van oorlog de kosten tot de gemeene defensie extraordinair benoodigd, ter Generaliteit zouden kun-

nen genegotieerd worden, met adsignatie van de Fondsen ter aflossing en voor de Interessen, ingevolge Hun Ed. Mog. Resolutie van 9 December 1784 en 2 Mey 1785.

X.

Zal omtrent geene der poincten tot zyne Commissie betrekkelyk, eenige Conclusie mogen worden genomen, dan met speciaal consent van de Heeren Staten. [1])

XLIII. *De Fiscaal der Admiraliteit te Amsterdam. Mr.* J. C. VAN DER HOOP *aan* VAN DE SPIEGEL. *'s Hage* 11 *November* 1785.

Hoog EdelGestrenge Heer,

Onlangs heeft 6 met 18 aan 28 gevraagd, om met eenige goede Vrienden, nominatim 54, en 23 te examineren welk het gedrag van 9 moeste zyn: deze vraag was gedaan met overleg van 107. Toen is een schriftelyk Advis opgesteld en gezonden. Ik ben verzogt hetzelve aan UHEG. te zenden, (om) te overwegen, en daarover met 60 te spreken, en my uwe zeer geagte reflectien daarover mede te deelen, zeer in 't byzonder over de wyze van uitvoering, indien dat plan wordt goedgekeurd; vooral in gevalle 5 huiverig is om handen aan 't werk te slaan, hetwelk meer dan apparent is, omdat Hy waarlyk groote zaken vooral in derzelver executie niet omvat. UHEG. zal hiermede aan de goede zaak, zeer in 't byzonder aan 4 en 44 groote dienst doen.

Ik betuige met opregte hoogachting te zyn

Hoog EdelGestrenge Heer

UHEGestr. Dv. Dienaar

Den Hr. VAN DE SPIEGEL. Q. N. [2])

---

1) By Staatsbesluit van 9 Mei 1785 werd VAN DE SPIEGEL tot de zaak der Quotes, aan B. M. POUS toegevoegd. State-notulen fol 382 volg.

2) Eigenhandig. Over het Cyfer, verg. de Inleiding

XLIV. *Memorie houdende eenige Consideratien nopens hetgene zoude kunnen en behooren te werden geobserveerd en gedaan in de omstandigheden zoo als die tegenwoordig zyn* [1]).

De aandacht valt aanstonds en als van zelf op deze drie voorname poincten:

I°. of op een accommodement en reconciliatie met de Hoofden en Directeurs der Oppositie in de Provincie van Holland, als de voornaamste bestiering in alles hebbende. [2])

II°. of op eene opentlyke Oppositie van het groote deel der Natie, 't welk in den grond hartelyk verkleefd is en blyft aan 't Huis van ORANGE en de Stadhouderlyke Regeringe tegen de reeds volbragte verregaande demarches en de verdere bedoelingen der Patriotten.

III°. of het formeren van een tegenparty in deze en in de andere Provincien tegen de overheersching van de evengemelde party der Patriotten in Holland, door eene vereeniging met den Stadhouder en onderling tusschen henzelven.

Ad I. Tegen het eerste poinct doen zich de volgende zwarigheden op.

a. Dat het gansche bestier dadelyk is in handen van de onverzettelykste vyanden van Z. H.; dat by deze vyanden geenerlei consideratien voor, ofte vertrouwen op Z. H. kan worden verwacht; dat zy alle reconciliatie zullen declineren zoo ter bewaring van hun eigen gezag als in het byzonder uit hoofde van eene duidelyke gemanifesteerde vrees voor

1) „Rec. 14 Nov. 1785" (VAN DE SPIEGEL).

2) C. DE GYSELAAR, VAN ZEEBERGH, VAN BERCKEL, P. L. VAN DE KASTEELE, P. PAULUS. Verg. de (onuitgegeven) Aanteekeningen van den jongen Griffier FAGEL.

zich en voor hunne familien, zoo Zyn Hoogheids crediet zich mogt herstellen.

En dat de natuurlyke middelen om een zoodanig accommodement te bewerken en te behouden, en welke zouden moeten gezogt worden in een welmeenend *Eerste Minister van de Provincie*, 1) of in eenige getrouwe en geaccrediteerde Regenten en Pensionarissen der Eerste Steden, geheel en al ontbreken.

b. omdat de invloed van Frankryk die met een aanstaande Alliantie nog grooter staat te worden, natuurlyker wys deze reconciliatie moet verhinderen, als strydig met de afhankelykheid, waarin Frankryk de voornaamste Patriotten moet houden.

c. omdat de gedeclareerde vyanden van Zyn Hoogheid door de genomen mesures omtrent de Militie en het verleenen der Patenten aan de eene zyde al de magt in handen hebben, en aan de andere kant door de gewapende Societeiten zich fort en ferm zullen maintineren in het gezag ten koste van den Heer Stadhouder en deszelfs prerogativen en invloed.

d. omdat men zich directelyk tegen de ordre en privilegien van den Lande, van de vrye uitoefening der ordinaris Justitie, door een gedelegeerde Regtbank, zoodanig van alle autoriteit en bedwang heeft meester gemaakt, dat zelfs de betaamlykste middelen van beklag en pogingen van redres by de welmeenende ingezetenen zoowel gevaarlyk zyn, als alle zulke daden die een schyn van opentlyk ongenoegen en van defensie der belangen van Zyn Hoogheid zouden hebben.

Ad. II. Het tweede schynt *en* onuitvoerlyk *en* zeer gevaarlyk.

a. onuitvoerlyk, om de algemeene neerslagtigheid en vrees der welmeenenden, om den sterken en in alles door de Regering ondersteunden tegenstand der gewapende Genoot-

---

1) In den Raadpensionaris van Holland, toen VAN BLEISWYK, niet te vinden.

schappen tegen een ongewapende en verdeelde menigte, om het gebrek van Hoofden, die bekwaamheid, stoutheid en credict bezitten, en die door beleid en goede correspondentie iets van belang zouden kunnen uitvoeren, en speciaal ook om het personeele karakter van Z. H. zelve, die altoos alle eerstelyke beginselen hiervan openlyk heeft gedisapprobeerd, en die genen welke in vroeger tyden dit exempel gegeven hebben, van zich geëloigneerd, en die daarenboven als natuurlyk vreemd van alle sterke middelen niet heeft die yverzucht en gedetermineerde resolutie om ter vindicatie van de aan hem aangedane verongelykingen, zyne herstelling op dien prys te zoeken en door te zetten.

b. en zeer gevaarlyk, omdat zoo de Vrede doorgaat [1]), zoo als meer dan waarschynlyk is, boven en behalve de gewapende Genootschappen, aanstonds de troupes in de Provincien wezen kunnen. Onder deze zyn er verscheiden die reeds van Zyn Hoogheid grootelyks zyn afgetrokken, en waarop dezelve zich niet kan verlaten, welke nogtans de eersten zouden zyn, die men zal inroepen, omdat het zeer bedenkelyk is, of buiten den allerhoogsten nood en in gevallen van het allereminentste gevaar, deze middelen mogen worden begunstigd; en eindelyk, omdat by derzelver mislukking, alles voor altoos onherstelbaar verloren is.

En dus schynt er niets te resteeren als de overweging van het derde poinct.

Ad. III. En hier behooren getoetst en overwogen te worden de middelen welke zouden kunnen dienen om hiertoe met effect te geraken, maar die altoos met omzigtigheid en menagement zouden moeten worden in 't werk gesteld.

a. Een behoorlyk voorstel van al het gevaarlyke en onwettige van eene al te ver gepousseerde auctoriteit en willekeurig gezag van de voornaamste Patriotten en bestuur-

---

1) Met Keizer JOSEPH II.

ders in deze Provincie, om daardoor een welgegronden en hoogstnoodigen argwaan by de weldenkenden maar te veel van elkanderen gedetacheerde en tot hiertoe of door vrees of door gebrek van inzien, bestier en soutien terug-gehoudene en genoegzaam niets vermogende Regenten in deze en vooral in de overige Provincien te verwekken; waartoe in aanmerking komt dat Holland op zichzelf reeds de magtigste Provincie is, en daarenboven door Frankryk nader ondersteund, zonder een tydig tegenwigt, noodwendig binnen kort alles overheerschen zal; dat in die Provincie drie of vier Pensionarissen, alleen aan Frankryk gedevoueerd, op de despoticqste wys niet alleen het overgebleven gezag van den Heer Stadhouder, maar ook allen invloed van moderate Regenten in hunne en in alle de overige Provincien zonder bekreun van iemand, ter staving hunner eigen heerschzucht zullen vernietigen; dat zonder den Stadhouderlyken invloed de wèlgeintentioneerden in deze benevens de andere Provincien zoo wegens onderlinge verdeeldheid als door gebrek van communicatie en soutien, dit niet zullen kunnen beletten en gevolglyk dat zy binnen korten tyd zoowel als de Stadhouder zelf zullen moeten bukken onder het Hollandsch Triumviraat, en niets overhouden als de eer van consonanten en mede-betaalslieden te zyn van hetgeen dit driemanschap door de Fransche influentie aangeblazen zal goedvinden voor te schryven.

b. door het behoorlyk voorstellen en aandringen van deze gronden, en de sterkte die daaruit staat geboren te worden, is het hoogst waarschynlyk dat niet alleen de voornoemde brave, bedachtzame en omtrent het Vaderland en den Godsdienst gants niet onverschillige Regenten zoo in Holland als vooral in de andere Provincien, zullen worden overreed van de gevaarlyke gevolgen der voornoemde aangematigde authoriteit, maar het is ook te voorzien, dát vele anderen met hen, die de zaak nu anders inzien, terug zullen komen

en de hand niet meer leenen aan eene inderdaad willekeurige en despoticque overheersching.

c. Zoodra deze Ontwerpen eenige consistentie mogen krygen, is er eene gegronde hoop, dat het bewerken van gepaste en efficacieuse middelen tot stuiting van den verfoeielyken laster, leugens en opentlyke versmading van den Stadhouder en alle Prinsgezinden met meer succes zal kunnen ondernomen worden, alzoo tot hiertoe alle publieke autoriteit daartoe heeft gedeficieerd.

d. Doch hiertoe is onvermydelyk noodig een billyk aannemelyk en consequent Plan, door den Stadhouder te formeeren en met rype deliberatie zoo in te rigten, dat het genoegzaam ontwyfelbaar nuttig en dienstig moet geoordeeld worden zoowel voor de belangen der zes overige Provincien en de welgeintentioneerden in Holland, als voor die van Z. H. zelve.

e. De gronden van dit Plan zouden kortelyk kunnen worden opgegeven op den voet zoo als dezelve hierna zyn geschetst, doch deszelfs volledige uitwerking zou dienen te worden verschoven totdat aan het laatste en essentieelste poinct zonder hetwelk alles te vergeefs en nutteloos is, zal wezen voldaan; te weten:

f. Het formeeren van *een welgeregeld Cabinet* 1) in hetwelk alle zaken tot hare specificque classen gebragt zynde prompt nagezien, beoordeeld, afgedaan en geexpedieerd wierden, of indien dezelve van eene moeielyke en omslaggelyke behandeling zyn, in de daartoe op te rigten Departe-

1) Aan VAN DE SPIEGEL schryft W. VAN CITTERS (Febr. 1787) „mag ik ondertusschen UHEG. verzoeken *eene Concept-Instructie* te willen formeren voor de *Cabinet-Secretarissen* of *Commisen* waarvan gesproken wordt in desselfs *P. M.* van de maand December laatstleden, en tot het formeren van welke de oude Heer (DE LARREY,) niemand bekwamer kent dan U Hoog EdelGestr. en aan welk gezegde ik volkomen myn zegel hang; want wie ook aan den Heer LARREY komt te succederen, zoodanig *Cabinet-Secretaris* of Commisen zal er altoos worden vereischt, zullen de zaken wel behandeld worden."

menten gepraepareerd, ten einde dezelve regulier en met eene volledige kennis, mitsgaders tot een blykbaar nut voor 's Lands ware belangen bestierd wierden.

Dit Cabinet geformeerd en het volgende summiere plan nader geconcerteerd en gefixeerd zynde, behoort teffens zooveel mogelyk te worden gewerkt op het vestigen van een goed vertrouwen tusschen Zyne Hoogheid en de voorname Regenten van wie men zich meest verzekeren kan, en deze te employeren, ten einde dezelve dit plan in de respective Provincien zullende smakelyk maken, volkomen mogen werden gerust gesteld, dat 't eens aangenomen systema met alle mogelyke goede ordre, promptitude en fermiteit zal worden nagekomen en geobserveerd.

Om dit alles met succes te doen, om het voornoemde Plan door allerlei betamelyke en efficacieuse middelen zeker te doen werken, en om daaraan een krachtige en zooveel mogelyk algemeene praeponderance te geven, behooren noodzakelyk eenige der gequalificeerdste personen weekelyks (en des noods) op gezette tyden met malkanderen door Zyn Hoogheid te worden geconsuleerd, en van de voorgevallen zaken aan hen ouverture gegeven; hetwelk niet belet dat Z. H. te allen tyden en speciaal vóór en na de voornoemde conferentie met één of meer der bekwaamste en geaffideerdste zyner Vrienden of Ambtenaren zich kan en behoort te beraden en te concerteren. Het groot werk en bedoeling moet wezen, om door eene verbetering in de behandeling der zaken en door eene openbaarmaking van de vereenigde werking van Z. H. met Lieden van aanzien en moderatie, over het algemeen de vooringenomene of misleide Regenten en ingezetenen tot stilstand en reflectie te brengen, en de goedwillige doch al te bevreesden meer moed in te boezemen en voor de goede zaak te doen uitkomen, en dit schynt onmogelyk te wezen, 1°. indien niet alle klagten over disordre, vertraging en verzuim ten spoedigste ophouden; en 2°. indien

aan de party van den Stadhouder geen meerdere *consideratie* en *kracht* wordt bygezet; welk een en ander zonder de voornoemde verbetering van werkorde en van een gezuiverd Plan door Z. H. met eenige geaccrediteerde personen geadsisteerd, niet geschieden kan.

Onmogelyk is het de zaken *op eens* te herstellen, daartoe zyn zy te ver verloopen.

Maar die stilstand en reflexie eens plaats grypende, zal het niet moeilyk zyn de notabele abuyzen der Patriotten, hunne onherstelbare aangebragte nadeelen aan het Vaderland, hunne onverantwoordelykheid in het geheel en al afhankelyk maken van de Republiek van Frankryk, zelfs tot in het inwendig bestier der huishoudelyke zaken, en hunne despoticque en tegen alle gronden van recht en decentie aanloopende handelwyze ter ongestrafte belastering en prostitutie van den Stadhouder en van Hoogstdeszelfs Vrienden open te leggen, en het verloren vertrouwen, achting en genegenheid te doen herleven, de eigene belangen der voorzigtige Regenten in Holland en in de andere Provincien, en het herstel van hun aanzien en invloed zullen hierin van zelf medewerken.

Vervolgens zou men tot het formeren van het *Plan* zelfs in het generaal de volgende poincten kunnen opgeven:

I. Om daar thans genoegzaam alles door eenige weinige Hoofden van eene Hollandsche Cabaal ten eenmaal despoticq en met geene de minste consideratie voor brave mede-Regenten en voor de andere Provincien, wordt doorgezet, zich daartoe met die Provincien en de weldenkenden in Holland te vereenigen om de zaken van de Unie 't zy buitenlandsche, 't zy binnenlandsche met onderling overleg zóó te behandelen, dat alle dezelve Provincien conform aan de grond-Constitutie van den Staat een geproportioneerden invloed en mede-Directie recupereerden.

II. Om Zyne Hoogheid te maintineren by hetgeen Hem

by zyne Lastbrieven, by Regerings-Reglementen en by formeele Resolutien is toegekend, en om alle billyke égards te hebben op alle overige geregtigheden en jouissances, die Hoogstdeszelfs Prædecesseurs bestendig en met kennis der H. H. Staten hebben geexerceerd, zoodanig als met de goede ordre en noodzakelyke werking van de Hooge Charges van Zyn Hoogheid noodzakelyk verknocht zyn.

III. Om wanneer er eenige gewigtige bezwaren tegen het een of ander mogten worden opgegeven, dezelve met concurrentie van Z. H. te onderzoeken en met Hoogstdeszelfs overleg over zoodanige middelen te handelen, welke aan die bezwaren zouden kunnen remedieren op eene wyze die wel de voornoemde Diplomata, Reglementen en Resolutien interpreteerde en des noods verbeterde voor den dienst van den Lande, maar niet vernietigde of in praejudice van 't geacquireerde recht van Zyne Hoogheid altereerde.

IV. Om concurrent met Zyn Hoogheid en onder Hoogstdeszelfs directie te arbeiden aan de verbetering van de Armée van den Staat.

V. Om een goeden en regulieren voet te bewerken waarna de Frontieren en het Defensie-wezen van de Republiek door Z. H. met den Raad van State, met observantie van een gelyk nut en zekerheid voor *alle de Provincien* zouden behooren verbeterd te worden; en

VI. Waarby men nog zoude kunnen voegen, om in iedere Provincie tusschen de Heeren Gedeputeerde Staten en den Heer Stadhouder eene goede correspondentie op te rigten in plaats van even als voorheen, alles met één of meer byzondere Regenten, [1]) tot een ondragelyke jalousie voor anderen te reguleren; 't welk echter niet beletten zou dat Z. H. zich altoos zal kunnen bedienen van de Advisen der

1) Men denke aan de Luitenant-Stadhouders in Utrecht en Gelderland, aan den Representant van den Eersten Edele in Zeeland, enz. Z. de *Grondwettige Herstelling van Nederlands Staatswezen* (2e Druk, 1785) I. 98 volgg.

kundigste en getrouwste Regenten, maar 't welk eene natuurlyke aanleiding zou kunnen geven, dat de Directie en verrigtingen van Zyn Hoogheid daaruit oneindig meer kracht zouden ontleenen, en dat het wederzyds noodzakelyk soutien, hetwelk daaruit zou voortvloeyen, welhaast over al de lasterlyke Couranten en periodieke schriften, die men als de stokebranden der rampspoedige factien en oppressien aanmerkt, zal uitroeien. Men zou hier nog kunnen byvoegen:

VII. Dat men inmiddels in de Directie dezer zaken met veel omzigtigheid zou dienen in 't oog te houden om het Fransche Ministerie niet te indisponeren, en niet te maken dat de mesures van Z. H. konden worden geinterpreteerd, als direct ingerigt tegen de Alliantie met Frankryk, om door dezen magtigen arm niet te worden geécraseerd; en laatstelyk

VIII. Dat men een meer opzettelyk werk behoort te maken om zich in alle eventuele gevallen de Geestelykheid, die een onbegrypelyken invloed op de goede gemeente genoegzaam overal in dit Land heeft, doch die naar sommiger gedachten te veel genegligeerd is, nader en krachtiger te attacheren.

De basis der onderhandelingen over een zoodanig Plan behoort wederzyds te wezen *de goede trouw*, maar het bestier en het beleid derzelven dienen zoo delicaat en voorzigtig te worden ingerigt, ten einde de Provincien en alle de welmeenenden in Holland in dit plan de verbetering van den Staat en de vermeerdering van hunnen invloed konden vooruitzien, en om in hen een gegronde persuasie te verwekken dat zy door den Heere Stadhouder systematicq en opregtelyk zullen worden gesoutineerd; waarom eindelyk 't geen men de vryheid moet nemen nogmaals te repeteren, boven alles noodzakelyk is ingeval deze Consideratien in serieuse aanmerking mogten komen, een onwankelbaar besluit te nemen, om zich aan dit eens genomen Plan bepaaldelyk en bestendig te houden, ten einde door geene vacillatien het Stadhouderschap aan nog grooter schudding, vernedering en zelfs eene

volkomene vernietiging te exponeren, en de getrouwe Raadslieden en medewerkers in dezen niet te brengen in dat uiterste gevaar 't welk ook hunne ruïne zoude kunnen na zich slepen.

Ook schynt 't nauwlyks te kunnen werden verwacht, dat met vrucht hieraan zal kunnen werden *doorgewerkt*, dan nadat Z. H. eenige gronden hiervan met de noodige voorzigtigheid in Friesland gelegd hebbende, zich weder in 's Hage zal bevinden, alwaar ter voorkoming van nieuwe beletselen in dezen en tot verwydering van ontydige achterdocht, een ouverture doch teffens geen minder voorzigtige contenance zeer noodzakelyk zal behooren geobserveerd te worden 1).

XLV. *Bedenkingen op de Memorie door den Heer Fiscaal* VAN DER HOOP *overgezonden by missive van* 11 *November* 1785. 2)

Niet genoeg geïnformeerd zynde van den tegenwoordigen toestand van verscheiden omstandigheden durft men naaulyks waagen, zyne gedagten te zeggen over een plan, dat wel overdagt en beredeneerd is, door Heeren van kundigheid, en die gelegenheid hebben, om alles van naby te zien; nogthans, onder submissie aan beter oordeel, is het my voorgekomen, ten opzigt van de drie gediscutieerde poincten:

ad. 1. Dat, zoo men door een *accommodement en reconciliatie* verstaat, dat de tegenwoordig praevaleerende party moet desisteeren van haare sustenuën, uit liefde tot de harmonie, er dan zekerlyk niets van dien aart te verwagten is: iemand die in een geschil ('t zy dan wel of kwaalyk) triomfeert, of aan de sterkste kant is, zal zig niet gemakkelyk laaten persuadeeren, zyne avantages te laaten vaaren, en de zaaken op den ouden voet te houden; maar indien de an-

1) 28 October 1785.

2) „20 November 1785." (VAN DE SPIEGEL.) Eigenhandige minuut.

dere party genegen is iets toe te geeven, zoo wel *omtrent persoonen als zaaken*, is mogelvk de kans op een accommodement niet geheel verlooren.

ad 2. Men convenieert volkomen, dat dit poinct onuitvoerlyk en zeer gevaarlyk is.

ad 3. Dit art. is zeer wel beredeneerd, en de maatregelen daar by voorgeslagen, zouden, waarschynlyk, van een goed effect zyn geweest, indien ze, by tyds, waren geëntameerd; sommige Heeren zullen zig rappelleeren, het gene in de jaaren 1782 en 1783 ten dien opzigte is geproponeerd; doch men vreest, dat het thans daartoe te laat is geworden: de geesten zyn *of* gepraeoccupeerd door vooroordeelen, *of* nedergeslagen door vreeze, *of* vleyen zig met groote verbeeldingen, van zaaken, die hun, in een andere relatie, niet zouden kunnen volgen; en dit zyn even zoo veele obstakels, welke de geproponeerde vereeniging thans zouden beletten sterk genoeg te worden, om tot een barrière tegen den loopenden stroom te dienen.

Vraagt men nu, wat er, in de actueele omstandigheden, beter zoude kunnen gedaan worden? dit laat zig niet gemakkelyk beantwoorden, om rede, in het begin deezer reflexien, gemeld: en voor al, wanneer men moet onderstellen, dat het middel 't welk men zou proponeeren, niet aangenaam kan zyn: het is derhalven met de uiterste schroom, dat men hazardeert te zeggen, dat, de zaaken tot dit uiterste gekomen zynde, geen andere weg open is, dan *voorzigtig toe te geeven*, en hier door, zoo wel als door een verbetering in het inwendig bestier, het vertrouwen te herwinnen.

Z. H. heeft, tot nog toe, alles willen vasthouden; maar dit heeft niet kunnen beletten, dat verscheiden zaaken hem zyn betwist, en eindelyk afgenomen: dit is uit kleine beginselen, verder en verder, voortgegaan, en het einde is niet voor uit te zien; en al ware het, dat Z. H. geduurende zyn leeven, de zaaken kon draagende houden, en zig deezen

onaangenaamen stryd getroosten, wat heeft men dan niet te verwagten, na hoogdesselfs overlyden! hoe veel praerogativen exerceert Z. H. niet, die genoegzaam merè personeel zyn, en niet erfelyk noch onafscheidbaar van het Stadhouderschap! Wanneer nu Z. H., geduurende deeze gisting, iets menschelyks overkwame, is het zeer zeker, dat hoogdesselfs Successeurs niet ligtelyk zullen verkrygen, het gene van een vrye delatie der Regenten afhangt; behalven dat er uit het Erfstadhouderschap zelve, waar van de Acte met meêr yver dan vooruitzigt, is opgesteld, verscheidene stellingen kunnen geformeerd worden, die (zoo ze ooit tot realiteit kwamen) het zaad van tweedragt in het Vorstelyk Huis zouden strooiën, en desselfs kragt voor altoos verzwakken.

De vraag is derhalven, of het niet meer dan tyd wordt, de tegenwoordige verwarringen het voedsel af te snyden; en te tragten het Erfstadhouderschap op vaste gronden te stellen? dit kan zekerlyk niet geschieden, zonder sacrifices van de kant van Z. H.; maar (zoo my niet alles bedriegt) zullen die sacrifices niet te compáreeren zyn by het genoegen, dat Z. H. zoude smaaken, van zyne waardigheden op een onbetwisten voet te bezitten, en dezelve zuiver van alle aanspraak in zyn Huis bestendig te maaken.

Hier toe schynt my dat de weg nog open is, hoewel veel minder dan voor twee à drie jaaren.

De bevrediging der partyschappen zoude, door verstandige en bedaarde lieden, onder de hand moeten aangeboden worden; men zou aan de praedomineerende Party moeten vraagen, hoe verre het oogmerk is om hunne demarches voort te zetten, wat het uiterste is dat zy begeeren: men zou hun moeten bespreeken alle *personeele verzekering*, welke zy kunnen requireeren; en ten aanzien *van de zaaken*, ook alle redelyke toegeevenheid beloven: en wanneer men het maar zoo verre kan brengen, dat de quaestieuse poincten

in termen van negotiatie komen, dan zal men best kunnen zien, op welke zaaken Zyn H. zou kunnen capituleeren.

Maar gesupponeerd het ergste, dat de praedomineerende party tot geen onderhandsche negotiatie wilde verstaan, zoude er dan zwaarigheid zyn, om, door een publyke demarche aan de Staaten, dit Ultimatum te vraagen?

De winst die uit zulk een mesure moet geboren worden, zoude 1° zyn, dat Z. H. dan in ééns geïnformeerd wierdt, van 't gene men hem nu, van langzaamer hand, praepareert. 2° dat de hoofden van de zoogenaamde Patriottische party, misschien niet alles zouden durven articuleeren, 't welk zy anders voorneemens waren in 't werk te stellen. 3° dat de geheele Natie, over deezen stap tot bevrediging, content zoude zyn.

En hier tegen kan ik niet zien dat Z. H. iets risqueert, immers niet meer dan nú, daar, het één voor en het ander na, hem wordt gechicaneerd.

Het komt er dus maar op aan, of de waare Vrienden van Z. H. oordeelen, te moeten toegeeven, om den stroom van de moeilykheden hem aangedaan wordende, te arrêteeren, en om te behouden al wat met mogelykheid kan gesauveerd worden. Indien Z. H. hier toe kon gepersuadeerd worden, zal de beste wyze, om dit werkstellig te maaken, ligtelyk te vinden zyn, en dan flateert men zig van een taamelyk goeden uitslag, naar maate van de omstandigheden; maar zoo dit advys mishaagt, hoopt men, ten minsten, dat het zal toegeschreeven worden aan de zuiverste beginsels van Liefde voor het Vaderland, en desselfs wettige Regeeringsform, en een belangeloozen yver voor den luister van het Doorlugtig Huis van ORANGE.

XLVI. *Diverse loopende Collectanea over Burgerlyke Vryheid en Regeering. A°.* 1785. 1)

Of onze Regeeringsform zy een elective Aristocratie, of een Aristo-democratie, of wat anders, doet weinig ter zaake: deeze woorden zyn uitgevonden voor dat ons soort van Regeeringsform in de waereld was, en dus kan dezelve niet wel geheel en al daar op toepassen; maar dit is zeker, ze is verkiezelyk, en behalven de Classe van de Edelen kan yder Burger er toe komen — de Regenten hebben geen de minste eigendom aan de Regeering, de eigendom behoort aan 't Volk etc.

Maar hier uit af te leiden, dat het Volk over zyn eigendom kan disponeeren naar goedvinden, gaat niet aan: de eigendom is bezwaard met de Grondwetten der Burgerlyke maatschappy, en tegen die grondwetten mag het regt van Eigendom niet geëxerceerd worden: even als iemand een stuk goed bezit, daar een servituit op ligt. 2)

De verkiezelykheid der Regenten beneemt niet aan hunne magt, maar de pacta conventa bepaalen dezelve, en dat zyn by ons de Privilegien, de Grondwetten. 3)

---

1) Hieruit is het een en ander ontleend in *Voorouderlyke wysheid in hagchelyke tyden* (Utrecht 1872) bl. 54 volgg.

2) Wanneer het Volk dan zyn Eigendom zoo verre dryft, van *willekeurig* over den Staat te beschikken, en te zeggen, *stat pro ratione Voluntas*, dan is het Volk zoo wel een Tyran als dat een Monarch Tyran zyn zou in dezelve omstandigheid: wil men een mensch blyven en regten van menschelykheid behouden, dan kan men geen despotique overheersching toelaten noch van een Koning, noch van een Volk.

3) Zie wegens de theorie der *Pacta conventa*, het Eerste Deel bl. 428 (*Walchersche Boeren-Politie*), en vroeger de *Historie der Satisfactie* van Goes, bl. 310 volg.

In Polen is de Koning electyf, nogthans etc.

Dat de regenten repraesentanten zyn van 't Volk, en in zekeren opzigte dienaars, is een vaste waarheid, en alle Souverainen die eenig respect hebben voor de regten der menschelykheid zullen dit erkennen: de Keizerin van Rusland zegt in haare Instr. pour un nouveau Code de Russie: nous nous faisons gloire de dire que nous avons été créées pour notre peuple. De Koning van Pruissen schroomt niet in zyn Anti-Machiavel te zeggen: que le Souverain n'est que le premier domistique de son peuple, maar hier op te appliceeren alle de relatien tusschen een heer en een domesticq, zou geheel en al de natuur van het bestier vernietigen: het wil alleenlyk te kennen geeven, dat de Souverain de dienaar is van het waare geluk des Volks [1]).

De raisonnementen die de voorstanders van des Volks alvermogen haalen uit den aart van een Societeit vinden ook geen praecise applicatie; want een Societeit met gemeene toestemming aangegaan, kan met gemeene toestemming nieuwe wetten krygen, kan ook met gemeene toestemming verbroken worden; want ze heeft geen ander object dan het belang der tegenwoordige deelhebbers, maar een Burgerstaat omvat ook het belang van de nakomelingschap, en opdat een yder van dat regt der nakomelingschap niet zoude beschikken naar zyn welgevallen, zyn de Regenten aangesteld, welke de Verzorgers en Bewaarders van dat Regt zyn, en derhalven niet kunnen gedogen, dat hetzelve uit verkeerde begrippen, uit eigenzinnigheid, of andere oorzaaken worde verkort.

Men stelle eens, dat een Volk zoo dwaas ware, van zig de publyke inkomsten, en de voorhanden zynde gelden van de Schatkist te willen toeëigenen: ongetwyfeld hoort dat

---

1) Maar allermeest zullen dit erkennen de Regenten van een vrye Republyk want etc. Z ook Deductie der Staten van Holland 1587.

geld het Volk toe — het is door hetzelve opgebragt — het moet tot desselfs nut besteed worden etc. maar zouden de Regenten het moeten laaten volgen? neen geenzins! zy zouden al hunne magt moeten te werk stellen, om het te beletten: de Staat, de minderjaarigen, de nakomelingschap heeft er een deel in; men vooronderstelt, dat de menschen zig in een Burgerstaat vereenigende, gewild hebben, dat dezelve bestendig zou zyn.

Daarom zegt CICERO *pro domo*:

Majores nostri de Civitate et Libertate etc.

Men zegt, dat de *Volksstem* moet gehoord en gehoorzaamd worden; maar 't is er verre van af, dat dit altyd moet doorgaan: de Regenten zyn verpligt te oordeelen, of die *Volksstem* goed of kwaad is — het was by voorb. een Volksstem: *Kruist hem, Kruist hem:* Pilatus deedt dan wel, volgens het nieuwe gevoelen, dat hy gehoorzaamde. Men zoekt overal bepalingen aan de magt der Regenten, waarom ook niet aan de misvattingen van het Volk, die nog veel erger gevolgen kunnen hebben?

Burgerlyke Vryheid.

De natuurlyke vryheid van yder mensch in 't afgetrokken, de *zelfsbestuuring;* maar de Burgerlyke Vryheid moet noodzakelyk minder zyn dan de natuurlyke; want zoodra de menschen zig in een Burgerstaat vereenigen, worden er nieuwe betrekkingen geboren, en hier uit ontstaan nieuwe onderlinge pligten, zoo dat yder lid zyne daaden niet met die zelve onbepaalde vryheid kan bestuuren, als hy doen mogt, toen dezelve daaden alleen maar betrekkinge op *hem zelven* hadden.

Onder deeze soort van betrekkingen is de onderwerping aan de grondwetten waar op de Burgerstaat gevestigd is, en dus aan de Regeering die door die grondwetten bepaald is, welke regeering niet anders is als de vereeniging van

de magt van alle de Leden, welke de daaden der byzondere Leden, die invloed hebben op den burgerstaat, tot algemeen welzyn regelt.

Hoe minder deeze magt afwykt van de natuurlyke vryheid of dezelve bepaalt, zoo veel grooter is de Burgerlyke Vryheid.

Dat er zoodanig een onderwerping aan de algemeene magt noodig is, lydt geen twyfel; de voorstanders van het alvermogen des Volks moeten ze zelfs erkennen, want zy stellen, dat het geheel Volk en Corps die magt in handen heeft, en dat de absenten zig moeten onderwerpen aan de presenten, de meerderheid aan de minderheid. Z. hier N° 30.

Wanneer de heer V. CAPPELLE [1]) van het Volk spreekt, monstert hy uit het gemeen: waarom? en tot hoe verre gaat die trap? wie geeft hem regt tot die uitzondering? in alle Volksregeeringen heeft de Grondwet bepaalt wie stemmen mogt en wie niet; maar in dit Land is zoo geen wet, derhalven zouden de armen zoo min moeten uitgesloten zyn als de Ryken.

Waarom moet de minderheid zig onderwerpen? Volgens het sentiment van V. D. CAPELLE en PRICE bestaat Vryheid in zelfsbestuuring, en volgens dit zelve sentiment zoude een getal des Volks een weinig over den helft, de overige van die zelfsbestuuring uitsluiten.

Wie geeft het Volk regt, om te disponeeren over de betrekkingen der minderjaarige Leden van den Burgerstaat?

Wie sluit de Vrouwen uit? il n'est pas contre la Raison et la Nature zegt MONTESQUIEU p. 96, que les femmes gouvernent un Empire. [2])

---

1) J. D. VAN DER CAPELLEN tot den Pol, die het werk van Dr. PRICE over den aard der Burgerlyke Vryheid, uit het Engelsch had vertaald, door PIETER VREEDE en andere democraten, als „handboek" gebruikt.

2) „In Staaten daar het regt van stemmen vast is aan het goed, stemmen de minderjaarigen door Voogden, de vrouwen in persoon. HUBER zegt de

Waat en op welke wyze moet het Volk zyn wil te kennen geeven? Zekerlyk niet, door een woest geschreeuw en daaden van geweld; want die gebeuren gemeenlyk door de heffe des Volks, en men kan niet weeten of die woeste hoop de meerderheid uitmaakt.

De Heer VAN DE CAPPELLEN 1) zou hier op antwoorden, *door addressen*; maar op welk fundament steunen die addressen? te redeneeren over een zaak, zyn wil te kennen te geeven wat behoort te geschieden, supponeert kundigheden, maar die kundigheden moeten in zaaken van Staat niet oppervlakkig zyn, niet uit hooren zeggen, of uit nieuwspapieren en blaauwboektjes verkreegen, waar door men des Volks neiging ligtelyk kan bestuuren; maar die kundigheden moeten uit de sources gehaald zyn, moeten alle dryfveeren van de Politique bevatten, en moeten eindelyk van die maate zyn, dat ze den ganschen Leeftyd de studie van een Staatsman vereisschen: hoe komt het Volk daar aan?

Zoo 't volk geen andere beweegreden noodig heeft als zyn wil, is het een Tyran, een despote; want gelyk in een despotique Regeering alles afhangt van het oogenblikkelyke begrip van een mensch, zoo is het hier van 't geheel volk.

In alle Burgerstaaten moeten zekere grondwetten zyn, niet in de uitvoering bestaande, maar die de uitvoering regelen.

Men zegt, het Land is hun Eigendom, de Overheden zyn hunne Rentmeesters: laat ons toegeeven, dat het Land den Ingezetenen toebehoort, maar 't hoort hun toe met alle zulke regten en servituten, relatien en lasten als er op

---

Jure Civ. L. 1. Sect. 8 C. 8 n. 86. feminas admitti inter tot millia virorum non potest insolens videri, si quis cogitet in Regnis aliquando solas admitti. V. m. HUB. ibid. C. 4 n. 44, 45, 46."

1) „Advys v. CAPELLEN, Sept. 1783 over de acceptatie der praeliminairen."

waren toen het op hun overgedraagen is, welke zy niet mogen veranderen.

Een Volk, dat zyn Regeerders naar willekeur afzet, is als de passagiers die de Stuurlieden van het schip over boort smyten [1]).

In onze Regeeringsform kan men vry zyn onder de wetten, maar men verkiest vry te zyn boven de wetten, en daarom stelt men het principe, dat het geoorlofd is hen die de bewaaring der wetten in handen hebben, van kant te schuiven.

De Regeeringsform moet naar den aart, omstandigheden, en kundigheden eener Natie geschikt zyn, hoe zou een Volksregeering op de kust van Africa kunnen staande blyven? een Land daar overvloed van bekwaame verstanden en verheeven vernuften is, moet noodzaakelyk een andere Regeering hebben, als een Land, daar de denkbeelden der menschen laag en bekrompen zyn. [2])

Zoodra de menschen in een maatschappy vereenigd zyn, vereischt het regt der Natuur een ordre en regel naar 't welke de Maatschappy zal geleidt worden, de regel vereischt een handhaving, die handhaving moet gesteld zyn in handen van den genen die de bekwaamste, de beste daar toe is, zoo uit hoofde van kundigheden als van sterkte. Wy kunnen niet alle te gelyk en met even veel regt regeeren:

---

1) „Duas personas habet Gubernator: alteram communem cum omnibus qu eamdem conscenderunt navem, qua ipse quoque vector est, alteram propriam qua ipse Gubernator est. Senec. Epist. 85."

„De tractatie Schelii de Jure imperii sic judicat Thomasius in excerpt. Epist. quae habentur in Struvii Actis Lit. fasc. VII p. 71 Cit. Burmanno in praef. T. 2 Analect. praefixa:

Populi potestatem mihi paullo laxiorem quam fas è fecisse videtur."

2) „Een volk van een driftigen onrustigen aart kan onder geene democratie leeven, dezelve is alleen nuttig voor Phlegmatique gestellen, in het Oosten is men zoo gewoon aan de alleenheersching, dat men zig geen denkbeeld van een Republiek kan vormen."

't is derhalven noodig dat er eenige gesteld worden om het geheel te verbeelden: de wyze van die aanstelling kan op menigerlei wyze verschillen, en egter goed zyn.

Die wyze welke het minst afwykt van de algemeene regeering en egter het meest overeenkomt met het welzyn van den Staat is de beste, en de vryste. 1)

Men bepaalt dezelve door zekere Grondwetten, en deeze grondwetten worden door een expres consent van 't Volk of een langduurig gebruik heilig en onschendbaar: de persoonen der Regenten, 't zy een Vorst, 't zy Magistraaten, verkrygen daar door een regt om dezelve te handhaaven, en te beschermen, niet alleen tegen uitheems maar tegen inheems geweld, en een Volk dat dezelve breeken wil begaat zoo wel een daad tegen de grondwetten, als de Regeering die dezelve wil overtreeden.

De regte taal van een vry Volk tegen zyne Overheden is die, welke het Volk van Arragon by de huldiging hunner Koningen zwoeren. Nous, qui valons chacun autant que vous, et qui tous ensemble sommes plus puissans que vous, nous promettons d'obéir à votre Gouvernement, si vous maintenez nos droits et nos privileges, et si non, non. ROBERTSON Hist. de CHARLES V. Tom. 1 p. 143. ed. Franc. in 4°.

De definitie welke de Hr. PRICE geeft van de Burgerlyke Vryheid, is een definitie niet van vryheid maar van onafhanklykheid: tot een onbepaalde vryheid heeft de mensch geen regt, noch in den Staat der Natuur, noch in den Burgerstaat: hy is een afhankelyk schepsel, afhankelyk van die wetten die op yderen stand passen waar in hy zig bevindt, en dus in den Natuurstaat van de Natuurwet, en in den Burgerstaat van de Burgerwet.

---

1) Nergens wordt het gevaar van een uiterste egaliteit, in tegenstelling van de waare egaliteit in een vry Land, beter uitgedrukt dan in L'esprit des Loix. L. 8. Ch. 8.

Eigenlyk gesproken: hy definieert het vermogen der Vryheid en niet het regt: de Vryheid zoo als ze *kan* en niet zoo als ze *moet* geoefend worden, en hier in ligt de grond der dooling.

Wat is de Natuurstaat waar van men zoo veel spreekt? het is een ens rationis, een staat die alleen een denkbeeldig bestaan heeft.

De menschen zyn gevormd tot een gezelligheid, tot een maatschappy: uit één bloed voortgesproten: ADAM is de eenige mensch die in den Natuurstaat geleefd heeft, ten zy men met hem wil in vergelyking stellen die schepsels die hier of daar in de bossen gevonden, naauwlyks door hunne gedaante regt hadden om tot de Classe der menschen te behooren: zoo draa EVA geschapen was, werdt te gelyk het eerste beginsel van gezelligheid geboren: *zy was tot zyne hulpe:* in het huisgezin van ADAM moet dan ook een gezag of bestuur geweest zyn.

Wil men dit een Staat der Natuur noemen, om dat het klein getal der benoodigdheden, en de beperktheid der betrekkingen nog niet noodig gemaakt hadt Natuurlyk regt met Burgerwetten te vermeerderen, ik heb er niets tegen, maar dan moet men my toestaan, dat het een staat van afhankelykheid was en niet van onbepaalde vryheid.

De *Natuurstaat*, is die stand en betrekking waar in de Schepper van den mensch hem zelfs geplaatst heeft: de gezelligheid is een van die standen.

Derhalven zyn de Regten en de Pligten uit dien staat voortvloeiende alle van God afkomstig, en overeenstemmende met de Natuur van den mensch. De Pligten zyn in betrekking tot God, zig zelven en zyne medeschepselen. De Regten zyn de uitoefening van zyne vermogens.

Indien de menschen waren gebleeven in de oorspronke-

lyke regtheid waar mede God hen voorzien hadt, zouden de Regten en Pligten der Natuur genoeg geweest zyn, om de Maatschappy der menschen te bestieren, en yder Lid zoude zyn onafhankelykheid van malkander hebben bewaard, gelyk ook het regt om over zyne eigen daaden te beschikken; maar zoo dra de mensch van die regtheid gevallen was, en het geweld en onregt plaats genomen hebben onder de menschen, is het oogmerk der maatschappy nu ook geworden tot bescherming tegen 't geweld van onze eigen natuurgenooten, en de natuurwetten geen band zynde sterk genoeg tegen de ongeregelde driften, zyn er andere banden van Burgerwetten by gekomen.

Wanneer men dus spreekt van natuurlyke Regten van egaliteit en zelfsbestuuring, moet men het verstaan van zulk een Staat, daar de Natuurwetten, die de grondslag en de waarborg daar van zyn, exact worden opgevolgd.

De Vryheid van den mensch in het afgetrokken, is het vermogen om over zyne daaden te beschikken naar verkiezing van zyn wil, behoudens de betrekkingen van den Stand waar in hy wettig geplaatst is.

Het denkbeeld van vryheid moet wel onderscheiden worden van volstrekte onafhankelykheid, het zy men de Natuurlyke het zy de Burgerlyke Vryheid in aanschouw neemt.

De mensch is door zynen Schepper begaafd met het edel vermogen van Vryheid, 't welk hem tot een zelfswerkend weezen maakt, maar wy kunnen geenen stand voor den mensch uitdenken, waar in hy volstrekt onafhankelyk zoude zyn, of waar in de onafhankelykheid hem nuttig zoude zyn tot volmaaking van zyn geluk.

Men kan de Vryheid onder verscheiden algemeene verdeelingen beschouwen: de heer PRICE onderscheidt dezelve in Natuurlyke of gelyk de Heer Vertaaler (VAN DER CAPELLEN) het verkiest te noemen, natuurkundige, Zede-

lyke, Godsdienstige en Burgerlyke: alle deeze soorten zyn enkel wyzingen van het algemeen denkbeeld der Vryheid, welke veranderen naar maate van de standen en betrekkingen, waar in de mensch zig geplaatst vindt.

Wy zullen twee hoofdstaaten van den mensch in aanmerking neemen, den Staat der Natuur, en den Burgerstaat.

„Dit Volk kan alleen op den eernaam van *vry* aanspraak maaken — 't welk zig zelven regeert, 't welk zyne eigen Regenten kiest, 't welk door deezen zyne schattingen regelt, en deezen elken oogenblik rekenschap kan afvorderen, en magts genoeg heeft overgehouden, om ze, onwillig, hier toe, des noods, met geweld te dwingen."

(Aanspraak aan WILLEM V. door HARMODIUS FRISO. [1])).

Men mag hier op vraagen, zyn dan de Ingezetenen van onze Generaliteits-Landen geene vrye menschen? en zoo hier op geantwoord wordt *neen:* dan hebben zy, volgens het eigen gevoelen der dryvers van de onbepaalde vryheid, regt om ons juk af te schudden, en zig zelf te bestuuren; want dit is een *onvervreemdbaar* regt. [2])

Tot een democratie behoort even zoo wel een expres of stilzwygend Consent van het Volk, dan tot eenige andere form van Regeering — dezelve is niet meerder een natuurlyke form dan eenige andere; want stellen wy al, dat de *zelfsbestuuring* het kenmerk van de Vryheid uitmaakt, dan is het nog maar bestuuring van zig zelfs en niet van anderen: om over de zaaken van anderen met onze stem of door onze Repraesentanten te beschikken, moeten die anderen daar in geconsenteerd hebben.

Gelyk de zelfsbestuuring in den Staat der Natuur

---

1) Later door PIETER VREEDE erkend, even als *de Oranjeboomen*, van hem te zyn. (*Verantwoording aen de Bataefsche Natie en aen haere Vertegenwoordigers*,) bl. 49 (9 Oct. 1798.)

2) In 1795 was PIETER VREEDE de hoofdbewerker der Vrywording van Noord-Brabant.

niet onbepaald, niet willekeurig maar volgens de wetten der Natuur; zoo kan ook yder in een Burgerstaat zig zelfs blyven bestuuren mits zig reguleerende naar de Wetten — 't is niet noodig, dat hy die wetten zelfs moet gemaakt hebben, even weinig als dat hy de wetten der Natuur gemaakt heeft, maar 't is noodig dat die wetten niet aanloopen tegen het waare geluk van den Burgerstaat, d. i van het grootste gedeelte van denzelven; en om daar van te meer verzekerd te zyn, is de Wetgeever in een Republiek niet boven de wet welke hy maakt, maar even zeer daar aan verbonden als de minste Ingezeten.

Onze Staatsgesteldheid is nooit een Volksregeering geweest, indien men daardoor verstaat een Maatschappy, daar het Volk zelfs, 't zy in persoon 't zy door repraesentanten, het bewind voert: ze is van de oudste tyden af, een regeering der voornaamsten geweest, waar van de Landsheer het hoofd was, en de Souverainiteit verbeeldde, maar na het eindigen der Vorstelyke Regeering zyn de voornaamsten alleen de Regeerders gebleven; maar wie zyn die voornaamsten? het is de Adel, en de Burgers der Stemmende Steden; aan deeze heeft de Natie het *pand* der Souverainiteit toevertrouwd, en de *uitoefening* daarvan aan de Collegien van de Regeering: de overige Ingezetenen zyn geene Eigenaars der Souverainiteit met magt van uitoefening, maar genieten de volkomenste vryheid onder de Bescherming der wetten.

De uitoefening der Souverainiteit is wel verre van onbepaaldelyk te zyn overgegeeven: de Eigenaars hebben er zekere Grondwetten bygevoegd, die de uitoeffenaars, zoo min de Edelen als de Regenten, niet mogen overtreeden, zonder zig schuldig en strafbaar te stellen; maar voor 't overige hebben de Eigenaars geen Regt om zig het Bewind aan te maatigen.

Indien de Regeering Democraticq is, en de volle Souverainiteit met de magt van uitoeffening by het Volk huisvest, hoe spreekt men dan van *Privilegien?* heeft dan de Souverain voorregten van zyne dienaars verkregen?

nemo secum contrahit.

Wanneer de eene of andere Staats-Resolutie of reglement tegenwoordig obsteert tegen de heerschende begrippen in Politique zaaken, welke men niet wel solveeren kan, is het gewoon argument, dat bewezen moet worden, dat de Gedeputeerden ter Generaliteit de magt van hunne Provintien ontvangen hebben om zulk een Reglement te maaken, en kan men dat telle quelle bewyzen, dan is de tweede zwaarigheid, of de Gedeputeerden ter Staatsvergadering in de Provintien behoorlyk zyn gequalificeerd geweest; en eindelyk is het refugium, dat de Regeeringen van de Steden de magt niet gehadt hebben zulk een qualificatie te geeven, en dat het Volk altoos het Regt behoudt om zoodanig een magt (al was zy overgegeeven) te herneemen.

Stellingen uit de Schriften van dhr. VAN DER CAPPELLEN en de zynen getrokken.

Het Volk heeft een alvermogen om zelfs de Constitutie te veranderen.

Alle Regenten, van welken naam of rang zy zyn, zyn verantwoording schuldig aan 't Volk.

de drukpers moet onbepaald vry zyn.

een staande Armée is altyd gevaarlyk en daar tegen een Landmilitie ten hoogsten nuttig.

de Militaire Jurisdictie is een gedrogt.

Vriendschap met Frankryk en America, dewyl Engeland onze erfvyand is.

Het Vaendel 't welk de Gezwoore Gemeente der stad

Deventer den 22 September 1783 aan de vrye Burger-Militie heeft vereerd, vertoont:

een staande Vrouw, houdende in de Regtehand een Speer met de hoed, wyzende met de Linkehand naar een altaar, waarop *Wetten en Privilegien:* aan de andere zyde van den altaar staat een gewapend Man, met een ontbloot zwaard in de Regtehand, en in de linkehand een ontrold perga-ment, waarop deeze woorden: DE OPPERMAGT DES VOLKS: aan het voetstuk des altaars staat: *een braaf Burger kent en verdedigt deeze.*

Nederlandsche-Courant 1783 [1]), n°. 10.

Op den Landdag van Gelderland in December 1783, adviseerden de Heeren VAN DE MARSCH en VAN ZUYLEN,

dat het Reglement op de Regeering van Gelderland van 1750 was illegaal in desselfs oorsprong en vordering, om-dat Zyn Hoogheid by zyne Missive, en de H.H. Staaten hetzelve als een onveranderlyken grond willen doen door-gaan, daar men immers geen Ordonnantien op de bestiering des Volks kon erkennen dan die met desselfs belangen overeenkomen.

De Heer V. D. MARSCH merkte nog aan, dat een Regle-ment in tyden van beroerte en overheersching op de ille-gaalste wyze genomen, moest worden geredresseerd, en dat zoo het tegengestelde doorging, Hun Ed. Mog. niet bevoegd waren geweest, in 1747 de geëtablisseerde Regeerings-form,. zoo geweldigst te veranderen.

Nederlandsche Courant 24 December 1783.

Het gevoelen van des Volks alvermogen om de gesteld-heid der Regeering te veranderen wanneer het zulks goed-

1) Z. hierna bl. 431 VAN DE SPIEGELS voorstel van 12 December 1785 ter beteugeling van het losbandig geschryf der Courantiers.

vindt, al heeft de Regeering niets kwaads gedaan, is in onze dagen eerst opgewarmd door JAN J. ROUSSEAU, onder den naam van het *Contract Social.* Niets geeft meer aanleiding tot onderdrukking, dan even dat gevoelen; want de Vorsten zullen het er altoos op toeleggen, dat het Volk geen vermogen overblyft om verandering te kunnen maaken. Alle deeze nieuwigheden zyn denkbeelden van een onbekookte Philosophie, en gelyk VOLTAIRE zegt van de Kettery, des fruits de beaucoup de loisir et de peu de science.

En wat de losbandigheid der Drukpers betreft, die hier en daar in dezen Bundel wordt gelaakt en die door de Prinsgezinden zoowel als door de Patriotten als wapen gehanteerd, beide partyen heeft bezoedeld, VAN DE SPIEGEL kleefde onveranderlyk het stelsel aan, aldus door hem ontwikkeld. 1)

„De onbepaalde vryheid van alles te zeggen, te schryven, te drukken wat men wil, is een onzinnig stelsel, en kan maar alleen verdedigd worden door degenen die voornemen hebben, om een betamelyke vryheid te misbruiken.

De Overheid welke voor de orde in de maatschappy moet zorgen, is niet alleen gehouden om de dadelyke verbreeken tegen de wetten te straffen, maar ook zooveel mogelyk te verhoeden, dat zy niet in het geval kome van straf te moeten oefenen. Is een dadelyke doodslag, roof, dievery een strafbare misdaad, zou het dan onverschillig zyn, dat iemand openlyk leerde, dat doodslaan, rooven en stelen geoorloofd was, en dat hy de middelen aanwees om die daden op een behendige wyze te oefenen? ligt er het geluk van de maatschappy niet aangelegen, dat het Volk ware en gezonde begrippen hebbe? De Overheid zou mogen zorgen tegen de vervalsching van koopwaren, opdat onkundige

1) *Dagelyksche Aanteekeningen.*

menschen niet bedrogen worden, maar zy zou niet mogen beletten, dat iemand een geschrift verspreidde, waarin beweerd wordt, dat rottekruid even zoo goed is als suiker: welk een onzin! Het spreken, schryven en drukken is een uitwendige daad, die zoowel onder het bereik der wet valt, als alle andere bedryven der menschen, die invloed hebben op de orde in de maatschappy: derzelver vryheid mag moeilyker zyn om binnen zekere palen te houden, maar dit neemt niet weg de nuttigheid van hare bepaling:

Men werpt — dus vervolgt VAN DE SPIEGEL — voornamelyk tegen, dat door een bepaling van zyne gedachten aan anderen mede te deelen, de waarheid gesmoord wordt; dit kan alleen plaats hebben in de gevallen daar de bepaling te verre wordt uitgestrekt: de Overheid van een vryen Staat zal zich alleen bezig houden met het beletten van zulk een mededeeling van gedachten, die duidelyk en regtstreeks tegen de wetten en regels van orde in de maatschappy stryden, en zy zal het nog niet doen op een willekeurige, maar op een geregtelyke wyze; zy zal den schryver of spreker oproepen voor zynen Regter, hem rekenschap doen geven en niet dan met kennis van zaken, hem veroordeelen. Men wil niet alle gewaagde, zelfs niet alle valsche stellingen verbieden, maar alleen zulke die tegen regt en orde aanloopen. De Overheid verbiedt dat stapelgekke en dolle menschen langs straat mogen loopen, en doet ze opsluiten, maar onderzoekt niet, of er onder de los loopende gekken van minder buitensporigheid, niet eenige zyn die ook wel een plaatsje in het dolhuis zouden verdienen.

Maar stel eens, dat het gene iemand zegt of schryft, op zich zelven waarheid zy, zou de Overheid daarmede niets te doen hebben? is het dan geheel om 't even, of alle waarheid, op elken tyd, op elke wyze, en op elke plaats gezegd wordt? zyn de menschen altoos even voorbereid en

geschikt om de waarheid te hooren? is het niet de zaak van de Overheid een Volk te leiden en de geschiktste middelen te beramen? Toen Czar PETER DE I voornemens was zyne Russen te beschaven, en daartoe trapswyze maatregelen nam die hem zoowel gelukten, om dat ze juist tydig werden in het werk gesteld, zou dit ontwerp wel zoo gelukkig geslaagd zyn, indien een zoogenaamde menschenvriend met al zyne waarheden inééns was voor den dag gekomen, en het Volk had zoeken te verlichten, terwyl een ander met zyn schryven tegen de Verlichting zou opgekomen zyn? — FONTENELLE zeide daarom zeer wel: „Si je tenois toutes les vérités dans ma main, je me garderois bien de l'ouvrier devant tout le monde," en wy hebben het oude spreekwoord: „alle waarheid wil niet altoos gezegd zyn."

Men werpt verder tegen, dat de bepaling van schryven en drukken aanloopt tegen de vryheid, en het is in zoo verre waar, als alle bepaling van schadelyke daden de vryheid stremt van degenen die ze willen begaan: of moet dan ter liefde van de vryheid alle kwaad gedoogd worden? Ten tyde van de pest in Provence in 1722, deed het Ministerie in Engeland Lazaretten bouwen, en een cordon trekken rondom de plaatsen die aangestoken konden zyn: in het Parlement dreef iemand, dat Burgers in een hospitaal op te sluiten strydig was met de vryheid, en het trekken van een cordon misbruik was van de militaire magt, en om deze redenen werd de voorzorg ingetrokken; men zou dan liever de pest in het Land gezien hebben, dan de noodige maatregelen te gedoogen die het Algemeen Welzyn vorderde.

Ik meen dan, — zoo besloot VAN DE SPIEGEL — dat er een teugel moet zyn voor de vryheid van schryven en drukken zoowel als voor die van spreken: niet dat ik dezelve wilde onderwerpen aan de Censuur van één of meer menschen, die willekeurig zouden bepalen wat al- of niet geoorlofd is; maar ik zou wenschen, dat alle schryvers, druk-

kers en sprekers tot verantwoording konden geroepen worden voor den Regter, en dat een voorafgemaakte wet de grenzen der vryheid bepaald had, en den Regter tot regel verstrekte."

XLVII. *State-Notulen* 12 *December* 1785, *fol.* 644.

De Raadpensionaris [1]) heeft ter Vergaderinge voorgedraagen: dat hy, volgens zynen Eed en Instructie verpligt zynde te zorgen, dat geen indragt geschiede tegen de Hoogheid en Geregtigheid van deeze Provintie, en wanneer hem iets mogt voorkomen, dat daar tegen zoude worden ondernomen, aan Hun Ed. Mog. daar van ten eersten kennis te geeven, dat hy, ingevolge van dien, aan Hun Ed. Mog. moest onder het oog brengen een zeer nadenkelyke passage uit de Nederlandsche Courant, uitgegeeven te Amsterdam by JAN VERLEM [2]), van den 9 December, waarby de Commercie van de Ingezetenen deezer Provintie op- en over de Oostenrykscke Nederlanden langs de Schelde, wordt voorgesteld, als een defraudatie der Regten op de Maaze, door de Admiraliteit te 's Hertogenbosch gevestigd, als een onbehoorlyke Eigendom, en de klagten der Kooplieden aan Hun Ed. Mog. gedaan, over het gevaar, waarin die Commercie gebragt is door het 3. Artikel van het Tractaat met Zyne Keizerlyke Majesteit, als een strategema tegen den Vrede, en de Alliantie met Frankryk; dat de insolentie der Courantiers in het aanranden van aanzienlyke Collegien en Persoonen, van over lang, tot een onbegrypelyke hoogte is geklommen, en de werkzaamheid der Wetten schynt ontwassen te zyn; maar dat tegenwoordig de losbandigheid zoo verre wordt gepousseerd, dat men de regtmatige be-

---

1) VAN DE SPIEGEL komt als Raadpensionaris in de State-notulen, het eerst voor den 26 September 1785, fol. 510.

2) Als Uitgever van den *Politieke Kruyer*, by RENDORP, *Inleiding* tot de *Memorien* bl. 21, 24 volg. met verontwaardiging vermeld.

zwaaren der Ingezetenen over het gevaar, waar in hun gansche welvaart gebragt is, aan den Souverain voorgesteld, door Hun Ed. Mog. by een Resolutie gebillykt, en ter Generaliteit geappuieerd, op een haatelyke wyze voor het overige gedeelte der Natie durft afschilderen: dat men de wettige voordeelen der Commercie van een gansche Provintie bestaat toe te schryven aan een misdaadigen handel — dat hy Raadpensionaris geen verdere aanmerkingen op deeze passage zoude maaken, maar oordeelde gedefungeerd te hebben, met dezelve ter kennis van deeze Vergadering te brengen, op dat aan hem, in der tyd, niet zoude nagegeeven worden, aan dat gedeelte van zyn pligt te hebben gemankeerd, overlaatende aan de wysheid van Hun Ed. Mog., om daar in zoodanig te resolveeren, als Hoogstdezelve zouden oordeelen te behooren: Waar op zynde gedelibereerd, hebben alle de Leden zig geconformeerd met de middelen der voornoemde Propositie, en verklaard, met veel ongenoegen gezien te hebben, dat de Resolutie van deeze Provintie op de billyke klagten der Ingezetenen, zoo haatelyk wordt voorgesteld, en dat in een Commissoriaal Besogne behoorde te worden onderzogt, welke mesures tegen zoodanige licentieuse uitdrukkingen zouden kunnen worden gebruikt, en is diensvolgens goedgevonden en verstaan dit poinct te renvoyeeren aan een Commissoriaal Besogne, op Rapport aan deeze Tafel.

XLVIII. *Rapport van de Heeren Gecommitteerden tot de Fortificatien, ten Raade gedaan, wegens hunne verrigtingen tot defensie van de Provintie en haare Frontieren. Relatyf tot de Staaten Notulen van den* 16 *December* 1784.

Edele Mogende Heeren!

Sedert dat Uw Edele Mogende, na het generaal Rapport van onze verrigtingen, geduurende den laatstgeëindigden

Oorlog, ons wederom hebben gelieven te committeeren, om maatregelen te helpen neemen tot beveiliging en verdeediging van de Provintie, en van de Plaatsen ter haare bezorging staande, in de tegenwoordige omstandigheden, hebben wy onderscheiden Propositien en Rapporten gedaan, uit welke Uw Ed. Mog. van tyd tot tyd, zyn geïnformeerd geworden van de vorderingen, welke wy in die Commissie gemaakt hebben; wy hebben egter, geconsidereerd dat deeze Propositien en Rapporten in de Notulen van Uw Ed. Mog. verspreid zyn, het niet ondienstig geagt, alles te saamen te trekken in één generaale schets, waar in wy, voorbygaande de te vooren gecommuniceerde details, alleen zullen opgeeven den staat van de defensie te Lande, nadien de schikkingen omtrent de defensie te Water, door het Collegie ter Admiraliteit binnen deeze Provintie gearresteerd, en aan Uw Ed. Mog. by Missive zyn gecommuniceerd.

Beginnende dan met het Eiland van Walcheren, gelieven Uw Ed. Mog. geïnformeerd te zyn, dat de Stad Vlissingen actueel is voorzien van 11 stukken Kanon a 24 ℔, 16 a 18 ℔, 10 a 12 ℔ en 2 a 8 ℔, één Bataillon Infantery en weinige Artilleristen.

De Stad Vere van 4 stukken a 18 ℔, 5 a 12 en 2 a 6 ℔, en één Bataillon Infantery met eenige Artilleristen: de Battery op den Haak, van 5 a 24 ℔, 2 a 12 en 1 a 8 ℔, terwyl het Kanon van Rammekens elders heeft moeten gebruikt worden, en aldaar maar gelaaten zyn 2 stukken a 6 ℔.

De Stad Tholen gehadt hebbende 9 Kanons a 8 ℔, heeft nog een renfort ontvangen van 6 stukken a 12 ℔, en is bezet met één Bataillon Infantery, welke eenige Veldstukken by zig zullen hebben, om des noods ten Platten Lande te gebruiken.

Aan het Eiland van Zuidbeveland zyn door den Heer Directeur-Generaal DU MOULIN geprojecteerd 3 Batteryen welke omtrent half de aanstaande maand zullen opgemaakt

zyn, beneffens de Casernes tot Logement der Troupes en de Wagthuizen, welke Batteryen, zoo dra de noodige Infantery en Kanonniers tot derzelver bewaaring zullen zyn aangekomen, (waar toe reeds aan Zyne Doorlugtige Hoogheid den Heer Capitein-Generaal verzoek is gedaan) zullen gemonteerd zyn, als volgt:

De Battery op de Westnolle van Ellewoutsdyk met 6 Kanons a 24 ℔ en 2 Veldstukken a 4 ℔. De Battery op den hoek van Baarland met het zelve getal van zwaar Kanon en Veldstukken.

De Battery op den Zuidhoek van den Reigersbergschen Polder met 5 stukken a 24 ℔ en 2 Veldstukken, terwyl nog omtrent 200 Roeden van daar op de Batsche Stelle zal geplaatst worden een Caserne tot Logement voor Infantery, welke mede 2 Veldstukken by zig zullen hebben a 4 ℔ Caliber.

De Stad en het Platte Land van Axel is voorzien met 7 stukken a 24 ℔, 15 a 12 ℔, 10 a 8 ℔, 25 a 6 ℔, 3 a 4 ℔, 4 Veldstukken a 3 ℔ en 2 Handmortiers, en is bezet met 2 Bataillons Infantery, en een Detachement van 50 Kanonniers, waar voor de noodige Wagthuizen aan de Linie van 's Lands wege zyn gemaakt, terwyl ook door de Coupures in de Schorren, en de doorsteeking van den Ferdinandus Polder, het Land van Axel, van de kant der vlakte, genoeg schynt beveiligd te zyn.

De Wallen en Werken der Forten van Lillo en Liefkenshoek zyn bezet met 24 stukken a 12 ℔, 46 a 6 ℔, 5 Houwitzers a 16 ℔ Steen en 8 Handmortieren a 16 ℔ Yzer, en de beide Plaatsen worden gedefendeerd door een goed Garnisoen, en zyn voorzien van een groote quantiteit Vivres, zoo van wegen deeze Provintie, als van wegen de Generaliteit aldaar bezorgd.

Uit welke schets Uw Ed. Mog. kunnen opmaaken, dat tegenwoordig tot defensie van de Provintie en van de Frontieren ter haarer bezorging staande, in gebruik zyn 225

stukken Kanon van different Caliber, behalven de Veldstukken, Houwitzers en Handmortiers.

De Magazynen in de bezette Plaatsen zyn gefurneerd van al het noodige, naar rato van haare omstandigheden, en men heeft, zoo veel als mogelyk was, zorg gedraagen, dat 'er niets in dezelve Magazynen is overgebleeven, 't gene niet compleet goed was tot zyn gebruik.

Ondertusschen hebben wy ook niet verzuimd het Stapelmagazyn van de Provintie aan te vullen, met een goeden voorraad tot suppletie van het gene in de bezette Plaatsen, van tyd tot tyd, zoude verbruikt worden, zoo dat aldaar weinig gebrek is, uitgenomen aan Affeuiten: een gebrek dat Uw Ed. Mog. al voor twee a drie Jaaren hebben getragt te vervullen, met het aanbesteeden van nieuwe Affeuiten; doch waar omtrent de ondervinding geleerd heeft, dat, hoe veel voorzorg en oplettendheid men ook gebruike, het niet mogelyk is zulk droog en deugdzaam Hout te doen verwerken, als de bestekken bepaalen, en het werk vereischt; waarom Uw Ed. Mog. in den laatstleeden Zomer een groote quantiteit Hout tot Affeuiten hebben aanbesteed, 't welk altoos in het Stapelmagazyn in voorraad zal worden gehouden, om employ daar van te maaken, zoo dra het bekwaam zal zyn.

Alle de Artillery van de Provintie is thans ook zeer exact gevisiteerd, door den Capitein by het Corps Artilleristen ALTHUYZEN, en het onbekwaam Kanon, zoo van Yzer als van Metaal, is afgezonderd, en gemarqueerd, waar mede gebleeken is, dat 'er omtrent 100000 ℔ Metaal Kanon is bevonden, 't welk of geheel defect, of in dien staat is, dat het niet zonder gevaar zoude kunnen gebruikt worden.

Met opzigt tot dit defect en onbruikbaar geschut, hebben wy reeds verscheiden onderhandelingen gehadt met den Geschutgieter EVERHARD te Middelburg, die wel zoude aanneemen het zelve te vergieten tot stukken van zoodanig

Caliber als gerequireerd zal worden, en wy zullen eerstdaags aan Uw Ed. Mog. praesenteeren de concept conditien ten dien einde, welke geformeerd worden uit de Conditien van de Generaliteit, en uit die, waar op gemelde EVERHARD gewoon is voor de Oost-Indische Compagnie te gieten.

Wy hebben nu de eer deeze onze verrigtingen aan de deliberatie van Uw Ed. Mog. te submitteeren, terwyl het ons toeschynt, dat met deeze voorzorgen, indien daar by komt een genoegzaam getal van Troupes, en Artilleristen, de Provintie, met haare Frontieren van Axel en Lillo, onder Gods Zegen, vry wel beveiligd is, en wy zullen vervolgens het goedvinden van Uw Ed. Mog. afwagten, of- 'en wat- 'er in deeze omstandigheden meer behoort gedaan te worden, en in 't byzonder, of Uw Ed. Mog. ook noodig oordeelen, dat de Landzaaten aan de Stranden en Kusten van Walcheren, Zuidbeveland, en van Tholen aan de Rivier de Eendragt, wederom wagt zullen houden.

Hier mede zullen wy ons teekenen.

Edele Mogende Heeren!

(Onder stond) Uwer Edele Mogenden Dienstwillige Dienaaren.

(Geteekend) J. P. V. D. BRANDE, Baronet.
WILHEM SCHORER, J. A. F^s.
L. P. VAN DE SPIEGEL. 1)

XLIX. *Regeling der Quote's. Den* 20 *Mei* 1786. P. M. 2)

Ingevolge van H. H. M. Resolutie van 4 Mei 1785 is één van de objecten van dit Besogne, *het nader regelen*

1) Z. hierby de State-notulen van 1784 fol. 817 volg.

2) Naar VAN DE SPIEGELS eigenhandige minuut.

der Provinciale Quotes, in evenredigheid van de ware vermogens der Bondgenooten tot het dragen der Lasten van het geheele Bondgenootschap.

Dit supponeert twee zaken:

I. dat de Lasten van het geheele Bondgenootschap zullen moeten opgemaakt en begroot worden.

II. dat de ware vermogens der Bondgenooten zullen moeten onderzocht worden, om de evenredigheid der contributie te vinden.

Het eerste zal zich ontdekken, wanneer men volgt de route die reeds by het Besogne is ingeslagen, met byvoeging van het resultat der deliberatien van het Besogne over het defensiewezen van de Republiek in 't generaal. Maar het tweede is aan grooter moeilykheid subject.

De vraag is, wat verstaat men door het ware vermogen der Bondgenooten?

Het spreekt van zelf, dat men in het oog heeft, *het Finantieel vermogen*, dat is, het montant der Inkomsten welke de Souverein van iedere Provintie uit het Land trekken kan, zonder den welvaart der ingezetenen te drukken: en derhalve moet dit montant noodzakelyk relatief zyn tot de omstandigheden van ieder Land en der particuliere Ingezetenen.

De omstandigheden waarop men moet acht geven, schynen my de volgende te zyn:

I. De Rykdom van het Land, over 't geheel genomen.

II. De bevolking van het Land, waardoor de Rykdom, veel of weinig, verdeeld wordt.

III. De voortbrenging van dien Rykdom, dat is, de middelen van bestaan der Ingezetenen.

De Rykdom van iedere Provintie van de Republiek kan gecalculeerd worden uit de zoogenaamde *Liberale gift* van 1748 1), dewyl het in dezen op geen mathematische naauw-

1) Verg. hierby het Eerste Deel, bl. 502—504.

keurigheid aankomt; maar deze rykdommen tegen malkander vergeleken, maken alleen en op zich zelven, het ware relatief vermogen der Bondgenooten niet uit, te dien effecte, dat de Inkomsten naar diezelve proportie zouden kunnen gepercipieerd worden; want stellen wy, dat een Staat honderd millioenen aan rykdommen bevat, en twee en een half millioen aan inkomsten heft, zoo zoude dit een gansch ondragelyke belasting zyn, indien deze 100 millioen geen andere winsten voortbragten, dan de ordinaire jaarlyksche renten van het geld; maar in een Land, daar een groot gedeelte van die som circuleert door allerhande canalen van industrie, en dus verscheiden reizen in een jaar de baten doet wederkomen, kan zoodanig montant van Inkomsten mogelyk en dragelyk zyn.

Derhalve, in hoe meerder handen de rykdom verdeeld is, zooveel spoediger is de circulatie, en hoe meer de canalen van industrie onderscheiden zyn, zooveel grooter is het productive van den Rykdom, waardoor het den Souvérein gepermitteerd wordt, zoo veel meer inkomsten op dien Rykdom te heffen, behoudens den welvaart der Ingezetenen.

Ondertusschen, hoezeer deze objecten van bevolking en middelen van bestaan ten hoogsten noodig zyn, om, in de proportie der Inkomsten van het Land tot de Rykdommen, in acht genomen te worden, zyn dezelve echter niet subject aan een arithmetische demonstratie, en de maatstok der grootte van de Inkomsten zal altoos blyven de voorzigtigheid van den Souverain, zooveel de nood van het Land hem permitteert dezelve te volgen.

Wanneer men deze principes wil applicabel maken op het werk aan dit Besogne gedemandeerd, zal men ook in het oog gelieven te houden, dat de vraag niet is in abstracto: welke het *hoogste montant* der Inkomsten zoude kunnen zyn, welke ieder der Bondgenooten, behoudens den welvaart hunner Ingezetenen mogen heffen? (want dit zou

supponeren, dat men de snaren van de Republiek thans tot het uiterste zoude moeten uitrekken) maar dat de vraag is: hoe hoog zy hunne inkomsten, naar hun vermogen *relatief tot die Bondgenooten die thans het hoogst bezwaard zyn*, behooren te brengen, om alzoo in een juiste evenredigheid tot malkander te staan? Laat ons by voorbeeld, stellen dat Holland hare *onzuivere inkomsten* heeft gebragt tot 24 millioen. Quaeritur dan, hoeveel Gelderland, Zeeland, Utrecht etc. aan *onzuivere inkomsten* moeten heffen, om bezwaard te zyn in evenredigheid met Holland? in aanmerking genomen zynde het onderscheid der omstandigheden hierboven beredeneerd.

Op deze wyze zoude men dan gevonden hebben het relatief Finantieel vermogen der Bondgenooten; maar men zou echter nog verre af zyn, van gevonden te hebben de Quote die zy tot de gemeene Lasten van het Bondgenootschap in der daad kunnen opbrengen; omdat de eene Provintie veel meer Huislasten heeft dan de andere, en dus de Inkomsten der Bondgenooten zeer ongelyk belast zyn.

Het tweede noodzakelyk onderzoek zou derhalve moeten gaan over deze Huislasten, bestaande in tractementen, zee- en fortificatiewerken, interessen etc. waaromtrent in aanmerking komt, of die Lasten zyn permanent of temporeel: by voorbeeld, sommige Provintien hebben wel een grooten last van interessen, maar dezelve bestaan meest uit Lyfrenten, die zich zelven met der tyd aflossen, daar andere hare renten altoos moeten blyven betalen, of de Capitalen rembourseren.

Men behoeft ook in de examinatie dezer Huislasten juist niet te werk te gaan met een criticq oog, om dezelve te besnoeien, en men kan veilig supponeren, dat de meeste Provintien, vooral die zoozeer geklaagd hebben over den slechten staat harer Finantien, daarin alle mogelyke menage hebben gebruikt.

Ten derde: deze Huislasten afgetrokken zynde van het

montant der somme, waarop de onzuivere Inkomsten in evenredigheid tot de andere Provintien *hadden moeten gebragt zyn*, zal daaruit gevonden worden het ware excedent, dat iedere Provintie in de Lasten van de Unie *kan* contribueren, om onderling geëvenredigd te zyn; en derhalve zal de proportie waarin die excedenten tot malkander staan, de ware Quote van iedere Provintie aanwyzen.

Ten vierde. Deze overschotten van alle de Provintien by malkander getrokken, en gecompareerd met hetgene men zal geoordeeld hebben tot de defensie en andere Lasten van de Unie noodig te zyn, niet alleen in ordinaire tyden [1]), maar zelfs een zekere som voor extraordinair daarby gerekend zynde, zal uitleveren de bepaling van 't gene er jaarlyks ontbreken moet; en hieruit zal geboren worden de deliberatie over de Middelen, om dit jaarlyks te kort te suppleren; waarop volgens de intentie van H. H. M. in de eerste plaats, ter hand zal moeten genomen worden de staat van de Generaliteits-kas, om na te gaan het gebruik 't welk daarvan, tot soulaas der Bondgenooten zou kunnen gemaakt worden.

Men voorziet echter, dat dit soulaas op verre na niet sufficient zal zyn, en dat er nog een groot deficit zal overblyven, zoodat de vraag zal zyn, hoedanig dit te vinden?

Het zou (myns bedunkens) onredelyk zyn, dit te vergen van die Provintien wier Finantien tot nog toe in een beteren staat zyn gebleven, indien zy hooger Lasten in proportie tot de andere hebben opgebragt: men kan het ook niet wel opleggen aan die Provintien, welke tot nog toe te

1) NB. Men wil hierdoor te kennen geven, dat het overschot van iedere Provintie wel denoteert, hetgene dezelve in proportie tot andere Provintien zou *kunnen* opbrengen, en derhalve dient om de Quote te fixeeren, doch dat dit geheel overschot juist niet *moet* opgebragt worden, maar aan iedere Provintie een proportionele som gelaten worden voor extraordinaire Petitien, of tot eigen herstel.

weinig Lasten hebben gedragen, omdat zy op de wyze hiervoren gesteld, nu tot hare geevenredigde hoogte zyn gebragt; derhalve zal men tot een middel dienen over te gaan, dat de geheele Republiek draagt: en dit Middel zoude bestaan in een generale belasting over alle de Provintien, Landschap Drenthe en Generaliteits-Landen, te heffen tot behoef van de kas van de Unie: of uit een egale verhooging van sommige Middelen welke reeds aldaar op Provintiale Ordonnantien geheven worden, om, voor zoo verre, mede in de Generaliteits-kas op te brengen. Hierdoor zou het inkomen van de Generaliteit gebragt worden tot het ware montant van het te kort der Quotes, en om tot een fonds te dienen, waarop eenige permanente posten tot ontlasting der Provintien zouden kunnen geaffecteerd worden.

Men vleit zich dat op deze wyze, de werkzaamheid van dit Besogne van nut voor den Staat zou kunnen gemaakt worden, en dat het compleet zal voldoen aan het oogmerk van H. H. M. Resolutie, om in de bepaling der Quotes de evenredigheid der ware vermogens der Bondgenooten in het oog te houden.

Indien nogthans geoordeeld wordt, dat dit werk te omslagtig is, en dat met minder scrupuleusheid voor het gemanifesteerde oogmerk van H. H. Mog. de Quotes by onderlinge schikking kunnen gereguleerd worden; zoude men kunnen onderstaan, nadat de benoodigdheid van de Republiek zal zyn opgemaakt, of de Provintien, die dan zullen vermeenen haar contingent op den voet van de oude Quote niet te kunnen furneeren, te disponeren waren, opening te geven van hare Finantien, zoo verre noodig is, om te constateeren, hoeveel zy, na aftrek van de Huislasten, kunnen contribueren tot de Lasten van het Bondgenootschap; waaruit men zou kunnen opmaken met hoeveel hare Quote moet verminderd worden, terwyl ten aanzien van het bevonden deficit alsdan zou kunnen gehandeld worden als hiervoren gezegd is.

Poincten welke men nuttig en redelyk oordeelt als praeliminair vast te stellen, voor dat van eenige Provintie kan gevergd worden zich met een gedeelte der Lasten van een andere Provintie te chargeeren. 1)

1°. Diende de verschikking der Quotes voor een bepaalden termyn van jaren te zyn, en althans niet langer dan 25 jaren.

2°. Diende bepaald te worden een vaste Staat van Oorlog, waarop de forces van de Republiek zoo ter Zee als te Lande in tyd van Vrede zullen gehouden worden gedurende den termyn der verschikte Quotes; waarvan niet zal mogen afgegaan worden, dan met gemeen consent der Bondgenooten.

3°. De verschikking der Quotes diende gepaard te gaan met de radicale genezing van het groot gebrek in de Unie, hetwelk het onvermogen van sommige Bondgenooten alleen heeft doen tolereeren, te weten door de daarstelling van middelen van securiteit, dat de Lasten van de Unie voortaan met egale schouders, naar proportie der Quotes zullen gedragen worden.

Deze middelen van securiteit zyn drieledig. 1°. dat by alle te doene Petitien de Provintien zullen verpligt zyn, binnen zekeren te bepalen tyd, hare gave Resolutien tot *consent* of *non consent* in te brengen. 2°. dat wanneer de meerderheid der Provintien die te zamen tot een zeker tantième in het totaal van een Petitie contribueren, zullen hebben geconsenteerd, de nog overige Provintien zullen gehouden zyn mede te consenteren, opdat de Petitie moge worden geconcludeerd. 3°. dat alle de Provintien efficacieus zullen verpligt worden de geconcludeerde Petitien met rigtige furnissementen te achtervolgen.

4°. De Provintien welke nu reeds eenige jaren door

1) „VAN DE SPIEGEL."

afwyzingen van een gedeelte der Quotes of achterstallen van interessen aan de Generaliteits-kas, tot praejuditie van de andere geprofiteerd hebben, waarin door leening of andere middelen voorzien is, behooren deze schulden op convenable termynen te liquideren.

5°. De Generaliteits-kas een notabel overschot hebbende, en nu door geen particuliere Provintien meer zullende bezwaard worden, behoort op de massa van het totaal te kort krachtdadig by te springen, door het op zich nemen van zekere posten; waartoe men proponeert het nieuwe Corps voor de Marine [1]) en de Pensioenen voor de Officieren door Z. H. voorgeslagen, op dezelve te affecteren.

6°. Vermits de gebuteerde verschikking der Quotes wel ten effecte zal hebben een vermindering van Last voor de gesoulageerde Provintien, maar geen uitzigt van efficacieuse verbetering harer Finantien, behoorden de gesoulageerde Provintien tot geruststelling van de Bondgenooten zich te verpligten, om gedurende dezen termyn geene belastingen af te schaffen of te verminderen, ten zy dezelve door andere worden geremplaceerd; en bovendien om door introductie van nieuwe Inkomsten of vermindering van uitgaven, hare Finantien op dien voet te brengen, dat jaarlyks een som van consideratie kan worden afgelost.

L. VAN DE SPIEGEL *aan de Prinses* VAN ORANJE. [2])

Doorl. en Hooggeboren Vorstin!

Vergun my dat ik voor het verlicht oordeel van uwe K. H., zoo kort als mogelyk is, mag ontwikkelen de denkbeelden, welke ik gisteren de eer had aan Uwe K H. mon-

1) Zie hiervoren bl. 301 (*Reflexien over de gebreeken in de gesteldheid der Regeering* enz.); en VAN DE SPIEGELS aanmerking bl. 257.

2) (Naar de eigenhandige minuut.)

deling voor te dragen, met opzigt tot de tegenwoordige onlusten in de Republiek.

Wanneer men nagaat het systema der Heeren Stadhouders van vorigen tyd, is het zeer klaar te zien, dat dezelve wel hebben erkend de importantie der Provincie van Holland, en die Provincie met een zeker menagement hebben behandeld, maar ook altoos zoodanig evenwigt hebben weten te houden, dat de andere Provincien tegen de overmagt van Holland een appui in den Stadhouder konden vinden, en dat de Stadhouder zelfs, zich met de andere Provincien, als met een bolwerk tegen Holland, kon sterken. Uwe K. H. zal zich uit de Historie menigvuldige exempels rappelleren, waarin dit systema van equilibre zoowel aan de Heeren Stadhouders, als aan de Provincien van veel nut geweest is.

Hier kwam by, dat het Stadhouderschap altoos door de eene of andere Buitenlandsche Mogendheid is gesouteneerd geworden. Sedert Koning WILLEMS tyd is Engeland bestendig aangemerkt als de steun van het Stadhouderschap, en het is onder dien invloed, dat de revolutie van 1747 is uitgewerkt, en staande gehouden tot voor weinige jaren.

De afwyking van deze maximes schynt [1]) my de eerste en voornaamste oorzaak te zyn van alle de onaangenaamheden, die tegenwoordig Z. D. H. overkomen.

Van der jeugd af, is aan Z. H ingeprent, dat Holland *alles* is, en de andere Provincien *niets:* de Hollandsche inzigten moesten derhalven in alle de Provincien worden gefavoriseerd, en de Regenten, die zich naar dezelve niet wilden schikken, zyn aangezien als niet toegedaan aan de tegenwoordige Regeringsform. Hierdoor is veroorzaakt, dat de meeste van langzamerhand in de Hollandsche maatregels zyn overgekomen, en dat de weinige die in de tegenwoordige omstandigheden, hier en elders, worden gehouden voor

---

1) Er staat „schynen."

Vrienden van het Huis van ORANGE, juist de zoodanige zyn, welke het minst in hunne sentimenten hebben gevarieerd.

De party tegen het Stadhouderschap is door de verandering in 1747 wel verdoofd, maar niet gedempt: dezelve heeft voornamelyk hare kracht behouden in Holland, en zy heeft maar gewacht naar een gelegenheid, om met des te meer geweld uit te breken: en hoe favorabel de omstandigheden voor haar geworden zyn door de troubles met Engeland, en andere zaken die omtrent dien tyd zyn voorgevallen, is aan uwe D. H. ten volle bekend.

De meeste Regenten derhalve in alle de Provintien aan de Hollandsche directie gewoon; het Stadhouderschap ontbloot van het soutien van Engeland; Z. D. H. beladen met de schuld der ongelukken van den oorlog, en verlaten door zyne schynvrienden, moest hoogdezelve natuurlyker wyze, de lydende party worden. De weinige die zich tegen den geweldigen stroom durfden verzetten, zyn moedeloos geworden door gebrek aan appui, en de tegenstand moet, van dag tot dag, verminderen, terwyl de aandrang tegen het Stadhouderschap nieuwe krachten wint.

Het aanwyzen van deze oorzaken der kwaal, geeft ook een handleiding tot de generale middelen van herstel; namelyk, door de zaken te brengen tot het poinct van waar zy afgeweken zyn: dat is, dat Z. H. zich niet alleen aan Holland vasthoude, maar zich ook in de Provintien trachte te sterken; dezelve onder zynen invloed te vereenigen; de kracht en klem in het bestier te verbeteren; zyne Vrienden meerder te wegen dan te tellen, en zoolang er een Party tegen het Stadhouderschap in de Republiek overblyft, dezelve door een contra-Party gecomposeerd uit de verstandigste en beste Hoofden, te balanceren.

Maar gelyk het Stadhouderschap nooit zonder Buitenlandsch appui bestaan heeft, kan het dit vooral niet ontberen, nu een magtige vreemde invloed zich met onze zaken

bemoeit: [1]) de hooge alliantie met het Kon. Huis van uwe K. H. is een waarborg, dat de belangen van het Huis van ORANGE niet uit het oog zullen verloren worden; maar de omstandigheden in Duitschland zyn tegenwoordig zóó duister, dat de allerbeste intentien somtyds door pressanter belangen zouden kunnen teruggehouden worden. Het vertrouwen op het krachtdadig soutien van het Hof van Berlin, behoeft ondertusschen geen uitsluiting te geven aan andere verbintenissen, waaruit eenig nut zoude kunnen getrokken worden; want Z. K. M. van Pruissen, waarlyk gedisponeerd zynde tot bystand van uwe K. H. huis, kan niet kwalyk nemen, dat een andere Mogendheid aan hetzelve mede geallieerd, ook dezelve belangen tracht te ondersteunen. — Nu is er onder alle de Mogendheden van Europa buiten die van Pruissen geene, tot welke het Huis van ORANGE zulke naauwe betrekking heeft als tot Engeland [2]): er is geen Mogendheid zoo zeer geinteresseerd, om de Republiek uit de dependentie van Frankryk te redden als Engeland; er is geen Mogendheid met welke het Systema van de Republiek, zoo lang gesubsisteerd heeft; en welke zoodanige perspectives van groote avantages in een verderen afstand vertoont, als Engeland: en het zyn deze consideratien die my voorkomen important genoeg te zyn, om te wenschen, dat de Vriendschap tusschen het Hof van Londen en het Erfstadhouderlyk Huis op een soliden voet moge gevestigd worden, hetzy dat Z. H. konde goedvinden daartoe zelf een stap te doen, of de eerste bekwame gelegenheid, welke van die kant mogt aangeboden worden, te arripieeren. — Onder-

---

1) Frankryk. VAN DE SPIEGEL doelde op de versch gesloten Alliantie der Republiek met LODEWYK XVI, geteekend te Fontainebleau 10 Nov. 1785 Z. de State-notulen 28 Nov. fol. 565 volg.

2) Z. wegens de overkomst van VAN DE SPIEGEL in Mei 1786, naar 's Hage en zyne gedachtenwisseling met den Britschen Gezant HARRIS, de *Diaries and Corresp.* van Lord MALMESBURY II. 197 volgg.

tusschen hoopt men dat Z. H. niet zal nalaten, tot wegneming van de tegenwoordige onlusten, met deszelfs gewone moderatie te helpen medewerken: de weg van schikking in zulke omstandigheden is altyd praeferabel, vooral in een Republiek, die geen groote schokken kan doorstaan: maar het is niet onverschillig hoedanig dit middel wordt aangelegd: een al te groote betooning van toegeeflykheid wordt dikwyls voor zwakheid aangezien; er zyn ook eenige praecautien welke de voorzigtigheid dicteert in acht te nemen; want vooreerst behoort wel overwogen te worden, welke *objecten* een schikking admitteeren en welke niet: ten andere, of de contrarie-Party in even gelyke dispositien van toegeeflykheid is; en vooral, dat men niet behoort toe te geven op een enkel poinct terwyl de disputen over de andere objecten in quaestie blyven voortgaan; maar dat men eerst volkomen geinformeerd zy, wat er begeerd wordt, ten einde zich te kunnen determineren, op welke poincten, en in hoeverre kan toegegeven worden.

Ik verzoek eerbiedig verschooning voor de vrymoedigheid van deze reflexien; zy komen voort uit een hart, dat gedevoueerd is aan den dienst van het Vaderland, en aan de ware belangen van het Erfstadhouderlyk Huis, en dat niets yveriger begeert, dan door deze gevoelens de approbatie van uwe Kon. Hoogheid, te mogen verdienen.

Ik heb de eer met diepe veneratie te zyn etc.

den 22 *Juny* 1786.

LI. *De Prinses* VAN ORANJE *aan* VAN DE SPIEGEL.
den 23 *Juny* 1786. [1])

Ik kan niet anders dan zeer gevoelig zyn aan 't vertrouwen dat UwE. my betuigt: om daarvan een ontwyffelbaar bewys te geven, zal ik vrymoedig myne gedagten laaten gaan omtrent de allezins interessante voorwerpen van uwen brief, dezelve aan uw verligt oordeel onderwerpende.

Myne geringe vermogens nog vermeerderd door weinig kunde in de taal, en kortheid van tyd hebben alle mogelyke verschooning noodig; maar myn oogmerk is hoofdzaakelyk, myne gedagten door de uwe verligt te verbeteren, en daarom schroom ik niet dezelve voor u te ontwikkelen: hoe onvolkomen deeze Schets mag zyn, zal ze beter myn oogmerk bereiken dan als ik ze mondeling deed.

Zonder te willen bepaalen, welk het best mogelyk Systema van een Stadhouder mag zyn, zoo wel in 't binnenste der Republyk als omtrent de vreemde Mogendheden, zoude ik wel kunnen verzekeren, dat het gene plaats heeft gehadt, sedert verscheidene jaaren, en byzonder sedert de meerderjarigheid van den Prins, niet zoo zeer aan een gemaakt Systema kan toegeschreeven worden, als wel aan de *omstandigheden*, zonder dat men genoeg bedagt heeft de gevolgen en zonder een generaal Plan te hebben, 't welk regelmaatig kon gevolgd worden, — zonder zelfs eenigzins te weeten wat men wilde hebben: *on vit du jour à la journée*, zoo men

1) De Prins en zyne Gemalin met hun gevolg waren in die dagen, te Middelburg. 18 Juny—25 July 1786. — Verg. *Het verheugd Zeeland, by het plechtig bezoek van Z. D. H.* WILLEM DE VIJFDE, *benevens deszelfs Koninglyke Gemalin en Vorstelyke spruiten.* Amsterdam 1787 (108 bl.)

zegt. Deeze kwaal is naar myne gedagten een der grootste, en in dit oogenblik een der moeilykste om te geneezen; evenwel moet men daartoe alle zyne vermogens inspannen; dan zonder een goed Systema, zonder order en regelmaatigheid, is (naar myn gering begrip) onmogelyk iets goeds te doen. Hierop volgt de vraag, wat is in deeze omstandigheden het beste systema? het beste plan? etc. etc.

Wat *moet*, en wat *kan* door den Stadhouder gedaan worden in deeze dagen? UwE. heeft deeze vraagen gedeeltelyk al beantwoord, het zal my evenwel aangenaam zyn, als UwE. zoo goed was, wat meer te detailleeren de middelen van *schikking* die er konden gebruikt worden, zonder merkelyk te benadeelen de regten en praerogativen van het Stadhouderschap, en van hetzelve een onnut Lighaam te maaken voor de algemeene belangen van 't Vaderland.

Wat my aangaat, zoo ben ik ook volkomen met U eens, dat in de tegenwoordige omstandigheden niets overblyft aan Z. H., dan zig tragten te sterken door middel van de andere Provintien tegen de overheersching van een enkele Provintie [1]) en haare kwade oogmerken, waarvan de gevolgen niet alleen zeer nadeelig moeten zyn voor 't Stadhouderschap, maar in 't byzonder ook voor 't Vaderland; het is deeze overtuiging die my doet goedkeuren het systema van *contraparty*, 't welk my altoos min of meer repugneert, omdat ik altoos in het denkbeeld ben geweest, dat niets schadelyker was dan de partyschappen en verdeeldheden te vermenigvuldigen. Ik moet ook bekennen, dat ik dit niet kan overeenbrengen met de pligten van een Stadhouder, wiens belang hetzelve als dat van 't Vaderland moet zyn en ook inderdaad is: en dit belang en zyne relatien zyn niet minder tegen de eene Provintie dan tegen de andere; dit wierdt misschien overal niet genoeg bedagt en hieruit

1) Holland.

komt, dat men somtyds van hem vergt wat in der daad niet doenlyk is.

Daarom heb ik met vergenoeging in uwen brief geleezen, dat gy schynt deeze *contraparty* niet verder goed te keuren als zy noodzaakelyk is, om een steun te hebben tegen de party die er is om het Stadhouderschap te benadeelen, en dat UWE. tragt door dit middel alleen het Evengewigt te houden in de Republyk, of liever (in dit oogenblik) hetzelve te herstellen.

Naar myn begrip volgt uit alles wat ik hier boven gezegd heb, en naar de wys hoe ik de zaaken aanschouw, dat het ten hoogsten schadelyk is, Holland blindelings en alleen te volgen, maar dat het niet minder schadelyk zoude zyn, alles te verwerpen, wat uit H(olland) komt, en dit even blindelings, uit een onverdagte wraak, of een ongeoorloofde jalousie tegen deeze Provintie, den invloed derzelve willende in 't geheel betwisten, 't welk ik even zoo weinig mogelyk aanzie, als den invloed van Amsterdam in de Vergadering van Holland op den duur ter zyde te stellen.

Wat aangaat de *uitersten*, die misschien konden geboren worden uit een sterke wederzetting der tegenwoordige maximes en manier van handelen, aangezien de tegenparty al zoo ver gevorderd is, zoo moet dit zeker niet uit het oog verloren worden, maar ik laat het aan uwe wysheid over, en verkies my tot nu toe niet daarover uit te laaten, zoo wel uit gebrek aan tyd, als omdat dit ten uitersten delicaat voor my zoude zyn.

Voordat er een goed Plan beraamd wordt, en de *Resolutie genomen* hetzelve te volgen; voordat er aan uwen zeer wyzen raad voldaan wordt, *de kragt en klem van het Bestuur te verbeteren*; voordat deeze verbetering (die grootendeels uit kleinigheden bestaat, maar waaruit zeer groote kwaaden ontstaan) niet plaats heeft, en dat de *contraparty* wel geligueerd is; zoolang men niet eenige zekerheid heeft, dat

het Stadhouderschap een Bolwerk tegen Holland zal vinden in de andere Provintien, zoude ik niet durven aanraaden, dat de Prins zig uitliet omtrent de herstelling van het oude systema met Engeland. Ik ben niet in de mogelykheid dit verder uit te breiden, en zal u dit zoo onvolkomen overgeeven als het is, verzoekende maar natuurlyk uw sentiment daarover, en over de middelen om het oogmerk te bereiken.

Wat aangaat myn denkbeeld omtrent de belangen van de Republyk tegen de vreemde Mogendheden, zoo heb ik geene reden, om het U niet vrymoedig te zeggen, als het U in 't minste aangenaam of nuttig kon zyn, geen twyfel zettende in uwe gevoelens en in uwe verzwygendheid.

W. 1)

Doorluchtige en Hooggeboren Vorstin! 2)

Ik moet Uwe K. H. eerbiedig bedanken, dat dezelve myne geringe denkbeelden niet alleen, met Hare attentie heeft gelieven te verwaardigen, maar zelfs door Hare wyze reflexien my gelegenheid heeft gegeven, om dezelve te ontwikkelen en te verbeteren.

Uwe K. H. heeft volmaakt wel begrepen het oogmerk dat ik my voorstelde, met een *contraparty* aan te raden, als één der middelen, om den geweldigen stroom tegen het Stadhouderschap af te keeren: ik convenieer met Uwe K. H. van de schadelykheid der partyschappen, en van de onvoegzaamheid, dat dezelve door de Heeren Prinsen Stadhouders zouden worden gefavoriseerd; maar wy beleven het ongeluk, dat er een gedecideerde en violente party tegen het Stadhouderschap exsteert, en zoolang dezelve in de Republiek blyft exsteren, is het, naar myne geringe opinie,

1) Naar VAN DE SPIEGELS afschrift. De Prinses niet vertrouwelijk, maar officieel schrijvende, teekende voluit WILHELMINE.

2) Naar V. DE SPIEGELS eigenhandige minuut.

noodzakelyk een party tegen een party te stellen, niet om de Troubles in de Republiek te vermeerderen maar om dezelve zoo veel eerder te doen ophouden, of het *eclat* voor te komen door een verstandig evenwigt der onderscheiden sentimenten [1]).

Ik ben ook zeer verre af, van den invloed van Holland in de groote zaken van de Republiek te willen betwisten: die Provincie moet noodzakelyk door hare groote Contributie eenige praeponderance hebben; maar het zoude de andere Leden van het Bondgenootschap ongelyk aangedaan zyn, indien men hare aangelegenheid en invloed alleenlyk wilde proportioneren naar de respective Contributien, zonder in aanmerking te nemen andere avantages van importantie welke zy aan de Republiek toebrengen. Ook hebben de dagelyksche gebeurtenissen van dezen tyd doen zien, hoe schadelyk die praeponderance is, wanneer ze al te groot wordt, of door een enkele Party wordt gedirigeerd: om deze reden nam ik de vryheid Uwe K. H. voor te dragen, dat het Stadhouderschap voornamelyk zynde ingerigt, om de beschermer te zyn der Regten, zoowel van de Provincien als van particulieren, de 6 Provincien in den Heer Stadhouder altoos moesten vinden een soutien [2]) tegen de overmagt van één, waaruit geboren zou worden, dat de Stadhouder in die Provincien ook meerder byval zoude ontmoeten, wanneer die zelve overmagt hem in zyne Regten en praerogativen trachtte te attaqueren.

Belangende nu de gewigtige vraag, welke Uwe K. H. my geliefde te doen: wat in de tegenwoordige omstandigheden kan en moet gedaan worden? verzoek ik te mogen

---

1) Er stond vroeger zeer leesbaar: „De partyen in het Politicke ageeren even als de Arméeen in het veld: zy observeren malkander, zy winnen door wèlgedirigeerde marschen malkander de voordeelen van het terrein af; zy" enz.

2) Er stond eerst „appui."

aanmerken, dat er, naar myne gedachten, maar twee wegen zyn:

I. De zaken aan den tyd over te laten, en niets te doen, of II. door een convenable schikking ten einde te brengen.

Sterke middelen sluit ik altoos uit, omdat daardoor niets te winnen is, dan grooter verwarring, en een vuur te doen uitbarsten, waarvan Z. H. zoozeer als uwe K. H. en alle die het Vaderland beminnen, een afgryzen hebben.

Maar is er eenige hope, dat de tyd alleen verandering van zaken zal te wege brengen? ik vreeze van neen! Men heeft reeds zoo lang, en te vergeefs, daarop gehoopt: de aandrang tegen het Stadhouderschap gaat, van pas tot pas, voort, en men ziet zaken gebeuren, die men zich in het begin der Troubles, naaulyks als mogelyk had durven voorstellen.

En gesupponeerd zynde, dat Z. H. met de zaken dragende te houden, en somtyds al iets te laten slippen, het kan uithouden gedurende zyn leven, hoe onaangenaam zyn dan niet de omstandigheden, waaraan hoogdezelve zyn Huis exponeert!

Uwe K. H. gelieve my te permitteren, dat ik met de uiterste schroom een tafereel voorstelle van mogelykheden, 't welk my alleen afgeperst wordt door de verpligting om niets te verzwygen van 't gene de kwaal gevaarlyk, en de herstelling noodzakelyk maakt.

Het is uwe K. H. bekend, dat Z. H. verscheiden praerogativen exerceert, die niet erfelyk zyn noch onafscheidbaar van het Erfstadhouderschap: indien nu de ongenoegens blyven voortduren, en Z. H. ondertusschen iets menschelyks overkwam, is het geenszins te verwachten, dat de volgende Heeren Stadhouders ligtelyk zouden verkrygen het gene van de delatie der Regenten enkel afhangt.

By voorbeeld, de eerste plaats in de Ridderschap van sommige Provincien, en in Zeeland het eerste Lid van Staat

alleen te repraesenteren; de Patenten te Water en te Lande, die alleenlyk tot wederzeggen, opgedragen zyn: de begeving der militaire Commissien en Posten: de dispositie over de Generaals-tractementen: het Opperbewindhebberschap van de Oost- en West-Indische Compagnieën: om nu niets te zeggen van de influentie in de begeving der Politieke ambten, die al grootendeels ingekort is, noch van de Militaire Jurisdictie tegen welke de gansche Natie is opgestaan.

En waartoe zal de digniteit van het Erfstadhouderschap gebragt zyn, als er deze praerogativen zyn afgenomen? het zal een schaduw zyn, en niets meer.

Ik durf naauwlyks aanvoeren de Acte van het Erfstadhouderschap, waarin meer yver doorstraalt dan vooruitzigt, en welke vooral laboreert aan een gebrek in het eerste en essentieelste poinct, namelyk, dat de erfopvolging wel vastgesteld wordt in de mannelyke Linie, maar niet duidelyk bepaalt het geval wanneer er meer dan één Prins exsteert; waaruit men kan praetenderen, dat de Provincien in zoodanig een geval kunnen verkiezen, wien zy van de Prinsen goedvinden te praefereren: of zelfs het bloote Erfstadhouderschap op te dragen aan een der Prinsen, en de exercitie van andere hooge praerogativen aan den anderen; waardoor een source van tweedragt in het Vorstelyk Huis zou geopend worden, die deszelfs luister en kracht zoude verteren. Zoodanige gevaarlyke gevolgen kunnen er ontstaan, wanneer de tegenwoordige onlusten aan de verbetering van den tyd worden overgelaten: myne apprehensien zyn mogelyk te zwaarmoedig, en ik wensch hartelyk dat het maar monsters zyn, die ik my zelven maak; maar ik mag ze nogtans niet verbergen voor Uwe K. H. omdat de beschouwing van deze gevaren den grond uitmaakt, waarom ik altoos van opinie geweest ben, dat men, hoe eerder zoo beter, de tegenwoordige verwarringen het voedsel moest trachten te benemen, en het Erfstadhouderschap op solide gronden vestigen.

Dit kan niet geschieden, dan door een weg van schikking, waarby Z. H. eenige opofferingen zal moeten doen, die hoezeer ze altoos onaangenaam zyn, nogtans het voordeel zullen geven, dat het overblyvende te beter wordt verzekerd, en op een onbetwisten voet aan de posteriteit overgedragen.

Maar *hoe* en *van waar* deze schikking te beginnen, vordert de grootste omzigtigheid. Men kan zich niet voorstellen, zoolang de Stadhouderlyke party (mag ik dit woord gebruiken?) in den tegenwoordigen staat van zwakheid is, dat de praedominerende party zich zeer handelbaar zal toonen; derhalve is de eerste werkzaamheid, de zwakke party, door alle gevoeglyke middelen, zoowel binnen als buitenlands te sterken, en tot een evenwigt tegen de andere op te beuren; dat alle de Vrienden van de Regeringsform 1) zich toeleggen, om Z. H. te vereenigen met de voornaamste Steden en Leden van de Regeering; dat Z. H. van zyne kant hiertoe gelieve mede te werken, door het vermeerderen van de ordre, kracht en activiteit in de groote zaken van de Republiek; door zyn vertrouwen te geven aan de eerlykste en verstandigste Leden in alle de Provincien, met dezelve te spreken, en door middel van dezelve *op een systematique wyze* te werken: opdat de Natie ziende de wysheid van de genomen besluiten, en de uniformiteit in de uitvoering, terugkome van het ongelukkig wantrouwen dat haar zoo lang beheerscht heeft.

Z. H. zoude vooral dienen gepersuadeerd te zyn, dat het onmogelyk is alles te behouden, wat het enthousiasme van het jaar 1747 aan zynen Heer Vader heeft toegevoegd, maar zeer wel mogelyk alles te verliezen; dat er noodzakelyk eenige toegeeflykheid zal moeten gebruikt worden, en dat de objecten waarop kan en mag toegegeven worden, best

1) Er stond eerst: *„van het Huis"*.

door de Regenten van die Provincien daar de praetensien gemaakt worden, met Z. H. zouden worden overlegd; dat Z. H. daarop vervolgens een besluit gelieve te nemen en te permitteren, dat hetzelve met voorzigtigheid onder de hand worde aangeboden voor zoo verre het een middel kan zyn om *alle* de geschillen in zoodanige Provincie *eens vooral* te termineren.

De schikkingen behoorden overal getenteerd, maar vooral doorgezet te worden in die Provincien daar zy het gemakkelykste zyn te obtineren, omdat iedere afgedane zaak een winst zal geven aan de party, en de overige handelbaar maken.

En mag ik nog deze reflexie hierby voegen, dat alle uitstel gevaarlyk is: het verblyf van uwe Hoogheden in Zeeland wordt als een tydstip van *crisis* aangemerkt; indien er gedurende dien tyd niets gebeurt 't welk eenige uitwerking ten goede heeft, zal naderhand de aandrang met verdubbelde krachten vernieuwd worden.

Ik mag uwe K. H. met geen verdere details ophouden: ik heb voldaan aan mynen opregten yver, en indien myne geringe consideratien van eenig nut kunnen zyn, zal ik onder het appui van Uwe Hoogheid het toppunt van myne wenschen bereikt hebben.

Ik heb de eer etc.

Den 24 *Juny* 1786.

LII. *Briefwisseling van den Raadpensionaris van Zeeland* VAN DE SPIEGEL, *met den Burgemeester van Alkmaar, Mr.* R. PALUDANUS *en den Pensionaris van Vlissingen, Mr.* N. C. LAMBRECHTSEN; *voorstellen tot onderhandeling en bevrediging der Staatspartyen, gedurende 's Prinsen verblyf te Middelburg.* (*Juny—July* 1786)

WelEdel Gestrenge Heer! 1)

Met het uiterste genoegen herinner ik my de conversatie den laatsten Vrydag avond voor myn vertrek gehouden, welke ik wel gewenscht had te continueeren, en waarom ik den volgenden dag nog tweemaal getragt heb UwEdg. aan desselfs Logement te spreeken: het scheen my toe, dat de reconciliatie tusschen de beide Partyen, immers het verstandigste en bedaardste gedeelte van dezelve, zoo geheel onmogelyk niet is, en dat de grootste kunst zoude zyn, zoodaanige expediënten uit te vinden waardoor het gezag van den Souverain en de eer van den Prins Erfstadhouder niet wierdt gekrenkt, en die men derhalven in goeden gemoede zoo wel aan de Staaten als aan Z. H. kon aanpryzen.

UwEdg. zal zig rappelleeren, dat ik op het poinct van het Commando voorsloeg, dat Hun EdGr. Mog. 2) onder explicatie van het gezag, dat hoogstdezelve als Souverainen van den Lande, oordeelen te hebben, en (des goedvindende) te kunnen exerceeren over 't garnisoen van den Haag, egter

1) „Aan dhr. R. PALUDANUS". (Naar VAN DE SPIEGELS minuut).

2) De Staten van Holland en Westfriesland.

te gelyk zouden verklaaren, dat de bekende Resolutie, waar by het Commando aan GG. Raaden is gegeeven, *in het praesente geval* wordt buiten effect gesteld: ik meende, dat Z. H. dus wederom in den Haag kunnende komen resideeren, het niet zonder hope was, dat, op onze beredeneerde gronden, een reconciliatie en herstel zoude kunnen uitgewerkt worden; hier op is door iemand van het gezelschap geantwoord, *dat Z. H. dan eerst een demarche zoude moeten doen;* maar omdat het te laat werdt, heeft men hier omtrent niet in detail kunnen treeden.

Ondertusschen komt het my voor, dat zoo er eenige genegenheid is, om de zaaken een weinig tot één te brengen, men den tyd dien Z. H. in Zeeland zal doorbrengen, niet moet negligeeren: UwEdg. is te doorzigtig, om niet te begrypen, dat van dit sejour een zeer verschillende party kan worden getrokken; maar myn hartelyke wensch is om hetzelve nuttig te doen zyn tot herstel van de eensgezindheid, immers om de mogelykheid van dat herstel te helpen bevorderen, en met dit inzigt neem ik de vryheid UwEdg. in vertrouwen deeze te schryven, (terwyl geen mensch hoegenaamd van dit schryven weet, noch buiten Uwe permissie, weeten zal) en te vraagen, of UwEdg. oordeelt, dat er eenige nieuwe demarche van de kant van Z. H. zou moeten gedaan worden, en zoo jaa, welke aanleidende oorzaak men daartoe zoude moeten neemen, welke de inhoud en conclusie van zoodaanig Addres zoude moeten zyn, en welk effect daarvan te verwagten was? Indien UwEdg. goedvindt my met evengelyk vertrouwen te antwoorden, zal ik u cordaat rescribeeren, of onze sentimenten overeenkomen dan niet, en in allen gevalle zal de correspondentie hier over gehouden by my worden gesecreteerd. Maar indien UwEdg. niet convenabel oordeelt, openhartig en klaar zig te expliceeren, dan bid ik, schryf my liever niets dan huiverig of dubbelzinnig, en zend my dan eenvouwdig

deezen brief terug: ondertusschen hoe eerder ik eenig berigt van UwEd. kan bekomen, zoo beter, want het arrivement in 't laatst van deeze of 't begin van de aanstaande week zullende gebeuren, zal ik al spoedig gelegenheid hebben om myne gedagten over de omstandigheden der publyke zaaken te moeten zeggen.

Ik heb de eer etc.

11 *Juny.*

LIII. *Mr.* R. PALUDANUS *aan* VAN DE SPIEGEL.

Wel Edel Gestrenge Heer!

Sensibel voor het vertrouwen, 't welk UwEdg. in my gelieft te stellen, wil ik my zeer gaerne openhartig expliceeren. Ik verheuge my, dat onze laetste conversatie aan weerskanten zoo wel voldaan heeft.

Des daags daer aen heb ik een kaartje gevonden van UwEdg., 't welk ik voor eene ceremonieele visite hield, daar de afspraak was, ni fallor, dat UEdgestr. by deszelfs retour een plan zoudt hebben, zoo tot reconciliatie der beide te ver uit elkander loopende Provintien, als mede der twee bewuste Partyen.

Had ik een tweede kaartje gevonden, (terwyl men in de Logementen zelden de naamen onthoudt) ik zoude lont gerooken hebben, en gelegenheid gezocht, om UEdgestr. nog eens te spreken. Dan dit is nu zoo. Het spyt my. Liever ter zaeke. Ik stae, ja! in dat begrip, dat Z. H. eerst eene demarche moet doen, indien men de eensgezindheid wil hersteld zien. Het onderscheid van den Souverain, en een Stadhouder, hoe hoog een Persoonagie Hy ook zy, is te groot [1]), om zulks met reden van eerstgemelden te ver-

---

1) Men denkt hier aan het versch voorval (17 Maart 1786) van de in

gen. Kan tot deeze demarche geene aanleiding geven, dat Z. H., na zyne overgeleverde Memorie, eenige Staets-Stukken gezien heeft, welke Hem het stuk van het Commando uit een ander oogpunt doen beschouwen, dan voorheen? of zoude hier geene aanleiding toe kunnen geven het lang dilay over de zaak van het Commando? En zoude dan misschien de inhoud van het Advis niet kunnen behelzen, het geen ik in de eerste plaats, als de aanleidende oorzaak opgav. Z. H. zoude kunnen remarqueeren, dat Hy in een begrip was geweest, dat Hem het Commando reëel ontnomen was, daer immers zelfs by de laatste Resolutie zulks nog niet is gedaan. Want waar toe komen er anders nog deliberatien te pas? Z. H. zoude, myns bedunkens, er kunnen byvoegen, dat Hy erkende dat de H. H. Staten, *des goedvindende*, het Commando aan GG. R.R. 1) konden overgeven. Dat Hy gaerne mocht lyden, dat Holland by eene Resolutie zoodaanige explicatie van haer gezag manifesteerde. Dan dat Hy vertrouwde, dat Hy, noch zyne opvolgers, immer eenige aanleiding zouden geeven, om van dat wettig gezag gebruik te maaken. De Conclusie, uit het een en ander te haalen, zoude dan van zelve volgen, indien men alleen wilde reconcilieeren over het Poinct van het Commando. Wilde Z. H. eene geheele reconciliatie bewerken, zoude zekerlyk zoo wel de inhoud, als de Conclusie, ook moeten rouleeren, omtrent het weder in train brengen der door goed en bloed onzer Voorvaderen verkregene Privilegien. Dan ik vreeze, WelEd. Gestr. Heer, dat alles op u zeggen zal uitkomen, en dat men met Z. H. niet zal vorderen, indien men niet gezamelyk daar toe komt, om Hem voorteschryven, waar na Hy zich zal reguleeren, en voor al,

---

de HH. GEVAERTS en DE GIJSELAAR gekwetste majesteit der Staten van Holland. (Zaak MOURAND.)

1) Gecommitteerde Raden.

zoo het waar is, dat Z. H. met HESS [1]) en BAUER gesproken heeft.

Nu nog met een woord van het effect, 't welk men van eene demarche te wagten heeft. Het staat UWEdg. voor, dat wy gezegd hebben, van eenige weinige Heeren te moeten spreken, eer men ten principaale konde komen, daar de materie niet geschikt is voor briefwisseling. Die Heeren komen niet voor den 20^e^ hier. Dus kan ik niet decisiefs voor den 23e aan UwEdG. nader schryven. Zoo de geruchten waer zyn, dat Zyne H. eerst den 15e na Zeeland vertrekt en daer 14 dagen zal blyven [2]), dan is Zyne H. den 25e nog a costy. En daer het UEdGestr. recht ernst is, zal ik alleenlyk zeggen, . Unus homo nobis cunctando restituit rem. Zoo intusschen myne idées, daar ik thans geene ruggespraak genoeg kan houden, ingang vonden, vertrouw ik, dat alles in Holland zoude kunnen gehomologeerd worden. En ik bid u, dit in het oog te willen houden, zoo UEd. Gestr. meende, dat ik Z.. H. wat veel wilde doen zeggen. Onze correspondentie dient secreet te blyven, alleenlyk zal ik deezen dag, onder gelyke secretesse, Uwe Missive, en deeze rescriptie, aan de Heeren B. en V. B. doen zien. Mochten we werktuigen in Gods hand zyn, om het herstel te bewerken! De verstandigste, de bedaerdste Patriotten zouden ons helpen. Aan heethoofden moeten we ons niet stooren [3]). Maar de Staten der resp^e^. Provintien moeten ieder in de zyne altoos Souverain blyven. Met vermaak

---

1) Een winkelier in de Schoolstraat te 's Hage, Aanvoerder van een Oranje-corps. BILDERDIJK, *Gesch. des Vaderlands*, XII. 64, 69, 185.

2) Het in de gevolgen beslissend verblijf duurde meer dan vijf weken.

3) PALUDANUS had reeds met Mr. L. C VAN SONSBEECK (van wege Zeeland,) en met de Afgevaardigden der andere Gewesten, (J. E VAN LYNDEN, J. TAETS VAN AMERONGEN, E. S. G. JUCKEMA VAN BURMANIA, RENGERS en E. LEWE VAN MIDDELSTUM) den 3 Maart 1785 het Overijsselsch Staatsgeschil als scheidsman helpen beslechten (Uitspraak ten Raadhuize der stad Kampen, Verg. de Zeeuwsche State-Notulen, 11 Maart 1785 fol. 168.)

zal ik Uwe consideratien inwagten, terwyl ik de eer heb, van my met meer dan gemeene achting te noemen, als

WelEdelGestrenge Heer!

UwelEd.Gestr. volvaardige Dr.

's Hage, den 13e Juny. (geteekend) R. PALUDANUS 1786.

LIV. VAN DE SPIEGEL *aan* PALUDANUS.

WelEdelGestrengen Heer!

In antwoord op UwEdG. brief van den 13 deezer, heb ik de eer, te bedanken voor de openhartige wyze, waarop UwEdG. zig uitlaat op de onderwerpen daarby vervat, en teffens te rescribeeren, dat hoe zeer ik de reconciliatie der twee bewuste partyen hartelyk wensche, en met alle vermogen daartoe wil helpen contribueeren, ik egter ten dien einde geen generaal Plan heb, noch hebben kan, dewyl ik niet weet, hoe verre de vorderingen van de eene Party zig uitstrekken, 't welk egter vooraf hadt moeten bekend zyn, zal men een weg tot schikking uitvinden; waarom ik in onze conversatie, geinsteerd heb op een Schema van alle die poincten, welke men van de eene zyde oordeelt te kunnen requireeren, opdat men zig aan de andere zyde, simul et semel zoude kunnen determineeren, waarop en in hoe verre kan toegegeeven worden; terwyl het volgens myne principes niet te vergen is, dat iemand zig faciel toone op één enkel poinct daar er nog zoo veel andere openstaan, en misschien dagelyks op nieuws te wagten zyn. Belangende de demarche welke de Prins in de zaak van 't Commando zou moeten doen, zie ik veel bedenkelykheid om hem daartoe te raaden, dewyl het in deezen voornamelyk zou aankomen op de woorden en uitdrukkingen van zoodanigen Addres,

en het niet onmogelyk is, dat dezelve in Holland onvoldoende zouden bevonden worden, waardoor de zaak haar effect zou mankeeren, en myn raad slegt uitkomen; maar indien het waarlyk ernst is by de verstandige onder de andere Party, om de zaaken te schikken op een voet, die het gezag van den Souverain en de toevertrouwde. functien van het Stadhouderschap niet te na komt, is er immers overvloedige gelegenheid om de quaestie over het Commando te termineeren, zonder Zyn Hoogheid te exponeeren aan den onzekeren uitslag van een nieuwe demarche; en wanneer de zaaken zoo verre geschikt zyn, dat de Prins weder in den Haag kan komen, schynt het my toe dat er veel beter aanleiding zou zyn, om een gepaste demarche te doen tot verdere arrangementen van andere poincten in quaestie.

Z. H. is deezen morgen hier gearriveerd: ik heb maar korte ogenblikken gelegenheid gehadt om denzelven te spreeken, maar gelyk ik vertrouwe, dat onder de amusementen van zyn verblyf, de essentieele zaaken niet uit het oog zullen verlooren worden, hope ik van alle gepaste occasien gebruik te maaken, om myne geringe influentie tot het waare belang van het Vaderland en geëtablisseerde Regeeringsform te doen dienen. Het doet my zeer leed, dat deeze Provintie wederom in de noodzaak is gebragt geworden, om door een vigoureuse Resolutie [1]), op 't subject der Turksche Passen te toonen, hoezeer zy vervreemd is, van zig ter Generaliteit te laaten overheerschen: terwyl de nieuw ingebragte Resolutie van Holland, [2]) waarby Demerary en Esequebo wederom gesecludeerd worden van het subsidie, toont, dat het systema ten opzigte van Zeeland nog niet verzagt is; waarvan het gevolg noodwendig zal zyn, dat Zeeland gedwongen wordt tot het uitvoeren van mesures,

---

1) State-Notulen 15 Juny 1786 fol. 294 volgg.

2) Verg. de Zeeuwsche State-Notulen 19 Juny 1786 fol. 308.

die haar niet moeilyk zyn te vinden: dit kan waarlyk gepraevenieerd worden, door Justitie te doen aan onze regtmaatige klagten, en door dadelyke preuves van medewerking tot herstel van de rust in de Republiek, en hiertoe solliciteer ik zeer byzonder den invloed van UwEdG. en alle verstandige Regenten in Holland, terwyl ik opregt verzekeren kan, dat men hier niets liever wenscht, dan de Unie tusschen de twee Provintien te cultiveeren, op een voet die met de digniteit en het welzyn van beide bestaanbaar is.

Ik heb de eer met alle respect te zyn, enz.

Middelburg
18 Juny 1786.

„Extr. aan dhr. LAMBRECHTSEN den 18 Juny."

Kunnen die Heeren zelfs repondeeren voor den uitslag? behalven dat dit naar myne gedagten, maar lapwerk is: de zaaken moeten zig in 't geheel neigen tot schikking, of de Provintien die dit gehaspel moede zyn, zullen andere mesures moeten neemen, om de Republyk, of ten minsten haar zelven te bewaaren voor overheersching, die dagelyks ondraagelyker wordt, en hoezeer omhangen met den mantel van *Vryheid* nochthans overal in haare waare gedaante kenbaar wordt.

PALUDANUS *aan* VAN DE SPIEGEL.

WelEdel Gestrenge Heer!

De Heer LAMBRECHTSEN heeft my UEdgestr. brief van den 18 deezer ter hand gesteld. Ik wenschte wel, dat men mondeling over het een en ander langer had kunnen en mogen spreken. Want hoe zeer ik nimmer schroom myne waare sentimenten in scriptis op te geven, zoo is het veld te ruim, en de tyd te kort, om zulks somtyds op eenen

bepaalden dag te kunnen doen. Daer en boven is het waarlyk niet raadzaam, om zulks in eenen brief te doen, daar my nog in de voorige week uit Utrecht eene myner brieven te rug gezonden is, alleenlyk om te doen zien, dat dezelve alle kenmerken draegt, dat men aan een Postcomptoir die geopend heeft. In hoope, dat deeze dit noodlot niet zal ondergaan, zal ik UEd. Gestr. weder openhartig melden, dat het my voorkomt, dat wy nog geene speciaale Poincten kunnen opgeven schriftelyk. In het generaal zou men als een Schema kunnen considereeren, dat in de resp. Provintien alles behoorde te komen op eenen van ouds plaats gehad hebbende constitutioneelen voet, en dat Z. H. zich dús niet langer bleef verzetten, tegen de wettig verkregene Privilegien, op praetext, dat nu of dan (zulks is immers door te groote toegevenheid, terreur panique, als anderzins al te vaak geschied) aen eenen of meerdere van zyne hooge Predecesseuren, tegen de Privilegien aan, het een of ander is afgestaan. Zoo lang Z. H. hier omtrent van Zyne zyde niets kan of belieft te doen, vreeze ik, dat er weinig hoop tot eene generaale reconciliatie komen zal. Onze Natie is overal waerlyk te veel verlicht. En het is singulier, dat juist in die Provintien, in dewelke het meest van den ouden voet is afgegaan [1]), de algemeene klaegstem het sterkst gehoord wordt. Zal men die door de Militie uitdooven, dan zal in de 18e Eeuw met meerder geweld, maar tevens tot meerder nadeel van de Republiek, een zwaarder Burgeroorlog gevoerd worden, dan in de 15e Eeuw, en vroeger tyden. Het komt my dus voor, dat men op deeze gewigtige materie eerst diende te weeten de intentie van het goede hart van Zyne D. H., die waarlyk, dit doorgrondende, en meer daar aen defereerende, dan vleyers hem

1) Utrecht, Gelderland en Overijssel. Hier wordt op den afkeer van de Regerings-Reglementen gezinspeeld.

diets maaken, evenwel een zeer groot Man in de Republyk kan, zal, en moet blyven. Onze intentie is nimmer geweest, om over de zaak van het Commando alléén te reconcilieren. En ik geloov zelfs, dat tot reconciliatie van dit Poinct alleen thans minder geneigdheid zal gevonden worden aen eene zyde, dan mooglyk voorheen, hoezeer Z. H. waarlyk de Eerste oorzaak daarvan is. Maar nu komt er by, dat, de meerderheid der Regeering van Amsterdam laestleden Maendag eene stap gedaan hebbende, die UwEdG. al weten zal, het voor veele Regenten in Holland moeilyker zal zyn, als het tot hier toe geweest is, om in iets te glisseeren. Vreest Zyne D. H. voor eene Staets-Resolutie over het Commando, en is er geene genegenheid by dien Vorst tot toegevenheid, wat het gemelde generaale Schema aenbelangt, wat is er dan anders op, dan dat Z. H. wat het Commando aangaat van zyne sustenue afziet, en zulks aan Hun Ed. Gr. Mog. te kennen geeft? Dan zoude men met dit afzien kunnen genoegen neemen, en de finaale Resolutie kon agtergelaten worden. Z. H. weder in 's Hage als dan retourneerende, en in het Collegie van Gecomm. Raeden komende, zoude ondervinden, dat men veel tot zyn genoegen zoude contribueeren. Maar geloof my, WelEd. Gestr. Heer als Vriend, dat, zal er bedaerdheid onder de Twee Partyen komen, Z. D. H. eerst en voor al eene sterke demarche behoorde te doen tegen zyne schyn-Vrienden, welke waarlyk de Eerste oorzaaken zyn van al de tegenwoordige bitterheden. Ik bedoel daardoor het graeuw, en weinigen onder de Tweede Classe van menschen, die zich overal distingueeren door het draagen van teekenen van Oranje. Bedrieg ik my, indien ik zeg, dat Z. D. H. zulks in zyne magt heeft, en dat die Vorst nimmer daarvan sterker preuve kan geven, dan nu in Zeeland, zoo het waer is, 't gunt de nieuwstydingen melden? Dit distingueeren gaet hier weder zoo ver, dat men duidlyk ziet, dat het alleen geschiedt,

om de Staaten kleinagting aan te doen, en den Stadhouder boven dezelve te willen verheffen. Het beste gedeelte der Natie in Holland zal hierdoor weder te sterk worden geirriteerd, en de al te sterke Regenten zal men nergens toe krygen, indien hier niet in voorzien wordt. Ja aen dit middel durf ik alles accrocheeren. Kunt UEd.Gestr. Zyne D. H. hiertoe persuadeeren, en merkt UEd.Gestr. dat het by Z. D. H. ernst is, om te reconcilieeren, wel aen, men benoeme Twee, Drie, ja al waere het meerdere kundige en eerlyke Individus, onder welke ik dan hope, dat UEdGestr. zich zoudt willen laaten plaetsen, en ik stae er voor in, dat men van wegens de Souverainiteit van Holland even zoo vele Persoonen zal benoemen, en dat men met allen ernst aen het werk zal gaen, terwyl wy ons vleyen, dat er als dan eene afkomst van zaaken zal kunnen komen, indien het, wel te verstaan, ernst is aan de zyde van Z. H.

Dit is het geen, 't welk is afgesproken, onder secretesse, aen UEdG. te melden. Zoo het mocht doorgaen, verzoek ik by uw retour deeze terug, om te copieeren, anders zult ge dezelve wel verscheuren. Want ik heb er niets als een schets van, en de tyd permitteert my niet, copie er van te schryven.

Zoo de Resolutie van Holland posterieur was, dan nu anterieur, aen de byeenkomst, gong uw argument, houdt het my ten goede, beter door. Er is wel kans, om de Unie tusschen de twee Provintien geeultiveerd te zien. Dog hiervan mondeling nader. Vergeef schrift en styl in eene Missive van zoo veel gewicht, Maer ik ben deeze dag sterk opgehouden. Nimmer zal ik ophouden om met veel achting voor UEd.Gestr. te zyn

's Hage, 28 Juny. UwelEd.Gestr. volvaerdige Dr.

(Geteekend) R. PALUDANUS

1786.

„Extract dhr. LAMBRECHTSEN den 25 Juny 1786."

Ik verzeker U, dat ik al doe wat mogelyk is, om een gepaste toegeeflykheid ingang te doen vinden; en ik kan verklaaren, zeer goede intentien, maar niet minder huiverigheid aangetroffen te hebben: — de huiverigheid ontstaat uit een vrees, dat alles te vague is, dat men geen faciliteit kan toonen op een enkel point, om dat men niet weet wat er volgen zal; en ten tweeden, dat er geen nader Addres aan de Staaten van Holland kan gedaan worden, terwyl het eerste onbeantwoord blyft. — Ik gouteere zeer de idée van PALUDANUS, om van weerskanten een paar eerlyke luiden te neemen, die met malkander spreeken, en zien in welke vorm de zaak te gieten zy: in zulk een conferentie kan men convenieeren zoo wel over het fonds van de zaaken als over de form; maar ik blyve nog stuiten aan de struikelblok van 't Commando: de Prins moest in den Haag kunnen komen, terwyl de Staaten alleen suspendeerende de exercitie van hunne faculteit, om zelfs, des goedvindende, ordres te stellen, het Commando thans moesten brengen op den ouden voet. etc.

„Aan den Heer LAMBRECHTSEN den 28 Juny."

In antwoord op UwEdG. brief van 23 deezer heb ik de eer te melden, dat ik van desselfs voornaamen inhoud, met de noodige omzigtigheid, heb opening gegeven ter plaatse daar het behoort 1), en ik kan, op myn woord, verklaaren, niets anders gevonden te hebben, dan de beste dispositie en intentien, om tot herstel van de Harmonie mede te werken; maar ook (gelyk het natuurlyk gevolg is van langduurige verwyderingen) veel huiverigheid, om zig tot iets stelligs te determineeren.

1) Te weten aan den te Middelburg vertoevenden Prins Erfstadhouder, en gelijk uit hare brieven blijkt, meer bijzonder aan de Prinses.

1°. Wordt een Publyke demarche over het generaal beloop van zaaken aangezien als onvoegzaam, zoo lang er geen gepaste aanleiding toe geboren is, en voorige gedaane Addressen met stilzwygen zyn gepasseerd.

2°. Herinnert men zig, dat er meermaalen onderhandsche Negotiatien zyn begonnen, die vrugteloos zyn afgeloopen, en zelfs de geproponeerde plans tot accommodement van zekere poincten onbeantwoord gebleeven, waarvan my een exempel geciteerd is met opzigt tot de Militaire Jurisdictie, in de maand January 1784 getenteerd. 3°. requireert men, ten minsten een generaale opening van de poincten die als quaestieus zouden beschouwd worden, omdat men niet kan noch mag in negotiatie treeden over essentieele deelen van de digniteiten by Commissie van den Souverain gedefereerd; maar dat al de faciliteit welke zou kunnen gebruikt worden, alleen regardeert zoodanige zaaken, welke uit vrindelykheid of toegeevenheid daar by zyn gevoegd, zonder een wettige sanctie te hebben: dat wanneer er ondertusschen different is, of sommige zaaken vallen in de termen van de wettig gedefereerde auctoriteit, by voorb. Privilegien die eenige Steden reclameeren met opzigt tot electien etc. 1) de ordinaire Justitie dezelve kan ten einde brengen. 4°. oordeelt men, dat in één Provintie niet kan gehandeld worden over de differenten die andere Provintien betreffen, maar dat yder van dezelve haare domesticque zaaken moet beschikken, zoo als met de byzondere Regten van dezelve overeenkomstig is.

Men is nogthans verre van te verwerpen den voorslag, om van wederzyden eenige persoonen te benoemen, mits dat men te vooren eenige verzekering bekome omtrent de bovenstaande praeliminaire Artykelen; ten aanzien van het artykel 't welk UEd. van de andere zyde aanmerkt als praeliminair, naamelyk een *openlyke blyk te geven van afkeuring tegen de persoonen*

---

1) Met name Alkmaar, PALUDANUS het naast rakende.

die zig distingeeren om den Souverain kleinagting aan te doen, kan ik daar op alleen in myn particulier antwoorden, dat ik niet heb durven proponeeren een demarche van dien aart te doen, al weder zonder geschikte aanleiding daar toe te hebben. — Men [1]) protesteert van deeze zyde wel hooglyk, van nooit te hebben gefavoriseerd iets hoegenaamd, waar door de Souverain kleinagting zou worden aangedaan, of geïnsinueerd, dat iemand in de Republiek boven den Souverain verheven kon zyn: men heeft het dragen van zekere Coleuren als een zeer onverschillige zaak aangezien, tot dat de Souverain het anders heeft gelieven te begrypen, en men houdt het voor injurieus, te zeggen, dat er ooit van deeze zyde iemand aangespoord is, om de intentie van den Souverain te vilipendeeren: maar in myn particulier voortgaande (want ik verklaar dit te schryven zonder eenige commissie) schynt het my toe, dat wanneer de zaak van het Commando zig schikken kon op een wyze, dat het voorig en natuurlyk verblyf weder kon betrokken worden, men daar uit van deeze zyde, aanleiding zou kunnen neemen, om de wederkomst te doen vooraf — of gepaard gaan met een openlyk declaratoir van afkeuring van allerlei onderscheidings teekens.

Hier mede hope ik UwEdG. missive volledig beantwoord te hebben, en ik vertrouwe in deezen op UwEdG. discretie om daar van geen verder gebruik te maaken, als tot bereiking van het heilzaam oogmerk, tot herstel van de harmonie, indispensabel zal geoordeeld worden. Uwe brieven zal ik alleen zoo lang bewaren, tot dat er gelegenheid is, om dezelve eigenhandig over te geeven, ten zy UwEdG. die eerder requireerde.

Ik heb de eer etc. [2])

---

1) Er stond eerst „Z. H."

2) Tot de onderhandeling van VAN DE SPIEGEL met LAMBRECHTSEN en

PALUDANUS *aan* VAN DE SPIEGEL.

WelEdelGestrenge Heer!

Deezen morgen heb ik uwe geëerde letteren van 28e deezer ontvangen. Lusteloos zynde door eene ingenomene purgatie, en heden het huis houdende, kan ik niet dan in het generaal antwoorden voor my zelven. Doch ik beloov UEd.Gestr. per eerst volgende Post meer speciaal te zullen rescribeeren, terwyl ik gelegenheid zal zoeken, om Zondag met eenigen onzer Heeren te spreeken.

Ik kan UEdGestr. mede op myn woord van eer zeggen, dat men van onze zyde de beste dispositie en intentien heeft, om tot herstel der Harmonie mede te werken. Maar ik geloof ter goeder trouwe, dat men niet behoort te talmen, om van de eene zyde eenige goede en kundige Heeren te benoemen, die met een gelyk getal Heeren van de andere zyde eerst onder de hand de Poincten konden arrangeeren, over welke men schikkingen zoude maeken. Dit is zeeker, dat gisteren in Holland over de Vryheid der Drukpers in een besoigne, en over andere zaeken in de Vergadering, met veel vuur gesproken is, en dat de eensgezindheid niet verminderd onder zommige Staatsleden, by welke serieuselyk gedacht wordt, om de Staats-vergadering na elders over te

---

PAULDANUS, behooren twee niet-onderteekende eigenhandige billetten der Prinses: „Je crois Monsieur (welligt tot den Prins sprekende) que vous aurez aussi peu de peine que moi, de vous conformer entierement au contenu de cette minute, je n'y ai aucune remarque, et me borne a vous prier de témoigner ma reconnaissance a celui qui veut bien y prendre nos intérets.en main avec autant de sagesse que de zéle." — Een andere hand: „In alles conform." — En in eenige andere regelen van H. K. H. „Je n'est (ai) aucune remarque sur cette lettre qui me paroit trés bonne; mr. V. d. S. peut garder celle de mr. V. d. H.(oop.) je le recevrai demain à l'heure qu'il lui plaira, s'il veut 10 h. ou 10½, bien entendu qu'on sera parti pour lors, car je crois que nous sommes obligés a ces ménagemens."

brengen Ik meen ook te mogen zeggen, dat de zaak van Z. H. omtrent het Commando gantschelyk niet vooruit gaet. Men objicieere dan vooral niet, om de zaak te doen traineeren, het 2e Poinct in uwe Missive vervat. Men wil UEd.Gestr. wel tot Regter kiezen, om te decideeren, of het plan overgegeven met opzigt tot de Militaire Jurisdictie in January 1784 konde aangenomen worden. Men moet van weerskanten zoodanige propositien doen, en Poincten reguleeren, die acceptabel zyn, en op gronden van recht en billykheid gebouwd zyn. Men moet vooral den Souverain niet bedisputeeren 't regt, om interpres te zyn van gegevene Privilegien. Nimmer zal men daer toe een Hof van Justitie inroepen. Men zoude dit in Zeeland ook niet doen. Moest ik my niet bekorten, zoo kan ik zeer veel over die materie zeggen. Liever gae ik over, om nog een woord omtrent het voornaemste praeliminair Poinct van onze zyde te melden. Men ziet hier met het grootste vermaek, dat Z. H. in Zeeland zich tegen zyne schynvrienden verzet. Het is verre van my, om te zeggen, dat Z. H. zelve iemand heeft aangespoord, om de intentie van den Souverain te vilipendeeren. Dan dit durv ik zeggen, dat hier in 's Hage tot eergisteren toe, nog van wegens Menschen, die daer door zeeker meenen het Hof plaizier te doen, *geld* gegeeven is, om oranje te koopen, en GELD TOE om het te dragen, en dat deeze dus de intentie van den Souverain vilipendeeren. Ik geloof wyders, dat Z. D. met de daed zich zoude kunnen zuiveren, van het geen veelen onder de Natie tegen Z. H. hebben, door te bewerken by voorb. by zynen Oom den Koning van Pruissen, dat HESS en BAUER worden overgegeeven, op de instantien, daer toe onder de hand gedaen, welke men echter niet kan publiek maeken. Men heeft getolereerd, dat die in Cleef een vryplaets hebben gevonden, 't welk men had kunnen praevenieeren. Wyders maek ik my sterk, dat Z. D. H. veele Hollandsche

Regenten zoude kunnen winnen, door zich niet langer te verzetten tegen het Corps van den Rhyngraef 1), maer in tegendeel zyn veelvermogende intercessie te gebruiken, om sommige Provintien, of wel eenige voornaeme individus in dezelve te persuadeeren tot het aanhouden van dat Corps. Het is immers zeker, dat de Hoven van Europa de noodzaeklykheid beseffen van ligte Troupes. Voor onze Republiek vooral brengt de Politie en Krygskunde mede, dat men ligte troupes behoort te hebben: zal men dan nu voortgaen, met een Corps ligte troupen, 't welk zoo schoon is, als men ergens in Europa vinden zal, te laeten vaeren, en naderhand, de noodzaeklykheid ziende, veel geld verspillen, om de novo ligte Troupes aan te werven? Indien UEd.Gestr. hier toe iets konde en wilde effectueeren, dan durv ik UEd.Gestr. verzekeren, dat men zeer veel obligatie aan UEd.Gestr. zoude hebben, en zulks met de daed betoonen. Ik heb de eer van my met groote achting voor UEdG. te onderschryven, als

30 Juny. UEd.Gestr. volvaerdige Dienaar

t. t.

(Geteekend) R. PALUDANUS

1786.

WelEdelGestrenge Heer!

Na dat ik met eenige Heeren gesproken heb over den inhoud uwer laetste Missive, vind ik my in staet UEd.Gestr. te melden, dat men in het algemeen remarqueert, dat dezelve (voor een gedeelte toch zekerlyk in commissie geschre-

---

1) Van SALM. Zie hierbij de Zeeuwsche State-notulen 6 December 1784 fol. 786 volg. (Miss. van H. Ho. Mog. oprigting van Corpsen ligte troepen.)

ven) zoo cordiael niet is, als men wel verlangt had, en waarlyk nodig is in eene zaek van zoo veel importantie.

Evenwel dit overstappende, zal ik my liever tegenwoordig borneeren by het bepaelen van eenige Poincten, over welke men het dient eens te wezen, om de harmonie geheel te herstellen. In de eerste Plaets verzeekert men van deze zyde, dat men niet voorheeft, dan de volstrekte conservatie van de tegenwoordige Regeeringsform, met een Stadhouder, Kapitein en Admiraal-Generaal, zoo in het generaal, als in het particulier. De laster heeft geduurig bezig geweest, om het gemeen diets te maeken, dat men voor had het Stadhouderschap te vernietigen. Dan dit kan nimmer het denkbeeld geweest zyn, en zal het nimmer worden van zoo veele eerlyke Regenten, die de Constitutie met duuren eede bezworen hebben.

En na deeze waere adsertie verwacht men in de Tweede plaets, van de zyde van den Heer Stadhouder eene cordaete concurrentie tot correctie van de abuizen, die in de generaele directie zyn ingesloopen, zoo met opzicht tot de zaeken te Water als te Lande, en met welkers verbeetering de Twee Personeele Commissien thans bezig zyn.

Vervolgens dient men in de derde plaets het eens te wezen, dat Z. D. H. zal concurreeren tot herstelling van de Rechten en Privilegien in de byzondere Provintien, en voor zoo veel Holland aengaet, dat de differenten daerover bereids gemaakt, of nog te maeken zullen worden beoordeeld by, en gedecideerd door de Heeren Staeten zelve, en geenzins by eenig Hof van Justitie. Het is wel zoo, dat de zaeken quaestieus in de andere Provintien regulariter behooren te worden gedecideerd, zoo de mooglykheid daer toe was, waeraen men twyfelt, door de Staeten of Provintien zelve. Maer het staet ook by ons vast, dat het de Provintie van Holland nooit onverschillig wezen kan, of zyn zal, hoedanig het in sommige Provintien toegaet;

ja dat men genoodzaekt zyn zal, om met de andere Bondgenooten te concurreeren, om alle de Provintien by hunne oude en wettige Rechten en Constitutie te herstellen en te bewaaren. Men kan immers niet tegenspreken, dat het voor alle de Bondgenooten van het uiterste belang is, dat hunne mede Bondgenooten in de daed zoodaanige constitutie van Regeering hebben, die niet geheel dependent is van een eenig Persoon, maer die in effect bestaet uit vrye en onafhankelyke Persoonen. Om deeze redenen heeft men gemeent, dit Derde Poinct ook ten opzichte van andere Provintien te mogen en te moeten bepaalen.

Verder heeft men hier niets by te voegen, dan het geen voorheen reeds gemeld is ten opzichte van de zoodaanigen, die zich aen oproeren schuldig maeken, of den Souverain ten minsten kleinachting aendoen. Dus verwacht men in de vierde Plaets, dat Z. H. gelieve aen te nemen, om duidelyke preuves te geven, dat Hy met de zoodaanigen niet gediend is, en van zyne zyde zorge wil draegen, dat zyne schynvrienden de zaeken niet verder in verwarring brengen. Wil men nu op deze vier Poincten cordaet andwoorden, dan kan men daedlyk handen aen het werk slaen, en dan zyn wy bereid, om verder met den anderen voort te gaen. Dan indien, daer men van deeze zyde zoo openhartig uitkomt, men nu van de andere zyde huiverig of dubbelzinnig wil andwoorden, om my van eene expressie van UEd. Gestr. zelven te bedienen; zoo zie ik geen kans, om de correspondentie voort te zetten, en dan voorzie ik, dat men hier zal meenen dat het Z. D. H. geen ernst is, en zulks op veel solieder gronden, als men van de zyde van het Hof voorheen die sustenu gevoerd heeft, ten opzichte van onze zyde. Wy verzoeken dus zoodaenig openhartig andwoord, dat men, 't zy de Negotiatie geëntameerd wordt, hetzy dezelve, door niet cordaet andwoorden, achter weege mocht blyven, van wederzyde altoos het Publiek kan laaten

oordeelen, over het geen zoo van den eeuen als van den anderen kant gevraegd, en geandwoord is.

Ik heb de eer met de meeste achting te zyn

WelEdelGestrenge Heer!

'sHage, 4 July. UwEd.Gestr. volvaerdige Dienaar

(Geteekend) R. PALUDANUS

1786.

VAN DE SPIEGEL *aan* LAMBRECHTSEN.

Den 8 *July*.

Post alia. — Ik twyfel niet of PALUDANUS laat u myne brieven leezen: het komt my voor, dat dit werk niet avanceert, en zoo men blyft persisteeren, dat alles wat een Stad voor Privilegie wil doen doorgaan, by de *Staaten* moet worden gedecideerd, en dat Holland moet wezen de Arbiter van de andere Provincien, declareer ik dat het onmogelyk is, deeze quaestien by schikkingen te termineeren: — het eerste is, vooral, zeer gevaarlyk: en er kunnen andere tyden komen, waar in een ander systema onder de Staaten heerscht, hoe onzeker maakt men dan de Privilegien niet! Maar dat gevaar is oneindig minder als de Justitie decideert; behalven dat een vonnis van de Justitie invariabel) [1]) altoos in andere omstandigheden kan om verre gesmeeten worden: waar omtrent men zig maar behoeft te rappelleeren, hoe spoedig alle de Polityke Mesures en Resolutien ten tyde van DE WIT genomen zyn uitgeveegd geworden.

UwEdG. kent myne gevoelens: ik wensch met hart en ziel dat de zaaken zig mogen schikken: ik raade hier tot toegeevendheid in alles waar op kan toegegeeven worden;

---

1) Sic (naar het afschrift); maar zie VAN DE SPIEGELS meening duidelijker ontwikkeld bl. 479 (aan PALUDANUS).

maar kan er onverhoopt geen schikking gevonden worden, en gelieven sommige Heeren voort te gaan met de andere Provintien en den Stadhouder voor *niets* te rekenen, dan is myn particulier sentiment, het terrein van voet tot voet te betwisten, en zig te defendeeren tot het uiterste.

VAN DE SPIEGEL *aan* PALUDANUS.

Copie. 1) den 9 July 1786.

WelEdelGestrenge Heer!

Ik moet myn antwoord op UwEdG. brief van den 4 deezer beginnen met weg te nemen uwe bedenking, als of ik myn antwoord op uw voorigen, *gedeeltelyk in commissie* geschreeven had: ik kan in tegendeel verzekeren, dat Z. H. myn antwoord niet gezien heeft, maar dat ik, geduurende het aanweezen van Z. H. in deeze Provintie, by alle gepaste gelegenheden, opening gegeeven heb van de dispositie die ik meende in Holland gevonden te hebben, en welke UwEdg. voorige brieven my hadden geconfirmeerd, en dat ik vervolgens myn schryven had ingerigt, naar 't gene ik van Z. H., in onderscheiden conversatien op dit subject, vernomen had; terwyl ik uitgesteld heb de geheele Correspondentie open te leggen, tot dat de zaaken tot die rypheid waren gebragt, dat er een goed succes van te verwagten was — het doet my derhalven zeer leed te bespeuren, dat wy nog zoo verre niet gevorderd zyn, en ik moet UwEdg. nogmaals in myn particulier, en volgens de kennis die ik van de inclinatien van Z. H. meen 2) te hebben, op desselfs bovengem. brief rescribeeren.

Voor eerst, kan men, zonder aan de Vaderlandsliefde en ondervinding van zoo veel Regenten te kort te doen, niet

1) Maar eigenhandig van den Raadpensionaris.

2) Uitgeschrapt „heb".

soupçonneeren, dat dezelve [1]) een serieusen toeleg hebben om het Stadhouderschap te vernietigen; maar het gene sedert eenigen tyd gebeurd is, kan welligt iemand in het denkbeeld brengen, dat door zoodaanige demarches het Stadhouderschap zou kunnen beroofd worden van den invloed dien het noodig heeft, om nuttig te zyn aan de Republyk, zoo dat het alleen in naam zoude subsisteeren en in de daad vernietigd worden: en om diergelyke vermoedens tegen te gaan, heb ik my altoos verbeeld, dat men behoorde te articuleeren zoodaanige poincten als men zoude vermeenen geredresseerd te moeten worden.

Ten *tweeden*, behoort men ook aan de andere zyde niet te twyfelen, of Z. H. zal wel cordaatelyk concurreeren tot herstel van de abuisen, in de generaale directie zoo te Water als te Lande, met wier examinatie de Personeele Commissien zig bezig houden, en Z. H. heeft by desselfs Missive aan de Boudgenooten van 26 April 1784 stellig gedeclareerd, *welmeenend aan te bieden alles wat in zyn vermogen is, om te concurreeren tot de revisie en examinatie van alles wat betrekking heeft tot den inwendigen staat van de zaaken der Regeering, en tot verbetering van den innerlyken staat van de geheele Republyk* [2]).

Het vierde poinct 't welk van Zyn H. verwagt wordt, naamelyk om preuves te geeven, dat hy niet gediend is met de zoodaanigen die oproer maaken, of den Souverain de minste kleinagting aandoen, kan even weinig difficulteit lyden, als UwEdg. gelieft te reflecteeren op het oogmerk der Publicatie die Z. H. by Missive van 31 January 1785 aan de Heeren Staaten der respective Provintien geaddresseerd heeft, welke toen ter tyd, wegens de form en eenige expressien, geen ingang gevonden heeft [3]); maar welke ik ver-

1) Er stond eerst „iemand van hun".

2) Verg. hiervoren bl. 358.

3) Z. de Zeeuwsche State-notulen 7 Febr. 1785, fol. 84 volg., 7 Maart fol. 158 volg. (Advies van Goes) 199 (24 Maart).

zoek, dat UwEdg. nog eens gelieve te leezen, om overtuigd te zyn, dat Z. H. overbodig geweest is, om door een publyke demarche van zyn kant, alle oproerige beweegingen, partyschappen, en ongehoorzaamheid tegen de beveelen van den wettigen Souverain, uitdrukkelyk af te keuren, en ik twyfel niet, of Z. H. zou zig laaten vinden, om diergelyke demarche wederom te doen, indien zulks een middel kon zyn tot compleete herstelling der harmonie.

Het derde poinct heb ik tot het laatste bewaard, omdat wy hier omtrent niet eenstemmig zyn — het lydt wel geen bedenking, of Z. H. de Regten en Privilegien zal handhaaven; want dit is één van de edelste en essentieelste deelen der functie van een Stadhouder; maar de quaestie kan zyn, en is weezentlyk, of zekere gereclameerde Regten van dien aart zyn, dat ze aan de Reclamanten competeeren? en deeze quaestie oordeelt UwEdg., dat uitgemaakt moet worden door de Heeren Staaten, terwyl Z. H. die zoude laaten ter decisie van een neutraale Justitie.

Ik zal geen raisonnementen gebruiken, die aan UwEdg. zoo wel bekend zyn als aan my, om aan te toonen, dat volgens de Grondwetten onzer Vryheid, de Souverain nooit politiquement behoort te decideeren in geschillen over Regten en Privilegien, en dat zulks in één geval geadmitteerd zynde, een brug legt voor andere gevallen, die in andere tyden van een allergevaarlykste consequentie zouden kunnen zyn; maar ik zal alleenlyk remarqueeren, dat zoo de intentie van de Heeren is, om niets van Z. H. te vergen, dan 't gene regt en billyk is, en op goede, wettige Privilegien is gefundeerd, er dan ook geen bedenking kan vallen, om de Justitie daar over te laaten cognosceeren; en des te minder, om dat het vonnis van den competenten Regter een vastigheid aan de uitspraak zoude geeven, welke nooit door een Polityke Resolutie kan gemaakt worden — UwEdg. begrypt, dat ik spreek van zulke Privilegien die door de Steden

worden gereclameerd; want ten aanzien van de Regten der Souverainiteit, heeft dit in allen gevalle geen plaats.

Ten laatsten, komt het my voor, dat nooit door Z. H. kan noch mag toegestaan worden, om zig met de Provintie van Holland in te laaten in een discussie van geschillen die andere Provintien regardeeren, zonder medebewilliging der Heeren Staaten van die Provintien; en de Heeren Staaten van Holland, die zelfs met rede zoo jalours zyn tegen alle interventie der Bondgenooten in hunne domestique affaires, kunnen niet vergen meerder directie in de zaaken van andere Provintien te hebben, dan zy aan die Provintien reciproquelyk zouden willen toestaan.

Zie daar Mynheer, cordaat myne gevoelens opengelegd; wy zyn het dus in de meeste poincten ééns, maar wy discrepeeren in het laatste, en ik hope, dat UwEdG. met de andere Heeren, by nadere reflexie zal gelieven te begrypen, dat wanneer men tot een schikking wil komen, de faciliteit aan beide zyden egaal behoort te zyn, en ik zal my gelukkig agten indien deeze correspondentie daar toe aanleiding mag geeven; en zoo niet, zal ik ten minsten voor my zelven het genoegen hebben van myne pogingen te hebben aangewend tot herstel van de rust in het Land, zonder 't welke onze onafhankelykheid, vryheid en Privilegien, in plaats van bevestigd te worden, onfeilbaar zullen verloren gaan.

Ik heb de eer etc.

De Pensionaris Mr. N. C. LAMBRECHTSEN *aan* VAN DE SPIEGEL [1]).

HoogEdelGestr. Heer!

Terstond na den ontfangst van UwHEdG. missive van 8 dezer heb ik de ingeslotene aan den Heer PALUDANUS over-

1) Eigenhandig.

handigd. Zyn WelEd. heeft my dezelve, gelyk ook de vorige Correspondentie gecommuniceert. En ik heb aan de eene zyde met blydschap bespeurd dat de Negotiatien niet agterwaarts gingen, schoon ik de andere zyde niet kan ontveinsen by de Hollandsche Heeren eenige ontevredenheid over sommige Articuls ontdekt te hebben. Ik heb wel getragt in een conferentie, waarby men my verzogt te assisteeren, dezelve op te helderen, dog de uitslag van verscheiden vorige onderhandelingen van dezen aart schynt hen te doen vaststaan op het beding van de bewuste praeliminaire poincten, waaromtrend zy van de zyde van Z. H. en als uit zynen naam verzekering erlangen, alvorens tot de benoeming van 2 of meer Heeren van hunne zyde te treden. De afkeuring, die men van Z. H. verlangt omtrend allerley oproerige bewegingen, wilt men doen bestaan in realiteiten, en niet in de vernieuwing van een Publicatie, welke overal zeer veel aanstoot gegeven heeft. — Op dit art. dunkt my, zou men voor de vuist kunnen zeggen, dat men geen ander voornemen heeft als om alle oproerige bewegingen in der daad tegen te gaan, en dat men bereid was, voor zoo veel nood, omtrend de wys op welke in overleg te komen. — Even gemakkelyk kan men een belofte geven om mede te werken tot het oogmerk der beide personele Commissien [1]: hetgeen niet anders zyn kan dan een constitutioneel herstel van ingeslopen abuizen. Aangaande de Regeeringsreglementen in de 3 Provincien, praetendeert men in Holland geen arbitrage of directie: maar overtuigd van de billikheid van de klagten der burgers en Regenten in die Provintien, wenschte men van de zyde van Z. H. te bespeuren eene cordate toegevenheid om daar in te voorzien, en waarvan men in de jongste Missive aan de Staten van Utrecht eenig meerder bewys verlangt had. — My

1) Van de Quotes en van de Defensie.

dunkt Z. H. kon hier op zeggen, dat hy bereid was om alle de bezwaren tegen eenige dier Reglementen met en benevens eenige Gecommitteerden van de Staten der 3 resp. Gewesten te examineeren, en daarin te admitteeren zoodanige veranderingen, die met den dienst van den Lande zouden overeenkomen. En wat belangt de gereclameerde Privilegien der Steden, meent men te kort te doen aan het regt der Staten met dezelve de cognitie daar over te onttrekken. Ook zegt men dat de meerderheid in de Hoven van Justitie uitdrukkelyke preuves van partialiteit, speciaal ook sommigen op dit artikel, gegeven heeft. Dan ik geloof dat Z. H. er niet veel op toe zou geven, byaldien hoogstdezelve zig refereerde tot de dispositie der Staten. Welke tog zyn de Steden, die in dezen sustenue gevoerd hebben? Alkmaar, Heusden, Rotterdam en Purmerend. 1) Anderen herinner ik my niet. De twee eersten hebben zeker aloude Privilegien en mogen dus staat maken op een bevestiging derzelve. De 2 anderen beroepen zig op regten gedurende de jegenswoordige Staatsregeering verkregen, en zouden mogelyk minder apparentie van succes hebben. Maar gesteld deze en mogelyk nog eenige andere Steden, dergelyke Voorregten hebbende, zouden by der Staten dispositie triomfeeren, en de Stadhouder dus de electien aldaar verliezen, is dit verlies van zooveel gewigt, en zou Z. H. ook niet eenige opoffering voor de herstelling van de rust en harmonie willen doen? De invloed van Z. H. op de Regeering behoorde te steunen op onderling vertrouwen, maar niet op de afhangelykheid der Regenten. Dan hoezeer aan deze kwaal, door de herstelling van sommige oude Voorregten, en de verandering in sommige Regeerings-reglemen-

---

1) *Grondwettige Herstelling van Nederl Staatswezen*, II• Deel bl. 99—112 (*Rotterdam*. Propositie van GEVERS 7 Juny 1785) bl. 150 volgg. (*Purmerenae*. „Juk der Stadhouderlyke recommandatien") bl. 155 volg. (*Heusden*).

ten, word te gemoet gekomen, zal die invloed nog zeer aanmerkelyk zyn door de differente relatien van Z. H. in de onderscheiden Provincien en Departementen, en de toegevenheid van hoogdenzelven in dit stuk zou dien invloed versterken en uitbreiden. — Dan ik zie dat ik UwEdG. reeds te lang heb bezig gehouden, en ik ben beschaamd een ander stuk papier tot voltooying van dezen te moeten employeeren. Nog eens: ik zoude praefereeren dat door Z. H. eenige blyken van toegevenheid wierden gegeven, ja zelfs eenige opofferingen gedaan van gepraetendeerde regten of sustenuen, als dat men genoodzaakt wierd die zelf te reguleeren. Ik weet dat UwHEdG. volkomen van dit begrip zyt [1]. Myne wenschen zullen uwe goede pogingen volgen..

Belangende de zaak van *Brest*, ben ik van begrip dat Z. H. behoord te worden verzogt en aangemoedigd, om geconsidereert dat by de meeste Provincien een inclinatie is om zig by de Provincie van Holland te voegen, en dat dus de conclusie dien conform in allen gevalle zal moeten vallen, zig niet te opposeeren dat by Zeeland ook in dier voegen besloten worde, of immers dat men ter Generaliteit declareere, zig niet te zullen opposeeren tegen de conclusie by de meerderheid der Provincien te nemen. Dan by aldien Z. H. absolut ongenegen is om daartoe te komen, wenschte ik dat men hier [2] er maar mede doorging buiten ons. Dan dit zal in de volgende week niet gebeuren, wanneer Gelderland praesideert: dog mogelyk wel in de week daar aan. 'T is zeker dat wy met geen gratie onze conclusie kunnen terughouden, dat dezelve onverhoopt niet wel uitvallende, men zulks op rekening van Z. H. zetten zal, die met zyne stem het evenwigt der stemmen beslissen moet.

1) Verg. VAN DE SPIEGELS Memorien van 22 en 24 Juny 1786, en hiervoren bl. 92—94 volg. (aan VAN TEYLINGEN).

2) Ter Vergadering van H. Hoog Mog.

Ik convenieer met UwHEdG. dat zoo wel de Pruissische als Engelsche Memorie dient beantwoord te worden in civile termen, en ik zal na vermogen daarop aandringen.

Ik weet UwHEdG. geen nieuws van belang te melden boven 't geen dhr. POUS aan den Heer DE BEVEREN [1]) geschreven heeft op voorleden dingsdag. Heden is er niets van belang voorgevallen. Alleenig heeft men begonnen met één Heer van beide Commissien uit iedere Provincie te besogneren, en zal men heden 8 dagen met alle de Gecommitteerden van beide Commissien vergaderen.

Voor het overige heb ik de eer my met alle veneratie te noemen

HoogEdelGestr. Heer!

's Hage,
14 July 1786.

UwHoogEdelGestr. ootm. Dienaar
N. C. LAMBRECHTSEN.

PALUDANUS *aan* VAN DE SPIEGEL.

Wel Edel Gestrenge Heer!

Ik had gemeend, hoe zeer thans niet alle de Heeren hier zyn, met welke ik voorheen gesproken heb, UEd.Gestr. deezen avond eene breede rescriptie toegezonden te hebben, op uwen brief van 9 July. Dan tusschen gekomen beletzelen hebben zulks verhinderd. Ik vreeze dat men tot uw denkbeeld zal moeten komen, om Z. H. voor te schryven, waer aen Hy zich zal dienen te houden. Persuadeer toch dien Vorst, om zich direct zelfs te expliceeren over het een en ander.

Ik gae morgen na Alkmaer, en hoope Dingsdag hier zoo tydig te rug te weezen, dat ik de denkbeelden van andere Heeren kan verneemen, om UEd. Gestr. nog dien avond te

---

1) VAN DE SPIEGELS opvolger als Secretaris van 't Land

schryven. Het Hof van Justitie in te haelen, daer de Leden van het zelve, of wel eenige, zoo zich party tegen Alkmaer hebben gesteld, dat zy de hand hebben gehad in de laetste Memorie van Z. H. tegen die Stad, is een denkbeeld, dat Z. H. uit het hoofd dient gepraet te worden.

Over de concurrentie van de abuizen in andere Provintien heeft men ons niet wel begreepen. Over het een en ander nader by de eerste gelegenheid.

Ik blyve met veel haest en achting.

's Hage
14 July.

UEd.Gestr. Dw. Dienaer
(Geteekend) R. PALUDANUS
1786.

VAN DE SPIEGEL *„aan dhr.* LAMBRECHTSEN."

WelEdelGeboren Heer!

Met zeer veel genoegen heb ik geleezen UwEdGeb. brief van den 14 deezer, waarop ik zal tragten te antwoorden met dezelve openhartigheid, in vertrouwen, dat het gene wy onderling over die materie, met een goed oogmerk, wisselen, niet naderhand onder het oog van het Publyk zal komen, hetwelk natuurlyker wyze een huiverigheid zou veroorzaaken om zig te expliceeren: gelyk ik niet ontveinzen kan, met verwondering, in één der brieven van den Heer P. gevonden te hebben, dat men zoodaanige antwoorden verlangt, *waaruit men van wederzyden het Publyk kan laaten oordeelen, wat er gevraagd en geantwoord is.* Ik schuw het oordeel van het Publyk geenzins, maar ik respecteer het zoodaanig, dat ik myn schryven gaarn daar naa inrigte.

Ik heb ook tweemaal in de brieven van dien Heer gereflecteerd een uitdrukking, die van een verkeerde interpretatie zou kunnen zyn, naamelyk, *dat men tot myn*

denkbeeld zal moeten komen, en Z. H. voorschryven waar aan hy zig zal dienen te houden: dit is myn denkbeeld nooit geweest, en zal het waarschynlyk nooit worden; maar ik heb gezegd in UwEdG. praesentie, om weg te neemen de objectie, dat de Prins nergens na zoude willen luisteren, en zig altoos zoude verzetten tegen alle billyke plans van schikking: dat men daar niet bang voor zyn moest, want indien dit al eens waar was (gelyk sommige supponeerden) dat men dan beginnen moest *met onderling ééns te zyn* over de poincten van schikking, en *wanneer men die* GEZAAMENTLYK, *billyk en noodzaakelyk gevonden hadt,* dat men zig dan niet behoefde te laaten arreteeren door een gevreesde weigering van de kant van Z. H., maar dat men dan veilig met de zaak kon en mogt doorgaan, terwyl men daardoor een wezentlyke dienst aan 't Vaderland en aan den Prins zelfs zou doen — dit is nog heden myn begrip, maar het scheelt oneindig veel, van te laaten voorschryven, het gene de Hollandsche Heeren oordeelen, dat de Prins zou moeten doen.

Om nu tot de zaak te komen: het schynt my toe, dat er in onze Negotiatie veel misverstand is, 't welk ten duidelyksten diende opgehelderd te worden: — overal daar de goede trouw tot een grondslag gelegd wordt, moet men niet chicaneeren op woorden, maar de allerklaarste gebruiken, die mogelyk zyn om allen twyfel in de opvatting uit te sluiten.

By voorbeeld, men exigeert, dat de Prins zig verklaare tegen alle oproerige bewegingen: Z. H. heeft altoos betuigd, en toont met de daad die af te keuren: zyn verblyf in Zeeland is er, onder andere, een bewys van, en wil men klaarder woorden hebben als waar mede hy dit betuigd heeft in de bewuste Publicatie, ik vertrouw dat Z. H. geen zwaarigheid zal maaken, zyne waaragtige intentie zoo duidelyk voor te stellen, als men gaarn zag. — Wil

men geen Publicatie, laat men maar opgeeven in welke form het moet zyn, en laat men maar een gepaste aanleiding aan de hand geeven, welke my nogmaals voorkomt de geschiktste te zyn, by de bevordering van het retour in den Haag.

Zoo is het ook gelegen met de medewerking tot een constitutioneel redres van abuisen: dit heeft Z. H. met ronde woorden beloofd in zyne Circulaire aan de Provintien, en zal ook geen zwarigheid maaken dit weder te belooven, en zig zoo klaar op dat poinct te expliceeren als men verlangt.

Wil men geen Recommandatien meer hebben [1]), de Prins zal ook geen bedenking maaken, zig onbewimpeld daar op uit te laaten en volkomen genoegen te geeven.

Maar het poinct van de Electien is van een anderen aart: dit behoort tot zyn Commissie als Stadhouder, en Z. H. oordeelt, dat op zulke poincten geen toegeeflykheid kan plaats hebben, maar dat alle differenten tusschen de Steden en Hem, objecten moeten zyn van de Justitie. — Dit zegt hy niet, omdat hy zig flateert *by zekere Collegien van Justitie* faveur te zullen vinden, maar omdat het op die wyze constitutioneel is, en laat men nu onderling een middel uitdenken, om de *neutraalste decisie* te bekomen die mogelyk is: — de vraag is niet, of de Staaten *kunnen* decideeren? de Souverain kan, *de facto*, veel doen, maar de vraag is, of zy het *de jure*, behoort te doen? en alle de Reflectien die daar omtrent kunnen gemaakt worden, begrypt UwEdG. beter dan ik ze schryven kan.

Ten aanzien van de Reglementen in de andere Provintien, is de Prins niet difficiel om in onderhandeling te komen; maar welk verstandig mensch kan hem aanraa-

---

1) Z. tegen de *Stadhouderlyke Recommandatien*, de in 1787 te Amsterdam verschenen *Bedenkingen over het aanstellen van Regenten in een vry Gemeenebest.*

den, dat hy, by voorraad, in generaale termen zig zou expliceeren, dat hy zig schikken zal naar al wat men daaromtrent van hem vordert; terwyl de sustenuën van sommige zoo vreemd zyn, dat ze niet alleen de Reglementen, maar zelfs de gronden van alle Regeering attacqueeren.

Hoe dieper ik de zaaken inzie, zoo veel meer worde ik overtuigd, dat er mogelykheid is om de rust in het Land weder te brengen, als men slegts alle méfiance wil afleggen [1]: en laat ons hier toe, met al ons vermogen, medewerken; alle gesenseerde menschen zullen het moeten approbeeren, en de Posteriteit zal ons zegenen.

Ik heb de eer etc.

den 16 *July* 1786 [2].

---

den 16 *July* [3].

Het vertrek van 't Hof is bepaald in de aanstaande week, immers voor eenigen tyd; want het zou geen wonder zyn, dat zy wederom kwamen: ten minsten zyn er weinig gedagten om deezen winter het sejour van 't Loo te betrekken.

PALUDANUS *aan den Raadpensionaris.*

WelEdelGestrenge Heer!

Tot hier toe zyn wy in de daed in die veronderstelling geweest, dat UEdGestr. deszelfs antwoord op onze brieven inrichte conform aan de gemanifesteerde intentie van Zyne Hoogheid. En wy hebben derhalven met geene kleine verwondering uit uwe laeste Letteren van den 9 deezer gezien, dat UEdGestr. alleen in zyn *particulier* schryft, en dat

---

1) Verg. over dat noodlottig wantrouwen, de Memorie van VAN DE SPIEGEL, van Juny 1782. Hiervoren bl. 68 volgg.

2) Afschrift.

3) Origineel.

UEdGestr. deszelfs had ingericht naar het geen UEdGestr. van Z. H. in onderscheidene conversatien op dit sujet vernomen had, en volgens de kennis, die UEdGestr. van de inclinatien van Z. H. *meende* te hebben.

Wy begrypen daer tegen, dat, zal er ooit eenig nut uit deeze correspondentie worden getrokken, alle ambiguïteit omtrent de intentie van Z. H. moet ophouden, en dat men van deezen kant daer van even zoo wel, en zoo duidlyk moet weezen geinformeerd, als ik tot hier toe geene zwaarigheid gemaekt heb, en als nog niet maeke, om UEdGestr. de waeragtige gevoelens van voornaeme Staetsleden van Holland omtrent deeze importante materien te doen weten. Ja dat zonder dit alle verdere correspondentie nutteloos, en zelfs gevaarlyk is, en dat men van deezen kant uit dien hoofde zoude moeten difficulteeren, daer mede op dien voet langer te continueeren.

Intusschen maekt men als nog geene zwarigheid, om voor dat geen, het welk men bedoelt en vordert, openlyk en cordaat uittekomen, en onze meening omtrent die poincten, welke men oordeelt, dat voor af en voor al moeten vast staan, zal men zig in eenige verdere Negotiatien inlaeten, duidlyk en openhartig te verklaeren.

Wy begrypen, dat tot eenen grondslag van eene daer te stellene harmonie of schikking van de groote zaeken, welke de Republiek thans beroeren, behoord te worden gelegd

1°. Dat men van deezen kant welmeenend, en zonder eenige mentaele reservatie declareere, opregtelyk gezind te zyn, om Zyne Doorl. Hoogh by zyne wettige Regten van Stadhouder, Kapitein- en Admiraal-generaal, zoo in het generaal als in het particulier, te helpen maintineeren. Terwyl men ter goeder trouwe, en als eerlyke Lieden verklaert, niet te kennen eenige demarches der Vergadering van HunEd. Gr. Mog. waerdoor iemand welligt in het denkbeeld zoude kunnen worden gebracht, dat door dezelven

het Stadhouderschap zoude kunnen worden beroofd van den invloed, dien het noodig heeft, om nuttig te zyn aan de Republyk, zoo dat het alleen in naam zoude subsisteeren, en in de daed vernietigd worden: daer tog tot heden door Hoogstgem. Vergadering aen Z. H. nog niets is afgenomen, of gedecideerd omtrent zaeken, die aen Dezelve gebracht zyn door de meerderheid of minderheid der Vroedschappen in sommige Steden; en daer men waerlyk niet zeggen kan, dat tot hier toe in deeze Provintie iets anders is geëffectueerd, dan de afschaffing der zoogenaamde Recommandatien in sommige Steden en collegien.

Dus zal het ons aangenaem zyn van UEd. Gestr. nader te mogen verneemen, welke dezelve zyn, waerdoor iemand in de voorsz. gedagten zoude hebben kunnen vallen.

2°. Dat men van de zyde van Z. H. even cordaet zich verklaere, dat men ter goeder·trouwe bereid is, om te concurreeren tot herstel der Regten en Privilegien binnen deeze Provintie, als mede tot die in de andere Provintien, en met naame ter vernietiging, of behoorlyke modificatie van de bewuste drukkende Regeerings-Reglementen.

3°. Dat voor zoo ver zulks alles by schikking niet zoude mogen kunnen gevonden worden, de differenten daer omtrent zullen worden gedecideerd door de byzondere Heeren Staaten der resp^e^. Provintien, en voor zoo verre die zich ook niet konden verstaen, dat het aen dezelve vry zal blyven de arbitrage daer omtrent op te draegen aen de overige Bondgenooten, of Hoogstderzelver intercessie te verzoeken, overeenkomstig het 1^e^ artikel der Unie, en dat, de nood zulks onverhoopt vorderende, daer omtrent zelfs gehandeld zal worden overeenkomstig het 16^e^ artikel van de gemelde Unie.

4°. Dat Z. H. op eene klaare en cordaete wyze verklaere, bereid en wel gezind te zyn, om te concurreeren tot herstel der abuizen en vaststelling van zoodaanige poincten, als

welken thans het onderwerp zyn der besoignes van de twee personeele Commissien, en waer aen de Republiek zoo veel gelegen is. En

5°. Dat Zyne Doorl. Hoogh. door eene convenable demarche, boven allen twyfel, stelle deszelfs waaragtige sentimenten van afkeerigheid van alle oproer, tentamina van oproer, en wat daer na gelykt, ten einde daer omtrent de nodige gerustheid aen een ieder zoude kunnen worden gepersuadeerd.

Op alle deeze poincten, waer tegen men hier begrypt, dat in cas men in de daed wel geintentioneerd is, niets kan worden ingebracht, of daer in eenige zwarigheid gesteld, verzoeken wy ten allersterksten door UwelEd. Gestr. van wegens Zyne Doorl. Hoogh. een voldoenend andwoord te mogen erlangen. Wanneer het volkomentlyk aan Z H. staen zal, om deeze Negotiatien verder voort te zetten door het benoemen van drie of vier kundige en eerlyke Heeren om over de verdere details te spreeken met zoodaanigen, als waer mede men van deeze zyde dezelve alsdan gaarne zal reciproceeren.

Ondertusschen zal UEd. Gestr. hier uit hebben gezien, dat men zich hier geenzins meent te kunnen te vreede houden, met het geen UEd. Gestr. schryft, dat men aen deeze zyde niet behoort te twyfelen, „of Zyn Hoogh. zal „wel cordaetlyk concurreeren tot herstel van de abuizen in „de generaale directie etc. daer Zyne H. by deszelfs Mis„sive van 26 April 1784 aen de Bondgenooten zoude hebben „gedeclareerd, *welmeenend aen te bieden alles wat in zyn „vermogen is, om te concurreeren tot de revisie en exami„natie van alles wat betrekking heeft tot den inwendigen „Staet etc.*" Want men moet daer op cordaet remarqueeren, dat de uitkomst tot hier toe daer aen niet alleen niet heeft beantwoord, maer dat juist het contrarie veel al is gebeurd.

Immers in Gelderland hebben voornaeme Leden van Staet

Z. H. gesommeerd, om in de Vergadering der Staeten te komen [1]); aldaer open te leggen zyne middelen van schikking, of ter goeder trouwe te concurreeren tot het beraemen van dezelve; dan al het welk zonder eenig andwoord is gebleeven. Zyne Doorl. Hoogheid heeft wel byna overal geopposeerd tegen de noodzakelykste reformes in den staet der Armee, — in de billyke bepaaling der Militaire Jurisdictie — en onder anderen in Holland door de Ridderschap (welks inschiklykheid voor Zyne Hoogh. UEdGestr. bekend moet zyn) eene contenance in alle zaeken doen houden, die het geloov te boven gaet; en die in honderd gevallen gesommeerd zynde geweest, om maer eene eenige reden van haer gedrag te geven, daer op gewoonlyk geandwoord heeft het simpel en halstarrig *persistit;* om niet te spreeken van den brief van Zyne Hoogh. aen de Staeten van Gelderland, waer op de Resolutie van 25 November 1785 is gevolgd, die waarlyk geene blyken opleevert van Z. H. toenmaelige welgezindheid, om te concureeren tot verbetering van den innerlyken Staet van de geheele Republiek.

Ten Tweeden zal UwEdGestr. uit het vorige hebben opgemaakt, dat men aen deeze zyde niet te vreeden is met het geen Z. H. op den 31 January 1785 gedaen heeft, tot afkeuring van oproer, partyschappen enz. en waer omtrend UEdGestr. niet twyfelt, of Zyne Doorl. Hoogh. zoude zich laaten vinden, om eene DIERGELIJKE demarche te doen; daer men die Publicatie in deeze Provintie altyd heeft geconsidereerd als eene der grootste oorzaeken der toenmalige, en daer op gevolgde bewegingen, alzoo het gemeene volk daer uit begreep, dat Zyn Hoogh. deszelfs gedrag niet van

---

1) De HH. VAN NYVENHEIM VAN WIEL, CAPELLEN TOT DE MARSCH en G. W. VAN ZUYLEN V. NYEVELT op den Landdag te Nymegen, 21 Nov. 1785. Verg. CAPELLEN TOT DE MARSCH, *Memorie* (Duinkerken 1791) bl. 299 volgg. 306–311.

dien aart oordeelde, dat het zelve moest worden *gestraft*, maar alleen worden *afgeraaden* door zagte middelen: gelyk dit dan ook van dat gevolg is geweest, dat in den Haeg het gepeupel zich daer mede vis à vis van de Dienaers der Justitie behielp, en dat zelfs Delinquanten, ten platten Lande die Publicatie hebben geallegueerd, als een bewys, dat zy niet meenden dat hun gehouden gedrag zoo strafbaar was geweest. Men verlangt dus van deeze zyde niet wederom naar zulk eene daed van Z. D. Hoogheid die sommige van zyne alleradhaerendste Vrienden Hem toen zelfs hebben afgeraaden. Men is eerder van oordeel, dat eene diergelyke demarche van Z. H. allergevaarlykst zyn zoude voor de tegenwoordige rust in deeze Provintie.

Ten Derde zal UEdGestr. uit de opgave der voorn: Poincten nader hebben gezien, dat men nimmer daar toe adviseeren zal, om de Hoven van Justitie te doen oordeelen over het verstand en uitgestrektheid der Privilegien, welke door Staets-Leden als fundamenten van derzelver Regeerings-Constitutie worden gereclameerd, als considereerende men dit Poinct *als een zeer wezendlyk deel van het regt van* SOUVERAINITEIT, hetwelk dan ook altyd by den Souverain dezer Provintie is behandeld. Om niet te herzeggen, dat er op deeze neutrale Justitie van de Hoven juist niet veel te roemen valt, daar men meent zeer wel te weten, dat sommige Raadsheeren van het Hof en Hoogen Raad niet weinig de hand gehad hebben in het opstellen der laetste Memorie van Z. H. in de zaak van Alkmaar [1]).

En eindelyk ten vierden, zal UEd. Gestr. door het geen voorschreven is, gelyk ik denk, als nu volkomen geconvinceerd wezen, dat het nooit de intentie geweest is, om te

---

1) Zie in de *Grondwettige Herstelling van Nederlands Staatswezen*, 2e Deel (Amsterdam 1786, 2e Druk) bl. 127—138, het *Beredeneerd Vertoog over de wettige Constitutie van Alkmaar*.

vorderen, dat Z. H. zich met de Provintie van Holland zoude inlaeten in eene discussie van geschillen, welke andere Provintien regardeeren, zonder medebewilliging van de Heeren Staaten van die Provintie. Dit oogmerk als ten eenemael ongerymd en onbestaenbaer zynde heeft men aan deeze zyde nooit gehad. In tegendeel is men van gedagten, dat die geschillen door Z. H. en de Heeren Staaten van die Provintien moeten behandeld worden. Alleenlyk heeft men willen te kennen geeven, dat vast staen moest, dat, wanneer men het niet eens konde worden, die Provintien alsdan het regt moesten behouden, om de arbitrage of intercessie der overige te verzoeken, of wanneer partyen zich het regt niet wilden onderwerpen, dat alsdan door de Bondgenooten tusschen beide moest gekomen worden, overeenkomssig het 16e Artikel der Unie.

Na dit alles, WelEdel Gestr. Heer, is het ons voorgekomen, dat men het met elkander nog verre na niet eens is. Ik zoude te kort doen aan die cordaetheid, waer mede ik meen, dat deeze zaak zoude moeten behandeld worden, indien er eenig goed gevolg van komen zal, wanneer ik dit voor UwelEd. Gestr. wilde verbergen. Men eischt van deeze zyde, dat men zich op de voorsz. Poincten cordaet expliceere, zoo als men van onze kant gedaen heeft; ja men is in geenerley opzicht gezind, zich in iets, hoe ook genaemd, verder in te laeten, zonder dat alvorens goede en solide gronden gelegd zyn, welke aen geene ambiguë interpretatien onderhevig zyn.

Maar ook op zoodaanige goede gronden, die de toets der weldenkende Natie, als ook van de Posteriteit en van ieder onbevooroordeeld mensch kunnen doorstaan, kan ik UwelEd. Gestr. op myn conscientie voor God en de geheele waereld verklaeren, dat men van deze kant hartlyk geneigd is, om de zaeken van deeze Provintie en van de geheele Republiek te helpen brengen tot harmonie, rust en vertrouwen.

Men zal den Heer Stadhouder als dan daer van de opregste preuves geven, en sterk verlangen na de vaststelling der middelen, welke tot zulk een gezegend einde zouden kunnen dienen.

Het wordt ryklyk tyd, om de zeilen in te haelen. Ik heb inmiddels gemeend deze wat breeder, en echter niet min cordaet, dan voorheen te moeten schryven. Ik hoope van harten, dat Z. H. nu in het voorgemelde zal gelieven te komen. Dan voorspel ik my zeer veel goeds. Neemt daer tegen Z. H. myne cordaetheid niet wel op, het geen ik echter geenzins vooronderstel, ik zal het my moeten getroosten, en daer in berusten, dat ik meen myne pogingen te hebben aangewend tot eene zekere herstelling van de rust in ons geheele Land.

Mag ik UEd. Gestr. chargeeren met een verzoek, om den inleggenden aen Z. D. H. te doen geworden, niet weetende, of Z. H. nog à costy is.

Dezelve houdt in eene sollicitatie tot de Nominatie en electie van het vacerend Curatorschap in Holland [1]). Ik ben door eenige Staetsleden daertoe aengezocht, welke begrypen de absurditeit, dat tot nog toe geen Heer uit Noordholland die Post bekleed heeft. Als een oud Academie-kennis en Vriend kan ik UEdGestr. zeggen, dat Z. H. ten minsten wat my aenbelangt, een blyk kan geeven, hoe het cordaet schryven wordt opgevat.

Ik heb de eer van my met alle agting te noemen

WelEdelGestrenge Heer!

Alkmaer, den 17 July.

UwelEdelGestr. volvaerdige Dr.
(Geteekend) R. PALUDANUS
1786.

---

1) Der Leidsche Hoogeschool. *Te Water*, *Narratio de rebus Acad. Lugd. Batavae* p. 185, meldt op 7 July 1786 het overlyden van den Curator Mr. W. HUYGHENS. — Niet PALUDANUS, maar W. A. LESTEVENON werd benoemd (8 Aug. 1786).

LIII. *Concept-antwoord voor den Prins Erfstadhouder aan de Staten van Holland, ter zake van het Commando te 's Hage* 1).

Edele Groot Mogende Heeren etc.

Wy hebben wel ontvangen UwEdGM. missive en Resolutie van den 27 der laatstleden maand, dienende tot inroeping en confirmatie 2) van een Resolutie genomen den 4 en 5 Maart 1672 met opzigt tot het Commando over het garnisoen van den Haag; en wy kunnen by deze onze Rescriptie, niet verbergen onze verwondering, dat UwEdGM. hebben goedgevonden, met een geringe meerderheid van één stem, in hoogstderzelver Vergadering een Besluit te nemen, waardoor *en* aan onze persoon *en* aan de hooge Waardigheden met welke wy erfelyk door UwEdGM. zyn bekleed, zulk een notabele grief wordt toegebragt door het inroepen van een Resolutie, welke oorspronkelyk genomen is in een tyd dat er niet alleen geen Stadhouder, Gouverneur en Capitein-generaal van de Provintie was, maar genomen zelfs met oogmerk om te beletten, dat niemand, onder een anderen titel zich aanmatigde, hetgene men voorzeker vaststelde, tot de functie van Provintiaal Stadhouder, Gouverneur en Capitein-generaal te behooren.

Wy zyn zeer verre, E. Gr. M. Heeren, om in het minste in twyfel te trekken het Oppergezag van UwEdGr. Mog. over de Militie zoowel in de gansche Provintie als over het garnisoen van den Haag; ja wy erkennen zoozeer als iemand, het vermogen van den Souverein om in geval van nood,

1) Eigenhandige minuut van VAN DE SPIEGEL.

2) Inderdaad, eene zeer reactionaire nieuwigheid.

zelf uit te oefenen die deelen van het Oppergezag, waarvan hy de ordinaire exercitie, in zynen naam aan andere Collegien of Personen had toevertrouwd. In de Memorie welke wy de eer gehad hebben UwEdgr. Mog. tot staving van ons regt te adresseren den 4 December des vorigen jaars, hebben wy in de duidelykste termen verklaard, en verklaren nog heden, dat wy nooit zouden willen sustineren, dat aan ons een gelykstaand, en veel min een superieur gezag boven de Heeren Staten over de Militie zoude competeeren, of dat wy deswegens eigendunkelyk en independent van den Souverein, tegen hoogst deszelfs ordres en goedvinden, dispositien zouden kunnen maken, waardoor hoogst deszelfs Oppergezag en besluiten zouden worden tegengegaan.

Uit deze onbewimpelde erkentenis van UwEdGr. Mog. Oppergezag vloeit derhalve voort, dat, indien het onder de mogelyke gevallen ware, dat een Erfstadhouder, Erfgouverneur en Capitein-Generaal, zich zoo verre vergeten kon, van de auctoriteit waarmede UwEdGr. Mog. hem hadden bekleed, te misbruiken tot benadeeling van 's Lands ware belangen, en dus tegen de intentie van den Souverein, wy ontwyfelbaar zeker stellen, dat UwEdGr. Mog. het Regt en de Magt hebben om voor hunne eigen Hoogheid en veiligheid, op een efficacieuse wyze ordres te stellen; en welk Regt zich dan ook niet alleen borneert tot de ordres over de Militie in de residentie van UwEdGr. M. maar over alle de Militie, op hoogstderzelver Territoir; edoch wy maken te gelyk dit eerbiedig denkbeeld van de Regtvaardigheid van den Souverein, dat zulks nooit geschieden kan of mag, zonder zeer gewigtige redenen, waardoor ten klaarste consteert van het misbruik der toevertrouwde auctoriteit.

Zoodanige redenen zyn te onzen opzigte nooit voorgedragen, en kunnen ook in waarheid nooit voorgedragen worden, omdat wy het ons altoos tot een pligt en genoegen gemaakt hebben, de oogmerken van UwEdGr. Mog. in onze

betrekking tot hoogstderzelver Provintie met al ons vermogen te bevorderen; en wanneer UwEdGr. M. waarlyk eenig gegrond ongenoegen of wantrouwen deswegens hadden opgevat, hadden wy mogen verwachten dat hoogstdezelve niet zouden nagelaten hebben, ons zulks onder het oog te brengen.

Daar dit nooit geschied is, en UwEdGr. Mog. echter hebben goedgevonden, door hoogstderzelver Resolutie ons te ontzetten van een Regt, dat altoos aan de hooge Charges die wy in naam van UwEdGr. Mog. bekleeden, is gehecht geweest, kunnen of mogen wy behoudens allen eerbied voor UwEd. Gr. Mog. bevelen, in de voorsz. Resolutie niet berusten, of daaraan stilzwygend acquiesceren, zonder ons zelven openlyk te verklaren als een Persoon die geen prys stelt op het vertrouwen van UwEdGr. Mog. noch op zyn eigen Eer, en zonder ons even daardoor ongeschikt te maken, om de overige, niet min gewigtige deelen van de eminente waardigheden op ons gedevolveerd, zoodanig waar te nemen, dat de gansche Natie zich veilig en met de noodige liefde en achting op ons zoude kunnen verlaten.

UwEdG. Mog. gelieven ons dus niet ten kwade te duiden, dat wy een Resolutie, zoo vernederend voor de trouwe van het Huis waaruit wy gesproten zyn, en wiens voetstappen wy altoos getracht hebben na te volgen, moeten blyven aanmerken, alsof dezelve te onzen opzigte nooit genomen of ingeroepen ware, behoudens nogthans de schuldige eerbied voor alle Besluiten van UwEdGr. Mog. waarby onze Eer of Regten niet worden aangeraakt.

Ondertusschen geeft dit gebeurde, tot ons innig leedwezen, wederom aanleiding om onze klagten in den schoot van UwEdGr. Mog., en voor het oog van de gansche onbevooroordeelde Natie, uit te storten, over de verregaande verdenkingen, die tegen ons bestier en handelingen, sedert eenigen tyd zyn opgevat, en dagelyks meer en meer aangestookt: wy hebben diezelve klagten by onderscheiden

gelegenheden voorgesteld, en in 't byzonder in een Missive aan UwEdGr. Mog. en de verdere Bondgenooten afgezonden den 26 April 1784. Wy hebben daarin, zonder eenige achterhouding te kennen gegeven, dat wy niets zoo vierigIyk wenschten, dan het wettig gezag aan ons opgedragen en toevertrouwd, te doen dienen tot bevordering van de vryheid, vrede, voorspoed en welvaart van het Vaderland; dat wy ten hoogsten afkeerig zyn, om dat gezag buiten deszelfs wettige palen uit te breiden, en niets anders verlangen, dan in het ongestoord bezit gelaten te worden van de voorregten en praeeminentien aan onze waardigheden verknocht, en van welker exercitie de Erfstadhouder, behoudens het algemeen belang, niet kan worden ontzet: en dat [1]) met zoodanige welmeenende aanbiedingen als daarby breeder is vermeld, wy ons ook beloofden van de Landsvaderlyke zorge en het vooruitzigt van UwEdGr. Mog. en van de overige Bondgenooten, dat ons voorstel zoude worden beantwoord op een wyze, die ons gelegenheid geve, om overtuigend te toonen onze bereidwilligheid, om van onze zyde te concurreren tot alles wat dienen kan, om de inwendige rust in den Lande, de goede verstandhouding tusschen de Leden der Regering onderling, en het vertrouwen tusschen Regenten en Ingezetenen op duurzame gronden te vestigen.

Het smart ons EGr. M. Heeren, te moeten zeggen, dat wy ons te vergeefs gevleid hebben, dewyl deze Missive van de zyde van UwEdGr. M. onbeantwoord gelaten is, en wy

1) Geschrapt de zinsneden: „dat wy met genoegen zullen zien, dat alles wat tot de Constitutie der Regeering dezer Landen eenigzins relatief is, met eendragt en onderlinge harmonie zoodanig worde gedefinieerd, dat alle gelegenheid tot verwydering, eens voor al, worde voorgekomen; dat wy welmeenend aanbieden al wat in ons vermogen is, om te concurreren tot Revisie en examinatie van alles wat betrekking heeft tot den inwendigen staat van de zaken der Regeringe dezer Landen en tot verbetering van den inwendigen staat van de Republiek.''

daardoor verstoken zyn gebleven van de gelegenheid om, in sommige particuliere gevallen met sprekende daden te bevestigen hetgene wy met de welmeenendste betuigingen hadden getracht uit te drukken.

Onze gevoelens zyn nog onveranderlyk dezelve, en het is daarom dat wy deze uitdrukkingen alhier herhalen, terwyl wy van de regtvaardigheid en ware Vaderlandsliefde van UwEdGr. M. zullen blyven verwachten, dat hoogstdezelve eens een billyk oor daaraan zullen verleenen, en een weg helpen banen om de ongelukkige verdeeldheden en verwarringen, onder welke het Vaderland verloren gaat, af te snyden. Waarmede etc.

LIV. *Ontwerp van een' brief door* VAN DE SPIEGEL *opgesteld* 1), *door den Prins* VAN ORANJE *hier en daar gewyzigd.*

Monsieur 2).

Je me trouve en bonne possession de la Lettre que vous avez bien voulu m'écrire le 23 de ce mois, le défaut d'habitude de la langue anglaise m'empêche de vous écrire dans cette langue, et c'est pourquoi j'ai pris le parti de vous répondre en Français.

Je suis sensible au delà de l'expression, aux bontés dont Sa M. B. veut bien m'honorer en témoignant par une démarche publique la part qu'elle daigne prendre à ce qui me concerne, et j'ai vu avec la plus vive reconnaissance dans le Mémoire que vous m'avez communiqué les voeux sincères de S. M. pour le maintien de l'indépendance, de la tranquillité intérieure et extérieure et de la Constitution

---

1) Eigenhandige minuut van den Raadpensionaris.

2) H. S. van WILLEM V. De brief was of aan den Gezant HARRIS gerigt of aan een Lid van het Britsch Kabinet.

de la République: je désire ardemment, que ce Mémoire soit accueilli [1]) d'une manière, qui réponde aux sentimens favorables que le Roi vous a chargé de témoigner tant pour le bien-être de l'État, que pour les intérêts de ma Maison, et je serai charmé de coopérer avec toute l'activité dont je suis capable aux vues salutaires de S. M. en faveur de cet État, par l'exercice de mon influence pour autant que les circonstances malheureuses du tems, et la position actuelle des affaires me permettront de la déployer. La Princesse mon Épouse n'est pas moins sensible à tout ce que vous dites à son sujet dans votre Lettre, et m'a chargé de vous prier de mettre aux pieds de Sa Majesté l'expression de sa reconnaissance.

Je saisis cette occasion de vous assurer de la parfaite considération avec laquelle je suis, Monsieur,

Votre très-humble et très-obéissant serviteur.

Middelbourg,
ce 28 Juin 1786.

LV. VAN DE SPIEGEL *aan de Prinses* VAN ORANJE.

Madame!

Quoiqu'il ne se soit rien passé, qui merite par son importance d'être mis sous les yeux de V. A. R., je n'ai pas osé différer plus longtems d'informer V. A. R. du progrès de mes opérations, d'autant moins, qu'elle m'a fait l'honneur de m'y encourager par le gracieux Billet que Monsr. DE HEMMEN [2]) vient de me remettre.

La premiere nouvelle que j'appris à mon arrivée étoit celle de l'affaire du Commandement: je n'eus d'abord rien

---

1) Zie hiervoren bl. 484 (LAMBRECHTSEN aan VAN DE SPIEGEL.)

2) Baron VAN LYNDEN VAN HEMMEN. Zie hiervoren bl. 328 (*Beredeneerde Catalog van een verzameling Schilderyen*)

de plus pressé que d'aller trouver mon ami Patriote, pour lui témoigner ma surprise d'une démarche si directement hostile dans le tems même qu'on s'etoit prêté à des propositions d'accommodement: cette entrevue passa en excuses d'une part et en objections de l'autre; mais à la fin je lui dis, que si Messrs les Patriotes étoient de bonne foi disposés de ménager au Prince les moyens de revenir en Hollande, ils n'avoient qu'à interprêter la Résolution d'une maniere qui ne blessât pas l'honneur de S. A.; que peut-être on pourroit engager le Prince à y faire un pas en avant, pourvû qu'on fût sûr de ne le pas compromettre.

C'etoit Vendredi passé lorsque je fis cette proposition, et on promit de me faire tenir une reponse positive Lundi, mais cette reponse a été remise du jour à l'autre, sous prétexte que les Messieurs avec qui on devoit consulter n'etoient pas présents: enfin c'est demain que je dois m'y attendre.

Cependant je n'ai pas negligé de travailler avec les Députés des autres Provinces, et quoique cette affaire exige beaucoup de circonspection, elle va assez bien pour le commencement: toutes les personnes raisonnables sont excédés du traitement de la Hollande et ne desirent que faire cause commune avec nous sur des principes justes et equitables, pour le maintien de la Constitution. — J'ai eu hier au soir une conference avec RENGERS et V. HAREN [1]), dont j'ai été tres content: et je puis assurer V. A. R. qu'il ne tient qu'au Prince de s'attacher cette Province [2]), pourvu qu'il veuille accorder sa confiance aux personnes qui sont les seuls capables à soutenir sa cause: C'est là une condition que ces Messieurs considérent comme préliminaire, et sans

---

1) Zie hierna den brief van den heer P. U. RENGERS, (8 Sept. 1787). WILLEM ANNE VAN HAREN, sedert 1779 Grietman van Weststellingwerf. Z. Jhr. Mr. BAERDT VAN SMINIA, *nieuwe Naamlyst van Grietmannen*, bl. 406 (Leeuwarden 1837.)

2) Friesland.

laquelle ils protestent ne pouvoir rien faire, puisque les employez du Prince sont presque toujours en opposition avec eux, et que d'ailleurs ce sont de bonnes et honnêtes gens mais incapables de manier les affaires.

Quant au sejour d'hyver, ils ne m'ont pas paru si résolus, quoiquils ne laissassent pas de faire entrevoir, qu'il ne leur seroit pas désagreable si la Frise fut choisie: j'ai cru qu'il n'étoit pas encore le moment de pousser cette question: — au reste ils m'ont demandé, si Mgr. le Prince ou V. A. R. avoient connoissance du systeme d'union que je leur proposois, et je n'ai pas voulu cacher que V. A. A. l'avoient honoré de leur approbation.

La lettre de THULEMEYER 1) ne me paroit guère satisfaisante, elle ne contient que des notions vagues, que V. A. R. a merveilleusement bien appréciées dans sa Reponse: — le Rhingrave ne sera pas content, qu'on vient de reformer sa Legion à la pluralité et malgré les efforts de ses amis Hollandois pour la soutenir — on pretend qu'ils en conserveront quelques compagnies à la solde particuliere de la Province. Le respectable correspondant de B. 2) a tres bien jugé, que c'est gagner beaucoup que de gagner du tems; 3) cependant il ne faut pas ralentir les mouvemens necessaires.

Je finis en priant V. A. R. d'étendre ses bontés pour moi jusqu'à faire grace aux fautes de stile que je commets en écrivant dans une Langue qui ne m'est pas familiaire, et j'assure V. A. R. du respect le plus inviolable, avec lequel j'ai l'honneur etc.

Le 2 *Aout* 1786.

1) Gezant van den Koning van Pruissen te 's Hage.

2) Uit Berlyn, de Minister v. HERTZBERG.

3) Tot hiertoe afschrift; de volgende regelen van VAN DE SPIEGEL eigenhandig.

LVI. *Aan den Heer* ENGELHARD, *Syndicus der Heeren van de Ommelanden.* 1)

WelEdelGestrenge Heer!

De kennis, welke ik door goede Vrinden bekomen heb van UwEdG. sentimenten en vriendelykheid, heeft my aangemoedigd UwEdG. schriftelyk te onderhouden over een onderwerp, dat alle eerlyke Regenten even zeer interesseert: ik meen de jammerlyk beroerde staat van ons Vaderland. Ik zal UwEdG. geen Tafereel tragten voor te stellen van de tegenwoordige omstandigheden: dezelve zyn, ongelukkiglyk maar al te wel bekend; maar ik wenschte met UwEdG. te raadpleegen over de middelen tot herstel van alle die desordres.

Zoo ik de zaaken wel inzie, kan dit heilzaam oogmerk niet bereikt worden, dan door een onderlinge correspondentie tusschen de verstandige en moderate Regenten in de respective Provintien, zoo wel onderling als met den Prins Erfstadhouder: zoo lang yder op zig zelven blyft en voor eigen rekening werkt, zal er altoos ontbreeken die harmonie van werkzaamheid, welke er noodig is om met kragt en klem door te zetten; terwyl in tegendeel een geregeld systema en gemeenschappelyk overleg het eenig middel zou zyn, om alles te doen samenlopen tot behoud van de Constitutie, en der Vryheid en onafhankelykheid der respective Provincien.

---

1) Groningen en de Ommelanden hadden sedert 1559 beide eigen *Syndici*, „of, gelijk men elders zegt, Pensionarissen." *Tegenwoordige Staat van Stad en Lande* (1798.) I. 431, II. 93, 245 volgg. — Z. voorts WICHERS in na te melden werk, I. 239.

Indien er al een party exsteerde in de Republyk, waardoor deeze Vryheid en onafhankelykheid in gevaar gebragt wierdt, zoude er niets zoo geschikt zyn om die Party tot bedaarde sentimenten te brengen, als een geregelde oppositie met vereenigde kragten, en in alle zaaken waarby de één of ander stondt verongelykt te worden.

Ik heb de eer gehadt met den Heer WICHERS 1) hier present zynde dit stuk breeder te beredeneeren, en Zyn Ed. verzogt mondeling dit aan UwEdG. mede te deelen, terwyl ik altoos zeer bereid zal zyn, zoo verre myn vermogen (hoewel het niet groot is) zig uitstrekt, om aan UwEdG. Provintie, en aan alle cordate Regenten, die het waare belang van het Land en van de tegenwoordige Regeeringsform in 't oog hebben, de behulpzaame hand te bieden.

In 't byzonder zal UwEdG. vriendschap en correspondentie my veel genoegen verstrekken — de eer hebbende te zyn

's Hage 3 *Augustus* 1786. 2)

LVII. VAN DE SPIEGEL *aan de Prinses* (*Eigenhandige minuut.*)

Madame!

Mon ami P. m'est venu trouver ce matin pour me communiquer le resultat de la conference de Mercredi, dont le tout revient à ceci: qu'on est fort mécontent de ce que le Prince n'ait pas jugé à propos de se preter à l'inclination générale pour Mr. P. 3); que néanmoins on n'etoit nullement

1) Vermoedelijk Mr. HENR. LUD. WICHERS, de geleerde Schrijver der *Verklaring van het Tractaat van de Reductie der Stadt Groningen aan de Unie te Utrecht.* (Groningen 1794, 1796).

2) Afschrift.

3) Met opzigt tot het Curatorschap der Leidsche Hoogeschool, door PALUDANUS begeerd.

vindicatif, et qu'on vouloit bien déclarer, qu'au cas que la Cour revint à sa résidence ordinaire, le Prince donneroit le mot d'ordre, et auroit le commandement *comme chef du Conseil comité*, mais qu'on ne vouloit pas aussi me cacher eu ami, que si le Prince tardoit à s'y resoudre, on pourroit bien lui retenir ses appoinctemens. — En parlant des affaires d'Utrecht il me dit qu'on etoit à la veille de grands événemens; que la Bourgeoisie de la pluspart des Villes d'Hollande etoient d'accord avec ceux d'Utrecht et qu'on pourroit bien aller jusqu'à refuser sa contribution à la Généralité, si les Reglemens des 3 Provinces doivent toujours rester sur le même pied. — Cette conversation nous mena naturellement sur la Commission du Prince pour l'arrangement des affaires d'Utrecht, ce qu'on approuva, tant pour le fonds que pour le choix des personnes, en laissant même entrevoir, qu'on ne trouveroit peut-etre pas mauvais qu'une pareille Commission fût offerte de la part du Prince pour retablir la tranquilité dans toutes les Provinces; ainsi finit cette conférence, et en sortant j'appris avec quelque surprise, que mon ami, au lieu de s'en retourner chez lui, pensoit faire un tour en Zélande en compagnie de Mr. VAN BUREN; je ne scai si ce voyage n'est que d'amusement ou s'il y a quelque dessous des cartes, mais quoi qu'il en soit, je n'y vois point de mal.

J'avoue Madame, que ces nouvelles sont peu consolantes, mais de l'autre coté on n'est pas sans inquiétude non plus: le Grand Pensionnaire [1]) s'est plaint dans l'assemblée d'Hollande que les affaires dans la Généralité se preparoient sans lui; un autre ne pouvoit s'empêcher de dire: „nous voyons bien que les Provinces s'arment contre nous". Monsr. de HEMMEN aura l'honneur d'informer votre A. R. plus amplement de ce qui nous paroit convenable à etre fait dans les circon-

1) VAN BLEISWYK.

stances actuelles: — dans les maladies invétérées comme la notre, la guerison est difficile et lente; mais je suis bien loin de la croire impossible, et j'oserois meme assurer gain de cause, si le Prince daignoit consentir à mettre autant d'activité et de bon ordre dans son travail, que ses amis se feront un devoir de continuer leurs efforts pour soutenir la Constitution.

J'ai l'honneur etc.

Le 5 *Aout.*

LVIII. *De Prinses aan* VAN DE SPIEGEL. *Loo le* 5 *d'Aout* 1786. 1)

Je vous ai bien des obligations, Monsieur, des informations que vous voulez bien me donner du progrès de vos opérations. Je souhaite plus que je n'ose espérer qu'on veuille interpréter la Résolution du Commandement d'une manière qui améne quelque raprochement: si vous ne persuadé ces Messieurs, personne n'y réussira dans les circonstances présentes; je puis hardiment en dire autant par raport aux liaisons entre les Provinces pour le maintien de la Constitution; je vois avec plaisir que vos premières démarches ont été satisfaisantes; à cet égard j'ai beaucoup d'espérance; je ne puis nier cependant que la situation de la Province de Frise m'inquiéte, car je prévoit bien des dificultés de ce coté là; je reconnoit les talens de R. et H. 2); je crois aussi qu'ils sont de bonne foi en assurant qu'ils veulent maintenir la Constitution dans leur province, c. à d. telle qu'elle est aprésent depuis les réformes, non point sur l'ancien pied; je crois cependant que si le Prince vouloit leur accorder une confiance plenière, et déclarer publique-

1) Eigenhandig.

2) RENGERS, VAN HAREN.

ment qu'il abandonne BI, [1]) CA, et ce qui y appartient, qu'ils voudrons bien travailler avec lui au retablissement de son crédit, jusqu'à un certain point (car il reste toujours des articles sur lesquels ils ne sont pas d'accord). Le Prince frappé de li'dée qu'on veut lui faire sacrifier ses amis en faveur de ceux qui ont miné son autorité, et qui selon lui veulent par ce moyen achever de culbuter le parti qui lui est resté attaché, ne s'y résoudra jamais. Cependant le Prince convient que B. avec beaucoup de bonnes qualités, n'est pas du tout l'homme qu'il faut pour diriger cette province; que C. est violent et très mauvais politique: de là resulte qu'il ne leur accorde point la confiance illimitée que ces autres Mrss suposent, et qu'ils vont très-souvent en avant sans sa connoissance, encore moins son aprobation; ni plus ni moins les autres l'attribuent au Prince, et comme la méfiance est au comble des deux cotés, la moindre étincelle de mécontentement allume le feu, et rejette tout dans la confusion: le passé en offre tant d'exemples, que je crain tout ce qui pourroit renouveller ces scènes, et je voudrai bien qu'en faisant sentir au Prince la nécessité qu'il accorde sa cônfiance aux personnes qui sont les seules capables de soutenir sa cause dans cette province, on puisse se dispenser d'en exclure nommément B. ce qui certainement le revolteroit; je soumet ceci à votre sagesse Monsieur; beaucoup dépend souvent de la manière dont les objets sont présentés; je m'imagine que dans cette affaire-ci il y auroit peut-etre moyen d'atteindre le but, si on ne veut pas forcer la chose. En représentant au Prince la nécessité qu'en conformité de ses assurances de l'année passée *qu'il étois prêt à correspondre avec tous les Régens les plus accrédités*, *et à aller communicativement avec eux sur les grandes affaires*, il voulu (sic) bien recommencer cette correspondance et l'entretenir

---

1) BIGOT — CAMPER?

régulièrement, ou permettre vue ses occupations multipliés que Mr. DE LARREY ou tel autre que le Prince trouveroit bon en fût chargé de sa part, et lui en rende un raport exact, je crois bien que de cette manière le Prince y accéderoit, et que même on pourroit l'engager à ne pas communiquer a B. (pour C. cela n'est pas du tout a craindre) au de là de ce qu'il dois (sic) savoir; on pourroit encore faire un pas de plus, en le priant d'empécher que ceux qui se qualifient ses Amis ne cherchent a culbuter les autres qui dans ce moment en agissent bien, et dont on a besoin; ceci n'est que juste, et le Prince ne peut s'y refuser; je me flate aussi qu'il y auroit moyen de l'effectuer. Mais après cela il seroit à souhaiter que ces Mess. voulussent s'expliquer rondement sur ce qu'on peut attendre d'eux; pour l'intérieur de la Frise je ne connoit aucun point sur lequel ils veulent se relacher, mais plusieurs sur lesquels ils desirent quelque connivence de la part du Prince: de l'article des patentes, par lequel on lui accorde dans sa qualité de Stadhouder de la Province, ce qu'on lui refuse comme Stadhouder de l'Union, il seroit à souhaiter, qu'il fût le moins question que possible; l'influence du Prince dans le Quartier des Villes, quo'n a scu rendre nulle par la formation du Rooster et d'autres arrangemens, est un des points les plus intéressants, mais sur lequel aussi il n'y a rien à faire dans le moment présent. Comme l'intérêt des Villes le demande, il est pourtant apparent que moyennant une très-bonne direction, c'est une des choses qui peut revenir avec le tems, surtout si on ne se précipite pas; et quand à la lettre que ces Mrs ont desiré que le Prince écrive aux Etats, par laquelle il declare reconnoitre le droit de *ceux si* de donner des Reglements aux Villes, *lorsqu elles le demandent*, j'ai lieu de croire que le Prince sy prétera présentement, si on y insiste encore, et si cela peut faire l'effet que ces Mrs. s'en sont promis. J'ai été avertie par des personnes bien informées

d'ailleurs, et qui ne sont pas prévenues contre ces Mrs, qu'ils croyent devoir fortement ménager la Hollande jusqu'a ce que l'affaire de la Quote sera reglée, parce qu'ils comptent sur son apuis, et que ceci pourroit bien contrebalancer leur animosité personnelle contre cette Province qui repose sur la protection que la Hollande accorde aux Chefs du parti démocrate en Frise, qui sont leurs ennemis jurés, mais que la Hollande pourroient bien abandonner du jour au lendemain si elle pouvoit s'assurer par là un parti plus solide; je vous donne ceci comme je l'ai reçu; vous este (sic) plus a même d'en peser la valeur, je n'est (sic) pas cru devoir vous le laisser ignorer; leur conduite dans plusieurs affaires semble le contredire. Il va sans dire que ce que je vous ai marqué sur la Frise, n'est que pour vous et Mrs de HEMMEN et LARREY si cela étois necessaire; je me suis peutetre trop étendue là-dessus, mais la connoissance que j'ai du caractère du Prince m'y a engagée, je sait par expérience que sur de certains points il est quelquefois possible de l'amener peu à peu à des choses qu'il refuseroit constament si on exigeoit une reponse positive, et certainement le point preliminaire de R. et H. 1) seroit capable de tout gater s'il étois présenté dans son entier: personne n'est plus en état que vous Monsieur, de le traiter avec la délicatesse et les ménagemens nécessaires. Au reste je vous suplie une fois pour toute de ne pas donner plus de valeur à mes idées qu'elles ne le méritent, je suis toujours charmée de les rectifier, et vous me ferez le plus de plaisir de me parler toujours avec franchise. J'ose aussi vous prier de m'écrire à l'avenir en Hollandois, non point parceque vous ne vous exprimé tres bien en françois, mais parce que je crois que cela vous sera plus agréable, et que pour les lires les deux langues me sont parfaitement égales; si j'écrivois

1) RENGERS, VAN HAREN.

moins mal le Hollandois je me ferai un plaisir de vous repondre dans cette langue, mais je crain que ce seroit trop exiger de votre indulgence, quoique je l'aie deja mîse à l'épreuve. J'ai encore une prière a vous faire, c'est de vouloir bien arranger avec Mr. DE LARREY un moyen de vous écrire surement lorsque vous aurez quitté la Haye, parce que la voye directe est peu sûre, et que cependant, il peut y avoir bien des choses qui doivent nécessairement parvenir à votre connoissance. Après l'opinion que j'ai de la situation de la Frise, je ne puis desirer que nous y fixions notre sejour, non seulement pour l'agrément de la vie, ce qui ne doit pas entrer en ligne de compte, si le bien réel l'exigeoit, mais parceque je craindrai que notre présence augmenteroit les divisions; j'attend aussi notre sort à cet égard avec quelque impatience. Je serai toujours bien charmée, Monsieur, de vous donner des preuves des sentimens d'Estime et de reconnoissance avec lesquels je ne cesserois d'être invariablement W.

La situation d'Utrecht ne permet guêre d'espérer que la Commission poura être d'utilité. J'ai une lettre du correspondant de B. mais qui ne dit rien de nouveau, sinon qu'on écrit de Russie que KINSBERGEN [1]) rentre au service de cette puissance, ce que j'ai peine à croire. J'ai apris avec grand plaisir la MANIERE dont le renvoy du corps du Rhingrave a été conclue, la Hollande ayant due baisser le ton.

1) In de Gedenkschriften van Lord AUCKLAND (London 1861). Vol. II. 382 leest men (7 Maart 1791) een brief van PITT, waarin aan de meening van den Admiraal groot gewigt wordt gehecht („in the present moment so very material"), en verder: „Admiral KINGSBERGEN informed Lord AUCKLAND that Sebastopol was the great danger for Turkey, and that it would be easy for an active admiral to burn Constantinople by a sudden actack from that port."

LIX. *Acte van onderlinge Verbintenisse tusschen Vaderlandlievende Regenten ter handhavinge der Republikeinsche Constitutie* [1]).

Wy ondergeteekende Regenten, en alzo Medevertegenwoordigers des Volks in de onderscheidene Provincien deezer Republiek, rypelyk overwogen hebbende den jammerlyken toestand en het diep verval des ganschen Vaderlands, verklaaren tot onderlinge verzeekering omtrent onze waare oogmerken en goede intentie, met de Inrichtinge van deeze onze Vereeniging en Correspondentie geen ander oogmerk te hebben, dan om de Algemeene Belangen met meer eensgezinde pogingen te kunnen voorstaan en verdeedigen, tot verhaasting van eene zo hoognodige, en te recht by het beste gedeelte der Natie begeerde Grondwettige Herstelling. Wy betuigen derhalven by deeze op het plegtigste, geen ander voorneemen te hebben, dan om met alle ons vermogen de waare Republikeinsche Regeeringsform in ons Gemeenebest, namelyk, eene Regeering by Representatie des Volks, gegrond op den aart der Constitutie en Privilegien van byzondere Gewesten, Steden en Leden van dien, en bevestigd by de Unie van Utrecht, te handhaven, met een daaraan ondergeschikt Stadhouderschap, erflyk in het Huis van Orange, voor zo verre zulks met de waare Gronden van 's Lands en der Ingezeetenen Onafhangelykheid, en het welzyn van ons Vaderland, niet is strydende, zonder

---

1) Hollandsche Historische Courant, Dingsdag den 15 Augusty (1786). Te Delft, door WYBO FYNJE, op de Wynhaven. — FYNJE, schoonbroeder van JOHAN LUZAC, werd in 1798 Lid van het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek.

dat Wy immer zullen trachten mede te werken tot, of gedogen het invoeren van een *Alleenheersching*, of onafhanglyke en tegen de Privilegien strydende *Familie-Regeering*, met versmooring van de billyke en eerbiedige Volksstem; even zoo min als eene *volstrekte Demokratie*, of Volks-Regeering buiten Representatie; — maar dat wy de gemelde *drie* wyzen van Bestier, als voor ons Land ten hoogsten verderflyk, met raad en daad en alle mogelyke gepaste middelen zullen trachten tegen te gaan en te weeren: gelyk wy ook op het plegtigste betuigen, geene andere bedoeling te hebben, dan den waaren Christelyken Gereformeerden Godsdienst, zo als dezelve in de publieke Kerken deezer Landen geleerd wordt, — welke Wy beneevens de Burgerlyke Vryheid houden voor de onschatbaare Vastigheeden van Nederlands Staatsgebouw, insgelyks met allen yver, ernst en nadruk te handhaven, zonder mede te werken of te gedoogen, dat de Gronden van dien Godsdienst op eenigerhande wyze worden ondermynd, behoudens nogtans eene billyke vryheid van Godsdienstoeffening voor andere Gezindheeden: en zo Wy ontwaar wierden, dat men eenigen toeleg smeeden mogt, om 's Lands Republikeinsche Constitutie of vastgestelde Godsdienst te veranderen; verbinden Wy ons by deeze, den een den anderen daarvan terstond te zullen informeeren, en zo veel in ons is de bronnen op te geeven, waaruit wy zoodanigen verderflyken toeleg zyn ontwaar geworden.

En verbinden Wy ons by deeze vrywillig en wel beraaden, daar wy de gerechte zaak onzer Medeburgeren en Ingezeetenen steeds als de onzen behartigen, niet te zullen dulden, of ten minsten op alle mogelyke wyze te zullen keeren, dat tegen Burgers en Ingezeetenen, die hunne Rechten eerbiedig inroepen en wettig verdeedigen, geweld gebruikt worde; en in het byzonder, dat Wy het gebruik van Troepen tegen dezelve door Stem en Invloed zullen

tegengaan; als ook dat Wy nimmer of nooit zodanige Regeeringen, die het er op toeleggen om hunne Heerschzugt geweldig staande te houden, zullen styven of sterken.

Daarenboven belooven Wy elkanderen als Mannen van Eer, dat Wy van de zaak van elk Regent, die om deszelfs bedaarde en constitutioneele Vryheidlievende pogingen vervolgd of mishandeld wordt, eene algemeene zaak zullen maaken en niet stilzitten, voor dat in zulk een geval alles volkomen geboet, vergoed en hersteld is. — En daar Wy allen kunnen verzekeren bezield te zyn met eene oprechte, zuivere en belanglooze liefde voor het Vaderland, en met het welmeenendste verlangen om 's Volks waare belangen bevorderlyk te kunnen zyn; zo verbinden Wy ons al verder, om steeds werkzaam te blyven in het aanwenden der meest efficacieuse pogingen tot eene volledige herstelling van Rechten en Voorrechten overal, zo in de Vereenigde Gewesten, als in de Generaliteits-Landen, [1]) en waar dezelve verder nodig zal bevonden worden, en wel in het byzonder ten opzichte dier Provincien, welke door onwettige en inconstitutioneele ingevoerde Regeerings-Reglementen onder het juk van overheersching en afhanglykheid gebukt gaan.

En wyl deeze Grondbeginzels, die wy plegtig belyden de onze te zyn, zo naauw aan elkanderen zyn verbonden, dat dezelve uitmaaken de waare fundamenten en oogmerken van alle Burgerlyke Regeering, het eenig bolwerk tegen alle overheersching, en de eenige zekerheid van elk cordaat, eerlyk en Burgerlievend Regent; zo verbinden wy ons eindelyk hoofd voor hoofd, om elkanderen en een iegelyk Regent, die zich verder met ons vereenigt, in allen opzichte, des noods, met goed en bloed in verwagting van de Godlyke Hulp, en in een vast vertrouwen op de medewerking

---

1) Zie hiervoren bl. 424, en mijn geschrift *de Vrijwording van Noord-Brabant in* 1795. ('s Bosch 1858.)

en bystand der Ingezeetenen, te ondersteunen en te beschermen, indien iemand onzer uit hoofde van deeze plegtige Verbintenis, tot handhaving der Vryheid en Onafhanglykheid van deeze Republiek en der Ingezeetenen Rechten ingericht, of uit hoofde van eenig bedryf, tot hetwelk zy door deeze Verbintenis zouden verpligt zyn, in het meest of het minst gekrenkt of gemoeid mogten worden.

Betuigende Wy ondergeteekenden by alles wat ons dierbaar is, dat Wy, met verzaaking van alle eigenbelang, met deeze onze Verbintenis alleen 's Lands Welzyn en Behoud beoogen.

LX. *Aanmerkingen op de Acte van Verbintenis tot handhaving der Republikeinsche Constitutie, gemaakt te Amsterdam den Augustus* 1786.

Indien de bedoeling van deeze Acte van vereeniging waarlyk niet anders is, dan om de Algemeene Belangen des Vaderlands met meer eensgezinde pogingen te helpen voorstaan, en onderlinge verzekering te geeven omtrent de waare oogmerken, dan behoorden die oogmerken zoo klaar uitgedrukt te zyn, dat dezelve aan geen verschillende opvattingen onderworpen waren; maar wanneer men deeze acte met oplettendheid inziet, zal men bevinden, dat de meeste generaale stellingen zoodaanig worden voorgedraagen, dat alle Regenten zig daarmede zouden kunnen vereenigen, en nogthans hemelsbreette van malkander verschillen, om dat zy verschillende denkbeelden aan de voorgedraagen stellingen hechten; terwyl de stellingen zelfs, door zulke generaale exceptien en limitatien worden bepaald, dat de Regels daar door geheel wörden los en onzeker gemaakt: jaa men kan zig niet onthouden van de gedagten, dat deeze Acte van

Verbintenis mêer is ingerigt, om de Regels door limitatiën te vernietigen, dan om dezelve te etablisseeren. Wy zullen dit, in eenige byzonderheden tragten te toonen:

1. Niemand, die de Constitutie van het Land kent, zal weigeren in te stemmen, dat de Republikeinsche Regeeringsform is een Regeering by *repraesentatie des Volks;* maar wat verstaat men door repraesentatie? Wil het zeggen, dat de Regenten geen Eigendom hebben aan de Souverainiteit, maar alleen vrugtgebruikers zyn, en verpligt naar de Grondwetten van het Land, en de Privilegien, hun bestier in te rigten, zoo dat zy, buiten hun opgedraagen vermogen gaande, door de ordinaire Justitie, en wanneer deeze kragteloos is, door het Volk zelfs, konnen worden gecorrigeerd, afgezet, jaa gestraft; dan spreekt men een waarheid die gegroudt is in de Constitutie; maar verstaat men door Repraesentatie, een verantwoordelykheid der Regenten aan het Volk van al hunne daaden en advisen [1]); begrypt men, dat het Volk (gelyk sommige hedendaagsche Schryvers zig uitdrukken) een alvermogen bezit, om de Regeering naar willekeur te veranderen, schoon de Regenten zig aan geen excessen hebben te buiten gegaan, dan zullen veele menschen aarzelen om dit toe te stemmen.

2. Dat het Stadhouderschap moet zyn ondergeschikt aan de Souverainiteit, ontkent niemand, en dat het Erfelyk moge blyven in het Huis van ORANGE, is de wensch van alle welmeenenden, en in zoo verre zullen alle Regenten zig gaarn vereenigen met de Heeren onderteekenaars van deeze Acte; maar veelen zullen zig verbeelden, dat er iets meer schuilt dan gezegd wordt, wanneer men ziet, dat dit Stadhouderschap of het Erfelyke van het Stadhouderschap (want dit schynt duister) gelimiteerd wordt, *zoo verre zulks*

---

1) Hiermede te verg. hiervoren bl. 415 volgg. de *Collectanea over Burgerlijke Vrijheid en Regering.*

met de waare gronden van 's Lands en der Ingezetenen onafhankelykheid, en het welzyn van het Vaderland niet is strydende.

Wanneer men waarlyk gezind is het Erfstadhouderschap, gelyk het wettig opgedraagen is, te handhaaven, dan kan men niet dubieus stellen, of het wel overeenkomt met 's Lands onafhankelykheid en welzyn; en het admitteeren van deeze exceptie stelt een deur open, om, onder praetext van strydigheid met deeze twee groote voorwerpen, het Erfstadhouderschap te ontkleeden van al het gene daar aan wettig is toevertrouwd.

Behalven dat er op deeze periode nog een Reflexie valt, die misschien van minder belang is, naamelyk, of men iets anders verstaat door *'s Lands onafhankelykheid*, en die der *Ingezetenen:* immers zyn de Ingezetenen niet anders voor onafhankelyk te houden, dan voor zoo verre zy een *Lighaam van een Natie* uitmaaken, 't welk men verstaat door het woord *Land;* maar aan de Ingezetenen, yder op zig zelven, een onafhankelykheid toe te schryven, zou het denkbeeld van Regeering uitsluiten.

3. De drie veroordeelde wyzen van Bestuur, naamelyk de Monarchaale, de Aristocratique, en de Democratique, zyn zekerlyk ten hoogsten verderflyk voor ons Land; de eerste en derde lyden geen bedenking, maar omtrent de tweede moest men zig wel wat klaarder uitdrukken: voor eerst eischt de Constitutie, van sommige Provintien, dat de Edelen niet worden uitgesloten; ten tweeden kan men niet ontkennen, dat er Familiën zyn, die schoon uit de geboorte geen regt tot de Regeering hebbende, nogthans bezwaarlyk kunnen voorbygegaan worden, omdat ze, wegens hunne middelen van bestaan, en opvoeding, over 't algemeen genomen, meer geschikt moeten geoordeeld worden tot de Regeering, dan andere Burgers welke die voorregten niet bezitten, 't welk voornaamelyk plaats heeft in de kleine

Steden, daar het veeltyds aan andere voorwerpen ontbreekt, die lust of gelegenheid hebben om Regeerings-ampten te bekleeden.

4. *Een billyke en eerbiedige Volkstem* mag nooit versmoord worden; dit zou geen regtvaardig Monarch doen, hoe veel minder de Bestuurders van een vry Volk? maar hier zyn wederom generaale termen, die explicatie noodig hebben, zoo men de misvattingen wil voorkomen. Wat is een Volkstem, wat wordt er vereischt, om een gevoelen 't welk van mond tot mond wordt voortgeplant, voor een Volkstem te doen doorgaan? Wie behoort er tot die Classe van menschen, welke regt hebben, om hunne Stem tot een Volkstem te verheffen? heeft de Constitutie een schifting van de Ingezetenen gemaakt in het *beste* en *slegtste* deel, of is die schifting willekeurig? en wyders, zoo men al kon bepaalen wat voor een Volkstem te houden zy, wanneer is dezelve dan *billyk en eerbiedig?* Het kenmerk van eerbiedigheid is zekerlyk niet gelegen in de bewoordingen waarmede de Volkstem wordt te kennen gegeeven; want dan was er niets anders noodig, dan de oneerbiedigste verzoeken met een vernis van eerbiedige woorden te bekleeden, die niets beduiden en door de daad verloochend worden; en wie zal oordeelen of de Volkstem *billyk* is? het Volk zelve? — het lydt geen tegenspraak, of het Volk een voorstel doende, zal het voor billyk houden, en derhalven zal het voorstel altoos moeten ingewilligd worden: of zal de Regeering oordeelen over de *billykheid?* — Zoo dezelve ongelukkig in het denkbeeld valt, dat het verzoek niet billyk is, dan zal dit oordeel van de Regeering niet ontgaan den titel van *versmooring der Volkstem*, en zy zal zig genoodzaakt vinden den wil der menigte op te volgen. En hier uit ziet men, hoe noodzaakelyk het zy, deeze algemeene termen duidelyk te bepaalen, zoo men het oogmerk heeft, om door deeze Acte van Verbintenis onderlinge verzekering te bekomen van malkanders goede intentien.

5. Het is loffelyk en betaamelyk, dat alle Regenten zig beyveren, *om den Christelyken Gereformeerden Godsdienst zoo als dezelve in de Publieke Kerken deezer Landen geleerd wordt*, te handhaaven, en die zelve Godsdienst, zoo wel als de Constitutie des Lands, veroorlooft *een billyke vryheid van Godsdienstoefening voor andere Gezindheden.* Op dit voorstel zou derhalven geen reflexie kunnen vallen, indien niet bekend ware, hoe verschillend de denkbeelden van veelen zyn, over de vryheid waar op andere Godsdienstige Gezindheden in ons Land aanspraak mogen maaken: hoe ruim die vryheid door sommigen wordt opengesteld en hoe eng door anderen beperkt. — Zoo derhalven de Heeren onderteekenaars van deeze acte geen oogmerk hebben, om een andere vryheid van Godsdienstoefening in te voeren, dan die 's Lands wetten veroorloven, zou men in plaats van de vague uitdrukking van *billyke Vryheid*, beter gezegd hebben, *de vryheid van Godsdienstoefening, welke de wetten van het Land aan andere Gezindheden laaten genieten.*

6. De Godsdienst en Burgerlyke vryheid zyn zekerlyk *onschatbaare vastigheden van Nederlands Staatsgebouw;* maar het kan niet nalaaten by sommigen opmerking te baaren, dat in deeze geheele acte niet een enkel woord gesproken wordt van de *Justitie:* De Heeren Onderteekenaars zeggen wel op het slot van deeze acte, *dat hunne Grondbeginsels zoo naauw aan elkander zyn verbonden, dat dezelve uitmaaken de waare fundamenten en oogmerken van alle Burgerlyke Regeering, het eenig Bolwerk tegen alle overheersching, en de eenige zekerheid van elk cordaat, eerlyk en Burgerlievend Regent:* en Wy willen aan die grondbeginsels niets te kort doen; maar het schynt ons toe, dat het sterkste Bolwerk tegen Overheersching, en de meeste zekerheid van yder Ingezeten, hy zy Regent of Onderzaat, te zoeken is in den vryen toegang tot de ordinaire Justitie: de Justitie moet den magtigen zyn geweld beneemen, en zy is het

wapentuig van den zwakken. De Justitie moet onze Persoonen, en onze Eigendommen verdedigen: in een Land daar de Justitie onbedorven is, en haare Vergaderplaatsen, zoo wel voor den geringsten als voor den hoogsten Ingezeten openstaan [1]), behoeft niemand te klaagen over verongelykingen, of zyne zekerheid in iets anders te zoeken dan in de Wetten; maar wanneer men met voorbygaan der ordinaire Regtbanken en Gerigtshoven, nieuwe of buitengewoone Regters zoude willen aanstellen; wanneer men de onzydige uitspraak der Wetten mistrouwende, zig zelfs met de wapenen in de hand, tot scheidsman der geschillen opwerpt, dan wordt een brug gelegd, om in tyden van factie en geweld, de eer, het leeven, en de goederen der Ingezetenen ongestraft aan te randen. De Hemel bewaare ons voor zulke tyden! maar 't is de pligt van alle Regenten, de Justitie als een heilig Pand te bewaaren, en in hunne Persoonen een voorbeeld te geeven, hoe zeer zy dezelve eerbiedigen.

7. De Heeren onderteekenaars verbinden zig, *niet te zullen dulden, dat tegen Burgers en Ingezetenen die hunne Regten eerbiedig inroepen, en wettig verdedigen, geweld gebruikt worde, en in 't byzonder dat zy het gebruik van Troupes tegen dezelve met stem en invloed zullen tegengaan.* Hier ontdekken wy wederom dezelve onzekerheid van uitdrukkingen: niemand zal betwisten, dat het in den hoogsten graad Tyrannicq zoude zyn, *geweld of Troupes te gebruiken tegen Burgers die hunne Regten eerbiedig inroepen en wettig verdedigen;* maar het behoorde egter op een constitutioneele wyze uitgemaakt te zyn, dat de zaaken, welke de Burgers *als Regten* inroepen en verdedigen, *waarlyk Regten* zyn: een Burgery, al was zy *en Corps* vergaderd, is immers niet onfeilbaar; men moet ten minsten de mogelykheid er-

---

1) Verg. hier de *Historie van de Satisf. van Goes* bl. 89 volgg.

kennen, dat zy dwaalen kan in het begrip van haare Regten, en dat zy zelfs, of haar Nageslagt zig ongelukkig zou kunnen rekenen, dat niemand haar in die dwaling kragtdaadig was tegengegaan; laat ons nu onderstellen, dat één van die mogelyke gevallen van dwaaling thans exsteert, of in 't vervolg exsteeren zal: laat ons ònderstellen dat het Volk van de eene Stad zig verklaart voor de Monarchie, van de andere voor de Aristocratie, van de derde voor de Volksregeering: immers de Historie van ons Land levert zelfs een exempel op, dat de Burgery van een aanzienlyke Stad 1) zoo verre misleidt was, dat zy de Souverainiteit, zonder eenige voorwaarden aan Koningin ELISABETH van Engeland wilde opgedragen hebben; wat moet men in zulke gevallen doen, indien er geen Troupes of geweld tegen Burgers mogen gebruikt worden? Men zal antwoorden, dat dit verbod alleen plaats heeft tegen Burgers die *hunne Regten* inroepen; jaa maar, alle die partyen zullen zeggen, dat zy *hunne Regten* inroepen: niemand zal advoueeren, dat zyn zaak onregt is. Wie zal hier uitspraak doen? de Regenten — neen! die mogen de Volkstem niet smooren; wat moet dan eindelyk anders gebeuren, dan een uiterste verwarring en verderf van Land en Volk! Wy zouden hier ook aan de Heeren onderteekenaars moeten vraagen, wat zy verstaan door *eerbiedig inroepen, en wettig verdedigen?* hoe verre die Heeren den *eerbied* en *wettigheid* extendeeren? Zal het ook nog *eerbiedig* en *wettig* zyn, wanneer een Burgery, met de wapenen in de hand zig zelven verschaft, het gene de Regeering geoordeeld heeft, of in 't geheel niet, of voor als nog niet, te kunnen accordeeren? al hadt zoodaanig een Burgery het grootste gelyk in den grond van de zaak, dan is nog zeer veel bedenking tegen de wyze van uitvoering, omdat niet alles is voorafgegaan, 't welk haar in het geval

---

1) Utrecht. GROTIUS, Annal. L. V.

stelt, om zig zelven te mogen regten. Welk geval men alleen mag stellen plaats te hebben, wanneer de hulp van de ordinaire Justitie geweigerd is, en de andere middelen van afdoening der geschillen, die de Constitutie aan de hand geeft, kragteloos zyn bevonden.

8. Alle weldenkende Regenten en Ingezetenen moeten het roemen, dat de Heeren onderteekenaars zig verbinden, om *nooit te zullen styven of sterken zoodaanige Regeeringen, die het er op toe leggen om hunne heerschzugt geweldig staande te houden:* maar wanneer men zig vereenigen zal tot één en het zelve oogmerk, diende men het, van wederzyden wel te kennen, en in het zelve licht te beschouwen. Wie weet, of er geen gevallen knnnen voorkomen, waar in de eene Party zoude oordeelen, dat de Regeering haar wettig gezag handhaaven moest tegen een onwettige vordering van de Burgery, terwyl de andere Party zoude begrypen, dat de Regeering een daad van geweld beging tot staande houding van haare Heerschzugt, en tot versmooring der Volkstem. — Om deeze strydige begrippen voor te komen en een klaar bewys te geeven van hunne wyze van denken, hadden de Heeren onderteekenaars best gedaan, voor af te bepaalen de gevallen of handelwyzen van een Regeering, welke zy oordeelen, dat als daaden van geweld en heerschzugt moeten beschouwd worden: — zoo lang dit niet uitgemaakt is, blyft het onzeker, en het schynt, dat er in deeze en de andere dubbelzinnigheden die wy in deeze Acte hebben opgemerkt, geen ander Tribunal zal zyn, om te decideeren, wat eerbiedig of oneerbiedig, wettig of onwettig, geweld of Regt is, dan de Vergadering der Verbonden Heeren.

9. Wy moeten wederom dezelve reflexie van dubbelzinnigheid maaken omtrent het engagement *tot verdediging van elk Regent, die om desselfs bedaarde en constitutioneele vryheidlievende pogingen vervolgd of mishandeld wordt;* de praestatie van de belofte zal altoos afhangen van het begrip,

of de Regent vervolgd of mishandeld wordt, jaa of neen, of zyne pogingen zyn geweest bedaard, constitutioneel, en vryheidslievend, of het contrarie van dien: en de decisie van die vraagen zal afhangen van de Heeren onderteekenaars zelve, zonder dat wy zien, dat eenige Wet, rigtsnoer of Justitie wordt ingeroepen; en vermits alle de Artikelen van de Verbintenis twee handvatten hebben, en door de bygevoegde limitatien onzeker worden gemaakt, moet daar uit volgen dat alles in de Republyk willekeurig kan worden behandeld, en 't gene heden *Regt* is, morgen *onregt* worden.

10. Yder Regent is in zyn Land en Stad by Eede verbonden tot handhaaving van Regten en voorregten, en derhalven ook tot herstelling daar zy verloren zyn; maar hy is in 't minste niet verpligt, en heeft zelfs geen roeping, zig te bemoeien met die van andere Provintien, zoo lang zyne hulp als Bondgenoot niet wordt verzogt door de geenen die Regt hebben om dezelve te verzoeken: en het moet zekerlyk die Provintien, welke men schynt in 't oog te hebben met het noemen van Regeerings-Reglementen, vreemd voorkomen, dat er in een andere Provintie zig een Confoederatie formeert van Regenten, met oogmerk, om de Constitutie hunner Nabuuren te veranderen, onder schyn van meerdere vryheid aan de Ingezetenen te bezorgen, en welke hun werk beginnen met die Regeerings-Reglementen te verklaaren voor *onwettig en inconstitutioneel ingevoerd*, en het Volk, als gebukt te gaan *onder een juk van overheersching en afhankelykheid.* Wy eindigen deeze Reflexien met de woorden van Cerialis by Tacitus L. 4 Hist. *Libertas et speciosa nomina praetexuntur, nec quisquam alienum servitium et dominationem concupivit, ut non eadem vocabula usurparet.*

LXI. *P. M.* 1786, *als het laatste plegtanker, wanneer de Republiek schipbreuk lydt* 1).

Indien door de tegenwoordige verdeeldheden in de Republiek of door het een of ander toeval (dat God verhoede) de Band van de Unie kwam te scheuren, zou de Provincie van Zeeland moeten trachten op haar zelven te blyven staan. Maar onmagtig zynde zich zelf te beschermen, zoude zy een vreemde Protectie moeten zoeken.

Onder den invloed van deze Protectie zou zy moeten trachten, zoo veel van haar aandeel in de Oost- en West-Indische Bezittingen en Handel te sauveren als mogelyk was.

Deze Protectie zoude (naar myne opinie) moeten zyn Groot-Britannië, welke daartoe zoude worden geëngageerd, onder andere, door de commoditeit van onze zeegaten, door de Commercie die in de Provincie zoude overblyven, en tot avantage van Engeland zou kunnen gedirigeerd worden, gelyk ook door het groot belang 't welk dat Ryk heeft, dat geen andere Mogendheid zich meester make van een Provincie, daar een Marine zou kunnen gevestigd worden, die tot nadeel van Groot-Britannië zou kunnen strekken.

Wat van die zyde, voor deze Protectie zou gevorderd worden, kan men niet vooruit zien, maar de Provincie zoude moeten bedingen deze hoofdconditiën:

Bewaring van hare Vryheid, Wetten, Regten, Regering en Wetgeving.

---

1) Naar de eigenhandige minuut van den Raadpensionaris. — De in deze Memorie aangeduide punten, vindt men breeder ontwikkeld in VAN DE SPIEGELS onderhoud met den Gezant HARRIS, en in de depêche van 26 Mei 1786 door dien diplomaat aan het Britsch Ministerie medegedeeld. *Diaries and corresp.* of JAMES HARRIS, first earl of MALMESBURY, II. 197—200.

Nooit geen troupes te moeten innemen zonder haar consent.

Dat hare Commercie zoude jouisseren van dezelve Protectie zoo in als buiten Europa, als de onderdanen van Groot-Britannië.

Dat in cas Groot-Britannië in oorlog was, altyd een zeker getal schepen in de zeegaten tot hare defensie moesten zyn, die communicatief zouden gaan met de Regering van de Provincie.

De avantages die de Provincie daaruit trekken zou, zyn onder andere, dat zy voor hare binnenlandsche veiligheid geen troupes zou behoeven te onderhouden, maar alleen een geregelde Burger- en Landmilitie.

Dat zy geen Equipagiën ter zee zou moeten doen, maar altoos van Engeland kunnen overnemen, indien zy iets voor Koloniën of anderzins noodig had.

Dat zy gelibereerd zou zyn van vele andere Lasten van het Bondgenootschap.

Van welk alles het gevolg zoude zyn, dat er jaarlyks meer dan een millioen gespaard wierd, waardoor een importante vermindering van Lasten en een afdoening van schulden zou veroorzaakt worden, welke wederom een vermeerdering van populatie en welvaart zouden medebrengen.

Het openen van de Schelde voor Engelsche vaartuigen, zou voor Engeland een vermeerdering van Commercie geven op Duitschland, en aan de Provincie van Zeeland een vermeerdering van neering, dewyl hare Rheeën [1]) altoos de verblyfplaats zouden moeten zyn van de schepen die op Antwerpen af- en aanvoeren.

---

1) Reeden.

vergl. I 512 vlg.

LXII. *P. M.* (*Regeling der Quotes te 's Hage.*)

28 *Mei* 1786. 1)

Men zou het werk van het Besogne over het *Finantie-weezen*, op tweederlei wyze hebben kunnen aanleggen. *Vooreerst*, men hadt kunnen beginnen met te constateeren, hoe veel soms, zoo uit de respective Provintien, yder in evenredigheid tot haar vermogen, als uit de Generaliteit, hadt kunnen gevonden worden, tot goedmaking der jaarlyksche Lasten van het Bondgenootschap; ten einde dit montant tot een grondslag te leggen in de begrooting der middelen tot de generaale Defensie welke door de 2e Commissie zal moeten gemaakt worden: of *ten anderen*, kon men met gevoeglykheid hebben afgewagt, dat de Heeren van de 2e Commissie eerst de begrooting hadden gemaakt van de kosten tot de generaale Defensie gerequireerd, en vervolgens deeze som gezien zynde, zou men kunnen nagaan hoe veel, en in welke proportie, de Provintien daartoe kunnen contribueeren, en welke Ressources verder zoo uit de Generalts. Finantien als van elders, kunnen gehaald worden.

De eerstgenoemde wyze schynt meêr te vallen in het oogmerk van H. H. Mog. in de Resolutie van 4 Mey 1785 uitgedrukt; nogthans op de tweede wyze kan dit oogmerk even eens bereikt worden; maar in dit laatste geval zou het kunnen gebeuren, dat de eene of andere van de Commissien zig in de noodzakelykheid bevondt, haar gedaan

1) Kan het uitvloeisel zijn van een „*Concept nopens de beide personeele Commissien*, 7 Maart 1786. Ontvangen van den Heer VAN LYNDEN 19 Maart;" op hetwelk VAN DE SPIEGEL hier en daar eigenhandig aanmerkingen heeft gemaakt.

werk te moeten veranderen, en te verschikken naar de uitkomst van het werk van de andere Commissie: en om dit inconveniënt voor te komen, wordt geproponeerd, onder submissie aan beter oordeel, of het niet dienstig zoude zyn, dat al wat het Finantieel gedeelte van het Defensie-weezen aangaat, behandeld wierdt, in gemeenschappelyke Besognes, saamgesteld uit eén of meer Heeren van ydere Provintie, door de Heeren Gecommitteerden tot beide Commissien uit den haaren respectivelyk, alsmede door de Heeren Gecommitteerden van den Raad van Staate en Generaliteits-Rekenkamer, te benoemen, op Rapport aan de beide Commissien afzonderlyk te doen.

Door het Finantieel gedeelte van het Defensieweezen verstaat men voornamelyk de volgende objecten.

1. Hoe veel jaarlyks voor de Marine zou behooren geaffecteerd te worden, 't zy tot Equipagie alleen, 't zy ook tot aanbouw van nieuwe Oorlogschepen of reparatie van oude.

2. De staat der Finantien der Admiraliteits-Collegien, en wat uit dezelve tot Equipagie, aanbouw of reparatie kan in baate komen.

3. Hoe veel Landtroupes in tyd van Vrede zullen op de been gehouden worden.

4. Hoedanig derzelver betaaling van Soldyen, Servicien, Pensioenen, tractementen etc. zoo van Officiers als gemeenen, en van differente Corpsen te reguleeren.

5. Hoe veel voor de Frontieren, Magazynen en Arsenaalen zal worden geschikt.

6. welke posten men verder oordeelt, dat op de Staaten van Oorlog zullen dienen gebragt te worden als behoorende tot de generale Defensie, en met welke sommen.

Deeze en mogelyk andere posten van diergelyken aart met al de Oeconomie die de veiligheid van het Bondgenootschap toelaat, gemeenschappelyk gefixeerd zynde, zoude men met meerder vrugt kunnen overgaan tot het dresseeren van de Staaten van Oorlog zelve.

Ondertusschen zou het werk van de afzonderlyke Commissien, niet geheel behoeven geïnterrumpeerd te worden; maar de Heeren van de eerste Commissie zouden des goedvindende kunnen voortgaan met de examinatie van al het gene gerequireerd wordt tot het bepaalen der evenredigheid van het vermogen der Provintien, het reguleeren der Quotes, het examineeren der Generaliteits-Finantien, en het uitzien naar zoodanige ressources, als nu of in der tyd tot soutien van het Bondgenootschap zullen noodig geoordeeld worden

De Heeren van de tweede Commissie houden ook voor afzonderlyk werk 'het onderzoek naar den toestand der Frontieren, Magazynen, Arsenaalen, Land- en Zeemagt; directie van de Militie zoo te Water als te Lande in 't generaal; en speciaal in tyd van Oorlog, Patenten, discipline en Jurisdictie-Militair in de Generaliteits-Landen. En mogelyk zou het niet onnuttig zyn tot bekorting en meerder praeçiesheid der examinatie van sommige der bovengemelde poincten, dezelve te demandeeren aan een gesubdelegeerd Besogne uit ydere Commissie waartoe ze relatyf zyn, terwyl dan in de groote Besognes de Rapporten zouden worden uitgebragt en tot objecten van deliberatie gemaakt, en op deeze wyze het werk wordende gereguleerd, oordeeld men, dat het ook meerder faciliteit zal geven aan de Heeren, om zig op sommige bepaalde objecten te kunnen praepareeren.

LXIII. *Famillegeld* 1786. „Van de Spiegel." 1)

Het Famillegeld is een belasting, die zoo veel inconveniënten heeft, en met zoo veel weêrzin gedraagen wordt,

1) Eigenhandig. — Met die kritiek der bestaande Belastingen, te verg. in het Eerste Deel bl. 478—504 de Beschouwingen over de *Finantien van Zeeland.*

dat het alleen schynt te zyn de bestiptheid der Finantien, welke dezelve doet continueeren.

Vooreerst, zyn alle tauxatiën van hoofden of familien weinig overeen te brengen, met de wyze van heffing welke de belastingen in een vry Land behooren te hebben.

2°. Wordt de wyze van invordering op den Eed, haatelyk, en zedelyk beschouwd zynde, is zy ligtvaardig.

3°. Loopt het aan tegen de aanmoediging van de industrie en Commercie, dat de winsten belast worden.

Deeze en andere inconveniënten, welke een yder in de beschouwing van dit Middel opmerkt, toonen genoeg de nuttigheid en noodzaakelykheid, om bedagt te zyn, op een ander Middel, dat de Inkomsten van het Famille geld voor de Provintiaale Finantien zoude remplaceeren.

Dit oordeelt men, dat niet alleen zou kunnen gevonden worden, maar ook dat men te gelyk op een ongevoelige wyze, voor de Provintie een jaarlyksche vermeerdering van Inkomsten zou verkrygen, welke met het jaarlyks accres der bespaarde Interessen, tot een fonds van aflossing geaffecteerd, de schulden van het Land in 21 jaaren, met circa een millioen zouden verminderen.

Het Famille geld plag te zyn 2½ pCt. van de Inkomsten uit vaste goederen, Obligatiën, Ampten, winsten, en diergelyke; en het is op 2 pCt. gebragt, sedert dat het is begonnen onder Eede ingevorderd te worden — de Eed nu afgeschaft wordende, kan het gevoeglyk tot 2½ pCt. wederkeeren.

Deeze 2½ pCt. kan, voor zoo veel de Ampten aangaat, by het jaarlyks Amptgeld gevoegd worden, en alzoo aan den Lande betaald, dit zou circa bedraagen . . ƒ 1500,—

Ten aanzien van de Obligatiën, is het niet mogelyk het zelve te vorderen van Obligatiën [1])

1) Kon men het vorderen van Buitenlandsche Effecten, het ware zeker nuttig, om de Binnenlandsche te bevoordeelen.

ten Laste van particulieren; of op andere Corpora als de Provintie; maar het is zeer gemakkelyk de $2\frac{1}{2}$ pCt. van de Interessen der Prov. Obligatien ten Compt. Generaal te doen betaalen, 1) of liever te laaten inhouden van de Interessen aldaar betaald wordende, 't welk over ℒ $\frac{200}{m}$ bedragen zal. . . . . ℒ 5000,—

Ten aanzien van de vaste goederen, kan men de huizen en molens niet gevoeglyk belasten, omdat daarvan naaulyks een revenuë overschiet, maar wanneer men de CC penn. op de Landen verhoogt met $1\frac{1}{2}$ Stuiver op het Gemet, en de Tienden en dykgorssen met $1\frac{1}{2}$ pCt. van het onzuivere, zal men zeer naby (door malkander gerekend) de belasting van $2\frac{1}{2}$ pCt. van de zuivere revenuës dier goederen heffen, en dit zal circa bedraagen . . . . 〃 3000,—

Laat men nu, om het verder te kort, en het overschot te vinden tot het fonds van aflossing, de Gemeene Middelen (uitgezonderd het Gemaal en de Sterke Dranken, als meest draagende op de Gemeente) verhoogen met $\frac{1}{8}$, zynde van circa ℒ 85000 . . . . 〃 10600,—

ℒ 20100,—

Het Famillegeld bedraagt . . . . . . 〃 14000,—

Dus overig. . . . ℒ 6100,—

Obj. Volgens dit Plan wordt niet betaald van particuliere Obligatien, noch van winsten van Commercie etc.

Resp. Het is Politiquement nuttig in een Commercieerend Land, dat er meerder encouragement is, om gelden aan particulieren te schieten, dan aan het Gemeene Land;

---

1) Obstat: de obligatien zyn genegotieerd *zonder kortinge.*

en ten aanzien van de winsten, is het zeer contradictoir met de aanmoediging van Commercie en industrie, dat men dezelve *direct* belast. Men kan dezelve *indirect* belasten, gelyk òok waarlyk geschiedt, dewyl alle belastingen ten minsten gedeeltelyk, uit de winsten moeten opgebragt worden.

2 Obj. Men kort de 2½ pCt. van alle de Interessen, die ten Comptoire Generaal betaald worden, en hier onder zyn ook Effecten aan buitenlanders toebehoorende.

Resp. Dit kan niet anders zyn, doch de Buitenlanders die Zeeuwsche Effecten hebben, worden meest te Amsterdam en in 's Hage betaald, en hierom proponeert men van dezelve geen korting.

3 Obj. De verhooging van de Gemeene Middelen raakt alle soorten van menschen, waaronder, die niet in 't Famillegeld aangeslagen waren.

Resp. Vooreerst: gaan er af twee van de importantste Middelen, en waarin de gemeene man het meest betaalt.

2°. Wordt er nu geen Famillegeld gevorderd van winsten van Negotie, Fabryken, particuliere Obligatien, waarby mindere classen in den Burgerstaat ongetwyfeld profiteeren.

In 't generaal is het zeer gemakkelyk zoo tegen dit als andere Plans van Administratie objectien te maaken; maar de eerste vraag in diergelyke deliberatien moet zyn: is het nuttig en noodig? en zoo jaa, is de tweede vraag: weet men iets beter?

LXIV. *Zeeuwsche Finantien. Commissie tot de Quotes.*

De Gedeputeerden van Zeeland zullende voldoen aan de opgaven by de Resolutien van 20 en 27 Juny 1786 gerequireerd, namelyk:

I. van het getal van alle de Ingezetenen derzelver Pro-

vincie, zonder onderscheid van rang of jaren, geene uitgezonderd,

II. de middelen van derzelver bestaan en ressources, beide met de gronden waarop de calculatien zyn gebouwd,

III. de quantiteit der Landen,

IV. de qualiteit zooverre zulks kan geschieden:

Verklaren [1]) ad I, dat het getal der Ingezetenen zynde opgemaakt in de besloten of stemmende Steden van Zeeland, gedeeltelyk naar de geboorte- en sterflysten, en sommige by telling, beloopt het getal van 41000 en die van de smalsteden *Arnemuiden* en *Brouwershaven* (zynde de overige onder het Platte Land gerekend) 1200.

Het Platte Land gecalculeerd naar de quotisatie voor den Impost van 't Gemaal en geaugmenteerd met 5 pCt. voor degenen die mogten overgeslagen zyn, . . . *ƒ* 37,336

Te zamen. . . . *ƒ* 79,536

ad II, dat de kostwinningen of middelen van bestaan der Ingezetenen in de Steden *Middelburg*, *Zierikzee*, *Vlissingen* en *Vere*, zyn de Commercie, welke sedert eenigen tyd important is afgenomen; en in de Steden *Goes* en *Tholen*, de Landbouw en eenige handel in Landsproducten.

ad III. Dat de schotbare, dat is, lasten betalende, grootte van geheel Zeeland is 194, 163 Gemeten.

ad IV. Dat de landeryen niet alle van dezelve deugd en waarde zyn, doch dat by een Advies van de Provinciale Rekenkamer ten jare 1761 aan de Heeren Staten is opgegeven, dat in het Eiland *Walcheren*, welks landen gerekend worden het meest te renderen, de pachten door malkander jaarlyks onzuiver opbrengen *ƒ* 9 per Gemet, maar dat men dezelve, overmits de verhooging van den prys der Veld-

---

1) Het stuk is geheel van de eigen hand van VAN DE SPIEGEL, onder den titel „*Staat van Zeeland.*"

vruchten, tegenwoordig wel stellen mag op *f* 11 per Gemet, waaraf gaat voor jaarlyksche dyklasten . „ 3,6

Rest . *f* 7—14.

Op welke revenue de Provincie heft aan ordinaire en extraordinaire Lasten, boven de CC penningen van de huizen tot den Landbouw benoodigd. . . . *f* 3 8 4

blyvende dus voor den Eigenaar . . . . *f* 4—5—12

Staát van de Inkomsten van Zeeland, en van de Huislasten daartegen te betalen, waaruit gezien kan worden, hoeveel overschiet tot contributie aan de *Generaliteits-lasten.*

De Inkomsten van de Provincie bedragen 1785	*f*	2,374602
Hier komt by, in ordinaire tyden van de O. I. Actien etc.	„	102,000
	f	2,476602
Men moet aftrekken de kortingen van de Militie, als profluerende uit den Staat van Oorlog.	*f*	40,000
Rest Provinciale Inkomsten . . .	*f*	2,436602

Huislasten.

Lasten-Committimus waarvan hierboven de inkomsten gebragt zyn	„	17000
Provinciale tractementen	„	60000
Lyfpensioenen	„	6000
Onkosten op de Middelen	„	48000
Poonschuit	„	3500
Subsidien aan Comptoiren	„	57000
Item aan Vlissingen en Vere	„	34722
Item aan Calamiteuse Polders	„	204000

Kleinigheden, zoutuering etc.	*f*	6000
Schryfloonen, necessiteiten	"	60000
Interessen, (de Lotery 1784 daaronder gerekend)	"	1,412500
	f	1,908722
Generaliteits-Renten, indispensabel te betalen	"	95328
	f	2,004050

Rest boven de Huislasten en Generaliteitsrenten.	*f*	432552
Men dieude ten minste voor de Marine en extraordinaire Petitien jaarlyks te affecteren .	"	150000
Dus zoude resteren voor de ordinaire Generaliteits-Lasten.	*f*	282552

En gesupponeerd dat de Staten van Oorlog omtrent 12 millioen zullen bedragen, en dat de Provincie op de betaling te harer repartitie circa *f* 150000 's Jaars zal profiteren, dan zal haar rest nog zyn beneden 4 pCt. van den Staat van Oorlog, terwyl er dan nog geen stuiver is tot aflossing van schulden.

LXV. *De Prins* VAN ORANJE *aan* VAN DE SPIEGEL. [1])

Wel Edele Gestrenge Heer,

Ik hebbe met genoegen vernoomen dat UwEG. gelukkig in 's Hage is gearriveert, onze Reise herwaerts is ook zeer voorspoedig geweest. Ik zal nimmer vergeeten met hoeveel agrement wy de tyd in Zeelant hebben gepasseert, hetgeene ons doet verlangen om aldaer wederom te kunnen reverteeren, en Ik ben UwEG. in het byzonder verplicht voor de

1) Eigenhandig. (*„Brieven van Z. Hoogheid gedurende de Troubles"*).

moeitens die wel heeft gelieven te neemen om ons het verblyf in Zeelant aengenaem te maeken, de Princesse heeft my verzogt UwEG. haere complimenten te maeken. Ik zende UwEG. eene missive aen den Heere WILHEM VAN CITTERS, om hem te verzoeken zich naar Utrecht te begeeven; Ik verzoeke UwEG. wyl zulks presseert om onder het een of ander praetext een boode aen den Heere Griffier FAGEL te vraegen en die brief daer mede te doen afgaen; alsdan kan dezelve Dingsdag te Middelburg zyn. Ik hoope dat de indispositie van Mevrouw VAN CAMPEN deszelfs vertrek niet beletten zal. Voor 't overige blyve met achting

Wel Edel Gestrenge Heer,

Loo
den 30 July 1786.

UwEGDw. Dienaar
W. Pr. v. ORANGE.

De Prinses aan den Raadpensionaris.

Loo le 8 *d'Aout* 1786. 1)

Tant que je vérois Monsieur que vous ne déseesperez point de la guerison de nos maux et que vous continué a travailler aux remedes, je conserverois aussi quelqu' espérance, bien foible a la vérité, lorsque je parcourre l'ensemble du tableau. J'aime a croire que la menace de votre ami P. 2) a été faite dans l'espérance de nous intimider, et qu'ils y penseront a deux fois avant d'en venir a ces extremités, quoique je les croie assé capables de tout, et que surement le Prince ne se prétera pas a l'arrangement qu'il propose. Je me refére a ma lettre a Mr. DE LY(NDEN) sur les articles dont il m'a

---

1) Eigenhandig. Ontleend gelyk de vorige en latere, aan een Bundel met het opschrift van VAN DE SPIEGEL, *Brieven van H. K. Hoogheid gedurende de Troubles.*

2) Verg. hiervoren bl. 505 volgg. (VAN DE SPIEGEL aan de Prinses 5 Aug. 1786.)

écrit. J'ai parlée hier Mr. v. d. h(oop) qui m'a confié qu'il avoit eu une conversation avec M. rend(orp) peu avant son départ d'Amsterdam, dans laquelle ce dernier lui avoit dit en termes exprés, que lui et ses Amis voudroient bien entrer dans une liaison plus étroite et suivie avec les Provinces, mais tres en secret, dumoin dans les commencemens. Mr. dedel a dit a peu prés la meme chose, insistant tous deux fortement sur le secret, d'ou dépendrai en grande partie la réussite; vous en ferez l'usage que votre sagesse vous dictera. C'est avec la connoissance de Mr. v. d. h. que je vous l'écrit. Ne scroit-il pas nécessaire apres ceci, que la démarche du Prince en Hollande qui se prépare actuellement, soit communiqué *sous main* a ce parti *d'Amsterdam*, et qu'elle se fasse avec son agrément? le Prince paroit y incliner, et plus il véra de probabilité à la réussite d'une telle démarche, plus aisément il se prétera a y donner la tournure qu'on désire, je soumet cette idée à votre jugement Monsieur, et a Mrss. de hem(men) & de lar(rey). Je ne cesserois d'être avec tous les sentimens d'Estime et de reconnoissance que vous mérité a si juste titre

W.

Loo le 10 *d'Aout* 1786.

L'aprobation que vous donné, Monsieur, a mes reflexions sur la Frise, me flatte infiniment; je ferai mon possible pour vous procurer l'ostensible que vous desireriez du Prince pour pouvoir en faire usage vis a vis des Frisons, mais il faut pour cela que le Prince me fournisse l'occasion de lui en parler, et jusqu'a présent il ne m'a point communiqué votre lettre, ni le projet à la Haye: c'est de vous que j'ai apris que l'un et l'autre étoient arrivés; je ne doute pas que tout cela ne soit tres bon, et en particulier les représentations que vous voulez bien faire par raport au travail et a l'activité; je desire vivement qu'elles ayent un heureux succés, mais

j'avoue que je m'en promettrois davantage si elles étoient accompagné de détails sur les moyens, ainsi que j'ai pris la liberté de l'écrire a Mr. DE LYNDEN dans ma derniere lettre du 7, en reponse aux questions qu'il m'a faites; toutesfois pourvu que le Prince veuille entrer la dessus en matière, il sera aisé apres cela de supéditer des moyens et de proposer des individus, dont le choix reste toujours uniquement au bon plaisir du Prince. Nous avons été avec trop d'agrément en Zelande, pour ne pas desirer d'y retourner, puisque les circonstances nous tiennent eloigné du lieu ordinaire de notre residence, et je ne puis nier qu'en mon particulier c'est avec peine que j'ai vue cette idée entiérement rejettée; mais enfin il faut se soumettre a ceci comme a tant d'autres choses, et j'avoue qu'il existent des dificultés réelles qu'on ne sauroient surmonter; il y en a au moins autant contre la Frise, ainsi il s'agira de se déterminer pour une des Villes de Gueldre; cela n'est pas non plus sans dificultés, et demandera un mûr examen, j'en entretiendrai Mr. DE LY. plus au long. Quelque soit la confusion actuelle, et les menaces de la Hollande, je suis entiérement d'accord avec vous Monsieur, que le plan de travail qu'on comence a suivre présentement est le seul moyen de rétablir les choses, mais on ne peut disconvenir qu'elles sont dans une bien forte crise: avec cela je sent que votre présence est indispensable en Zelande, mais je crain que votre départ de la Haye ne rallentisse la bonne volonté et l'energie de bien des personnes. Je ne cesserois d'être avec les memes sentimens d'Estime et de reconnoissance, que je vous dois, a si juste titre.

W.

Le 12 *d'Aout* 1786.

J'aprens a l'instant l'arrivée de Mr. v. C(ITTERS) 1); dans la

1) Van den oud-Raadpensionaris van Zeeland, die eenige maanden later,

supposition qu'il ira attendre en Z(elande) que sa Comission puisse revenir en activité, je tacherai de le charger de ces peu de lignes, pour vous remercier Monsieur de la lettre que vous avez bien voulu m'écrire au moment de votre départ de la Haie, et vous témoigner ma satisfaction du projet de lettre a la H. 1) je le trouve admirable, il fera certainement un bon effet sur les esprits non préoccupé, malheureusement ce n'est pas le grand nombre, le Prince en juge comme moi, je me flate qu'il l'expédiera promptement, et n'y fera aucun changement. Quand a la lettre que vous lui avez adressé sur le point si essentiel qui fait l'objet de tous nos voeux, il continu d'observer un silence parfait, qu'il est aisé d'interpreter, je crain que je n'ai que trop bien jugée ses dispositions a cet égard. Je ne suis pas étonnée des dificultés que vous avez trouvé a réunir les esprits sur le projet de lettre a la H., connoissant les principes des différens individus, sans vous Monsieur on n'y seroit jamais parvenu, Mr. DE LA(RREY) m'en a marqué les détails. En vous prétant avec tant de complaisance a tout ce qu'on a demandé de vous a la Haie, vous ajouté encore de nouveaux motifs a ma reconnoissance et a mon Estime; je craindrois quelquesfois que vous ne fussiez rebuté par les désagremens et les dificultés que rencontrent a chaque pas ceux qui veulent bien travailler pour nous, si je n'étois convaincue que la grandeur des motifs qui vous font agir, vous mettent au dessus de cela. Puisque vous aprouvez le plan d'aller communicativement avec le bon parti en Hollande et surtout a Amsterdam, je me flate que vous voudrez bien un peu en faciliter l'exécution. Mr. V. D. H(OOP) se flate beaucoup qu'

---

zich liet overreden, het bestier van 's Prinsen Kabinet te aanvaarden. Er is een Bundel onder VAN DE SPIEGELS papieren, getiteld: *Brieven van den Heer Secretaris van* Z. H. VAN CITTERS *gedurende* 1786 *en* 1787.

1) Zie hiervoren bl. 496 volgg. VAN DE SPIEGELS *Concept-antwoord* over het Commando te 's Hage.

Amsterdam prendra consistance, et que les dispositions y sont tres bonnes: peut-etre se flate-t'il trop, je le crain dumoin, je desirerois qu'il put vous entretenir la dessus. Vos idées sur Ut (Utrecht) me paroissent tres justes, mais jusqu'à présent on n'a pas le courage de les suivres, on a preferez d'écrire aux provinces, il régne toujours la meme méfiance et division entre les différens Membres et les soi disants amis. Une lettre de la H. accompagnant la résolution de cette Province sur le Corps du Rhyngr. a beaucoup embarassé le Prince; se trouvant directement en opposition avec les ordres des Etats-Generaux et étant dressé de maniére qu'elle lui a parru un piége de la H., pour former de nouveaux griefs, il nous a parru que le Prince ne pouvoit faire autre chose vue les circonstances, que d'en donner connoissance aux Etats-Generaux et de demander leurs ordres ultérieurs, dumoin tel étois l'avis du Prince lui même, et je crois qu'il l'exécutera incessament. Sitôt que j'aurois quelque chose d'intéressant de B. 1).... je vous le ferai savoir, Monsieur. Je sent la sagesse de la régle de faire bonne mine en mauvais jeu, je tacherai toujours de l'observer, et quelques soyent les événemens, je tacherai de ne point me laisser aller à un découragement condamnable, qui puisse nuir à l'exercisse de mes devoirs. Soyez persuadé, Monsieur de mon constant desir de vous obliger et de vous prouver en toute occasion la sincérité de mes sentimens.

W.

Il n'est pas décidé si Mr. v. c. va en Z. ainsi peut être cette lettre ne vous parviendra t'elle pas de sitôt, ou point du tout.

1) Berlin.

Du 16 *d'Aout* 86.

Mr. V. C. (VAN CITTERS) est toujours ici et son voyage en Zelande dépend de lettres ultérieures. Mais comme il se présentera peut-être aujourd'hui une occasion, je tacherai d'en profiter pour vous faire parvenir, Monsieur, l'extrait si joint de ce que j'ai recu de mon corespondant a Be; 1) j'ajouterai ici, ce que j'ai crû devoir faire à cet égard. La dépéche à THUL(EMEYER) avec la déclaration a faire par ce dernier aux Villes de Hollande contenoit de bons raisonnemens, mais (puis of *parce*) que je ne trouvoit la déclaration pas entiérement adapté aux circonstances, j'ai pris sur Moi avec l'agrément du Prince, de l'écrire à THUL. et de le prier de ne rien faire sans le concerter auparavant avec Mr. DE HEMMEN, j'en attent response, j'aurois bien desirée sur cela et sur nombre d'autres choses de pouvoir vous entretenir plus en détail, et connoitre vos idées la dessus; si j'avois l'agrément de vous parler je pourrois encore ajouter bien des anecdotes intéressantes que je n'ose confier au papier, et que le tems ne me permet pas non plus de vous écrire. Vous observerez qu'en général les conseils de Mr. DE H(ERTZBERG) coincident avec votre plan, la lettre du R... 2) dont il parle contient aussi l'avis de se lier avec les 6 Provinces. La lettre à la Hollande a été remise hier, nous n'en avons pas encore des nouvelles; pour la premiére fois de sa vie le Prince n'a pas changé une syllabe au projet d'une telle piéce, ce qui prouve bien son contentement, mais sur votre lettre toujours le meme silence. Je suis obligée de finir. Mes sentimens resteront à jamais les mêmes. (Niet onderteekend.)

1) Berlin.

2) Van den Koning van Pruissen.

LXVI. *Extrait des lettres de M. d. H. du* 5, 8 *et* 10 *d'Aout* 1786. *Reçu toutes* 3 *le même jour.* 1)

J'ai reçu ici au Sans-Souci, la derniere lettre de V. A. R. de Zelande par laquelle j'ai vu avec la plus grande satisfaction qu'elle s'est trouvée avec Mgr. le Prince au milieu d'une Prov. qui rend justice 2) et qu'Elle a fait la connoissance personnelle du Grand Pens. de cette Prov. qui se distingue par ses lumieres aussi supérieures que par son caractère patriotique. J'aurois été encore plus charmé d'aprendre par la susdite lettre que V. A. R. croit les circonstances assez favorables pour former une opposition qui puisse rendre le parti dominant plus traitable et effectuer un bon accomodement, si je n'avoit pas appris par la meme poste que les patriotes ont brusqué une resolution péremptoire qui ôte pour toujours a Mg. le P. le comandement de la H... et abolit ou suspend quasi a mon avis tout le Stadhouderat en l'éloignant de la Haie. J'ai exposé le fait au R 3)..., la mauvaise foi de la France et du Ct de SALM, toute l'etendue du mal et les remedes que je croyoit necessaires et possibles quoique seulement palliatifs; il m'a repondu qu'il etois facile de voir le mal, mais dificile d'y remédier. — j'espère fixer son attention sur ce grand objet lorsqu'il recevra les lettres de V. A. R.; j'ai informé de tout Mg. le P. de P. 4) il en est tres affecté, et bien résolu de reparer le mal, dés qu'il en aura le pou-

---

1) Eigenhandig afschrift der Prinses van de brieven van den Minister V. HERTZBERG.

2) De Prinses verzwijgt wat de Pruissische Staatsman vleijends voor haar zelve gezegd had, maar deelt zorgvuldig mede wat VAN DE SPIEGELS eigenliefde streelde.

3) Aan FREDERIK DEN GROOTE.

4) Den Prins van Pruissen, broeder der Gemalin van WILLEM V.

voir. Voici les seuls moyens et partis que je crois possibles et nécessaires jusqu'a cette Epoque; que le P. d'O. s'il ne peut retourner a la Haye, tache au moin de conserver l'exercice du Stadh. dans les 6 autres Prov.; qu'il oppose des représentations et protestations énergiques et bien tournées a la résolution des Etats de Hollande et qu'il tache d'engager la minorité des villes et le Corps des Nobles d'opposer de fortes protestations a la résolution de la majorité soi disant patriotique. C'est peut-être le *moyen d'arrêter et de suspendre l'effet de la funeste résolution.* La lettre du 8 ne contient que la manière dont le R. [1]) s'est expliqué à ses Ministres de Paris et la H. sur l'affaire du comendement. (au premier) *La France nous a trompé, je ne vous écrirai plus sur cette matière.* (au second Il a ajouté) *Il ne reste rien a faire au P. d'O. que de se conserver dans les 6 Prov.* Mr. de H(ERTZBERG) etois toujours dans l'impossibilité de faire prendre une bonne résolution en notre faveur, et attendoit avec impatience une lettre de ma part pour le R. qui reveilleroit ses anciennes bontés pour moi. Enfin sa lettre du 10 dit quelque chose de plus. „Heureusement la scène a tout a fait changé depuis hier, le R.. me fit appeller, me parla confidemment de toutes les affaires de l'Europe et me dit: „les choses vont bien mal en Hollande, la Fr. nous a vilainement trompé." J'accedai a ce sentiment et j'ajoutai que S. M. pourroit peut être encore faire quelque chose pour la maison d'O., si Elle autorisoit Mr. DE THUL. de faire aux Villes dela minorité présente une déclaration propre a les rassurer, a arrêter la fougue des factieux et leurs entreprises ultérieures, ainsi qu'a gagner du tems. Le R.. y consentit dabord. Je dressai tout de suite la dépêche nécessaire pour THUL.: elle fut signé par le R. Je l'envoye aujourd'hui par Estafette a Wesel, et de la par un homme affidé a THUL., qui remettra

1) De Koning.

en meme tems cette dépêche a V. A. R. Elle trouvera ci joint la copie de la depêche que j'envoie a THUL. Elle y verra la déclaration dont on charge ce Ministre. Il se concertera bien avec Vos A. et leurs amis a la Hay. sur la manière et sur le tems de faire usage de cette déclaration. Je sens bien que ce n'est pas le tout, ni beaucoup, pour reparer un aussi grand mal, mais c'est tout ce que j'ai pû faire et obtenir dans l'état présent du R.. Il sent parfaitement le mauvais procedé de la Fr.; il le lui fera sentir aussi, ou d'abord, ou avec le tems, mais son état phisique et politique ne permet aucunement de lui en témoigner son ressentiment d'une manière efficace, sans l'exposer ainsi que les affaires de Holl. a des suites encore plus funestes. Je crois qu'il y aura encore moyen de faire sentir au Ct. de VERGEN [1]) ses torts, et de tirer quelque parti même de sa foiblesse, mais il me faut attendre le tems et les occasions pour y amèner les choses. Comme le R., fait m appeller, je dois abrêger. Il me paroit toujours que le Prince ne peut pas mieux faire, que de faire des représentations convenables et moderées et tacher de conserver l'exercice du Stadh. dans les 6 Prov. et des établir pour cet effet dans une des Villes capitales de la Z. ou de la Fris. J'ai vu la lettre de V. A. R. au R.. et la reponse qui n'est pas plus consolante que cette lettre et quelle recevra après celle-ci. Ceci est terminé par de tristes détails sur la santé du R.. qui est meilleure a certains égards mais qui ne peut se remettre; il paroit par l'ensemble que cela ne peut être long.

---

1) GRAVIER DE VERGENNES, Minister van Buitenlandsche Zaken onder LODEWIJK XVI.

LXVII. Mr. W. VAN OITTERS *de Zoon*, *Lid der Staten-Generaal*, *aan* VAN DE SPIEGEL.

's Hage den 31 *Augustus* 1786.

Hoog WelEGestrenge Heer,

Vernomen hebbende dat er binnen kort een Bode naar Zeeland vertrekt, neme ik de vryheid van deze gelegentheïd te profiteeren om UHoogEdGestr. van myn onderdanig respect te verzekeren, en UHoogEdGestr. eene idée te communiceeren, welke my, by de indispositie van den Heer Griffier FAGEL, is ingevallen, en waarop ik verzoeke U HoogEdGestr. intentie, approbatie, of disaprobatie te mogen weten; of UHoogEdGestr., by aflyvigheid van den tegenwoordigen Heer Griffier van H. H. Mog., (welke reeds nu wederom van een zware verkouwtheid, en wat koorts, byna hersteld is, doch zulke hooge jaaren heeft bereikt, dat zyn HoogEdGestr. ons haast zal moeten abandonneren,) of zegge ik, UHoogEdGestr. alsdan, niet zoude te disponeeren zyn om dien Heer, met adjunctie van desselfs oudste kleynzoon, (of welke de survivance van dat Ampt zoude hebben) op te volgen. Indien UHoogEdGestr. zulks gouteerde, zoude er, verbeelde ik my, ter Generaliteit geen de minste difficulteyt daartegen gevonden worden: deze post is honorabel, en profitabel, en wat zoude UHoogEdGestr. niet een groot nut aan de belangens van onze Republicq konnen toebrengen! het meeste dat te beklagen zoude zyn, is het verlies dat de Provintie van Zeeland door UHoogEdGestr. gewis zoude doen, en zulks zoude alleen (mag ik zeggen) eenigsints konnen versacht worden, indien er middel alsdan was, en men daarvan verzekerd konde

zyn, dat myn Vader UHoogEdGestr. in desselfs actueele post koude en wilde succederen. Want zonder dat, zoude UHoogEdGestr. de Provintie veele ondienst doen van den gewichtigen post te verlaten: nu doodverft men den Heer Ambassadeur BRANTSEN [1]) voor Griffier, en UHoogEdGestr. zoude oneyndig zekerlyk, en met reden, door ieder een geprefereerd worden.

Neeme niet kwalyk dat ik de vryheid gebruikt hebbe UHoogEdGestr. deze myne idee te communiceren; dan vermits UHoogEdGestr., hoope ik, ten vollen bewust zyt, dat ik niets gecacheerd voor UHoogEdGestr. hebbe, en alles durve zeggen wat op myn hart legd, hebbe ik hierin geene swarigheid gemaakt. Ik ben myn Vader dezen avond van het Loo wachtende, alwaar tot noch toe is gebleven, doch vermits zyn sejour aldaar voor de tweedemaal is geprolongeerd geweest, weete ik niet of zyn komst dezen avond zeker zyn zal: de Envoyé van Engeland is thans op het Loo met Mylady HARRIS. [2]) Ik hebbe konnen merken dat myn Vader wel genegentheid zoude hebben om aan de Heer VAN DE PERRE te Brussel te succederen, hetgeen hem beter zoude bevallen als de Commissie te Utrecht, doch ik ben onwetende of UHoogEdGestr. daaromtrent van myn Vader reeds misschien in secretesse geinformeerd zyt; de dood van de Heer VAN DE PERRE heeft my zeer leed gedaan, want dien Heer had vele goede hoedanigheden, zoo het voorkwam, en groote fermeteyt. Het nieuws van hier zal de Heer D'ETUTIERRES [3]) UHoogEdGestr. apparent reeds gecommuniceerd hebben, dus zal ik UHoogEdGestr. eyndelyk

1) Mr. G. BRANTSEN, vroeger Burgemeester van Arnhem, sedert Lid van het Staatsbewind. Verg. het Eerste Deel van deze Verz. bl. 75, 144.

2) *Diaries* II. 221.

3) Misschien wel een bijnaam van den Baron DE LARREY. Zoo wordt hiervoren in de gemeenzame briefwisseling met VAN TEYLINGEN, van den „*Schoolmeester*" gesproken, (bl. 345.)

van deze lange epistel verlossen, en verzekeren van myne gevoelens van eerbied, en attachement waarmede ik ten allen tyde zal betoonen te zyn,

HoogEdele Gestrenge Heer,

UHoogEd.Gestr. onderd. en gehoorz. Dienaar.

W. VAN CITTERS.

PS. Vermits 'er zoo weynig Zeeuwsche Bodens aan myn huys komen vragen, ben ik onwetende, of dezelve niet wel eens vergeten zulks te doen, wanneer zy in 's Hage komen: indien ik UHoogEdGestr. mocht verzoeken hun dat eens en vooral te recommandeeren, zoude ik daardoor dikwyls zekerder, en meer occasie hebben UHoogEdGestr. het een of ander te relateeren.

Zeer verplicht voor het arrangement der Gedeputeerden naar de Vergadering van 10 [1]).

Antwoord van VAN DE SPIEGEL.

Den 3 *Sept.* 1786.

Wel EdelGeboren Heer!

Beantwoordende UWEdg. brief van den 31 Augs., moet ik beginnen met UWEdg. te bedanken voor deszelfs vriendelyke aandenken by de bewuste geleegenheid, — 't is te wenschen, dat dezelve in lang niet exsteeren zal, maar wanneer het geval eens daar ware, en de omstandigheeden waren dan favorabel, zoude het een stuk zyn, dat zeer ernstige reflexie verdiende.

Zoo als de omstandigheden actueel staan, zoude ik er wei-

---

1) De Vergadering der West-Indische Compagnie, te Middelburg belegd 10 September 1786. (State-Notulen, 28 Aug. 1786 fol. 898) Tot de Gedeputeerden derwaarts door H. Ho. Mog. behoorde de Pensionaris van Gouda Mr. H. VAN WYN, — ook tot de zaken der Oost-Indische Comp. verkozen. — (4 Juny 1788)

nige apparentie in zien, schoon gepersuadeerd van de genegenheid van UWEdg. en verscheiden goede Vrinden; want buiten twyfel zou het overgenomen worden, en dan is het ligt vooruit te zien, dat de Heeren van de praeponderante party [1]) wel zorgen zullen, dat er iemand van de haaren inkomt, en den rok te keeren voor een zaak van dien aart, valt niet in myne denkwyze, al was het voor een Koningryk: *tanti poenitere non emo:* — hier by komt, dat men *hier* ook zeer verzekerd zou moeten zyn, hoe de bakens staan, voor dat men iets toonbaars begint; want ik ben verzekerd, dat hemel en aarde zou bewoogen worden, om de natuurlyke opvolging niet te interrumpeeren.

Dit zyn omstandigheden *van de zaak*, en wanneer die zig applaneerden, zouden er waarlyk nog zeer veel omstandigheden van myn persoon in consideratie koomen, waar op ik den raad van goede Vrinden zoude moeten inneemen, met meenigvuldige informatien van differente soort.

Ten aanzien van de Commissie naar Brussel, verzoek ik te mogen weeten, of die Heer van wien UwEd.G. schryft daar op gesteld is, dan zal ik rond zien, en cordaat schryven hoe het staat — ik heb wel liefhebbers gevonden, maar zou er niet gaarn een keuken of pleisierpost van maaken, en daarom had ik my reeds aan L(AMBRECHTSEN) geëxpliceerd om niet te remplaceeren, egter zoo dat ik het noodig oordeelde, indien er een goed man te vinden was.

Ik zal niet nalaaten onze Zeeuwsche Boden wederom strict te recommandeeren by UWE. te gaan vraagen; doch sedert eenigen tyd zyn er weinig reizen geweest.

Ik heb van Mynheer uw Vader een brief van 't Loo gehadt, dien ik niet beantwoord heb omdat de Heer Hoogballiu [2]) my telkens zeide, dat hy zyne Ed. hier wagtende

1) Holland.

2) Mr. C. KIEN VAN CITTERS, Hoog Balliuw en Rentmeester-Generaal van Zeeland, bewesten Schelde.

was: indien Z.E. in den Hage is verzoek ik hem van myn respect te verzekeren, als ook Mevrouw VAN CITTERS, en te gelooven dat ik bestendig blyve. 1)

LXVIII. *De Prinses aan* VAN DE SPIEGEL. *Loo le 29 d'Aout* 1786. 1)

Je reçois à l'instant votre lettre Monsieur, et je profite d'abord d'une bonne occasion pour faire parvenir demain ma reponse a la Haye; vous excuserez si elle est un peu confuse car il me reste peu de tems, et il y a nombre d'objets sur lesquels je desire vous entretenir. Mr. DE LYNDEN est à la Diète, dont l'ouverture s'est faite aujourd'hui a Zutphen, je lui envoyerai la piéce que vous voulez bien me communiquer, par une occasion sûre, et le prierai de la présenter au Pr(ince) comme s'il l'avoit reçu de vous directement; cette piéce me paroit exellënte, et la conduite des Patriotes non seulement autorise une telle démarche, mais y oblige même, si on veut sauver le païs; je ne doute point que Mr. DE HEMMEN ne l'aprouve, et je le prierai d'en écrire à Mr. V. T(EYLINGEN) selon que vous le souhaité; je m'imagine qu'il sera moins dificile que cy-devant d'engager le plus grand nombre des Régens, qui pensent bien à signer un tel écrit, du moin à en juger des dispositions de plusieurs de ceux qui sembloient il n'y a pas longtems pousser le scrupule à l'excès, et qui maintenant ouvrent les yeux et voyent la nécessité d'employer des remédes prompts aux dangers éminens qui nous menacent. Je suis bien fachée, Monsieur, de devoir vous repondre que le Prince garde toujours un silence parfait sur votre lettre: cependant il est impossible qu'il ne l'ait pas lu (sic), et je suis persuadée

1) Minuut.

2) „Reçu le 7 Sept."

que vous y avez presenté des verités utiles avec toute la délicatesse requise; comme nous sommes sensé (sic) ignorer que cette lettre existe, personne ne peut toucher cette corde, mais si elle renferme quelque article qui exige reponse, ainsi que je crois le comprendre par ce que vous me dite qu'il y est aussi question des opérations concernant le plan que le Prince avoit aprouvé, j'ose vous donner en considération si vous ne pourriez pas revenir à la charge en insistant sur la nécessité d'une reponse à cet égard, et d'une prompte détermination, sans faire mention du reste de votre lettre que fort en passant; *peut-être* cela engagerat-il le Prince à reprendre cet objet, et qu'un second examen sera plus favorable que le premier ne semble avoir été. — Je vous suis bien obligée Monsieur de ce-que vous me dites sur la mort du Roi mon Oncle [1]) et sur l'avenement de mon frère au Trône; cet evénement quoique attendu m'a vivement touchée; je serois l'ingratitude meme si je pouvois perdre le souvenir des bontés du Roi qui m'a tenu lieu de Père. Mr. DE H(ERTZBERG) me marque qu'il a été grand jusqu'au dernier moment. Mon frère a commencé son Régne par me renouveller les assurances les plus positives et les plus tendres de son amitié et de l'intérêt qu'il prenoit a nous, *je puis vous confier* qu'il est allé plus loin et que deja il a fait réitêrer des représentations energiques à la Cour de France, et qu'il desire que nous lui indiquions les moyens de nous être vraiment utile. J'ai deja fait passer des informations aussi exactes qu'il m'a été possible de la situation, et quelques *idées* qui m'ont en partie été supédité sur ce qu'on pourroit essayer; j'ai promis un plan plus détaillé lorsque Mr. DE GUESAU (qui m'a anoncé la mort du Roi et qui est allé ensuite pour la meme commission en Angleterre) repasseroit ici; ce sera dans 10 ou 15 jours. Le Prince voudroit auparavant ras-

1) FREDERIK de Groote was den 17 Augustus 1786 overleden.

sembler quelques personnes de confiance et recueillir les avis sur ce qu'il y auroit moyen de faire; je crois que la proposition d'y assister vous sera faite par Mr. DE BLITTERSWYK. Demain Mr. DE HEMMEN a été chargé d'en écrire à son cousin pour lui demander si vous ne voudriez prendre votre route par Loo en retournant à la Haye, et si lui vouloit alors aussi se rendre ici; je serais bien charmée, Monsieur, si vous pouviez l'arranger, et peut-être alors que de bouche vous pourriez amener ce que votre lettre n'a pue faire. En attendant les patriotes poussent leur pointe et nous sommes à la veille de moments bien critiques. Vous saurez que non seulement la Hollande vient de défendre au Pr(ince) d'employer leurs trouppes contre Elburg et Hattem, et en general dans toute dispute entre les Regens et les Bourgeois, mais qu'en meme tems ils ont donné un Ordre pareil aux Chefs de tous les Corps sur leur repartition, conçu dans les termes les plus forts; comme cela est arrivé la veille de la Diéte, qu'il y avoit des mesures arretées *sous main* avec les premiers et les plus acrédités de cette Province qui étoient indispensables pour le maintien de l'ordre, le Prince a fait subitement changer de garnison à presque tout ce qu'il y avoit de trouppes sur la repartition de Hollande en Gueldre, qui seront remplacées par d'autres; demain il sera decidé à la Diéte des mesures que l'on prendra pour ces deux petites villes, et les Etats d'Utrecht qui s'assemblent demain à Amersfort, feront apparament dans peu aussi parler d'eux; je supose que tout cela donnera de l'humeur à la Hollande et produira de nouvelles menaces et violences. Mr. et Md. HA(RRIS) sont ici, il n'a pas de nouvelles de chez lui [1]) depuis la mort du Roi, mais en attend incessament, il est rempli d'espérances. Je n'est pas le tems d'en dire davantage. Je ne cesserois d'être avec tous les sentimens

1) De Britsche Gezant had nog geene depêches ontvangen.

d'Estime et de reconnoissance que vous me connoissé Monsieur, et que vous merité si bien. W.

Je suis tres fachée de la perte que vous avez faite de Mr. V. D. PERRE.

Ayant apris que le Bode qui a porté la nomination retourne incessament, je préferé de vous envoyer ma lettre par cette voye, sous l'envelope de Mr. TOLLIUS 1), Mr. DE HEMMEN étant absent. Je vous en ai adressé une sous la même enveloppe (si je ne me trompe) le 15 ou 16 de ce mois, elle est allée par une occasion qu'on croyoit sure; j'espére Monsieur, qu'elle vous sera bien parvenue.

Du 2 Sept 86.

Il y a un singulier guignon avec mes lettres, celle-ci a manqué le Bode et vous parvient par la poste, par un canal dont TOLL(IUS) repond. Si je l'envoie aprésent par la Haye, elle promenera encore plus longtems, ainsi je préferé ceci; ce n'est pas ma faute qu'elle ne vous ai pas parvenue plutot, mais celle du Bode. Je n'est *osée* l'envoyer sous le couvert de Mlle. DE LYNDEN parce qu'on avoit fait des remarques de ce que vous aviez mis sur l'adresse à son Père qu'Elle étoit priée de l'ouvrir en son absence. Le sort de ma derniere lettre commence beaucoup à m'inquiéter, je desire d'en apprendre bientôt des nouvelles.

Vous aurez peut-être deja apris, Monsieur, que les Etats de Gueldre ont pris la resolution d'envoyer des trouppes à Hattem et Elbourg; elle a été arrétée par les 3 Quartiers, le Prince a reçu l'ordre, et les trouppes sont en marche actuellement; l'expedition devoit se faire demain, mais la cavallerie de Zutphen et l'artillerie qui devoient arriver ici ce matin, n'y sont pas ce soir; on a aucune nouvelle de Zutphen, ce qui donne quelque iuquietude parce qu'on sait qu'il y a eu des

---

1) Mr. HERM. TOLLIUS, Gouverneur der jonge Prinsen, zonen van den Stadhouder.

difficultés de la part des paysans pour le transport de l'artillerie, et sans canon il est impossible de l'entreprendre. Cette résolution semble avoir faite une grande sensation parmi les soi-disant patriotes; c'est en Overissel surtout qu'elle se manifeste; les 3 Villes [1]) ont d'abord écrite chacune séparément aux États et au Prince et aujourd'hui à elles 3 reunies pour les dissuader de cette démarche, et proposer la mediation de leur Province, dont jusqu'ici à la vérité les États ne sont pas assemblés. Mr. ROUSE [2]) semble execivement affecté de tout ceci, il prévoit des massacres horribles et une guerre civile formelle; il est vrai que les Vrycorps d'Overissel sont déjà marché vers ces deux villes et qu'on y fait des préparatifs extraordinaires pour la défense; Mr. ROUSE a écrit des lettres très pathétiques au Prince qui est resté ferme dans ce que son devoir lui prescrivoit vis à vis des Etats de Gueldre: il est à espérer que ceux-ci conserveront aussi cette fermeté, car sils retiroient leur resolution, tout seroit dit. En Utrecht ils sont aussi décidé à faire entrer des trouppes, mais ils ont jugé plus prudent de n'en prendre la résolution que lorsque les moyens seroient concertés ici sous main; cela a été examiné: il y a de grandes dificultés: on a été obligé de le remettre jusqu' à ce que les mesures en Gueldre auront eu le succés desiré; ceci me paroit de la derniere conséquence. Dieu veuille que l'issue en soit favorable! Mr. DE HEMMEN a beaucoup gouté votre projet, Monsieur, et l'a envoyé au Prince, qui ne l'a pas rejetté, mais qui le trouvoit trop délicat pour se decider sur le champ. Mr. DE HEMMEN a jugé à propos de le faire lire aussi en confidence à Mr. VATEBINDER, qui avoit plusieures considérations là-dessus; il vous les detaillera lui même, je ne puis nier qu'elles nous ont parru

1) Deventer, Kampen en Zwolle.

2) LUCAS GYSBERT ROUSE, Burgemeester te Zwolle, overleden 3 Nov. 1797. SCHELTEMA, *Staatk. Nederl.* in V.

de conséquence, vous en jugerez le mieux. J'aprens aujourd'hui de B(erlin) que mon fr. 1) a eu égard à mes réflexions et envoyera ici incessament une personne de poid et de confiance pour tacher de raprocher les esprits; je me flate que le choix sera bon, mais je ne connoit pas la personne. Cette circonstance me fait toujours desirer de plus en plus de vous voir ici auparavant; toutefois Monsieur, si cela ne vous ai (sic) pas désagréable, et si vous pouvez aisement l'arranger, car je serai bien fachée de vous causer par ma faute la moindre peine. Le désordre de cette lettre a grand besoin de votre indulgence.

Le 3 Sept. — Les Etats de Gueldre restent fermes, et l'expedition se fera demain à la pointe du jour, malgré toutes les menaces et les mouvemens des patriotes.

LXIX. *Travail de la Besogne personelle* 2). — *Replique au Mémoire de France précedent.*

Une considération bien importante dans les circonstances actuelles de la République, et d'un présage bien favorable pour l'avenir, est, sans doute, la conformité des principes entre les principaux Membres de son Gouvernement, et les Ministres du Roi de France, son Auguste Allié et confederé.

Cette conformité si encourageante pour le Parti Gallo-Batave l'a surtout singuliérement frappée dans le Mémoire ministeriel datté *six Juillet* 1786, sous le titre de *Resultat des Memoires respectifs remis par Monsieur Le Rhingrave, ou qui lui ont été remis.* Ainsi c'est avec la plus grande satis-

1) „Mon frère," de nieuwe Koning van Pruissen, FREDERIK WILLEM II.

2) Leden van dit Besogne zullen de Pensionarissen van Dordrecht, Amsterdam, Gouda en Rotterdam geweest zyn, DE GYSELAAR, VAN BERCKEL, VAN WYN en NEDERBURGH; vroeger ook de Secretaris van Alkmaar BYSER. Z. Resol. van Holland 1 December 1786; Zeeuwsche State-Notulen 8 Mei en 11 December 1786 (fol. 757).

faction, que les Membres prépondérans de notre Gouvernement ont remarqué dans ce Mémoire Ministériel, que les Bases posées par la France pour établir l'unanimité des mesures à prendre sur les affaires des Indes-Orientales, sont précisément les mêmes que la Republique avoit préparées dans son sein pour parvenir à co-operer efficacément au bien commun entre les deux Puissances alliées.

La vérité est une; et la lumière éclairant d'un seul et même trait tous les bons esprits, il était de sa nature, qu'elle présentât aux deux Ministères le même objet dans le même point de vue: ainsi de part et d'autre 1°. La retrocession à faire par la Compagnie au Gouvernement de la Protection militaire des Etablissements Orientaux compris actuellement dans son Privilége. 2°. l'Etablissement d'une Commission militaire à créer en Hollande, pour régler et diriger les affaires de l'Inde, sont les deux Bases requises pour la solidité de l'Edifice projetté.

Le Parti Gallo-Batave, frappé de l'evidence de ces principes avant que le Ministère Français les eût appuyés de son assentiment qui en confirme la justesse, s'est livré tout entier, depuis l'Epoque de l'alliance, au soin de préparer ces deux Bases et à l'espoir de les présenter toutes posées à Sa Majesté [1]), pour lui epargner les details fastidieux de l'excavation préalable. Le Travail principal pour opérer cette excavation, d'une manière aussi large et profonde qu'elle a besoin de l'être, était l'extirpation radicale de l'influence Stadthouderienne, sur la Compagnie des Indes.

L'anglomanie reconnuë du Prince, et de sa Faction, dont le premier axiôme en Politique est de soigner que dans aucun cas la Republique ne soit à l'abri d'une aggression Britannique, avoit demontré la necessité de soustraire cette Compagnie à un ascendant si dangereux pour nos

1) Lodewyk XVI.

Possessions Orientales: or, comme l'Influence Stadhoudérienne sur cette Partie de l'administration y est exercée par le ministère du Sieur BOERS, Avocat de la Compagnie, et créature du Prince, [1]) c'était precisément cet Instrument d'iniquité qu'il s'agissait de briser, ou du moins d'affaiblir au point que son ressort ne puisse plus désormais contrarier ni retarder les mouvemens de la Machine, qui sera organisée conjointement par la France et par la République; à cette fin, le Parti Gallo-Batave avait imaginé l'expedient d'ériger un cinquième Departement dans la Chambre d'Amsterdam. Ce nouveau Departement composé d'un petit nombre de Membres éclairés et bien intentionés, etaït destiné à remplir les plus importantes Fonctions qui jusqu'alors avaient été attribuées à cet Avocat de la Compagnie: et cette espèce de Comité secret avait été placé dans la Chambre d'Amsterdam, pour augmenter l'Influënce Patriotique de cette Chambre sur les autres Chambres ses co-associées, à fin de lui donner la Préponderance sur celles de ces Chambres, qui se montreraient trop opiniâtrement devouées aux insinuations du Stadhouder. On obtint, dés le commencement de cette année 1786, la sanction légale des Etats-Generaux pour ce Departement, qui fut assermenté auprès de Leurs Hautes Puissances; mais pour contrarier ces vuës salutaires inspirées par le zéle Patriotique en faveur de la cause commune, entre la France et la Republique aux Indes-Orientales, le Stadhouder s'est hâté de semer à pleines mains tous les moyens de séduction et de corruption en son Pouvoir. En Zelande, il a reussi à aliener la Chambre de Middelbourg, et à susciter l'opposition de cette Province contre l'Etablissement de notre cinquieme Departe-

1) Mr. F. W. BOERS, Eerste Advocaat der O I. Comp. die zich in 1782 voor de zaken dier Comp. te Parys had opgehouden. (RENDORP, *Memorien* II. 182—189) Zyn mede-Gedeputeerde was de Zeeuw Mr. P. E. VAN DE PERRE. Zy hadden regelregt met het Fransche Ministerie gehandeld.

ment; opposition, qui dans ce moment arrête la végétation des Fruits que nous étions prés de recueillir de cette nouvelle Branche de l'Administration. — De notre coté, pour obvier à l'inconvénient le plus urgent de cette contrarieté, dejà la Commission, établie par les Etats-Generaux pour l'examen de l'Etat général de Defense de la Republique, vient d'étre mise en Possession de l'examen de l'Etat particulier de défense des Colonies. Par les communications officiellement faites, il conste que nous avons actuellement aux Indes-Orientales un nombre effectif de dix mille Hommes de Troupes Europeënnes en etat de servir, moyenant une meilleure Formation et discipline à etablir par un nouveau Corps d'Officiers experimentés et capables de les commander: ce nombre actuellement effectif de Troupes, qu'il ne s'agit que de mieux organiser, et qu'on se propose d'augmenter jusqu'à douze mille, est constaté par les Listes annexées à ce Memoire. Tous les autres objets rélatifs à la Défensé des Colonies Orientales seront incessament examinés avec soin; et la Republique en donnera semblable communication à Sa Majesté.

Mais dans l'Etat actuel des choses, le Parti attaché à la France éprouve des obtacles qui retardent sa marche pour le moment, par la raison connuë des Poids et contrepoids qui font mouvoir notre Constitution. Ces obstacles seroient facilement renversés, si Sa Majesté daignât se prêter à la priere qui lui a été addressée de donner impulsion et levier à nos Efforts, en mettant entre les mains de son Ambassadeur, une Instruction tendante à demander officiellement communication de notre Etat de Défense dans l'Inde, et l'etablissement d'un concert de système, au moyen d'un Comité secret nommé par l'Etat, ou par la Compagnie Elle même, pis-aller qui pourroit encore atteindre le but indispensable de rendre impénétrable à l'Angleterre le système qui auroit été combiné entre les deux Puissances. Au moyen

de cette Impulsion Royale, incontestablement autorisée par l'article dixième du Traité d'Alliance, et dont le mouvement sera accéléré par tous les Efforts du Parti Patriotique, toute mesure de procrastination seroit deconcertée, et tous les Points du concert à établir pourroient être immediatement determinés. L'Envoy d'une Frégate aux Indes pour y porter des Inspecteurs, pourroit être considéré comme indifférent, et certainement il ne retarderoit point les Resolutions sous le prétexte de deliberer sur les Rapports des Inspecteurs. On marcheroit au but par le plus court; et notre zéle pour la Patrie, combiné avec la Protection du Roi mettroit entre les mains de Sa Majesté tous nos moyens possibles de concourir à l'Exécution de ces glorieux desseins pour le bien de la cause commune.

Sans doute, il est déplorable qu'un Tableau si flatteur pour les espérances de notre Patrie ne soit encore pour elle qu'une perspective distante, tant que le Parti Gallo-Batave, n'aura pas pris le dessus du Parti de l'opposition. Il est vrai, qu'il resulte de la comparaison des calculs, entre les Efforts et les resistances, un espoir très fondé d'obtenir la Fin de la contestation avant la Fin de cette année 1786; mais toujours est-il vrai, que ce ne sera pas sans perdre dans les convulsions qui agitent la Republique, un tems précieux que nous voudrions consacrer tout entier à meriter l'affection du Monarque, par des Preuves directes de notre attachement à sa Personne et de notre devouëment à concourir en bons Alliés à l'Exécution des Plans conçus par sa sagesse et ordonnés par sa Politique.

Le Memoire çi-annexé mettra sous les yeux du Ministre du Roi l'Etat actuel au vrai de l'Intérieur de notre Patrie. Les bonnes intentions de ce Seigneur 1) nous sont trop connuës par des Précédens chers à notre Reconnaissance, pour

1) Van den Gezant Hertog DE LA VAUGUYON.

ne pas exciter en nous la plus ferme confiance en ses bons offices auprès de Sa Majesté, pour en obtenir l'impulsion requisė et vraiment nécessaire dans les circonstances présentes, aux fins d'effectuer ce qui est d'interêt commun entre le Roi et la Republique.

LXX. *Note ministerielle, sur l'article dixième du Traitė d'Alliance entre la France et la Republique des Provinces-Unies.*

ARTICLE DIXIÈME.

„Les deux Parties contractantes, dans la vue de remplir efficacement les engagemens qui sont l'objet du present Traité, s'obligent d'entretenir en tout Tems leurs Forces en bon Etat; et elles auront la Faculté de se demander reciproquement tous les Eclaircissemens qu'elles pourront desirer à cet egard: Elles se confieront egalement l'Etat de Defense, où se trouveront leurs Etablissemens militaires et concerteront entre elles les moyens d'y pourvoir."

En vertu de cet article du Traité, le Roi fait notifier à Leurs Hautes Puissances par son Ambassadeur, que de pressans motifs ont excité sa sollicitude sur l'Etat de Défense où les Possessions de la République aux Indes-Orientales peuvent se trouver en cas de Guerre.

Les Officiers de terre et de mer de Sa Majesté recemment arrivés de l'Inde en France s'accordent unanimement à representer, comme presque nul, l'Etat actuel de Défense dans les divers Etablissemens Hollandois, qu'ils ont eu occasion d'observer.

Fortifications insuffisantes pour être mal entenduës ou mal entretenuës, Artillerie incomplette ou hors de service, disette de munitions, mauvaise qualité de Troupes mal

choisies, indisciplinées, indisciplinables par des Officiers sans Talens, sans Emulation, sans Consideration.

Tel est le resultat des divers Rapports faits par des Hommes expérimentés, et d'une bonne Foi reconnue.

Pour prévenir les conséquences funestes — en cas de Guerre, d'une negligence si dangereuse, le Roi charge son Ambassadeur de demander à la Republique — 1°. Un Eclaircissement sur tous les Points de son Etat actuel de Défense aux Indes-Orientales. — 2°. Une prompte correction des vices reconnus dans le système actuel: 3°. L'Etablissement d'un concert de Défense dans l'Inde entre la France et la Republique, en cas de Guerre.

PREMIER POINT.

L'Eclaircissement demandé au nom du Roi par son Ambassadeur doit comprendre l'Etat des Places fortes, et la nature de leur importance, en distinguant les constructions exécutées de celles qui ne sont encore qu'en projet; celles qui sont dans leur integrité, de celles qui exigent reparation, ou accroissement; l'Artillerie et les munitions necessaires à leur Défense; l'existence effective de ces machines de guerre, et les Besoins de supplément; la quotité des Garnisons au complet, effectives et à augmenter: les Facilités locales d'approvisionnement de vivres; les Alliances relatives et l'utilité qu'on peut s'en promettre par des Traités faits ou à faire: la nature des Terreins et lieux adjacens, dont la connoissance entre pour beaucoup dans un systême raisonné d'opérations militaires; enfin un calcul exact des sommes attribuées annuellement à l'entretien de toutes ces places, de leurs arsenaux, Garnisons nationales et indigènes; approvisionnement de toute espèce.

SECOND POINT.

La correction des vices actuels peut encore s'operer à

tems par un prompt Envoy de Commissaires dans l'Inde doués de Talens necessaires pour les reconnoitre, et munis de pouvoir suffisant pour les extirper. La Reforme dans les Troupes, est surtout un objet indispensable qui paroit ne pouvoir s'opérer efficacement, qu'en assimilant ces Troupes à celles de l'Etat par une nouvelle formation, qui les assujettirait à la Discipline établie dans l'armée de la Republique. Ces Troupes désormais à la charge de l'Etat, prendraient rang dans son armée, et un nouvel esprit sous le Commandement d'Officiers choisis, pour le leur inspirer.

TROISIÈME POINT.

L'établissement d'un concert de Defense dans l'Inde, entre la France et la Republique, exigeant le plus profond secret sur la majeure Partie des mesures à concerter pendant la Paix, pour le cas de Guerre, le Roi désire que la République de son coté en confie le soin à un Comité secret, analogue à la Constitution de l'Etat, et composé d'un petit nombre de Membres choisis par Elle pour rediger et sanctionner de Sa Part le systême commun de defense qui sera adopté. Tous les objets relatifs à la conservation des possessions Orientales doivent être attribués privativement au dit Comité secret, sous telle dependance des Etats-Généraux, qui lui seroit fixée à titre de Ministère unique de la République dans ce departement.

LXXI. *Note de la Besogne Personelle relative au troisieme Point de la Note ministerielle.*

L'article premier du Reglement, qui constitue le cinquieme Departement de la Chambre d'Amsterdam dans la direction de la Compagnie des Indes-Orientales, sous la denomination de *departement pour les affaires de l'Inde*, pourroit seulement servir de Base à l'Edifice projetté d'un Comité secret,

si les articles posterieurs auxquels le premier article renvoye l'indication des fonctions de ce cinquième Departement ne concouraient pas, chacun en lui même, et tous ensemble, à établir la trop dangereuse publicité de mesures et Resolutions à prendre pour les dites affaires de l'Inde dans l'état present des choses relatives à la Republique, considéré soit à part, soit dans sa coalition avec la France, pour tous les objets de Défense commune et reciproque aux Indes-Orientales.

Or, l'Intérêt de la chose en elle même et le voeu de la France exigent le secret le plus impénétrable pour assurer le succès des mesures à concerter et des Projets à executer [1]).

Donc le cinquième Departement dans les termes de son établissement, non seulement n'est pas propre à remplir le But qu'on se propose, mais au contraire il fourmille d'Inconveniens tendans à détruire la fin par les moyens.

PREUVES.

Le cinquième Departement, quoique choisi par les Etats-Generaux et assermenté à Leurs Hautes Puissances par l'article quatrième, est tenu par les Articles suivans, de preparer toute Besogne pour les Délibérations des quatre autres Departemens de la Chambre d'Amsterdam, laquelle chambre doit en conférer avec toutes les autres chambres de la Republique, et en déterminer à l'Assemblée des dix-sept à la Haye: marche découverte qui établit la Publicité destructive du secret, qui est la condition *sine quâ non* des succès désirés.

A l'appui de cette observation, on peut citer ce qui arriva en 1764 dans un cas non-seulement semblable, mais qui, à beaucoup d'égards, etoit le même. Le Ministre de France Duc DE CHOISEUL, frappé de l'identité d'Interets entre la France et la Republique aux Indes-Orientales, contre les

1) Z. hierby de *Geschiedenis der Diplomatie van de Bataafsche Republiek* (Utrecht 1868) I. 150—152 (mededeelingen van 1785 uit het Ryks-Archief.)

Projets apparens et réalisés depuis en grande partie, par l'Angleterre, avoit envoyé et accredité un homme versé dans ces matières auprès de feu l'Avocat de la Compagnie de Hollande, VAN DER HOOP, pour faire agréer à cette Compagnie un concert de mesures à prendre pour s'opposer aux Projets de l'Angleterre dans l'Inde pendant la Paix, et préparer les moyens d'y faire promptement retrograder cette Puissance, dès l'ouverture d'une nouvelle guerre. — L'Avocat VAN DER HOOP, s'étant associé un Mr. HOPE, directeur de la Compagnie, pour examiner le Memoire du Ministre Français, donne pour reponse, que, quoique le plan proposé fût tout ce qu'on pouvoit imaginer et adopter de mieux pour les Interets de la Compagnie Hollandoise, la Forme de sa Constitution la rendait invinciblement inhabile à coopérer efficacement à obtenir la Fin proposée; soit à cause de la multiplicité des suffrages à recueillir, soit à cause de la division et contradiction entre les votans partagés en deux Factions, savoir, la Faction Républicaine et la Faction Angloise. Il ajouta que même au cas que la première pût s'assurer de la majorité pour fixer la Resolution, la minorité ferait échouer l'Execution par une simple révélation à l'Angleterre d'un système, qui sans la certitude du secret, ne serait jamais qu'une chimère.

Les choses sont à cet egard dans le meme etat aujourd-hui: on peut même dire que la circonstance actuelle est encore plus critique. La situation precaire du Stadhouder lui a sugéré la pernicieuse Politique de renforcer les Divisions dans la République: Il y verse journellement à pleines mains, tous les moyens de corruption en son Pouvoir; Dons, Promesses, caresses, menaces d'Intervention Etrangère, sont adaptés aux circonstances et aux individus. La Venalité, les Esperances, les craintes tiennent tous en fermentation. — De cet état de choses que peut-il résulter?

1°. Ou le Prince triomphera du Parti contraire et dès

lors l'Alliance de la République avec la France est detruite dans sa cause.

2°. Ou le Prince et le Parti contraire se balançant réciproquement, l'anglomanie connuë du Stadthouder rendra cette allianee inutile à la France dans ses effets.

3°. Ce qui est à désirer, le Prince, borné aux Fonctions qui lui sont attribuées par la Constitution primitive, denué de tout pouvoir arbitraire ou prépondérant, ne pourra s'opposer aux Resolutions du Gouvernement, ni en éluder ou traverser l'Execution.

Or, cet unique remède ne peut-être appliqué aux maux qui nous affligent à present, et à ceux qui nous menacent ultérieurement, si la France ne cesse promptement d'exiger de notre déférence pour ses conseils, des ménagemens envers ce Prince que nous devons reprimer; à Fin de parvenir à devenir des alliés vraiment utiles au Monarque généreux, duquel nous desirons reconnaitre efficacement les premiers bienfaits, et en mériter de nouveaux.

LXXII. *Prins* WILLEM V *aan* VAN DE SPIEGEL [1]).

Wel Edele Gestrenge Heer,

Ik hebbe niet voor heeden ontvangen UWEd. Missive van den 7de deezer. Nimmer ben ik meer verwondert geweest als van te zien de invloed die de Provintie van Hollant in die van Zeelant heeft weeten te herwinnen. Ik hadde gedacht dat de Orders by Hollant gesteld als betaels-Heeren in Zeelant gantsch niet gesmaekt zouden hebben en dat Ik eene requisitie zoude ontvangen hebben om het Regiment van HOUSTOUN uit Zeelant te doen marcheeren en te doen remplaceeren door een der Zeeuwsche Regimenten.

1) Geheel eigenhandig.

Waertoe Haer Edele Mogende my volvaerdig zouden hebben gevonden, terwyl Ik oordeele verplicht te zyn om zooveel in my is mede te werken opdat de Rust en goede Order in de Provintien en Steeden werde geconserveert en dat de Heeren Staeten by hunne wettige Authoriteit en Oppergezag werden gemaintineerd. Ik ben ook zeer geëloigneert van te willen door kracht van wapenen de stemme des volks smooren, zy mag zich zeeker laeten hooren en wanneer zy ietwes billiks vraegen, is het de plicht van goede Regenten om daeraen te defereeren. Maer dit is gantsch niet het geval in Hattem en Elburg geweest. In die stadt heeft de President-Burgemeester RAUWENHOF .kunnen goedvinden ziende dat de Meerderheit van de Magistraet niet van zyn sentiment was, om de Gemeenslieden in de Vergadering te doen koomen en met zyn stem, die van de Burgemeester SELS en eenige Gemeenslieden in die Vergadering te concludeeren om te weigeren het doen eener Publicatie van de Heeren Staeten. Het Hof die in absentie der Heeren Staeten volgens de Constitutie deezer Provintie de Souverein representeerd, kennisse krygende van de Momboirs dat die Publicatie te Elburg niet was geschiet, heeft aan Burgemeesteren, Scheepenen en Raeden der gem. Stad geschreeven om zich te informeeren of die Publicatie geschiet was en zoo neen, waerom niet. Hierop heeft den Burgemeester RAUWENHOF goedgevonden die Missive in zyn zak te houden, te gaen na de Vergaderinge die te Amsterdam by 79 geconfedereerde Regenten gehouden werd 1), en heeft vervolgens de Gemeenslieden wederom geconvoceert om te delibereeren over 's Hoves Missive, en heeft dus in een Vergadering aan wie voorsz. Missive niet was geadresseert de zaek gebracht; aldaer wederom met de Burgemeester SELS en de Gemeenslieden die

---

1) Zie hiervoren bl. 511 volgg. de *Acte van onderlinge Verbintenisse*, enz.; en voorts HERM. TOLLIUS, *Staatk. Geschriften*, Iste Deel, bl. 40 volgg.

van zyn hand afvliegen, geconcludeert een aller choquantst antwoort aen den Hove. De Meerderheit van de Magistraet heeft apart bericht en aen den Hove kennisse gegeven, van alle de Informaliteiten die in hunne Stad plaetse hadden; het Hof heeft zulks ter kennisse van de Heeren Staeten gebracht. Te Hattem is over de Electie van Regenten een different geweest. Ik hebbe geen stof kunnen vinden om ter vervullinge van de 2 vacatures in de Regeeringe te brengen; een zekere DAENDELS die bekent is voor een groot Oproermaker wilde daer in de Regeeringe koomen, hetgeene my zeer afgeraeden is. Toen hebbe ik eindelyk aangesteld eenen MEYLINK Gemeensman dier stad en eenen DINCKGREEVE, op wiens qualificatie niets te zeggen viel, als zynde een geboore Burger dier stad. Hy hadde onder de Garde du Corps gedient, doch hadde zyne Demissie genoomen: zoo ik andere subjecten hadde kunnen vinden, zoude ik lievst niet een myner Garde du Corps tot Burgemeester hebben aengesteld. — De Eerstgemelde heeft bedankt, de Tweede heeft tot den Eed niet kunnen worden geadmitteerd, vermits hem *manu armata* de toegang tot het Stadhuis is belet. Toen hebben eenige misleide burgers door de meergemelde DAENDELS verleit goedgevonden aen zich te willen trekken de Magistraetsbestellinge en de vacante plaetzen door het Volk te doen begeeven, die daertoe volgens 's Lands Constitutie geensints bevoegt was, en hebben daer een oploop gedaen zoodat alle order in die Stad een einde hadde genomen. Zy hebben by den aenvang van de Landsdag een allerinsolentste Missive aan de Heeren Staeten geschreeven, die my toen hebben aengeschreven om Garnisoen in die beide Steeden te besorgen onder een bequaem Commandant; denzelven te gelasten om ingevalle van tegenstand geweld met geweld te keeren, zynde de intentie om het Hof na die Steeden te zenden om onderzoek te doen na het voorgevallene aldaer, en daer omtrent recht te doen, onvermin-

dert de Jurisdictie dier Steeden. Deze last krygende hebbe ik ze moeten als Capitein-Generaal deezer Provintie naer koomen, en Goddank is te Hattem niet tegenstaende van weerskanten gevuurt is, niemant omgekoomen en te Elburg is het Garnisoen met open armen door de meeste Burgers ontvangen die zeer verheugt waeren van te zyn verlost van de Dwingelandy der Vrycorporisten die na die Steeden gewapent waeren getrokken op het Territoir der Heeren Staeten van Gelderlant zonder derzelver consent. Daer zyn geene andere Troupes door my geëmployeert tot die Expeditie van de Zeeuwsche Repartitie dan een Detachement Artilleristen van de Compagnie van den Capitein MULLER, en ik gelove dat U met my begrypen zal, dat ik als Capitein-Generael van Gelderlant niet anders handelen kon. Omtrent Utrecht is noch niet geresolveert ietwes tegen de Stad te onderneemen, maer de Heeren Staeten die zich niet meer veilig in Utrecht reekenden, hebben goedgevonden te vergaderen tot Amersfoort; de Stad of om beter te zeggen diegeenen die zich thans zonder wettigen titel qualificeeren als Vroedschappen van Utrecht, protesteeren daertegen, maeken zich meester van 's Lands cas en zoo men zegt ontbieden zy Troupes uit Hollant zonder Consent der Heeren Staeten hunner Provintie. De Staeten hebben verlangt tot hunne veiligheit een Bataillon meer te Amersfoort te leggen: heeden hebbe ik een requisitie ontvangen om ter hunner beveiliginge, de drie Regimenten ter repartitie hunner Provintie in de stad Rheenen en eenige dorpen te doen plaetsen, alsmede een Regiment Cavallerye, en voorts hebben wy om Artillerye en Artilleristen gevraegt ter beveiliging van Amersfoort. Ik hadde niet gedacht dat de Heeren van Zeelant niet gaerne zouden zien dat de Troupes van den Staet tot het stillen van oproeren wierden gebruikt na het voorgevallene in Walcheren in 1775 en 1778; en daerom toen de Heeren Staeten van Hollant derzelver repartitie buiten staet

stelde om te ageeren en hun belettede hun Eed van getrouwigheit te houden aen den Territoriaele Souverein der Provintie waer zy in Garnisoen waeren, hebbe ik gemeent de Garnisoenen in deeze Provintie ten spoedigste te doen aflossen door Troupes op welke men in geval van oproer staet konde maeken dat zy hunne plicht zouden doen en de Magistraeten der Steeden waerin zy Garnisoen hielden, assisteeren in het weeten van seditie of oproer; het is daerom dat ik de Garnisoenen in Vlaenderen hebbe doen aflossen om de Regimenten van BRAKELL en van DOPFF by of in deeze Provintie te plaetsen. Ik hoope dat men in Zeelant my niet beletten zal om tot maintien van de goede order op Requisitie der Heeren Staeten van andere Provintien de Troupes op hunne Repartitie te employeeren, terwyl Hunne Edele Mogende zeeker kunnen zyn dat zoo zy in den Haere ook in diergelyke gevallen Assistentie van Militairen nodig zouden hebben, ik hun altoos daer omtrend zooals in 1775 en 1778 zoude trachten behulpzaem te zyn. Het is hier maar de vraeg in korte woorden of de Provintien geregeerd moeten worden door eenige Pensionnarissen in Hollant met den Rhyngraaf van SALM en de Vrycorpsen of Exercitie-genootschappen binnen de respective Steeden en Provintien, dan of zulks tegengegaan moet worden. Vind men goed onder het speticus pretext van geen burgerbloed te willen vergieten, waervan niemant meer afkeer heeft dan ik, om van my te requireeren de Troupes op Zeeuwsche repartitie tot maintien van het wettig gezag der Heeren Staeten deezer Provintie en van Utrecht niet te employeeren, zoo zal ik het doen. Maer ik moet vooraf zeggen dat men het alsdan niet houden kan; dat deeze Provintien zich zullen moeten begeeven onder het juk van het genootschap der Pensionarissen van Hollant, zooals Overyssel gedaen heeft, en dat het alsdan onmogelyk is ter Generaliteit ietwes tot nut van Zeelant te doen. My dunkt dat de Heeren van Hollant het nu zoo

verre pousseeren dat zy alle menagement aan kant zetten, en zoo men haer toegeeft dat zy de Troupes van haer Repartitie kan doen marcheeren waer zy willen, zoo buiten haer Provintie als daer binnen, zoo is het met de Vryheit der zes andere Provintiën gedaen, die door Hollant in dier voegen kunnen geconquesteerd worden. Het eenige middel om aen die despotique handelwyze pael en perk te zetten, is om de Provintien die zich aan dat juk niet onderwerpen willen, nader te unieeren. Ik denke dat het met Gelderlant en Utrecht zal beginnen: zoo Zeelant zich daerby wilde voegen en Vrieslant, was men zeeker van de meerderheit ter Generaliteit, hetgeene in deezen het importantste is. Myne intentie is geensints Hollant klein te maeken of in billike zaeken tegen te gaen, maer alleen om aen de Pensionarissen die aldaer alles dirigeeren, te doen zien dat zy en de Rhyngraef geene despotique Meesters van de geheele Republiq zyn en dat zy niet met alles kunnen heenloopen. Ik zende U. W. Ed. hierneevens een afschrift van eene Missive van den Luitenant-Generaal VAN DER DUSSEN, met een Missive van den Luitenant Col. GUMOENS en eene Order of aenschryvinge van de Staeten van Hollant aan het Regiment van STURLER. Ik geloove niet dat UWEd. ooit inconstitutioneeler Demarche zal gezien hebben. Ik schryve niet het gepasseerde op gisteren ter Generaliteit, wyl UWEd. daer van voor zeker is geinformeert. Ik denke dus dat Zeelant handelt tegens haer waere belangens zoo zy my de aenschryvinge doet, of de Order aen de Troupes geevt die door Zierikzee en Veere is voorgedraegen [1]), en zoo zulks geschiet zal zeeker te Goes binnen korten een tweede Utrecht of Wyk te zien zyn; en daerom kan ik als Eerste Edele nimmer concurreeren tot eene Demarche die niet alleen myns bedunkens incon-

1) Propositie van Veere (C. G. BIJLEVELD) 7 Sept. 1786, State-Notulen fol. 424; Zierikzee fol. 428, 4 Sept. 1786 (FRANÇOIS BREEKPOT).

stitutioneel is, maar zelfs van de allerpernicieuste gevolgen voor Zeelant zelve. Ik schryve heden noch een ostensibele Missive aan UWEd. en betuige met achting te zyn

Wel Edel Gestrenge Heer,

Loo,
den 9 September 1786.

UWEd. Dw. Dienaer,
W. Pr. v. ORANGE.

Wel Edele Gestrenge Heer 1).

Ik heb met veel leedweezen uit UwelEdGestr. Missive van den 7ᵉ deezer gezien de dispositie van eenige Leeden van Staat ende apparentie van een uittebrengen rapport.

Nog oorzaak zynde van de twisten in de Steeden Hattem en Elburg, of in de Stad Utrecht, heb ik omtrent de twee eerste niets gedaan en zal omtrent de laatste niets doen dan ingevolge van myn eed en pligt op requisitie van den Souverain van elke Provintie, en ik moet UwelEdGestr. informeeren dat omtrent de twee eerstgemelde Steeden alle verdere deliberatie my onnodig toeschynt, also in die beide reeds garnisoen is gelegd, en zelvs dat daar by geen druppel bloeds nog van burgers nog van militairen gestort is, waartoe ik zo veel moogelyk alle Precautien genomen heb; met relatie tot het request op den naam van eenige Burgers der Stad Middelburg gepresenteert 2), kan ik niet af zyn te remarqueeren dat het my ten uittersten gevaarlyk voorkomt voor den Souverain, te disponeeren op een verzoek waarin de leer der representatie van het volk door de Overheeden op die wyze als dezelve thans word voorgesteld, zoo

---

1) Wat over dezen brief ter Staatsvergadering van 30 October 1786 voorviel, daar de Gedeputeerden van Vlissingen een afschrift van 's Prinsen brief eischten, door VAN DE SPIEGEL geweigerd, zie in de Notulen van Zeeland, fol. 608 volg.

2) Request van WILLEM PARKER, JAN WILLEBOORTS, ADRIAAN HAAK, ABRAHAM PLEKET en GERARDUS BELJAART, zich „qualificerende Geconstitueerden van een notabel aantal hunner medeburgers." State-Notulen 7 Sept. 1786 fol. 424.

duidelyk te leezen is; terwyl dit eens in de Provintie van Zeeland, in welke de Regenten tot hier toe hebben getoont de regeerkunde te verstaan [1]) voet krygende, het als dan naar myn oordeel zeer spoedig gedaan zal zyn met alle Regeering; en ik twyffel geen ogenblik of UwelEdGestr. zal uithoofde van desselvs doorzicht in de Staatkunde de gevolgen neevens my apprecieeren als van al te grooten gevaar dan om daarin toe te geeven.

De Staten van Gelderland hebben van my verlangt de militaire assistentie niet om de geschillen tusschen Hun Ed. Mog. en haar Ingezeetenen door de militaire magt te beslissen, maar om geleegenheid te verschaffen dat dezelve op eene bedaarde en rechterlyke wyze zouden kunnen onderzogt en afgedaan worden.

Gelyk de Heeren Staten van Holland nog niet lang geleeden denzelven weg ingeslagen hebben, wanneer er tot herstel of conservatie van de rust en ter voorkooming van gevreesde comotien, Militie naar de Steeden Leiden, Rotterdam, en zommige plaatsen ten platten lande op Hun Ed. Groot Mog. requisitie door my militie gezonden is; ook is het UwelEdGestr. bekend dat zulks in de Provintie van Zeeland op requisitie van Hun Ed. Mog. is geschied en laatstelyk nog ter occasie van de bewegingen onder de landzaten in den Eilande van Walcheren; en welke Provintie of Stad kan niet geraken in even gevaarlyke noodzakelykheid, om zo zy voor de wil van eenige opgehitste en misleide Burgers en Ingezeetenen niet wil bukken en haare authoriteit zien vilipendeeren, de Militie te employeeren.

Het schynt my onmooglyk dat Hun Ed. Mog. wanneer zig voorstellen hoe het aan hoogstdezelve zoude hebben gesmaakt indien een der hooge bondgenoten aan hun had gerefuseert de hulp der Troupes van het bondgenootschap

---

1) Toespeling op VAN DE SPIEGELS *Schets der Regeerkunde* (Febr. 1786).

welke op Hun Ed. Mog. repartitie niet staan en in welk gevaar Hun Ed. Mog zig op dien tyd by zodanige weigering zouden hebben bevonden, thans zouden kunnen concludeeren tot het weigeren van dezelve hulp aan een hunner meedè Bondgenoten.

Ligtelyk begrypt UwelEdGestr. dat ik als eerste lid van Staat der Provintie nooit kan concurreeren tot zodanig eene resolutie welke ik oordeele van de allerschadelykste gevolgen en zoo directelyk strydig met de hoogheid en Souverainiteit van elke Provintie, zo verre dezelve by het bondgenootschap niet is gemeen gemaakt.

Voor het overige blyve met agting

WelEdele Gestrenge Heer,

UwelEdGestr. Dw. Dienaar
W. Pr. v. Orange 1).

Loo, den
9 September 1786.

De Prinses aan van de Spiegel.

Le 9 *Sept.* 86.

Je recois à l'instant votre lettre Monsieur, je desire vivement que par votre bonne direction vous trouviez moyen d'arreter la fermentation chez vous, il y va pour nous du tout au tout, et pour la pauvre Republ. aussi, qui je crois est près de sa fin; nous attendons à chaque instant la nouvelle que la Hollande *nous a renvoyez*, je n'en doute plus. Dans l'affaire de Gueldre le Prince a fait son devoir, mais les Etats auroient dû se justifier plutôt à la Generalité et aux Provinces des démarches très légitimes et necessaires qu'ils ont dû faire; en Hollande on ne connoit plus de bornes, vous saurez tout cela avant de recevoir ce billet. La Gueldre

1) Alleen de onderteekening eigenhandig.

et Utrecht vont travailler de concert; ils écriront aux autres, et comptoient sur la Zelande et la Frise; si cela manque, il n'y a plus de ressource. Le Ct de GOËRTZ est arrivé içi aujourd'hui, je vien de lui parler, ses instructions sont bonnes, *mon frere ne nous abandonnera pas*, c'est tout ce que je puis dire dans ce moment: on me dit que le Bode doit partir imédiatement. Je suis extremement fachée de ne pas vous voir içi, mais je ne puis qu'aprouver les motifs; Dieu veuille que j'aie la satisfaction de vous revoir dans des momens plus heureux; mes sentimens seront à jamais les memes. Mr. V. CITTERS est toujours içi, et il nous est souvént fort utile; aussi nous le garderons; l'idée m'est venu si on ne pourroit lui proposer de remplacer Mr. DE LARREY. Qu'en dites-vous Monsieur? Vous le connoissé mieux que moi, c'est peut-être un moyen de changer la direction, et je crois bien qu'il l'accepteroit; *à un Hollandois* on ne peut plus penser, et il nous faut quelqu'un, dans ces momens-*si* plus que jamais."

VAN DE SPIEGEL *aan*... 1).

J'ai été bien surpris de recevoir de vos nouvelles de la H. tandis que je vous croyois à plus de cent Lieues de là: est ce la situation riante de nos affaires qui vous a fait revenir si tôt? la Liberté, la Paix, la Concorde, la Justice? Veuille le Ciel vous accorder la jouissance de ces avantages! pour moi pauvre malade que je suis 2), accablé de langueur, et d'affaires, qui vois tout en noir, je voudrois me refugier dans l'endroit que la Liberté persecutée par les Tyrans de l'ancienne Rome prit pour azile

1) Eigenhandige minuut; naar het schijnt, aan den Baron V. KINCKELL.

2) State-Notulen van Zeeland, 15 September 1786. Mr. W. A. DE BEVEREN, Secretaris van het Land, wegens „*de indispositie van den Heere Raadpensionaris*, met de leiding der Vergadering belast" (fol. 457). — Zie nog Notulen 19 en 25 September. Niet vóór 2 October 1786 (fol. 512) treft men VAN DE SPIEGEL weder ter Vergadering aan.

Libertas ultra Tanaïm recessit.

Vous me demandez, mon cher, des notions et des eclaircissemens, sur la defection de la Zelande; je ne dois pas commencer par vous peindre la façon de penser et d'agir de nombre de gens, ni avec quelle peine on a soutenu depuis longtems la bonne contenance au dehors; mais lorsque la nouvelle de l'expedition sur les deux Villes de Gueldre se repandit dans la Province de la maniere dont il a plû aux gazettiers de la raconter, sans que nous avions rien d'authentique en main pour les contredire: et lorsqu'en meme tems le Prince eut donné patentes pour marcher à trois Regimens Zelandois dont deux etoient dans le Voisinage, une terreur panique s'empara tellement de nos Bourgeois de la Capitale, qu'il n'y eut plus moyen de retenir la fougue: on ne crut plus voir que massacre, viol, pillage, et tout ce que la guerre civile a de plus horrible: des personnes en place les uns par habilité à se prévaloir des circonstances, d'autres par bétise, firent eclater leur zêle en se vouant sans reserve à la Hollande dont ils croyoient les conducteurs trop éclairés pour ne pas avoir pris la bonne voye, à la conservation de la liberté.

J'eus beau employer mon peu de savoir, je vis bien que tout etoit perdu pour le moment, et je souffris patiemment, qu'on me rioit au nez: sur ces entrefaites la fièvre me prit serieusement et me mit tout d'un coup, hors de cour et de procès: mon Lieutenant Colonel [1]) est un homme de courage, qui se plait à des entreprises perilleuses, et il a montré de fait, dat niets hem te heet of te zwaar is —. Voila le tableau du mal, mais comme jamais malheur n'est entierement sans heur, je ne vous cacherai pas non plus, que je n'ai pas perdu toute esperance: ma santé se remet peu à peu,

1) De Secretaris van het Land, DE BEVEREN.

et je redoublerai d'efforts, pour conserver la Constitution: je ne suis pas encore au bout de mes ressources, il y en a meme que je pourrois faire valoir dans peu, si l'on voudroit me forcer à des mesures pareilles à celle qu'on met en oeuvre ailleurs.

Vous avez vu sans doute que j'ai eu encore ma part aux impertinences du gazettier de Woerden; mais sachez aussi qu'il n'y a pas un mot de vrai en tout ce qu'il dit: ce n'est pas par imprudence que j'ai porté la Lettre du Prince à l'assemblée, elle etoit proprement destinée pour y etre lue [1]); mais dans le contenu pas un jota de l'étonnement du Prince de ce que j'avois reçu la requête des Bourgeois, ni d'une admonition de ne le plus faire — je ne suis pas d'accord avec moi même sur le parti que je dois prendre. Si je le passe sous silence, on me prendra pour un etourdi, et le prince pour un malavisé; mais de l'autre coté si je remue trop, on m'obligera de publier la Lettre du Prince, et je l'exposerai par là à la censure des mauvais plaisans, ou des gens pires qu'eux — enfin j'y penserai encore à tête reposée.

Quant à la mission de Mr. le C. DE GTZ [2]), je vois bien la necessité de commencer par la France, parce que c'est continuer la route que le feu Roi a suivi jusqu'à sa fin; mais je le crois aussi trop sage pour s'y amuser longtems: la F. ne lui donnera que de belles paroles et gagnera du tems, jusqu'à ce que les affaires soient brouillées à un point qu'il sera impossible de les arranger. Si j'avois un avis à donner, ce seroit d'engager (si faire se peut) toutes les Provinces à nommer une Commission extraordinaire pour le retablissement de l'union: il est clair que cette Commission seroit remplie par les plus ardents Patriotes, qui chercheroient à qui mieux mieux à deplumer le Stadhouder. Mais ce seroit aussi près de

1) WILLEM V noemt zelf zijn brief *„ostensibel"* ter Staatsvergadering van Zeeland (bl. 568).

2) Graaf GÖRTZ, de Pruissische bemiddelaar.

cette Commission, que les Ministres des Cours alliées et amies de la Maison pourroient le mieux employer leurs bons offices pour prevenir que le zèle n'aille pas trop loin, et que l'on conserve du moins les droits essentiels du Stadhouderat. — La Princesse, toute clair voyante qu'elle est, a eté trop indulgente sur le sujet de celui qu'elle a nommé le dernier au Comte DE GTZ.: elle a eu la complaisance de prendre des talens mediocres mais animés par le devoir, pour du merite: dites à celui-ci, que l'homme en question est ici le moindre des Freres, mais qu'il ne laisse pas de s'interesser vivement au succès d'une Negotiation, qui comblera de gloire les premices du nouveau Regne en rendant la concorde à la Republique et le repos à la Maison infortunée.

Adieu mon cher Monsieur, continuez moi votre amitié et la faveur de votre correspondance — mille complimens à nos amis.

APPERÇU [1]).

Il est d'une notorieté publique que, dans ces tems-ci, les ennemis de la Constitution presente de la Republique des Provinces-Unies et du Stadhouderat, se sont servi et se servent encore, surtout dans la Province d'Hollande de deux moiens, qui par les effets qu'il ont produit, et qu'ils continuent a produire, demandent l'attention la plus serieuse.

Le premier de ces moiens qu'on a en vue, c'est la licence effrenée des Gazetiers de ce Pais; ces libellistes periodiques se sont permis depuis l'année 1780, sans la moindre interruption, d'inserer dans leurs feuilles tout ce qui pouvoit etre utile au plan qui des lors fut deja formé pour noircir le Prince, pour rendre Madame son Auguste Epouse suspecte a la Nation et pour exposer l'illustre Maison d'Orange a la haine d'un peuple, qui par les impressions fausses, qu'on

---

1) H. S. van den oud-Raadpensionaris W. VAN CITTERS.

lui avoit données, crut voir dans cette Maison, les causes de son malheur.

Le second de ces moiens, qui est venu a l'appui du premier, c'est la formation des Corps-francs. Le Parti Anti-Stadhouderien s'est acquis par là une masse de pouvoir plus que suffisant pour garantir ce parti contre les efforts de ceux qui, attachés a la Constitution presente, n'ont d'autres armes, pour la maintenir que lar aison, la justice et l'equité.

C'est dans la reunion de ces deux moiens qu'on trouve la solution d'un probleme, qui sans cela seroit inexplicable a jamais, savoir comment il a été possible à la partie de la Nation la moins noble, la moius vertueuse, la moins instruite, la moins sage, la moins riche et la moins nombreuse, de mettre sous le joug l'autre partie de cette meme Nation et de lui faire sentir le poids d'une Tyrannie, qui deja depuis long-tems fort accablante, devient de jour en jour plus cruelle.

Il resulte de ces observations une verité bien importante, qui peut être dans les circonstances où se trouve actuellement la Republique et au moment de l'arrivée d'un Ministre Extraordinaire de Sa Majesté le Roi de Prusse, merite d'une manière tres particuliere qu'on y reflechisse non-seulement, mais qu'elle serve de principe et de guide pour la conduite que vont tenir les personnes publiques, qui travailleront à faire conserver à la Maison d'Orange et au present Stadhouder ses droits, de manière qu'il n'y soit pas porté la moindre atteinte. Cette importante verité est, qu'il faut commencer par combattre les deux moiens qu'on vient d'indiquer; il faut faire reprimer l'insolence des gazetiers et il faut affoiblir l'influence et le pouvoir des Corps-francs. Les avantages que comportera cette marche se presentent en foule: il n'est pas possible de les passer en revue tous, il suffit qu'on s'arrete a quelques-uns pris au hasard dans la multitude: les voici.

1°. Plusieurs Regents et Membres du Gouvernement craignent qu'on ne fasse jouer contr' eux les deux ressorts exposés ci-dessus et pour n'en devenir pas la proie, ils suivent la cabale qui domine. Arretter ainsi la licence de la presse et l'influence des Corps francs, c'est rendre à ces Membres, maintenant en contradiction avec eux memes, la faculté de developer leurs veritables sentiments et de les montrer par leurs actions.

2°. Les auteurs des feuilles periodiques, qui tachent de soutenir la constitution Stadhouderienne; les propos des gens distingués, des bons bourgeois, du petit peuple, touts tendant au meme but, deviendront plus hardis. Ceux-ci touts s'expliqueront tant par ecrit, que verbalement avec plus d'energie. Ils *nommeront* (chose bien essentielle), ils traduiront (trahiront) les auteurs des maux sous lesquels ils gemissent.

3°. Nulle Puissance d'Europe ne pourra avec justice s'opposer à des mesures dont l'objet est fondé dans les regles, que suivent maintenant toutes les Nations policées. La Cour de France ne pourra jamais justifier les injures atroces que vomissent contre le Prince D'ORANGE et contre toute sa Maison les Gazetiers stipendiaires.

Monsieur le Comte DE VERGENNES est un Ministre trop sage, pour ne pas se souvenir a cette heure de la maniere dont il a pris fin aux differents par lesquels furent agités les habitans de Geneve, il y a quatre ans [1]).

Ses operations donnent l'espoir le plus fondé, que ce Ministre eclairé ne traversera pas un plan, qui auroit pour but de detruire une masse aussi irreguliere et aussi dangereuse que celle des Corps francs. Lui, qui a vu a Geneve, tout le mal que des pareils Corps peuvent produire, et qui pour

1) Zie bij DE FLASSAN, *Hist. de la Diplomatie Française* VII. 297—300. Acte de garantie entre la France, la Sardaigne et le canton de Berne, touchant la pacification de Genève. (12 November 1782).

cette raison les y a fait abolir, ne suscitera point des difficultés a ceux qui veulent suivre son exemple en Hollande.

4°. Les Principes, disons plustot les expressions, (car pour des principes ils n'en ont point) les phrases, les faussetés, les calomnies et touts les autres moiens, dont se servent les gazetiers, et ceux qui travaillent avec eux, ainsi que les Corps francs, tout cela coincide exactement tant pour le fond, que pour la forme, avec ce qu'on dit et ce que disent et repetent touts les jours les Regents et les Membres du Gouvernement, qui se sont appropriés exclusivement le droit de gouverner l'Etat.

Repousser donc les attaques de ces ecrivains mercenaires et de ces Corps francs, c'est repousser ceux qui les protegent, parce qu'ils ont besoin d'eux pour se faire preconiser, et pour la reussite du dessein d'aneantir le Stadhouderat. Mais en attaquant ceux-ci obliquement et d'une manière indirecte, on ne pourra être accusé avec raison, de s'ingerer dans les affaires qui concernent le Gouvernement de la Republique.

Rapprochons maintenant toutes ces preuves et applicons les a la situation où se trouvent dans ce moment, les interets du Prince Stadhouder. Les Etats de Gueldres, et le Prince a leur requisition, ont envoié des Trouppes a Hattem et a Elburg pour y retablir l'ordre et pour procurer a la Cour de Justice le libre exercice de ses augustes Fonctions. En cela Leurs Nobles Puissances, ainsi que Son Altesse ont fait la même chose (et qu'on ne perde point de vue cette reflexion) ils ont fait ce que firent les Etats d'Hollande, lorsqu'ils envoierent des Trouppes en 1784 a *Leide* et a *Rotterdam.* Leurs Nobles et Grandes Puissances allegueront pour le motif de leur demarche le desordre qui regnoit dans ces Villes, et qu'on trouva bon de mettre sur le compte des amis du Prince.

Tout le monde y acquiesça, mais a present qu'il s'agit

de contenir ceux, qui ne reclament pas, mais qui *s'arrogent* des Privileges pour se soustraire a l'autorité du Souverain et pour depouiller le Stadhouder de ses prerogatives, les aboieurs de la Republique se sont dechainés conte le Prince. Sans le moindre respect pour ses dignités ils ont attaqué ouvertement son honneur, et se sont exprimés a son egard dans les termes qui doivent choquer toutes les Nations de l'Europe sans exception d'aucune.

Les Ministres donc, qui s'interessent a sa Personne et aux charges eminentes, dont le Prince est revetu, peuvent demander une satisfaction éclatante pour lui, par la punition sevère de ceux qui ont osé porter des coups a son honneur. Ces Personnes s'appuieront sur les Loix de la Republique, qui ne peuvent permettre que des simples particuliers s'erigent en juges, et qu'ils privent leur prochain du plus precieux de ses biens. Les Etats ne voudront pas, que le Prince seul ne jouisse point de cette liberté, dont la base doit être l'administration impartiale de la Justice.

Pour articuler les moiens de cette demande qui servira d'entrée a plusieurs autres, on s'appliquera au Memoire que les Deputés des Bourgeoisies et des Corps francs assemblés a Leide ont presenté aux Etats d'Hollande, en date du 6 Septembre 1786, signé par PIETER VREEDE leur Secretaire, et inseré dans la Gazette Hollandoise de Leide, ainsi qu'au Hollandsche Historische Na-Courant de Samedi le 9 de Septembre [1]).

Les horreurs qu'on trouve dans ces deux pièces, surpassent l'imagination et frapperont l'Europe entiere, lorsqu'on les joindra en françois aux Memoires ou les Notes qu'on remettra officiellement.

A ces deux pièces il faudra ajouter nécessairement une troisième, c'est *l'Historische Courant* de Jeudi 14 Septembre,

1) Zie ook het *Leven van Prins* WILLEM V, door C. V. DER AA.

où l'on trouve la Declaration faite au Conseil de la Ville de *Delft* par la Commission du Corps franc de cette Ville en date 10 Septembre 1786. Par cette déclaration on denonce en autant des termes, GUILLAUME V Prince D'ORANGE comme le Tyran, qui a trahi sa Patrie, l'ennemi declaré du peuple libre de la Hollande, l'assassin de ses Compatriotes, un second Duc D'ALBE, qui a violé l'Union d'Utregt et lequel doit être exterminé.

LXXIII. *Aan Zyne Doorlugtige Hoogheid, den Heer Prins* VAN ORANGE *etc.*

Doorlugtig, Hooggeboren Vorst en Heer!

Uit onderscheiden Missives en andere Stukken aan Onze Vergadering geaddresseerd, in ervaaring zynde gekomen van de genomen Resolutien in de Provintie van Gelderland, en mogelyk ook in die van Utrecht, om de Burgerlyke verdeeldheden in de voornoemde Provintien, door den Militairen arm te keer te gaan, en daar by vernomen hebbende dat Uwe Doorlugtige Hoogheid Patent hadt gegeeven aan de drie Regimenten Infantery op Onze Repartitie staande, om te marcheeren naar de Nabuurschap van Gelderland, hebben Wy deeze zaak in ernstige deliberatie genomen; en wanneer Wy letten op de tegenwoordige gesteldheid der zaaken in de Republyk, en de schroomelyke gevolgen, welke zoodaanige sterke maatregelen zouden kunnen na zig sleepen, moeten Wy Onze afkeerigheid betoonen van alles wat aanleiding zou kunnen geeven tot een Burgerlyken Oorlog, en vooral, indien de Troupes op Onze betaaling staande mede daar toe wierden geëmployeerd.

Wy hadden om dit efficacieus voor te komen, kunnen resolveeren, om de voornoemde Regimenten op te ontbieden, ten einde dezelve op het Territoir deezer Provintie te doen Garnisoen houden; maar vermits dezelve onlangs wederom

kostbaare marschen hadden moeten doen, hebben Wy dezelve tegen het aannaderend Winter-saisoen niet willen bezwaaren, en liever verkoren Uwe Doorlugtige Hoogheid als Capitein-Generaal deezer Provintie aan te schryven en te verzoeken, gelyk Wy doen, en van Uwe Doorlugtige Hoogheid verwagten by deeze, om by provisie en tot Onze nadere dispositie, geen Troupes ter Repartitie deezer Provintie staande, te employeeren in eenige der tegenwoordige Burgerlyke geschillen in de Provintien van Gelderland en Utrecht.

Wy vertrouwen, dat deeze Onze goede intentie des te minder obstakel zal ontmoeten, omdat voor zoo veel Ons bewust is, geen van de Troupes ter Onzer Repartitie, binnen de twee opgemelde Provintien Garnisoen houden, en derhalven Onze Resolutie als Betaalsheeren niet kan inloopen, tegen het Territoriaal Regt der Provintiaale of Stedelyke Overheden in dezelve Provintien. Hier mede:

Doorlugtig, Hooggeboren Vorst en Heer! zullen Wy God Almagtig bidden, Uwe Doorlugtige Hoogheid lange Jaaren, by gewenschte Lyfsgezondheid en vermeerderinge van allen Vorstelyken Welstand en Eere te willen behouden. In 't Hof van Zeeland, te Middelburg, den 11 September 1786.

Uwe Doorlugtige Hoogheids Goede Vrienden,

De Staaten van Zeeland.

Ter Ordonnantie van Dezelve.

Aan de Heeren Staaten van Gelderland.

Edele Mogende Heeren, etc.

Wy hebben met de uiterste aandoening vernomen de gevaarlyke gevolgen welke in Uw Ed. Mog. Provintie, uit de Burgerlyke oneenigheden reeds zyn ontstaan, en, zoo God het niet verhoedt, nog verder kunnen ontstaan. Het zy verre van Ons, dat Wy Ons in het minste zouden willen

mengen in het inwendig bestier van Uw Ed. Mog. Provintie, of bepaaling maaken omtrent het geen Uw Ed. Mog. tot bewaaring van de auctoriteit der Regeering of der Justitie zouden behooren in het werk te stellen; even weinig zullen Wy Ons inlaaten omtrent de eisschen en sustenuën der Burgeryen van sommige Steden van Uw Ed. Mog. Provintie; maar Wy zouden oordeelen te kort te doen aan Onze verpligting als Bondgenoot, indien Wy voor Uw Ed. Mog. verbergden Onze bekommering voor de schroomelyke gevolgen, welke het neemen van sterke maatregels, en voor al het gebruik van den Militairen Arm in Burgerlyke oneenigheden, zouden kunnen na zig sleepen.

Ongetwyfeld is een Burgeroorlog één der schrikkelykste Oordeelen, waar mede een Land en Volk kan bezogt worden, en het Hart van yder die zyn Vaderland lief heeft, moet beeven op het gedenken aan de ysselykheden, welke deeze rampzalige gesteldheid gemeenlyk verzellen, en niet eindigen als met de ruïne en destructie van den ganschen Staat.

Uw Ed. Mog. zyn te verligt, om dit niet, even zeer als Wy, te penetreeren, en bezitten te veel wysheid, om niet alles te willen afwenden 't gene zulke gedugte gevolgen zoude kunnen hebben; Wy vertrouwen derhalven, dat Uw Ed. Mog. het ten goede zullen neemen, dat Wy met dien ernst als het gewigt der zaake vordert, Ons aan Uw Ed. Mog. addresseeren, en dezelve, by alles wat in het Vaderland lief en waard is, verzoeken, om af te zien van het gebruik dier middelen, welke het te vreezen is, dat tot de verderfelykste uitersten zullen uitloopen, en dat Uw Ed. Mog. in tegendeel moderaate, en met den aart eener Vrye Regeering overeenkomstige, maatregelen zullen neemen, waardoor de rust, de ordre en het vertrouwen in Uw Ed. Mog. Provintie kan worden hersteld, en de ongelukkige verdeeldheden tot den wortel toe uitgeroeid: tot welke zoo nuttige en wenschelyke oogmerken, Wy Onze intercessie en mediatie, op

de welmeenendste wyze aanbieden, bereid zynde, dezelve te employeeren, daar en op zulk een wyze als Uw Ed. Mog. van een getrouw Bondgenoot mogen verwagten.

Waar mede:

Edele Mogende Heeren, etc. In 't Hof van Zeeland, te Middelburg, den 11 September 1786.

STAATEN.

Aan de Heeren Staaten 's Lands van Utrecht.

Edele Mogende Heeren, etc.

De kennis, welke Wy bekomen hebben uit twee Missives van de Heeren Uw Ed. Mog. Gedeputeerden van den 14 July en 11 Augustus laatstleden, gelyk ook uit andere Addressen aan Onze Vergaderinge gedaan, aangaande de oneenigheden in twee Steden van Uw Ed. Mog. Provintie 1), heeft Ons met een gevoelig leedweezen getroffen; en Wy zouden niet uitgesteld hebben zulks by Rescriptie reeds op de eerstgemelde Missive te kennen te geeven, indien Wy niet, naar aanleiding van de toenmaalige omstandigheden, gemeend hadden, in deeze zaak alvorens met de Heeren Staaten van Holland en West-Friesland te moeten communiceeren, ten einde, met des te meer nadruk, Onze Bondgenootschappelyke Officien aan Uw Ed. Mog. te kunnen aanbieden: met dit oogmerk hebben Wy aan Hooggemelde Heeren Staaten afgezonden Onze Missive van den 24 July, waar van Wy hier nevens copie aan Uw Ed. Mog. laaten toekomen.

Daar wy nu, tot heden toe, vergeefs op een Rescriptie van Hun Ed. Groot Mog. gewagt hebben, en Wy bespeuren, dat de onlusten in de Provintie van Utrecht dagelyks van ernstiger natuur worden, en Uw Ed. Mog., thans vergaderd

---

1) Utrecht en Wijk bij Duurstede.

zynde, welligt op het exempel der Provintie van Gelderland, zouden kunnen overgaan, om zig te bedienen van de Militaire magt, hebben Wy niet langer mogen nalaaten Ons, direct en afzonderlyk, aan Uw Ed. Mog. te addresseeren.

Het Bondgenootschap, 't welk zoo lang vóór de Unie van Utrecht tusschen Uw Ed. Mog. Provintie en de Onze, met die van Holland, gesubsisteerd heeft, en door gemelde Unie bekragtigd is, verpligt Ons, Uw Ed. Mog. onder het oog te brengen, de schroomelyke gevolgen, die, in de tegenwoordige gesteldheid der Republyk, zouden kunnen ontstaan uit het neemen van sterke maatregelen, en voor al uit het gebruiken van den Militairen arm in de Burgerlyke geschillen.

Wy onderneemen in 't minste niet, Ons te mengen in het inwendig Bestier van Uw Ed. Mog. Provintie, noch Ons in te laaten over het regt of onregt der Burgery van Utrecht of Wyk by Duurstede; maar Wy hopen, dat Uw Ed. Mog. Ons ten goede zullen houden, en het toeschryven aan Onze waare verkleefdheid aan het welzyn van het Vaderland, dat Wy Uw Ed. Mog. verzoeken, en by al wat dierbaar is in den Lande, insteeren, dat Uw Ed. Mog. doch gelieven af te zien van het gebruik van zoodanige middelen, welke aanleiding zouden kunnen geeven tot het vermeerderen der Burgerlyke beroerten, jaa de gansche destructie van de Republyk zouden kunnen na zig sleepen; en dat Uw Ed. Mog. in tegendeel, in Hoogderzelver tegenwoordige Vergaderinge, zulke moderate, en met den aart eener vrye Regeering overeenkomstige, maatregelen zullen neemen, waardoor de rust, de orde en het vertrouwen in Uw Ed. Mog. Provintie eerlang moge worden hersteld, en alle zaaden van de ongelukkige verdeeldheden in ééns worden weggeruimd: tot welke zoo nuttige en noodige oogmerken, Wy Onze intercessie en mediatie op de welmeenendste wyze aanbieden, bereid zynde, dezelve te employeeren, daar en op zulk een wyze, als Uw

Ed. Mog. rede hebben om van een getrouw Bondgenoot te verwagten. Waar mede:

Edele Mogende Heeren, etc. In 't Hof van Zeeland, te Middelburg, den 11 September 1786.

STAATEN.

Aan de Heeren Staaten van Holland en West-Friesland.

Edele Groot Mogende Heeren,
Byzondere Goede Vrienden, Nagebuuren en Bondgenooten!

Wy hebben op zyn tyd wel ontvangen Uw Ed. Groot Mog. Missive van den 4 deezer maand, by welke Uw Ed. Groot Mog. Ons verzoeken, dat Wy, om de redenen en motiven daar by geallegeerd, dezelve voorziening zouden doen, en ordres stellen omtrent de Militie op Onze betaaling staande, als door Uw Ed. Groot Mog. by Resolutie van 25 Augustus was gedaan, en waar by Uw Ed. Groot Mog. Ons teffens laaten toekomen een afschrift van een afgezonden Missive aan de Heeren Staaten van Gelderland.

Wy bedanken Uw Ed. Groot Mog. voor deeze blyk van Bondgenootschappelyk vertrouwen, en om daaraan van Onze zyde te beantwoorden, hebben Wy de eer, zoo spoedig Ons mogelyk geweest is, te rescribeeren: dat Wy met een gevoelig leedwezen vernomen hebben de gevaarlyke gesteldheid van zaaken in sommige Provintien van deeze Republyk, en dat die aandoening des te meer moet affecteeren Ons, die Onze bekommering over de schroomelyke gevolgen van de Burgerlyke verdeeldheden, reeds lang te vooren, by circulaire en particuliere Missives aan Uw Ed. Groot Mog. en andere Bondgenooten hebben te kennen gegeeven; gelyk Wy nog laatstelyk, om van geen voorige te gewaagen, by Onze Missive van den 24 July Ons aan Uw Ed. Groot Mog. in 't breede hebben ingelaaten over de zaaken van Utrecht, en aangeboden om met Uw Ed. Groot Mog. communicatyf te

gaan, en alles aan te wenden tot vereffening der geschillen, wat van een Bondgenoot en Nabuur in zulke omstandigheden kan worden verlangd; doch op welke Missive het Ons niet heeft mogen gebeuren eenige Rescriptie van Uw Ed. Groot Mog. te bekomen.

Wy allegeeren dit met geen ander oogmerk, dan om te doen zien, hoe zeer Wy de gevolgen der Burgerlyke oneenigheden hebben gevreesd, en getragt te praevenieeren; hetwelk Wy Ons verbeelden in den beginne niet zoo bezwaarlyk zou geweest zyn, als tegenwoordig, na dat die oneenigheden aan zig zelven overgelaaten, van kwaad tot erger zyn geworden, en eindelyk tot de verderfelykste uitersten gelegenheid hebben gegeeven.

Ondertusschen de zaaken nu zoo zynde, gevoelen Wy, zoo zeer als iemand der Bondgenooten, Onze verpligting, om al wat mogelyk is op te zetten, dat de Republyk door geen vuur van Burgertwisten worde verteerd, en, daar God Ons ruste geeft van Buitenlandsche Vyanden, dat Wy de Wapenen niet tegen malkander keeren; en het is ten dien einde, dat Wy, door Onze Resolutie van heden, Zyn Doorlugtige Hoogheid den Heer Prins VAN ORANGE, als Capitein Generaal deezer Provintie hebben aangeschreeven, om by provisie, en tot Onze nadere dispositie, geen Troupes ter Repartitie deezer Provintie staande, te employeeren in eenige der tegenwoordige Burgerlyke geschillen in de Provintien van Gelderland of Utrecht, en aan de Chefs of Commandeerende Officieren der respective Regimenten om geen Ordres te gehoorzaamen die iets diergelyks involveeren: terwyl Wy ook de Heeren Staaten van Gelderland, by Missive, op de meest kragtige wyze hebben getragt te dehorteeren van het gebruiken der geweldige middelen van den Militairen arm in de Burgerlyke geschillen, welke reeds in die Provintie zyn ontstaan of nog zouden kunnen ontstaan, en aan dezelve hebben geoffereerd Onze intercessie en mediatie; gelyk Wy ook heb-

ben gedaan aan de Heeren Staaten van Utrecht, onder communicatie van de poogingen, door Ons reeds by Uw Ed. Groot Mog. in 't werk gesteld, volgens Onze Missive van 24 July, hier boven geallegeerd.

Uw Ed. Groot Mog. zullen hier uit kunnen afneemen, dat Wy niet in gebreke zyn gebleeven, nogmaals het Onze aan te wenden, tot herstelling van de rust in de Republyk; indien Wy daar in niet praecies gevolgd hebben het voorbeeld van Uw Ed. Groot Mog. Resolutien van 25 Augustus en 5 September, is daar van alleen de rede, omdat Wy geoordeeld hebben, verscheiden gegronde Reflexien daar op te moeten maaken, welke Wy, voor zoo verre dezelve regardeeren de Militie op Onze betaaling of op Ons Territoir, niet voor Uw Ed. Groot Mog. zullen verbergen.

Wy moeten voor eerst remarqueeren, dat beide de voornoemde Resolutien en aanschryvingen zyn ingerigt onder andere, aan den Colonel of Commandeerenden Officier van het Regiment Artillery te Breda, daar voor zoo veel Wy weeten, maar vyf van de vyftien Compagnien van dat Regiment op de Repartitie van Uw Ed. Groot Mog. Provintie staan, en daar de Commandeerende Officier van het gedeelte van dat Corps te Breda, des tyds was een Officier op Zeeland gerepartitieerd, gelyk ook zyne Compagnie, met welke hy te Breda Garnisoen houdt, door ons wordt betaald: dat ook dezelve aanschryvingen zyn geaddresseerd aan den Colonel of Commandeerenden Officier van het Regiment Zwitsers van MARTY, in Garnisoen te Vlissingen en te Vere, ofschoon niet meer dan twee Compagnien van dat Regiment door de Provintie van Holland en West-Friesland betaald worden; doch vermits Wy Ons niet kunnen verbeelden, dat Uw Ed. Groot Mog. derzelver gedaane aanschryving zouden willen uitstrekken buiten de betrekking van Betaalsheeren, hebben Wy dit liever aangemerkt als een abuis in de expeditie, en van geen consequentie voor de Militie die niet op Uw Ed. Groot Mog. Provintie staat.

Uit welk oogpunt Wy mede geöordeeld hebben te moeten beschouwen de, op heden ter Onzer kennis gebragte, aanschryving Uwer Ed. Groot Mog. van den 6 deezer maand, aan het zoo evengemelde Regiment Zwitzers van MARTY, en houdende ordre aan den Commandeerenden Officier, om daar mede direct en met allen spoed te marcheeren naar het Land van Vianen, in de uitvoering van welke ordre Uw Ed. Groot Mog. ligtelyk zullen begrypen, dat door Ons dan ook niet is kunnen worden bewilligd; terwyl Wy dezelve order des te meerder als geheel abusivelyk geëxpedieerd hebben moeten considereeren, wyl het voorschr. Regiment daar by gesupponeerd wordt, actueel binnen Bergen op Zoom geplaatst te zyn, welke misvatting zekerlyk tot de gegeevene ordre op naam van Uw Ed. Groot Mog. moet hebben medegewerkt, daar Wy geen oogenblik twyffelen, of Uw Ed. Groot Mog. zouden nimmer aan Troupes, binnen Onze Provintie Garnisoen houdende en dus in Onzen Eed staande, (al wierden dezelve geheel door Uw Ed. Groot Mog. betaald) zoodanige ordres, immers niet zonder de allerminste, aan Ons gegeevene, voorkennis, doen afvaardigen.

Maar Wy hebben een veel gewigtiger bedenking, op den inhoud der aanschryving van 25 Augustus, voor zoo verre die vervat een interdictie van niet te gehoorzamen aan Ordres, welke zouden involveeren, om zig in eenige geschillen tusschen Burgers en Burgers, of Burgers en Regenten, *waar ter plaatse dezelve binnen deeze Republyk mogten ontstaan*, te immisceeren of te bemoeien: het is doch aan Uw Ed. Groot Mog. bekend, dat behalven de bovengemelde twee Compagnien Zwitsers, nog een Regiment Infantery door Holland betaald wordende, zig in deeze Provintie in Garnisoen bevindt, en dat die Troupes, even als in Uw Ed. Groot Mog. Provintie geschiedt, den Eed van gehoorzaamheid aan Ons als Souverain van het Territoir, en aan de Regeering van de Stad daar zy in Garnisoen zyn, hebben afgelegd; maar

vermits het by sommige Officieren zoude kunnen opkomen, als of de gestelde Ordres van Uw Ed. Groot Mog. aanliepen tegen de voornoemde Eeden, waar door de beveelen van Ons of van die Magistraaten zouden worden gesteld aan de beoordeeling der Commandeerende Officieren, of zy dezelve, al of niet, moeten obtempereeren, hebben Wy geoordeeld deeze bedenking aan Uw Ed. Groot Mog. te moeten onder het oog brengen, en daar het Ons ten hoogsten importeert, verzekerd te zyn, welke staat op de gehoorzaamheid van de Troupes op Ons Territoir zoude te maaken zyn, indien derzelver dienst, tot maintien van de auctoriteit der Regeering of van de Justitie, mogt gerequireerd worden, verzoeken Wy gansch vriendelyk, dat Uw Ed. Groot Mog. door een ronde explicatie van derzelver meeninge in de voornoemde Resolutie van 25 Augustus, Ons ten dien opzigte gelieven gerust te stellen. Waar mede:

Edele Groot Mogende Heeren, Byzondere Goede Vrienden, Nagebuuren en Bondgenooten! Zullen Wy God Almagtig bidden Uw Ed. Groot Mog. loffelyke Regeeringe met alle prosperiteit en voorspoed te willen zegenen. In 't Hof van Zeeland, te Middelburg, den 11 September 1786.

Uw Edele Groot Mogende Goede Vrienden,
Nagebuuren en Bondgenooten.

De Staaten van Zeeland.
Ter Ordonnantie van Dezelve.

Loo le 14 *Sept.* 1786.

Les mauvaises nouvelles de chez vous, Monsieur, nous ont fait une peine infinie; c'est ce que vous comprendrez aisément. Nous nous flattions que la lettre du Prince si elle venoit a tems auroit fait quelque effet, et dans cette

Province on etois dans une telle securité par raport a la Zelande qu'on a même négligé d'y envoyer aussi promptement la lettre circulaire des Etats que dans les autres Provinces; j'aime a croire que lorsqu'on sera parfaitement informé de tout ce qui s'est passé en Gueldre, de la conduite du Prince, et des procédés irréguliers et violents de la Hollande, qu'on ouvrira les yeux et que par votre bonne direction il y aura moyen de ramener les esprits, mais ce que j'ose vous suplier, *avant tout*, c'est de prendre soin de votre santé. Vous le devez Monsieur a votre famille, a la patrie, Nous y sommes en particulier si fortement interessé, que vous excuserez si j'ose insister la dessus, au nom des sentimens que vous voulez bien me témoigner. Je vous conjure, Monsieur, de ne pas négliger les ménagemens et les soins qu'elle exige, j'ai vue avec une peine sensible par votre lettre a Mr. VAN CITTERS que vous aviez eu un accés de fiévre, que cependant vous étiez sorti; — tout ce qui se passe, doit naturellement influer sur la santé, et ceux qui pensent comme vous voudroient faire dans ces momens au dela de leurs forces, mais veuillé vous souvenir que le plus grand service que vous pouvez nous rendre, c'est de vous conserver. Je ne m'apésentiroit pas plus sur la situation de nos affaires qu'il n'est nécessaire; je vous supose au fait de tout ce qui se passe; la crise est violente, et les ressources dans l'intérieur diminuent: en Hollande on n'entend plus du tout raison, on y paroit décidé a poursuivre son plan: en Frise la fermentation est violente; l'Assemblée actuelle des Etats décidera de cette province, RENG(ERS) et HAAR-(VAN HAREN) tiennent bon [1]), mais ils craignent de succomber, la Groningue et l'Overissel sont toutes a fait mauvaises: si la Zelande suit cet exemple, que peuvent faire la Gueldre et l'Utr.(echt)? Les Etats de cette derniere sont

1) Verg. hiervoren bl. 502, 507.

dans une bien facheuse situation; en Gueldre les dispositions sont encore bonnes, mais on fait l'impossible pour annimer les Bourgeois et les exciter au désordre, surtout a Arnhem et Zutphen. La diéte a recomencé, Mr. DE LYNDEN y est retourné hier avant l'arrivé du Bode de Zelande. — Le Ct DE GÔERTZ s'est rendu hier a la Haye, le choix de ce Ministre me paroit tres bon, je crois qu'on en sera content (c. a. d. ceux qui écoutent encore la raison). Je puis vous confirmer les espérances que je vous ai donnée de ce coté là: on paroit tres décidé a soutenir la bonne cause, quoiqu'il en arrive; on ne veut pas s'ingérer plus avant dans les affaires de la Republique qu'on le voudra de notre coté, mais on se croit en droit de parler haut et d'agir en consequence si les voyes de la douceur (qu'on preférе) ne suffisent pas. Le langage de Mr. DE G.(ÔERTZ) sera modéré mais tres ferme; on a encore faite une tentative sur la France, on lui demande une reponse cathégorique, sans dissimuler les suites qu'auroit son refus, ou de nouvelles tergiversions; j'avoue cependant que je crains toujours les menées de cette puissance qui au moins feroient perdre un tems précieux dont nos ennemis se prévaudroient; je ne l'ai pas cachée a Mr. DE G. qui le sent comme moi et qui ne croyoit pas la situation aussi mauvaise qu'il l'a trouvé; il a d'abord dépeché un courier qui est parti dimanche, il ma fait lire son raport au Roi et a Mr. DE H(ERTZBERG) qui est au mieux: j'ai été étonnée qu'il ait si bien saisi le tableau dans si peu de tems. Mr. DE H. et lui y vont de coeur et d'ame [1]), ils voyent la gloire du Roi intéressé au soutien de notre cause, qui est celle de la Justice, ils croyent que cela influera sur tout son Régne, et que l'intéret de la Prusse exige de conserver la reputation que cette Monarchie s'est acquise, ce qui ne

1) Verg. hierby LEOP. V. RANKE, *Die deutschen Mächte u. der Fürstenbund*, Leipzig 1871, I B. s. 304 folgg.

se peut qu'en montrant dans l'occasion qu'elle n'a rien perdue de sa fermeté et de sa vigueur; ils jugent que les démarches du feu Roi, et présentement la mission extraordinaire de Mr. DE G. sont autant d'engagemens que le Roi a pris, auxquels il ne peut manquer sans flétrir sa reputation dès le premier moment; une foiblesse aussi déplacée bien loin de prévenir des guerres, seroit le moyen de les attirer et d'encourager les puissances qui souhaitent l'abaissement de la Prusse, dont aucune n'est (pour le moment) en aussi bon état de les soutenir. Ce sistéme est encore étayé par le tableau de l'Europe en general, selon que Mr. DE G. le représente, et dont il paroit avoir des connoissances sures; de tels sentimens auprès des deux Ministres auxquels le Roi a le plus de confiance, joint a l'amitié tendre que mon Frere m'a toujours témoigné, sans interruption, depuis que j'existe, et a l'assurance qu'il a donné encore au Ct. DE G. au moment de son départ où il lui répéta *qu'il ne nous abandonneroit jamais*, me donnent il me semble une espérance fondée. J'ai voulue vous communiquer ces détails afin que vous puissiez juger de l'ensemble et des ressources qui nous restent, je puis ajouter que ni H(ERTZBERG) ni G.(GOERTZ) sont pour le sistéme Fr(ançais); mais (come j'ai dit) on veut comencer par essayer d'en tirer parti, et achever de la mettre dans son tort. S'il y avoit eu moyen (ou s'il y en avoit encore) de réunir les Prov(inces), j'ose *repondre* quelles trouveroient un apuis; mais plus la fermentation des factieux sera générale, plus notre parti sera foible et moins cet appui pourra étre efficace, et il est bien apparent que les choses en viendrons a des extremités tres facheuses, toutes les apparences y sont au moin. D'apres ce que vous me dite de Mr. V. CITTERS, j'examinerai plus particuliérement si la chose peut s'arranger, et en attendant, nous profiteront içi de la bonne volonté qu'il nous témoigne pour nous etre utile; il nous l'est beaucoup dans ces çirconstances. Quelque charmée

que je sois de recevoir de vos lettres, je vous prie Monsieur de ne pas m'écrire lorsque cela vous incomode le moins du monde, je ne méconnoitrais jamais vos sentimens, je vous prie seulement de ne pas vous géner. J'ai communiqué votre avant dernière lettre a Mr. V. C. (VAN CITTERS) sur le conseil de Mr. DE LYNDEN DE HEM(MEN); il étois si dérouté de ce que vous n'aviez pas ajouté un môt de particulier au Pr(ince) que nous l'avons jugé nécessaire, et par une suite de cette marque de confiance, celle-ci vous parviendra sous son enveloppe, d'ailleur une trop fréquente correspondance avec TOLL(IUS) pourroit donner dans la vue et faire soupçonner la verité; si vous jugiez a propos de m'ecrire par Mr. V. C. vous voudrez bien n'en pas faire mention dans sa lettre a lui, au cas que celle là fut aussi destiné au Pr(ince). Je serai a jamais avec les mêmes sentimens d'Estime et de reconnoissance W.

Je desire beaucoup d'aprendre bientôt de bonnes nouvelles de chez vous, et je me flate que vous nous continuerez vos avis.

LXXIV. *Aan zyne Doorlugtige Hoogheid den Heer Prins* VAN ORANGE, *etc.*

Doorlugtig, Hooggeboren Vorst en Heer!

Naardien by Ons in deliberatie genomen is, om ingevalle de Troupes, actueel binnen deeze Provintie Garnisoen houdende, met Onze bewilliging dezelve mogten komen te verlaten, die door andere Regimenten ter Onzer Repartitie staande te laten remplaceren, hebben Wy, ten einde zulks in dien gevalle te faciliteeren, nodig gedacht Uwe Doorlugtige Hoogheid, als Capitein-Generaal deezer Provintie te verzoeken en aan te schryven, gelyk Wy doen by deezen, om ten spoedigsten ordre te stellen, dat de Regimenten

van de Generaal-Majors VAN DOPFF en VAN BRAKELL, welke apparent uit Hulst, Axel, Sas van Gend en Philippyne respectivelyk, tot nog toe niet zullen wezen uitgetrokken, ter voornoemde Plaatsen en tot nader ordre verblyven, of, ingevalle dezelve bereids op marsch mogten zyn, zig niet verder verwyderen, ten einde ingevalle de spoedige overkomst der gemelde Regimenten naar deeze Provintie, by Ons noodig mogt worden geoordeeld, zulks als dan des te eerder zoude kunnen worden geëffectueerd en volstrekt onnoodig en ruïneuse heen- en wedermarschen voorgekomen.

En alzoo Wy in agting genomen hebben, dat 'er een aanmerkelyken tyd zal moeten verloopen, alvorens Uwe Doorlugtige Hoogheid de evengemelde ordres aan voornoemde Regimenten zal kunnen doen toekomen, hebben Wy ter spoediger voorziening in deezen, de Commandeerende Officieren van dezelve Regimenten hier van bereids geadverteerd en dien conform provisioneele aanschryving en ordre toegezonden. Hier mede:

Doorlugtig, Hooggeboren Vorst en Heer! zullen Wy God Almagtig bidden, Uwe Doorlugtige Hoogheid lange Jaaren, by gewenschte Lyfsgezondheid en vermeerderinge van allen Vorstelyken Welstand en Eere te willen behouden. In 't Hof van Zeeland, te Middelburg, den 15 September 1786.

Uwe Doorlugtige Hoogheids Goede Vrienden,

De Staaten van Zeeland.

Ter Ordonnantie van Dezelve.

LXXV. *Prins* WILLEM V *aan* VAN DE SPIEGEL.

Wel Edele Gestrenge Heer,

Ik hebbe met leedweezen vernomen de onverwagte en facheuse tournure die de zaeken thans in Zeelant genomen hebben, doch wyl thans vlak tegens de waere belangens van Zeelant by de meerderheid der Heeren Staeten is geresolveert, zoo desespereere ik niet dat als de Geesten wat aan het bedaeren zullen zyn, dat er kans zal zyn om eene Resolutie te doen neemen meer overeenkomstig met de belangens van Zeelant en met het maintien der Independentie en Territoriael Recht der respective Provintien, maer men moet daar toe verkoelende middelen gebruiken in hoope dat zulks de gisting zal doen eindigen. Ik schryve daerom aen de Heeren Staeten eene missive; ik hoope dat dienen mag om de Geesten te bedaeren. Brenger deezes zal dezelve aen UWEG. ter hant stellen. Ik hoope dat de onaengenaeme deliberatien van voorleede Maendag aen UWEG. gezondtheid geen nadeel zullen hebben gedaen en dat UWEG. geen meerdere accessen van koorts zal hebben gehad. Ik approbeere ten volle het gedrag dat UWEG. gehouden heeft en betuige met achting te zyn

Wel Edele Gestrenge Heer,

UWEG. D. W. dienaer
W. PR. V. ORANGE.

Loo,
den 16 Septembr 1786.

Aan H. K. H. (*Eigenhandige minuut van* VAN DE SPIEGEL.)

den 19 *Septembr.*

Post alia.

Het schynt, dat alles in de Republyk zig begint te neigen naar een mediatie, 't zy generaal of in de zaaken van Gelderland en Utrecht: dit is (naar myn geringe idees) het beste dat men tegenwoordig hoopen kan en in zulk een geval (de Commissien eerst benoemd zynde) zouden de goede officien van zyne Pr. M. (Pruissische Majesteit) van groot nut kunnen zyn. Alwas het, dat de Commissie van den Gr. v. (GOERTZ) voor dit moment niet anders uitwerkte, dan de violentien te doen ophouden, en de Provintien te disponeeren tot een extraordinaire Besogne tot herstel van de Unie, zoude hy veel gewonnen hebben — ik weet wel, dat men Uwe K. H. hier tegen kan zeggen, dat zulk een extraordinaire Besogne, ook wel raaken zal aan de Regten van den Heer Erfstadhouder; maar wie is de man die tegenwoordig zou durven vooruitzien, dat dezelve *in haar geheel* geconserveerd blyven? behalven dat in zulk een tyd van kalmte, het appui van de Hoven geallieerd met het huis van ORANGE, oneindig beter dan nu, beletten kan, dat men niet te verre gaa.

Dechiffrement.

La Haie 25 *Septembre* 1786 1).

Le meme jour de la résolution décisive, nous est arrivé le Marquis DE LA COSTE. L'ayant vu le soir dans la société et le pauvre Ambassadeur 2) ni lui ne me disant rien; au contraire ne voyant ce jeune Marquis qu'embarassé avec moi, et tout occupé et en intelligence avec le Rhingrave et le

1) Ontcyferde brief van Graaf GÖRTZ aan de Prinses VAN ORANJE.

2) DE VÉRAC.

Comte DE COETLOURY [1]), j'ai pris le seul parti que je crois convenable et à la justice de la cause et à l'honneur du Roi, celui de prendre le haut ton; je l'ai pris, surtout dans une conversation suivie que j'ai eue avec le Sieur CAILLARD [2]). Outre la satisfaction que j'ai eue de dire bien des verités auxquelles il n'a pas pu me repliquer, j'ai eu l'avantage d'en tirer l'aveu formel qu'il n'étoit pas possible que la France pourroit concourir à un accommodement a moins que les Réglements ne fussent abolis, puisque ces reglemens donnent une trop grande influence dans trois Provinces au Stadhouder; et celui-là pouvant avoir encore facilement la Zelande de son sentiment, la France ne pourroit tirer aucun avantage de son alliance. Ce propre aveu que je me suis laissé faire et dont je rendrai encore demain compte au Roi peut suffire à prouver que la France et la Cabale, sont un; qu'il faut forcer l'une et l'autre; qu'il faut l'emporter ou par la force ou par la peur; et qu'enfin il n'y auroit rien de fait si la Cabale et le Rhingrave ne sont écrasés. Ce n'est que sur cela que je puis appuyer et j'espère réussir; et qu'après ce que le Roi aura jugé convenable à sa sagesse pour sa propre surêté, il s'abandonnera avec toute l'énergie à faire ce à quoi la justice et l'honneur l'appellent, et qu'il aura la gloire qui pourra l'égaliser à ses grands ancêtres, celle d'être le défenseur des opprimés et le vengeur de l'injustice: et que la Republique et la Maison D'ORANGE devront à lui et à son auguste soeur leur salut.

Je suis extremement content des deux Mrs. [3]) VAN CITTERS le Deputé et le Bourguemaitre; du jeune BENGERS, des Mrs. DE NAGEL et SPAEN; je respecte les Mrs. DE LARREY et FAGEL.

---

1) Z. (MIRABEAU, 21 October 1786) *Histoire secrète de la Cour de Berlin, ou Correspondance* enz. Londres 1789, T. II. 7. „Le rappel, non-seulement de M. DE COETLOURY, mais celui de M. DE VEIRAC," enz.

2) ANTOINE BERNARD CAILLARD, Chargé d'affaires van Frankrijk.

3) De ontcijferaar of klerk had er „Marquis" van gemaakt, even als van de volgende „Mrs."

Ce que la Frise a fait est bon. Et si nous parvenons à avoir la plusralité des Provinces, alors d'une manière ou d'autre, nous en tirerons un grand profit.

LXXVI. *De Prinses* VAN ORANJE *aan* VAN DE SPIEGEL.

Le 27 *Sept.* 1786.

J'ai vue avec bien du plaisir par votre lettre Monsieur, que votre santé est meilleure, mais pas telle encore cependant que je le désirerai; si l'intérêt que j'y prend et la justice que je ne cesserois jamais de vous rendre peut effectivement vous causer quelque satisfaction, je me flate que vous le prouverez en usant des ménagemens que votre santé exige; je sait par expérience que beaucoup d'écriture et d'aplication fatiguent avec la fièvre meme dans les bons intervalles, et que ce n'est pas le moyen de s'en débarasser promptement. Vous relevé nos espérances Monsieur par raport à votre province; quelque détermination qu'elle prenne, je ne douterois jamais que vous n'y donniez tous vos soins; personne ici ne vous a méconnu un seul instant, et pour moi en mon particulier il est impossible que cela arrive; on est bien souvent trompé dans le monde et surtout dans des tems comme ceux-ci, mais cela ne m'empéchera jamais de rendre justice au mérite, et lorsque une fois j'accorde mon Estime avec la conviction que c'est a juste titre je ne change pas sur un simple soupçon qui seroit le fruit de la méfiance, a laquelle mon caractère ne me porte pas. Excusé Monsieur cette petite digression; une conversation avec le Bourguemaitre W. A. V. CITTERS en est cause parce qu'il me témoignoit que vous aviez crû qu'on ne vous avoit pas rendu justice ici. Je vous confie ci joint la copie d'un chiffre du Ct G. 1) arrivé hier: il vous montre la situation des

---

1) Comte GOËRTZ.

choses et sa façon de l'envisager; je vous prie de bruler cette piéce et mes lettres aussi (s'il vous plait), je crois ces précautions doublement nécessaire dans les circonstances présentes. — Les nouvelles de la *Frise* sont tres bonnes, mais dans l'instant j'aprend que les Etats d'Utrecht ont pris de singuliers engagemens avec la Hollande; je n'en suis pas encore assé bien informée pour en porter un jugement, mais je crain qu'il y (ait) encore eu de la duperie dans le fait. Je convieus avec vous Monsieur que tot ou tard il faudra en venir a un arrangement, et qu'il n'est pas a prévoir que cela se puisse sans quelques sacrifices du coté du Prince: ceci sera dificile a regler d'une manière qui contente et que le P. trouve acceptable; seroit-ce trop exiger de vous Monsieur si je vous priois de vouloir vous en occuper et de former un plan general qui pourroit servir de baze et etre supedité de notre coté? Je n'en ferai que l'usage que vous souhaiterez, mais il est essentiel qu'on s'en occupe a tems, le Ct GTZ ne connoit pas assé la Constitution et le païs pour pouvoir y suffir seul: il m'a demandé étant ici, que je m'en charge, mais je m'en suis excusée n'en ayant pas la capacité; j'ai promis cependant que je recueillerai les avis, il ny a personne plus en état que vous de nous aider a cet égard. Vous me ferez toujours le plus grand plaisir de continuer a me parler avec la franchise, et la confiance que vous avez bien voulu m'accorder, rien ne sauroit altérer les sentimens d'une parfaite Estime et d'une sincére reconnoissance que je ne cesserois de vous porter W.

Vous entendrez peut-etre par la voix publique que j'ai placé aupres de mes fils un officier qui vient du service de Prusse [1]), c'est un homme de grand mérite, et cet arrangement devoit se faire depuis longtems; si on le critique, veuillé suspendre

1) Verg. TOLLIUS. *Staatk. Geschr.* III Voorrede bl. VIII—XIV, over den voormaligen Pruissischen Kapitein der Genie, sedert Luitenant-Generaal in Engelsche dienst, H. W. DE STAMFORD, overleden in 1806.

votre jugement jusqu'a ce que j'aie pue vous en faire toute l'histoire.

LXXVII. *Baron* VAN LYNDEN VAN HEMMEN *aan* VAN DE SPIEGEL.

Hoog Edele Gestrenge Heer!

Ik zende UHEd.Gestr. hiernevens een billet van H. K. H., my op 't moment toegezonden om 't zelve in te sluiten, zullende waarschynlyk behelzen desselfs groot genoegen over de geformeerde raporten. De bode zo aanstonds vertrekkende, heb geen tyd hier veel by te voegen, als dat 't my voorkomt, dat de zaken in Holland nog niet veel beteren, en dat 't byeenhouden der troupes door die Provincie op de grenzen, 't formeren van een park artillerie te Ysselstyn, alwaar en te Leerdam militie hebben laten inrukken tegens de protesten der Magistraten, daar die twee Steden op lange na geen gedecideert Hollands territoir zyn, wel aanleiding zou konnen geven om te vermoeden, dat zy iets feitelyks in den zin hadden, en boven en behalven de wederregtelyke protectie aan eene rebellerende Stad toegezegd tegens de handhaving van 't Souverain gezag der Staten, ook wel zoude konnen bedoelen, om wanneer hier of daar in onze Provincie [1]) enige ingezetenen of borgers in de Steden, zig mogten verzetten tegen hare Overigheid, waartoe zeer gearbeid wordt, dezelve als dan ook onder hare bescherming te nemen, en de Staten geweldiger hand te noodzaken, om voor hare ingezetenen te bukken. Dit zal nogtans zo gemakkelyk niet gaan.

Ik heb d'eer met alle hoogagting te zyn,

Hoog Edele Gestrenge Heer!

Loo, den 14 October 1786.

UHEdGestr. onderd. en Gehoorz. Dienaar

W. V. LYNDEN [2]).

1) Gelderland.

2) Geboren 11 Oct. 1729, overleden 16 Junij 1787. Zie hiervoren bl. 328.

De Prinses aan den Raadpensionaris.

Loo le 14 *Octre* 1786.

J'aprens a l'instant qu'il y aura peut-etre aujourd'hui une occasion sure de Vous écrire, je profite dabord du peu de momens qui me restent, pour vous témoigner, Monsieur, la satisfaction avec laquelle je vien de lire le raport que vous avez formé, et que Vous avez envoyéz au Prince, il y a quelques jours, mais que je n'avois pas vue encore, je me flate que par votre bonne direction vous aurez reussi aussi a le faire conclure. Je suis bien charmée que votre santé soit retablie, et quelle vous permette de vacquer aux affaires. J'espére Monsieur que vous aurez recu ma derniere lettre sous le couvert de Mr. v. c. je crois quelle vous aura été remise par le Bourguemaitre de ce nom, que nous avons été bien aise de voir içi; il vous aura proposé de notre part la formation d'un plan qui puisse servir de base à tous les vrais patriotes, et les faire travailler avec plus d'ensemble et sur des principes plus suivi. Ceci etois le fruit d'une conference entre les Mrss de votre Province ici présent et le Prince à laquelle j'ai assisté; je sent bien que quelque necessaire et avantageuse que pourroit étre ceci, il restera toujours vrai que si le *centre* principal manque du sistéme et de l'activité nécessaire pour la direction, cela restera imparfait, et à cet égard je ferai toujours ce que je puis, je ne peut en promettre davantage. Il est certain que les meilleurs moyens sont ceux que la Republique trouvera en elle même, et que la réunion des biens intentionné est indispensable pour cet effet; je ne puis assé dire combien je trouve votre raport admirable; mon suffrage n'est pas de grand poid, mais je connoit votre indulgence, et je crois qu'il ne vous sera pas désagréable de savoir au vrai comment je le trouve. Je n'ai pas de grandes nouvelles a vous donner de chez nous, nous nous préparons a prendre bientôt nos

quartiers d'hiver, vers la fin du mois nous esperons pouvoir habiter Nimégue. De B(erlin) je n'ai rien de *positif*; quoique les dispositions sont toujours les mêmes, differens voyages et solemnités [1] ont un peu nuit a l'activité des affaires, dumoin a la correspondance; mais j'ai vue les dernieres dépeches au Ct DE GTZ qui sont fort sages et bonnes; j'ai vue aussi celles de la F(rance) a B(erlin) qui dévelopent bien toute la malignité et toute la duplicité de l'ecrivain; c'est un chef d'oeuvre a cet égard; comme on demande une reponse ostensible d'ici a cette belle production, cette comission disgracieuse et délicate m'est tombée en partage; elle est d'ailleur beaucoup au dessus de mes moyens, je l'ai faite cependant tant bien que mal et a l'aide des lumiéres qu'on a bien voulu me fournir. J'espére qu'elle ne pourra nuir, et mettra nos antagonistes dans le tort completement; c'est l'essentiel, pour du bien je n'en attend pas; elle doit partir incessament. On desire beaucoup a B(erlin) qu'une certaine grande Dame veuille s'expliquer favorablement, et que ceux d'*outremer* [2]) soyent un peu moin sur la reserve, il paroit qu'on tache d'effectuer ces deux choses, il est certain aussi qu'a tout événement il est essentiel qu'on s'assure de ce coté qu'on ne se véra pas tout seul chargé de la besogne. Ces dispositions sont connues *la ou elles doivent l'etre.* Nous devons encore aux soins obligeans et eclairés de Mr. V. O. les lettres aux E. G.(Etats-Generaux) et aux Prov(inces) [3]) qui vous parviendront avec cette lettre, je serai charmée d'en connoitre votre sentiment; si le hazard

---

1) (MIRABEAU) *Hist. secrète de la Cour de Berlin*, II. 37. „Le nouveau Roi va recevoir à Koenisberg les hommages," enz.

2) Het Kabinet van St. James.

3) Verg. in de Bijlagen tot de Zeeuwsche State-Notulen, de door den oud-Raadpensionaris WILHEM VAN CITTERS gestelde brieven van den Prins aan Hun Hoog Mog. en aan de Staten van Zeeland, 10 en 12 Oct. 1786; Notulen van 19 Oct. fol. 590 volg.

ne l'avoit pas conduit ici, je ne sait absolument pas coment nous nous (serions) tirés d'affaire, il s'est acquit de grands droits a notre reconnoissance; quand au poste dont il a été question pour lui, il se rencontrent quelques dificultés en l'examinant de plus prés, cependant cette idée n'est pas rejettée encore, on est seulement *indécis*. Je ne cesserois d'être, Monsieur avec tous les sentimens d'Estime et de reconnoissance que vous me connoissé et que je vous dois a si juste titre. W.

LXXVIII. Van de Spiegel *aan den Prins en de Prinses (afzonderlyk).*

Doorlugtig en Hooggeboren Vorst 1).

Ik heb de eer Uwe D. H. ter kennis te brengen, dat heden morgen ter Conclusie zyn gebragt de vier Rapporten van den 6 October, welke de Heer van Lynden aan Uwe D. H. heeft toegezonden, zonder dat dezelve eenige verandering hebben ondergaan, uitgenomen dat Rapport 't welk inhoudt de declaratie van het Systema van de Provintie omtrent de Regeeringsform, waarin hier en daar iets bygevoegd of veranderd is, en zoodanig geconcludeerd, als hetzelve hier nevens gaat.

De Conclusie van alle die Rapporten is met meerderheid genomen, op den dag te vooren daartoe gefixeerd, maar in 't byzonder heeft het zoo evengemelde en hier nevens gevoegde Rapport veel contradictie ontmoet: in Middelburg is het doorgegaan met 10 stemmen tegen 9: Goes en Tholen waren de eenige die zig zonder difficulteit conformeerden, en dit gevoegd by de stem van Uwe D. H., welke ik de eer gehad heb uit te brengen, maakte een meerderheid van 4 Staatsleden tegen 3. — Ziericzee heeft

---

1) Van de Spiegels eigenhandige minuut.

zoodaanige Advisen gegeeven, en eindelyk op zulk een ongemesureerde wyze geprotesteerd tegen myne genomen Conclusie, dat ik genoodzaakt ben geweest, dat protest in geschrifte van de Heeren van Ziericzee te verzoeken, als niet willende behaald zyn in de bewoordingen; waar by ik nog gezegd heb, dat het de Leden importeerde te weeten, welk eigenlyk het sentiment van die Stad was over de Regeeringsform van de Provintie, dewyl zy zig met zoo veel vehementie hadt verzet tegen hetgene men altoos voor de Regeeringsform gehouden heeft. — Vlissingen en Veere waren minder vehement als Ziericzee, maar niet mêer genegen voor de Conclusie.

De twee laatstgemelde Steden hebben zeer geurgeerd, dat herwaards ook mogt gezònden worden het 1ste Bataillon van DOUGLAS uit de Graaf, om Sluis in Vlaanderen te bezetten; doch op de repraesentatien die ik gedaan heb van de moeilykheden die daarin mogelyk resideerden, en die wy hier niet konden weeten, is dit agtergebleeven.

Uwe D. H. kan hieruit opmaaken, dat de denkwyze van de Provintie nog gansch niet eenpaarig is, en dat het zeer veel moeite zal kosten het tegenwoordig gedeclareerd Systema altoos op den duur te doen vasthouden; evenwel het is een groote zaak, dat die declaratie in de waereld is, en zoo men er tydig van profiteert, kan dezelve van veel nut zyn.

Ik heb de eer etc.

den 16 *October*.

---

den 16 *October* 1786.

Doorlugtige en Koninglyke Vorstin 1)!

Tot nog toe geen secuure gelegenheid gehad hebbende, om my de eer te geeven te accuseeren den ontvang van

1) VAN DE SPIEGELS eigenhandige minuut.

Uwe K. H. zeer gracieus billiet van den 27 September, kan ik thans te gelyk het sensibel genoegen hebben Uwe K. H. te melden, dat heden by de Heeren Staaten de Conclusie genomen is, om met de Bondgenooten, die met HunEdM. in dezelve sentimenten staan, te concurreeren om maatregelen te neemen tot herstel van de Ordre en de Publyke Rust; ten welken einde de Ordinaire Gedeputeerden ter Generaliteit zyn geauctoriseerd, om met de Gedeputeerden van de andere Provintien een Plan te concerteeren op Rapport.

Ter zelver tyd is gearresteerd de declaratie van het Systema deezer Provintie, met opzigt tot het maintineeren van het Erfstadhonderschap, met alle desselfs praerogativen, op den voet als ik de eer gehad heb het Rapport aan Zyne D. H. te addresseeren den 6 deezer maand; gelyk ook aan de Heeren Staaten van Gelderland, Utrecht en Vriesland missives zyn afgevaardigd, die zoodaanig zyn getourneerd, dat ze genoeg te kennen geeven welke de intentie is, en nogthans niet al te zeer contrasteeren met de sentimenten van over eenige weeken. Ik mag voor Uwe K. H. niet verbergen, dat deeze verandering niet gemaklyk is doorgegaan, en dat de hulp van den Heer Burgemeester VAN CITTERS, juist van pas gekomen is, om in Middelburg de meerderheid van 10 stemmen tegen 9 te helpen maaken, waaraan zeer veel gelegen was; want schoon men al met de meerderheid der Staatsleden de Conclusie hadt kunnen formeeren, zoude het egter altoos geobsteerd hebben, dat de twee grootste Steden [1]) van een contrarie sentiment waren.

Omtrent het gene Uwe K. H. my de eer aandoet te vraagen, aangaande een Plan van schikking, by 't welk eenige sacrifices van de kant van Z. H. zouden moeten gedaan worden, verzoek ik permissie te mogen remarquee-

1) Van Middelburg namelijk en Zierikzee.

ren, dat zoodaanig Plan nog niet wel met eenige vrugt in de tegenwoordige omstandigheden kan gemaakt worden, voor dat men weet welk een keer de zaaken zullen neemen, dewyl men actueel te veel of te weinig zou praesenteeren op te offeren: behalven dat, de andere Party meenende dat Z. H. iets tot herstel van de rust moet toegeeven, zulks behoort te articuleeren, wanneer het aan Z. H. zal staan zig daarop te bepaalen: en in welken gevalle ik nog van advys ben gelyk altoos, indien de vorderingen niet al te buitenspoorig zyn, niet attacqueeren de essentie van de Waardigheden van Z. H., en indien de rust daar voor te koopen is, dat Z. H. alle mogelyke toegeevendheid zoude kunnen gebruiken.

Naar myn inzien moet de eerste werkzaamheid van de vereenigde poogingen der Provintien zyn, de Troupes en gewapende Burger-Corpsen uit malkander te zenden, 't welk niet wel anders geschieden kan, dan door een onderlinge verzekering, dat de eene Provintie tegen de andere, of tegen eenige Steden niets geweldigs zal onderneemen: dit zou ten minsten alle ombrage en terreur panique uit het Land wegneemen; en vervolgens moet men tragten met gemeen overleg een Plan in de waereld te brengen, volgens 't welk de eensgezindheid op solide gronden kan hersteld worden.

Door zoodaanige vereenigde pogingen, met voorzigtigheid aangelegd, en onder het appui van zyne Pr. M. (Pruissische Majesteit) doorgezet, is er nog hope van herstel, maar men behoort nu met yver voort te werken, omdat in de tegenwoordige omstandigheden niemand lang staat kan maaken op de bestendigheid van het Systema in de eene of andere Provintie aangenomen.

Ik heb de eer etc.

LXXIX. *De Staten van Zeeland aan den Prins, en aan de Staten van Gelderland. — Aan Zyne Doorlugtige Hoogheid, den Heer Prins* VAN ORANGE *etc.*

Doorlugtig, Hooggeboren Vorst en Heer!

Wy hebben op zyn tyd ontvangen Uwe Doorlugtige Hoogheids beide Missives van den 16 en 19 September, in antwoord op de Onze van den 11 en 15 te vooren; en terwyl dezelve by Ons in deliberatie waren, is ook ingekomen copie van Uwe Doorlugtige Hoogheids Missive aan Hun Hoog Mog. van den 25 September, raakende de voorziening van de Frontieren van den Staat, met het Generaliteits Rapport daar op uitgebragt; waardoor Wy gelegenheid hebben, op alle deeze Stukken te gelyk, Onze gevoelens aan Uwe Doorlugtige Hoogheid mede te deelen.

Wy moeten in de eerste plaats, als nog op het kragtigste inhaereeren Onzen aan Uwe Doorlugtige Hoogheid betoonden afkeer van alles wat aanleiding kan geeven tot een Burgeroorlog, en het heeft Ons zeer leed gedaan, uit Uwe Doorlugtige Hoogheids Missive te verneemen, dat ook een gedeelte der Militie op Onze Repartitie staande, is geëmployeerd geweest tot de uitvoering van maatregelen in de Provintie van Gelderland, welke Wy oordeelen, in dit tydstip, minder dan ooit te pas te komen.

Belangende voorts de voorziening van de Frontieren, ten welken einde Uwe Doorlugtige Hoogheid onder andere heeft gedisponeerd over het eerste Bataillon van 't Regiment VAN BRAKELL, om het zelve te verzenden uit 's Bosch naar Sluis in Vlaanderen, en om de vier Compagnien van het tweede Bataillon te doen reverteeren naar Philippyne, mitsgaders

om de Staf met zes Compagnien van het tweede Bataillon VAN DOPFF uit Axel te verplaatsen naar Sas van Gend, kunnen Wy in deeze schikkingen wel berusten; vertrouwende, dat wanneer Wy de voorschreven Troupes, of andere van Onze Repartitie, binnen de Provintie mogten goedvinden te requireeren, by Uwe Doorlugtige Hoogheid geen difficulteit zal gevonden worden, om aan dezelve Patent te verleenen.

Wy hebben derhalven, ingevolge van deeze schikking, ook aanschryving gedaan aan het Regiment VAN BRAKELL en het tweede Bataillon VAN DOPFF, om in zoo verre op te heffen Onze Resolutie van den 15 September, waarby dezelve waaren gelast te verblyven ter plaatse daar zy actueel zyn.

Maar ofschoon Wy wel gepersuadeerd zyn, dat Uwe Doorlugtige Hoogheid, door de verschikking onder de Garnisoenen in de Generaliteit alleen, geen meerder voorziening van de Frontieren heeft kunnen doen, moeten Wy egter met Uwe Doorlugtige Hoogheid instemmen, dat dezelve zeer gebrekkig is, en speciaal in Staats-Vlaanderen, daar Wy niet kunnen passeeren, dat het Frontier van Sluis, waarop Onze Provintie zulk een naauwe betrekking heeft, slegts met één Bataillon Nationaalen zoude bezet zyn; en het is, om deeze rede, dat Wy Uwe Doorlugtige Hoogheid verzoeken, Patent te geeven aan het tweede Bataillon van den Generaal Major DOUGLAS thans te Nimwegen in Garnisoen, en aan de Compagnie Artilleristen van den Capitein MULLER, om naar Sluis in Vlaanderen te trekken, of te dienen tot remplacement van andere Troupes uit Onze Nabuurschap, aan welke Uwe Doorlugtige Hoogheid zoude goedvinden die destinatie te geeven; mitsgaders dat Uwe Doorlugtige Hoogheid desselfs goede Officien gelieve aan te wenden by de Heeren Staaten van Gelderland, ten einde Hun Ed. Mog. geen beletzel toebrengen tegen het uitmar-

cheeren van de gemelde Troupes, gelyk Wy ook hetzelve verzoek by Missive aan Hooggemelde Heeren Staaten zullen doen. Waar mede:

Doorlugtig, Hooggeboren Vorst en Heer! zullen Wy God Almagtig bidden, Uwe Doorlugtige Hoogheid lange Jaaren, by gewenschte Lyfsgezondheid en vermeerderinge van allen Vorstelyken Welstand en Eere te willen behouden. In 't Hof van Zeeland, te Middelburg, den 16 October 1786.

Uwe Doorlugtige Hoogheids Goede Vrienden,

De Staaten van Zeeland.

Ter Ordonnantie van Dezelve.

Aan de Heeren Staaten des Furstendoms Gelre en Graafschups Zutphen.

Edele Mogende Heeren, etc.

Wy hebben ontvangen Uw Ed. Mog. Missive van den 18 September, in antwoord op de Onze van den 11 te vooren, waaruit Wy gezien hebben, dat Uw Ed. Mog. Onze aanschryving aan de Militie op de betaaling deezer Provintie, gelieven te attribueeren aan abusive en malitieuse informatien, en verzoeken gerustheid omtrent het employ, dat van de voorschr. Militie op Uw Ed. Mog. Territoir zig bevindende, zoude kunnen gemaakt worden.

Het is waar Ed. Mog. Heeren, dat Wy op dien tyd toen de voorgemelde Resolutie genomen is, geen andere Berigten van het gebeurde in de Provintie van Gelderland hadden, dan zoodanige, welke Ons en veelen Onzer Ingezetenen, met de grootste rede moesten allarmeeren; en schoon Wy zeer verre zyn van te oordeelen, dat in geenerlei gevallen van Burgerlyke oneenigheden, de sterke arm van de Militie, tot staaving van het gezag der Hooge Regeering of der Justitie

zoude mogen gebruikt worden, (welk noodzakelyk Regt Wy zoo weinig aan Uw Ed. Mog. zouden willen betwisten, als Ons zelven daar van priveeren) is nogthans Ons gevoelen, dat alle demarches behooren geschikt te zyn naar de omstandigheden des tyds, en dat, by aldien 'er uit de maatregelen door Uw Ed. Mog. genomen, een scheuring tusschen de Provintien of een Burgeroorlog te vreezen was, Onze Pligt als Bondgenoot vorderde, dat Wy die gevaaren aan Uw Ed. Mog. onder het oog bragten, en te gelyk Onzen afkeer daarvan te kennen gaven.

Wy betuigen voor het overige, zoo weing intentie gehadt te hebben, om het Territoriaal Regt van Uw Ed. Mog. over de Militie in derzelver Provintiaalen Eed staande, te verkorten, dat Wy zelfs, ten tyde van de bovengemelde aanschryving, niet geweeten hebben, dat 'er Troupes van Onze Repartitie in de Provintie van Gelderland Garnisoen hielden, veel min, dat 'er van dezelve tegen Hattem en Elburg waren gebruikt; gelyk het ook één van de motiven geweest is van Onze Missive aan Zyn Doorlugtige Hoogheid den Heer Capitein Generaal, „dat Wy vertrouwen, dat Onze goede intentie, des te minder obstakel zoude ontmoeten, omdat, voor zoo veel Ons bewust was, Onze Resolutie als Betaalsheeren niet kon inloopen tegen het Territoriaal Regt van eenige Provintiaale of Stedelyke Overheden."

Onverminderd dit alles, begrypen Uw Ed. Mog. dat het Ons niet onverschillig kan zyn, op hoedanige wyze de Troupes, waartoe Wy uit hoofde van den Eed en betaaling, de naaste betrekking hebben, worden geëmployeerd, en dat het Ons zeer onaangenaam zoude moeten voorkomen, indien dat employ regtstreeks aanliep, Onze duidelyk gedeclareerde sentimenten.

Wy hebben, uit de lysten gevoegd by de Missive van Zyn Doorlugtige Hoogheid den Heer Capitein Generaal aan Hun Hoog Mog., over de middelen tot voorziening van de

Frontieren, gezien het groot aantal Troupes in de Provintien van Gelderland en Holland, in tegenoverstelling van het aantal in de Generaliteits quartieren, waar door Zyn Hoogheid in de onmogelykheid is gebragt, om de gemelde Frontieren genoegzaam te kunnen bezetten; en vermits Wy zulk een groot belang hebben 1) by de bewaaring van Staats-Vlaanderen hebben Wy Zyn Hoogheid verzogt Patent te geeven aan het tweede Bataillon van den Generaal Major DOUGLAS, en aan de Compagnie Artilleristen van den Capitein MULLER, beide van Onze Repartitie, en zig in Uw Ed. Mog. Provintie bevindende, om naar Sluis in Vlaanderen te trekken; en gelyk Wy niet twyfelen of Zyn Doorlugtige Hoogheid zal gaarn aan Ons verzoek defereeren, zoo betuigen Wy ook, dat het Ons ten hoogsten aangenaam zoude zyn, dat Uw Ed. Mog. geen difficulteit tegen den Uitmarsch van voorschr. Troupes gelicfden te maaken, maar dezelve tot 's Lands onontbeerlyken dienst te laten volgen.

Ondertusschen Ed. Mog. Heeren, is de toestand van de Republyk allerbeklaaglykst, daar Bondgenooten zoo veel vreeze voor malkander schynen te hebben, dat zy van binnen zig als in een staat van Oorlog willen stellen, terwyl de ringmuur buiten de Provintien open en onbewaard moet blyven liggen: en schoon Wy met leedwezen zien, dat Uw Ed. Mog. Onze aangebodene intercessie in de zaak van Hattem en Elburg gelieven te excuseeren, zyn Wy echter van begrip, dat het meer dan tyd wordt, dat de Bondgenooten het gevaar van de Republyk ter harte neemen, en met gemeenschappelyke pogingen een einde maaken aan de ongelukkige verdeeldheden en wantrouwens, die, zoo zy aan haar eigen redding worden overgelaaten, niet zullen missen, de slooping van deezen bloeienden Staat te veroorzaaken.

Wy hebben op onderscheiden tyden en wyzen te kennen

1) Te verg. hiervoren, bl. 99 en volgg. 354, 370 — bl. 484 volg.

gegeeven Onze bereidwilligheid, om Onze goede Officien aan te wenden tot herstelling van de rust en het onderling vertrouwen, en Wy herhaalen het wederom op het welmeenendste, dat Wy genegen zyn, om met Uw Ed. Mog. en de andere Bondgenooten die met Ons in die sentimenten staan, te overleggen, welke daartoe in de tegenwoordige omstandigheden, de meest geschikte weg zoude zyn.

Daar nu deeze bemiddeling ook principaal tot oogmerk zoude hebben de verschillen, die tusschen Uw Ed. Mog. en de Heeren Staaten van Holland en West-Friesland gereezen zyn, over de onderscheiden Resolutien door de laatstgemelde Heeren Staaten genomen, oordeelen Wy daarmede te beantwoorden aan het verzoek by Uw Ed. Mog. Missive van den 16 September gedaan, ten einde Wy zouden medewerken, om de Staaten van Holland en West-Friesland te overreeden, van diergelyke handelwyze af te zien.

Waar mede:

Edele Mogende Heeren, etc. In 't Hof van Zeeland, te Middelburg, den 16 October 1786.

STAATEN.

LXXX. *Aan den Heer* VAN BURMANIA RENGERS.

Hoog Wel Geboren Heer!

Daar het Systema van deeze Provintie omtrent de tegenwoordige geschillen in de Republyk, eenigen tyd zeer onzeker geweest is, en ik door ziekte verhinderd was veel deel aan de Affaires te neemen [1]), strekt het my tot groot genoegen UwHWG. te kunnen melden, dat heden de conclusie genomen is, om met de Provintie van Friesland, en de andere Bondgenooten die in dezelve sentimenten staan, gemeen-

---

1) Z. hiervoren bl. 572 volgg.

zaamer hand te werken, om maatregelen te neemen tot herstel van de Publyke rust — Ik heb de eer Uw H.W.G. hier nevens te zenden copie van de Missive aan de Heeren Staaten van Friesland geschreeven, en nopens het declaratoir dat deeze Provintie van haar Systema doet, verzoek ik permissie, UwHWG. te mogen renvoyeeren aan den Heer ordinair Gedeputeerde VAN CITTERS, als geen tyd hebbende, wegens de menigvuldige depêches, het zelve te laaten afschryven.

Het oogmerk van de Politique Geloofsbelydenis is geweest, om verzekering te geeven van de aankleeving der Heeren Staaten aan de Constitutie en Regeeringsform met de Stadhouderlyke waardigheden, en te gelyk, om H. EdM. afkeerigheid te toonen van de ruïneuse gevolgen, die uit de interventie van vreemde Mogendheden zouden geboren worden.

Myn wensch is, dat de Heeren Gedeputeerden van de Provintien, die met ons het zelve Systema willen vasthouden, onderling zullen beraamen de maatregelen, die in de tegenwoordige omstandigheden de geschiktste zyn, om de oneenigheden te doen ophouden, immers by provisie tot staan te brengen — het komt my doch voor, dat dit beter aan de prudentie der Heeren Gedeputeerden (op Rapport nogthans aan de Staaten) gelaaten wordt, dan dat ydere Provintie daar toe Propositien doet, die mogelyk geheel uit malkander zouden loopen, en dus veel tyd kosten, om tot één te brengen.

Zoo het my geoorlofd is, myne consideratien hier op te zeggen, en aan beter oordeel te onderwerpen, dunkt my, dat de eerste werkzaamheid zoude dienen te zyn, een Propositie, om de Provintien van Gelderland, Holland en Utrecht te engageeren, aan malkanderen plegtige en onbewimpelde verzekering te geeven, dat by haar geen geweldige mesures zullen genomen worden, door middel van de Militie, tegen eenige andere Provintien of Steden, en dat vervolgens de Troupes en gewapende Burger-Corpsen wederkeeren naar de plaatsen van hunne destinatie, op dat de ombrage, en vreeze

voor Binnenlandschen Oorlog moge worden weggenomen. — Vervolgens zoude men kunnen proponeeren, dat een Commissie van zeven Heeren uit de Provintien zoude kunnen benoemd worden, om een Plan te beraamen op Rapport aan de Provintien, naar 't welke de rust en ordre in het Bondgenootschap zoude kunnen worden hersteld; welke Heeren een speciaalen Eed zouden moeten doen, van niet de particuliere sentimenten of belangens van deeze of geene Party te zullen favoriseeren, maar alleen het waare belang des Gemeenen Vaderlands te behartigen.

De vereeniging der saamenstemmende Provintien moet dienen, om zulke voorslagen te doen, waar door de andere die weigeren zouden dezelve voorslagen aan te neemen, in het grootste ongelyk worden gesteld, en gevolgelyk by alle moderaate menschen haren invloed verliezen. — Tot mesures van meerder nadruk schynt de tegenwoordige conjoncture nog niet geschikt te zyn, maar ik heb geen twyfel of dezelve zal met der tyd daar toe geschikt worden, indien men slegts met voorzigtigheid en moderatie de zaaken begint, om den byval van het verstandigste gedeelte der Natie te winnen.

Ik heb de eer, na verzekering van myn respect aan de Heeren VAN HAREN en HAMBROICK, met de volmaaktste hoogagting te zyn

Hoog WelGeboren Heer!

Middelburg,
den 16 October 1786.

Uw HWGeb. onderd. en zeer
gehoorzaame dienaar.

De Prinses aan den Raadpensionaris.

Le 20 *Oct.* 1786.

Je ne puis assé vous témoigner la satisfaction avec laquelle j'ai reçu les bonnes nouvelles de Zélande; sans vous, Monsieur, nous n'aurions osé espérer, que les affaires y pren-

droient cette tournure, c'est à vos soins eclairés, à votre sage direction que nous le devons, je ne cesserois de le reconnoitre, et je me trouverai heureuse si j'avois l'occasion de vous prouver Monsieur la justice que je vous rendrai toujours, et la reconnoissance bien sentie ainsi que la parfaite Estime que vous avez droit d'attendre de ma part. Je comprend tres bien que ce n'est pas sans peine que vous avez attein le but, et ce ne sera pas sans peine non plus que vous maintiendrez les dispositions que votre Province manifeste actuellement; je ne doute pas que le Bourg. v. CITTERS ne continue a vous bien seconder. Ce sera a présent à Vous Monsieur, que la gloire sera reservé de pacifier toute la République, si l'on y parvient par les mesures qui sont proposé, et qui me paroissent tres bonnes, mais la formation d'un plan et les moyens de l'exécuter ne peuvent venir que de Vous; car de bonne foi (sans faire tort aux Deputez des Etats Generaux) je suis intimement convaincue qu'il n'y parviendrons pas sans votre direction. Je crois que les Frisons vous seconderont bien, ils se sont certainement surpassé dans ces derniers tems et nous forcent de leur rendre justice; j'augure bien aussi des Gueldrois si on les aide un peu, mais des autres il n'y a pas grand chose à en attendre. L'abolition des Corps-francs seroit certainement un point préliminaire qu'il seroit essentiel d'arranger d'abord: ne pourroit-on pas y joindre la licence des Gazettes qui surpasse toute mesure depuis quelque tems? Je sens Monsieur qu'il n'est pas encore tems de songer à un plan dans lequel on feroit entrer les sacrifices indispensables pour rétablir la paix et la concorde, mais en vous faisant cette demande je désirerai simplement de savoir (pour mon usage *seul*) quels étoient les points sur lesquels vous jugiez qu'on pourroit se montrer facile sans nuir à l'essence des dignités du Prince, afin d'examiner les dispositions et de voir à quoi l'on pourroit venir en cas de besoin; ce n'est pas l'ouvrage d'un jour,

et je n'en parlerai que lorsque le moment d'agir y seroit. La reponse aux pièces insidieuses de la Fr(ance) dont je crois vous avoir parlée (sic) dans ma précédente, est partie après avoir passé la revue chez Mrs. DE LYNDEN, V. OITTERS, et V. D. HOOP 1), je desirerai bien en connoitre votre sentiment, et si je puis une autre fois je vous le ferai passer. Je ne puis en dire davantage faute de tems. Je serai à jamais avec les sentimens que vous me connoissé W.

Mr. DE LYNDEN est parti et sera dans une dixaine de jours à la Haye.

Excusé ce griffonage horrible.

LXXXI. *Memorie van* VAN DE SPIEGEL, *ter aanbeveling van een vergelijk over de betwiste regten van den Stadhouder.*

P. M. 2)

Men kan de Regten en Praerogativen van Z. H. in hoogdeszelfs onderscheiden qualiteiten, distingueren in drieërlei soort.

I. in zoodanige die erfelyk syn opgedragen, welke zyn het Erf-Stadhouder-Erf Capitein- en Admiraalschap van de Unie en der particuliere Provincien, doch waarvan de attributs maar gedeeltelyk, met naam worden opgegeven in de Commissie, en gedeeltelyk relatief gemaakt worden, *tot zoodanige digniteiten als die hooge Charges voor dezen by vorige Heeren Stadhouders zyn bekleed.*

II. in zoodanige, die niet erfelyk zyn, maar aan de persoon

---

1) Verg. hierna bl. 628 het schrijven van VAN DER HOOP aan VAN DE SPIEGEL.

2) Naar VAN DE SPIEGELS minuut (22 Oct. 1786). Kennelijk opgesteld ten verzoeke van de Prinses VAN ORANJE. Zie hiervoren haren brief van 27 September 1786, bl. 599 volg.

van iederen nieuwen Stadhouder speciaal worden opgedragen, of tot wederzeggen duren kunnen; zoodanige zyn, het begeven van de militaire Ambten, van Vaandrig tot Colonel incluis, het Regt van Patenten, en diergelyke, zoowel by de Unie als by de Provincien geconfereerd.

III. in zoodanige, welke zonder opdragt van den Souverein *of* uit vertrouwen op de persoon van den Prins Erfstadhouder *of* uit inschiklykheid, *of* by verzuim, zyn geaccordeerd *of* ingeslopen.

Die van de *eerste soort* kunnen niet weggenomen noch verminderd worden, zonder benadeeling van de geëtablisseerde Regeringsvorm; maar voor zooverre deze praerogativen betrekkelyk zyn *tot hetgene vorige Heeren Stadhouders geëxerceerd hebben*, zal men niet ontkennen, dat in sommige zaken wel eenige modificatie kan plaats hebben, dewyl het altoos de vraag blyft, *wat* en *hoe* de vorige Heeren dezelve geëxerceerd hebben. By voorbeeld, men kan aan Z. H. niet afnemen het geven van Pardon, gratie etc., maar dat praerogatief kan, desnoods gerestringeerd worden door vorige exempels van de wyze waarop, en in welke gevallen, hetzelve is geoefend. Desgelyks competeert aan Z. H. het Regt van Burgemeesters, Schepenen etc. te veranderen, maar het wordt bepaald door de Privilegien der Steden en Plaatsen; derhalve, zoo er een Stad is, die aantoont, dat haar Privilegie dit niet toelaat, of dat vorige Heeren Stadhouders dat Regt aldaar niet geëxerceerd hebben, zoude het niet stryden met de praeeminentien van het Stadhouderschap, indien die Stad daarvan geëximeerd wierd.

De Regten en praerogativen van de *tweede soort* hierboven gemeld, die alleenlyk voor het leven of tot wederzeggen gegeven zyn, kunnen, naar het striktste regt, ingetrokken worden, doch (gelyk men van de aequiteit van een Souverein moet verwachten) niet zonder de hoogste en wettigste redenen. Nogtans, indien de Souverein goed vond, uit

hoofde van zyne oppermagt, hierin te disponeren, zoude het bszwaarlyk zyn voor de Heeren Stadhouders, zich met regt daartegen te verzetten, en in zulke omstandigheden, zoude de beste party voor Z. H. zyn, om in zaken van dien aard, de favorabelste Capitulatie te maken die mogelyk was.

Ten aanzien van het *derde soort* der onderscheiden Regten en praerogativen van Zyn Hoogheid, is het klaar, dat dezelve alleen afhangen van de goede wil of genegenheid dergenen, die dezelve hebben overgegeven, of genegligeerd aan zich zelven te behouden.

Deze generale Regels kunnen van applicatie zyn, wanneer er quaestie is van eenige sacrifices, welke van Z. H. zouden gevergd worden tot herstel van de Harmonie: vermits hieruit zoude volgen, dat Z. H. niets kan toegeven op hetgene essentieel behoort tot de hooge waardigheden aan hem erfelyk opgedragen; maar wel faciliteit kan gebruiken in andere zaken.

Indien er nu eenige mogelykheid was, om door wederzydsche inschikkelykheid de onlusten in de Republiek te doen ophouden, en men een plan wilde formeren van 't gene Zyn Hoogheid, behoudens zyne eer en de wezenlykheid zyner Regten, daartoe zoude kunnen contribueren, komt in consideratie het volgende:

I. Dat Z. H. zoude kunnen declareren, af te zien van alle Recommandatien en begeving van ambten, hem door eenige Steden of Collegien, buiten adveu van de Heeren Staten, opgedragen of toegelaten, in zoo verre zoodanige Steden of Collegien goedvinden hetzelve wederom aan zich te trekken.

II. Dat de reeds ontstane differenten over het doen van Electien van Burgemeesters en Schepenen, of andere ambten van Regering, zullen worden beslist door de neutrale Justitie, of door Arbiters van wederzyden te verkiezen.

III. Dat Z. H. tevreden is omtrent het stuk van de

Patenten, in tyd van vrede zich te schikken naar den voet by de Resolutie van de groote Vergadering den 16 Juny 1651 beraamd, voor zooverre met de tegenwoordige Regeringsvorm en het Capitein-Generaalschap, zoo van de Unie als van de byzondere Provincien, overéén te brengen is; 't welk gevoeglyk zou kunnen geschieden, indien de Patenten door Z. H. aan H. H. M. en den Raad van State wierden voorgedragen, en by dezelve geapprobeerd zynde, op hoogdeszelfs naam wierden gedepecheerd, onder zoodanige contra-signature als men zal goedvinden; terwyl in tyd van Oorlog, dit Regt aan Z. H. zoude blyven op den voet als hetzelve nu geexerceerd wordt.

IV. Betreffende de Regerings-Reglementen in de Provincien van Gelderland, Utrecht en Overyssel, dat Z. H. gaarn zal vernemen, welke modificatien de Staten van die Provincien daarin zouden begeeren, en genegen is te dien opzigte, alle mogelyke toegeeflykheid te gebruiken; of wel, indien de poincten differentiaal niet duidelyk in de Reglementen zelve gedecideerd zyn, de decisie daarvan aan de neutrale Justitie of aan Arbiters, van wederzyden te verkiezen, over te laten.

V. Met opzigt tot het Commando over 't Garnizoen van den Hage, dat de Heeren Staten van Holland Zyn Hoogheid aldaar zullen laten commanderen, op den voet als vóór de differenten in 1785, behoudens de magt en faculteit aan Hooggemelde Staten of Gecommitteerde Raden by Hun EdGr. M. om in cas 1) van commotie, en tumultueuse bewegingen, het voorsz. Commando aan zich te nemen

---

1) In de bepaling van dit geval had VAN DE SPIEGEL, in wiens ryp en helder doordachte opstellen byna nooit een woord geschrapt te vinden is, zich ongewone moeite gegeven en als afgesloofd. Er stond eerst: „om des goedvindende tot dienst van den Lande;" vervolgens, „om, zulks noodig vindende tot securiteit van de gemelde Plaats;" daarna „om in cas van oproer, of andere gevallen daarmede" enz. Eindelyk bleef de vierde lezing staan.

[of door een Officier buiten den Heer Capitein-Generaal te laten exerceren [1],] wanneer zulks tot securiteit van gemelde Plaats noodig zal gevonden worden.

VI. Dat de Heeren Staten van Holland, om van hunne zyde mede blyken te geven van welmeenendheid, zullen gelieven in te trekken en buiten effect te stellen alle de Resolutien by Hun Ed. Gr. Mog. gedurende het loopend jaar 1786 genomen omtrent het Militaire, voor zooveel dezelve betreffen het Commando, begeving van ambten, en de relatie van Z. H. tot dezelve Militie.

VII. Dat Hoogstdezelve ook efficacieuse maatregelen gelieven te nemen tot het beteugelen der Couranten en andere schriften, waardoor de Natie tegen de Persoon, Huis, en waardigheden van Z. H. wordt opgezet.

Nota: men spreekt hier niet van de afschaffing der Vry-Corpsen, omdat de Staten van Holland na zooveel decisive stappen van gedeclareerde protectie, moeilyk terug kunnen komen; maar vertrouwt, dat die Vrycorpsen zullen vervallen, zoodra de objecten van hare werkzaamheid te niet loopen, en de gisting der gemoederen ophoudt.

LXXXII. *Schets van eenige Hoofd-Artikelen van 's Lands verbetering, getrokken uit de Haarlemsche Couranten van* 14, 17, 19, 24 *October* 1786 [2].

1e HOOFDARTIKEL.

De Staatsvergaderingen moeten gezuiverd worden van den invloed des Stadhouders, zoodat de Leden niet van deszelfs gunst of afgunst [3]) afhangen. Derhalve moeten

1) „NB. de woorden tusschen [ ] uit te laten." (V. DE SPIEGEL)

2) H. S. VAN DE SPIEGEL. — Te Haarlem was de invloed groot van de Pensionarissen VAN ZEEBERGH en VAN DE KASTEELE.

3) Ongunst?

I. In Holland de Stadhouderlyke Recommandatien en Electien afgeschaft worden.

II. In Gelderland, Utrecht en Overyssel de Regerings-Reglementen afgeschaft, zoo verre zy stryden tegen de vryheid der Staatsleden, de natuur van een Republikeinsche Souvereiniteit, en de Regten des Volks.

III. In Zeeland en Groningen, de recommandatien of approbatien. En in 't generaal al den invloed van den Stadhouder op de Wetgevende Magt, en dus afgeschaft de Stadhouderlyke begeving van Generaliteits-, of Provinciale Commissien en Ambten.

2de HOOFDPOINCT.

De Wetgevende Magt van den Stadhouderlyken invloed gezuiverd zynde, moet men zorg dragen, dat de Regering niet ontaarde tot een despotique Aristocratie; maar de Regenten moeten zoodanig verkoren worden, dat zy altoos zien en voelen, niets anders dan Repraesentanten, of gevolmagtigde Vertegenwoordigers des Volks te zyn.

3de HOOFDPOINCT.

Voor het Stadhouderschap van elke Provincie moet een Instructie zyn, overeenkomstig met de Republikeinsche Constitutie, en daaruit moet blyken, dat de Stadhouder niet is de Stadhouder van de Provincie of des Volks, maar de Lieutenant van de Staten.

4de HOOFDPOINCT.

De functie van Capitein-Generaal is ingesteld, om onder het oppergezag der Heeren Staten, de Armée in oorlogstyden te doen werkzaam zyn, en in vredestyden in goede orde te houden; dus moet die functie zoodanig gerectifieerd worden, dat alle Militairen van den eersten tot den laatsten, zien

en erkennen, dat de Heeren Staten hun eenige Souverein zyn: derhalve moet

I. Het werk der Patenten zoodanig ingerigt worden, dat het de Souverein is, die door zynen Capitein-Generaal, de ordres geeft: nogtans met onderscheid van tyden van oorlog en vrede, alsmede van Generaliteits- of Provinciale zaken.

II. De aanstelling van alle Officieren moet door den Souverein zelve geschieden.

III. De Gouverneurs, Commandanten en Majors in de Steden en sterkten van de Generaliteit moeten door H. H. M. worden aangesteld, en in de Provincien, door de Staten derzelve, except in de grensvestingen in de Land-Provincien, daar die aanstelling met communicatie van H. H. M. of van den Raad van State geschieden moet.

IV. Voor het Capitein-Generaalschap moet een Instructie gemaakt worden.

Alle deze zaken moeten door de tegenwoordige Commissie tot de Defensie in orde gebragt en daargesteld worden.

V^de^ HOOFDPOINCT.

Rakende het Admiraalschap, wordt beloofd in de Courant van den 17 October, dat het in de volgende zal verhandeld worden, 't welk niet geschied is.

LXXXIII. *Notanda omtrent de Regerings-Reglementen* 1).

Z. nopens dat van Overyssel, en de verpligting om hetzelve te bewaren, de *Deductie der stad Hasselt*, 1786, p. 54 et seqq.

Den 27 October 1786 heeft de Hr. v. SBK 2) my ge-

---

1) H. S. VAN DE SPIEGEL.

2) Mr. L. C. VAN SONSBEECK. Verg. hiervoren bl. 461.

zegd, dat men content zou zyn, indien de Reglementen op dezen voet wierden gebragt, dat ten aanzien der begeving van politieke Ambten wierd gevolgd de cynosure in Zeeland gebruikelyk, of anders dat zekere ambten aan Z. H. wierden gelaten, en de andere vry aan de Staten; dat de Electien wierden gedaan uit nominatien, en in cas van vacature tusschen tyds, uit nominatien van 2 personen, zonder voorafgaande recommandatie.

Dat de begeving der militaire bedieningen wierd gebragt op den voet, als vóór de aanstelling van Koning WILLEM, of ten minste uit nominatien.

Wanneer ik, onder andere, vroeg, of met die veranderingen, dan alle zaken in Holland op den ouden voet zouden hersteld worden? antwoordde hy, dat men dan met Regenten uit de Land-Provincien die als vrye menschen kwamen, handelen kon over 't herstellen der abuizen 1).

'T is derhalve klaar, dat het but van Holland is, om door het bezorgen van meerder independentie aan de Regenten in die Provincien, dezelve aan haar te verpligten, om zooveel te ruimer te zeilen in de plans tot verkorting van het Stadhouderschap.

In al wat ter Generaliteit moet gedaan worden b.v. de Patenten, de Generaals, de Gouvernementen etc. heeft Holland nog geen gedecideerde meerderheid, maar zou dezelve daardoor krygen, en de Regenten in de Land-Provincien zouden veel meer afhankelyk worden van Holland dan ze nu zyn van den Stadhouder.

1) Uit Nymegen meldt W. VAN CITTERS aan VAN DE SPIEGEL (20 Maart 1787). „Z. H. heeft een brief geschreven aan de Staten van Overyssel: het opstel kwam uit den Haag en is zeer wel gesteld; alleenlyk had ik wel gewenscht dat men zoo ruimschoots niet was geweest, om een aanbod te doen van wederzydsche Commissarissen te benoemen, even als men te Utrecht gedaan heeft. Nu hoor ik dat de Staten van Overyssel dit aanbod zullen accepteren, en dit is het, dat ik gevreesd heb," enz.

Indien de Reglementen van 1674 en 75 de overheerde Provincien zyn afgedwongen, en dus als onwettig moeten ingetrokken worden, dan moet Holland, Friesland en Stad en Lande [1]) ook restitueren al wat zy bedongen hebben uit hoofde van H. H. M. Resolutie van 20 April 1674, waarop die Provincien weder in de Unie zyn aangenomen.

LXXXIV. WILLEM V *aan den Raadpensionaris.*

Wel Edele Gestrenge Heer,

Ik hebbe wel ontvangen UwEG. missive van den 3[de] deezer, en zie daer uit met het uiterste genoegen dat UwEG. wederom zoo verre hersteld is dat de Vergadering heeft kunnen waarneemen. Ik hoope dat UwEG. lange van eene gewenschte gezondheit zal blyven jouisseeren en ten dienste van het lieve Vaderlant verder zyne Posten waarneemen en bekleeden. Ik hebbe ook met veel genoegen gezien de uitgebrachte Rapporten; omtrend dat van de verzorging der Frontieren in Vlaenderen zal ik UwEG. rondborstig zeggen dat zoo de Heeren Staeten van Gelderlant myn advys vroegen, zy zouden laeten trekken het tweede Battaillon van het Regiment van DOUGLAS buiten derzelver Provintie, maar niet de Compagnie Artilleristen, vermits zy waerlyk binnen derzelver Provintie als men ze considereert zoo als zy waerlyk is voor een uiterste Frontier en waerin veele Vestingen zyn, eer te weinig dan te veel Artilleristen heeft. Omtrend het Battaillon van DOUGLAS zoude ik hetzelve liever een ander Garnisoen dan *Sluys* geeven vermits hetzelve eenige jaeren te Vlissingen heeft gelegen en aldaer door ziektens veel geleeden heeft. Dit zegge ik niet om te willen daer door te kennen geeven alsof Vlaenderen genoegzaam voorzien zal zyn met vier Bat-

---

1) Er staat slechts „H. F. en S. en L."

taillons, maer ik denke dat als een Battaillon uit Gelderlant genoomen word, wel een paer Regimenten uit Hollant kunnen trekken en daervan zoude mede tot besettinge van Vlaenderen gebruik kunnen worden gemaekt. Voor het overige approbeere ik dat Rapport zoowel als dat op de Missive der Heeren Staeten van Hollant van 27 September en dat op de Missive van de Heeren Staeten van Gelderlant, Overyssel en Stad en Lande. Ik hoope dat UwEG. in dier voegen als zy uitgebracht zyn, die Rapporten zal kunnen concludeeren, als mede dat omtrend de Memorien van de Heeren HARRIS en VAN THULEMEYER en de Credentiaelen voor den Heere Grave VAN GOERTZ. — Omtrend het vacante Gouvernement van Sint Eustatius zoo vinde ik my verlegen; men zegt dat Ik toegezegt hebbe de Electie aen den Heere GODIN; Ik twyffele sterk daeraen, het kan wel zyn dat Ik gezegt hebbe dat zoo hy op de Nominatie quam Ik zoude zien of Ik hem plaisir zoude kunnen doen, of wel dat Ik zoude trachten hem plaisir te doen, doch dit is myns bedunkens geene formeele belovte; eevenwel zal ik zien om zulks te doen begrypen aen de geinteresseerde partye alvorens de Electie te doen en dit is de Reden dat de Electie noch niet gedaen is.

Voor het overige blyve met achting,

Wel Edele Gestrenge Heer,

Loo, den
24 October 1786.

UwEdG. Dw. Dienaer,
W. Pr. v. ORANGE.

Doorlugtig etc. 1)

De approbatie waar mede Uwe K. H. de laatste Resolutien heeft gelieven te vereeren, is zeer flateus voor degenen die

1) Eigenhandige minuut van VAN DE SPIEGEL.

het genoegen gehad hebben daar toe te contribueeren; het is zeker dat een enkele stem de meerderheid heeft uitgemaakt, nogthans is er geen gevaar, dat het gedeclareerd Systema zal veranderen, al verloor men eens, voor een tyd, die meerderheid: en ik kan Uwe K. H. verzekeren, dat er dan nog middelen genoeg zyn om hetzelve te souteneeren.

De Missive van Z. H. aan H. H. M. en de Provintien [1]) wordt zeer geroemd, zy is kragtig en teffens decent opgesteld: indien ik myn oogmerk bereiken kan, zal die Missive aanleiding geeven tot een Circulair addres van deeze Provintie aan de Bondgenooten, om aan te toonen, dat de demarches van Holland niets minder dan domesticq zyn, en dat de Provintien in tegendeel verpligt zyn zig de zaak aan te trekken.

Ik zou waarlyk niet wanhopen aan een ordentlyk herstel van zaaken, indien er onder de menschen die een en dezelve bedoeling hebben, meerder combinatie van werk ware, of een middelpunt waaruit al het werk gedirigeerd wierdt, maar zoo weinig men in den oorlog iets verwagten kan van een hoop braave soldaaten die zonder discipline en zonder Chef zyn, zoo weinig is er te verwagten van de welmeenendste pogingen in 't Politicque, wanneer ze niet gesecondeerd en op een systematique wyze agtervolgd worden. — Uwe K. H. vergeeve my deeze reflexie, het is de waarheid, en somtyds het verdriet over 't verlies van een goede zaak, die my dezelve doet maaken.

Ondertusschen in zoodaanige gesteldheid is het moeilyk eenig plan van een geregelde directie in de tegenwoordige onlusten te formeeren; het is althans zeker, dat zoodanig Plan niets moet supponeeren, waartoe groote activiteit vereischt wordt, en als men dit in aanmerking neemt, blyft er naaulyks een ander Plan over, dan dat men de zaaken tot een negotiatie onder de Bondgenooten, of tot een per-

1) Uit het hoofd en de pen van VAN CITTERS.

soneele Commissie tragte te brengen, by het welke de langzaame gang van het werk altoos gelegenheid laat, zig rypelyk te beraaden. Ondertusschen zoude het wenschelyk zyn, dat Z. H. in tyds geliefde te overleggen, op welke poincten eenige toegeeflykheid kan gebruikt worden en wat men met voorzigtigheid van verre aan de andere Party mogt laaten zien; ik gevoel zeer wel hoe delicaat het is, daaromtrent eenige Considerätien op te geeven, maar niets durvende excuseeren 't welk de begeerte van Uwe K. H. is, en gepersuadeerd, dat ik met hoogstderzelver verligt oordeel niets risqueer: heb ik dan de eer myne geringe reflexien hier by te voegen, en op het respectueuste aan de examinatie en directie van Uwe K. H. te submitteeren.

Het retour van sommige Heeren uit den Haag, die gelegenheid gehad hebben om den Graaf v. GTZ. [1]) dagelyks te zien, heeft my de allergrootste denkbeelden gegeeven van het personeel character en kundigheden van dien Heer; gelyk ook van het valsche dat in de conduite van andere persoonen is — Uwe K. H. heeft van het laatste onlangs de bewyzen in handen gehadt, en ik feliciteer de goede zaak, dat Uwe K. H. zig niet heeft onttrokken aan dat gene, 't welk aan haare Talenten en Penetratie zoo wel toevertrouwd was.

Tot de aanstaande Commissie naar Utrecht was ik met den Heer VAN LYNDEN afgesproken, om dhr. GODIN te proponeeren, indien hy ook gelieft zig wat te bemoeien met de directie te Vere, 't welk ik hope Uwe K. H. approbatie te zullen hebben, gelyk ik denk dat het den Heer VAN CITTERS niet onaangenaam zal zyn, dien heer in de Commissie te Utrecht te ontmoeten.

Ik heb de eer etc.

den 25 *Oct.* 1786.

1) GÖRTZ.

LXXXV. *De Fiscaal* VAN DER HOOP *aan* VAN DE SPIEGEL.

Amsterdam, 30 *Oct.* 1786 1).

Hoog Edel Gestrenge Heer,

Van myuentwegen heb ik onze, voor my Hooggeagte correspondentie niet met iever voortgezet, en uwe geeerde van 13 Sept. niet beantwoord, — niet by gebrek van lust en verlangen, maar by gebrek van doorzigt in het dadelyk nut, dat daardoor aan de goede zaak zou kunnen worden toegebragt, terwyl ik wel begreep dat de jegenswoordige omstandigheden UHEG. meer werk verschaften, dan uw tyd en gezondheid permitteerde te besteden. Wat zal ik UHEG. over die omstandigheden zeggen? Zy blyven altyd dezelfde, de Gebreken zyn ook in dezelfde staat, de Remedien worden niet aangewent, en de bepaling der remedien is zeer moeielyk. Een blyft er altoos voortduren, daar ik my zedert 4 à 5 jaaren onophoudelyk over beklaag, en zonder welke het onmogelyk is dat de zaaken goed kunnen gaan: dat is de Persoon, of de verenigde Persoonen die het werk kunnen opnemen 1° om de Constitutie van de Republiek te bewaaren; 2°. om de Regering van denzelven goed te doen gaan. Waar ik my keer, waar ik my wend, ik weet niet by wien te vinden dat origineel bestier, dat tot die twee eindens kan strekken. Dan vind ik pogingen by den een, dan by den anderen, dan by my zelven, maar ieder loopt regt uit, en geen mensch, (ten minsten ik niet) weet wie aan zyn regter, wie aan zyn linker hand staat. — Over 14 dagen ben ik

---

1) „DHr. VAN DE SPIEGEL." — Verg. hiervoren bl. 238, 401 volgg. 411—414.

op het Loo geweest, om eenige informatien te geven omtrent een antwoord dat aan den Koning van Pruyssen moest worden gegeven. Het Hof van Vrankryk had 3 pointen van schikking geproponeert. 1°. de vernietiging van het Reglement van 1674, daardoor apparent verstaande de Reglementen van Gelderland, Utrecht en Overyssel, 2°. de restitutie van het Commandement van 't Garnisoen in den Haag, onder erkenning dat zulks den Capitein Generaal niet toekwam; 3°. een Limitatie der Patenten. Toen zyn eenige ophelderingen gemaakt, en een antwoord gearresteert op de Principes, in nevensgaande Memorie vervat, en op de uitzigten, die in hetzelve zyn gestelt: ik heb het van veel aangelegenheid geoordeelt UHEG. dit te communiceren, opdat UHEG. de goedheid zoude hebben die principes en die uitzigten te examineren, — te verbeteren, en onder die beneficien uit te werken; want ik moet ronduit zeggen, dat indien zodanig een Liaison kan worden geformeert, UHEG. en UHEG. alleen er de ziel van kan zyn, en door gepaste correspondentie en overleg derzelver kragt en uitoefening geven. Ik bid dat UHEG. zulks met dat oog beschouwt, en my aan de hand geeft hetgeen ik doen kan om tot voorz. eindens mede te werken. UHEG. zal my daartoe ten vollen bereid vinden.

Ik schryf ook heden aan den Heer v. LYNDEN, niet over 't voorz. artl. maar over nevensgaande Resol. van Holland. Z. H. E. die jegenswoordig niet zeer content van my is, zo ik heb kunnen penetreren, omdat ik gelieert ben gebleven met den Heer STEENGRACHT, heeft my min of meer gereprocheert dat ik UHEG. onderhouden had, over het equiperen van een vaartuig voor de W.-Indien, en vervolgens heb ik gemeent dat ik ZHE. diende te praevenieren, door ZHE. te verzoeken my te willen informeren van het verlangen van uw Provintie omtrent deze propositie van Holland. Z. H. heeft my gepermitteert én ZHE. én UHEG. daarover te onderhouden en voort te werken tot de uitvoering indien uwe

Provintie daarin wilde consenteren. UHEG. zy zo goed my deszelfs geeerbiedigde gedagten daarover mede te delen, terwyl ik betuig met altoosdurende Hoogagting te zyn

Hoog Edel Gestrenge Heer,

UHEG. gehoorz. Dienaar,

Q. N.

P.S. By nadere reflectie heb ik begrepen dat het best was UHE. voor den Heer V. LYNDEN een ostensibele brief te schryven, omdat ik my niet gaarn wil bepalen aan ZHE. alleen te schryven, en UHEG. des verlangende iets kond laten lezen.

WILLEM V *aan* VAN DE SPIEGEL.

Wel Edele Gestrenge Heer,

Ik hebbe UWEG. Missive van den 16de deezer wel ontvangen, de Conclusien van den 16de jongstleeden zyn my zeer aengenaem, het fraey advis van Zirikzee ter dier gelegenheit uitgebracht heeft in de Couranten gepronkt. Ik schryve heden aen den Heere VAN LYNDEN omtrend eene Missive die ik nodig achte te zenden aen de Commandeerende Officieren te Goes en Thoolen om de driemaandelyke Lyst van hun garnisoen te requireeren, de Staeten van Hollant kunnen niet verbieden dat in Zeelant aen den Capitein-Generael werde gegeven wat hem toekoomt; alsmede over de nominatie van Goes tot de Baljuwagie aldaer. Ik dacht dat die Nominatie door de Staets-Vergadering gemaakt wierd. Ik hebbe met veel genoegen vernomen UWEG. herstelling, Ik hoope en wensche dat UWEG. lange gezond mag blyven, ten beste van het Lieve Vaderlant, want UWEG. praesentie is allernodigst ter Staets-Vergadering om de zaeken tot een goed einde te bestieren. Ik zal aen de Staeten van Gelderlant de Missive der Heeren Staeten van Zeelant communi-

ceeren en zal van myn wedervaeren aen de Staeten van Zeelant kennisse geeven. In (En) 't eerste Battaillon van DOUGLAS alleen in Grave zynde kan aldaer niet gemist worden. En uit deeze Provintie kan voor als noch niets getrokken worden Rebus sic stantibus, en byzonder geene compagnie Artilleristen. UWEG. zal wel zoo goed gelieven te zyn van deeze Missive aen den Heere VAN LYNDEN te communiceeren. Ik approbeere zeer de keuze van den Heere GODIN tot de Commissie na Utrecht, en neeme deeze gelegenheit waer om UWEG. te verzekeren van de achting met welke verblyve,

WelEdele Gestrenge Heer,

Loo, den 2 November, 1786.

UWEG. Dw. Dienaer,
W. Pr. v. ORANGE.

UWEG. kan verzekert zyn dat Wy ons best zullen doen om de Pluraliteit der Provintien te verkrygen en te behouden. Vrieslant is thans zeer wel, Ik twyffele niet of Gelderlant het blyven zal, Zeelant daer by zoo zyn er drie. De meerderheit in Utrecht daer by zynde zoo is er de meerderheit. In Overyssel is voor als noch niets te doen, maer in Stad en Lande moet gewerkt worden. De Ommelanden zoude noch wel gaen, maer aen de Stad manqueert het, wyl men niemant weet die goed zoude zyn om aldaer eenige directie te hebben. In Hollant gaet het van erg tot erger.

LXXXVI. VAN DE SPIEGELS *ontwerp van een Zeeuwsch Staatsbesluit, ter verhoeding van eene tusschenkomst van vreemde Mogendheden* [1]).

De Raadpensionaris heeft gerapporteerd, uit naam van Heeren Commissarissen, hebbende, ter voldoening aan Hun

---

1) State-Notulen van Zeeland, 2 November 1786, fol. 620 vlgg. En verg. VAN DE SPIEGELS brief aan de Prinses, van 25 October.

Ed. Mog. Resolutie Commissoriaal van den 19 October jongstleden, geëxamineerd de Missive van Zyne Doorlugtige Hoogheid den Heer Prins VAN ORANGE en NASSAU, ten zelven dage ingekomen, met copie van de Missive door denzelven Vorst aan Hun Hoog Mog. geaddresseerd den 10 October, daar nevens gevoegd 1), houdende, na een breed voorstel van bezwaaren over diverse Resolutien der Heeren Staaten van Holland, mede copielyk aan die Missive geannexeerd, een verzoek, dat Hun Hoog Mog. en de Heeren Staaten der respective Provintien, elk in den haaren, de hand gelieven te bieden, tot het byleggen der oneenigheden, die thans in de Republyk plaats hebben, en by welke Zyne Hoogheid voor deszelfs Persoon en Huis byzonder is geconcerneerd: dat Heeren Commissarissen in consideratie genomen hebben, hoe Hun Ed. Mog., by onderscheiden gelegenheden, derzelver welmeenend verlangen hebben getoond, om door Bondgenootschappelyke Officien tusschen te treeden, tot vereffening van de geschillen in de Republyk, zoo in 't gemeen als met betrekking tot den Prins Erf-Stadhouder; zonder dat Hun Ed. Mog. ooit directe aanleiding gehadt hebben, om zig, verder dan in generaale bewoordingen, daar over te kunnen uitlaaten, doch dat in de Missive van Zyne Doorlugtige Hoogheid gearticuleerd worden zoodaanige zaaken, welke van het uiterste belang zyn voor den geheelen Staat, vermits het staan of vallen van de tegenwoordige Regeeringsform en de veiligheid van iedere Provintie daar van afhangt: dat om die redenen Heeren Commissarissen van advys zyn, dat Hun Ed. Mog., voortgaande in het zelve systema als getoond is in Hoogstderzelver Resolutie van 16 October, en uit even dezelve principes van moderatie werkzaam zynde, thans een meêr gedetailleerde Missive zouden kunnen schryven aan Hun Hoog Mog., en dezelve ook copielyk addresseeren aan

1) State-Notulen fol. 590 volg.

de respective Provintien, ten einde dezelve onder het oog te brengen, van welke gevaarlyke gevolgen de tegenwoordige toestand van zaaken zoude kunnen zyn, indien niet by tyds, op eene Constitutioneele wyze, daar in kan worden voorzien; en dat voorts de Bondgenooten, by deeze Missive, zouden behooren te worden geëxhorteerd, om met deeze Provintie *de concert* te gaan, tot het helpen daar stellen van zoodaanige middelen, als de grondwet van de Constitutie en Regeering deezer Republyk aan de hand geeft, om de differenten van onderscheiden aart, zoo tusschen de Provintien, als tusschen de Leden van een Provintie, en met den Prins Erfstadhouder ontstaan te vereffenen: dat ook zoude behooren geaccuseerd te worden de ontvang van de bovengemelde Missive van Zyne Hoogheid, onder betuiging van Hun Ed. Mog. dat dezelve niet zullen nalaaten, alles aan te wenden wat in hun vermogen is, om de rust en eensgezindheid in de Republyk, op een Constitutioneele wyze, te helpen herstellen.

Fiat insertio van de concept-Missive.

Hoog Mogende Heeren!

Wanneer Wy, by Onze Circulaire Missive aan de Bondgenooten van den 3 Mey 1784 [1]), te kennen gaven Onze bekommering over de steeds toeneemende oneenigheden in de Republyk, en, op het exempel van voorige tyden, proponeerden een extraordinaire Byeenkomst, tot het beraamen van toereikende middelen, om de ontstaane differenten uit den weg te ruimen; vertoonden Wy, onder andere motiven, dat zulk een verwarde toestand als waar in de Republyk zig toen bevondt, aan haar eigen redding wordende overgelaaten, niet kan verbeteren, maar dat dezelve noodwen-

1) Hiervoren bl. 347—352.

dig op den duur moet verergeren, en eindigen in uitersten, welke mogelyk geen plaats meer voor de remedien zouden overlaaten. De uitkomst heeft Onze voorspelling maar al te zeer bewaarheidt, dewyl de oneenigheden en verwarringen tusschen sommige Provintien, Steden en Leden van de Unie tegenwoordig tot die hoogte gereezen zyn, dat ze niets meer boven zig schynen te hebben, dan een totaale verbreeking van het Bondgenootschap. Schoon Wy het ongeluk gehadt hebben, dat de voorgemelde Propositie by de Bondgenooten niet is geagreëerd, hebben Wy egter niet opgehouden, onder het toeneemen der onlusten, Onze poogingen tot Eendragt en Inschikkelykheid te verdubbelen, gelyk Onze gevoelens ten dien opzigte aan Uw Hoog Mog. op verscheiden wyzen zyn bekend geworden; Wy zouden het dan ook daar by hebben kunnen laaten, en Ons onverantwoordelyk houden voor de gevolgen van alle deeze onlusten, ware het niet, dat Wy onlangs ontvangen hadden een Missive van Zyne Doorlugtige Hoogheid den Heer Prins Erf-Stadhouder, van den 10 October, waar by Hoogdezelve, na een voorstel van differente redenen van bezwaar, verklaart te reclameeren die Regten en Praeëminentien, welke aan Hem als Erf-Capitein Generaal competeeren, en verzoekt, dat Uw Hoog Mog. en de Heeren Staaten van de respective Provintien, de hand gelieven te bieden tot het wegruimen der verdeeldheden in de Republyk, onder betuiging van Zyne Hoogheid, dat Uw Hoog Mog. Hem altoos volvaardig zullen vinden, om al wat in zyn vermogen is, aan te wenden, tot bereiking van dat gewenscht einde.

De nadrukkelyke inhoud van dit addres heeft Ons in waarheid getroffen, en Wy hebben gemeend nogmaals een pooging te moeten doen, of Wy mogelyk, onder het Bestuur der Hooge Voorzienigheid, nog een middel konden zyn, om den val van dit wel eer zoo bloeiënd Gemeene Best voor te komen.

Wy vinden Ons, Hoog Mogende Heeren! in de tegen-

woordige omstandigheden, tot deeze demarche geregtigd en verpligt: het zy Wy letten op de Betrekking welke de Provintien tot malkander hebben als Leden van één Bondgenootschap, en tot den Prins, aan Wien alle de Bondgenooten, de Waardigheden van Erf-Stadhouder, Erf-Capitein en Admiraal Generaal, zoo van de Unie als van de Provintien respectivelyk, hebben opgedraagen; het zy Wy in agt neemen den aart der Gebeurtenissen die dagelyks voorvallen, en naar Ons inzien, met deeze Betrekkingen geheel onbestaanbaar zyn.

Het is ons voorgekomen, dat de tegenwoordige onlusten in de Republyk, tot drie hoofdsoorten kunnen gebragt worden, naamelyk *voor eerst*, het wantrouwen dat tusschen eenige der Souveraine Provintien is ontstaan, en van die ongelukkige gevolgen is geworden, dat de Burgerlyke en Militaire Wapenen worden gebruikt, om zig tegen malkander in een staat van veiligheid te stellen: *ten tweeden*, de geschillen, die binnen sommige Provintien tusschen de Leden onderling zyn gereezen, over het verstand of de reclame van Regten en Privilegien: *ten derden*, de bezwaaren van den Prins Erf-Stadhouder, over verkorting in de Regten, aan zyne opgedraagen Waardigheden competeerende.

In der daad zoude het gebouw van de vereeniging deezer Republyk op zeer zwakke fundamenten steunen, en de Oprigters zouden weinig verdiend hebben van de eere, die het Nageslagt aan hunne wysheid heeft toegekend, indien zy soortgelyke gevallen niet onder de mogelyke gebeurtenissen, in een Confoederatie als de Onze, hadden vooruitgezien, en niet bedagt geweest waren, om, in de grondwet van het Verbond, toereikende middelen tot bevrediging aan de hand te geeven. Maar, hoe kan men, Hoog Mogende Heeren! een oogenblik in twyfel staan, of 'er zoodaanige middelen exsteeren, wanneer men slegts het Tractaat van de Unie inziet? immers voor zoo verre de geschillen zyn ontstaan tusschen eenige van de Provintien, heeft het 16 Artikel

van het voornoemde Tractaat duidelyk bepaald: „of het gebeurde (dat God verhoede) dat tusschen de voorschr. Provintien eenig onverstand, twist, of tweedragt geviel, daar in zy den anderen niet konden verstaan, dat het zelve, (*zoo verre het eenige van de Provintien in 't Particulier aangaat*) ter neder gelegd en beslist zal worden by de andere Provintien, of den genen die zy daar toe deputeeren zullen;" en reflecteeren Wy op het tweede soort der geschillen hier boven aangemerkt, welke tusschen de Leden van een Provintie gereezen zyn over Regten en Privilegien, zoo zal het eerste Artikel van de Unie Ons voorligten, dicteerende: „dat indien de quaestien, die eenige van de Provintien, Steden of Leden van de Unie met den anderen hebben, of namaals zouden mogen krygen, *over haarlieder speciaale en particuliere Privilegien*, Vryheden, Exemtien, Regten etc., dat dezelve by de Ordinaire Justitie, Arbiters, of minnelyk Accord beslist zullen worden, zonder dat de andere Provintien, Steden of Leden van dien (zoo lang zig beide Partyen aan het Regt submitteeren) zig daar mede zullen mogen bemoeien, ten ware het haar geliefde te intercedeeren tot accord."

Terwyl betreffende de derde soort van geschillen, daar geklaagd wordt over ongelyk en verkorting van Regten, het 17. Artikel van de Unie van een byzondere applicatie is, waar in gezorgd wordt, dat de Provintien, Steden en Leden van dien zig zullen wagten, van Uitheemsche Vorsten, Heeren, Landen of Steden eenige occasie te geeven tot Oorlog, en dat, om zulks te vermyden, „de Provintien, Steden en Leden gehouden zullen zyn, zoo wel den Uitheemschen, als Ingezeetenen van de Provintien, te administreeren goed Regt en Justitie, en indien daar in eenig gebrek ware, dat de andere Bondgenooten, by alle behoorlyke wegen en middelen, de hand zullen houden, dat zulks gedaan zal worden etc."

Immers kunnen 'er naaulyks klaarder woorden gebruikt worden, om uit te drukken, waar in de Officien van de Bondgenooten in de opgenoemde gevallen bestaan, en dat bewyst, dat de Constitutie van de Republyk zelve nog middelen aan de hand geeft, om Ons verderf voor te komen, indien dezelve slegts met cordaatheid worden aangegreepen.

Wy erkennen zeer gaarn, dat de onafhankelykheid der Provintien van malkander vordert, dat de Bondgenooten, zig niet bemoeiën met zoodaanige zaaken, die als domesticq, en behoorende tot de beschikking van ydere Provintie in den haaren, moeten aangemerkt worden; naamelyk zoo lang die zaaken geen gevolgen hebben, die het geheel Bondgenootschap affecteeren, en zoo lang de domesticque middelen tot wegruiming der geschillen worden aangewendt; en het was om die rede, dat Wy, alvoorens Ons in te laaten omtrent de onderwerpen der klagten van den Heer Prins VAN ORANGE over de maatregelen door de Heeren Staaten van Holland en West-Friesland ten zynen opzigte genomen, by Onze Resolutie van 30 January 1786 ter Generaliteit ingebragt, hadden doen insteeren, „dat Hooggemelde Heeren Staaten zouden worden verzogt Hun Hoog Mog. te informeeren, aangaande de zaaken in geschil, ten einde Hun Hoog Mog. in staat te stellen, om te delibereeren, of dezelve in haaren aart en omstandigheden, zoodaanig zyn, dat Hun Hoog Mog. goede Officien tot bemiddeling, met vrugt, zouden kunnen geëmployeerd worden." 1)

Maar vermits Wy nu, uit de bovengemelde Missive van Zyne Hoogheid, en de bygevoegde Resolutien der Heeren Staaten van Holland, genoeg geïnformeerd zyn van den aart deezer onderwerpen, kunnen Wy dezelve niet langer als do-

---

1) Verg. State-Notulen 1786 fol. 12—14 (Rapport van 19 December 1785 over de Missive van den Koning van Pruissen, van 18 September bevorens.)

mesticq beschouwen, maar oordeelen die van zulk een onmiddelyken invloed te zyn, op de Constitutie, op de rust, op de veiligheid van het gantsche Bondgenootschap, dat de onzydige Provintien niet mogen stilzitten, haare bekommering deswegen te kennen te geeven, en op het employ der middelen van de Unie aan te dringen.

Immers, Hoog Mogende Heeren! kan het als geen domesticque zaak worden aangemerkt, dat de Heeren Staaten van Holland aanschryving hebben gedaan, aan de Troupes binnen andere Provintien en het Territoir van de Generaliteit in Garnisoen, om uit te marcheeren; want het behoeft geen bewys, dat dit lynregt inloopt tegen het oppergezag der gezaamentlyke Bondgenooten over de Militie van den Gemeenen Staat, welke altoos zeer wysselyk hebben gezorgd, dat de Troupes, *ten aanzien van haar Krygsampt*, aan de Generaliteit alleen subject waren; zoo dat zelfs, van dien tyd af, dat de Republyk eenige consistentie heeft gekregen, (schoon de Generaliteit en sommige Provintien zonder Capitein Generaal waren) de ordres aan de Militie, betrekkelyk tot haar Krygsampt, niet door de byzondere Provintien, maar van Generaliteits wege gegeeven zyn, waartoe de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland met de andere Bondgenooten hebben geconcurreerd in de groote Vergadering van 1651, gelyk Hun Ed. Groot Mog. dit ook onbewimpeld hebben geadvoueerd in de bekende Deductie van het Jaar 1657, die anders tot doelwit hadt, het particulier gezag van Hooggemelde Heeren Staaten over de Militie op hunne betaaling, te beweeren.

Dit regt nu is, van wegen de Generaliteit, aan Zyne Hoogheid den Heere Prins VAN ORANGE, tot wederzeggen opgedraagen, en men kan derhalven de particuliere ordres der Heeren Staaten van Holland, met geen mogelykheid anders beschouwen, dan als strydig met het Regt van den gemeenen Staat, door Zyne Hoogheid geëxerceerd wordende.

Het is waar, dat de Heeren Staaten van Holland hebben geallegeerd, dat hunne Provintie in nood was; maar hoe pressant Hun Ed. Groot Mog. zig dien nood ook mogen voorgesteld hebben, is het egter zeker, dat dezelve niet grooter kan geweest zyn dan in een openbaaren Oorlog, wanneer een Provintie reeds de Wapenen van een vreemden Vyand in haare Nabuurschap heeft; en indien nu het enkel begrip van nood aan elke Provintie het Regt verschaft, om de Troupes, welke zy, volgens haare Quote in de lasten van de Unie betaalt, uit het Leger te Velde, of uit de bezette Plaatsen te rug te roepen, en op eigen auctoriteit te laaten t' huis komen, welke staat zou de Republyk dan op haare middelen van defensie kunnen maaken, en hoe zou 'er ooit mogelykheid zyn, om eenige welgecombineerde Krygsoperatien uit te voeren?

Hier komt nog by, dat Hun Ed. Groot Mog. die Ordres gegeeven hadden aan Troupes, welke op het Territoir en in den Eed van andere Provintien waren, zonder de Heeren Staaten derzelve, daar in te kennen, ofschoon Hun Ed. Groot Mog. zelve in de boven aangehaalde Deductie van 1657, waar in zy zig zekerlyk niet te weinig autoriteit over de Militie toeschryven, egter erkend hebben, „dat het Souverain regt van de Staaten der Stemmende Provintien, uit kragte van het Territoir over de Militie in den haaren logeerende, altyd verstaan is, (zoolang dezelve Militie daar in Garnisoen wordt gelaaten) *te praevaleeren boven het Regt de Staaten van de Provintien als Betaalsheeren competeerende*, zoo dat dezelve Militie meer verpligt is te respecteeren de Commandementen van de Heeren Staaten en Magistraaten tot uitvoering van hunne Politique beveelen, van die Provintien alwaar dezelve Garnisoen houden, dan van de Staaten op welker Repartitie die is staande."

Wy kunnen ook even weinig als domesticq aanmerken de Resolutien van Hun Ed. Groot Mog., waar by de Militie,

tot nader bevel, wordt ontslagen van den Eed van gehoorzaamheid aan den Heer Capitein Generaal; nog ook de Resolutie, by welke de Commandanten van de Regimenten worden geordonneerd, geen Rapporten of Lysten hoe genaamd, aan den Heer Capitein Generaal meer te zenden [1]), en anderen diergelyke Resolutien tot de directie over de Troupes van den Staat specteerende; Wy zullen in tegendeel zoodaanige mesures altoos beschouwen, als van een zeer nadenkelyk uitzigt voor de Vryheid en Veiligheid der overige Leden van het Bondgenootschap, en als een middel om een totaale verwarring in de Armée te veroorzaaken; want (om slegts van het eerste te spreeken) zoo ooit of ooit deeze maxime gewettigd wierdt, dat één Provintie de faculteit heeft, om de Troupes van den Gemeenen Staat te ontslaan van de gehoorzaamheid aan den Chef, welke met eenpaarige toestemming van alle de Bondgenooten, daar over gesteld is, dan moet alle grond van vertrouwen op de Publyke Veiligheid ophouden, en het Bondgenootschap zal wel haast een Societeit worden, daar het Regt van den sterksten alle geschillen decideert.

Wy zullen op deeze materie in geen verder detail intreeden; daar Ons gansche voorstel met geen andere bedoeling is ingerigt, dan om de Eendragt en het onderling Vertrouwen weder te doen herleeven, willen Wy niet schynen, aan iemand der Bondgenooten onaangenaame reproches te doen; veel liever vleyen Wy Ons, met het vertrouwen, dat de Heeren Staaten van Holland en West-Friesland, reflecteerende op de gevaarlyke gevolgen, welke zoodaanige Resolutien, zelfs tegen Hun Ed. Groot Mog. intentie, zouden kunnen hebben, dan ook aan de overige Bondgenooten het genoegen niet zullen weigeren, van de voorgemelde zaaken weder te herstellen op den voet, welken de gronden der

---

1) Verg. 's Prinsen klagt, hiervoren (2 November 1786) bl. 630.

Regeeringsform, door Hun Ed. Groot Mog. invloed en medewerking geëtablisseerd, waarlyk vereisschen.

En dit is het, waartoe Wy Uw Hoog Mog. en een yder der Provintien op het kragtigste verzoeken, haare efforts by de Onze te willen paaren: de exempels, dat de Bondgenooten, door Missives en zelfs door plegtige Bezendingen, malkander hebben geadhorteerd, om by de toen exsteerende Regeeringsform te blyven, zyn zoo menigvuldig, en dezelve zyn altoos met zoo veel vriendelykheid opgenomen, dat Wy thans ook oordeelen, geen ongewoonen, nog in dit tydstip ongepasten stap te doen, wanneer Wy Onze poogingen aanwenden, tot het maintineeren der tegenwoordige Regeeringsform, die Uw Hoog Mog. en alle de Provintien, nog weinige Jaaren geleeden, voor de beste hebben erkend: te meer, daar het in deezen niet aankomt op een betwistbaar begrip van zekere Praerogativen der waardigheid van den Heer Capitein Generaal, maar op zoodaanige zaaken, waar over nooit geschil geweest is nog kan weezen, zonder deeze hooge functie tot niets te brengen, en de veiligheid der Provintien in de waagschaal te stellen.

Wy moeten eindelyk hier nog by voegen, dat Wy met het grootste genoegen gezien hebben, dat de Heeren Staaten van Utrecht iterative reizen hebben gedeclareerd, hoe zeer zy afkeerig zyn, om door middelen van geweld de oneenigheden te beslissen, en dat het derhalven Ons gansch onbegrypelyk voorkomt, met welk oogmerk zulk een groot getal van gewapende Manschap op de Grenzen van die Provintie wordt gehouden; en Wy oordeelen, dat dit mede een poinct is van het uiterste gewigt, waarin ten spoedigsten behoort te worden voorzien; niet alleen, op dat de Frontieren van den Staat, die nu genoegzaam van Troupes ontledigd zyn, wederom behoorlyk zouden kunnen bezet worden, maar ook voornaamelyk, om te doen ophouden de gisting in de gemoederen en de agitatie waardoor veele Ingezeetenen con-

tinueel geslingerd worden; ten einde het Land alzoo weder te brengen in een staat van inwendige bedaardheid, welke alleen geschikt is, om de onderhandelingen over het vaststellen der Harmonie wel te doen gelukken.

Tot deeze gewenschte en hoognoodige zaaken, verzoeken en bidden Wy de Bondgenooten, by al wat dierbaar is, de handen met Ons in één te slaan, om eendragtige, wyze, en spoedige Besluiten te neemen, op dat de Eenigheid en het Vertrouwen moge herleeven, het ontzag van den Staat en van de Regeering, zoo buiten als binnen 's Lands worden gehandhaafd, en de Vryheid en Voorregten op duurzaame gronden vastgesteld. Hier mede:

In 't Hof van Zeeland, te Middelburg, den

STAATEN.

LXXXVII. *De Prinses aan* VAN DE SPIEGEL.

Nymegue le 8 *Nov.* 1786.

Les informations que vous avez bien voulu me donner Monsieur, m'ont fait un sensible plaisir, et je suis charmée que vous ayez été content de la lettre du Prince aux Etats-Generaux; votre aprobation a été bien agréable a *celui* qui a pris la peine de la dresser, 1) et que vous aurez bien deviné tout desuite. Celle à laquelle elle a donnée lieu et que Mr. DE BLITTERSWYK a envoyez au Pr. a eu notre sufrage on ne peut davantage; il est impossible qu'elle ne soit 2) aprouvée de tous ceux qui pensent bien, j'espère seulement que vous réussirez à la faire conclure. Tout ce que vous faites Monsieur, vivifie de plus en plus les sentimens de reconnoissance et d'une vraie Estime que je vous ai vouée; je considère comme une des marques les plus flatteuses de votre con-

---

1) Te weten W. VAN CITTERS. Verg. hiervoren bl. 602.

2) De Representant van den Eersten Edele in Zeeland, W. C. H. VAN LYNDEN.

fiance les Réflexions que vous avez bien voulu me supéditer à ma prière; je me réserve le plaisir de vous répondre plus au long sur cet objet et de vous parler sur nombre d'autres points intéressants; cela m'est impossible aujourd'hui faute de tems. Nous ne faisons que d'arriver ici, où nous sommes tres froidement et dans une grande confusion quand aux logemens; je crois cependant que cela s'arrangera assé bien. Mr. v. CITTERS m'ayant offert d'inserer une lettre, je n'ai pue me refuser a saisir cette occasion de vous dire deux mots et vous renouveller l'assurance des sentimens avec lesquels je ne cesserois d'être W.

Je crois qu'on vous aura envoyé de La Haie un espèce de plan qui a été formé a Loo par Mr. v. D. H. [1]): il étoit conforme a vos idées de rassembler les provinces, mais (pour?) tout plan [2]) je sens tres bien l'urgente et absolue nécessité de trouver un point de réunion.

LXXXVIII. *De Raadpensionaris aan de Prinses.*

den 8 *November* 1786.

Doorl. en Koningl. Vorstin!

De vryheid welke Uwe K. H. my vergunt, om aan Hoogdezelve te schryven het gene my interessant voorkomt, verpligt my tot Uwe K. H. kennis te brengen, een ontmoeting die ik onlangs gehad heb met een Heer geïnitieerd in al de geheimen der praeponderante party.

Deeze man gaf breed op van de bereidwilligheid dier Heeren om in schikkingen te komen, en van de mogelykheid dier schikkingen, mits de quaestieuse Reglementen

---

1) VAN DER HOOP.

2) Sic.

wierden veranderd; en dit ons gevolglyk in eenig detail brengende, verklaarde hy, dat men content zou zyn, indien de Reglementen op deezen voet wierden gebragt, 1°. dat ten aanzien van Polityke Ampten wierd gevolgd de cynosure in Zeeland gebruikelyk, of dat men by partage zekere ampten aan Z. H. zou laaten, en andere vry aan de Staaten. 2°. dat de Electien van Regenten wierden gedaan uit nominatien, en in cas van vacature tusschen tyds uit nominatien van twee persoonen, zonder voorafgaande recommandatie. 3°. dat de begeeving der Militaire bedieningen wierdt gebragt op den voet, als onder de Prinsen Stadhouders die vóór Koning WILLEM geweest zyn, ten minsten uit een nominatie door de Staaten te maaken. 4°. dat de Patenten mede moesten geschikt worden, gelyk plaats gehadt heeft voor die Epoque.

Ik zal Uwe K. H. niet verveelen met de discoursen daar over gevallen, maar het slot was, dat ik hem vroeg, of met zoodaanige veranderingen dan alle zaaken in Holland ook op den voorigen voet zouden hersteld worden? waarop hy antwoordde, dat men dan met de Regenten uit de Land-Provintien die als vrye menschen kwamen, *verder zoude kunnen handelen* over het redres der abuisen. Myne replique was, dat het doelwit van Holland derhalven alleenlyk scheen, om door het bezorgen van 't gene zy noemen independentie, de Regenten in die Provintien aan zig te verpligten, om zoo veel ruimer te zeilen in de mesures tot verkorting van het Stadhouderschap: dat geen mensch van middelmaatig doorzigt Z. H. tot zulk een inschiklykheid zou kunnen aanraaden, maar dat men wel wilde raaden tot eenige inschiklykheid indien het einde van alle woelingen daarvoor te koopen was; dat ook de Heeren van Holland moesten begrypen, indien de Reglementen van 1674 en 1675 moesten ingetrokken worden, op praetext dat ze, in dien tyd, aan de drie overheerde Provintien waren opgedrongen, dat om die zelve rede

de Provintien van Holland, Friesland en Stad en Lande dan ook zouden dienen te restitueeren al wat zy by die gelegenheid volgens H. H. Mog. Resolutie van 20 April 1674 ten koste van die Provintien verkreegen hadden. Hier mede is deeze conversatie geëindigd, en 't gene ik de eer gehadt heb daarvan te rapporteeren, is genoeg om Uwe K. H. te laaten opmerken, dat er geen sinceere begeerte is om de zaaken door den weg van accommodement te vinden.

Zoo lang men in Holland nog balanceerde om tot een decisiven stap te komen, en zoo lang men aldaar nog niet volkomen zeker was van zyn party, bleef de weg van schikking open, maar nu men zulke groote slagen heeft toegebragt aan het Stadhouderschap, nu men zig gesteld heeft in de dispositie over de faveurs in 't Polityke en Militaire, nu men de stem van het gewapend gedeelte der Natie voor zig heeft, en gesouteneerd wordt door een Buitenlandsch appui 1): in deeze omstandigheden kan ik geen mogelykheid zien, dat menschen die, met zulke principes, zig aan 't hoofd der zaaken geplaatst hebben, een accommodement zouden willen aangaan, by 't welk niemand dan zy alleen, zoude verliezen.

Behalven dat in zulke groote verwyderingen, en onder een altoos duurende oppositie van inzigten, een accommodement nooit solide kan zyn.

Dit alles confirmeert meer en meer de noodzaakelykheid van een meerderheid der Provintien ter Generaliteit te zoeken; wanneer men die heeft, kunnen H. H. Mog. aan de Troupes interdiceeren van geen particuliere ordres te gehoorzaamen, kunnen maintineeren de auctoriteit van den Capitein Generaal, kunnen op gronden van de Unie (geciteerd in de concept-Missive van Zeeland aan H. H. Mog. van voorleden

1) Van Frankrijk.

week) de meest
met verwagting
van de toeged
mitteeren met

Ongelukk
mits op
van Groni
was volge
Z. H. al
te gebr

De
onder
om
kan

in